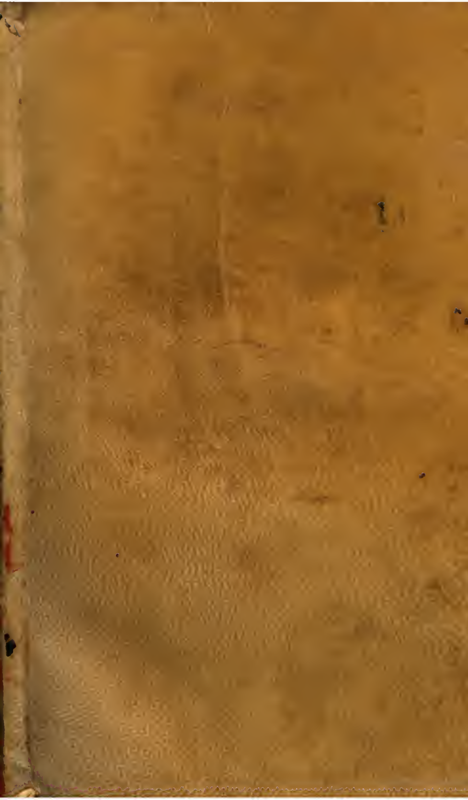

9
4 B
45

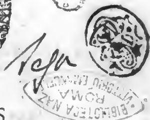
RODOLPHI
BOTEREII
IN MAGNO FRANC.
CONSILIO ADVOCATI
de rebus in Gallia, & penè
toto orbe gestis,
COMMENTARIORVM LIB. XVIII.

IN TRES TOMOS TRIBVTI.

Ad Sereniss. Augustam.

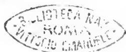
PARISIIS,
E' Typographiâ PETRI CHEVALERII,
in monte diui Hilarij.

M. D C. X.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

MARIÆ MEDICÆÆ, FRANCORVM ET NAVARREORVM Augustæ.

MIRABERIS *insolentiam muneris, Commentarios latinè scriptos Augustæ offerri; at iam desines mirari (ô Berecynthia Galliæ) stupere simplices, cauillari acutiores, & ieiunè maleuoli desinent, si paucis apud tuam R. M. munus excusatum fecerim: quod peregrino sermone hoc est Latio, adiri Reginas nouum putent, ipsi in Latio & Gallia prorsus noui sunt & peregrini, quandoquidem Janæ Nauarreorum Reginæ apprimè litteratæ, coniugis tui parenti fœlicissimæ, nō pauci sui æui scriptores, suas lucubrationes, quo ego sermone scribo, dedicarunt: Franciscus Dua-*

renus, qui fœtorem & barbariem ab interpretatione legum, mundicie sui stili ablegauit, ad Margaridem Valesiam Allobrogûm Ducissam, partus suos fœlicissimos in Gallia editos, non alio ore nuncupauit: sed hoc fræno coerciti obmutescant, qui nesciunt ad quotidianas epulas Regum & Augustarum, omnium linguarum consistere interpretes, librorum nuncios, & præcones, à quibus otiosè accipiant audiscantque quod ex ipsis monumentis, librisque priuatim haurire, longum & operosum esset. Catharina Medicæa, quæ ex gente tua præuia fœlicitate, quod nunc insides solium attigit, eo fuit ingenio Herois, vt Cornelias superauerit, auiditate discendi, audiendi, demerendique fauore & præmijs, non modò Latinos, sed Græcos, exoticosque plurimarum linguarum scriptores, ad suam gloriam non postremum facinus crediderit. At quod T. M. huiuscemodi Commentarios inscribam, res ipsa iussit, his enim Henrici IV. non tam suis victorijs, quàm ea

numerosa decora, & penè adulta qua eum beasti prole, fortunatissimi, ad virginis Carnutæas aras vnctionem, fœderationis intestinæ, vel sine cruore excidium, belli ciuilis exitium, pacis exordium, à tuo felici coniugio Galliæ additum fulcrum, Aulæ subsidium, regno columen, fortitudine inuicta Iani Medicæi, Ethruscorumque nobilium, Strigonium, aliasque Pannoniæ, vel propugnatas, vel expugnatas vrbes, Delphini, tuæque prolis regiæ natalitia, lustrica solemnia, Cosmi Medicæi gentilis tui coniugium, denique res sciri dignissimas, & quarum cognitio ad tui nominis, gentisque celebritatem maximè pertinet, strictim, & quasi pugillo complexus sum, imitatus venatores, qui in alieno campo vel saltu captam ferinam dominis offerunt, ipsasque exuuias ferarum ad valuas heriles affigunt: Trepidanti ad votum tantuli muneris, fiduciam addidit tua illa comitas, qua me de rebus non despiciendis percontari, & audire loquentem non semel dignata es. Putaui etiam,

magni illius antecessoris tui Cosmi Medicæi, non solùm te stemmatum, & celsitudinis, sed suæ in eruditos propensionis non vulgaris hæredem, qui sui æui, non dicò Europæ, sed vniuersi Orbis authores, magnis stipendijs acciuit, amauit, in vlnis gestauit, sed Græciæ sub occasum florentissimi imperij, Turcica barbarie obrutæ, tabulas ex naufragio litterarum, monumenta, & codices M. S S. stupendis pretijs collegit, & comparauit, hisque & pluribus aliundè quæsitis, Ethruscam bibliothecam instruxit, quæ Ptolomei Philadelphi gloriam extinxit. At nunc liuor dicat, non mihi fuisse causas, cur inclytæ, & sereniss. Maiest. tuæ Commentarios meos inscriberem? ego qui nuncupata, & concepta formula votorum tibi vni, quantuloscunque ingenij mei fœtus perpetuò dedicaturum profiteor, cuius ego inaugurationem, seu coronationem, proximo vère auidè expecto, vt operi meo cum annis increscenti, gloriosam, & laureatam appendicem faciam, meoque præconio, vt

ſciant vtriuſque Orbis accolæ, Mariam Medicæam Cybelem eſſe Galliæ, quæ tot Deos genuit, Thetidem, quæ nobis Alcedonia fecit, quæ primogenito Delphino, liberiſque in dies ſuccreſcentibus, tot procellas tempeſtateſque belli ſedauit, & in poſterum turbidis ingeniis ferociendi, ſtudendique rebus nouis, anſam præripuit, ſi modo cæci & dementes viderint, quantis nunc propaginibus lilia fœcundata ſe ſe erigant, nec aliunde poſtremum, exhauſtumque bellum, quàm ex orbitate Henrici Valeſij contigit. At *qui Galliæ peculiaris eſt genius, faxit, vt coniugium tuum fœlix, inturbatum, & diuturnum ſit, â Medicæa, & Medica ærumnarum Galliæ, longum, viuè, & regna.*

Tuæ R. M. addictiſſimus,
Rodolphvs Botereivs,
in magno Franc. Conſilio
Aduocatus.

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy il est permis à PIERRE CHEVALIER Maistre Imprimeur & Libraire Iuré en l'Vniuersité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer vendre & distribuer vn liure, intitulé : *Rodolphi Boteraij, in magno Franciæ Consilio Aduocati, Commentariorum libri XVII. De rebus in Gallia & pene toto Orbe gestis: in tres Tomos tributi.* Et defenses sont faictes à tous autres Libraires & Imprimeurs, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre & distribuer ledit liure, d'autre impression que de ceux que ledit Cheualier aura fait imprimer, ou de ceux qui auront droict de luy, pendant le temps & terme de dix ans, entiers & accomplis, à compter du iour & datte que ledit liure sera acheué d'imprimer, sur peine de mil liures d'amende, applicable moitié à nous, & moitié audit suppliant, sans diminution quelconque, pareillement aussi de tous ses despens, dommages & interests, & de confiscation des exemplaires qui seront trouuez auoir esté imprimez & mis en vente contre la teneur de ces presentes, comme plus amplement est declaré audit Priuilege. Donné à Paris le 18. Mars, 1610.

Par le Roy en son Conseil,

GOVYN.

RODOLPHI BOTEREII IN MAGNO CONSILIO Aduocati, in suos de rebus in Gallia & toto penè orbe gestis, Commentarios Proloquium.

T qui fascinum & maleficas artes metuunt, ianuis & vestibulis ædium, verbenam aliaque amuleta præfigere solent, sic ego à maleuolentia eorum, quos carpendi mala vrit scabies, non satis securus, arcere hoc virus, hanc auertere mephitim hac epistola enitar, atque illa (ô lector) qui æquanimis es, qui verũ amas tuique similes, tuam beneuolẽtiam demereri, ceu præsens alexipharmacũ efflictim aueo: nam si quod vnquam scribendi genus, impetigini liuoris fuit obnoxium, certè illud est quod selegi, in quo multa solẽt argui, nempe veri audentior libertas eiusque prætermissio, lenocinia & aduládi species, interdum & sæpius affectati odij acerbitas, dictio plerumque, voculæ, syllabæ, asterisci,

obeli, ad censionem vocantur, ita vt si vel dij ipsi, Annales scribendos aggrediantur, cum solo tuti esse nequirent, illicò in cœlum illis fugiendum sit, nam quis prioris æui, in historia principum virorum sine ictu fuit? T. Liuio, qui primum agmen ducit, Asinius, aspero & incondito verbo Patauinitatem, alij profluentem sine modestia vbertatem obiiciūnt. Sunt quibus Tacitus, scaber, pressus & obscurus videatur; alij Iulio Cæsari nudam & simplicem cum despectu narrationem tribuunt, minusque laudant, quod ex eo florentr orationis & verba cultissima, & nihil præter hauties. Ammianus Marcellinus, iam inclinātis Latinitatis vitio, & scabririe stili, apud nō-nullos laborat: Philippum Cominæum impēsè omnes laudarunt, nostrates æquè ac exteri, quem Varro sæculi nostri Lipsius, alludens ad prænomen, omnibus Alexandris dignum Philippum scripsit, vnus quod sciam Ludouicus Viues Caroli 5. præceptor, (credo fastidio gētis nostræ) Cominæum reprehendit, quod sępius ab historia proposita digrediatur: in Pauli Æmilij puro & presso dicendi genere, fuit qui quasi labeculas deprehenderet, quod stilum parum nectit, spargitque & diuidit in minuta membra, vt qui interdum inęqualis, alibi anxius & castigatus, ideoque subobscurus, alibi laxus & solutus, quique in vernaculis nominibus immutādis crucem lectori faciat: Paulum Iouium penè omnes, fide ambiguum, vanitatis plenum arguunt, cuius calamus ad omnem æitam & gratiam procliuis sit, nec

ſerendum illum, cum pro ſalute Reipub. non mentiatur, ſed aſſentationis cauſa, quod cum omnibus turpe ſit, tum verò hiſtoricis turpiſſimum, licet multa eleganter & verè ſcripſerit, qui tamen hunc mendacij fructum retulit, vt cum etiam vera ſcribit, ſuſpectus habeatur, & cum ille hiſtoriam venalem proſtituiſſet, vberiores tulit mendacij fructus, quàm quis alius vera ſcribendo: Bembo non æquior ipſe Lipſius, quem iacentis frigidæque narrationis, & affectatæ orationis probro aſpergir, damnatque quod nulla vox illi, niſi ex Tulliano penu, cumque tam curioſè à verbis ſibi cauerit, reperiri apud eum quæ non modo Tulliana non ſunt, ſed vix latina. At cum tam excelſo loco poſiti tam illuſtres viri, literarum Heroes, Criticos nō fugerint, ego tātulus, nouus & durus Arpinas, peregrinus in Latio, nulla mundicie orationis, quò fugiam, qui me receſſus, quę me poſſunt condere latibula? hæccine merces tot vigiliarum? vel cum diſpendio rei familiaris, decremento clientelæ, iactura litium, vt ad æmulorū dicacitatem, ſim velut ſcopus ad ſagittam? vt non aliter quam Pentheum me diſcerpant omnes? nam ab initio operis inſtituti, prę ſagiuit mihi animus, ex illa ſegete me nō niſi lappas & tribulos, atque infelix lolium inuidię collecturum, in quem plura tela maledici emiſſuri ſint, quam natiuis iaculis hiſtrix aculeata ſit, vix enim qui officinas pererrant, & percontando maledicentiæ pabulum quærunt, primam paginam ſuſtulerant, atque adhuc ſub prælo multum

erat, cum illi typographis in aurem multa insusurrant, quò ab editione dehortarentur. At illi qui quod in rem suam est, probè norunt, tantũ abest, vt deterriti sint his vocibus, cupidius instant operi, & morantem me ad editionem lacescũt. Deterrendi si potuissent audio eas fuisse causas, quod ego nulla elocutionis fama, immensum pelagus orationis ingrederer, quod materia, relationes & monuméta ad scribendum, relatu & delectu exquisita, nec ex aulæ intimis latarijs hausta, homini f?ri & causidicinæ, ad hanc exornandam Spartam pro dignitate non suppeterent, postremò, quod post illum Apellem, qui hanc Venerem pingendam tam scitè aggressus est, mihi tyrunculo manus addenda non fuerit. Illis talia loquentibus & forsam deteriora locuturis, responsum esse volo, me ea nusquam fuisse audacia nec confidentia, vt scribendæ historię, parem mihi fuisse orationem persuaserim, sed commẽtarijs hoc est narrationibus relationibusque nudis, sine fuco & calamistris, me imparem non credidi, in quibus duo tantum exiguntur, sermonis perspicuitas & veritas, quæ si quis præstiterit, omne punctũ tulit: de me autem profiteri non erubescam, dilucidè, & quod voti præcipuum est, verè & forsitan non inconcinnè singula retulisse, vt res subiectæ oculis, animatæ ac propè spirantes videantur, nec me ita lusit amabilis insania, vt vappæ meę tam virescentem hederam suspenderem, hoc est historiæ ambitiosum titulum, propter quem vadimonium deseta-

tur, non enim in me ea vis eſt ingenij aut eru-ditio, vt vel de illo vnquam cogitarim.

Nec mihi ſcribendi venit hæc tam dira cupido.

Cum qui hiſtoriam ſcribit, in omnium vitas dictaturam exerceat, cur factum vel infectum eſſe oportuit explicat, in ea enim non tam quæri ſolet, quid geſtum, quam quid geri neceſſum fuit: ego verò is ſum, qui de aliis nec iudicium facere, nec velim nec poſſim, hiſtoriam aptè ſcribere non ſolum noſtri, ſed Romani & melioris æui rara laus fuit, tantæ molis eſt negotium, vt modeſtia titulorum, prudentiſſimi ſcriptorum inuidiam declinauerint, Paulus Æmilius, opus ſuum vitas Regum inſcripſit, Bellaius à puero in Aula educatus, qui in caſtris & legationibus conſenuerat, vir ambidexter ad vtramque Palladem, a miniato illo titulo hiſtoriæ temperauit, qui cum res geſtas vernaculè & facundè admodũ, vel ad ſtuporem noſtri æui politioris complexus eſſet, aureum opus ſuum Commentarios ſeu rerum notationes nuncupauit, quod ſi nihil quod accedat ad gloriam & celebritatem hiſtoricorum ſcripſerim, (quod vltrò fateor, & res ipſa prodit) non tamen omninò ſum dignus ſcombris & pipere, cum tantum Commentarios, hoc eſt rerum indices & notationes indigetauerim, ſi non obſcurè, nequiter, & mendaciter, non ad gratiam, neque odium, id ipſum præſtiti, ſummum voti aſſecutus ſum. Ego verò ita à natura comparatus ſum, vt in re qualibet, in foro & extra, obſcurus eſſe perhorreſcam, ex inſtituto Quintilia-

pi qui præcipit, vt nobis prima virtus sit perspicuitatis, propria verba, rectus ordo, non in longum dilata conclusio, vt nihil desit neque superfluat, damnatque plurimum illos, qui ex affectatis verbis famam eruditionis aucupātur, vt soli ipsi ea quæ loquuntur scire videantur, verbis enim seu nummis, quibus sit publica forma, vtendum esse constituit, quippe olim Attica anus, Theophrastum alioquin disertissimum hospitem vocauit, affectatione verbi peregrini & obsoleti, atque interrogata, cur tantæ facundiæ hominem argueret, respondit quod nimis Atticè loqueretur. In Commentarijs, expedita & popularis oratio, aptior multo illa quæ onerata phaleris, mole sua deprimitur, quæque gloriosa supellectile verborum ad fastum exuberat: Quis enim ferat in describenda acie, pugna, obsidione, expugnatione vrbium, fuga hostium (in quibus sum creber & multus,) ex Tullio vel alijs qui impensius florem orationis sequuntur, verba seligentem morantemque in verbis, in rebus verò esse segnem & frigidum? In eam ego curam totus incubui, vt dilucidè res sub oculos ponerem, exemplo sint Frāco-fontana pugna, prælia ad Iauarinum, & sparsim in Pānonia & Transyluania, in quibus enixè desudaui, vt lector nō verba audiret, sed armorū fragorem pictam aciem, castra simulata in charta videret, & si liuor absit, in latio non omnino sum ignotus & aduena. Aliud telum obtusum faciamus: vndè (inquiunt) homo litium, ex quibus adytis & larario, commentarijs recitationes hausit? siccinè me ruri natū, & aure agresti

creditis? quaſi verò à tribus luſtris in Euripo omnium rerum non iactatus fuerim, creber in Aula, quotidianus & conuictor cum primoribus aulicis, cum ſummis militiæ viris rerum arcanarum apprimè conſcijs, quotidianũ colloquium nõ interceſſerit? qui me norunt, quo in campo hanc meſſem fecerim probè ſciunt, vt cæteros prætercam, Neſtor noſtri æui, vir omnino incomparabilis, in cuius pectore omnes diſciplinæ ſe condiderunt, Belgicarum induciarum gloria clariſſimus. DD. *Præſes Ianinus*, cuius nunquam ceſſauit ingenium, nec errauit iudicium, Legationis ſuæ *Batauæ* gemmas aliquot, meo plumbo includendas, centonibuſque inſuendam purpuram dedit, ego in eius veſtigiis & orbita defixus, in modum Glauci & Diomedis, ærea pro aureis, hoc eſt pro facundia Gallica, Latinam ſcabriciem illi retuli, ſi inconcinnus, verus tamẽ & fidus interpres fui, cum veri ſtudio nihil mihi prius & antiquius fuerit, ratus æquè piacularem illum, qui à narratione verum ſubſtrahit, quàm qui formoſę virgini oculos effodit. Quæ ſcripſere alij non prætermiſi, eo tamen delectu vt non niſi vera & maximè ſciẽda poſteris retulerim, adieci etiam quæ nemo alius ex his qui vernaculis Annalibus præiuerunt, attigit, & cum res luculenter iudicatæ, rerum geſtarum nõ ingloriam partem faciãt, Senatuſconſulta purpurati & Prætoriani Senatus annotaui, quæ non Titij & Mæuij res priuatas, ſed quæ in poſterum ius vniuerſum conſtituant, vt inter opinionum ſymphlega-

das, sint veluti pharus & Cynosura, ad quam qui immēsum pelagus legum & praxis sulcāt, cursum dirigāt. Regum nouas leges & constitutiones adiunxi, Dionysiū Halicarnasseū in re antiquitus laudata, æmulatus: in alienis laudibus hunc modū seruaui, ne ad assentationē accęderēt, quod in Liuio nonnulli vellicarūt, cum enim in efferēdo Pōpeio copiosior esset, Augustus Pompeianū vocauit, & cum fœdū sit certamen inquinandi famā alterius, nullus vel parcus certè, in reprehensionibus fui, magisque placuit insectari vitia, quàm qui illis inquinati essent, nostratibus vt exteris par & æquus, qui à Gallis res aliquādo perperā, feruidè nimiū & minus sapiēter gestas nō taccā, vt si gēte titulo nō essem professus, illa profectò nesciretur, ita studio veri omnes populos nullo discrimine habeo, atque hoc nomine præclarè audit Cæsar, quē nō puduit acceptæ cladis ad Dyrrachium, & in Gallia ac Britāniā citeriore non vno loco, ita se veri amantiorē quā laudis propriç omnibus laudandū se præbuit. Incœpi autē vbi ciuile bellum desijt, illius enim latrocinijs fœdari, omnibus vitæ humanæ portentis, quibus portentosum fuit, incestari, totq; cognatis cædibus rubescere pagina erubuit, vel certè perhorruit. At quod mihi ad veritatē securius fuit, non auorū patrumque memoria res gestas, sed mei æui refero, vt qui oculis meis auribusque certius credi, quam alienis putarim. Plura sunt enim quibus interfui, vt ad Virginis Carnuteæ aras Regiæ vnctioni, bello Allobrogico, Augustæ coniugio & Regalibus hymeneis, ac similibus

quæ fortè fastidiosis, ex priuata cognitione vilescant, sed post-futuris sciēda maximè sint, quæque æquanimiter audiant, cum ætas nostra in multos annos abierit, eorumque quæ nunc sciuntur obscuriorem memoriam fecerit. Quod verò ex aulæ penetralibus multa penitissima non effero, sciens prudēsque feci, quod non tutum sit de his scribere qui possunt proscribere, & de Augustis semper verecunda debeat esse oratio, vt arcana Principum eliminare præsentis est noxæ, sic ab illis temperare summę securitatis, nam vt Flaccus præmonuit.

Est & fideli tuta silentio
Virtus.

Promethei exemplo alta sapere prohibemur, qui quod subripuisset ætherium ignem, & mortalibus vsuarium fecisset, æterno iecore fibrisque renascentibus, immortali ad viscerationem vulturi dat pœnas, non ob aliam noxam Caucaso alligatus ille, quam quod deorum arcana & consilia communicasset. Tertium quod obiicitur diluendum superest, historiæ telam auream & arduam, C. V. Aug. Thuano, qui eam tam fœliciter exorsus sit, relinqui oportuisse, non inficior, imò ita monentibus acquieui, qui meis humeris hanc Ætnam imponere longissimè refugij; cum enim historia sit vitæ speculum, vox sæculorum, temporum testis, lux veritatis, magisterium & gubernaculum actionum, prora & puppis in hoc vitæ salo, doctrinæ politicæ moralis scientia, virtutum vitiorumque diligens & perspicua demonstratio, quam ideò

aptissimè Sigonius canam scientiam vocauit, cum illa prora non nisi Tiphim maximum exigat, qualis ille Augustus, illi clauum hunc regendum, Atlanti torquendum huius Cæli axem, ornandamque illam Spartam, & ad vltimam metam deducendam, reliqui, illi (inquam) viro qui acri & summo iudicio, res gestas vel aliter gerendas laudat vel castigat, consilia exquirit & interpretatur, vt qui consiliis intimis Principum interfuit, & vt verbo dicam, Historiæ maiestas non nisi Augustam & purpuratam illius orationem deposcebat. Commentarij non item, in quibus si veritas affulgeat, & quodam gustu oblectationis si conditi sint, authori res in vado est. At cum libertas scribendi, publici iuris sit, nullis stadiis aut cancellis circumscripta, quis nisi apertè & ex professo maleuolus de præsentibus & post-futuris hanc mihi forte benemerendi occasionem inuideat? nam vt priscæ latinitatis parens,

Nemo alium publica ire via probibet,
Dum per agrum septum semitam non faciat.

Vel vt alius

Quid prohibetis aquas? vsus communis aquarum.

Via est Appia, Flaminia vel lata quælibet, trita omnium vestigiis licet inæqualibus: Romanorum Annalium duodequadraginta & plures scriptores memorantur, tamen Liuij vbertas, Crispi mundicies, Taciti acre iudicium, cos illa qua ad Aulicam sagacitatem ingenia ab illo expoliuntur, aliorum de mi-

porigente luminibus non offecerunt? vt magna differentia est artificum, sic authorum, quibus tamen sub æquo iudice, si non æquus saltem suus honos constat. Auorum patrumque memoria, Sleidanus & Surius, huius tituli quem præfigo scriptione, se posteris commendarunt, quamuis suæ religionis impensior cura, si non à veri semita deuios, saltem transuersos egit, dum ille nuperam & sibi coæuam (vt qui abrogationi Missæ quasi triumpho interfuisse glorietur) iste Orthodoxam & Pontificiam, vetustate vt quæ æquæua sit Apostolis, satis commendatam, ab improbitate & dicacitate asserit, & tuetur. Rabustinus, Piguerræus, Guilel. Parradinus, Ioannes Frater Lauallæus, pluresque suo tempore, quam ego nunc, tundebant incudem, nec alter alterius laudi quidquam detraxit, cum proba merx satis emptorem vocet, & in emporiis ad minimè fucatam & fallacem curratur: At quemadmodum in acie sunt cataphracti & velites, illi qui summum tobur castrorum efficiunt, isti qui prodromi hostem præliationibus lacescunt, sic *Historicorum*, & qui commentarios scribunt discriminatæ partes, vt illi primos ducant ordines, isti subsequantur. Cur autem ego homo fori, & multatum litium (de alienis loquor, vt qui priuatas nullas habeam, vel si quæ sunt, in cunis eas iugulo) huic lucubrationi minus aptus sim non video? cum sit Causidicina (si modo pro dignitate eam exornare velimus)

totius eruditionis Promus & Condus, & catena illa orbicularis, quam Encyclopediam vocant, atque illi, (si modo sint ex togato ordine), insigniter, & nequiter munia nostra deprimunt, qui tota clientibus clamoribusque fori, addicta & mancipata velint, quasi in senticetis & asperis illis, perpetuò nobis immorandum sit, quæ non minus aspera, quam si quis nudis calcibus sentes vepresque calcauerit, quasi feriari à foro, & ad amœniora studia transire, nobis sit insolens & piaculare? Arnoldus Ferronius, vir Consularis, has nebulas longè discussit, qui & patriam consuetudinem commentariis illustrauit, & Pauli Æmilij vitis, pari facundia coronidem imposuit. Duplex autem est genus hominum, à quo mihi & omnibus, qui hāc aleam scribendi subeunt, valde metuendum est, vnum eorum, qui cum valde eruditi sint, cautissimi mortalium nihil prorsus scribunt, animatæ & loquentis doctrinæ fama tantum cogniti, cumque à scriptionibus omnino abstineant, securi ab aliena inuidia, seu literatorum Antistites, in cæteros dictaturam exercent, & flagello criticæ omnes feriunt, nec rectum illi putant, nisi quod dixerint scripserintue, illi ludum nugarum agūt, vocularum emunctores, aucupes syllabarum, nauseantes & rigidi ad omnia, faciuntque profectò quod insulsi pictores, qui prætermisso decore in næuis & labeculis impensius morantur. At hoc genus Stoicum missum facio, veteri dicto,

Carpere vel noli nostra, vel ede tua.

Proloquium.

Aliud est illorum, qui cum nihil sciant nisi ex triuio, fari & scribere serium prorsus nesciãt, hi tamen eruditorum symiæ, videri volunt qui non sunt, libros ex Euandri sæculo, aliosue vix de titulo cognitos, quosque ex cedro & minio pictisque iconibus tantum mirantur, inquirunt, insano precio mercantur, atque hinc famam eruditorum apud vulgus venantur, illi tamen in officinis, ad Palatij columnas (& eas tanquam nautæ scopulos timeo) audentissimè cuilibet dentem insigũt, nec ab illis Lipsij, Scaligeri, Passeratij, Pithœi, similiumque manes tuti & inuiolati cineres, cumque mortuorum oculos configant, in superstites ferocius desæuiunt, nec verentur & venerantur illi purpuram, suosque vngues ab historia C. V. Aug. Th. continent, habet enim ille vt Homerus suos Zoillos, quãuis tamen seu noctuæ, ad tantam lucem caligent, ita profectò nihil tutum hoc æuo à maledicentia, nisi quis remorsurum minetur, & vmbone vmbonem repellat, tuendæ famę indignum præsidium, vt quemadmodum serpentes, priuato veneno alij ab aliis se tuentur, feræ peculiari feritate inuicem se defendunt, canibus allatrare oporteat; Lycãbeis telis, felle hiponacteo iambisque opus sit. Habes (ô sine liuore lector) propositi operis causas, quod verò à mendis officinæ, minus sit defæcatum, accipe, & ab ipsa forensi occupatione quam obtrudunt, editionem crebrò & fœdè in vocibus deformatam excusa, in qua aliæ pro aliis suffectæ sint, peregrinis notis exara-

tæ, nec intercisè, ac huiuscemodi plura, quæ Lectoris oculos infuscant, excidisse dum opus reuoluo, animaduerto, ita vt deformis partus, & manu obstetricia pessimè affecti pudeat; mea certè & aliena incuria, imò culpa, eorum primùm qui autographum manu mea haud nitidè exaratum, in mundum redegerunt, eorum etiam qui præsunt typis, & cum ad diem victitent, horasque quæstu metiantur, moræ impatientes prælum creberrimè torquent, authoresque plurimum distorquent, mea verò potissimũ, nam ex illo æstu causarum cum paginæ essent sub prælo, vel Triumuirorum fiscalium priuatis, vel publicis recitationibus intereram, ita vt dum aliis operam præstarem, mihi prorsus negarem, domumque reuersus, nondum deterso sudore vel luto, cum ad sananda vulnera properarem, iam nimis serum erat, & typographorum pensum absolutum videbam. Interea frendere, irasci, imprecari hominibus, qui quæstuaria festinatione, famam alienam grauissimè labefactant, inane solatium erat, cum illi actum acturos negarent. Vt enim emaculata esset editio, clientela penitus deserenda, forum, domus ipsa, & vt castigatè excuderentur Commentarij, officina incolenda fuit. Nam qui mihi vel magni hanc locaret operam, inueni nullum, ita malè mulctati in lucem eunt, vereorque ne à maleuolis, qui syllabas, voculas inuersas, additas, omissas, commata, & minutias huiuscemodi, quæ festinatione excudentium cõtigêre, scripto-

tibus tribuunt; atque hinc illos in famæ discrimen vocant, plurimùm vapulent, ni tu ô præsidium meum, meam ipse causam egeris: tu qui in foro meam vicem quotidie experiris, nosti quàm arduum sit, tot litium inexplicabiles nodos soluere, hoc voluere saxum, quod in Magno Consilio (vbi nulla interstitia litium, messis & vindemia faciunt) penè Sisiphium est, ac domi clientibus Codicillares tabulas scribere, simulque eodem calamo Commentarios scribere, imò ad conficiendos totum Orbem percurrere: ô si quis mihi mortalis Deus otia fecisset, quàm ampliores, mundiores & castigatiores Commentarij extiissent! sed sortis meæ fœlicitatem arguo, quæ cùm tota negotiosa & actuosa sit, magis otiosa mihi est, vt qui vitam sine curis, mare mortuum putem: Quibus verò in Latio & otio tota vita est (otium dico à turbine rerum forensium) illi Liuios, Crispos, Tacitos, Sleidanos, Thuanos, Massonios fortè æquabunt, ego non passibus æquis illos consector, quod si in secundis & tertiis consistere non datur, saltem in extremis subselliis locus non negabitur. Hæc apud te Lector præfari, amuletum, verbenam, Hierobotanem aduersus fascinum, laurum aduersus maledicentiæ fulmen putaui, tua vero illa singulari, quam obsequiis mihi spondeo, humanitate ad alios fœtus tibi maturandos excitabor, vt in Eleis, & Olympicis stadiis.

Acer, & ad palmæ per se cursurus honores,
Si tamen horteris, fortius ibit equus.

Nam tibi propediem, Opuscula iuris Pontificij, ac Lutetiam spectandam faciam, illam Regiam Regum, vrbium Reginam, orbis Epitomen, quam paucis membranis conclusam, ad illius animatæ & stupendę simulachrũ, Epico opere efformaui: At quemadmodum Libertini, suas operas patronis debent, sic ego tibi, qui vindicta me liberum facis, hoc est virgula libertatis, mancipia illa maledicentię submoues, & tuum clientem malignè appetere vetas, vtque tibi summa obsequia, atque omnia polliceor, quæ ipsa vouere potest mortalitas, sic istis atris hominibus, atra magis & acerbiora omnia, quam de me illi dixerint scripserintuè, nec impunè illi me lædent, faciamque vt vel cum fœnore, ipsi sua maledicta sentiant. Valè & in tuam fidem se danti, patrocinium non nega. Lutetiæ. XV. Cal. Apriles.

AD

AD CLARISSIMVM VIRVM D.D. IANINVM, REGII CONSISTORII Consiliarium,

CARMEN VOTIVVM.

Vò ruitis, cæco Annales nunc lucis amore?
Quid vos, musæi penetralia fida premētis,
Rumpitis, audaci & properatis in ora volatu?
Frustra arcente fugam domino; & suadente fidelis
Scrinia nota laris, noni fastidia & anni:.
Spontè quid exitium petitis, non tela Lycambæ,
Nonnè timetis, atrox acuit quæ prælia Liuor?
Quodque Palatinas circumstrepit Ore columnas
Acre genus cunctis, tantum sibi mite fauensque
Tam propriæ laudi, quàm alienæ insultat iniquum?
Nunc nemore Elysio, redeant decora alta Quirinæ
Historiæ, Latij Heroes, melioris & æui
Lumina, qui vrbe tua satus est Antenor, & ille
Qui Catilinæ atrox facinus, qui bella Iugurthæ
Dira notis breuibus stringit, qui Principum & Aulæ
Nunc speculum Tacitus, nullo ore tacendus & a:er

Celtarum domitor, qui æquè bonus ore manuque,
Qui vicit cunctos, & habet nunc Iulius hostes,
Non impunè illis, nec nunc sine dente leguntur,
Dant viuis pœnas, nec tam Rhadamante sub imo
Sunt torti, quàm nunc critica feritate secantur,
Purpura nec tuta est tetra à fuligine, magnus
Isacus & surdo est cæsus quoque verbere, quamuis
De Lipsiis, de Scaligeris, deque ille Pithœis
Vltimus; Aonidum meliorque relicta supellex,
Magnus & ille faber, Claria Faber inclitus arte.
Edit opus quisquis, sese metam efficit acri
Inuidiæ, telis feriat quem pluribus, histrix
Natiuis vel cuspidibus sit quàm asper Echinus:
Scribe, propinqua tibi noxa est, seges inde malignis,
Hinc sibi sumit edax lethalia pabula liuor,
Pascitur in scriptis liuor, nec edacior vllus
Bruchus, Blatta, cutim nisi plena relinquet hirudo,
Polypus vncino pede quod, seu forcipe stringit,
Non nisi parte tenax prædam dimittet adempta.
Quis nouus Arpinas, Latioque ignotus & Aulæ?
Publica vel quem res, nunquam ciuilibus vndis,
Aut Prætura salo vrbano iactauit, & vsus
Longæui ille rudis, digna vndè nepotibus hausit,
Et didicit scribenda, æuo & memoranda perenni?
Per fora rauca, inter querulòs sua castra clientes,
Inter & impliciti sinuosa volumina iuris,
Debuit haud id opus tentare, manumque tabellæ
Addere, post illum qui tam ritè orsus Apellem:
Talia, non vnus frendenti immurmurat ore,
Penthea & vt miserum, simul Orphea Mænades olim
Discerpsere, ferox vt Colchis pignora mater,
Progne vt Ithim secuit, sic me non mitius illi:
Parcite, at insano tandem date frena furori,

Non sum adeò informis, nec traxi inglorius æuum
Inter aratra & oues, syluas, & opaca ferarum
Cubellaa, vrbe procul, procul & fulgentibus Aulæ
Delitiis, meliore datum mitescere cultu,
Atque ipsos Heroas, Diuosque audisse loquentes,
Quod si arcana Deûm parcè his elimino, & ignem
Ætherium, tutus nimium timidusque procellæ,
Hac facio, metuens iras & tela Tonantis,
Caucasias rupes, atque immortalibus extis
Vulturem hiantem, hepar quem pascit sæpe renatum.
Et Leo, sæpe feras, oculo ore iubisque minores
Terret, & in Lybicis latè hic regnator arenis
Submouet alta fremens, vulgus procul omne ferinum,
Sic tu ô magnanimi cui mens inuicta leonis,
Felicium, & nostri Æneæ qui fidus Achates,
Nestor & aui huius, procul ô liuentia pelles
Agmina, & addicto IANINE nocere clienti
(Cui Deus ipse biceps, cui par sapientia & illi)
Dat nomen dignum fastis & marmore nomen.)
Instar & Alcidis, vim omnem prohibebis ab illo.
Imperium haud illi fugient, cui Belga & Iberus,
Marte ferox Bataus, tutus statione palustri,
Dacus, & intonso flauus qui crine Sicamber,
Quique Caledoniis iunxit sua regna Britannus,
Cessit, ad inducias animos dum prælia amantes
Flectis, bis senos tandem quas sancis in annos,
Æternum sæclis opus ære perennius omni,
Cui dente queat, quod nulla abolere vetustas,
Maius opus Libitina, ætas cui nostra triumphos
Debeat, & si fortè neget, magis æqua nepotum
Eriget, atque pari Diuûm illa beabit honore,
Illa, tuba grandi & magis ampullante cothurno
Inflari decet, exilis non flamine auenæ,

Nec maria ingrediar tenui tam vasta phaselo,
Ne tamen exigui cultum auersare Clientis,
Obsequia atque operas, ne dedignare patronus,
Qui me mancipiò soluis liuoris iniqui,
Quique afflas, placidam nostris Annalibus auram,
Queis splendere tuis gemmis, auroque dedisti,
Et polienda rudi tribuisti marmora fabro,
Vappæ hederam, æterna fixisti fronde virentem,
Dij te longæuum seruent, & serus Olympum
Ipse redi, Pyliumque æquas vt mente, salubri
Consilioque senem, tu annis sic pluribus æqua.

ELOGIA VIRORVM ILLVSTRIVM, ET HEROIdúm, quæ his Commentarijs intersita.

A

ALphonsus Dornanò.
Anthonius Lusitaniæ Rex.
Angelus à Ioieusa.
Annas Giurius.
Arnaldus Ossatus.

B

Barnabas Brissonnius.
Blasius Viginerius.

C

Carolus Borbonius Cardin.
Carolus Bucherius Dorsseius.
Carolus Mansfeltius.

Cæſar Baronius Cardin.
Claudius Falco Riſius.
Clemens VIII. Pont. Max.

E

Eleonorus Aurelius Lõgouillæus
Erneſtus Auſtrius Archidux.

F

Ferdinandus Medices dux Ethruriæ.
Florens Chriſtianus.
Florimondus Remondus.
Franciſcus Foxius Candala.
Franciſ. Eſpinæus Sanlucius.
Franciſ. Miro.
Franciſ. Feuardentius.

G

Germanus Audebertus.
Gilbertus Genebrardus.
Guillelmus Saluſtius Bartaſius.

H

Henricus Borbonius Montipenſerius.

I

Iacobus Bethonius Archiep. Glacuacensis.
Ioannes Bodinus.
Ioannes Passeratius.
Ioannes Reginaldus.
Ioannes Eremita in monte Valeriano.
Ioannes Richardotius.
Iosephus Scaliger.
Iustus Lipsius.

L

Leo XI. Pontif. Max.
Lodoica Lotharingia Franciæ Augusta.
Ludouicus Gonsaga Niuernẽsis.
Ludouicus Reuolius.

M

Maria Austria Vngariæ & Bohemiæ Regina.
Morlayus.

N

Nicolaus Rapinus.

P

Petrus Ronſardus.
Petrus Pithœus.
Philippus Auſtrius Rex Hiſpaniarum.
Philipp. Emanuel dux Mercolij.
Philippus Portæus.
Philip. Canayus Fraxineus.
Pomponius Belleuræus Franc. Cancell.

R

Reginaldus Belnæus Arch. Seno.
Renatus Chopinus.

S

Symeon Marius.

T

Torquatus Taſſus.

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER PRIMVS.

VT qui peregrè profecturi sunt continēt se domi, donec hyēs, nimbi, aliæque molestiæ viarum desinant; sic Annales colligere meditanti, execrantiq; vrbium xcidia, incendia, hominum interneciones c lanienas, latrocinia, & vt verbo dicam, iritates omnes quas bella ciuilia inuehunt, iihi induciarum & pacis lenitas expectanda iit; non quòd penitus bella taceantur, sed uod minus ciuilia sint, ac iam elanguida & rope in deliquio, pacatiora tempora sponeant, & scribentibus minus ad liuorem rocliuia sint.

AN. CHRI. M.D.XCIV.

Cur fiat initium ab hoc anno.

Lutetiani, semestribus induciis recreati, i eas annonæ angustias rursus dilabi vereantur, vltra non esse prorogatas dolebant, : pacis summo desiderio tenebantur. Rex

M.D.XCIV. ad eam appetendam, eo lenocinio antè famelicos inescauerat; ægrè enim ab vbertate & commeatu rerum omnium, ad summam egestatem reditur: negatis autem longioribus induciis, extrema omnia quæ passi erant, vt peculium belli reditura, imminebant, paulatim vero fœderatio tabescebat, & in dies partes regiæ inualescebant, de agnoscendo Henrico IIII. crebri rumores: iam non trepidè nec submissè vt antea, sed compitatim & liberis vocibus, Hispanici satellitij bonos omnes iam tædebat, despici, & cauillis appeti cœperunt, & qui custodiæ ciuium erant adhibiti, aduersus eos custodia egebant. Initium est recuperandæ libertatis, iam non ferre vel dissimulare seruitutem; frustra Cardinalis Placentinus & Dux Feriæ aures feriunt, classicum concinunt, Religionis spectro illudunt, iam concionatores parietibus, vel saltem surdis & nauseantibus vociferantur, compagemque fœderationis dehiscentem & prope iam luxatam stringere conantur. Vt morbi corporum sic animorum, tempore vel non speratam medelam sortiuntur.

Ad obsequium Regium Vitrij reuersio.

Vitrius primæ nobilitatis & strenuitatis Eques, qui Henrico III. interempto, ad fœderatos defecerat, ad obsequium redit, & noxam deditione Meldarum compensat, exemplo commilitonibus relicto, vt similia audeant, quod paulò post contigit; nam quo feruore incœpit, eodem desiit & defecit factio. Quemadmodum enim post Guisiadum fratrum cædem, vrbes, oppida, viculi, vltrò

M.D.XCIV.

& agminatim, se in Ducis Mainij dabant obsequium & clientelam; sic postquam væsania deferbuit, penè in nictu iugum excusserunt. Vitrij autem & Meldensium ad Regem accessio, vt factioni Hispanicæ trepidationem, sic ad libertatem suspirantibus, ad simile facinus audendum, non modo fiduciam auxit, sed calcar addidit, caussantibus ibi præreptâ, quæ ex Meldensibus horreis annonâ deuehebatur, Lutetiam indigentiorem, omnem viciniam, quæ amica fuerat, hostilem fore, Lutetiæ proximè euenturum, quod solet præcordiis & artubus, vt subducto alimento contabescant, cum fame plusquam Saguntina pugnare denuò; virgulta, fœdas carnes, & morticinia, instar vulturum depascere, nec animum nec constantiam sibi desse. Quid verò (inquiebant Lutetiani) non pertulimus? id ipsum quod Hierosolymitani, Saguntini, Sancerrani, & Casilinates, qui obsidione Annibalis clausi, alimentorum facultate defecti, lora necessariis vinculorum vsibus seducta éque scutis detractas pelles, feruenti aqua resolutas, mandare coacti fuere. fœdiora & magis horrenda relatu; caussa Lutetia pertulit. Bellinus verò præfectus vrbis, ea animi moderatione motus omnes composuerat, vt Senatui populoque Parisiensi acceptissimus esset, contra illis Sexdecim (bone Deus! quales hac prima pagina, cum Celtiberos, patriæ desertores & transfugas nominabo? non satis ad scelus dira hæc sunt nomina, quin, vocem carnifices & latro-

Valerius Maximus.

Bellini moderatio.

Les Seize.

M.D.XCIV. nes) Regiarum partium suspectissimus erat: Vrbs inediæ & miseriarum iam non patiens, in duas partes secta erat: sincera & sana constabat P. Consc. & bonis ciuibus, qui cauentes Religioni, ne quid detrimenti caperet, caussæ nomen dederant: altera erat paucorum, furens cædibus, latrociniis fœdissima, insanabilis, quæ nullo amore patriæ & boni publici, ad mentem reuocari posset. XIX. Cal. Feb. Senatus statuit Arresto, vt Hispanicæ factioni obuiam iretur, vt exterus miles vrbe decederet, vt Belinus omnibus modis in præfectura retineretur, mandat Decurioni mercatorum, vt cum Ædilibus communem det operam rebus procurandis, quæ vrbis & ciuium incolumitati ac regni publicæ quieti necessaria sint, Curiam relictis forensibus tricis & controuersiis huic vni negotio vacaturam. Dux Mainius hoc subolfacto ne Senatusconsultum promulgaretur præsens ipse intercessit; rogat Patres Conscriptos vt militiæ irrequietis laboribus condonent, si pro sua dignitate eos

Bipartita Lutetia.

Arrestum Senatus.

Ducis Mainij ad Senatum Parisiensem Oratio.

» rariùs inuiserit, cum Hispanis pacisci de re-
» gno, nunquam illi in mentem venisse, eo-
» rum auxilio in rerum suarum angustiis vsum
» fuisse, vt moris est omnium principum, qui
» vbi bello premuntur, fœderatorū copias sibi
» adiungunt, ea tamen cautione vt regiminis
» clauum eis nusquam commiserit, dolere
» quam plurimùm quòd Belinus, vltrò & vo-
» lens secedere velit, cuius fidem singularem
» tot experimētis sibi spectatam ad custodiam

rbis priuatim elegisset, rogatque Senatum, ie vltra de politico & vrbano regimine staueret: Mainius vbi finem dicendi fecit, & ale dicto proceribus togatis, multò accuatiùs, rebus publicis prospiciunt, protracta leliberatione post primam à meridie, decreumque, vt ex primoribus selecti ad Maiium pergerent, rogaturi, vt Belinum in vrie & præfectura contineret, monentibus repondit, id serum esse, cùm Belino hæreret, onstanti proposito & mente immota, vrbaiæ præfecturæ renuntiare: Postera die Seiatus, qui salutem populi supremam esse leem putauit, de retinendo Belino aliud deretum repetit, cui si Mainius non gerat moem, quotquot sunt Conscripti, purpura diissa foro & curia, vel vrbe ipsa discessuros: ed frustra abire volens Belinus, hac remora anchora detinetur. Abiit ille quô anhelaat ad Regium obsequium: At Sexdecim latones, illo amoto, plura ausuros sperabant, i eius vice suffecto Brissaco Comite, quòd primo ouo belli, atque ab ipsa ferali die doariorum, multa strenuè cum turmis Academicorum egisset, & post comitia Blesensia ad Guisianas partes, quarum tenacissimus semer fuerat, rediisset; sed egregiè vt dicitur oruos delusit hiantes. At, vt fieri solet, in narchia, paucos satellites vi & metu armoim, plus posse quàm multos bonos, pauculli sicarij, vicatim reliquis ita minaciter nperabant, vt seruitutem suspirare, hæretium esset, de Regis publica eiuratione, ad

M.D.XCIV.

Discedit vrbe Belinus.

M.D.XCIV.

Dionysianam ædem, multa impiè & plus quàm dici potest mendaciter, apud vulgus efferebant per conductos potissimùm concionatores, qui in Ecclesiarum cathedris nihil aliud vociferabantur; insuper libellos, insignibus mendaciis confectos spargebant: inter eos excusus est furtiuis typis, vt à typographo audiui, authore Cruceo (is erat ex Sexdecim, forẽsis rabula, tam ingenio, quàm manu maleficus) *Maheustrius & Manantius* per dialogismum, Mænipæus & Hipponacteus libellus, in Mainium & bonos ciues, Hispanicarum partium assertor, vt ab earum mancipio scriptus. Lutetiam verò, impotentius, & duriore iugo premebãt Sexdecim illi latrones, quàm olim Athenas triginta Tyranni, vt qui sacræ & profanæ potestati imperarent, hoc est Pontifici Max. & Mainio, qui vnus post carnificinam Præsidis Brissonij, coercendos cogendosque in ordinem putauit, effecitque fœliciter & cordatè, amouitque omnes ædilitate & præfecturis, ni ferocientibus frenum imposuisset, ab illis passurus erat. Habet quod stupeat ætas postera, paucos homines, nuperos, ganeones ex fæce vulgi, populosissimæ vrbi, Senatui, Decurionibus, omnibusque ordinibus, imperitasse. Cum ad Gregorium XIV. & Philippum Regem scripsissent, vterque nebulones istos, nedum responso dignatus est, sed auxiliorum spe eorum insaniam aluit; non modo Regis (quem vel Nauarreum Regulum nuncupari perhorrescebant, postulantes vt solo

Le Maheustre & le Manant.

Dux Mainius quos vocabant Sexdecim coërcet.

Rescripserunt ad sexdecim Tyrannos Pontifex & Rex Hispa.

verbo hæretici indicaretur) eos tædebat, sed &Mainij, vt qui ab Hispanis auersus esset, eorum dominarũ, tam perdirè ambientes, vt Regi Philippo, per epistolam regnum Gallicum obtulerint, quæ vnà, cum quodam patre Matheo tabellario, dum per agros Bojorum iter facit, intercepta fuit, & delata ad Regem. Monuisse satis fuit, exscribere piaculum putaui, ne recitatione facinus recrudescat. Dorseium, Hannequinos fratres, d'Alberaium Patritios Lutetianos, optimosque ciues ferunt Mainio ad quietem vrbis tria suasisse, vt concionatores in pulpitis, cædium & factionum, magis quàm verbi diuini præcones compesceret; Sexdecim tolleret; Hispanos præsidiarios vrbe missos faceret. Mænipeus ille scriptor, in Mainium multa probrosè & virulẽter ingerit, potissimum quòd ex Sexdecim, furciferos quatuor laqueo suffocandos curasset, qui de republica & Vnione tam præclarè essent promeriti, beatos illos & diualibus fastis ascribendos prædicat, gentem Hispanicam, vt tenacissimam religionis extollit, fœlicia esse regna, quibus Philippus imperet. Mainio tam aculeato opere exasperato, mens erat vlcisci, vel saltem proscribere, qui scripsisset; sed de aurhore, cum non liquidò constaret, damnatus liber, & quotquot intercipi potuere exusti; virulentia tamen & mordacitate immortalis factus, & quia vetitus, cupidiùs exquisitus. Fœderatæ omnes vrbes, earumque præfecti, Mainio Duci, nihil aliud literis

M.D.XCIV.

Regi Hispanico regnum Gallicum offerunt.

Tria duci Mainio ab optimis summisque viris suadentur, ad compescendam Tyrãnidem.

M.D.XCIV.

Villartius Rothomag. præfectus ad regium obsequium reuertitur.

Lugdunẽsium ad Regem reuersio.

personabant, quàm vt saluis rebus, in portum rediret, cum Rege pacisceretur, & tot Galliæ iam fatiscentis sub fasce bellorum ęrũnis mederetur: Villartius Rothomagi præfectus, qui tam fortiter obsessam vrbem propugnarat, vt verè neque fucatè Regẽ Ecclesiæ gremio restitutũ vidit, Ducẽ monitum facit, vt si finem tot communibus malis imponere procrastinaret, sibi in animo esse rebus priuatis cum Rege prospicere: Dux Villartio per Porteum Abbatem Thironeum renunciat, vt pro nutu res suas ageret. Ille capta opportunitate Porteo internuncio cum Rege redit in gratiam. Lugdunum Meldarum exemplum æmulari festinat, sic in libertatẽ se vindicauit. Dux Nemorosi⁹ in munitissimo castro, quod vocant Petram-scissam ad oram Araris, insomni custodia ciuium seruabatur: Marchio Sansorlinus frater eius carcerem aduersus oppidanos plus quàm hostili direptione vlciscebatur, prædiis Lugdunensium occupatis & incensis, hisque qui intercipi poterant in durissimam seruitutem abductis. Iam illi tantis cladibus impares, multa apud Mainium conquesti erant, qui auxiliaturum spondebat, sed vt sunt emunctæ naris, subolfaciunt has suppetias ad opprimẽdam duriùs libertatem suam, hocque colore Mainium statuisse, mille ducentos Heluetios qui recens legebantur ad custodiam vrbis immittere, quo præsidio imposito eam sortem habituros, quam equus aduersus ceruũ, qui accito hominis auxilio, eoque sessore in tergũ accepto, & ore lupatis

Non illum dorso non frenum depulit ore. M.D.XCIV.

Alphonsum Corsicum Franciæ marescallum, militiæ gloria clarissimum, in vicino agro oberrantem, clam accersunt, ille in suburbiis, intempesta nocte, turmas equestres peditesque collocat, regiæ fidei ciues IIX. EID. Febru. aurora tempestiuius, extremam oram pontis, qua itur ad Diui Nicetij ædem occupant, fœderatos, non sine vi deturbant, vindicias Gallicæ libertatis inclamant, vulgus effusum voces geminat, seruitutem exuendam, nec vltra ingemiscendum sub iugo. Petrus Spinacus, Archiep. Lugdunensis, fœderatorum summum columen, vir consilio & prudentia spectatissimus, quo vno, in rebus suis Guisius vtebatur, cum barone Lucio & Chaselio nepotibus ad frementem populum accedit, sæuientem animis si possit mitigaturus, non audit verba, faces, saxa, arma, & omne genus telorum quærit, rapit, vibrat: fiunt comitia, Spinacus, qua pollebat facundia, Mainio addictissimus, Decurionibus, Ædilibus, ac omni ordini, suasum facere nititur, vt Ducis Niuernensis, qui Romam ad S. Pontificem, legatus Henrici 4. iuerat post eiurationem, veniam & pacem Ecclesiasticam impetraturus, reditus expectetur, interea sequestra administratione regendam vrbem, quæ neutri parti sit audiens. At minus æquis auribus, Spinaci Antistitis sui sententiam excepere Lugdunenses, non hærendum in dubio, inter Re-

Petr. Spinacus Archiep. Lugdun.

M.D.XCIV.

Initium deditionis Lugdunensis.

Priuatum decretum vrbis Lugdunẽsis ne in Ædilitatem exteri admittantur.

Cautio de religione Orthodoxa.

gem & Mainium, non esse quid tertium, magno fremitu dimissa concio, nec voti compos Spinacus, domum rediit: postera die, non iam submissè & trepidè, sed publico sacramento, in verba regia iuratur, acceptis pro symbolo, candidis fasciis, & cum sericea textura deficeret, linea desumpta est, nolæ classicũ lætitiæ personuerunt, Ambrosianum canticum, quod pean est Christianorum, in primaria æde decantatum, serotini ignes per compita accensi, stemmata Hispani & Allobrogis exusta, lilia lauro, hedera, & sericeis fasciis circundata loco conspicabili erecta sunt. Iam prono die, Alphonsus, cum fortissimo delectu nobilissimorum procerum, in vrbem admissus, qui firmata vrbe præsidiis, Ædiles aduersæ factioni obduratos, munere publico abdicat, aliis suffectis qui tam procliues in partes regias, quàm isti auersi, abire etiam iussi, qui Allobrogi, & Hispano, nimium fauisse visi fuerant. Insuper decreto, in posterum memorabili, sancitum à Lugdunensibus, nullum deinceps exterum (vt sunt Allobroges, Insubres, & Itali, qui vicinitate Galliæ frequentes adsunt, & figunt ibi lares suos, ac vt aduenæ volucres nidificant, potissimùm in pinguibus & aptis locis) ad vrbanæ præfecturæ munia, esse admittendum, edictali sanctione à Rege impetrarunt Lugdunenses ne intra vrbem & suburbia, alterius religionis, quàm vniuersæ & receptæ cultus obseruaretur, neue arx vrbi prædominans, quam vernaculè citadellam voca-

mus, ex veteris excisæ ruderibus, aut alia excitaretur: plura postulantibus Rex annuit, in præmium verè leoninæ strenuitatis. Vtque in naui, si maior compages dehiscat, cæteræ contignationes, quàm facilimè dissoluuntur: sic Lugduno partibus regiis adiuncto, vrbes minores illico se fæderationi subduxerunt ac æmulatæ sunt, quod reliquæ feræ facerent, domito vel mitigato leone. Lugduni defectio non mediocriter fœderatos commouit, & in posterum sua in factione nutabundos fecit. Vrbs est, quæ Munatio Planco sua debet incunabula, Populi Rom. colonia, priscorum Rhetorum formidata ora, Celticæ emporium, ianua Alpium, specula Italiæ: vbi

Commendatio Lugdunensis vrbis.

Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo suos cursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.

Facto Lugduno regiarum partium, Vienna ad quinque milliaria pauebat, vt minor fera solet, vicino & rugiente leone: Masilia, Eoi orbis peregrinis mercibus potens, supero Rhodano occupato, mutandarum mercium præreptam sibi facultatem dolebat. Sequani & Allobroges, vicini non fore quietos, vt experti sunt, præsentiebant; quinimo reginæ vrbis reliquas minores, quantumuis in fœderatione pertinaces, vel seruas, vel vectigales fore. Exemplis sapiunt vel insaniunt mortales: sic à qua factionis exemplum acceperant, ab ea resipiscente post obsequij acceperunt. Aurelia ad Ligerim, primam facem

M.D.XCIV.

Deditio Aurelianensis.

Marescalli Castrai oratio apud Aurelios.

belli accenderat, & defectionis exemplum reliquis præbuit, toto quinquennio tenax propositi, regiarum partium inimica, si qua vlla fuit, Castræum, ex veteranis Galliæ antesignanis præfectum habebat, qui vno vinculo, illam & Auaricum Biturigum, cum gemino ducatu regebat, ab eiuratione Regis, cœpit paulatim cogitare, de reuersione ad obsequium, iamque ille post inducias semestres, apud Aurelios publica concione animum aperit, pro aris adytisque arma induisse, antea periclitanti religioni auitæ fulcrum, quoad potuit submisisse, nunc verò stabilita, nec iam inclinante, post publicum Henrici IV. sacramentũ, non sibi esse legitimam caussam vltra prorogandi belli, rogare bonos omnes, vt receptui canant, sibi æquum & Christianum videri, vt cùm pro asserenda religione, publicè arma sumpta sint, nunc asserta esse dimittenda. Laborabat Aurelia, specie hominum, qui priuato cœtu, plusquam Christiani videri volebant, eorum sodalitium, à funiculo (erat inter eos tessera quædam spectro pietatis obducta) dicebatur, ad regium nomen frendebant, vt olim vetus Roma, exactis Regibus accitisque Cõsulibus, Brulartio Theologo concionatori vehementer irati erant, quod cum antea, factionis tuba fuisset, 13. Februarij ex Diuo Paulo, sibi facto argumento, Imperatoribus & Regibus qui à Deo dati sint, necessariò esse obsequendum, huic vni proposito defixè immoratus, professus esset. Funicularij in se

Secta quædam Aurelianensis.

Funicularij.

M.D.XCIV.

:onie&a esse tela, sentiebant, nec diuturum
'ore imperium, dilabentibus, & contrarium
uadentibus his, quibus authoribus suasori-
busque conditum fuerat: sed fastidium belli,
am altè mentibus insidebat, calamitas tam
grauiter omnium fortunas attriuerat, vt pax,
uasore non indigeret. Vt vero finem dicen-
di fecit Castræus, Aurelianus Episcopus Al-
basspinæus, Decuriones Ædilesque, ac boni
iues assensere, & de Rege agnoscendo
ropositum firmant; mittũt feciales, qui ob-
equij & deditionis summa capita deferant,
erbenignè suscipiuntur, postulantibus Rex
:a propitium se præbuit, vt nihil sit illis ne-
atum. Castræo summa militiæ præfectura
iarescalli, qua titulo tenus, à Mainio Duce
isignitus erat, ab eo cui ius erat deferendæ,
onfirmatur. Multa sunt Aureliis concessa,
uæ quòd communia sint penè omnibus vr-
ibus, quæ spontaneam deditionem faciunt
ngiorem paginam vix merentur, dedigna-
ır enim historica narratio, indicare verbis
iod tritum est, & vti dicunt, digito mon-
:atur. Superiore anno Dux Niuernensis,
ud S. Pontificem nihil profecerat, sur-
› verba faciens cùm pararet reditum,
ilsare fores fidentiùs non trepidauit, iam
im Romæ plurimos ambactos & clien-
: sibi deuinxerat, factio Hispanica lan-
escebat, Borboniano nomine in dies in-
lescente. Ergò vale dicturus, interpellat
ementẽ VIII. vt nouissimis verbis illum a-
cè & beneuolè dimissum faciat, respon-

Conspiratio ad pacem Aurelia-nens.

Vidimus eos Carnuti de pace supplices.

Ducis Niuernẽsis legatio ad Pontif reditusque ad Regem re infecta.

M.D.XCIV.

deatque, quid ipse Regi suo sit renunciaturus, ac cum scripto remitti vrget, cùm bis ad eum Rex scripserit, vel vna epistola dignandum esse: de Sede Apost. tam egregiè promeritam esse Galliam, vt suo Imperatori, quod vel hostibus non negatur, non esse negandum. Pontifex sæpiùs interpellanti respondet, scripto nihil responsurum, caussatus non longè antea, antecessorum diplomata damnata Senatusconsultis Galliæ, carnificis manu publico igne exusta fuisse: ante pontificatum in Sarmatia, aliisque regnis, multa vicarium tractasse verbis, plura quàm epistolis, vtque fidem acceperit ab aliis, sic verbis dedisse. Niuernensis contra, non diploma sub plumbo, vel sub annulo, sed priuata ammanensis manu epistolam poscere, qua de legationis suæ rebus gestis, apud Regem constet, cum ab eo Rex absolutionem veniamque petierit, vel scripto indulgendam, aut saltem negandam: Regem his esse moribus, ita à natura comparatum esse, vt à fuco sit alienissimus, & qui à Ludouico II. filio Carolo VIII. quòd latinè hoc vnum disceret præscriptum axioma, prorsus ignoraret *qui nescit dissimulare, nescit regnare.* ab eo auspicato die quo ad Dionysij ædem, nouæ sectæ repudium misit, ea obseruantia coluisse Sedem Romanam, vt Placentini Cardinalis audax facinus, de abroganda lege Salica & Francica nata ab incunabulis regni, ac eligendo Rege extero, Senatusconsulto vindicandum noluerit, atque summæ Curiæ apud

Pontif. caussatio cur scripto Regi non respondeat.

Niuernensis ad Pontif. de non ficta Regis conuersione.

'urones agenti, pro dignitate Francicæ Co-
›næ patriis legibus id affectanti inhibuisse;
›terni esse officij, vt filium pronum errata
›nfitentem, paratum omnia quæ pater in-
xerit exequi, suscipiat, ac intimo osculo,
eno sinu & vlnis amplectatur, ni fecerit,
ud Deum patrem misericordiarum teneri.
:que ille Niuernensis flecteret inclementer
entem, pronus in genua, Regi propitium
è rogat Pontificē. Nihil motus ore facūdo
flebili, nihil demissis genibus, perstat im-
›tus Pontifex nihilque responsurum scri-
›, quòd Regis eiuratio, ficta & composi-
ıd recipiendas vrbes esset. Cui Niuernensis
*are vt ille quid à Rege actum esse velit, præs-
beret:* cui Pontifex; *contraria quæ egit, agat:*
sus Niuernensis argutè & cordatè, *fecit*
dem quæ infecta esse non possunt; non ita es-
:rum mysticarum scientem, vt quæ ad pro-
endam gratiam Apostolicæ Sedis necessaria
·, nouerit: indice & præscriptis verbis opus
.Sunt, (inquit Pontifex) *in Gallia summi*
:m Theologicarum magistri, ab eis quid fa-
›pus sit, discat: *Hem*, retulit Niuernen-
Pater sancte, de eius ad Ecclesiæ gremium
rsione Theologorum testimoniis fidem habe-

Acerrima dissertatio Niuernensis cum Pont. Max.

Quod cùm tacitus Papa præteriisset;
ı bone! paulò commotior inquit Niuer-
ïs, *quid Regi meo agendum suaserim, vt*
ratiam tuam promereatur, cùm quæ ad ob-
:um Pontificiæ sedis & ad salutem ani-
onducibilia sint ipse nec præscribere nec
re velis? pulsanti toties Ecclesiæ fores non

M.D.XCIV.

aperire, non est clementiæ Christi seruatoris; qui nullum anxium de salute licet omnibus flagitiis demersum, nunquam tamen inauditum dimisit, quin potius Euangelicis hieroglyphicis pingitur specie boni pastoris, qui vnam ouem dilapsam & errantem, relicto vniuerso grege, per auia & inaccessa peruigil quæsierit, ac inuentam ceruici impositam ad caulas reduxerit.

De nominatione regia ad prælaturas quarum collationes ciuili bello per patrios vicaneosque Pontif. expediebantur postulatio ad Pontif.

Adiicit Niuernensis multa ad præsulatuum abbatiarum aliorumque beneficiorum formulas, quæ ex edictis curiarum regni, per delegatos Pontifices concedi solent, rogat num ad nominationem regis, ex fœdere concordatorum summa sacerdotia conferre velit? Respondet, *Nauarrum non habere loco eius, cogitaturum nihilominus quid super re ista statuat*. Postridie per Cardinalem Tolletanum, renunciat Niuernensi, pro legato eum non habuisse quæ cum eo tractauerit, id priuatim & ex mutuo alloquio, ad tentandum aliquod leuamen publicæ calamitatis. Niuernensis, re audita non semel obstupuit, ac nutu & silentio indignationem testatus, compellat Tolletanum, num ille seriò vt à Pontifice dicta retulerit, cui cùm eam esse mentē Pontificis asseueraret, iam non compos animi, & suprà modum ira & dolore æstuans; dixit, non esse huius gentis & nominis, vt sibi tamdiù vanis expectationibus illuderetur, Pontificiam tractationem, sibi videri instar esse puerilium iocorum, in quibus nihil serium, nihil constans, pastoralis esse officij, supplicem Regem non sic able-

gandum,

gandum, ante oculos sibi proponeret Pontifex, in Anglicos & Germanicos principes inexorabilium antecessorum animum, quanta clade Ecclesiam affecerit, quamuis Rex Christianiss. à fide Orthodoxa tam solemni ritu iurata, nusquam sit deuiaturus; sed cùm claues ita lilia despiceant, vereri ne Ecclesia Gallicana, sibi in sacerdotiis assignandis delegandisque, Roma despecta & irrequisita, ius sibi dicat: dolere plurimùm vicem Galliæ, quæ tot annis exagitata ciuilibus bellis, à portu in altum, diuturnioresque procellas relapsura sit. Tolletanus dicenti serenior factus arrisit, addiditque non esse opis suæ, Gallicis ærumnis mederi: cui Niuernensis, Nos, inquit *non submissè sed toto cachinno rideamus, longum flere omnibus dabitur, à nobis luctus incipiet, sed ad vos tandem desinet.* Niuernensis non vltra ferens, iniquis auribus sua postulata accipi, statuit abire Roma, non tamen insalutato Pontifice, cui cùm vale diceret insigniter nobilium Gallorum comitatu septus, agit gratias, quòd priuatim eum perbenignè & comiter suscepisset, quòd autem vt legatum audire recusasset plurimum dolere, eaque acerbitate animi, vt optaret cùm ad hanc Romanam profectionem se parasset, vt sibi primo actu itineris crus effractum fuisset: iterum dolere, & medullitus mærore confici, quòd de conuersione Regis, sincerè & sine fuco asseueranti non credidisset, vel elicito cruore subsignare parato, relicto obside vnico suo pignore filio

M.D.XCIV.

Ridentis in re luctuosa seuera castigatio.

M.D.XCIV. quem in castro sancti Angeli custodiæ manciparet: Regem vltro & Christiana fide peracturum, quidquid pro commissorum pœnitentia præscripsisset: cui Pontifex: Gallicis calamitatibus æqualiter ingemiscere, quas vel brachiorum crurisque dãno & abscisione lubens sanaret; sed pro rerum statu, nihil vltra posse annuere, cùm se dabit opportunitas, omnia quæ ex re & bono Ecclesiæ, & publicæ quietis erunt, facturum. Sic dimissus Niuernensis, Roma indignanter & stomachosè admodum discedit, itinere obuios habuit fœderatorum legatos, Cardinalem à *Ioieusa*, & Baronem de *Senesce*, illuc vnde digressus erat, pergentes, quo telam quam orsus erat, contrarijs postulationibus retexerent: quæ solet in occursu, potissimùm peregrino solo, vrbanitas Gallica exhiberi prætermissa est, vtríque se insalutatos prætereunt, vtque animis sic semita se diuiserunt. Admissus ad colloquium Cardinalis, multa præfatus de inclinante statu Catholicorum, inualescentibusque partibus regijs, ad bellum subsidium petit; auro & milite plurimum laborari ab illis, ni præsto adsit, fœdus cum religione collapsurum. Cui paucis Pontifex, quo ad militem Hispanum Regem esse consulendũ, auri sibi nihil esse, omni suo ærario exhausto bello Turcico, vrgeri ab Vngaris, vt sit auxiliator, sed æris tenuitate prohiberi: sic non lætiori responso oratores fœderatorum beauit Pontifex, quàm paulò antea Niuernensem. Ille autem

Responsum Pontif.

Occursus in Italico itinere Niuernensis & legotorum aduersæ partis.

Nota.

Concio fœderatorum.

Responsio Pontif.

Romæ eamrepulſam paſſus, dum in Galliam redit, ad principes Italos, quos in Regē propenſos nouerat, diuertit; vt in amicitia & fide, & oppugnatione Hiſpanicæ factionis contineret, quæ nonmodo Galliæ ominoſa & pertimeſcenda eſt, ſed toti Italiæ, cuius caput, vmbiculum & extrema poſſidet. Adit ergo Hetruriæ & Mantuæ Duces, à quibus ſupra quàm narrari poſſit, magnificè exceptus eſt totis ſuis ditionibus, per diuerſoria perſoluto viatico. Veneti vtriuſque magnificentiam nedum adæquarunt, ſed ſuperarunt Niuernenſi & filio, iure ciuitatis & patriciatu donatis, quod apud eos ſummi honoris & amicitiæ ſupremū eſt ſymbolum. Diui Marci ærario, armamentario, omnibuſque poteſtatis Venetæ reſignatis theſauris, quibus Regem ad Regni vniuerſam reciperationem adiuturos pollicebantur. M.D.XCIV.

Ab exceſſu Alexandri Farneſij Parmenſis Dynaſtæ, (cui Hiſpanus debet reliquias ſeruati Belgij) ſumma rerum, & vicaria poteſtas diu in incerto fuit: ille qui non niſi Auſtriis & gentilibus fidem habet Erneſtum agnatum, Archiducem Auſtriæ, Stiriæ, Carinthiæ, Tyroli, conterminiſque prouinciis præfectura Cæſarea, ad Belgij ſupremum vicariatum euocat, tanto lubentius quòd anno ſuperiore in Lutetianis comitiis, orator ſuus Dux de Feria, palam profeſſus erat deſponſam illi Iſabellam Auguſtam, hocque potiſſimum colore Erneſto futuro genero regnum Gallicum ambibat: demens cæco & perdito

Erneſtus Archidux præficitur regēdo Belgio.

Dux de Feria in Comitijs Lutetianis noſtratibus illudens Iſabellæ dotis ergo regnum ambibat.

M.D.XCIV.

Lex Salica nata cum Gallico Imperio.

ambitu nugator, qui nescius legum nostrarum, Salicæ potissimum quæ regno æqueua est, & cum lilijs cælo demissis ac pubescentibus adoleuit, in tribunitijs inconcessisque comitijs nil nisi cachinnum & sannas retulit. At Ernestus perquam sedato ingenio & optimis moribus princeps; cùm Seruatoris natalitia Herbipoli celebrasset, per Vbios & Mænapios, anno ineunte iter facit, quâ progreditur summis honoribus exceptus, totum Ianum in quotidianis pompis & ouationibus vel inuitus exegit; donec tandem pridie quàm desineret, Bruxellas ingreditur, tam stupendo apparatu, vt Hispano-belgæ non pœnitendam iacturam temporis & auri fecerint: dum enim ludicra agunt certamina, hastiludia, circenses & equestres ludos, ex huiuscemodi delitijs Batavi sibi lucrum facientes, Ernesto arduum & inexplicabile negotium faciunt. 19. Februa. Sigismundus Sarmatarum regno, Suecicum ab auo Gustauo & Ioanne parte, sibi relictum adiunxit, Sueciæ, Gothiæ, Vuandaliæ, aliique indigenæ, ne duobus regnis impar esset, neue Polonicum anteferret, relicto in Suecia Prorege, & Augustanam confessionem quæ à multis annis ibi inueterascit, suffecto orthodoxorum cultu excluderet, priusquam inauguraretur, conceptis formulis & exquisitis verbis, multa à Sigismundo exegere, in quæ iurare adactus est, potissimum in consortium reginis adhibiturum Ducem Carolum,

Aduenit Belgium Ernestus.

Sigismundus Rex Poloniæ in in Suecicū auitum & patriū regnum assumitur.

Sigismundus non nisi iuratis pactis inauguratur.

nec aliis adminiſtris conſiliariiſque vſurum quàm indigenis, vnde poſthac Sigiſmundo, longa factionum ſeges & bellorum ilias exorta eſt; nulla enim fides regni ſociis. Vbi verò Sigiſmundus, Ioanni patri iuſta perſoluit, ipſe cum Auguſta vxore, de more gentis Vſpaliæ inauguratus, mandata vicariis adminiſtratione regni Suecici, Sarmaticum longè amplius opibus, & lato imperio repetit.

M.D.XCIV.

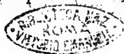
Redit Sigiſmũdus in Poloniã.

Deſinente Februario, Archidux Mathias Cæſaris fratris vicarius, Iauarinum cum ingenti exercitu proficiſcitur, vt ibi conſtituto velut obice Turcicæ illuuiei, eam à Chriſtianorum finibus longè propelleret; & profectò non parum illi barbari attriti & conſternati fuerant, vtque funditus delerentur, vrgente Pontifice Max. conſpirantibus ad ſociale & ſacrum bellum principibus Chriſtianis, æris publici collatio facta eſt: ipſe Pontifex 500. pedites, equites verò 500. propriis ſumptibus alendos ad Cæſarem delegauit, & ad ſtipendium vniuerſo Clero decumalem nummũ indixit; æmulati piam liberalitatem Hetruriæ, Mantuæ, Ferrariæ, Parmæ, Vrbinatium Duces, & quæ titulo Reſpublicæ ſe iactant Gēna & Luca, attributis ad militarem erogationem ſpontaneis indictionibus. Vereor autem, ne quis fabulæ deputet, quod memorant Germani ſcriptores, ludicrum & puerile bellum, quod per ſpeciem edidit Berlibergius Græciæ. Ille enim captandi augurij & ſpectaculi cauſa, adoleſcentium duas

Res Vngaricæ.

In Turcicum bellum Italorũ principum æris collatio.

Ludicrum certamen puerorum omen victoriæ Chriſtianorum.

M.D.XCIV. cohortes in campum emittit, cis Albam Regalem, vni Christianorum, alteri Turcarum attributo nomine & vtriusque gentis insignibus. Impuberibus arma erant fustes & baculi, congrediuntur, Christiana Turcicam fugauit & vicit, vnde barbaris dirum omen, & summa incessit trepidatio, quam euentus ratam fecit. Cum enim Archidux, per interceptum equitem Turcicum explorasset, Nouiogradum quod septem milliaribus Alba Regali distat, exili præsidio munitum, à militibus incolisque ibi plurimùm trepidari, expugnandi oppidi ægregiam occasionem sibi oblatam ratus, cùm id verum esse ab exploratoribus intellectum esset, Christiana acies illicò mittitur, tormenta admouentur, cúmque oppido propugnando barbari se impares agnoscerent, igne passim immisso & per domos bacchante, in arcem quæ loco edito mœnibus, vallo & fossa tutissima erat, profugiunt. Præerat machinis, Bernardus Leo Gallus pyrorecniæ peritissimus, qui decem machinis VIII. D. Martij tanta vi arcem concussit, vt hiatu facto Christiani ad insultum proruperint; sed obstabat ingens ligni strues, ex trabibus virgultisque cõtexta, quæ iniectis sulphureis iaculis facibusque conflagrauit, aditumque fecit liberiorem Christianis, quos barbari sclopis, hastis, contis, atque omni arte & virtute bellica longè dimouebant. Æstus ille Martis in multas horas, vtrinque grauissimam stragem edidit, sed machinarum verberatione recrudescẽte,

M.D. XCIV.

atque interfecto Turcicarũ machinarũ præfecto (is Germanus erat fidei eiurator) de deditione colloquium faciunt, quæ his pactis inita: vt nullis secum euectis sarcinis, sine fraude ad suos se reciperent. Præfecto, qui Begus nuncupatur, adempti equi bellatores, & gregarij dati sunt, ad vecturam sui, vxoris, & filiæ, excussi præterea omnes, ne quid vltra pactum vrbe exportarent. Nouiogradum annis sexaginta barbari occupauerant, amissum properè & segniter tanto magis doluerunt, quòd Albæ Regali, Budæ & Pesti tutandis iuuandisque si obsiderentur, opportunissimum esset. Ferunt Begum Nouiogradensem, à Bassa Budensi de proditione accusatum, quòd biduo post obsidionem ignauiter nulla edita fortitudine, Othomanicæ gentis summum propugnaculum vltro dedidisset. Ille in Budensem culpam reiicit, quòd laborantibus & acerrimè oppugnatis, suppetias non tulisset; nihilominus ad furcam damnatur, qui frustra quiritans & prouocans ad Ammurathem laqueo suffocatur. Hac clade res Turcicæ plurimùm attritæ sunt, accessitque naufragium stupendæ classis, quæ iam ponto Euxino latè carbasa explicabat; illa cùm ostium Istri subiret, fœda tempestate procellisque supra modum indignantibus iactata periit. In Vngaria, æquè fœliciter res gessit Comes Sereinius: is enim adiunctis sibi Stiriæ copiis Canisa egressus Præsentsam aggreditur; sed obsidionis consilio intellecto barbari rebus suis expor-

Nouiogradẽsis deditio & pacta.

Res Vngaricæ.

M.D.XCIV.

Aliquot vrbiũ & propugnaculorum expugnatio à Christianis.

tatis, vrbe incensa emigrauerant. Comes vbi aduenit, iam non oppidum, sed collucentem incendio aream obstupuit, eoque ægrè sedato reliquias tutatus est. Dehinc Sigetum profectus similiter derelictum fædatumque recepit. Amurathes, vt tot à Christianis acceptas clades vlcisceretur, in eos terra marique experiri cõstituit, missa legatione ad Venetos, vt per mare Adriaticũ classi suę securam nauigationẽ quô in Dalmatiam aduersus Cæsarẽ præliaturus traiiceret, permitterent; illi iniqua postulata detractant, caussati impium & indecorum, vel apud barbaros, à Christianis Christianorũ hostes iuuari.

Christophorus Tiffembachius in superiore Vngaria, Hatuuanam prope Budam plusquam dici possit munitissimum propugnaculum adoritur, & tam arctâ obsidione premit, vt ad obsessos proserpendi ne rima quidem patesceret: nihilominus Basceias Budensis, quàm celerrimè conscriptum exercitum subsidio mittit, qui cùm transitu fluminis Saui, ob illuuiem vorticesque aquarum prohiberetur, aliunde vadum quærit, vt traiectô ex insperato inopinãtes Christianos inuaderet, sed Tiffembachius perspecta fraude, barbaris occurrit, & superato flumine quas illi moliebãtur insidias, in eos regerit, atque ex improuiso adortos fugat & concidit, nec profligare & cædere desijt, donec Buda Pestum & Soluocium reliquias ab internecione seruauerint. Tiffembachius luculẽtissima epistola ad Archiducẽ Mathiam, seriem rei ge-

Tiffembachij egregium facinus.

ſtæ, cæſorum, vulneratorum, captiuorũque, numerum; prædam & manubias recenſuit. M.D.XCIV.

Orthodoxi regia conuerſione plurimum recreati, vt colophonem eius vnctionem deſiderabant, quæ Regibus Chriſtianis à Clodoueo primo tincto & inũcto, ita inualuit, vt ab hac inauguratione, regni primordia quàm primũ auſpicentur, quod illis aduerſus hoſtes ſuos, ſemper fauſtũ & ſalutare fuit. Ritus ille totus myſticus, aut potiùs cœlicus; quandoquidē conſtāti fama creditur, ad inungendũ Clodoueum, genium cœli aligerum phiala chriſma detuliſſe, quod Rhemis sũma cura & veneratione aſſeruatur, quo nouelli Reges ab Archipreſule Rhemēſi inungũtur, vt olim ille Clodoueus à Remigio: Galliæ Angliç & Vngariç Reges, propè ſoli oleo delibuti sũt, more ducto à Regib⁹ Iudæ, qui chriſmate vngebātur, minus religiosè Imperatores, imperandi initiũ faciebant, qui paludamenti amictu, purpuræ & diademate impoſito inaugurabantur. Sic olim, Petrus Bleſenſis Regem ad ſacrum chriſma cohortabatur: *De Dauide, poſtquam à Samuele Vnctus eſt, ſcriptura teſtatur, quod directus ſpiritus Domini in Dauid, à die illa, & in reliquum, Saul quoque die illa, qua ile lēticulá à Samuele perfuſus eſt, mutatus fuit in virum alterũ, & inſiliente in eum ſpiritu Domini, cùm acceſſiſſet ad cuneum Prophetarum, cum eis prophetare incœpit.* Sed non niſi expugnatis Rhemis, vbi ara Remigij, vbi āpulla cœleſtis olei, vnctionē perfici poſſe à vulgo creditũ, cùm tamē à multis ſæculis, noſter Yuo Carnuteus, in nõ diſſimili

Res Gallicæ.

Vnctio Regum Galliæ.

M.D.XCIV. Rhemorum contumacia, hunc scrupum exemerit, qui author fuerit Ludouico Crasso, vt Aureliæ inaugurationis regiæ mystica sacra susciperet, cum ritus ille non tam locis addictus sit, vt si temporum ferat necessitas, aliò transferri non possit. Ille enim Crassus, in Basilica sanctæ Crucis Aurelianæ, à Vermi leone Archiep. Senonensi, in Regem vnctus fuit. Carnutum his ritibus peragendis vt securum & valdè opportunum delectum est. multa Regem impellebant, ædes Virginis toto orbe celeberrima, quam antecessores sui Vindocini Duces, ingentibus prædiis donariisque affecerant, confinium agri Lutetiani, vt biduano itinere Parisienses tanto spectaculo adesse possent, atque vrbs ad capiendam aulam quæ effusissima sperabatur, vt certè fuit, ciuibus, domibus, artificiis mercibus & annona potens: nec profectò celsitudini tanti mysterij locus impar; nam vt quæ multa sunt Christianæ pietatis ornamenta atque inter illa præcipuum summumque ciuitatis præsidium virginis sacram interulam prætermittam, vel ipsa gentilitate in Galliis Carnutum magna potestas & virtus bellica. Iulius enim author est apud eos Tasgetium summo loco natum in ea ciuitate regnum obtinuisse. Mysterio deerat, illius peragendi quæ solet esse materia, ampulla Rhemensis, quæ cum nec vi nec gratia à perduellibus haberi posset, Martiniana suffecta est, quòd ei eadem vis numinis insit; vetustas enim quę pro magno & incorrupto teste est,

Cur vnctioni regia vrbs Carnutea delecta sit.

Lib. 5. de bell.

Ampulla Cænobij maioris monasterij.

refert attrito & luxato grauissimè Diuo Martino, ope humana destituto, ac prope conclamato à cœlesti genio phialam delatam, cuius linimine repentè conualuit, eam stupore tanti miraculi, in hunc diem, in Turonum maiori monasterio religiosè seruatam, vt Seuerus Sulpicius, Fortunatus, alijque eruditione ac sanctitate haud despicabiles viri, scriptis reliquere. Ergo rerum omnium velocissima fama, tota Gallia de Carnutea vnctione rumores spargit, adsunt ex remotissimis angulis, putes recenseri Galliam, iussosque omnes indigenas Carnuti profiteri, non capit aulam neque vicinia omnis, sub dio pernoctat vulgus, equis, carris impedimentisque permistum; auleis stragulis tabulatis ædis primariæ medutilitiũ exornatur, pridie Calend. Februarij dies Dominicus præstituitur, disceptatum inter Reginaldũ Beluæum Bituricensem Archiep. & Nicolaum Thuanum Carnuteum Episcop. quis sacra perageret. Beluæus contendebat, dignitate metropolitana tum magni eleemosynarij, qui Regis & Aulæ peculiaris est & quasi domesticus Antistes, hunc sibi honorem deberi, in tot Præsulum caterua, qui ad consecrationem acciti sint, à nemine sibi inuideri, insuper de semetipso antea conceptæ expectationi plurimùm fidebat, qui in dissidio cùm Romano Pontifice, noua & insolenti creatione, se Patriarcham Galliarum deligi sperabat. Thuanus vir ante infulas consularis, ægregiè litteratus & cordatus, gente patricia &

M.D.XCIV.

Controuersia inter Reg. Belua. Archiep. Bituricen. & Nico. Thuanũ Episco. Carnutensem quis Regem vngeret.

M.D.XCIV.

longo ordine auorum purpurata, hanc gloriam sibi præripi non tulit, contenditque aduersus Belnæum, sibi priuatim deberi, frustra iactare titulum Metropolitani, cùm illi Carnutea diocesis non subiaceat, vt in foro extra territorium ius dicenti, impunè non pareri, sic in eum nihil habere iuris, magni Eleemosynarij dignitatem non illi parrocinari, quæ in diocesanos suo potissimum solo, suis aris adytisque nullum illi tribuat imperium; nemini enim inuito Episcopo, in sua æde sacra operari, canonum decretis fas esse, vt sponsum in laribus suis, sic illum in basilica sua, nulli præter Archiepiscopum Senonensem summumque Pontificem audientem esse; antistare prouincialibus Episcopis, si absit Senonensis, in comitijs & sacrorum solennibus, ingenita prærogatiua vices agere, Pro Nicolao Thuano ius dictum, huicque inaugurationis perficiendæ honor delatus est, quo rite & luculenter perfunctus est: monasticis primoribus Turonum Ampullam deferentibus, ipso peruigilio regiæ vnctionis, Clerus, Iuridici, Decuriones, Ædilesque vrbis, crucibus vexillisque diualibus expansis obuiam processerunt, in monastica Diui Petri æde pignus sacrum deponitur, Dominica vnctionis quatuor summi proceres, quos Barones vocant, cum equitum selectissima turba, signis suis stemmatibus pictis præeuntibus, vt deferatur rogatum eunt, tabulis conscri-

Carnuteus Episcop. est vicarius natus Senon. Archiep.

ptis peracto sacro restitutam iri sacram ampullam sese obligant, illam maioris monasterij sacrista, candido sonipede albis serici operis ephipijs stragulisque instrato, vectus deferebat: vt mos antiquus in consecratione regia seruaretur, in Laudunensis, Nouiodunensis, Bellouacensis, Cabillonensis Lingonensisque Parium Franciæ Antistitum, Aquitanici, Tholosatis, Normani, Burgundici ac Flandrici & Campani itidem, Ducum ac Parium, quòd illi abessent, isti quòd eorum tituli regno coaluerint, alij in eorum vicem & munia suffecti sunt, ritus consecrationis ita vulgo triti sunt, & Gallicis libris toties repetiti, vt eos recensere minus sit historicum: nihil in tota inauguratione dissonum, aduersum & præposterum contigit, vt numen liquidò præfuisse tam augusto operi constiterit; ad secundam vsque à meridie res sacra protracta est, qua peracta post missilia numismatum singulari icone percussorum, post vulgi irrequietas acclamationes, Rex cum primoribus Aulæ legatisque exterorum principum, ad epulas concessit, serotino conuiuio excepit sororem & Aulæ heroinas: postera die torquem militię sacri pneumatis, quibus oportuit ceremonijs suscepit, ceruici innexa cruce pensili cerulea fascia, atque ex auro textili pallio itidem alia insuta cruce, iurauit in verba militiæ ex instituto Henrici III. qui post

M.D.XCIV.

Delatio ampulla post oppignoratam fidē Baronū ad primariam adem.

Susceptio ordinis S. Spiritus.

M.D.XCIV. veteranum Diui Michaëlis ordinem, huic nouo ortum dedit. Abstineo referre, totius vnctionis seriem, ritus, preces pro regibus municipatim conceptas, & cuius solent profiteri ad aras sacramenti formulam, ac plura mystici operis, quod illa qui huiuscemodi sacris operatus est Nicolaus Thuanus rituali opusculo rem omnem acuratissime posteris sciendam publicauerit. Regi delibuto omnia quæ antecessoribus cælitus collata sunt, contigere; ex hinc enim fæda impetigine strumarum percussos sanauit, obstupentibus Hispanis, qui ex omni Asturia caternatim ad medicas manus aduolabant, vtque illis suplicibus, cælicam opem deposcentibus medebatur; sic in eum obluctantes, iisdem victricibus manibus cædebat: ita vt quę illis salutares erant istis exitiales. Regibus Christianissimis hoc priuatim indultũ, (quãquam Polidorius historiæ Anglicanæ scriptor, Regibus Britannicis id ipsum tribuat) quòd si vnquam verum fuit, cum prisca religione exoleuisse credendum est: nam quis Hispanorum strumosus in Anglia medelam quærit? Dicet aliquis, intestino odio vtriusque gentis, Iberi Anglos vel in hoc genere morbi auxiliaturos fastidiunt; num Gallis æquiores sunt Hispani? qui vel ipsa sæuissima tempestate bellorum fœdati hoc morbo, à Rege in eos pugnante, sospitatem suam vi tacita numinis effusissimè impetrarunt. Eo ipso tempore quo Rex sacro oleo delibutus, regni insignia capescebat, Franciscus Fuxius

Vis cælica & peculiaris Regum Galliæ in sanandis strumis.

M.D.XCIV.

Candala, ex illa gente, quæ inter Aquitanicas nobilitatis vetustatisque primatum tenet, vt quę gentilitate Regem attingat, inter mortales agere desijt, vir non tam sanguine longo & stemmatibus posteris noscendus, quàm omnium disciplinarum artiumque absoluta cognitione, præcipuè Mathematices, cuius fouendæ tanto desiderio tenebatur, vt in Academia Burdegalensi professori huius scientiæ, opimum annuúque stipendium constituerit, Trimegistum & Euclidem, non modo latinè & vernaculè reddidit, sed cum vterque abditissimo pœnu arcana interioris sapientiæ absconderet, vnus fuit Candala, qui ex arca latentes thesauros deprompsit, vt si interpretem legeris, in eius pectus Trimegisti & Euclidis animam demigrasse credas. Præterea herbarum, metallorum, omniumque quibus natura mortalitatem iuuari voluit, summus indagator, ita vt ex abditis rerum causis elicuerit fugientis animæ retinaculum, quod *Elixia* vocant; sed cui sua admirabilis cognitio, aduersus fatum præsidio non fuerit, qui tamen serus, hoc est nonagenarius interierit. Mysticæ vnctionis ea vis fuit, vt repentè omnes fœderatæ vrbes, Mainio repudium miserint; ille tamen his angustiis adduci non potuit, vt Hispanicæ potestati se & quæ perstabant in sua fide vrbes submitteret, in anarchia Gallicam mentem retinens: quinimò in regenda Lutetia, aduersus Sexdecim illos latrones, eam ipse adhibuit moderationem, vt à præfectura vrbis

Obitus & elogium Franc. Fuxij Candalæ.

Mainij mens auersa ab Hispanis.

M.D.XCIV. arcuerit, quod vel in hoste laudandum est, qui rebus penè conclamatis, cum ad triarios penè deuenisset, tamen Gallicam libertatem extera tyrannide opprimi non tulit.

Deditionis Lutetianæ egregium commentum.

Egregio commento deditio vrbis composita: Brissacus amoto Belino videbatur Hispanicę factionis adeò tenax, vt nulli de agnoscendo Rege in suspicionem venire posset, clam tamen emollitus ad colloquium cum domino à sancto Luca, qui Brissaci sororem duxerat, colore litium, quæ inter vtrumque de dote & dotalitijs, arduæ erant, elicitur, adhibitis ab vtroque aduocatis ad dirimendã cõtrouersiam, sed veriùs ad illudendũ, clam enim illi de deditione Lutetiana conueniunt; redit Brissacus cum litis suæ arbitris, publicè iactans pertinacia gentilis sui nihil inter eos actum, vtque fucum faceret, de illo proteruè & acerbè loquebatur. Rex itidem inter epulas palàm & apud omnes Brissacum vt Hispanum & patrię desertorem insectabatur, sed verbo tenus, cùm ab eo summę rei votum expectaret. Sandionysianum oppidũ, Vicio erat tanquam specula, ad exploranda abditissima quęcumque Lutetię struebantur, vicinitas illi molitiones tacitas, furuos aditus, & penitissima colloquia cum primoribus Lutetianis conciliauerat, in horas & momenta fiebat certior, quid rerum ageretur in vrbe, neque eum vel rumusculi factiosorũ latebant, acceptosque è vestigio ad Regem circa Siluanectum oberrantem, per veredarios curabat referri: biduõ

Aulicorum bonus dolus.

Vicius Sandionysi oppid. præfectus omne negotium recuperationis, procurauit.

biduô antequam vrbs reciperetur, ad eum mittitur delineatio, qua Hispanobelgarum stationes, vigiliæ, præsidia quibus excubarét vicis compitisque quâtaque essent, quâ multifariam irrumpendum, qui auxiliares futuri erant, denique qua semita, quibus orbitis ad tantum facinus fœliciter & innocenter perficiendum, progrediendum esset: Et sanè Vicius omnem istam telam peropportunè texuit, casses & retia ad feram præripiendam subdolè admodum posuit; nec conatibus præda defuit quæ captis non capientibus lucro cessit; perierant enim nisi perijssent: At cum Brissaco clandestinis alloquijs Lhuillerius præfectus mercatorum, Langlesius Ædilis, Dorsseius Præses prætorianus, magister itidem purpuratus præses Molæus, qui tunc cognitoris publici in procuratione fisci munere fungebatur, alijque complures, qua arte & versutia incruentè sine cęde & latrocinijs, ex faucibus Hispanorum vrbs eripi Regique dedi possit inter se cogitant, & consilium ineunt, periculosæ res plena erat aleæ, vt histrix vndequaque aculeata, vix innoxiè attrectari potest; sic Lutetia obsessa & vallata compitatim, satellitio præsidioque Hispanorum, tot excubitoribus ad custodiam insomnibus & acutissimè oculatis, vix in libertatem vindicari posse sperabatur. Tandem post varias disceptationes, hoc astu fallendos Hispanos & rem peragendam decretum est, vt pridie quàm rex ingressurus esset, rudera & maceriæ, quæ aggesta tellure

Consilium & astus de capienda Lutetia.

M.D.XCIV. portam nouam muniebant, effoderentur, hoc colore quæsito, vt muro structili & cæmento, validiùs obstrueretur, quo hosti circum oberranti minus peruia esset, nocte illa quæ deditionem antecederet, Brissacus, Langlesius, Ædiles, Decuriones aliique propositi conscij, Dionysianam, Martinianamque portas occuparent, per nouam portam vbi regij obrepsissent, à Diui Honorati porta quamprimum aggestiones & impedimenta ruderum crebris fossoribus remouerent, recipiendæ vrbi dies dicta XI. CALEND. APRIL. luce dubia sub Auroræ crepusculo, Rex pridie in oppido Dionysiano, fortissimos militum ad quinque millia coegerat, Brissacus vt cœptis vis omnis Hispanorum abesset, pedestrium copiarum præfectum nomine Iacobum Ferrariensem, eorum partibus addictissimum, ingenioso astu cum suis vrbe ablegat, ad intercipiendum aurum regium, quod finxerat exili comitatu, Carnuto ad Dionysianum oppidum deuehi: ille auri fame præceps, per Iacobeam portam, sub noctem cum suis egreditur, per tenebras frustra ærarios vectores inquirens: Non latuit Ducem de Feria, & Didacum d'Ibara, primariosque ex Iberis, clam res nouas strui, rumor erat, cum Rege Mainium rediisse in gratiam, quod Hispanos tota nocte insomnes & excubitores fecit, qui cum Brissaco renunciassent, vulgi esse somnium respondit, trepidare illos ad motum arundinis: interdum tamen metum securitatis esse pa-

Deditur vrbs 22. Martij.

Brissaci insignis solertia.

Subolfaciunt Hispani cõsilia deditionis.

Brissaci astutia ad fallendos Hispanos.

tem, ipse ad vrbem lustrandam murorumque ambitum præeuntibus tædiferis pergere adhibitis aliquot Hispanis, vt suspicaces metu solueret, ac tandem nocte prouecta peracta lustratione, cùm nihil insidiarum, nihil hostilis tumultus deprehendissent, Brissacus domum ad quietem Hispanos dimittit. Sexdecim Celtiberi, suspicaces penè noctem in excubiis exegerant, sed fracti somno paulò ante lucem ad quietem discedunt, contra expergefiunt, regium aduentum præstolantes, opportunè excitati ad salutem vrbis; Inglesius Dionysiana porta egressus, vt tenebris & alto silẽtio omnia teneri, vbi neminem ex regiis foras adesse sensit, vrbem regreditur, paulò post veritus, ne mora damno esset rursus exit; auspicatè admodum Victrius, cum delecto equitatu adfuit, vrbẽ subit illico portã & circumcirca vicinũ aggerem occupat: At vero aliundè vbi nunc regia lateritia, & suburbani horti, Rex cum suis statiua habebat, præmittit Doüm cum cohorte sua cataphractorum, qui demisso sublicio ponte, confestim vrbem insiliunt, & leuà per aggeres ad diui Honorati portã festinant. Germanici aliquot pedites qui non longè excubias agebant, vim propulsare conati protinus fugantur: Brissacus & Lhuillerius vrbis claues Regi offerunt, vtrique plurimum gratulatur, ac Brissacum summa præfectura Marescalli Franciæ in ipso vestigio insigniuit. Luparam, Castelletum, & munitiora vrbis loca Regij occupauerant; eggestio

Victrius primus diluculo ex regiis vrbem tacitè ingreditur.

Donatur ex tẽpore Brissa. ua præfectura Marescalli.

M.D.XCIV.

Hispanorū vrbe recepta trepidatio & de securitate postulatio.

Noua facies vrbu.

Regis ad ædem Virginis progressus.

Drusij Archidiac. ad Regem pia admonitio.

ruderum à porta diui Honorati vrgebatur. Hispani de ingressu Regis certiores facti, vt se impares senserunt, domi se continent: iam tota vrbe non aliæ voces exaudiuntur, quàm *Rex viuat*; nulla obluctatio aduersus Regios progredientes, nulla strages, nulla internecio, Duci de Feria incolumitas & reditus ad suos sine damno & iniuria promittitur; dummodo cum suis quietè ageret & conuasaret. Regiæ comitati gratias agit & oblatis conditionibus morem gerens colligit sarcinas ipsaque die suorum tyrannide liberatam Lutetiam reliquit. Vt omnia paccata Rex vidit, Hispanos non iam minaces, sed supplices, vota & gratias Deo & Virgini persoluturus, ad eius ædem pergit: anteibant sexcenti, à vertice ad genua ferro tecti: primores Ecclesiæ ad vestibulum Regem excipiunt, Archidiaconus Drusius, absentibus Antistite Gondio & Seguierio Decano, in hæc verba Regi oblocutum ferunt; *Rex inuictissime, acceptam victoriam sine cæde, & feritate receptam vrbem, vni Deo referre te æquum est, post ineluctabiles ærumnas, tandem votis potiri tribuit: tanti beneficij non immemorem subditorum curam gerere decet, imitatione Christi, cuius in hac cruce aurea iconem vides, & es deosculatus, vt ille hominem indutus, sæculo agens, mortalium saluti æternùm prospexit, vt ille tibi fidus & obsequens erit populus, sic te illi optimum Regem præsta.* Archidiacono Rex pauca hęc ex intimis pręcordiis effatus. *O Deus exercituum, manus & clipeus pugnantium, non quas debeo, sed*

quas possum, ob magnitudinem in me tuorum beneficiorum, gratias refero, tam effusè mihi semper, sed potissimum à mea in gremium Ecclesiæ reuersione tanto cumulo ea contulisti, vt his nulla mea oratio, nulla vota respondere valeant, ad columen fidei Christianæ, oppignoratam ad aras Dionysij fidem, nusquam fallam, & in ea propugnanda viuere ac mori mihi perpetuò immotum erit, populi subleuandis ærumnis nulla in parte deero, atque iurisiurandi Deum & Virginem testes mihi esse volo. His prolatis ad primariam aram Rex pergit, aduolutusque genibus, sacro interfuit; quo peracto voce & tubis canticum Ambrosianum decantatur, nolæ boatu æris, lætitiam alternant, non tam facies captæ, quàm triumphantis vrbis, ita omnia repentè ex lugubri & ferali statu, in lætum & ouantem conuersa sunt: officinæ artificum, quæ in tumultu occludi solent, apertæ, & si quæ exquisitissimæ merces ex anteacta egestate proferuntur; iam non furtim nec parcè comeatus inuehitur, sed totius vbertatis cornu effunditur; illecebra potens ad inescandos homines, qui tamdiù duriter & ad mensuram panem furfureum comederant. Dum Rex operatur sacris, Caduceatores, compitatim tota vrbe publicam veniam rerum præteritarum, classico tubarum pronunciant sparsis per vulgus libellis indulgentiæ principalis, ne in posterum ciuium animis vlla trepidatio resideret;

M.D.XCIV.

Regis votiua protestatio.

Per Tibicines venia & publica securitas proclamatur.

M.D.XCIV. Ducissis Nemorosi & Montpensierij, Placentino & Peleuæo Cardinalibus, Rex vitæ & fortunarum incolumitatem, per internuncium pollicetur. Hac singulari mansuetudine Peleuæus vnus neutiquam recreatus est, seu morbi acumine, seu mœrore concepto extinctæ factionis, cuius fax fuerat, postridie moritur. Fatum tam repentinum ægritudini animi, potius quàm corporis tribuunt; quòd Regem in vrbe triumphantem, non solum videre sed nec audire pertinax animus ferre potuerit. Quo ordine ædem Rex adiuerat, eodem peracto sacro, ad Regiam Luparæ iisdem vulgi ouationibus digreditur. Post epulas discessum Hispanorum videre festinat, via Dionysiana ex alta specula compositis agminibus exeuntes despicit; inter Parthenopæos & Hispanos milites Dux Feria, Didacus d'Ibara, Ioannes Baptista Taxius, insignibus equis vecti conspiciebantur. Rex omnium manipulorum & cohortium signiferos & triumuiros, nutu salutauit, cauillo illudens; *Hen? Regi vestro me commendatum habete; discedite ô commilitones! sed nusquam reuersuri.* Sexdecim illi, & quos flagitiorum torquebat recordatio publicæ veniæ diffidentes personati permistique copiis simul exeunt. Illi inter milites nihilominus vt transfugæ, vultu & veste discriminati, sed libertate abeundi neutiquam prohibiti sunt, licet optimo iure pro illatis vindicā disque iniuriis potuissent; sed boni ciues eiectis purgamētis, in posterum quietiores fore rati,

Peluæi Cardinalis statim ab vrbe recepta obitus.

Factiosi & vrbe discedunt.

illis spontaneum exilium non inuiderunt: quandoquidẽ patria extorres omnibus exuti fortunis, in Belgio rerum omnium inedia satis graues pœnas dederunt. Ille dies Martij 22. in posterum memoriæ perenni commendatur, indictumque vt illo fastis diualibus addito, quotannis suplicationes publicæ fiant, sintque feriæ ab operibus, vt olim sub Carolo VII. die 7. Aprilis, quo vrbs ab Anglis liberata fuit, decretum, & nunc adhuc religiosè indicta festiuitas colitur. Non minus enim geniales sunt illi dies, quibus seruamur, quàm quibus nascimur. quinimò multò iucundiores, quòd nascentibus nullus sensus sit boni accepti; seruatis verò damni vitati summa percipiatur voluptas, & iucunda sit recordatio. At cum æquè nomini Gallico infesti sint Hispani & Britãni, cur cum ab vtrisque liberati simus, Diis æqua gratia non persoluetur? Vrbis facies ea, quæ hominis longa tabe & macie affecti, post eluctatum morbum, vt recreari incipit, ex osseo & gracili fit teres & succulentus, pallor & luror cutem deformare desinunt, cruor suffusus vultum pumicat; quæ lababant genua, stabili fulcro corpus sustinent. Sic recepta Lutetia, cùm antea ægra, ieiuna, macilenta & vix ossibus hærens conualescit, pascitur, abundat, priscum decorem repetit, solitudo fugit, domus tamdiù occlusæ & inanes, reuersis ciuibus complentur, cum Rege vbertas rerum omnium subit, cum Hispanis inedia panis, & esculentorum tenuitas fugiunt, conuectores

M.D.XCIV.

Dies recepta vrbis in posterum festus esse iubetur.

Lutetia ex longa inedia & macie restauratio.

M.D.XCIV. annonarij Andegauo, Cœnomano, Neustria intermissum tamdiù commeatum dietim repetunt, iam non furfureo pane, & filiquis ærumnosè confecto, virgultis & palmitibus aut immundis carnibus vulgus fœdè pascitur, vt quondam obsidione illa quæ Saguntinam & Sancerranam, inopia victus superauit; sed cupedinarij lautioras epulas & promulsidem affatim propinant paruum discrimē inter vrbem effœtam, ieiunam, seruam, imò nullam, opulentam, fœtam & liberam interfuit, nempe regius ingressus & Hispanorum exitus. Fœdabant oculos semirutæ domus, caduci & annosi parieres, cum repentè opificiis instaurantur tanto ornatu, vt qui Lutetiam laceram & gipsatam inuenit, marmoream propemodum facturus sit & prope iam depulso vrbis senio, renouatione ædificiorum iuuenescat. Nobis postliminio reuersis vrbemque vacuam subeuntibus prisca paræmia vsurpanda fuit, quæ de Megalopoli vrbe Arcadiæ olim iactabatur, ***Magna ciuitas, magna solitudo***, fœda Lutetiæ facies, obsoleta lacera ianuis vestibulisque ędiū gipso obductis, ad arcendam plusquam Gothicam & Vādalicam feritatem Hispanobelgarum, & Lansquenetorum, qui absentium, vacuas ædes diruerant, trabibus, tignis atque omni strue fabriliū lignorum in cinerē versis. Illi enim, nonnisi domorū subuersionibus, vigiliarum ignes alebāt, multo charius, quàm Arabiæ fœlicis Reges, quos Cinamomi arbustis cedrinisque trabibus focū struere referūt,

Vna arx Antoniana, propugnatore domino du Bourg, regium obsequiũ detrectabat, ad quatiendum murum, iam admotæ machinæ, omni spe præclusa auxilij, cùm tormentis nec murus aheneus imperuius sit, de deditione paciscitur, cum suis cõmilitonibus armatis ad proximam vrbem fœderatorum inoffensè abiturus arce cedit. Dehinc Chiuernius Cancellarius, à P. Conscriptis aliisque Curiæ asseclis, sacramentũ exigit, in aliis præfecturis vt vectigaliũ, rationum, vrbanæ præturę, idem factum: Magni Consilij pars illa, quę vrbe se continuerat itidem apud Cancellarium, qui in eo Senatu caput est, fidem profitetur: 30. Martij coactis classibus Senatusconsultum promulgatur quo bello ciuili in regium nomẽ Henrici III. memoriam eiusq; manes, in Henrici IV. gloriam & gentem quodque sancitum & decretũ fuisset, nullũ, irritum, iniustumque pronunciatur, ex publicis monumentis eradi & aboleri, in conscios cędis detestãdę Henrici III. inquiri & vindicari iubetur. Ducis Mainij præfectura, seu vt vocant Regni Vicariatus abrogatur, inhibeturque omnibus, ne eo elogio in posterum eum nuncupent vel agnoscant, neue quis illi vlla in re auxilietur: qui contra fecerit vt reus maiestatis læsæ capite plectatur. Duci Mainio, gentilitiisque suis Lotharingij stemmatis, Principibus, Antistibus, proceribus, nobilibus, vrbibus, oppidis suarum partium asseclis, mandatur vt resipiscant, & ad obsequium quàprimùm

M.D.XCIV.

Deditio arcis Antonianæ.

Cancellarius Magni Consilij primarius Præses, est enim prætorium, ille præfectus prætorio.

Senatusconsultum.

M.D.XCIV.

reuertantur, quæcumque in recentibus comitiis Lutetiæ habitis proposita vel sancita sint, vt legi Salicæ, publicæ quieti aduersa, Hispanicis præstigiis, fascinationibusque excogitata, similiter irrita & conuulsa pronunciantur, vetaturque ne in posterum Lutetiani ciues priuatos cœtus, Rege & Senatu insciis ineant, abrogantur etiam à fœderatis decretæ supplicationes, ob dies sibi (vt putabant) fortunatos, eorumque memoriam ex publicis fastis eradi iubetur. quotannis 22. Martis pro recepta & liberata vrbe ab vniuerso Clero, Senatu purpurato concomitantibus vrbis ordinibus supplicatio quam processionem vocant, decernitur. Senatus qui migrauerat Turones, magnum Consilium ex Carnuto, paulò post antiquas sedes Themidis repetunt, prima fama deditæ vrbis, Carnutum delata pegaseo cursore Olierio Senatore, qui postridie post ingressum Regis circa decimam Carnutum adueniens pluribus obuiam factus, iam acceptum rumorem confirmauit. fortuitò mihi contigit adesse turbæ, ac tam fœlici accepto nuncio, velox ad magni Consilij Patres propero, Atriensi innuens, mihi nonnihil quod vrgeret, Patribus indicandum esse, rogo vt pulset fores, quo aliquem eliciat, recusat ille, quod controuersiæ arduæ litis colophonem imponerent, insto aliquid omni lite maius & conducibilius esse, quod eos scire quamprimùm necesse sit, adiicio: victus ille festinatione mea pulsat, aperitur, adsum & verbo vno

Reuersio magni Consilij è Carnuto, Senatus ex Turonibus.

Olierius Senator primus de recepta vrbe Carnuti nunciũ detulit mihi obuiam factus.

Tunc magnum Consilium dirimebat litẽ de Abbatia sanctorũ Sergij & Bachi apud Andega. præside Domino de Vere.

Lutetiam receptam denuncio, relicto tribunali circunstant vrgentque à quo acceperim, cito & laudo authorem meum Olierium Senatorem, quem equo desilientem viderim, qui palā professus sit hesterna die Regem in Lupara pransum vidisse. Dimittitur forum, lis dirimenda in alium diem relinquitur, vix digressi loco, cū vulgi fremitus & profugorū Lutetianorum incredibilis lætitia, ac campanarum classicum, nuntium confirmat, tota dies post Deo immortali persolutas gratias, conuiuiis ouationibusque publicis cessit. M.D.XCIV.

2. Aprilis Dictator purpuratus Academię, cum suis sodalibus quatuor facultatum accitis decanis & primoribus, Regem adeūt, proni in genua obsecrant, vt suo ordini ac cæteris vrbis æquè se propitium præbeat, non ingloriam esse partem tantæ vrbis Academiam, quæ peculiari & antiquo nomine Regum se filiam venditet, ab his conditam, adultam, ornatam atque in hunc vsque diem auspiciis & liberalitate Regum, nominis sui celebritate totum orbem compleuisse, si ex eius familia nonnulli intemperiis acti, linguam vel mucronem calami in regiam celsitudinem acuerint, publicæ insaniæ esse condonandum, plures fuisse qui ore & calamo, multò fœliciùs fortiùsque, hoc piaculum vindicarint, scriptisque suis Hispanicæ factioni sempiternam infamiam aspersint. Rex paternum affectum filiæ, suisque alumnis eiusque pristinum splendorem, bello ciuili penitùs collapsum restauraturum

Rector Academia Regem adit & concione excipit.

M.D.XCIV. spondet, tantam operam paci & litteris exornandis dare, in animo & voto sibi esse, quantam antea bellis opportunè conficiendis dederit, vt armis Caroli Magni gloriam, sic studiis pacis & ornamentis litterarum, vt adæquet vel superet, sibi rerum gestarum vltimum laborem, & ad immortalitatem aditum superesse. His pignoribus regiæ fidei, litterati professores quàm lætissimè scholas repetunt. 22. Aprilis in Regis musæo Nauarræ, Doo vrbis præfecto Archiep. Bituricēsi Reginaldo Belnæo, pluribusque aliis Rector & Academici omnes in verba regia iurant. At verò nemo satis vicem, squallentemque faciem Vniuersitatis, in ipso Regis ingressu dolere & mirari poterit, neque enim priscæ dignitatis pilum retinebat, Celtiberi Hispanobelgæ, Parthenopæi milites, rustici circumiacentis agri, barbara & immunda supellectile pecoribusque & armentis musæa compleuerant. Vbi litteratorum facundia olim personabat, dissonæ voces militum exterorum, balatus ouium, mugitus armentorum, exaudiebantur, & (vt verbo dicam) lutulentiora Augiæ stabulo erant collegia, diuturnum ibi silentium Musarum, atque Amiclis ipsis taciturnior Vniuersitas. Hanc paulatim solitudinem exegerunt, viri primæ eruditionis Henricus Monantholius, & Renatus Choppinus, qui Hērico 4. panegyricū dixerunt, vterque illum quàm laudator suus olim Traianum puluinaribus, aris, aditisque augustioribus cumulauit.

Regis ad Academicos pergrata responsio.

Squallor & sordes Academiæ post Regis ingressum.

Panegyrici Regis ab Henrico Monāntholio & Rena. Choppino.

M.D.XCIV.

Aprili mense, vrbs Trecarum, æmulata Reginam cæterarum Lutetiam, Ioinuillæo principe ablegato, Dinteuillæum ante bella ciuilia proregem suum accersiuit; certamen erat & ambitus inter fœderatas vrbes, quæ prior ad obsequium redeat; Pictones Garites, Villanoua, Marmanda, & tota Vasconia minores vrbes agminatim se dedũt; Neustriæ penè omnes, Villartius Thessaliarchus secum ad regias partes abduxerat; Morini, Veromãdui, & pars illa quam populari verbo Picardiam dicimus, Ambiani, Bellouacenses, Laudunum & Fera, variis studiis agitabantur nutantque in sorte mutanda, quod sponte fecissent ni vi & metu præsidiariorum coercerentur. Abbatisuilla quæ quòd ad ostium sit Oceani, maritimæ omnis oræ frenum dicitur, Amanuensi Regio nomine *Le Franc* indigena, tacitis consiliis impellente deditionem facit; Rex ob egregiè nauatam operam, *Franco* suisque gentilibus nobilitatis immunitatem & stemmata, atque vrbi ampliora multò iura & priuilegia ob spontaneam deditionem indulsit.

Tricassium ad regium obsequiũ reuersio.

Item Vasconicarum vrbium. Garites Iu. Cæsari le peuple d'Agenois.

Item vrbium Picardiæ.

Abbatisuilla ad Regem reuersio.

Tunc temporis Carolus Mansfeltius copiarum Belgicarum præfectus, Capellam munitissimum opidum obsidet, fossa & aggeribus altis castra cingit, è quibus à Rege qui properè suis suppetiaturus adfuerat, eliceri haud potuit, his latibulis munimentisque septus, interclusó omni aditu, ad immittendum militem obsessis, Capellam

Obsidio Capellæ ab Hispanobelgis.

M.D.XCIV.

Lauduni obsidio.

Auxiliares qui Lauduno immittebãtur intercepti & necati.

expugnat. At Rex reciperatione alterius vrbis, vt pensaret damnum, Laudunum obsidione cingit, non semel Hispano-belgæ, cum fœderatis militem & commeatum nocturnis obreptionibus inuehere conati sunt, sed intercepta & deleta auxilia, Mansfeltius in densissimis syluis sancti Lamberti, totam aciem in qua circiter octo millia pugnatorum numerabantur, abdiderat; hoc à Rege intellecto omnibus copiis in eum pergit; Ille ex latebris nemorum, castra in colle leuiter fastigiato, cum octo campestribus machinis collocat, in altero colle ex aduerso Rex castra itidem ponit, cum pari numero tormentorum, quibus vicissim alternisque iactibus vtraque acies sese impetit: hanc velitationem initium pugnæ daturam Rex sperabat, sed Mansfeltius, quem immittendi militis & commeatus Laudunum, vna cura angebat, suos in statiuis continet, ac furtim octo centum selectissimos milites, cum plaustris & carris annona onustis per deuia & ambages viarum immittit, qui tamen 17. Iunij non longè à Lauduno intercepti & interfecti, ex internecione quadraginta tantum dilapsis Hispanis Italisque, qui Laudunum se receperunt. Hac strage nihil fractus Mansfeltius, postridie idẽ facin⁹ redintegrat, ad penè duo millia cum circiter ducentis carris & plaustris, rursus per auia syluarum immittit; quorum latentẽ progressum vbi per exploratores Bironius Marescallus intellexit, media sylua insidias collocat, quas cùm præsensissent

Hiſpani, nihilominus vi viam ſibi facere interiti ſtatuunt, ac ſumma fortitudine progreſſi, inter opaca ſyluæ, quâ interlucentes catapultariorum lichnos proſpiciunt, ſclopporum grandinem densè emittunt, vlteriuſque pergunt, donec Bironius obuiam factus cum leuioris armaturę equitibus, nobiliumque Gallorũ delectu pedeſtribuſque copiis, pedem ſiſtere, & ſummam martis experiri aleam coëgit, Hiſpani pedites primum impetum Gallorum retuderunt, ac per horam ancipiti exitu ac pari damno vtrimque fortiſſimè pugnatur, Bironius & nobiles equis deſiliunt, Giurius qui ſuos in inſidiis continuerat; erumpens laboranti Bironio ſe ſociat, iunctiſque Heluetiorum manipulis, Hiſpanos pedites toto agmine prærũpunt, turbatiſque ordinibus fugant, ſternunt, mactant, vt cæſorum numerus octo centum fuiſſe dicatur, reliquias equitum Giurius ad Feram vſque inſequutus eſt: Mansfeltius ſuorum accepta clade, prima vigilia noctis, ex ſtationibus aciem educit, magna feſtinatione præuertens Regis paulò tardiorem inſequutionem, Feram ſe recipit, & refecto milite per Attrebates Belgium repetit, quos ferrum non ſuſtulit, lues & febrium æſtus confecit, languentium multitudo Duaci, Attrebati, noſocomia compleuit & ſerpente contage publicam ſalutem grauiſſimè inquinauit; Rex prærepta oppidanis omni ſpe auxilij, & commeatus obſidionem acriùs in dies vrgebat, Giurius dum incautiùs in ſta-

M.D.XCIV.

Altera & ingens ſtrages Hiſpanorum.

Summa victoria.

Recipit ſe Ferã Mansfeltius.

Giurius in caſtris occiditur.

M.D.XCIV.

tiuis castrorum oberrat, sclopo transfixus occiditur; Rex, nobilitas, omnisque militia, vt summum Ducem rerum bellicarum, singulari gloria clarissimum diù luxerunt, sed Anna Huralta Chiuernia enixa posthumum, qui paulò post moritur, maritum & prolem immortaliter defleuit, cui Ianus Passertius vernaculam consolationem, summa facundia scripsit, tanto mœrori adhibita medela, quã Seneca olim Martiæ lugenti adhibuit; ex Giurij fato indignatio oppugnationem vehementius maturauit. Ferunt aliquot ante dies, quàm Giurius occumberet, dum in castro Feratiensi prope montem Argiuum, à militia tantillum feriatus cum gẽtilibus suis deliciatur, cubanti virginem vultu admodum decoro apparuisse, eumque blanda hac voce aut verius susurro compellasse, hen? tune sic altum stertis? euigila, iam tibi est migrãdum. dubio affatu & ancipiti oraculo, nun loco vel ex hac vita: ille quantumuis bellicosissimus, cui cum laruis pugnare erat insolens, spectro territus stratis primum, mox cubiculo se proripit nudusque in triclinium fugit, accensis tędis, rogatur quid rei sit, vnde metus, quod vel quale ostentum Giurium semper interritum terruerit, vbi se ex pauore recepit, fatur anhelus *è re pulcherrima metu perculsum*, cúmque à siscitantibus responderetur, sibi mortalium formosissimo à specie simillima vanum fuisse pauorem. Adiicit Giurius pauisse, quod spectrum nihil humani mortalisue præ se ferret, fortissimum quemque apparitio-

Cõsolatio Iani Passertij ad viduam Giurij.

Au Chasteau de Ferrieres pres de Montargis.

Giurius paulo ante mortẽ spectro terretur.

apparitionibus sterni. Vbi vero illuxit nescius quid portenderet in Laudunensia castra rediit, quibus vbi successit, eam quam diximus mortem oppetiit: Res huiuscemodi ad Bruti casum proximè accedit, nisi quod laruale terriculum immani & horrenda specie Brutum perculsit, addiditque visurum in Philippis, & vidit paulo ante mortem; Giurium vero vt verisimile est, bonus genius virginis decora similitudine veluti proximæ beatitatis prænuncius commouit. Virtus bellica & decor oris, in Giurio dubia palma certabant, sed qui in cute curanda non esset valde operatus, nec fuco & calamistris formam excolebat, quod solent elegantiores Aulici quinimo non indecoro puluere sordidus militiæ laboribus neutiquā parcebat. Fœderationis accerrimus fuit oppugnator, ad vrbis portas creber & quotidianus, quô annonam & commeatum auerteret, vnde à Lutetianis in eum tam implacabile odium ingenitum vt Ecclesiastę in publicis concionibus omnibus diris Giurium deuouerēt, qui vnus vrbi populosissimæ & esurienti alimoniam inuideret. Balagnius Cameraci nuper factus regulus, puluere tormentario & globis Regem opportunissimè iuuit: hiatu muri facto Laudunum omnibus copiis inuaditur, obsessi vim egregiè propulsant, ter insultus redintegratur, sed tantæ vi impares oppidani, de deditione verba faciunt, quæ his pactis tandem 22. Iulij composita: *Carolus Emanuel Ducis Mainij filius, Burgus Laudunensis præ-*

Oppugnatio Laudunensis.

Deditio & pacta.

M.D.XCIV. *fectus, Tribuni militum, nobiles duces, centuriones, vrbanæ præfecturæ officiales, primarij ciues, mistici, laici, Galli & exteri milites intra diem Augusti 2. Laudunum vrbem cum tormentis, puluere bellicisque armamentis dedituros promittunt, nisi prima die Sextilis à Duce Mainio vel fœderatis, obsidione liberentur, vel ab eis non pauciores mille auxiliatores immittentur, ea lege vt oppidani conantes ingredi nulla eruptione iuuent, portas tantum aperient: quod si pauciores mille irrepserint, recensito nec completo numero, vrbe emissuros pollicentur, quibus ad suos securum reditum sine fraude Rex promittit, daturum caduceatorem, qui Ducem Mainium, de legibus deditionis certiorem faciat; si non succurratur, egressuros cum omni castrensi peculio, signis explicatis, lichno catapultario ardente, tympanis classicum personantibus, cum fido comitatu qui eos sine noxa Feram, aut Suessiones, pro nutu suo deducant. Ciuibus omnia iura resque suas saluas fore, cuilibet ab vrbe discessum liberum permitti, si ad regiarũ partium vrbes se cesserint, fortunis suis liberè vsuros, secus si ad fœderatos reuertantur: omni Clero Laudunensi exacti temporis remissa est decumalis pensitatio, æris publici condonata exactio, & à quæstoribus rationes accepti & expansi probatas iri sancitum, si ad munimentum vrbis diruta domus, supellex vel quid aliud, regias partes amplexantibus ademptum est, passi damnum, Magistratui Ædilibusque vrbis nullam controuersiam vel molestiam faciant;*

Cõditio pactorũ quæ cum ab obsessis non esset impleta, vrbs deditur.

qui à Mainio magistratu aliáue præfectura eiuratione aut per obitum affecti sint, accepto regio diplomate liberè & securè muniis suis perfungentur. De huiuscemodi pactorum fide implenda, dant oppidani obsides, Antistitem Laudunensem, Fræsneum & Belfontium Tribunos militum, ac primæ notæ nonnullos ciues. Dicta die expectato auxilio frustrati oppidani, vrbem dedunt, quibus inconcussè ex fide bona pacta seruata sunt. M.D.XCIV.

Archidu. Erneſtum menſe Iunio, Antuerpiani ſumptuoſiſſimæ pompæ apparatu excipiunt; ſed dumtempus & opes inaniter terunt, *Grœnoſa* Friſiæ munitiſſimum oppidum, milite, commeatu, omnique bellica ſupellectile inſtructum, à Comite Mauricio Naſſonuio obſidione cingitur; oppidani fiducia rerum omnium quæ ab obſeſſis deſiderantur, egregiè hoſtem propulſant, pluribuſque machinis illum in caſtris appetunt, quàm ipſe illos. Mauricius vt vi aperta ſic oculta per cuniculos obſeſſos premit. At cùm nihil inuictum ſit aduerſus pertinacem obſidionem, niſi foris ſuccurratur, obſeſſi cùm ſerum vel nullum auxilium expectarent, Mauricio ſe permittunt. *Erneſto Archiduci pompa ab Antuerpianis exhibita.* *Obſidio.*

Ambiani, Bellouaci, & finitimæ vrbes, Laudunenſi expugnatione territæ, ſpontanea deditione periculis ſe ſubducunt. Caſtrum Theodorici eorum exẽplo reſipiſcit, & pactione non illaudata, inſtantẽ obſidionem *Deditio Oppidi ab Hiſpanobelgis.*

M.D.XCIV.

Deditio multarum vrbium & defectio à fæderatis.

anteuertit: Augustoritum Pictonum moderatore Duce Elbusio ex Lotharena familia, (quod mirentur posteri) Regem vltrò agnouit; Galliæ antiquam vicem repetitam putes, cum tot annis præpedita & oppressa ab Anglis, Carolo 7. victore & profligante veteranum hostem, effusè & penè in nictu munitiores vrbes, municipia, castra & propugnacula, iugo Anglicano se subduxerunt, ita vt qui feruor, quæ omnium festinatio ad insaniam fuit, ad sanitatem decocto veterno idē fuit concursus. Mainius cum dubiam fidem fortuna ferret, amissis ambactis & clientibus, qui antea multarum gentium se imperatorem viderat, externa auxilia emendicaturus Bruxellam iit, sed ægre & angustè illi suppetiatum, propter Hollandicas infestationes, quibus non mediocriter Belgium premebatur. Mainius latè amisso imperio, reliquias in Burgundia sibi seruandas statuit, quę adhuc penè integra perstabat in fide.

Supplicium de sicarius Præsidis Brissonij.

At in conscios diræ necis Præsidis *Brissonij, Larcherij, & Tardij*, virorum consularium, sæuerissimè vindicatum, ac capitali iudicio Senatus 27. Sextilis, ipse carnifex qui furcæ eos alligauerat, furcæ ipsemet alligādus damnatur, & à gentili suo laqueo stringitur: eandem sortem nacti duo alij furciferi tædifera traductione priùs affecti. In præcipuos authores carnificinæ, Busleium sicarium, Conscriptorum incarceratione famosissimum, Morinum Cromæum, Cruceum, Hamiltonium cæterosque ob immania scelera in

M.D.XCIV.

Belgium profugos, latum iudicium, quo damnati membra ferro quati, lacerosque rotæ alligari, & cùm pœnæ eos fuga subduxisset, pictis iconibus in eos vindicatum, memoriæ clarissimorum virorum litatum, sed gloriosum Senatusconsultum, funus magnificum, litteratorum neniæ, parentalia non rediuiuos fecerunt, si quis tamen sensus manibus, vindicatum nomen ab infamia, ossibus & cineri tacitum solatium. Postridie verò quàm Brissonius, ad carnificinam raperetur, non semel, nec ab vno feruntadmonitum, à factiosis & sanguinariis in caput suum dirum aliquid strui. In arcano consessu habito decem tantum consciis, Brissonium per sicarium necandum statuerant, ad cædem conductus est gladiator quidam, nomine Episcopus, homo interritus & notæ audaciæ. vt tamen de Brissonio audiuit, apud se facinus exhorruit, & per internuncium de coniuratione monitum facit. Cui cum vix fidem haberet Brissonius, conductum ad necem domum accersiuit, cui id ipsum fatetur, & fusiùs enunciat, hanc cædem sibi imperatam, vt captiuus iãque morti addictus, caput suũ seruaret, Sexdecim procrastinationibus delusisse, caussatum apud illos commilitones audentissimos expectare ad consortium cædis. Brissonio suasor erat, vt ocyssimè Lutetia se subduceret, pollicitus fidem operamque ad Dionysiopolim; Cui Brissonius fato reuinctus, grates agit, obtestatus multis de causis à discessu prohiberi. Postera die 14. Nouem-

M.D.XCIV. bris, cùm Theologicis dissertationibus in musæo Nauarreo assideret, à Cœnobiarcha Diuæ Genouefæ, tacito susurro ad aurem denuo monetur, vt vitę prospiceret, à factiosis sibi præsens imminere exitium; sed verba surdo fecit. postridie ac diluculò cùm de more adiret Curiam, à satellitio comprehenditur, deduciturque in Castelletum: vt feralem locum subiit, à Cromeo rogatur num recèns ad Nauarreum scripsisset, quod cùm inficiaretur Brissonius, addidit, num ad illum argẽteam gazam & supellectilem misisset, negauit id factum, cùm à furibus subrepta fuisset. Subiecit cur Brigardum nocentem morti non addixisset? respondet, pro tribunali non illi sedisse iudicem. Hamelinius alter Catilina vrbis, in procinctu cruce rubra (quæ Hispanicæ gentis est symbolum) notabilis, iracundè & indignanter humerum Brissonij percutiens insultauit; *Heu hodie Deus vltor, à te animam reposcet, summaque gratiæ tibi cedit, quod ludibrio vulgi & infami spectaculo subduceris.* Interea togatorum vt dignitate, sic præstantia ingenij Antistiti, rabula Cruceus crucem parabat; Vestibulum & viciniam Castelleti; globis factiosorum sepiuerat. Tortor vt adfuit, rogat à Commentariensi, quid rei esset? insolens esse intra septa carcerum, damnatos morte afficere: cui alter, *Ne sis percuntator, ascende superius, & arbiter esto, num laqueo necandis locus opportuniùs fiet.* feralis homo ex trabe & tigno carnificinam posse peragi respondet; cui Cromeus. *Ergo Brissonium alliga,*

& elisis faucibus vitam adime. Cromeo dirus homo, nisi viso capitali decreto facturũ negat; cui Cromeus, *Ni è vestigio feceris, id ipsum feres.* Iste nectens moras adiicit sibi non esse laqueum & funes, foris exeundum vt sibi cõparet. Cruceus veritus ne si elaberetur carnifex, non esset rediturus, funes obtulit, quos Commentariensis illicò emendos curauit. Iubetur protinus adesse Brissonius, qui imminentis fati, sed serò præsagus credulusque, Cocherio cuidam insequenti, qui Subpræfectum capitalem agebat, inquit; *Heu quò me rapitis, sinite in eo ergastulo esse quietum, adhibete custodiam, meis sumptibus alendam, ne de fuga sitis soliciti, quam nec apertis ianuis affectarem, cùm nullius noxa in publicum mihi conscius sim.* Vt triclinium conscendit, carnifex manumq iniicit, quæ solet damnatis stupea vincula nectit, ligneã crucem obtulit, quam Brissonius non despectu simulachri, hac loquutione recusauit: *Crux illa tibi ad nocentium vsus quotidiana est, At quandoquidẽ non licet vincto, discinge thoracem fibulatum, habeo sub interula pensilem, qua portiuncula ligni dominica reconditur, illa est quã veneror & exosculor.* Discincto pectore oblatam sæpius ori admouet. Morientem editionis libri, qui sub incude erat, vna cura torsit, rogauitq; ne quis illũ temere interpolaret. Trabi alligatus anxiè strãgulatur. Larcherius Senator Parisiensis mortis fit socius, vt Brissoniũ exanimem à tigno pendulum vidit; *Heu? properate carnifices, tanta homine diriter suffocata mortem*

M.D.XCIV.

M.D.XCIV.

non deprecor. Illo extincto, tertium addunt Tardium præfecturæ Parisiensis Consiliarium; qui carceris limen hastati munierant, forensem togam Brissonij interpollatori vestiario addicût, cuius precio in caupona grecantur. Vt de laniena rumor in vrbem erupit, trepidatum vehementer ab omnibus bonis, quibus similis fati timor imminebat, ab illis scriptum ad Mainium vt ad coercendam feritatem quamprimum adesset. At Lestrigonum efferata rabies priuatis parietibus non se continuit, cadauera necatorum per baiulos luce tempestiuius lucernis iter monstrantibus, ad publicas furcas in platea Grauiæ deuehunt, cuilibet addito falso infamíque elogio proditionis; præibant gladiatores non pauci, ne vulgus immanitate facti exasperatum sæuiret in eos, & simili aut acerbiori supplicio summum facinus vindicaret. Vt spectando exsatiati oculi, ipse carnifex viduis & gentilibus auro cadauera tradidit. quo vno scelere teterrimo factus reus vrbe recepta à consanguineo diri ministerij successore strangulatur. Vel Hispanis præsidiariis horrori fuit summum nefas, quãdoquidem apud Philippũ vicarij longè à se facinus depulerũt. Brissonius per omnes gradus togæ ad summi magistratus fastigiũ euasit. Tiraquello cõtribuli (vterque enim Fontenaio Pictonici soli oppido genitus) eruditione nõ inferior, luce forensi in agendis causis superior, quas Tiraquellus pro Rostris egisse vix ab vllo perhibetur, cuius facundia priuatis tectis contine-

Elogium Barnabæ Brissonij.

batur paginisque admiranda perlegitur. Formulas actionũ, & solemnia verba Quiritium, Brissonius ex abditissimo antiquitatis penu collegit; Regias sanctiones, & sparsa prius edicta, vt errantes Cycladas nullo ordine indigesta in vnum corpus congessit, quod ab Henrico III. qui hanc illi lucubrationem imposuerat, instar Iustinianei *Henricianum Codicem* inscripsit: opus multi olei & vigiliarum, quo occupatorum studia non parum promouentur. In Brissonio bonæ omnes artes, & sapientia ciuilis magnam iacturam fecerunt, nec post Cuiacium ex nostratibus alter fuit, qui iuri ciuili & forensibus formulis, ex vniuersali litteratorum campo decerptis clariorem lucem attulerit. Ille ex leuibus initiis in summum oratorem causarum priuatarum effulsit, mox inclarescente fama, triumuir fiscalis factus est, post summum tribunal conscendit, præses nedum purpuratus sed infulatus, & pileatus factus: At quod nimis popularis esset illi noxæ fuit, quam enim alij seueritate retinuerunt authoritatem, comitate vrbaniori amisit; si malis audentius obuiam iisset, & publicæ disciplinæ neruum non ita socorditer relaxasset, à fœderatis mitiùs insanitum fuisset, sic quas ab aliis exigere pœnas debuit, quod indulgentior fuerit, ipse dedit, exemplo posteris memorabili vt „ indomitæ feræ belluæque multorum capi- „ tum legum fræna imponant; vulgus enim „ terrere ni paueat, vbi pertimuerit impunè „ contemnitur. „

M.D.XCIV.

Opera quæ de iure scripsit Brissonius.

Codex Henricianus.

M.D.XCIV.

Expostulatio in Iesuitas.

In Iesuitas magna procella insurrexit, in eos frementibus Academiæ professoribus, quod seorsum & extra ordinē priuatum habeant sodalitium, ad hunc vsque diem decreta Vniuersitatis detrectasse, Rectori non esse audientes, suis duntaxat præfectis priuatim morem gerere, vt Castorem dubij esse ordinis, omnium plumas furari, non vna Sparta esse contentos, qui pastoribus suas oues surripiant, priuatis sacrificiis quemlibet suscipientes & expiantes, ceterorum exuuiis dites esse, nescio quo hamo ex nobiliori qualibet familia adolescentes incautos expiscari, suis fascinationibus bello furente omnem pubem traxisse, obsessa & esuriente Lutetia frequenti schola docuisse, Ignatianos, solos facere Vniuersitatem, quæ olim tot musæis frequentibus & vix turbas auditorum capiētibus floruerit, priscam gloriam nunquam fore rediuiuam, nisi eiiectis qui eam solitudinem fecerint. His & pluribus in publico consessu propositis, in æde Mathurinea hoc decretum promulgatur. *Anno*

Verba decreti Academici vt se habent in actis publicis.

Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, die Lunæ decima octaua Aprilis, *conuocata vniuersitas omnium ordinum huiusce inclyti studij Parisiensis, apud ædem Diui Maturini, pro supplicatione peragenda ab Academia, in ædem sanctæ Capellæ regalis palatij Parisiensis, ad reddendas gratias altissimo Deo, pro reductione huiusce almæ vrbis, prosperitate & fœlici successu Christianiss. & inuictiss. domini nostri Henrici IV. Regis*

Francorum & Nauarræ, conseruatione dictæ M.D.XCIV.
vrbis, sub ditione & protectione dicti domini nostri Regis, ac pro quamplurimis aliis rebus ad Academiam spectantibus, atque super supplicatione facta à domino Laurentio Bourceret artium doctore, de vocandis in ius Jesuitis, vt omninò eiiciantur. dicta vniuersitas debitè vt moris est, hora solita ex consensu vnanimi omnium doctorum & magistrorum, singularum quatuor facultatum, & quatuor procuratorũ nationum, nemine repugnante censuit & determinauit, esse annuendum supplicationi dicti Bourceret; ideoque in iudicium & ius ritè & conuenienter Iesuitas esse vocandos, vt eiiciantur omninò. Eam ob rem censuit Academia ex singulis ordinibus nominandos aliquot selectos viros, qui ea diligenter curent, quæ ad litem contra Iesuitas mouendam pertinent : vnde facultas Theologorum nominauit D. magistrum Adrianum d'Amboise summum Regiæ Nauarræ moderatorem, & alium doctorem, quem dictus D. d'Amboise eligere voluerit : facultas decretorum, quæ acta sunt approbauit, & quia vnicus tantum doctor nomine D. Dauidson, aderat, promisit se nominaturum aliquem alium ex suis doctoribus : facultas Medicorum, ordinauit D. M. Iacobum Cousinot : Postremò facultas artium nominauit dictũ M. Bourceret, & D. Georgiũ Criton : sicque statutũ fuit vnanimiter & nemine repugnante cõclusum per D. Iacobũ d'Amboise Academiæ Rectorem totamque vniuersitatem sigillatim decretum. cera rubea sigillo Academiæ du Val actuarius

M.D XCIV.

subsignauit. Hoc programate fultus Rector 22. Maij pro more recepto, Latina expostulatione apud Senatum acerbè & vehementer admodum Ignatianos in vltimas terras deportandos contendit, Neotericos, nuperos,

Concio forensis Rectoris Academiæ.

" Hispano-belgas, Spartacos, Synones vocat,
" qui falsò se venerabili nomine Iesu venditét,
" qui nihil aliud quàm bella ciuilia, perduellionatum, Salicæ legis repudium, Capetiæ domus exitium, in scholis, in Ecclesiis suaserint, denique nihil ab eo prætermissum, quo eos
" postremissimos nequissimosque mortalium faceret: fauebant tempora postulatis Academiæ, & recordatio malorum recentium, vel siléti Rectori patrocinari, Ignatianis ora obstruere videbantur, neutiquam tamen animos despondent, obtestantur Decretum
" 22. Aprilis non legitimis comitiis prolatum, sed furtim & tumultuario ambitu nonnullorum, qui frequentiam scholæ Iesuitarum inuident extortũ contendebant, primæ classis
" Theologos Sorbonicos, Nauarricos, Chol-
" letios non subscripsisse, ex facultate Pontifi-
" cij iuris vnum duntaxat, cùm nunc adeò ie-
" iuna, & conclamata sit illa facultas, vt colle-
" gium ad vnum redactum sit, regios item pro-
" fessores qui Academiæ nobiliorem partem
" faciunt, tribunitiæ huiuscemodi caupona-
" tioni non assensisse, quinimò si rogati acciti-
" que, proculdubio contrarium suasuros fuisse,
" atque hoc tale decretum furtiuum nullum
" iniustũ atque irritum esse. Sodalitium suum
" iampridé in Pissiacensi colloquio Antistitũ,

Verba ipsissima Rectoris ex eius oratione excerpta.

Iesuitarum oratio & sui ordinis propugnatio.

M.D.XCIV.

& totius Cleri assensu receptum, non posse conuelli & deturbari nisi contrario dissensu, non semel hoc turbine fori concussos, sed quos Senatus pro sua summa prudentia, Claromontana sua statione quietos esse voluerit, quod fœderatis concionibus scriptisue fauerint non priuatū esse, sed publicum crimen, cùm reliqui vrbis præcones nihilo mitiùs se gesserint, id factum temporum vitio, cùm falso sibi persuasum esset religionem periclitari, clementia principis vniuersa condonata, quæ cùm omnibus data sit, sibi priuatim non esse negandam, publicæ insaniæ pharmacum obliuionem, vel ex edicto iniunctum, peccari in legem renouatione eorum, quæ princeps optimus æterno silentio sepulta esse voluerit. Vocati in ius vadimonium sæpius procrastinant, tandem ianuis clausis controuersiam agitari impetrant; sed vbi fores patuere, tanta vis irrupit vt frequēti foro lis peracta sit. Academiæ Causidico; in consortium venit pastorum Curialium vrbis aduocatus, qui hoc vno potissimùm telo Iesuitas appetebat, quòd sacra exomologesi & synaxi, parochianos substraherent; vnde anarchia & summa rerum omnium perturbatio nata sit. Probro illis datum est Carolo 5. & Philippo filio Hispaniarum Regibus fidam operam locasse, quâ vniuersi orbis imperium captatis animis hominum, illis vel alteri conciliarent, tota Italia & Hispania summas opes consequutos, ad purpuram Cardinalium iam sibi viam fecisse, summū ambire

Iesuitis quæ obiiciuntur.

M.D.XCIV. sacerdotium, quo omnia pro nutu suo regere valeant, sibi in votis summum esse & præcipuum, vt Generali suo qui perpetuo ex gente Iberica creãdus esset per omnia & in omnib9 obsequentes sint, Regi Hispan. iugiter summam fœlicitatem & totius orbis dominium precari, plureſque esse: qui audierint precantes nuncupatim *pro Rege Philippo*, è conuerso à Rege Christian. alienissimos fuisse, nec mirùm cùm duobus dominis seruire non possint. Huius dogmatis authores fuisse, *videlicet Papam, quantumuis Hispanicis partibus addictum, ius habere soluendi sacramento & obsequio subditos in Regem suum, ius eum abdicãdi regno vtque occupãtis fiat*, mẽse Ianuario 1589. cùm in scholis Sorbonicis quęstio illa agitatã fuerit *Nũ subditi obsequio erga principẽ suum solui possint, Fabrum Chabotium, Chauagnacium*, & veteranos id núsquam fas esse cõtendisse; Iuniores qui in scholis Iesuitarum, hoc pestiferum dogmã didicissent, quęstioni nefandissimæ calculum & assensum præbuisse. Denique in eos longa scelerum iliás decantata, vt non vno telo percussi sint, sed toto corpore ferrum exceperint. At ne silentio tot probra agnita viderentur, peracta forensi actione hanc colluuiem detergere non erubuerunt, edito scripto Apologetico, quo Rectorem & Academicos non esse ferendos, cùm non sua intersit, sed publici cognitoris ac Triumuirorum fiscalium, in quorum manu publica sit censio & animaduersio. Decretum Mathurinęum Sorbonica defini-

Verba decreti Sorbonici.

tione conuulsum his verbis *Censere prædictos patres societatis Iesu redigendos & recensendos esse in ordinem & disciplinam vniuersitatis: regno autem Gallico nullo modo expellendos*: Facultatem artium decreto fidem abrogasse, syngrapha trium procuratorū nationalium, Decanum professorum iuris Pontificij, medicinæ Syndicum non de expellendis, sed tantum cogendis in ordinem cogitasse, Rectorem penè vnum decreti esse conditorem: Ex quadraginta circiter pastoribus vrbanis, quatuor esse duntaxat qui controuersiæ nomen dedissent, Episcopo & Decano insciis, non paucis licuisse vniuersorum nomine in foro causam dicere. Sodalitium Iesuitarum in Tridentina synodo pontificiis rescriptis *Pauli 3. Iulij 2. Pij 4. & 5. Gregorij 13. & 14.* à Clero Gallicano in Pissiacensi consessu, ab Henrico II. Francisco II. Carolo IX. Henrico III. atque à supremis curiis approbatum & receptū. Senatū Parisiensem non semel pias largitiones & legata sibi facta addixisse: Cameram rationaliū computorum immunitati collegiorum suorum calculū adiecisse; non esse quod Rector ipse & commilitones Academici conquerantur, si quidem parati sint iurare in verba & decreta Academiæ, Regi Hērico IV. summam fidem & intimum obsequium polliceri, colere & obseruare pro suo legitimo principe qui à Ludouico IX. indigete ortū duxerit, quem ordo sanguinis & cognationis ac patriæ leges ad auitum imperiū acciuerint; publica & vniuersali

M.D.XCIV.

Iesuitæ cooptationi in Academia se se offerunt.

M.D.XCIV. clementia Regis & rerum præteritarum condonatione non esse excludendos, qui cum cæteris dictorũ factorumue consortium habuerint, vt publicis delictis sic gratia æquandos; si sua domestica facta citra liuorem excutiantur, minus fuisse populares, Tribunitios & rerum bellicarum gnaros, cùm nec fœderationi publicę quã Vnionem vocabãt, nomen dederint, vt ab Ecclesiasticis pro cæcitate temporum factũ fuit, non galeã, non arma induisse, non in publica lustratione nedum Ecclesiasticorũ sed religiosorum armatorum conspicuos aut irridẽdos potius fuisse, non externo auro & stipendiis venalem fidem habuisse, non cœtibus illicitis aut cruẽtis consiliis interfuisse; peccasse quidem exẽplo & cum cæteris publicam insaniam insaniuisse: in posterum non esse metuendum ab illis, vt rebus aulicis & politicis se immisceant, quandoquidem sui sodalitij priuatis legibus in noua congregatione Romæ recẽsitis Nouembri 1593. cautum vetitumque sit districtè, vt ab omni rerum sæculariũ tractatione, & principum negotiis abstineant. si regno facessere cogantur ęmulorum inuidia, non leue damnum bono publico illatum iri, cùm pij elargitores conditoresque sui collegij Claromontani, legatorum indictionibus anniuersariisque parentalibus priuentur, ex primariis patriciisque viris non paucos, emissis regno Iesuitis qui hoc institutum professi sunt, liberis agnatisque carituros, pubem Christianam ac præcipuè egentes, quorum mineruálibus

Armatorum Ecclesiasticorũ ludicra professio.

Nouum statutum Iesuitarũ.

mineruálibus persoluendis res angusta domi impar est, non leuem iacturam facturos, qui subsunt ferulę Iesuitarum, magno compendio temporis & sumptus, plurimum proficere, præcipuè in disciplinis placitisque Philosophorũ, in quibus citra inuidiam, sui professores primas tenent. Hæc vel non dissimilia Apologeticus scriptor multò latiùs explicabat, ac probra forensia sigillatim suoq; ordine sic diluebat; illis scilicet quatuor potissimum obiici; *primò quòd S. Pontifici nimium addicti sint: 2. quòd à Gallis degeneres, Hispanicos mores induerint. 3. quòd irrequieti sint & Tribunitij in vulgo: 4. quod Regum principumque sint sicarij.* Quò ad primum referebat Apologeticus, Iesuitas cum nascentis Ecclesiæ Christianis Roma. Pontificem, vt vicarium Christi in naui Petri gubernatorem, caput Ecclesiæ agnouisse, hæc elogia & obsequia non esse priuata neque recentia Iesuitarum, sed orbis vniuersi, qui Christo regeneratus sit; Papam nunquam rerum temporalium moderatorem clientelari obsequio & vassalorum more agnouisse, qui in Principum Regumq; ditiones & imperia ius summum distringere & ea ad nutum variare possit, falsò collegæ suo Belarmino tribui, quod ille in ea fuerit sententia, citatum mendosè & malignè caput 9. lib 5. affirmasse quidem Papam in exarchatu Bononia, Spoleto, Æmilia, Rauenna, cæterisque Pontificiis ditionibus summum esse principem, ius habere vitæ & necis, denique agere quod Reges

M.D.XCIV.

Apologetica responsio Iesuitarum ad quatuor potissimum quæ illis obiiciebantur.

M.D.XCIV. omnes in regnis suis, tribus votis duntaxat alligari. quartum habere aliud *certo modo* circa missiones tantum, hoc est si S. Pontifex cuipiam ex contubernalibus, vt ad iuuandam rem Christianam (quod vel iniussi ab ortu suo fecerunt) ad Indos Perüuianos, Lestrigonas profectionem imperauerit. Quarto illo voto ad obeundam illam prouinciam & duriorem si iubeatur alligari, votum illud vt à probro vindicetur, eius hanc esse conceptis verbis formulam; *insuper promitto summo Pontifici specialem obedientiam circa missiones.* Votum illud quartum non tam Ignacianum, quàm commune cum vniuersis præsbyteris, qui cum initiantur, apud suos Præsules hoc sacramento se alligant, *Promittis mihi & successoribus meis reuerentiam & obedientiam? promitto.* Quod Celtiberi sint, pugnantia illis exprobrari, nam si vt primo capite insimulati sunt quod Pontifici Max. clientes sint & seruiliter addicti, non posse fieri vt Hispano seruiant, cùm dominium sit impatiens consortis, Pontificem & Hispanos Reges, in sæcularibus plærumque esse admodum dissitos & discrepantes, ita vt vicissim armis experiantur & decernant. Non cœlo & solo Hispanico natos, tota Gallia nullum habere Hispanum commilitonem, cum religione neutiquam exuisse patrios mores, non illam ademisse ingenium & mansuetudinem Gallicam, non esse hoc opprobrium tribuendum optimo Instituto, vt quasi Circæo poculo in aliam

4. Votum Iesuitarum.

Nemo potest seruire duobus dominis.

M.D.XCIV.

gentem transformati & efferati sint, vel vultu ipso testari patriam, non adusta & fusca cute referre Africanos, concordes esse votis & ritibus viuendi, sed genio & natura, cum stoica seueritate Hispanorum multum discrepantes; non solum indigenas esse quotquot Galliam incolunt Iesuitæ, sed non paucos esse, qui gentilitate & cognatione proxima P. Conscrip. attingant; mirari se plurimùm quòd pro exploratoribus, institoribus, emissariis, ambactisque Hispanorum traducantur, cùm si in eam noxam inciderint, patriam parentesque & amicos hac proditione venderēt; ab Hispano non aurum non stipendia meruisse, vt plurimi qui in summa egestate Lutetiana, auro Indico, fidem venalem habuerint; angustias annonæ, cum cæteris anxiè tolerasse, in eadē naui fecisse, quod lex nautica & Rhodia dè iactu cogit; argumento esse vt plurimum, nusquam se deuouisse Regi Hispano, quòd cum prece, pretio, comitiisque publicis, regnum Galliæ affectaret, & ambiret, illum ad eos non scripsisse, vt ad plurimos, quorum interceptæ literæ nomina & syngraphas prodiderunt. Cum verò anno superiore populari insania, Augustæ seu Infanti Hispanicæ & Ernesto Archiduci, (quasi lilia hastæ & auctionibus ac pluris licitanti subiiacerent) deferendum regnum publicaretur, Iesuitas tam insolens propositum vt portentum, priuatim verbo & facto exhorruisse. Non esse verisimile sodalitium suum D. Lodoici memoriæ tum ob

M.D.XCIV. ſummum inter cælites ſuum principatum; tum ob ſenioris Borbonij Cardinalis ſui gentilis ſumma beneficia, addictiſſimum ſuis nepotibus vt auita lilia eriperentur ex Francico ſolo auulſa in alienam gentem coaleſcerẽt procuraſſe. Cunabula Ignatij Loyolæ inſtitutoris ſui, à maledicis malè intellecta, cùm ille non Hiſpanus, ſed Aſtur & Cantaber fuerit, & vt populariter loquar, Nauarræus, & ſi iura ſinerent Henrici IV. & proauorum indigena & ſubditus erat. Sed feramus fuiſſe Hiſpanum; DD. Dominicus Calguritanus hoc eſt merè Hiſpanus fuit, Franciſcus Italus & Aſiſias, nihilominus Dominicani & Franciſcani, non publicè iactantur & exploduntur pro Hiſpanis & Italis, Ignatianum inſtitutum non in Hiſpania, ſed in Regina Galliæ Lutetia, primordia duxiſſe, à Loyola qui cum ſibi accitis decem artium magiſtris lucro animarum & iuuentutis inſtitutioni ſe deuouit. At qui obſtrepunt, non niſi Hiſpanum creari Generalẽ ordinis Ignatiani, vel hoc vno rerum geſtarum & recentium profiteri imperitiam, cùm Claudius ab Aquauiua, ex Partenopæorũ principũ familia ortus, hoc nũc munere perfungatur, cuius gẽtilibus, Hiſpanus infenſiſſimus fuit, quòd partes Gallicas, Andegauorũq; Ducũ aduerſus Aragonios ſequuti ſint, qui eum anteceſſerat fuiſſe Traiectenſem Belga-germanum: in ſuo ſodalitio pro Chriſtianis principibus, precationes & vota quotidiana, indiſcriminatim fieri, ſed priuatim enixè & effusè pro

Aquauiua Generalis Ieſuitarum.

M.D.XCIV.

Regibus principibusque, in quorum finibus suum habet incolatum. Emundum Augeriũ, sui ordinis olim tota Gallia notissimum, in sua Christiana parenæsi pro incolumitate Regum Galliæ, priuatas preculas scripsisse. Ribadanieram Hispanum pro Hispano Rege idipsum fecisse, quod Gallis Iesuitis noxę tribui non æquum sit, nec in liturgia, aliisue precationibus, vocem illam ab vllo mortalium exauditam, *Oremus pro Rege nostro Philippo*, id confictum esse ab his qui nedum Missæ intersunt, sed eam *teterrimo odio insectantur.* loco figmenti habendum similiter, quod illis exprobratur, aduersus Antonium Lusitaniæ Regem, pro Philippo stetisse. At quæ Genüæ ad oram Ligutiscam, Historia excusa dicitur, Geneuæ potiùs excusam fuisse, quæ non pro germana, sed ab æmulis conficta habenda. Mathæum illum, qui ad Regem Hispaniæ, à Sexdecim vulgò nominatis personatus tabellarius scriptas literas deferebat, vt exprobratur, non fuisse Iesuitam, sed ex Mendicantium familia eumque Hispanum; Iesuitas non Gallos iuuenes, in Hispanos commutare, quod mendaciter obiicitur, cauere quidem quamplurimum ne hæretica prauitate imbuantur.

Quò ad 3. obiectum *seditiosos esse & vulgi concitatores*, ab isto scelere alienissimos, in Italia, Hispania, Germania, Belgio, & Sarmatia à pluribus annis scholas & sodalitia habuisse nec apud gentes illas, de eorum moribus vllum vicanum conquestum, scholis &

M.D.XCIV. concionibus occupatos, longè à tumultu & intemperiis vulgi, in Musæis quietos vixisse, Varadum regiæ cędis sicario Barierio non solum non suasorem fuisse, sed cùm à perdito & dementi vrgeretur, hominem ablegasse; fiducia insontis animi, post ingressum Regis Lutetiæ mansisse Varadum, donec certior factus, tanti criminis labe aspergi, atque hînc in discrimen vocari, liuori delatorum se subduxisse, nec illum tam conscientia sceleris, quàm quòd intellexisset, maluisse Regem eum alibi esse, quàm Lutetiæ, vt voto morem gereret, discessisse. multò effusiùs, stili spongia, abstergere maculas enixus est Apologeticus scriptor, quæ missa facio, quod in commentariis, strictim delibasse satis sit. Peruicerunt tamen Iesuitæ, tum priuatis efflagitationibus, tum principum summorumque procerum suffragiis, vt lis mota, pro derelicta veterasceret. Carolus Borbonius Cardinalis, procellæ insultantium, tanquam obiicem se opposuit, dato supplici libello, ad. P. Conscriptos, mense Iunio, cùm grauissimè decumberet, adiecto in calce propria manu, *Si per valetudinem liceret, apud vos postulata præsens facere, vox perageret, quod tremula manu exarat calamus.* Ludouicus à Gonzaga, Dux Niuernensis, libello itidem supplici non solum rogat in suo Niuernensi oppido, Ambarrosque apud suos, indigenas & censitos, musęum Iesuitarum sartum saluumque relinqui, sed ob collegarum aliquot dementiam non esse

Libellus supplex Card. Borbonij ad Senat. Paris.

Item alius libellus Ducis Niuernensis.

Ambarri apud Cæsarē in Comment. peuples à l'entour de Nevers.

M.D.XCIV.

vindicandum in vniuersos,in sua recenti Romana legatione, regno locupletissimum testimonium reliquisse quàm de eius Regisque incolumitate, anxius fuerit, si quid moliti essent Ignatiani, quod Regi & regno ad exitium esset, primum fore vltorem; Claromontanus Episcopus similiter, intercessit,ne proscriptione illorum, indicta onera & munia,testamento olim antecessoris præsulis,infecta manerēt;& quia aduersarij Iesuitas adolescentium nobiliorum expiscatores & qui Lamiarū more è sinu parentum alumnos præriperent, asseclas & heredipetas prędicabant, edito exemplo fratris Marchionis Cannilliaci,quem præstigiis suis,ex vlnis suorum auulsum iactabant, ipse Marchio, publico testimonio fratrem,nulla arte vel aucupio,ab illis seductum vel subductum pronunciat. Sic tantisper prima illa procella deferbuit, quietura in paucos menses, donec sæuior, decumano fluctu resurgat.

Tertius libellus pro Iesuitis ab Episcopo Claromontano.

Marchionis Canilliaci pro Iesuitis testimonium.

Pergamus vltra, ex ordine temporum: Ille Cardinalis Borbonius, longa tabe & macie exhaustus, stilicidij anxietate grauissimè laborans, desinente Iulio, in palatio Abbatiali sancti Germani suburbani, in vlnis Commoleti aliorumque Iesuitarum,quos in diuturna lucta morbi, ad vtramque aurem & ceruical perdios pernoctesque habuit, placide expirauit. Princeps comis, literatus, ordinis Ecclesiastici vindex & assertor summus, cui non tam lilia & stemma regium, quàm boni mores

Cardin. Borbonij Iunioris obitus, & encomium.

M.D.XCIV.

& non fucata religio, purpuram conciliauerant, contigit mihi, biduum antequam fatis concederet, audiisse luctam medicorum, inter quos empiricus quidam, Paracelsi sectarius, iam conclamato salutem pollicebatur, si curandus traderetur, ea lege, vt si non mederetur, pro præmio vltimas pœnas sponte lueret. Inter suos, dubitatum num circumforaneo tradendus esset, quod non pauci annuebant, quandoquidem medicorum ordo pro defuncto haberet, contra alij quorum sententia peruicit, non esse ferendum, vt ganeo de genere illorum qui negotiantur animas nostras, & per mortes experimenta agunt, morte principis Borbonij, fallaciam artis suæ nobilitaret. Ille tamen reclamantibus cunctis, eum officiosissime vel ante diem occidere maturabat.

Empirici medici audax pollicitatio de restituenda sanitate Cardi. Borbonio.

Mensis Maius, huius anni florem suauissimum & immarcessibilem protulit, Hiacintum nempe olim Diui Dominici in sui ordinis primordiis sodalem fastis diualibus per Clementem VIII. additum; ille ante Pontificatum cum Hippolitus Aldobrandinus nũcuparetur, à Sixto antecessore in Sarmatiam missus, ad componendos bellorum motus grauissimos, inter eum Moschouiæ, Moldauiæ, Valachiæ, finitimosque Getarum principes, dum legatione perfungitur, à Sarmatis de sanctitate Hiacinti, miraculisque quæ mortalis edidisset, hisque quæ ad eius tumulum, post suam immortalitatem crebrò fiunt admonetur, rogaturque vt Romam redux,

Diui Hiacinti Dominicani in Sarmatia nati apotheosis.

apud Sixtum sit deprecator, vt eum æuiternitatis indigetationisque honore dignetur; non defuit postulatis Sarmatarum Hippolitus, sed Sixtus, grauioribus curis præpeditus, bello ciuili Galliæ, proscriptorum latrociniis, qui flagitiosissimè Italiam diuexabant, immortalitati Hiacintum commēdare haud potuit; mortuo vt successit Hippolitus, factusque Pontifex, Clemensque appellatus, interpellatur à Rege Poloniæ, vt qui legatus Apostolicus, de Hiacinti insignibus factis, amplissimè certior factus fuisset, cum post tot sæcula, æuo sempiterno in cœlo fruentem in calendarium referre, vltra non differret. Annuit Clemens, & repetita factorum piorum probatione, miraculisque longo ordine annalibus recensitis, cœtui beatorum 15. Calen. Maij annumerat, indicitque quotannis, eius memoriæ festum diem 15. Sextilis; Guillielmus Blancus Episcopus Grassensis & Venciensis, heroico versu, Hiacinti historiam, apotheosim, diualemque cooptationem, elegāter texuit; hinc aræ, puluinaria, superumque solemnia nouo cæliti poni cœperunt, desiitque nomen Hiacinti fabulis fœdisque Apollinis amoribus incestari, nec iam Christiani illud erubescunt.

M.D.XCIV.

Clemens VIII. ante pōtificatū vocabatur Aldobrandinus egeratque oratorem pontificium in Sarmatia.

Apotheosis diui Hiacinti.

Couerdā ab Hispano-belgis obsessam, Mauricius ordinū Hollandiæ antesignan⁹ & vicarius, non modo liberauit, sed arces quibus ad vrbem commeatus præcludebatur, deleuit, hocque fræno coercitos ciues soluit, mox Gronningā obsidet, primaria est vrbs Frisiæ.

Mauricius Couerdam obsidione liberat.

M.D.XCIV. in Traiectensi diocesi, quæ olim præsulem suum, pro dynasta non modo mistico, sed & sæculari & supremo agnoscebat. Dehinc ad Saxonem iure translato, Gronnigenses, cum ægrè eius dominatum ferrent, diutissimè & implacabiliter, pro libertate cum eo dimicarunt, tandem ab eo redacti in summas angustias, de pace oratum mittunt, deposcentes vt arce ad coercendos posita liberarentur, quod cum Saxo renueret, oppidani efferati responso, vltro se in Caroli Gueldrij clientelam dederunt, qui desiderio propagandæ ditionis suæ, rem oblatam perlubēter & oportunè accepit, missis præsidiariis qui Gronningam, à Saxonica tyrannide vindicarunt, excisa tamen, & funditus euersa illa arce, quæ ciuibus fræno & terrori erat. Saxo non ferens, ab æmulo Carolo Gueldrio, amplissimam vrbem sibi præripi, cum illo diutissimè, vario & inæquali marte pugnauit, sed post longa fastidia bellorum, vt qui peregrino solo præliaretur, Carolo V. Cæsari non modo Gronningæ, sed totius Frisiæ iure prætenso, ducentis mille scutis auri acceptis cessit. Mauricius, vbi castra fossis stationibusque securè muniuit, sex propugnacula, subito opere excitauit, vnicuique attributis ad præsidium, sex pedestribus cohortibus, ac duodecim machinis. Oppidani nullo extero milite, vel saltem exili instructi erant, alioquin amplissimo commeatu, armis, telis, puluere sulphureo, cæterisque quæ propugnandæ vrbi conduci-

Obsidet Gronningam.

Cuius ditionis olim Gronninga.

Subducunt se Saxonicæ dominationi & se dedunt Duci Gueldriæ Grōningenses.

Saxo omne ius in Gronninga & Phrisia cessit Carolo 5. Cæsari.

bilia sunt. Mauricius, per tibicinem de deditione, cùm oppidanos interpellasset, responsum accepit, non nisi post annum integrè dilapsum, de re huiuscemodi deliberaturos, interim dum voluatur, illi in castris sudandum & algendum, vana potiundæ vrbis expectatione. Mauricius, fastum oppidanorum, repentina & irrequieta tormentorum eiaculatione vlciscitur, ac potissimum, turrim prætoriam vulgò *Dreuentelaer*, omni verberatione quatit, quæ non ferens tantam vim, tandem collapsa est. Angli & Scoti, propius muro subrepserant, furtim subterraneis sibi effossis conditoriis & scrobibus, quos vt submouerent oppidani, nocte illunj erumpunt multosque incautius altiusque stertentes mactant: portis interdiu ruebant, donec obiicibus & impedimentis præclusæ. Mauricium machinis fulminantem, oppidani contrariis appetebant, ita vt ambiguum, ab vtrisque vnde maior bombus, vis, & strages. Qui res Belgicas & Hollandicas vernaculè scripsit, homo indigena non vanæ fidei, vt suspicor, casum haud reticendum narrat, ex oppidano tormento, globum in fauces machinæ Mauricianæ, tam certo ictu intromissum, vt vi illa, suscepto igne, displosa machina, globo suo alium retruserit: quod minimè dubium videri potest, cum qui obsidentur, vt hostiles machinas euertant, vtroque oculo & ad

Responsum fastus & audacia plenum.

Eruptio ob oppidanis & Anglorum ac Scotorum ab eis strages.

Mirus casus.

M.D.XCIV. amussim collimant: Dum Gronningæ laboratur à ciuibus, Ernæstus Antuerpiæ in publicis ouationibus, ludis, spectaculis inanem operam & impensam faciebat: vbi tamen eum deliciarum cœpit satietas, cogitat de obsidione depellenda, sed dum moratur & procrastinat, dum Fuentius Hispanica cunctatione pensiculator omnia quasi quadam trutina perlibrat, Bataui cuniculos vrgent, & celeritate auxilia Belgarũ anteuertunt. Gronningæ euersis antemuralibus, speculis, turribus, ac magna parte murorũ lacera, tumultuatur inter ciues, alij à Mauricio non alieni, de admittendo sententiam dicunt, cum nulla spes auxilij, ab Hispanobelgis affulgeret. Cõtra Præsules, Abbates & mistici omnes, cauentes religioni Orthodoxæ, cuius mutationem à Mauricio indubiè perhorrescebant, pro aris adytisque standum profitebantur, neue altera factio præualeret, ex suburbio in vrbem admissus, cum quinque cohortibus Coronarius *Verdugo*, cuius præsidio cordatiores facti oppidani, mutua cum exteris militibus conspiratione, Hispano Regi iureiurando se deuinciunt, se tandiu propugnaturos Gronningam, donec obsidione soluerentur. Bataui, singulari astu oppidanos circumuenerunt: illi enim, postquam altis suffossionibus propugnaculum, vulgò *Oostrepoort* excauarunt, nitro sulphure subterraneos fornices infarciunt, mox vt ad lanienam, & occultam internecionem, obsessos pellectarent, in propugnaculum insultum simulant, ad

Gronningenses intra se rixantur.

Catholici Grõningæ præsidiũ Hispanicũ admittunt.

Gronningenses sacramẽto propugnationi vrbis se deuinciunt.

quem propellendum, cum tota vrbe esset concursum, cuniculorum pulueri admoto igne, magna vi dehiscente terra, moles omnis funditus euertitur, ciues militesque, alij in Mauriciana castra vstulati & laceri, turbine igneo deiiciuntur, alij chasmate & hiatu terræ inuoluuntur, alij in proximum fluentũ ruunt, qui semineces superstitesque fuere, quantumuis debiles & luxati, in vrbem diffugiunt; Mauriciani, propugnaculi rudera occupant, atque ex ima tellure, sex oppidanorum depressas machinas effodiũt, amisso illo antemurali, magna animorum consternatio oppidanos subiit, ac suppetiarũ spe lapsi, misso tibicine ad Mauricium, deditionem pollicentur, si rursus eos de facienda interpellauerit; cui Mauricius, satis ab eo monitos fuisse, rursus non interpellaturum, cùm iam vrbs illi in manu sit, vel supremam aleam Martis subirent, vel de pactis dedendæ vrbis arbitros & colloquutores in sua castra mitterent. minaci illo responso territi obsessi, non vltra victoris imperium detrectãt, missisque de pace fecialibus Gronninga deditur, pactis non omninò iniquis, nisi quod, orthodoxa religione exulare iussa, noua districtè imperatur. Mauricius, postquam vrbi prospexit, refecto muro, præsidio imposito, relictoq; non modo Gronningæ, sed totius regionis præfecto, Guillielmo Nassonuio gentili suo, Amsterdamum victor & laureatus ingreditur, mox Hagam: & qua iter facit, acclamationibus, honoribus, amplissimisque donis

Vi ignea ingens strages.

Colloquium de deditione.

Deditio Gronninga.

Missæ interdictus vsus.

M.D.XCIV. cumulatur. Gronninga autem, obiter me magni Rodolphi Agricolæ cognominis mei memorem facit, cuius natalibus & singulari opera (nam audio fuisse Syndicum publicorũque negotiorum gestorem, aut vt de tanto viro concinnius vrbaniusque eloquar, legatum apud Maximilianũ II. Cæsarem) vsque adeo gloriatur, cunasque & cineres sibi vindicabit, quamdiu bonis disciplinis quarum suo æuo summus fuit Antistes, suus constabit honos.

Rodolphi Agricolæ Elogium.

Obsidio Nouiomensis.

Nouiomensem obsidionem, diuturnius quàm spes erat, fœderati protraxerant, præfecto & propugnãte Declusæo inter eos duce fortissimo, vt ille penè omnes finitimas vrbes defecisse ad Regẽ vidit apud se de obsequio & deditione deliberat. Mainiũ in Belgio apud Ernestum de auxiliaribus copiis supplicem esse, serum fore auxiliatorem, foris nullum expectandũ subsidium, intus ciues longioris obsidionis pertæsos, milites ab eruptionibus crebris non paucos desiderari, cæteros vigiliis fractos languescere, & futuris insultibus impares, hinc ille summum imminensque excidiũ deditione non ignobili anteuertendum statuit: ergo initis pactis, ineunte Autumno, Nouiomo cedit, & cum ciuibus & commilitonibus in verba fidemque Regis iurat. Vix datum erat à bello ciuili recreari, & iam trãquillioris status Gallia fidem capiebat, cùm ecce derepentè in Pictonibus, Xantonibus, Petragoriis, finitimisque agris, nescio quo æstro percitum vulgus exsurgit,

Deditio Nouiomi à præfecto Desclusæo.

M.D.XCIV.

vicatim collectis turbis armatum non modo ad bellicos vsus cõsuetis telis, sed fustibus sudibus & similibus rusticani operis instrumentis,latè effunditur,ab edacitate & intemperiis verbo apposito nuncupatũ;Nobilium castra,domos,villas incendit,minora oppida expugnat, magistratum si furentibus non se adiungere velit,abdicat, interceptos nobiles sibi antesignanos facit,quâ ruunt,omnia nedum turbata, sed perdita faciunt. colluuies ista,torrenti non absimilis,qui repentino exortu facto sibi incremento à nubibus,quamdiu suppetunt fluctus,& vortices,obuia quęque prorumpit; vbi verò sudum illuxit, & occlusæ nubes, exhaustus repentè deficit, atque vbi despumabat torrens, sicca semita nulla furentis vestigia sunt; sic mense altero, omnis ista væsania deferbuit, quique in his turbis modo agebat militem, paulo post manum aratro & ligonibus retulit. Rex tamen omnibus publicam insaniam condonauit, ac damnum passis ob cædes & incendia silentium indixit. nam vt antiquus ille, Quidquid multis peccatur inultum est,

Vulgi tumultus & væsania vulgo Croquăs

Ratisbonæ Cæsar Rodolphus hoc anno comitia omnium ordinum Germaniæ indixit, ac vere iam adulto, incredibili & stupendo apparatu, vrbem ingreditur: pompam retexere in opere negotioso, nihil ad posteros pertinet, oscitantium labor est. Indicta potissimum comitia, vt in bellum Turcicum, publicum ærarium conficeretur. imminebat enim totis viribus

Ratisbonæ dieta Imperialis.

M.D.XCIV. communis hostis Christianorum, ita vt relicto Bysantio, subacta & triumphata Pannonia de migrando in Germaniam cogitare videretur. Ex voto Imperatoris, ad sumptus belli ingens vis auri decreta, indictumq; Antistitibus,& plębanis pastoribus,vt parochos suos, de erogando militari stipendio aduersus fidei hostes commonefacerent, vtque in singulis basilicis gazophylacium poneretur, ad recondendas pias erogationes. His comitiis, Septemuir Coloniensis, infulas & inaugurationem Electoratus à Cæsare suscepit, ceremoniis quæ quod minus populares sint, carptim referendas putaui.

Electoris Archiep. Coloniẽsis à Cæsare inauguratio.

Ritus Electoratus suscipiendi.

Sub serico tentorio & peristomate pensili, alto solio Cæsar insidebat,circunstantibus Moguntinensi,Treuirensi, Saxone, Brandeburgensi electoribus, circumfusa Germanicorum principum & nobilium corona:prodiere in conspectum Cæsaris, sex ab electore Coloniensi oratores,ac Maximilianus Bauariæ Dux, Georgius Ludouicus Lantgranius, Comes Issemburgicus, iique summi omnes Dynastæ, Imperij beneficiarij omnes Augustique Germanici contubernales Cancellarius Coloniensis & longa manus nobilium, hi omnes ad portam imperialis triclinij, se in genua demittunt. Medio etiam progressu iterum,ac postremò ante Cæsarem aduoluti, Cancellarius infulas & inuestituram Septẽuiratus suplex deposcit. Peracta conciuncula, iubentur in pedes erigi & abire seorsum, vt de postulatis deliberetur. Habito consilio,

Postulata Coloniensis Cancellarij.

consilio, haud mora accersiri, submissis toties poplitibus, Cæsari se conspicuos faciunt, qui cum per vicecancellarium, postulatis Coloniensis annuisset, regressi in vestigia, non frontibus neque tergis obuersis; morantem foris adeunt, & deducunt, stipantibus; duce Bauariæ Augusto, duce Holsatiæ aliisque summis principibus Coloniensis eadem ipse postulata repetit, mox Cæsar solio immotus, detecto tamen capite, cæteris electoribus nudo vertice, hisque stantibus, Maguntinus Septemuir, super codice lithurgico, quem missarum ritualem vocāt, in pectus Cæsaris adacto, fulcientibus ipso Maguntino & Treuirensi, conceptis verbis, ex cauta formula Imperij sacramentum à Coloniensi exegit. Saxo gladium Cæsari porrigit, cuius manubrium deosculandum Coloniensi admouet, hisque ritibus, Coloniensis inauguratus est. At oppidò & quam opportunè, res nummaria, ad conscribendum militē in comitiis decreta est, quādoquidem à multis annis, vix maior vlla illuuies Turcica, Vngariæ, & Germaniæ fines inundauit. Decima enim quarta Quintilis, Archidux Mathias, intermissa obsidione Strigonij (vrbs est ad Istrum, eadem ripa qua Budum & Iauarinū vulgò Raab, vrbes munitissimæ sūt, at illa tripartita nūc dicitur, quod veteri noua vrbs accesserit, & à duabus altera sit littoralis nuncupata) Comoram se recipit. Ægrè Mathias, & Germanici omnes, veteri vrbe iam occupata discesserant, atque

M.D.XCIV.

Nota abeundi modum retrogradū ad maiorem venerationem Cæsareæ maiest.

Intermissa obsidio Strigonij Germanis aduersus Mathi. Archiducē frementibus.

M.D.XCIV.

plurimum obtestati sunt Francisc. Dux Saxoniæ, Augustus Brusuicensis, & cæteri ne iam parta dimidia victoria, integra amitteretur: stantibus pro obsidione plures obstiterunt, nec res Christianas in summũ periculũ adducendas, cum certis rumoribus numerosissima & recenti acie Sinaum Basciam adesse nunciaretur. Ergo demisso Strigonio, receptui canitur, traiectoque Danubio in aduersam ripam castra educuntur, vel monentibus superis. Instabat enim Bascias, & Christianorum extremum agmen anteambulones & velites Turcæ penè insectabantur, ita vt si segnius traiecisset acies Christiana, plus dimidio Turcicæ inferior, inæquali marte dubio euentu inire prælium coacta fuisset. Sinan Bascias, vt interiecto Istro Christianos in tuto vidit, quô illos auxilia morantes, confestim ad pugnam eliceret, circa Iauarinum castra locat. In his centum quinquaginta millia, Basciæ stipendia fecisse, Germani scribũt. Iauarinum, vrbs est in confluenti Danubij & amnis *Raab*, à quo illi nomen, palustri loco, vndequaque aquis stagnantibus circundata, ita vt nec cuniculis suffodi, nec scalis appeti, ac ægrè machinis verberari possit, cùm vliginosa & tremula tellus, glebis fatiscentibus molem tormẽtorum non sustineat. Vix ad duo millia, stabant ad præsidiũ Christiani, exile quidem, & tot millibus Barbarorum longè impar: Mathias vt suis laborantibus præsto esset, vel vt ab obsidio-

Intermissa obsidio Strigonij.

Numerus aciei Turcicæ.

Iauarini bina denominatio & situs palustris.

ne Basciam dimoueret, in insula Comora, quam multifariamsectus Ister, cursum obliquans latissimam efficit, castra ponit, loco perapposito, vt obsessis auxiliaretur, ponte ex ratibus compacto, quo recens miles Iauarinum immitti poterat *Ardechius & Sedristus* Comites oppido præpositi, suburbia incendunt, virgulta nemora & grandes arbores succidunt, & quæcumque obsidentibus opportuna sperabantur, tumultuario opere tolluntur, dum alij trepidant, alij fremunt alij cordatiores, ad molimina Basciæ exultant, Ianus Medicæus, cum duobus mille peditibus, ac nobilium Italorum turma equestri commodùm adfuit; tam benignè & honorificè, quàm necessario exceptus, vt qui rebus arctis succursum venisset recensito exercitu, rogatur ab Archiduce; qui militari gloriæ quærendæ causa aduentasset, quærendæ oblatam occasionem non repudiaret, opportuniorem nec clariorem desiderari posse quàm propugnationem Iauarini; Medicæus, summæ laudi hanc Spartam sibi deferri credidit; atque è vestigio, *Ferdinando Rossio* præfecto, vt Hetruscum florem nobilium, & copias Italicas Iauarinum deduceret mandat: situ locorum explorato, Bascias non nisi expugnata insula, Iauarinum expugnari posse prospexit, ex qua videlicet strato tabulato, super alligatos lintres, in horas recens miles

M.D.XCIV.

Mathiæ castrametatio in InsulaComora ut Iauarino laborantibus auxiliaretur.

Iani Medicæi auxiliaris aduentus.

M.D.XCIV. & commeatus inuehi posset. Ergo ad dimouendum ex insulari statione Archiducem, animum adiicit. Barbarus omnem oram, populationibus incendiisque deformat, non impunè tamen; *Palfius* enim Germanicorum equitum Dux fortissimus, palantes & sparsos, quotidianis excursionibus Turcas Tartarosque demetebat. Medicæus cum Iauarino successit, non longiùs quàm ad iactum manualis catapultæ, Turcas metatos videt, instar montis aggestam tellurem, vimine intexto & glebis erigunt, quô vim oppidanorum propulsarent, & desuper collocatis machinis verberarent. Contra oppidani, fœlici admodum eiaculatione, pluriesque repetita grandine ferrea, molem Turcicam deiiciunt: *Rossius*, quæ insequuta est nocte, cum suis Italis indusiatis, vt discriminati per tenebras lineo candore se agnoscerent, eruptione facta Turcica castra prærumpit, ferro & face expugnat, & ad duo millia barbarorum mactat tantaque trepidatione vniuersam aciem turbauit, vt Turcæ vix orto sole animos receperint. Nocte postera, anteactam stragem vlcisci parat Bascias, sumpta occasione imbris effusissimi, quo ingruente minus cautos vigilesque Christianos fore credidit, vt re vera contigit. fiducia enim tenebrarum & nimborum, dum segnius se gerũt, antemurale propugnaculum per suos ianissarios, non ardua contentione intercipit. fortè *Rossius* hac ipsa hora, præeuntibus tædiferis, ambitũ murorum

Vastitas & populatio Turcica.

Moles & aggestio quam Turcæ erexerunt.

Eruptio antelucana Rossij præfecti Italorum vulgô Camisade.

Audax ab vtrisque facinus

lustrabat, agnitisque Turcis iam ponti sublicio proximantibus, classicum canit, commilitones ex proximis statiuis clamosius excitat, inclamanti Itali adsunt, cum reliquis præsidiariis, ac strictis mucronibus, hastisque Turcas propulsant, (quandoquidem vsum catapultarum imber nimius ademerat) ceduntilli, pedē referūt, inque ipso antemurali, relictis signis, cum ingē ti suorum strage deiiciuntur, ex Italis non plures quam quinquaginta desiderati, inter quos *Iacobus Medicæus*, *Ricassolus*, *& Francolinus*, Hetruscæ nobilitatis primarij equites: nocte discussa, visæ pluribus locis, intus & in vrbe admotæ quadraginta scalæ, vnde proditionis intestinæ orta suspicio, cui obuiam itum est vigiliis excubiisque crebrioribus vndequaque dispositis: At paulo post Turcicis castris accessere quinquaginta mille Tartari, potius oneri quàm subsidio; sunt enim magis helluones latronesque, quàm milites, qui fruges perdere & consumere nati, numerum faciunt. Bascias veteranus bellicarū rerum vsu exercitatissimus, per emissarios, Iauarinum cum omni genere cibariorū vt refertissimum intellexit, haud fame expugnandum putauit, contrà tot locustis edacibus, suam annonam depascentibus, verebatur plurimum, ne in castris summa inopia laboraretur, cùm sui & succedentes Tartari, segetes & pabula longè latèque deuastassent nihil cunctatus, tota vi ad expugnationem se accingit, trifariam locatis machinis, tanto impetu Iauarinum

M.D.XCIV.

Depulsio Turcarum ab antemurali quod clam intercepe-rant.

Qui ceciderunt ex Italis.

Suspicio interna proditionis ab ipsis Christianis in Christianos.

AccessioTartarorū in castra Turcica.

M.D.XCIV.

verberat, vt oppidani non leuiter hoc fragore concussi sint, submotisque è muro Christianis, eiaculationibus tormentorum Turcæ aliquot antemuralia interceperant, Bascias tamen, hoc progressu nihilo lætior, Iauarini expugnationem desperat, nisi capta insula, qua, recenti milite & quotidiano commeatu recreabatur. Castra Cæsaris & Christianorum, in insulari metatione 25. millia peditum 9. equitum adæquabant, in dies succrescentibus nouis copiis. Ex aduerso insulæ, Bascias longam fossam duxerat, qua conditi catapultarij Turcæ, Christianos ad oram insulæ relictos præsidio, non mediocriter infestabant: Hi erant equites Germani, vernaculè *Lansqueneti*, quos vigiliis confectos, oscitantius excubantes, vt subolfecit Bascias 15. Augusti cum nox ibat in lucem, lintribus cimbisque traiectos Ianissarios, ad inuadendam oram insulæ immittit. illi ex insperato sopitos *Lansquenetos* stationibus præsidioque depellunt, duobus occupatis tormentis, in ipso nictu Bascias, ex aduerso littore machinas & sclopetarios, illa ingenti fossa collocauerat, vt ex insula propugnantes depelleret. *Lansqueneti* cordatiores perstabant in statiuis, sed visis ducentis circiter Turcis sclopetariis, cimbis alueum traiicientibus, vniuersi se dant in fugam. Illi superato vado, occupata ora insulæ, machinas Christianorum in ipsos obuertunt: *Ianus Medicæus* ex fugientium trepidatione, re in-

Iauarini summa expugnatio

Numerus Christianorũ in Insula Comora.

Lansquenetorũ à Ianissariis interceptio & depulsio ex statiuis.

Fuga Lansquenetorum.

M.D.XCIV.

tellecta, cum Francisco Montano, suis accitis ad occupatam illam partem insulæ properat. Hungarici equites succedunt, sed frustra, de regressu in hostem *Lansquenetos* trepidantes commonefaciunt. Medicæus, Montanus, & Italæ copiæ tanta vi & ardore martis, in barbaros insiliunt, vt è statiuis occupatis deiecerint, ita vt ex ducentis Ianissariis 20. circiter ad suos per Istrum traiecerint. Ora insulæ recepta, maiora præsidia ne quid per incuriam ignauiamque malè contingeret, collocãtur. Basciæ vt conatus iste non successit, iam non cimbis & lintribus, sed equestri effusione Tartarorum, vado superato insulam inuadendam statuit. Tartari, equorum pernicium audacia, quod in natatu plurimum valeant, & penè indefessi sint ac propè hippopotami, ex omni gente tranandis fluminibus assueti sunt; Bascias loco vadoso, & propter æstum minus alto & vorticoso, aditum sibi facere in insulam iubet, vt ea parte incautos, & quã minus vim insidiasque sperarent adorirẽtur, primis vadum enatatis *Palfius* it obuiam, & ad quinque millia iam insula receptos regredi cogit, qui nullo ordine cum se præcipites in flumen dedissent, non obseruata semita vadi, obruti sunt, & quos non hausit vnda, ferrum sustulit, nec priùs receptui Christiani cecinerunt, quàm Turcæ & Tartari in statiua se recepissent; dum Mathias Iauarino prospicit, Maximilianus Austrius, Cæsaris vicarius in Croatia, vt Turcicã

Reciperatio à Christianis eius quod Turca inuaserant.

Cõsuetudo Tartarorũ in fluminibus traiiciendis.

Demersio Turcarum fugante eos Palfio.

Alia facinora Maximiliani in Turcas.

M.D.XCIV. acie ab obsidione depelleret, coacta priuata acie, ad viginti millia, vndequaque Turcas sparsos & palantes intercipit & mactat, *Petrinum*, *Craslochium*, *Sisseginũ*, & *Garam*, munitissima propugnacula expugnat, sed Bascias nihilo mouetur ab obsidione Iauarini, cuius expugnatio amissorum damnum facillimè sarciat, in dies auxiliaribus copiis, Mathiæ Archiducis acies increscebat, quæ tuta insulari statione, quotidianis subsidiis obsessos reficiebat. Bascias insulam expugnandam statuit, Buda & Strigonio rates, lintres, phasellos celoces & omne genus nauigiorum aduehi curat, quibus colligatis Istrum vice pontium sternat. Interea in castris non otiosè agebat; vrbe diurnis nocturnisque eiaculationibus verberata tam certo crebroque excidio, vt per vicos & plateas non impune iretur. Mathias 28. Sextilis, audito à Ianissariis & Tartaris tumultuatum, quos ægrè Bascias sedasset, totis viribus Turcica castra prærumpere constituit. *Palfius* equestribus copiis, *Ianus Medicæus* pedestribus præficitur, ad sex millia Pannonij equites, vna porta exeunt, aliundê Germanici ad tria millia, nauibus superato Istro, in continentem exponuntur. Insequebatur Medicæus, cum Italicis peditibus, ex vniuersa acie selectis mille hastatis, & sexcẽtis sclopetariis. Palfius millia quatuor Hungaricorũ equitũ cum delectu Germanorũ atq; Hetruscorũ equitum ducebat: ille traiecto Istro, peropportunè turmas disposuit, vt laborantibus peditibus

Bascia de expugnanda insula propositum.

Christianorum in Turcas eruptio.

præsto adessent, & Turcicũ equitatum longè arcerent. Vngari primo impetu, stationes Turcicas prærumpunt, & obuium quemque mactant, impactis clauis rimæ tormentorum, sed dum prædationibus exuuiisque auidius immorantur, Ianissarij, metu discusso Pannonios præda & statione, cruentè admodum depellunt, maioremque stragem daturierant, ni Medicæus & Rossius cum mille hastatis, Ianissariorum impetum coercuissent: sed quos cimbis expositos diximus Germanos, pessimè habiti à Ianissariis, quos cum obuios habuissent, pugnam detrectantes pedem referunt, & ignaua trepidatione ac fugi in cimbas, turbatis ordinibus regrediuntur; pars cæsa ferro, pars mersa Istro; cimba prætoria qua *Gitzcofflerius* præfectus vehebatur, pondere depressa, imo flumine sorbetur. Aliundè Vngari addentes animos iam Medicæo, prælium fortius redintegrant, iterumque stationibus hostem depellunt, Turcicus equitatus suis auxilio præceps festinabat, sed Palfius obuiam factus, terga vertere coegit. Nihilo territi Turcæ, succrescẽtibus equitum copiis, cum Palfio manus cõseunt: Itali Germanique equites, vt tantæ moli Palfium imparem laborantemque vident, illi se sociant, vtrinque fortissimè pugnatur: Barbari vndequaque effusi, Cæsareos sepire & inuoluere globis suis conantur, sed Medicæus cum hastatis sclopetariisque insidias astumque prohibuit, quatuor horis pugnatum, cæsa ex barbaris tria millia, ex Chri-

M.D.XCIV.

Prædatio Christianorum nedum illis victoriã sustulit, sed summum excidium attulit.

Euẽtus pugnæ.

M.D.XCIV. stianis quadringenti, pluribus sauciatis. Sinan Bascias suorum excidium vlturus, vicena millia Turcarum & Tartarorũ *Papam* mittit, qui ferro & incendiis omnem oram vastarent, illi ex præsidiariis ad tria millia egregios intercipiunt, mactantque. Basciæ cùm per vim potiundæ insulæ nulla spes esset, hoc astu fallendos Christianos cogitat, ad Palfum qui in memorabili illa eruptione vulnus acceperat, per captiuum Christianum, scribere Tartarorum præfectum iubet sibi in mandatis esse, vt Vngariam & Austriam ferro & igne funditus euerteret, dolere sibi plurimũ, tam feralia mandata exequi, totque excidiis pacis fœdere obuiam eundum, vtrinque tentandos animos, si Palfius de re Cæsarem consulere velit, apud Bisantinum Imperatorem pacis internuncium fore. Hoc sparso rumore, induciarum spes omnium mentes imbuit, atque illa arte delusus Palfius, vt Vngarici pedites, se ex tantis laboribus reficerent, missos facit. Bascias hoc præsidio, quod summũ erat, vt vacuam insulã subolfecit, 8. Septembris diluculò, qua Tartari equites antea, traiecto Istro, aditum insulæ conati fuerant, Natoliæ Bascias aduectis Strigonio & Buda nauigiis, Ianissarios in insulam exponit: venientibus Lansquenecti vel socordiùs quàm antea nulla tentata alea martis, stationibus decedunt, fuga & clamoribus omnem aciem turbant, ea equitum duodenis millibus constabat, peditibus sexcentis, cùm cæteri ad custodiam Iauarini essent, Vngarici à

Dolus Turcicus.

Remissis domũ Pãnoniis Turca reliquias Christianorum dolo inuadit.

Hoc ipso loco alia fuga Lansquenetorum.

militiæ laboribus feriati aliò diuertissent, equites qua laboratur, densantur tripartito agmine, sed inani opera, cùm in stationibus propugnandis vel oppugnandis, peditatu opus sit. Ingruentibus Turcis & nauigiorum compage aditum sibi facientibus, equestres copiæ nulli vsui erant, aduocare pedestres, quæ octo milliaribus aberant nimis serum erat. Archidux inito confestim ac in arena capto consilio indicit, vt per pontem ratium, tentoria impedimenta & omne castrense peculium, insula eueheretur, vtque in minorem insulam nocte media acies emigraret. Proposito obstitit Danubij repentinum incrementum, cuius illuuie pistrinum molare loco auulsum, vorticibusque vndarum infero flumine raptum, ex ratibus pontem compactum disrupit, quo impetu illisæ rates solutæ rudentibus dilapsæ sunt, alia via effugij quærenda fuit, cùm negaretur per tabulata ratium, visum fuit vt tempestiuius aurora, onerarij, baiuli lixæ conuectoresque impedimentorum, per pontem Altiburgi exirent, disposito equitatu ne quid Turcæ in sarcinas auderent, resque non ita fœliciter primò Christianis cecidit: hostes enim præcepto eorum consilio vt migrationem in minorem insulam prohiberent, sarcinarum conuectoribus occurrũt, fugantque aurigas, qui sectis quadrigarum loris in equos insiliẽtes Altumburgum vnde digressi fuerant, se recipiunt, ita vt barbari sarcinis, pretiosa supellectile, annona omnique castrensi pe-

M.D.XCIV.

Christiani insula Comora discedunt.

Ratiũ compactarum ex incremento Danubij diuulsio.

Expillatio à Turcis supellectilis Christianorum.

M.D.XCIV. culio nullo negotio potiti sint. Archidux eo damno nihilo consternatus, castra metari in minori insula iam parabat, cum incoepto absistere cogitur, equitibus Germanis in quibus summum erat robur, per Altumburgum diffugientibus, ea trepidatione & pertinacia ad fugam vt ad signa nec lituo nec prece nec minis reuocari potuerint, ibi eos sistere enixus est, sed surdos monuit omnibus oblitis militiæ quò pedes ferebant, ignauiter diffugientibus. Archidux Iano Medicæo, Comite Serenio & Montano, quadraginta circiter cataphractis, totidemque peditibus perstabat in insula cum ingruentibus vndequaque Barbaris, serus de receptu summo cum discrimine cogitat; In vado Istri, Turcæ & Barbari, tam exili robore septum intercipere sperabant, iamque spe ipsa precium redemptionis hauserant, cum adiunctis sibi auxiliaribus copiis expectatione eos frustratur. In hac obsidione potissimum, dictum Iulij Cæs. de bello ciuili probatur, *Multum cum in omnibus rebus fortunam, tum in re militari valere.* Illa expansis velis aspirare primùm Christianis visa est, post facta nouercalis infœlici exitu pessundauit. Sinam Bascias, receptis insulis maiori *Siget*, minorique quæ adiacet, vnde Iauarinum quotidiana inuectio militis & recentis commeatus, altam fossam ducit, quam Danubius nõ illi æquior, restagnante fluctu compleuit, iam liberiùs omnibus machinis vrbem verberabat, & ex editioribus terræ tumulis, in triuiis & com-

Archidux Turcarum expectationẽ ludificat.

Lib. 6. de bello ciuili.

pitis prætereuntes vt sagitta ferit scopum, percutiebat, vulnerati plurimi, autumnalibus morbis affecti sauciorum numerũ æquabant, iam obsessos vigiliarum eruptionum castrensiumque laborum tædebat, fiducia illis decrescebat, suis vtraque insula deiectis, barbaris contra augebatur, annona iam carior & parciùs in milites erogari cęperat: Comes Dardechius, & Rossius Italorum præfectus, spe & verbis has angustias lenibant, fractumque militem erigebant. Archidux Mathias qui foris agebat, nihil non mouebat, vt Iauarino succurreret, vndequaque copias accersebat, vt recenti milite abductis sauciis & diutino labore confectis vrbem recrearet, sed incassum, rogauit, monuit, ita veteris disciplinę obsequium exoleuit: inter Italos & Lansquenetos qui præsidio Iauarini relicti erant, non solum simultates, sed aperta & intestina odia, conquesti enim sunt Itali vel scripto, germanos pedites, in ipsa ignescente scloporum eiaculatione, pro Turcicis hostibus non paucos ex suis occidisse. Barbari in dies magna internecione afficiebantur, sed populosissimæ genti, apud quam vnus multarum vxorum vir promiscuè fœtificat, multorum strages non tanta erat, quàm vnius Christiani in obsessa vrbe amissio. Bascias tãdem redactis in summas angustias oppidanis, vt suorum sanguini parceret, in summo insultu quem ad expugnationem parabat, illos illecebra æquissimarum conditionum pellicit, re apud viros militares discussa, Perinus

M.D.XCIV.

Summum discrimen Christian. obsessorũ.

Inter Christianos animorum auersio.

Collonel.

M.D.XCIV. præfectus seu Chiliarchus (Coronarium vulgô vocant) non abnuendas conditiones, quę non gloriæ essent, suasit; si repudientur, omnium vel internecionem vel superstitib⁹ seruitutem perpetuam & durissimam qualis est triremium, imminere. Rossius contrà deditionem procrastinandam, sed Dardechius Perlino se adiungens deditioni inclinat, vtriusque summa capitis diminutione, quam anno sequenti passuri sunt, vt infra è re sua dicetur. Ergo Iauarinum tam fortibus militiæ ausis experimentisque propugnatū, summo dedecore Christianorum deditur 29. Septembris, his nempe pactis; quorum infamiam omnibus vndis dealbare & abstergere Ister nunquam possit: Vt præsidiarij loco cedentes, cum armis & peculio castrensi, explicatis signis, lichinis sclopororum ardentibus, tubis timpanisque sonantibus exirent: Postridie Sinan Bascias vrbe potitur, cum triti farris ingenti copia, pulueris tormentarij vi magna, machinis maioribus centum quinquaginta; ex 6000. qui ad præsidium ingressi erant milites vix egressi 2500. ex Italis plures desiderati, quàm ex promiscuis gentibus, annona, machinis, puluere, aliisque Christianorum exuuijs manubiisque Bascias instructior animosiorq; factus, Comorā aggredi parat, vt in expugnata insula hiberna castrorum constitueret: Ille igitur è vestigio Comorā obsidet. Propugnatori cui nomen *Branni*, Archidux indubij auxilij spē facit, liberaturumque obsidione, fidem op-

Deditio Iauarini Italis reluctātibus Dardechio & Perlino contra annuentibus.

Pacta deditionis.

Obsidio Comora Insula.

pignorat, vt paulo post liberauit. Barbari enim, vt exploratũ habuere Archiducis aciem vicenis millibus peditũ, equitũ dimidio constare, non vltra morati ad Comorã, castrorũ turbatis ordinibꝰ, impedimẽtis relictis excedunt. Bruma ingrauescens vtrisque ferias militiæ dedit, manipulis in hiberna deductis. Itali, Vngari, Sarmatæ, qui auxiliatum venerant, domũ se recipiunt, vt & Tartari, quos *Vaiuoda* Transyluanus interceptos mactat, prædam ingentem illis mortalium furacissimis abstulit, mille Christianos mancipio & seruitute soluit, denique vno illo excidio tot illorum latrocinia, excidia & incendia illata Christianis, egregiè vltus est. M.D.XCIV. *Bascia à Comora discessio.* *Tartarorũ internecio.*

Vt fœderatio, glutino & nexu indissolubili Lotharenorũ principũ stetit, sic rupta cõpage, seorsim & separatim res suas agẽtibus dissoluta. Dux Lotharingiæ occurrendũ sibique cõsulendũ putauit, Bassõpetreo internũcio, & procurante cũ Rege, his pactis 16. Nouẽb. fœdus percutit. Inter vtriusq; subditos sinceram firmãq; pacẽ, qualis ante intestina bella fuerat, coalituram. liberis Ducis de dote materna, auiæque bonis Catharinæ Medicææ, satisfactum iri, saluo iure prætenso Ducis & liberorum, super ducatibus Andegauensi & Britanico, ac Comitatibus Phocensi, Blesensi & Coutiaco: in Virodunensi & Tullensi oppidis, Lothareni Ducis liberos, vices regias acturos, ita vt primogenito moriente proximus in præfectura succedat, præsidiariis militibus Regem stipendia ex quæstorum *Res Gallica.* *Dux Lotharenus cum Rege paciscitur.* *Pacta inter Regem & Lotharenum.*

M.D.XCIV.

ærariorum albo persoluturum, abeunte quolibet Centurione, Lotharingi filium, duos
" Regi nominaturum, ex quibus quem libuerit Rex delecturus sit, magistratus officialesque omnes, regio diplomate impetrato in muniis functionibusque suis fore securos;

Restituitur à Lothareno Lametium.

Ducem Iametium dediturum, in cuius vicem *Dupæum & Asleuaium*, munitissima propugnacula duci restituentur, saluo tamen illi iure feudi & clientelæ, quo Iametium sibi beneficiarium contendit, feudali controuersia ad arbitros & Antecessores remissa, qui intra anni exitum eam diriment. Regi Villamfrancam restitutum iri, eumque (vt qui de dote Claudię Valesiæ Lotharingiæ Ducissæ teneretur; luunt enim nouelli reges regiorum liberorum pensitationes, quas appanagia vocant) facturum vt dotales reditus, postpositis omnibus creditoribus persoluantur, vim ingentem auri, quæ millionem adæquat, Duci Regem persoluturum, tum ob priuatum suum debitum, tum etiam ad leuandos belli sumptus, & quia in tenui ære Rex esset, prædia & coronæ censūs pro parte oppignoraturū, donec annuis pensitationibus ęs integrū dissoluatur. Lotharenū Cardinalem, omnesque Lotharingiæ indigenas, initiatos sacerdotiorum quæ possident in Gallia ab initiis induciis reditus percepturos, vt Francigenæ in Lotharingia pari fruitione æquabuntur. Bassompetræo feciali, tùm ob fœliciter pactum fœdus, tùm ob militaria stipendia quæ sibi Germanicorum

equitum

equitum Duci deberi contendebat, ex annis præteritis pro luitione Vallicoloris pagus in agro Campano oppignoratur. M.D.XCIV.

Guisius & fratres, gentilem suum Lotharingiæ Ducem æmulati, cum Rege in gratiā redeunt, ad obsequium reductis vrbibus, quę in fide sua erant non dissimilibus pactis reliquarum vrbiũ nempe in ambitu & suburbiis Rhemēsis vrbis, non nisi orthodoxæ religionis cultũ seruatũ iri, Ecclesiasticis ciuibusq; res suas saluas fore, amota omni regia pignoratione, vectigalium tributorumque ex ante actis annis, Regem illis gratiam facere, pontificia diplomata legati Cardinalis Peleuæi & Abrincensis Episcopi, de consistorialibus infulatisque beneficiis, irrita & nulla fore, illis tamen fruituros regio & delegatorum præsulum diplomatibus impetratis. Miles veteranus titulo sancti Pauli, non tam genere & natalibus, quā fortitudine bellica apud fœderatos clarus, eò potentiæ tenuem sortem prouexerat, vt à Mainio vicariatu Campaniæ, quamdiu Guisius ille iunior custodia apud Turones coerceretur, & summo tribunatu militiæ siue præfectura Marescalli Franciæ donatus, toti illi prouinciæ seu nulli audiēs imperabat. At cum pace, (cuius suboleuerat tacita consilia iniri à Guisio & suis gentilibus) præuidisset, hoc fastigium dignitatum tueri non posse, atque in ordinem redactum iri, ad Hispanos meram defectionem cogitabat, ad quam vt sibi securè & liberè aditum faceret, arcem vrbi minacem ex genere

Guisij Ducis & fratrum ad regium obsequiũ reuersio.

Cautio de cultu religionis Orthodoxæ.

Titulo sancti Pauli gregarius ad summas opes & tribunatum euocatus homo audax & insolens à Guisio occiditur.

M.D.XCIV.

Citadella ciuitatũ frena vulgo dicuntur.

Duricoterum Iulio Cæsari RheimsenChãpagne.

illarum quas frena & flagella ciuium vocant, construxerat, imposito Hispano-belgarum satellitio, quorum fide & præsidio se securiorem fore putabat. Ille ergo alter regulus seu palatinus Campaniæ, nulli audiens, nulli obsequens, summa potestate vt sibi videbatur attributa, Duricoterum Rhemorumque libertatem ita seruiliter duriterque coercuerat, vt non ferentes fastum & impotentiam hominis, sæpius apud Guisium, iam ante triennium custodia Turonensi callidè & fœliciter dilapsum, patrio regimini Campaniæ restitutum, quiritabantur, crebrisque flagitationibus vrgebant, vt à suis ceruicibus, hoc iugum seruitutemque depelleret; sæpius amicè & beneuolè, Guisius lenociniis fortunæ insolescentem hominem rogarat, vt arcis & satellitij minis ac terrore oppidanos, fæderationi semper & vt plurimum addictos liberaret, quod toties non solum negauerat, sed per despectum addiderat Guisio, illud nunquam actum iri. Ille verbi acrimoniam seu surda aure præteriit. At cum denuo rogaretur, vt libertati Rhemorum hoc ipsum condonaret, qua solebat fronte id facturum, Guisio iterum negat, manumque ad capulum gladij admouet seu districturus. At excelsi animi princeps, à cuius patre iste gregarius, gloriam & summas opes potentiamque sibi acciuerat, non tulit hanc speciem, & illo ocyor stricto mucrone medium transfigit. Illo in tota Campania æmulo Guisij sublato, quas arces validissimas & munitissima castella

M.D.XCIV.

occupabat facilè in eius potestatem vltrò deuenere, cumque rerum potiretur secundis rebus tantum abest vt factus sit elatior pertinaciorque in Regem, vt quamprimum de obsequio & veteri Lotharenorum in Reges cultu & obseruantia oratores miserit.

Res Vngarica & Transyluanica.

Vaiuoda Transyluaniæ pugnacissimus, non mediocri clade Turcas affecit, tantaque magnitudine gestorũ inclaruit, vt cum summo terrori barbaris fuisset, Mariam Christianam Archiducis Caroli filiam vxorem desponsam postulauerit: paulo post Turcæ personati dolo & insidiis circa Iauarinum circumiacentem insulam occupant.

Vaiuoda Trãsyluania vxorẽ duxit ex gente Austria.

Res Scotica.

In Scotia Catholici, qui se cryptis & latebris tuebantur, priuatimque, & clanculum suos ritus peragebant, prædicantium iam non ferentes anathemata, exilia, & proscriptiones, coactis manipulis, inita pugna victores euadunt, caussati arma non in Regem sumpta, cuius obseruãtissimos se prædicabãt, sed pro aris adytisque, & propulsanda non quidem Scotica, sed plusquam Gottica seruitute. Nam in Caledonia, Caluini vesania non omnes familias fascinauit, populares & artifices, plurimum hac scabie inquinari sunt, nobilitas verò cordatior in religione antiquauit & adhuc perstat, quamuis semotis locis, vt de priscis Christianis scribit Plinius, antelucanum carmen Deo suo canere clam cogantur. At prædicantes toto Regno Catholicorum reliquias insectari, ad cædem & carceres conquirere, non desinunt. qui

Catholici in Scotia aduersus ministrorũ nimiam seueritatem insurgunt.

Catholicorum caussatio.

M.D.XCIV. iam non ferentes impotentiam hominum, quam obsequio & deprecationibus non potuere assequi securitatem, ferro eam tueri, constituerunt, nec mora, catholici tacita fœderatione inuicem de vi propellenda deque sociali bello consilium ineunt, quod hostes non latuit, qui aperto marte, explicatis vexillis, aciem numerosissimam expediunt. Impar numero congressus, ita vt manipuli aduersus confertissimas legiones aleam martis periclitarentur. Mille equites conscribunt orthodoxi, pro insignibus labarum crucis anteferunt, sacra exomologesi & synaxi se præmuniunt, mox auspice Christo congrediuntur; initium pugnæ Catholicis, non vtique prosperum, Barone antesignano in præludio pugnæ grauissimè fauciato: sed incalescente æstu, hostes pauor & ignauia, mox fuga dissipat; insectantur Catholici, cædunt & mactant, præclusisque itineribus fugam morantur, & summa internecione Puritanos (hoc enim titulo Scoti se iactant, quamuis à nostratibus Caluinianis vel tantillum differant) ad octo millia interficiunt. Ipsa autem victoria quamuis liquidò constet, non tam humano robore, quàm cælitus contigisse Catholicis nedum quietem in posterum, sed grauiorem inuidiam ærumnasque cōcitauit, ministrorum hinc adeò bacchante inuidia, vt qui eos tecto, mensa, potu, aliâue humana ope iuuisset, quique eos latentes non prodidisset, ex suggestis aqua & igni interdicerent, reosque vtriusque maiestatis pronunciarent,

ita in Scotia impotenter dominantur, & sæuiunt, imperitantque proceribus & magistratui pseudo-præcones isti. Atque ex prospero illo euentu, Ministrorum feritas in eos virulentiùs sæuiit, vsque adeò pudoris & modestiæ obliti, vt Regem ex mansuetudine in Catholicos publicè damnarent, qui loquacium hominum temeritatem coercuit, nihilo tamen orthodoxis æquior, quos per auia & montana sparsos, fame & rerum omnium inedia laborantes regno secedere si non coegit, tulit tamen.

M.D.XCIV.

Regis Scotiæ in Catholicos animus.

Paschalis Ciconia dux Venetiarum, hoc anno vltimam manum nouæ ciuitati imposuit, illa in foro Iulij, prope Aquileiam condita, *Palma* nuncupatur, forma orbiculari, compitis viisque publicis, ædificiorum compari & æqua structura, insigniter decora, nec minus tuta potensque nouem propugnaculis, spatio CL. passuum æqualiter inter se dissitis: totidem areas, seu publicas plateas habet, inter quas, vna est Appia, in vrbis meditullio quæ in modum excelsæ turris, episcopium seu specula exsurgit, vnde pomerium, & omnis vicinia opportunissimè despicitur, ita vt nec homucio obrepens se conspectui subducat, quô fit, vt ægrè inuadi possit, & castra circum admoueri: ad æuiternitatem, sub fundamentis, auro argento, ære, conflata numismata condita sunt, his litteratæ notis: *Paschale Ciconia Duce Venetiarum, Anno* M.D.XCIII. Inuersus nummus, crucis symbolo cum hac epigraphe percussus

Noua vrbe cõdita à Paschali Ciconia Duce Veneto.

Forma nouæ vrbis quæ Palma dicitur.

M.D.XCIV.

erat *In hoc signo vinces*. In orbiculo vero legitur fori Iulij, *Italiæ & Christian. fidei propugnaculum* nec dicto fides aberit, quandoquidem veteris Aquiliæ vicem supplet, quæ quanta olim & potens fuerit ciuitas, non longè à mari Adriatico, vestigium est prisci splendoris, qui adhuc superest Patriarchatus Aquiliensis. Palmam Veneti nuncuparunt, vel quod instar palmæ in pondus renitētis ineluctabilis sit, vel quod agro amœno & fertili posita, qui *Natisone* fluuio alluitur, fœcunditatis & cornucopiæ palmam referat, *Vtinum* tamen vrbs est princeps Istriæ Veneti imperij, vbi præfectus seu proconsul, ius dicit vicaria potestate Ducis & Venetorum.

Monumēta ad perēnitatē condita vrbis alta tellure deffossa.

Aquilia vetus & percelebris ciuitas patriarchatu insigni sa.

Cur Palma nosua vrbs dicta sit.

Mercolius in Britannia, fœliciter res suas agebat, de deditione nequaquam cogitans, Hispanos acciuerat, quibus ad præsidium munimentumque priuatum, oppidum maritimum nomine *Blauetium* tradiderat. Marescallus d'Almontius mittitur latè imperantem coerciturus, vt ille Hispano milite, sic iste Anglo fultus, *Quinperquorentium & Morlaium* Britannicas vrbes, post arduam expugnationem recipit, & ex prospero euentu spem capiens, propugnaculum quo Hispani erumpentes, intercluso portu & nauigatione *Brestam* summopere infestabant, non sine strage suorum d'Almontius expugnat, Angli internecione Hispanorum, cædem præfecti sui *Forsibiehri* insatiabiliter vlciscuntur. Mercolius suis serus auxiliator,

Res Gallica.

Le fort de Blauette.

Expugnatio vrbium Britanicarum à marescallo d'Almontio.

M.D.XCIV.

hanc iacturam doluit, sed multo grauiùs sancti Macklouij, oppidi quod tota Britannia emporium est percelebre omnigenarũ mercium, Indicis Peruuianisque nauigationibus frequentissimum: Maclouienses, in populari insania totius Galliæ proregem suum Fontenæum, ipso feruore ciuilis æstus mactauerãt, veriti ne illis inultum esset, pertinaciter in fœderatione hæserant; illi tamen resipiscentes de agnoscendo Rege cogitant, tanto lubentius erant admittendi, quod à Mercolio, nec præfectum nec præsidium accipere voluissent, sed priuatim per vrbanum magistratum sibi imperantes, solo intuitu religionis Mercolij partibus fauissent, æquissimis conditionibus accepta deditio, prisca iura nõ restituta solùm, sed multò ampliora facta, nauticam exercendi vbique terrarum, quæ nomini Gallico sociatæ sunt, ius factum, illisque indultũ vt annuatim ex classe mercatorum triumuiros seligerent, qui lites quæ merè ad negotiationem resque promercales spectant, dirimerent.

Sanmaclouiẽse oppidum maritimum Mercolio subducitur.

Sancita prisca priuilegia & maiora Maclouiẽsibus indulta.

Præfectura mercatorũ iuridica concessa Maclouiẽsibus.

Illis, vt à Parmensi, Ernesto cæterisque in Belgio Hispani vicariis acceptas iniurias retunderent, in mentem venit, Romanorum artes & consiliũ sequi, qui cum Hãnibale & Africanis, media Italia impeterentur, vt finibus suis pellerent, Pænorum fines, atque ipsam Carthaginem inuadendam constituerunt, rati hoc clauo, Hãnibalis clauũ non melius neque opportunius retũdi posse. Ergo in Lucemburgẽsem Ducatum Vbiorũque fines

Gallica expeditio in Ducatum Lucẽburgicũ parum fœlix.

M.D.XCIV. Turrenius Franciæ marescallus, populabũdus mittitur, sed nullo omnino ne dicam fœlici progressu atq; inefficaci & calamitosa vindicta, ille enim interiectis arborũ excisarũ truncis, excubiisq; pedestriũ copiarum vndequaque dispositis aditus & loca omnia præpedita inuenit, arte illa veterum Celtarum, qui Cæsarem non semel victorem & progredientem, his obiicibus & sepimentis remorati sunt, nec Turrenius tantùm, pro obiice stipites excisasque arbores habuit, cum Carolus Mansfeltius Batauorum recenti victoria elatus, longè Marescallum ab auiis & præpeditis locis prohibuit, & pedem ad suos attrito exercitu referre coëgit.

Mainius egregiè se purgat de imposturis Ducis Feriæ.

Ducis Feriæ interceptæ literæ & ad Mainium delatæ, quibus apud Regẽ Hispanum, de rebus in Gallia infœliciter gestis grauissimè onerabat, illique vni exitia, & improsperos belli euentus referebat, Mainius ad sycophantias Hispani prolixissima epistola respondet, probra diluit, Feriam omnibus telis ferit, rerum inauspicatos progressus fato, transfugarũ abalienatis animis, Duci Feriæ procrastinationi & parcimoniæ tribuit; excusa fuit Apologetica epistola Mainij, quã cordatè & verè mordaci spongia, maledici virulentiam detersit, in eumque omnem inuidiam infausti martis reiicit. Supra delibauimus Mainium dissoluenti se in dies fœderatorum compage, ad externum militem deprecãdum Bruxellam iuisse, impetratis quantuliscunque suppetiis, relicto Ianino præside

apud Suessiones, viro consultissimo & politici regiminis principe; Burgundiam quo in fide eam contineret, progreditur, priusquam Diuionem adiret, intellexit Iacobum Verneum; à sexennio quod fœderatis pertinacissimè, vt nihil supra addictus esset, ædilem factum, ob meditatam proditionem vinctum teneri; Mainius indignatus per eum prodi, cui plurimum confidisset, securi percuti sine mora iussit, quo peracto vrbem ingreditur, ibi triduo moratus Belnam pergit; firmat præsidio, suburbia incredibili damno incolarum, diruit & incendit.

M.D.XCIV.

Mainij ex Belgio in Burgundiam discessus.

Præsidium Belnæ impositum à Duce Mainio.

Appetente hieme, Rex Cameracum ingreditur, Balagnio eum excipiente, eoque deprecante, vrbs & ditio Cameracensis, beneficiario iure quotannis Regi persoluendo, in priuatam Dynastiam erigitur. heu! cæca ambitio, & noui principatus instabile fulcrum, ac quamprimum ruiturum, quod cùm Regem non lateret, atque Balagnium, inter tot æmulos primo inuadenti potissimū Hispano, in cuius faucibus erat, prædam futurum, intellecto etiam, ab incolis & indigenis, pessimè haberi illosque eius dominatum plurimum auersari, pro Cameraco multo vberiores securioresque prouentus obtulit, quos homo cupidus noui principatus, repudiauit; muliebri ingenio Ambasiæ vxoris, dominandi appetentissimæ cupidini & ambitioni tribuunt; quod paulò post illi exitio fuit; cùm enim à marito & præsidiariis vrbem dedi videret, mentita lacenam, post ex-

Balagnius fit summus Dynasta caduco & quamcitissimè perituro dominatu.

Moritur Ambasia vxor Balagnij biduo ante initā Cameracens arcis deditionem.

M.D.XCIV. probratam viris suam ignauiam, ipsa efferato animo expirauit, vel mortua nescia loco cedere: Balagnius autem sub vmbra liliorum, pubescenté suæ dominationis surculũ tegens, in Attrebates finitimosque Belgas inconsultis improsperisq; excursionibus multa molitus est. Sancti Audomari fanum, cubitali tormento, quod à strepitu creperum vocat, tentauit, sed depreheñsa fraude non inultum fuit conatibus, ex quibus non pauci interficiuntur, fugantur reliqui. Non quieuit tamen Balagnius, donec Belgæ impotentiã non ferentes malè fulto principatu nouellũ Dynastam deturbarũt. Rex apud Morinos Vermãduosque cõpositis rebus, Lutetiæ vt domũ rediit dubia luce 27. Decẽbris equo desiliés ocreatus adhuc, gẽtilitiis principibus Cõteio, Suessionensi, & S. Pauli Comitibus dẽsoq; agmine procerũ & nobilium septus, dum inflexa ceruice Ragnium & Montigniũ suæ militiæ torquatos equites salutantes excipit, & resalutat, ab adolescẽte sicario, circa superius labellũ, cultro appetitur tanta vi vt ictu adacto in dentes, duo excussi sint; mens erat scelesto mucronẽ in iugulũ stringere, sed incuruato Rege vt aduolutos genibus erigerẽt, pro faucibus os impetiuit, peracto facinore Arsacida vt erat homuncio, ita ex omniũ oculis dilapsus, vt de percussore qui astabãt mutuo sciscitarẽtur, excussis omnibus teterrimus iuuenis depreheñsus, primo negare summũ scelus, sed dum acrius vrgetur, non ægrè confessus est, Rex dimitti iubet cõdonata venia, sed vbi intellexit, Iesuitarum alumnũ fuisse, *exclamauit*

Balagnij nouelli principis in finitimos excursiones parũ consulta.

Rex à Castelao Iuuene cultro percutitur.

O numinis stupendam prouidentiam.

num oportuit illos, ore meo (illud ostentabat) *reos peragi?* incredibilis metus omnes bonos incessit, ne ferrũ quo rex sauciatus fuerat, veneno esset infectũ, sed per vrbẽ sparso rumore cultrũ esse ad vsus quotidianos, à percussore domi suæ subreptũ atq; dentium obiice exceptum vulnus, quod nulla deteriore valetudine regem afficeret, discussus tremor & in lætitiã versus, ac iã prouecta nocte in primaria æde, Deo gratię peractæ, nolis classicum personantibus; recens à scelere, à Lugolio rerum capitalium in aulæ comitatu quęsitore solertissimo, quo æstro percitus tantũ facin⁹ nedum cogitare sed manu exequi tẽtasset rogatus, respondet, iamdudum hoc sibi animo conceptum immotumq; stetisse, dolere infectũ, & si liceret rursus aggressurũ, ratus id religioni conducere, iampridẽ mente voluisse nefas, ac subripuisse cultrũ ante prandiũ, quẽ cum in musæo abdidisset, cum patre & familiaribus pransum fuisse; Rogatus de statu, in quorũ scholis disciplinas didicisset, respõdet apud Ignatianos, triennio in studiis exacto, ante aliquot dies, à patre Petro Castelæo, ad Gueretum Iesuitam deductum, vt ex animo scrupulum eximeret, quo propter summa flagitia de numinis misericordia diffidebat, in mentem sibi venisse, aliquo non vulgari facinore, teterrimas noxas sibi expiandas esse, non semel cogitasse de rege necando, patri detecta cogitatione, ab eo valde obiurgatum; habita quæstione alta nocte tota vrbe vndequaque accitis centurionibus,

M.D.XCIV.

Deo peracta gratia nocte iam prouecta.

Castelai capitalis interrogatio & responsio.

M,D.XCIV.

Ignatiani omnes dantur custodiæ, & vix ab illis vulgus temperauit, sed collocatis præsidiis, foris intusque, in crastinam lucem à cæde & direptione incolumes seruantur: postridie Guæreteus, & Guignard⁹ ergastulis includũtur, cæteri in Diui Lodoici, suo musæo & veteranorũ secessu custodiũtur, in Palatinum carcerem deductus, mortalium sceleratissimus iuuenis, repetita quæstione, cadem ipse vltro confessus est, rogatus quale ingens hocce facinus, quo noxas suas deleri rebatur, Respondet Regis cædem fuisse, quem iugulo appetere, mens & manus destinauerat, ictu „ inaniter adacto in dentes, quibus retusus fuis„ set, cum ea sibi feralis insideret cogitatio, „ cum Antechristo deuotum esse inferorum „ cruciatibus, ex duobus malis leuius sibi eli„ gendum duxisse, vt qui mallet damnari, *vt* „ *quatuor, quàm vt octo*: Rogatus num crederet hoc immortali scelere, vel animæ iactu„ ram vel salutem promereri, respondet, per„ acto leuiores daturum pœnas, infecto gra„ uius cruciatum iri, ratus instar esse salutis, mi„ nus cruciabiliter torqueri. Rogatus vnde „ hæc noua dogmata hausisset, respondet ex „ placitis Philosophorũ, quæ sub ferula Guæ„ retei, plus biennio didicisset, Rogatus num „ sæpius admissus fuisset in lararium medita„ tionum, in quo spectra & laruæ Dæmonum, „ cruciatus inferorum, variaque portenta, quæ „ ad perterrendos animos scelestorum picta o„ stenduntur, vt terriculamentis horribili for„ midine concepta pœnarum, ad frugem probratam viris suam ignauiam, ipsa effera-

Iesuitarum Collegium præsidio imposito custoditur.

Diui Ludouici ædes in Antoniana qua Appia, est veteranorum Iesuitarum se cessus est.

Impia verba Castellai.

M.D.XCIV.

redeant: respondet ad huiuscemodi pictos inferos, non semel deductum: Rogatus, quo magistro vel suasore didicisset, Regem occidendum: Respondet sparsim apud multos audiisse, cædem illius permitti, quòd eum Tyrannum nuncuparent: Rogatus num crebris sermonibus, apud Ignatianos hoc propositum vsurparetur, fas esse Regem occidere, respondet audiisse à nonnullis, licere hoc facinus, quòd extra Ecclesiam esset, & anathemate percussus, nec ideo regio titulo aut obsequio dignandum, donec à Pontifice Rom. coetui Christianorum atque aris restitueretur, repetitis huiuscemodi quęstionibus in maiori camera cum sederet reus, confessis subscripsit, & qua manu regiam cædem tentauit, suam syngrapha sanxit; remissus enim ab humili & libitinario illo sedili, quo rei ore proprio causam dicunt, vt in confitentem, nullæ aliæ sunt partes, quam in condemnando, arresto his prope verbis concepto damnatur: *Ioannem Castellum læsæ maiestatis diuinæ & humanæ reum, in primo gradu, ob tentatum Henrici IV. scelestissimum parricidium, Curia suprema peregit, damnauitque vt nudus & tædifer, ante virgineæ ædis vestibulum, palam confiteatur, nefandissimè, inusitata proditione, regiam cædem agressum, ac ore impetitum cultro regem percussisse, præstigiis malisque præceptis imbutum, & fascinatum, vel scelere peracto, dixisse fas esse reges occidi, & Henricum IV. extra cœtum Christianorum esse, quorum flagitiorum pœnitet,*

La sellette.

Capitale iudicium in Castellum.

M.D.XCIV. *noxamque à numine, Rege, & Senatu; condonari poscit, hisque prolatis, carpento vectum, in Grauiã deduci, ibi ignito forfice & harpagine brachia & crura tortus, manu dextra qua scelus tentauit cultrum premente truncata actis in contrarium quadrigis, membratim discerpi atque ipsa fragmenta cadaueris exuri, fauillasque & cineres per auras spargi; ante supplicium fidiculis & eculeo subiiciendum vt suasores consciosque prodat, at districtè vetitum, ne quis nefandissima dogmata, & diras voces proferat, qui protulerit, vt hæreticum, iuri diuino sanctionibusque canonum aduersum, damnandum, indictumque sacerdotibus & magistris collegij Claromontani, seu publicæ quietis perturbatoribus, Regni Regisque oppugnatoribus, vt intra triduũ Lutetia cæterisque regni vrbibus in quibus scholas & diuersoria fouent excedant, si decreto morem non gesserint, vt maiestatis reos punitos iri, bona eorum mobilia & immobilia, in vsus pios prout Curiæ ex vsu videbitur erogantur, eiusdemque indictione pœnæ, vetitum regis subditis ne liberos aliosue erudiendos ad externas scholas Iesuitarum mittant.* 29. Decembris tenebris spectaculum inuidentibus ad faces Castelæus pœnas dedit, tam effusa plebe speculis fenestris tectorumque culminibus spectantium turba occupatis, vt in vnum locum Lutetia migrasse crederetur; paulo post Iesuitæ & asseclæ omnes, porta Antoniana emissi comitantibus lugẽtibusque discessum discipulis, alij Virodunum, alij in Lotharingiam Germaniamque se receperunt. Altero

Supplicium Castelai.

M.D.XCIV.

arresto Gueretęus & nefandi iuuenis infœlix pater suos tulere manes, ille enim in eculeo grauissimè distentus regno Galliæ facessere, iste in nouennium regno exulare ac perenniter vrbe abstinere iubetur, Gueretæi bona vniuersa fisco addicta Castelæus pater, duobus millibus aureis scutatis, in quotidianum victum captiuorum mulctatur: Indictumque vt quam habebat ante prætoriā portam palatij, consciam cunarum infandi partus domum solo æquaretur, in cuius area, ad perenne monumentum immortalis flagitij, columna erigeretur quæ litterato marmore Senatusconsultum publicè testaretur, ex decreto Curiæ diruta ædes, & altè iactis fundamentis, pyramis, atque in eius vertice crux aurea fastigiatur, quaternis angulis totidem numero insidebant ore virgineo virtutes, quas vocant Cardinales, quadrifariam adglutinatæ marmoreis tabulis, in quibus præter Senatusconsultum, incisæ vario metro ad deuouendum tantum facinus argutæ & lycambææ scriptiones: hoc fulmine non solum icti, qui Lutetiæ ludum literarium habebant Iesuitæ, sed quotquot in finibus Parisiensis curiæ vt Anarici Biturigum, Nouioduni ad Ligerim Lugdunique solum vertere coacti: hinc illi decreto morem gerentes, coacto cœtu euectis sarcinis Rhodano Auenionem deuehuntur, qui Rothomagi scholas habuerunt, quamquam Lutetiano foro exempti, odio factionum alio penates suos efferre

Emissi Lutetia Iesuitæ ad varias gentes vrbesque se recipiunt.

Forma pyramidis.

Varia Musæa Iesuitarū quibus excedere coacti sunt.

M.D.XCIV.

coguntur. vſque adeo tædebat omnes tentati parricidij, vt vel ad inſontes obiurgatio, quærimonia, & ipſa vltio rediret, qui enim in ſcholis Ieſuitarum tyrocinium egerāt, toruè inſpiciebantur, pro hæretico, iamque ad publicam pyram deducendus erat, qui verbo à Ieſuitis, iuuenile ſcelus depellere voluiſſet. paulo poſt apud Catuacos libellus excuſus quo non ſolum Arſacidæ memoria vindicabatur, ſed Q. Curtio, Deciiſque maior factus, ab inferis quibus, vt de antiquo illo, *ſedet æternumque ſedebit infœlix Theſeus*, reuocatus, nouus indiges, faſtis diualibus illatus eſt. At non niſi flammis purgandus liber, aut potius quiſquis ſcriptor fuit, qui ex ſcelere nobilitauit Eroſtratum, vt olim priſci Rhetores, oſtentationis cauſa febrim, podagram, Caluicium, moriam, laudauere, vel vt ille, qui incendio Epheſini templi, annalibus ſe memorandum præbuit: quàm vero multo æquior, & Chriſtianitati ſi fas ſic
„ fari propior, lucerna iuris noſtri Papinianus,
„ qui rogatus ab impiiſſimo Cæſare, vt frater-
„ nam cædem, qua erat vir ſumma facundia
„ excuſaret, reſpondit hæc facinora, multo fa-
„ cilius patrari quàm excuſari. Ludunt iſti ho-
„ mines, de ingenio & facundia, vt Chame-
„ leon de pelle ſua: ſic olim Carneades exploſus, quod vna die Iuſtitiam, altera Iniuſtitiam pro Roſtris laudauiſſet, atque homini vario, probro datum eſt, quod rem ſanctam & religioſam, quæſtuario & ſeruili ingenio, rebus fœdiſſimis ancillari faceret ipſamque incorruptam

Iulio Cæſari Catuaci peuple à l'entour de Douay.

incorruptam Themidem deuirginaret. sed ne prisca sæcula gentilium discutiamus, extitit olim, huius nequitiæ homo, ad mendacia & improbitatem insigniter conductus, is fuit Ianus Paruus seu veriùs prauus, suo æuo doctor non incelebris sed maleficus vt palparet Burgundo duci, à quo pecunia & sacerdotiis corruptus fuerat, non erubuit in scholis & concionibus, profiteri ducem Aurelianum, iure cæsum, propter quæ impia dogmata, in palæstra Sorbonica, & ab ordinibus vniuersitatis, vt hæreticus, hortator laudatorque sicariorum, damnatus est: nefandissimi opusculi paginas quòd alij fecere non interseram quia malefacta, cùm produntur vel cum detestatione, videntur tamen doceri, sic verè ex veteribus aliquis dicebat, quemadmodum rerum optimarum memoria perennis optanda est, & excolenda, sic malarum obliuio, peropportuna & vitæ innocenti multum conducibilis; Gallia, Regum suorum religiosissima cultrix, quæ teste Hieronymo semper monstris caruit, aduersus præconem parricidarum, non siluit, edito libello quo verbo Dei, euangelicis præceptis, ac Diui Pauli, reges vel etiam cultu dispares, imperio feroces colendos tamen, obsequio & tributis afficiendos, ac inuiolabiles demonstratum est.

M.D.XCIV.

Ianus Paruus cõductus à Duce Burgundo excusauit publice cædem Ducis Aureliani.

Generosum Decretum Scholæ Sorbonicæ aduersus Parui illius nomine, sed scelere maximũ vt sũt omnes laudatores infandarum cædium.

Respõsio ad Apologiam Castellæ.

Veneti de Lutetia primatiisque regni vrbibus receptis, sed potissimum de amplexa fide Catholica, ac sacræ vnctionis infulis, & torque sacri pneumatis, *Ianum Delfinium*

M.D.XCIV.

Legati Veneti de conuersione, vnctione & susceptione sacra militia S. Spiritus gratulatum veniunt hisque obuiam proceditur.

Petrum Duodum Diui Marci equites, Regi gratulatum mittunt, venientibus turmæ equestres selectissimorum nobilium obuiam iuerunt, Henricus Borbonius Montispensierij Dux, in ingressu per portam Iacobeam, summis honoribus excepit, mox deducti ad paratum hospitium, ac deinceps habita concione legationis, conuiuiis, choreis, spectaculis Circensibus, pugnis ludicris venationibusque vbi abundè recreati, anno proximo appetente domum redeunt.

Res Sabaudica.

Obsidio Briqueracẽsis à Duce Sabaudia.

Desdiguieriusvt Delphinali & Phocẽsi prouincia Ducẽ Allobrogicũ, finibus suis egressum auerteret, domumq; regredi cogeret, superatis iugis Alpium, in Insubriam penetrat, Brigueriacense oppidum, situ munitum, arte, & præsidiis firmauerat, Galli crebris eruptionibus, Insubres infestabant, præclusis Alpiũ sæpius itineribus, sæpiusq; interceptis qui Roma ad fœderatos missitabantur cursoribus, capta occasione exercitus qui Mediolano auxiliaris in Sequanos mittebatur Conestabili Castellæ, Brigueriacensem obsidionem impiger aggreditur, quatit murum, tanta vi vt maximo hiatu facto, inuadentibus non anxiè pateret: cum iam ad inuadendum, tubicines Martium canerent, Cardinalis Placentinusprofugus à Gallia forte in castris vbi successit, odio Gallicæ gentis, seu Tyrteus alter milites ipsos oratione concitauit, progressurisque ad insultum benedixit; illi non segniter, bipartito agmine, vrbem inuadunt, pars qua peruius murus, altera scalis

insilit. Galli tanto robori impares, in arcem se recipiunt, cuniculis subuertendam Insuber moliebatur, sed mole niuium horridiore bruma ac interdum per Alpium prærupta effusissimis imbribus prohibitus, cœpto destitit. Interea Desdiguierius audita expugnatione oppidi, suorumque in arcem recessu, laborantibus auxiliari festinat, ille repentè coactis quinque peditum millibus, equitum mille hyberno cœlo cautes niuesque Alpinas superat ad duo milliaria Brigueriacensis oppidi castra ponit, ratus ducem Allobrogum in eum tota acie relictis castris egressurum, sed eum sua fefellit opinio, quandoquidem Insuber, fossa & aggere altissimo, munitis castris, se continet, omnibus machinis obsessos, ad deditionem vrgens, triduô moratus Desdiguierius, vado fluminis prohibitus qui derepente illuuie hyberna intumuerat quantumuis denso equitatu insuperabilis cum præclusa itinera, munitionesque castrorum hostilium suppetiendi suis fiduciam adimerent, loco digressus, Diui Benedicti propugnaculum obsidet, quô ducem ab obsidione Brigueriasciana dimoueret, ac nulla mora tanta vi quatit, vt præsidiarij pacti incolumitatem, & sarcinas, deditionem fecerint. qui in arce Brigueriasciana Galli premebantur, vbi audierunt auxiliares copias retrocessisse itidem paciscuntur, abeuntque cum armis & castrensi peculio. Paulo post Insuber, Benedictinum propugnaculum

M.D.XCIV.

Concio Placentini Cardi legati Romam redeuntis ad Sabaudicos milites oratio.

Desdiguierij repentinum & subitū auxiliū superatis hyberno calo & solo.

Desdiguierius prohibitus suis auxiliari fortalicium diui Benedicti expugnat.

Deditio Gallorū arcis Briqueriacensis.

M.D.XCIV. ex temporanea oppugnatione recepit, exin-de Galli subalpina regione penitus exclusi, nec in ea vnquam potuit Desdiguerius hærere quamuis mens esset pertinaciter immorari, quandoquidem luctandum illi fuit non solum cum viris, sed cum hyeme & iugis, sic semper ibi res celeritate & fortitudine Gallica quæsitæ, vel magno dispendio diu non sunt seruatæ, sed properè admodum dilapsæ.

Dux Insubriæ amissum Benedictinū propugnaculum paulo post recipit.

Hyems solito asperior, tantá vi sæuiit, vt cum ad Castelęi supplicium, tota vrbe effusa iretur, qui cis Sequanam incolunt, à portu Landriaco, pone templum Virginis, viæ compendio recto tramite, per flumen concretum iter facerent, non trepidè nec gressu suspenso, vt super glacie dolosa fieri solet, sed quasi solidum solum, vel tabulatum calcaretur, agminatim itum & reditum, fœlici audacia vt tot millibus hominum nulli glacies fraudem fecerit.

Asperitas summa hyemis.

Res Turcicæ.

Imperator Bysantinus, Epidauri classem sistere moliebatur, quod cùm odorati esset ciues Christiani, qui precario cum bona venia illius, aliquod simulachrum habent imperantis Reip. Venetos potentiores, de Turcico consilio certiores faciunt, illi per legatos rogant, vt classi aliam stationem deligat, si secus fecerit, fœderi vim inferri. rogantibus annuit Amurathes, indicitque Basciæ Cigalæ, transfugæ & peierato Christiano, vt legens oram Siculam, in proximo & opportuno continenti classem exponat, ad inuadendas Syracusas, de quarum deditione cum

Epidaurū vulgo Ragusę precariam habet Remp Turca id ferente.

Venetorum ad Amurathem legatio.

Bascias Cigala Christianus eiuratus.

præfecto commercium habebat. Scapha prædatoria Turcarum, explorandi causa, in portum Syracusanum, velis remisque appulit, ad quam propulsandam, cum oppidani ad tormenta concurrerent, rimam & meatum quo scintilla immittitur, occlusum inueniunt, exinde concepta suspicione indubiæ proditionis, comprehensum vinctumque præfectum, Palermam custodiendum puniendumque mittunt. proditione Syracusana detecta, famosissimus pirata Turcicus, nomine *Mamuth*, quinque triremibus in continentem egressus, *latiniam* inuadit, naues Christianas in anchoris, municipia, vicos segetesque incendit, abductisque pluribus in captiuitatem, cum præda repetitis triremibus recedit. Amurathes alius latro æquè famosus mense Sextili, idem facinus aggressus erat ab excubitoribus custodibusque littorum prædationibus prohibetur, at illi vacuis præsidio littoribus maturius digressi, Cigalæ sæuiendi maximam opportunitatem præbuerunt, prorex Siculus, vt paulo post instare summum prædonem intellexit, accolis oræ maritimæ, vi turcicæ imparibus, edicit, vt penatibus prædiisque relictis, ad loca munitiora secederent, Cigala in continentem classe exposita, vt fuga dilapsos incolas vidit, domos vacuas, & latissimè vasta sola, ac muta omnia, flamma solitudinem vlciscitur, quæ vento impellente vires capiens, longè euagata, obuia quæque in fauillas cineresque conuertit. Siculi qui in auia & montana

M.D.XCIV.

Proditio facta Christianis.

Mamuth pirata Turcarum famosissimus.

Prædatio Turcica.

Amurathes alter prædo Siculorum.

Vastitas & incendium à prædonibus Turcicis tota Sicilia.

M.D.XCIV.

Vltio Siculorũ.

feceſſerant, eam vaſtitaté non ferentes,(quis enim otioſè ſedato animo & non vltrici hoc Neroniano ſpectaculo oculos exſatiet & conſceleret?) Turcas intercipiunt & mactant, eorumque cruore incendia reſtingunt: ad cædem barbarorum, Franciſcani quos à capitis acuminato operimento Capucinos dicunt, qui in proximo cœnobiolum habent cohortantur, atque ipſi in tanto diſcrimine, brachio experiri non dubitant, & nocētium ſanguine ſuam contaminari innocentiam haud putarunt. Cigala vi occulta numinis depulſus, magis illato damno lætus, quàm præda & opimis ſpoliis onuſtus, alto ſe commiſit; à multis annis, pars illa Siciliæ, non tantis ruinis deformata fuit; incuria & ignauia oſcitantium indigenarum, qui vel moniti de Cigalæ appulſu, vacua cuſtodibus littora reliquerunt militibus eo loco abductis, vbi eos maximè in ſtatiuis morari & pugnare oportuit.

Ruthenorum Ruſſiorumque qui Sarmatis & Moſchouitis cõtermini ſunt ad S. Rom ex Græcanico ritu reuerſio.

Inclinante Decembri Rutheni, hi ſunt populi Sarmatię ſuperioris quę Borealior eſt & ad Moſchos vergit, à Græcanico ritu ad Romanæ Eccleſiæ vnionem coaluerunt, illi inter Sarmatas, Sueciæ & Ruſſiæ gentes interſiti, Moſcouitarum moribus aſſueti, Gręcam & orientalem Eccleſiam ſequebantur. Inter Ruthenos, Ruſſioſq; Antiſtites ſacerdotes & Archimandritas, habita diſputatione de vnione Rom. Eccleſiæ, & Græcanicæ diſpari cultu, ab omnibus Romana vna concors, non ſciſſa veſte ſed ſibi ac vbique gen-

tium similis & concolor, vera sponsa, nihil de adultera vel ancilla retinens censetur & ideo Græcanicæ licet vt plurimum in his quæ ab orthodoxis creduntur concordi tamen in pluribus ab Apostolica deuiæ, repudium mittunt, decreto & sponsioni subscribunt, *Michael metropolita Rionienfis, Saluicensis, & totius Russiæ ipathion protothronius, Episcopus Valodimirensis & Bresensis, Cyrillus Exorosa, Rionienfis Luccoriensis Episcopus & Ostrosiensis, Gregorius Archiep. Polocensis Dionysius Episcopus Thelmensis, & Belsensis, Leontius Episc. Pinscensis, Ionas Hobal Archimandrita Robrinensis.* hoc facto incremento, dissitarum gentium sedi Rom. & Apostolicæ non parum lætatus est vniuersalis pastor, qui vel ab antecessoribus oues non agnitas, ad ouile suum reduxerit.

Sub id tempus, libellus, titulo satyræ Menipeæ publicatur, æternum victurus, quo habita superiori anno Lutetiæ comitia de abrogatione legis Salicæ, ac deligendo contra ius Francicum rege extero, Cardinalium Placentini & Peleuæi cæterorumque factiosorum conciones falsè & argutè irridentur, ita vt nemo ridens vrbanius verum dixerit. opus festiuum, si quod aliud, aculeatum tamen & amarulentum, varium & tessulatum, prosa & metro, vernaculè scriptum tanta venustate, vt legendi nunquam satias capiat, cuique toties excudendo vix præla sufficiunt, monuisse satis sit: nam Gallica dicteria, scommata & acroamata quibus

Le Catholicon ou Satyre menipee.

M.D.XCIV. ſcatet, tam exquiſito delectu exuberant, vt ſermone extero, vix exæquari poſſint, quod illa linguæ & vſui noſtro peculiaria ſint, ita ſolo Gallico ingenita, vt ſuis immota ſedibus in Latium trāsferri non ferant: at qui volet cupedias, condimenta, lenocinia, delicias feſtiuitates argutiaſque omnes, ex ipſo fonte affatim hauriat.

Mors & elogium Iani Reginaldi in magno Conſilio Aduocati.

Ipſo natali Seruatoris, Ianum Reginaldum cruda adhuc ſenectute nobis ereptum funerauimus, at quiſquis virtutem amas, & non tritam eruditionem colis, audi quis fuerit quem lugeo: ille non modo forenſi gloria & iuris pontificij reſponſis, quibus ad lites beneficiarias in magno Conſilio, veteranus & Antiſtes togati noſtri ordinis inclareſcebat, ſed & politiſſimis litteris ac vtraque lingua ſcientiſſimus, famam extra forum porrexit, ita vt quo vixit ſæculo nullus eruditior fuerit, qui hominem non plurimi fecerit.

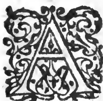

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SECVNDVS.

M.D.XCV.

NNI primordia ab inaugurationibus militiæ sacri pneumatis, Rex duxit, quē superiori anno ordinem postridie Carnuteæ vnctionis susceperat, gentilitiis principibus, summisque regni proceribus ex ritualibus cæremoniis contulit: inualuit enim apud Christianos principes, vt ad propagandam fidem, symbolum & tessera communis militię & sodalitij proponeretur: sic olim Theutonici milites & Templarij, quique adhuc fœliciter extant Rhodij equites, crucem militiæ sacræ sibi Labarum fecerunt. Olim stella Gallicam militiam insignibat, non fabulosum sydus Tyndaridum, sed noua illa, & vt Theologi volunt, recèns creata cum

Militiæ S. Spiritus ab Henr. III. instituta, laudatio ex recensione aliorum ordinum qui exoleuerūt.

M.D.XCV.

Ihoa. Rex Stellæ ordinis conditor Philip. dux Burg velleris Edouar. III. poplitarij.

nato Christo, ad illustrandas eius cunas, deducendosque Magos ad adorandum. At multitudine gregariorum, qui falsis titulis irrepserant viluit, suffecto in eius vicem Diui Michaelis ordine, à Lud. XI. quod Gallia peculiari tutela, cum genium custodem sui imperij habeat, & is ordo paulatim turba ambientium laborauit, sub Henrico II. & impuberibus filiis cum antea à Carolo VIII. Ludouico XII. Francisco I. non nisi in castris, post res fortiter gestas, conferri soleret; sic ille conscia omni acie Baiardum, Michaelis torque decorauit & cochlearē militē fecit, sic multos quorū in annalibus crebra mētio.

Torque militarium Ordinum publicè & potissimum in castris equites insigniebantur.

Cur Henricus III. S. Spiritus ordinem instituerit.

Henricus III. quod fœlicia plurima, illo die, quo in Apostolos sacrum flamen cœlo, ignescentibus linguis dilapsum, potissimum quod illo, Rex Galliæ renunciatus, ac è Sarmatia in auitum & longè fœlicius regnum, accitus esset, hunc ordinem instituit, ea tamen moderatione, vt antiquum Diui Michaelis, è fastis non eraderet; nam etiamnum torqui militiæ sacræ pneumatis antiquus additur, conchis littoralibus intertextis (quæ Diui Michaelis basilicæ monasticæ in ora maritima Neustriæ situm signant) atque in rituali Henricianę institutionis indictum, vt postridie quàm torquis maior sacri flaminis imponatur, Diui Michaelis minor suscipiatur: vt Gallici cæteris principibus antiquitate imperij, religionis cura tuendæ antistant, sic vterque ordo, equites qui fidem Christianam colunt, dignitate superat. An-

glicus merè profanus, & ex re lasciua & scurrili ortum habuit: Burgundicus cuius Hispanus heredem vt & ditionis se professus est, assũpto vellere aureo, Argonautas refert nisi quis non tam Iasonis, quàm Gedeonis vellus esse dicat. Laudatissim' est Sabaudicus, sumpta tessera Angeli nunciantis partum virgini: in Hispania & Lusitania, peculiares exorti, sub auspiciis diualib', voto singulari ad profligandos Mauros eximendosque eorum seruitute Christianos. Sed ne in recensendis ordinibus, ordinis & instituti mei oblit' videar, rem aggrediamur. Moris est recepti, in militia S. Spiritus, vt inaugurationis initium ducatur vltima die anni desinentis, à peruigiliis serotinis in Augustiniano cœnobio, altera quæ annum renouat inauguratio peragitur. Rex ordiri annum ab ordine haud potuit, quod ex vulnere oris foras egredi, à medicis inhiberetur, idus Ianuarij rem sacrã operatur infulisque equestribus, Henricũ Borbonium Montispenserium, ducẽ Longouillæum, & S. Pauli comitẽ fratres aliosque quamplures, præsules etiã, Nannetensem & Maleacensem insigniuit: prætermitto sciens põpam; quod trita sit, & in omnium conspectu fiat, formula autẽ inaugurationis digna, quæ hîc suis cõceptisq; verbis referatur. *Ordo* (profatur Rex summus magister illius) *hoc te paludamẽto, sui fraterni contubernij inuoluit, ad propagationem & columen fidei orthodoxæ, & Catholicæ religionis:* exinde torquẽ ceruici imponẽs: profatur: *Manu regia, nostræ militiæ Tesseram accipe, sacri pneumatis torquem, sit tibi in*

M.D.XCV.

Ordines militares exterorum principũ.

Amedeus VI. Comes Sabaudiæ ordinẽ Annunciationis instituit.

Rex propter valetudinem aduersã haud potuit. Cal. Ianua. solemnia ordinis instituere.

Formula concepta & rituales per nuncupata verba.

M.D.XCV.

iugi memoria, seruatoris Christi passio, cuius symbolum crucem, vestibus insuendam tibi præcipimus, annuat Christus nè quam fidem votis & sacramento oppignorasti, fallas, si secus feceris, ex albo militiæ expunctus indictas decretis ordinis pœnas experieris. Exautoratio eorum qui ignauiter vel proditoriè faciũt, crebra & in veteri disciplina Roman. militiæ, in castris idem adhuc seruatur, nec insolens in vtriusque ordinis equitibus, memorabili exemplo nostri æui. Cum enim Halæus quidem torquatus eques militiæ Diui Michaelis, in magno consilio, sordidissimorum criminum potissimum falsi, ære grauissimo & deportatione affectus esset, torque, infulis, paludamento, omnibusque insignibus militiæ, per regios fæciales, *Heraldos* vocant, publicè exautoratus, indutusque ad ludibriũ populari sago, penè iisdem ceremoniis, quibus olim sacerdotes infulati, eo ornatu quo aras adire solent vbi damnati sunt per pontifices exuuntur traduntürque vt vulgo dicitur, brachio sæculari.

Exautoratio militis ordinis Diui Michaelis arresto magni Consilij.

Sigismundus ex gente Bathorea, quæ Sarmatis Getisque latè imperat, Transsyluaniam precario & vectigalis Turcæ regebat. Valachia, & Moldauia, iampridem iugo Othomanæ tyrannidis, conflictata ingemiscebat. Vaiuoda, finitimis illis regionibus sibi adiunctis, Clementis VIII. consiliis, Turcico fœderi renunciauerat: adolescens ferox, excelsi animi, iuuenili spiritu æstuans, vt qui 23. annũ non excederet, alioquin Christiani

Sigismundus olim Turcæ vectigalis ab eo deficiens cõiungisse Cæsari.

cultus obseruantissimus, ille vt Cæsarem, aduersus Barbaros auxiliatorem & fœderatum haberet, Pragam oratores mittit, qui perbenignè & magnificè suscepti 12. Ianuar. post varias coitiones tandem in hunc modum cum Cæsare pacti sunt; Cæsarem priuatim, & adhuc pro Vngaricis ordinibus fideiubentem, ad bellum Turcicum, Transyluano militem, annonam, æsque collatitium suppeditaturum. quod si res ad pacem & inducias recidat, inconsulto nec præterito Transsyluano, ab eo quidquam actum iri. Transsyluaniam, Valachiam, Moldauiam, & finitimas gentes Christiani nominis, fœdere pacis comprehensas iri. Sigismundus mutua fide, Cæsari in bellum Turcicum fidem, militem annonam, opem & opes spondet, nec cum Barbaris, illo inscio vel prætermisso, quidquam peracturum. Præterea Rodolp. Imperator annuit Sigismundo, vt principis liberi & illustrissimi elogio nuncupatim designetur, vtque ex gente Austria, illi nuptiæ concilientur, & à Rege Hispano torque aurei velleris donetur, omnem operam & commendationem adhibiturum. quod si fortè, illuuie Turcica obrutus, Transsyluanus, finibus suis vi eiectus sit, ne vitam exulem & ingloriam, ignoto solo, extorris & rerum egens trahere cogatur, hoc casu, (quem Deus auertat) spondet Cæsar profugo, tutas sedes, ac dignitate & statu Transsyluani, annuatim non indignum prouentum, suisque ambactis sociisque aduersæ sortis, hospitium Christia-

M.D.XCV.

Prosopographia Vaiuodæ Trāssyluani.

Pacta inter Cæsarē & Sigismundum Trāssyluaniæ Vaiuodam.

M.D.XCV.

nisq; hominibus exilij aliquod leuamentũ, Insuper accessit propugnationi fidei, & ad cõpescendas Turcarũ excursiones, cum Moscho magno Duce, & Sigismundo Sueciæ & Poloniæ Rege, faustum & fœlix fœdus, vtinã tam diuturnum, quàm antea lubricũ & fallax fuit, inter principes, quos potẽtiæ & imperij vicini æmulatio, ac inuicem sibi cedere mens auersa, ferè semper de finibus contentiosos facit. quam enim Pósseuinus, sub Gregorio XIII. inter vtrũque operosè & anxiè pacem composuerat, non admodum tenaci glutino hæsit, ita præcipuè Arctois principibus, latè regnandi libido fidem fluxam facit. Transsyluani, cum Valachis Moldauisque, dignam Cæsareo fœdere fortitudinem præstiterunt: Illi enim Sinanum Basciã, cum magna vi auri, luculenta supellectile, gazis manubiisque Bysantiũ se recipientem, apposite adoriuntur, tãta vi, vt Sinam pegaseo equo, ex internecione suorum ægrè se receperit, insequentibus Transsyluanis, vsque ad 24. milliaria Bysantij, cuius confinia agrosque limitaneos, hostiliter depopulati sunt, cædibus, rapinis, incendiisque Barbaris luctuosam vicem rependentes. At quô res prosperas Christianorum nouellus Turcarum imperator compesceret, vtque Valachos antea vectigales excusso iugo subderet, *Micham* quendam gente Valachum, cum ingenti Turcarum & Tartarorũ exercitu submittit, sed prius quàm coniungerentur, cæsi & dissipati Michæ ciuratori dominationis spem ademerunt, hoc vno

Fœdus inter Regem Poloniæ & magnum Moschouiæ ducem.

Anton. Possevin sub Grego. XIII. pacẽ inter Moschũ & Polonium confecerat.

Christian Sinano Bascia ingentẽ prædam auferunt.

Ianuario, tam crebræ & ingentes victoriæ Christianorum, vt plura vno mense assequuti, sint quàm proaui tot ante retroactis sæculis, nam *Pondesium*, *Nicoplisium*, *Killa*, *Ribuichium* & plura oppida, quæ mihi Gallo Latinè fingere religio est incogitãter & quasi nullo marte Christianis cessere. Quis autem à capto Bysantio scriptũ legit, Christianos velitationibus excursionibusque suburbanos, vicanosque finitimos Constantinopolis appetiuisse? Solimanus contra, Othomanorum maximus potentissimusque, legitur Viennam ipsã, arctissima obsidione cinxisse, Vngaria, Stiria, atque tota Germania, vel cum Carolus V. & Ferdinandus frater rerum potirentur, egisse triũphalem prædonẽ, ita rebus Christianis Barbarus tunc superior, nũc verò conuersa armorum prosperitate in suo nido noctua àb Aquilis appetitur. Quod si eo ipso tempore, Christian. Reges mutuis digladiationibus abstinuissent, nòn dubium est, quin vniuersã eorũ conspiratione vltimũ excidiũ occasumque imperij sui barbara gens nacta fuisset, sed nondum Dij neglecti satis malorum luctuosæ Europæ dederunt.

M.D.XCV.

Victoria Transilua & Valachorum.

Proscripti Italiam, Parthenopęum regnum finesque Siculos potissimũ cædibus latrociniis immaniter diuexabant, quos Pontifex Max. insigni commento, in se conuersos deleuit, lege lata, vt pro singulis capitibus cæsorum commilitonũ, non modo indictũ lege precium numeraretur, sed ciuitati pænatibusque suis exules restituerentur, vt publicata fuit, inuicem sibi insidiantur, rupta

Pont Max. proscriptos in mutuum exitium impellit.

M.D.XCIV.

mensem Mainio laboranti, vt amico & commilitoni, opem tulisse, multa pro nutu suo gerere vicarios, denique verbis verbera excusabat; vt fucum sibi fieri, illudique Rex vidit, Leonino more pellendas vulpes decreuit, &cum nulla peiora sint odia occultis, iam non per cuniculos, rem agendam constituit: ergo bellum Hispano per præcones& feciales denunciat, edito programmate ferè in hunc sensum: *Nulli in posterum seu indigenæ seu extero ignotum sit, quod cum Rex Hispaniæ, aperto marte, numinis auxilio Regumque suorum auspiciis subditorumque fido robore fulta Gallia expugnandæ impar esset, intestinis dissidijs odijsque; dissuendam obruendamque putauit, eoque ambitus & odij processit; vt ad alendum ciuile bellum, ærarium suum, summosque exercitus exhauserit, priuatis ditionibus, præsidio vacuis relictisque in prædam, vt in Gallia prædaretur, dissolutisque patrijs legibus, sibi suisque regnum affectaret, nefarij illius ambitus molimina & fundamenta iecit, ab excessu Franc. 2. capta occasione, ex æuo impuberi regum, quos estus, bellorumque turbines, dubia sorte exagitabant, sed efferata illa cupido, latens sub cinere doloso erupit in auras & ignem dedit, inclinante imperio Henrici 3. cum ille per emissarios suos, conductitiosque homines, dissidijs factionibusque regnum compleuit, ab obsequio regio diuulsis subditis Orthodoxisque spectro religionis, in regem (si quis alter fuit) religiosissimum exasperatis, & ad arma côcitatis, vnde Regis ipsius fe-*

Belli denunciatio à Gallis aduersus Hispanos.

Hispanus res suas bello Gallico tutas effecit.

talis mors, excidia, incendia, latrocinia, & quæ nulla voce exæquari possunt flagitia, insequuta sunt, nec iam ferens ruinæ pondus Gallia Tyrannidi cedebat, ni stator seruatorque Gallici imperij Deus, Henrico 4. animum & vires inuictas, ad erigendam fulciendamque præbuisset, quo vindice & propugnante religio, vita, fortunæ, prisca libertas iam in tuto sunt. At cum Hispanica factio, regia mansuetudine, reuersione ad fidem catholicam, summis obsequijs erga Sedem Romæ. nequaquam emollita, regni fines appetere non desinat, & Cameracensibus in clientelam susceptis, in dies feroces & populabundi Hispano-Belgæ insultent, in eosque nullum genus damni, iniuriæ & vastationis inexpertum sinant, cum tot scelera, iam non vltra regi dissimulanda, patientia & moderatio cum in damno sint, sibi suisque ac ipsis Cameracensibus opem poscentibus, cum deesse non possit, terra marique, Hispanis indicere bellum, vt non tam vim inferat, quàm ab his illatam depellat, subditis quibuscumque præcipere vt eos, pro hostibus habeant, bellum inferant, suos fines ingrediantur, viros æque ac vrbes diripiant, subripiant, vectigalia & pensitationes imponant, denique apud hostes publicos, omnia hostiliter agant, cum his quælibet fœdera, colloquia, ac commercia, grauissimisq; indictionibus vinculum ciuilis societatis abrumpant: per tubicines publicato programmate, Ernestus prorex Hispanicus, in Belgio, contrario, in Gallum multa contumeliosè publicat, minusque honesto verbo Regem (cuius ata-

M.D.XCIV.

Primordia iniectæ factionis & enutrita ab Hispanis in regno.

M.D.XCIV. ſcatet, tam exquiſito delectu exuberant, vt ſermone extero, vix exæquari poſſint, quod illa linguæ & vſui noſtro peculiaria ſint, ita ſolo Gallico ingenita, vt ſuis immota ſedibus in Latium traſferri non ferant: at qui volet cupedias, condimenta, lenocinia, delicias feſtiuitates argutiaſque omnes, ex ipſo fonte affatim hauriat.

Mors & elogium Iani Reginaldi in magno Conſilio Aduocati.

Ipſo natali Seruatoris, Ianum Reginaldum cruda adhuc ſenectute nobis ereptum funerauimus, at quiſquis virtutem amas, & non tritam eruditionem colis, audi quis fuerit quem lugeo: ille non modo forenſi gloria & iuris pontificij reſponſis, quibus ad lites beneficiarias in magno Conſilio, veteranus & Antiſtes togati noſtri ordinis inclareſcebat, ſed & politiſſimis litteris ac vtraque lingua ſcientiſſimus, famam extra forum porrexit, ita vt quo vixit ſæculo nullus eruditior fuerit, qui hominem non plurimi fecerit.

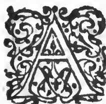

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SECVNDVS.

M.D.XCV.

NNI primordia ab inaugurationibus militiæ sacri pneumatis, Rex duxit, quē superiori ãnno ordinem postridie Carnuteæ vnctionis susceperat, gentilitiis principibus, summisque regni proceribus ex ritualibus cæremoniis contulit: inualuit enim apud Christianos principes, vt ad propagandam fidem, symbolum & tessera communis militię & sodalitij proponeretur: sic olim Theutonici milites & Templarij, quique adhuc fœliciter extant Rhodij equites, crucem militiæ sacræ sibi Labarum fecerunt. Olim stella Gallicam militiam insignibat, non fabulosum sydus Tyndaridum, sed noua illa, & vt Theologi volunt, recèns creata cum

Militia S. Spiritus ab Henr. III. instituta laudatio ex recensione aliorum ordinum qui exoleuerũt.

M.D.XCV. nato Christo, ad illustrandas eius cunas, deducendosque Magos ad adorandum. At multitudine gregariorum, qui falsis titulis irrepserant viluit, suffecto in eius vicem Diui Michaelis ordine, à Lud. XI. quod Gallia peculiari tutela, eum genium custodem sui imperij habeat; & is ordo paulatim turba ambientium laborauit, sub Henrico II. & impuberibus filiis cum antea à Carolo VIII. Ludouico XII. Francisco I. non nisi in castris, post res fortiter gestas, conferri soleret; sic ille conscia omni acie Baiardum, Michaelis torque decorauit & cochlearē militē fecit, sic multos quorū in annalibus crebra mētio.

Ihoa. Rex Stellæ ordinis conditor Philip. dux Burg. velleris Edouar. III. poplitarij.

Torque militarium Ordinum publicè & potissimum in castris equites insigniebantur.

Henricus III. quod fœlicia plurima, illo die, quo in Apostolos sacrum flamen cœlo, ignescentibus linguis dilapsum, potissimum quod illo, Rex Galliæ renunciatus, ac è Sarmatia in auitum & longè fœlicius regnum, accitus esset, hunc ordinem instituit, ea tamen moderatione, vt antiquum Diui Michaelis, è fastis non eraderet; nam etiamnum torqui militiæ sacræ pneumatis antiquus additur, conchis littoralibus intertextis (quæ Diui Michaelis basilicæ monasticæ in ora maritima Neustriæ situm signant) atque in rituali Henricianę institutionis indictum, vt postridie quàm torquis maior sacri flaminis imponatur, Diui Michaelis minor suscipiatur: vt Gallici cæteris principibus antiquitate imperij, religionis cura tuendæ antistant, sic vterque ordo, equites qui fidem Christianam colunt, dignitate superat. An-

Cur Henricus III. S. Spiritus ordinem instituerit.

glicus merè profanus, & ex re lasciua & scurrili ortum habuit: Burgundicus cuius Hispanus heredem vt & ditionis se professus est, assũpto vellere aureo, Argonautas refert nisi quis non tam Iasonis, quàm Gedeonis vellus esse dicat. Laudatissim⁹ est Sabaudicus, sumpta tessera Angeli nunciantis partum virgini: in Hispania & Lusitania, peculiares exorti, sub auspiciis diualib⁹, voto singulari ad profligandos Mauros eximendosque eorum seruitute Christianos. Sed ne in recensendis ordinibus, ordinis & instituti mei oblit⁹ videar, rem aggrediamur. Moris est recepti, in militia S. Spiritus, vt inaugurationis initium ducatur vltima die anni desinentis, à peruigiliis serotinis in Augustiniano cœnobio, alterá quæ annum renouat inauguratio peragitur. Rex ordiri annum ab ordine haud potuit, quod ex vulnere oris foras egredi, à medicis inhiberetur, idus Ianuarij rem sacrã operatur infulisque equestribus, Henricũ Borbonium Montispenserium, ducẽ Longouillæum, & S. Pauli comitẽ fratres aliosque quamplures, præsules etiã, Nannetensem & Maleacensem insigniuit: prætermitto sciens põpam; quod trita sit, & in omnium conspectu fiat, formula autẽ inaugurationis digna, quæ hîc suis cõceptisq; verbis referatur. *Ordo* (profatur Rex summus magister illius) *hoc te paludamẽto, sui fraterni contubernij inuoluit, ad propagationem & columen fidei orthodoxæ, & Catholicæ religionis:* exinde torquẽ ceruici imponẽs: profatur: *Manu regia, nostræ militiæ Tesseram accipe, sacri pneumatis torquem, sit tibi in*

M.D.XCV.

Ordines militares exterorum principũ.

Amedeus VI. Comes Sabaudiæ ordinẽ Annunciationis instituit.

Rex propter valetudinem aduersã haud potuit. Cal Ianua. solemnia ordinis instituere.

Formula conceptæ & rituales per nuncupatá verba.

M.D.XCV. *iugi memoria, seruatoris Christi passio, cuius symbolum crucem, vestibus insuendam tibi præcipimus, annuat Christus ne quam fidem votis & sacramento oppignorasti, fallas, si secus feceris, ex albo militiæ expunctus indictas decretis ordinis pœnas experieris.* Exautoratio eorum qui ignauiter vel proditoriè faciũt, crebra & in veteri disciplina Roman. militiæ, in castris idem adhuc seruatur, nec insolens in vtriusque ordinis equitibus, memorabili exemplo nostri æui. Cum enim Halæus quidem torquatus eques militiæ Diui Michaelis, in magno consilio, sordidissimorum criminum potissimum falsi, ære grauissimo & deportatione affectus esset, torque, infulis, paludamento, omnibusque insignibus militiæ, per regios fæciales, *Heraldos* vocant, publicè exautoratus, indutusque ad ludibriũ populari sago, penè iisdem ceremoniis, quibus olim sacerdotes infulati, eo ornatu quo aras adire solent vbi damnati sunt per pontifices exuuntur traduntur que vt vulgo dicitur, brachio sæculari.

Exautoratio militis ordinis Diui Michaelis arresto magni Consilij.

Sigismundus ex gente Bathorea, quæ Sarmatis Getisque latè imperat, Transsyluaniam precario & vectigalis Turcæ regebat. Valachia, & Moldauia, iampridem iugo Othomanæ tyrannidis, conflictata ingemiscebat. Vaiuoda, finitimis illis regionibus sibi adiunctis, Clementis VIII. consiliis, Turcico fœderi renunciauerat: adolescens ferox, excelsi animi, iuuenili spiritu æstuans, vt qui 23. annũ non excederet, alioquin Christiani

Sigismundus olim Turcæ vectigalis ab eo deficiens cõiungi se Cæsari.

M.D.XCV.

cultus obseruantissimus, ille vt Cæsarem, aduersus Barbaros auxiliatorem & fœderatum haberet, Pragam oratores mittit, qui perbenignè & magnificè suscepti 12. Ianuar. post varias coitiones tandem in hunc modum cum Cæsare pacti sunt; Cæsarem priuatim, & adhuc pro Vngaricis ordinibus fideiubentem, ad bellum Turcicum; Transyluano militem, annonam, æsque collatitium suppeditaturum. quod si res ad pacem & inducias recidat, inconsulto nec prætenito Transsyluano, ab eo quidquam actum iri. Transsyluaniam, Valachiam, Moldauiam, & finitimas gentes Christiani nominis, fœdere pacis comprehensas iri. Sigismundus mutua fide, Cæsari in bellum Turcicum fidem, militem annonam, opem & opes spondet, nec cum Barbaris, illo inscio vel prætermisso, quidquam peracturum. Prætérea Rodolp. Imperator annuit Sigismundo, vt principis liberi & illustrissimi elogio nuncupatim designetur, vtque ex gente Austria, illi nuptiæ concilientur, & à Rege Hispano torque aurei velleris donetur, omnem operam & commendationem adhibiturum. quod si fortè, illuuie Turcica obrutus, Transsyluanus, finibus suis vi eiectus sit, ne vitam exulem & ingloriam, ignoto solo, extorris & rerum egens trahere cogatur, hoc casu, (quem Deus auertat) spondet Cæsar profugo, tutas sedes, ac dignitate & statu Transsyluani, annuatim non indignum prouentum, suisque ambactis sociisque aduersæ sortis, hospitium Christia-

Prosopographia Vaiuoda Trāssyluani.

Pacta inter Cæsarē & Sigismundum Trāssyluania Vaiuodam.

M.D.XCV.

nisq; hominibus exilij aliquod leuamentū. Insuper accessit propugnationi fidei, & ad cōpescendas Turcarū excursiones, cum Moscho magno Duce, & Sigismundo Sueciæ & Poloniæ Rege, faustum & fœlix fœdus, vtinā tam diuturum, quàm antea lubricū & fallax fuit, inter principes, quos potētiæ & imperij vicini æmulatio, ac inuicem sibi cedere mens auersa, ferè semper de finibus contentiosos facit. quam enim Possseuinus, sub Gregorio XIII. inter vtrūque operosè & anxiè pacem composuerat, non admodum tenaci glutino hæsit, ita præcipuè Arctois principibus, latè regnandi libido fidem fluxam facit. Transsyluani, cum Valachis Moldauisque, dignam Cæsareo fœdere fortitudinem præstiterunt: Illi enim Sinanum Basciā, cum magna vi auri, luculenta supellectile, gazis manubiisque Bysantiū se recipientem, apposité adoriuntur, tāta vi, vt Sinam pegaseo equo, ex internecione suorum ægrè se receperit, insequentibus Transsyluanis, vsque ad 24. milliaria Bysantij, cuius confinia agrosque limitaneos, hostiliter depopulati sunt, cædibus, rapinis, incendiisque Barbaris luctuosam vicem rependentes. At quô res prosperas Christianorum nouellus Turcarum imperator compesceret, vtque Valachos antea vectigales excusso iugo subderet, *Micham* quendam gente Valachum, cum ingenti Turcarum & Tartarorū exercitu submittit, sed prius quàm coniungerentur, cæsi & dissipati Michæ eiuratori dominationis spem ademerunt, hoc vno

Fœdus inter Regem Poloniæ & magnum Moschouiæ ducem.

Anton. Posseuin sub Grego. XIII. pacē inter Moschū & Polonium confecerat.

Christian Sinano Bascia ingentē prædam auferunt.

Ianuario, tam crebræ & ingentes victoriæ Christianorum, vt plura vno mense assequuti, sint quàm proaui tot ante retroactis sæculis, nam *Pondesium*, *Nicoplisium*, *Killa*, *Ribuichium* & plura oppida, quæ mihi Gallo Latinè fingere religio est incogitáter & quasi nullo marte Christianis cessere. Quis autem à capto Bysantio scriptũ legit, Christianos velitationibus excursionibusque suburbanos, vicanosque finitimos Constantinopolis aperiuisse? Solimanus contra, Othomanorum maximus potentissimusque, legitur Viennam ipsã, arctissima obsidione cinxisse, Vngaria, Stiria, atque tota Germania, vel cum Carolus V. & Ferdinandus frater rerum potirentur, egisse triũphalem prædonẽ, ita rebus Christianis Barbarus tunc superior, nũc verò conuersa armorum prosperitate in suo nido noctua àb Aquilis appetitur. Quod si eo ipso tempore, Christian. Reges mutuis digladiationibus abstinuissent, non dubium est, quin vniuersa eorũ conspiratione vltimũ excidiũ occasumque imperij sui barbara gens nacta fuisset, sed nondum Dij neglecti satis malorum luctuosæ Europæ dederunt.

M.D.XCV.

Victoria Transilua & Valachorum.

Proscripti Italiam, Parthenopęum regnum finesque Siculos potissimũ cædibus latrociniis immaniter diuexabant, quos Pontifex Max. insigni commento, in se conuersos deleuit, lege lata, vt pro singulis capitibus cæsorum commilitonũ, non modo indictũ lege precium numeraretur, sed ciuitati pænatibusque suis exules restituerentur, vt publicata fuit, inuicem sibi insidiantur, rupta

Pont Max. proscriptos in mutuum exitium impellit.

M.D.XCIV. mensem Mainio laboranti, vt amico & commilitoni, opem tulisse, multa pro nutu suo gerere vicarios, denique verbis verbera excusabat, vt fucum sibi fieri, illudique Rex vidit, Leonino more pellendas vulpes decreuit, &cum nulla peiora sint odia occultis, iam non per cuniculos, rem agendam constituit: ergo bellum Hispano per præcones& feciales denunciat, edito programmate ferè in hunc sensum: *Nulli in posterum seu indigena seu extero ignotum sit, quod cum Rex Hispaniæ, aperto marte, numinis auxilio Regumque suorum auspiciis subditorumque fido robore fulta Galliæ expugnandæ impar esset, intestinis dissidijs odijsque; dissuendam obruendamque putauit, eoque ambitus & odij processit, vt ad alendum ciuile bellum, ærarium suum, summosque exercitus exhauserit, priuatis ditionibus, præsidio vacuis relictisque in prædam, vt in Gallia prædaretur, dissolutisque patrijs legibus, sibi suisque regnum affectaret, nefarij illius ambitus molimina & fundamenta iecit, ab excessu* Franc. 2. *capta occasione, ex æuo impuberi regum, quos æstus, bellorumque turbines, dubia sorte exagitabant, sed efferata illa cupido, latens sub cinere doloso erupit in auras & ignem dedit, inclinante imperio Henrici 3. cum ille per emissarios suos, conductitiosque homines, dissidijs factionibusque regnum compleuit, ab obsequio regio diuulsis subditis Orthodoxisque spectro religionis, in regem (si quis alter fuit) religiosissimum exasperatis, & ad arma cōcitatis, vnde Regis ipsius fe-*

Belli denunciatio à Gallis aduersus Hispanos.

Hispanus res suas bello Gallico tutas effecit.

talis mors, excidia, incendia, latrocinia, & quæ nulla voce exæquari possunt flagitia, insequuta sunt, nec iam ferens ruinæ pondus Gallia Tyrannidi cedebat, ni stator seruatorque Gallici imperij Deus, Henrico 4. animum & vires inuictas, ad erigendam fulciendamque præbuisset, quo vindice & propugnante religio, vita, fortunæ, prisca libertas iam in tuto sunt. At cum Hispanica factio, regia mansuetudine, reuersione ad fidem catholicam, summis obsequijs erga Sedem Romæ. nequaquam emollita, regni fines appetere non desinat, & Cameracensibus in clientelam susceptis, in dies feroces & populabundi Hispano-Belgæ insultent, in eosque nullum genus damni, iniuriæ & vastationis inexpertum sinant, cum tot scelera, iam non vltra regi dissimulanda, patientia & moderatio cum in damno sint, sibi suisque ac ipsis Cameracensibus opem poscentibus, cum deesse non possit, terra marique, Hispanis indicere bellum, vt non tam vim inferat, quàm ab his illatam depellat, subditis quibuscumque præcipere vt eos, pro hostibus habeant, bellum inferant, suos fines ingrediantur, viros æquè ac vrbes diripiant, subripiant, vectigalia & pensitationes imponant, denique apud hostes publicos, omnia hostiliter agant, cum his quælibet fœdera, colloquia, ac commercia, grauissimisq; indictionibus vinculum ciuilis societatis abrumpant: per tubicines publicato programmate, Ernestus prorex Hispanicus, in Belgio, contrario, in Gallum multa contumeliosè publicat, minusque honesto verbo Regem (cuius ata-

M.D.XCIV.

Primordia iniectæ factionis & enutrita ab Hispanis in regno.

M.D.XCIV. ſcatet, tam exquiſito delectu exuberant, vt ſermone extero, vix exæquari poſſint, quod illa linguæ & vſui noſtro peculiaria ſint, ita ſolo Gallico ingenita, vt ſuis immota ſedibus in Latium tráſferri non ferant: at qui volet cupedias, condimenta, lenocinia, delicias feſtiuitates argutiaſque omnes, ex ipſo fonte affatim hauriat.

Mors & elogium Iani Reginaldi in magno Conſilio Aduocati.

Ipſo natali Seruatoris, Ianum Reginaldum cruda adhuc ſenectute nobis ereptum funerauimus, at quiſquis virtutem amas, & non tritam eruditionem colis, audi quis fuerit quem lugeo: ille non modo forenſi gloria & iuris pontificij reſponſis, quibus ad lites beneficiarias in magno Conſilio, veteranus & Antiſtes togati noſtri ordinis inclareſcebat, ſed & politiſſimis litteris ac vtraque lingua ſcientiſſimus, famam extra forum porrexit, ita vt quo vixit ſæculo nullus eruditior fuerit, qui hominem non plurimi fecerit.

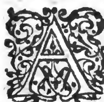

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SECVNDVS.

M.D.XCV.

NNI primordia ab inauguratiombus militiæ sacri pneumatis, Rex duxit, quē superiori anno ordinem postridie Carnuteæ vnctionis susceperat, gentilitiis principibus, summisque regni proceribus ex ritualibus cæremoniis contulit: inualuit enim apud Christianos principes, vt ad propagandam fidem, symbolum & tessera communis militię & sodalitij proponeretur: sic olim Theutonici milites & Templarij, quique adhuc fœliciter extant Rhodij equites, crucem militiæ sacræ sibi Labarum fecerunt. Olim stella Gallicam militiam insignibat, non fabulosum sydus Tyndatidum, sed noua illa, & vt Theologi volunt, recens creata cum

Militia S. Spiritus ab Henr. III. instituta, laudatio ex recensione aliorum ordinum qui exoleuerūt.

M.D.XCV.

Ihoa. Rex Stellæ ordinis conditor Philip. dux Burg velleris Edouar. III. poplitarij.

nato Christo, ad illustrandas eius cunas, deducendosque Magos ad adorandum. At multitudine gregariorum, qui falsis titulis irreperant viluit, suffecto in eius vicem Diui Michaelis ordine, à Lud. XI. quod Gallia peculiari tutela, eum genium custodem sui imperij habeat, & is ordo paulatim turba ambientium laborauit, sub Henrico II. & impuberibus filiis cum antea à Carolo VIII. Ludouico XII. Francisco I. non nisi in castris, post res fortiter gestas, conferri soleret; sic ille conscia omni acie Baiardum, Michaelis torque decorauit & cochlearē militē fecit, sic multos quorū in annalibus crebra mētio.

Torque militarium Ordinum publicè & potissimum in castris equites insigniebantur.

Cur Henricus III. S. Spiritus ordinem instituerit.

Henricus III. quod fœlicia plurima, illo die, quo in Apostolos sacrum flamen cœlo, ignescentibus linguis dilapsum, potissimum quod illo, Rex Galliæ renunciatus, ac è Sarmatia in auitum & longè fœlicius regnum, accitus esset, hunc ordinem instituit, ea tamen moderatione, vt antiquum Diui Michaelis, è fastis non eraderet; nam etiamnum torqui militiæ sacræ pneumatis antiquus additur, conchis littoralibus intertextis (quæ Diui Michaelis basilicæ monasticæ in ora maritima Neustriæ situm signant) atque in rituali Henricianę institutionis indictūm, vt postridie quàm torquis maior sacri flaminis imponatur, Diui Michaelis minor suscipiatur: vt Gallici cæteris principibus antiquitate imperij, religionis cura tuendæ antistant, sic vterque ordo, equites qui fidem Christianam colunt, dignitate superat. An-

glicus merè profanus, & ex re lasciua & scurrili ortum habuit: Burgundicus cuius Hispanus heredem vt & ditionis se professus est, assūpto vellere aureo, Argonautas refert nisi quis non tam Iasonis, quàm Gedeonis vellus esse dicat. Laudatissim⁹ est Sabaudicus, sumpta tessera Angeli nunciantis partum virgini: in Hispania & Lusitania, peculiares exorti, sub auspiciis diualib⁹, voto singulari ad profligandos Mauros eximendosque eorum seruitute Christianos. Sed ne in recensendis ordinibus, ordinis & instituti mei oblit⁹ videar, rem aggrediamur. Moris est recepti, in militia S. Spiritus, vt inaugurationis initium ducatur vltima die anni desinentis, à peruigiliis serotinis in Augustiniano cœnobio, altera quæ annum renouat inauguratio peragitur. Rex ordiri annum ab ordine haud potuit, quod ex vulnere oris foras egredi, à medicis inhiberetur, idus Ianuarij rem sacrā operatur infulisque equestribus, Henricū Borbonium Montispenserium, ducē Longouillæum, & S. Pauli comitē fratres aliosque quamplures, præsules etiā, Nannetensem & Maleacensem insigniuit: prætermitto sciens pōpam; quod trita sit, & in omnium conspectu fiat, formula autē inaugurationis digna, quæ hîc suis cōceptisq; verbis referatur. *Ordo* (profatur Rex summus magister illius) *hoc te paludamēto, sui fraterni contubernij inuoluit, ad propagationem & columen fidei orthodoxæ, & Catholicæ religionis:* exinde torquē ceruici imponēs: profatur: *Manu regia, nostræ militiæ Tesseram accipe, sacri pneumatis torquem, sit tibi in*

M.D.XCV.

Ordines militares exterorum principū.

Amedeus VI. Comes Sabaudiæ ordinē Annunciationis instituit.

Rex propter valetudinem aduersā haud potuit. Cal Ianua. solemnia ordinis instituere.

Formula concepta & rituales per nuncupatā verba.

cultus obseruantissimus, ille vt Cæsarem, aduersus Barbaros auxiliatorem & fœderatum haberet, Pragam oratores mittit, qui perbenignè & magnificè suscepti 12. Ianuar. post varias coitiones tandem in hunc modum cum Cæsare pacti sunt; Cæsarem priuatim, & adhuc pro Vngaricis ordinibus fideiubentem, ad bellum Turcicum, Transyluano militem, annonam, æsque collatitium suppeditaturum. quod si res ad pacem & inducias recidat, inconsulto nec præterito Transsyluano, ab eo quidquam actum iri. Transsyluaniam, Valachiam, Moldauiam, & finitimas gentes Christiani nominis, fœdere pacis comprehensas iri. Sigismundus mutua fide, Cæsari in bellum Turcicum fidem, militem annonam, opem & opes spondet, nec cum Barbaris, illo inscio vel prætermisso, quidquam peracturum. Præterea Rodolp. Imperator annuit Sigismundo, vt principis liberi & illustrissimi elogio nuncupatim designetur, vtque ex gente Austria, illi nuptiæ concilientur, & à Rege Hispano torque aurei velleris donetur, omnem operam & commendationem adhibiturum. quod si fortè, illuuie Turcica obrutus, Transsyluanus, finibus suis vi eiectus sit, ne vitam exulem & ingloriam, ignoto solo, extorris & rerum egens trahere cogatur, hoc casu, (quem Deus auertat) spondet Cæsar profugo, tutas sedes, ac dignitate & statu Transsyluani, annuatim nonindignum prouentum, suisque ambactis sociisque aduersæ sortis, hospitium Christia-

M.D.XCV.

Prosopographia Vaiuoda Trãsyluani.

Pacta inter Cæsarẽ & Sigismundum Trãsyluania Vaiuodam.

M.D.XCV. nisq; hominibus exilij aliquod leuamentū, Insuper accessit propugnationi fidei, & ad cōpescendas Turcarū excursiones, cum Moscho magno Duce, & Sigismundo Sueciæ & Poloniæ Rege, faustum & fœlix fœdus, vtinā tam diuturum, quàm antea lubricū & fallax fuit, inter principes, quos potētiæ & imperij vicini æmulatio, ac inuicem sibi cedere mens auersa, ferè semper de finibus contentiosos facit, quam enim Posseuinus, sub Gregorio XIII. inter vtrūque operosè & anxiè pacem composuerat, non admodum tenaci glutino hæsit, ita præcipuè Arctois principibus, latè regnandi libido fidem fluxam facit. Transsyluani, cum Valachis Moldauisque, dignam Cæsareo fœdere fortitudinem præstiterunt: Illi enim Sinanum Basciā, cum magna vi auri, luculenta supellectile, gazis manubiisque Bysantiū se recipientem, apposite adoriuntur, tāta vi, vt Sinam pegaseo equo, ex internecione suorum ægrè se receperit, insequentibus Transsyluanis, vsque ad 24. milliaria Bysantij, cuius confinia agrosque limitaneos, hostiliter depopulati sunt, cædibus, rapinis, incendiisque Barbaris luctuosam vicem rependentes. At quô res prosperas Christianorum nouellus Turcarum imperator compesceret, vtque Valachos antea vectigales excusso iugo subderet, *Micham* quendam gente Valachum, cum ingenti Turcarum & Tartarorū exercitu submittit, sed prius quàm coniungerentur, cæsi & dissipati Michæ ciuratori dominationis spem ademerunt, hoc vnō

Fœdus inter Regem Poloniæ & magnum Moschouiæ ducem.

Anton. Posseuin sub Grego. XIII. pacē inter Moschū & Polonium confecerat.

Christian Sinano Basciæ ingentē prædam auferunt.

Ianuario, tam crebræ & ingentes victoriæ Christianorum, vt plura vno mense assequuti, sint quàm proaui tot ante retroactis sæculis, nam *Pondesium*, *Nicoplisium*, *Killa*, *Ribuichium* & plura oppida, quæ mihi Gallo Latinè fingere religio est incogitâter & quasi nullo marte Christianis cessere. Quis autem à capto Bysantio scriptũ legit, Christianos velitationibus excursionibusque suburbanos, vicanosque finitimos Constantinopolis appetiuisse? Solimanus contra, Othomanorum maximus potentissimusque, legitur Viennam ipsã, arctissima obsidione cinxisse, Vngaria, Stiria, atque tota Germania, vel cum Carolus V. & Ferdinandus frater rerum potirentur, egisse triũphalem prædonẽ, ita rebus Christianis Barbarus tunc superior, nũc verò conuersa armorum prosperitate in suo nido noctua ab Aquilis appetitur. Quod si eo ipso tempore, Christian. Reges mutuis digladiationibus abstinuissent, non dubium est, quin vniuersa eorũ conspiratione vltimũ excidiũ occasumque imperij sui barbara gens nacta fuisset, sed nondum Dij neglecti satis malorum luctuosæ Europæ dederunt.

M.D.XCV.

Victoria Transilua & Valachorum.

Proscripti Italiam, Parthenopęum regnum finesque Siculos potissimũ cædibus latrociniis immaniter diuexabant, quos Pontifex Max. insigni commento, in se conuersos deleuit, lege lata, vt pro singulis capitibus cæsorum commilitonũ, non modo indictũ lege precium numeraretur, sed ciuitati pænatibusque suis exules restituerentur, vt publicata fuit, inuicem sibi insidiantur, rupta

Pont. Max. proscriptos in mutuum exitium impellit.

M.D.XCV. fide sodalitij, alter in alterius caput iurat; perstatq; insomnis, donec cæsum abstulerit, quo libertatem & præmium recipiat, sic ab inimicis publicis, per inimicos liberata Italia, vtque olim quos fabulantur, enatos ex cespitibus glebisque milites, mutuò se iugularunt, sic grassatorum ista colluuies, in suum excidium conuersa, suorum manibus penitus sublata & concisa fuit.

Huyum oppidum Eburnicæ diœcesis intercipitur.

In Batauorũ Ordinibus merebatur stipendia *Heraugerius* intercipiendis vrbibus homo apprimè callidus, ille duodecim cohortibus peditum, equitum 14. Bræda cui præfectus erat egressus in Eburonũ fines, *Huyum* castrum, mox oppidum, vtrumque Leodensis Episcopat. ad Mosam fluuiũ (quem ponte lapideo concamerat) inuadit: stupeis scalis ad speculam innexis alta nocte, per ignauiam somniculosis custodibus scanditur castrum, quo præsidiis firmato, in oppidum Heraugerius totis agminibus effunditur, oppidani primum impetum sustinere laborant, sed vbi castro tot copias ruere animaduertũt arma submittunt, atque ab Heraugerio imperium & præsidium accipiunt. Ille ad coercendos Hispanos, vt Eburombus latè imperaret, & pede sicco Mosam transmitteret, ingentibus copiis vrbem firmat, quæ Nammurlium & Brabantiam indictionibus vectigalibusque, ære & imperata annona premebant, dum tamen prædatum incautius euagantur, & septem carros exoticis sericisque vestibus onustos deducunt, à Grobendochio Hispano-belga,

no belga, opimis spolijs & magna ex parte vita spoliantur. Ernestus Bauarus Eburonum & Vbiorum pontifex ac septemuir imperij, apud ordines Batauos de intercepto *Huyo* grauissimè conquestus, ab inuasoribus pœnas exigit, qui vrbem sequestram ab armis quiescentem neutri partium infestam & vtrique amicam perfidiosè & nequiter interceperint. Leodiensi Coloniensique Archiep. responsum à Batauis, nihil iuri suo detractum iri, occupatam vrbem pontis lapidei solo intuitu, sibi esse ab eo indulgendum quod Hispano-belgis indulsit, cum *Bonna* & Berka quæ sunt suæ ditionis ad traiectum & commeatum illis seruiant. Vt Archipræsul Coloniensis, à Batauis sibi non videt satisfieri, ope & subsidio Hispanorum depellere statuit, nec mora Bruxellæ expostulatione facta, Comites Fuentius & Barlaimontius & summusque bellator Motteus, ad sociale bellum delegantur, è vestigio vrbs obsidetur & concutitur tanta vi, vt per muri prærupta ab Hispanis occuparetur, cæsis præsidiarijs militibus, omnibusque quos obuios habuere, Heraugerius in castrum secesserat, quod cum machinarum verberatione irrequieta, & cuniculis iam proximè expugnatum iri præsentiret, pactus suam & commilitonum incolumitatem, ille vno equo, milites ense & sica accincti egrediuntur.

Rex multoties conquestus, quod Dux Parmensis, non semel fœderatis auxilio venisset, ab Hispano responsum habuit Par-

M.D.XCV.

Querela Episcop. Leodiensis ad Hollandicos.

Responsum Batauorum & caussatio vrbis intercepta.

Leodiensis Episcop. vt se à Batauis ludificatum videt ad Brabantinos confugit.

Huyum recipitur.

Narratio rerum Gallicarum.

M.D.XCIV.

mensem Mainio laboranti, vt amico & commilitoni, opem tulisse, multa pro nutu suo gerere vicarios, denique verbis verbera excusabat, vt fucum sibi fieri, illudique Rex vidit, Leonino more pellendas vulpes decreuit, &cum nulla peiora sint odia occultis, iam non per cuniculos, rem agendam constituit: ergo bellum Hispano per præcones& feciales denunciat, edito programmate ferè in hunc sensum: *Nulli in posterum seu indigena seu extero ignotum sit, quod cum Rex Hispaniæ, aperto marte, numinis auxilio Regumque suorum auspiciis subditorumque fido robore fulta Galliæ expugnandæ impar esset, intestinis dissidijs odijsque; dissuendam obruendamque putauit, eoque ambitus & odij processit, vt ad alendum ciuile bellum, ærarium suum, summosque exercitus exhauserit, priuatis ditionibus, præsidio vacuis relictisque in prædam, vt in Gallia prædaretur, dissolutisque patrijs legibus, sibi suisque regnum affectaret, nefarij illius ambitus molimina & fundamenta iecit, ab excessu* Franc. 2. *capta occasione, ex auo impuberi regum, quos æstus, bellorumque turbines, dubia sorte exagitabant, sed efferata illa cupido, latens sub cinere dolosa erupit in auras & ignem dedit, inclinante imperio Henrici 3. cum ille per emissarios suos, conductitiosque homines, dissidijs factionibusque regnum compleuit, ab obsequio regio diuulsis subditis Orthodoxisque spectro religionis, in regem (si quis alter fuit) religiosissimum exasperatis, & ad arma cõcitatis, vnde Regis ipsius fe-*

Belli denunciatio à Gallis aduersus Hispanos.

Hispanus res suas bello Gallico tutas effecit.

talis mors, excidia, incendia, latrocinia, & quæ nulla voce exæquari possunt flagitia, insequuta sunt, nec iam ferens ruinæ pondus Gallia Tyrannidi cedebat, ni stator seruatorque Gallici imperij Deus, Henrico 4. animum & vires inuictas, ad erigendam fulciendamque præbuisset, quo vindice & propugnante religio, vita, fortunæ, prisca libertas iam in tuto sunt. At cum Hispanica factio, regia mansuetudine, reuersione ad fidem catholicam, summis obsequijs erga Sedem Romæ. nequaquam emollita, regni fines appetere non desinat, & Cameracensibus in clientelam susceptis, in dies feroces & populabundi Hispano-Belgæ insultent, in eosque nullum genus damni, iniuriæ & vastationis inexpertum sinant, cum tot scelera, iam non vltra regi dissimulanda, patientia & moderatio cum in damno sint, sibi suisque ac ipsis Cameracensibus opem poscentibus, cum deesse non possit, terra marique, Hispanis indicere bellum, vt non tam vim inferat, quàm ab his illatam depellat, subditis quibuscumque præcipere vt eos, pro hostibus habeant, bellum inferant, suos fines ingrediantur, viros æquè ac vrbes diripiant, subripiant, vectigalia & pensitationes imponant, denique apud hostes publicos, omnia hostiliter agant, cum his qualibet fœdera, colloquia, ac commercia, grauissimisq; indictionibus vinculum ciuilis societatis abrumpant: per tubicines publicato programmate, Ernestus prorex Hispanicus, in Belgio, contrario, in Gallum multa contumeliosè publicat, minusque honesto verbo Regem (cuius ata-

M.D.XCIV.

Primordia iniectæ factionis & enutrita ab Hispanis in regno.

M.D.XCV. uis Philippus Austrius Flandrici Comitatus beneficiarius, conceptis verbis, clientelari formula, exigente sacramentum Cancellario à rupe forti fidem præstitit) Biarnensem principem nuncupat.

Phili. Austrius Rex Hispan. comes Flandri. & Arthesij clientelare obsequium Regi Galliæ exhibuit.

Marescalli Turrenij in fines Belgicos expeditio.

Primus in hostem iaculum contorsit, bellique facem intulit, Henricus Turrius, Turreniæ dynasta Franciæ Marescallus. Ille ducatũm Luxemburgicum peditumque exercitu extemporaneo ingreditur, vndecim equestres cohortes Caroli comitis Mãsfeltij, ducentis loco ipso cæsis fugat, inque altissimas sylvas, se recipere cogit, aliunde in Attrebates Catuates & Neruios sitã Gallis excursio, vt ad portas quotidiani essent, Hispanobelgæ & cum illis Galliа extortes, par referunt Petronam, enim Ambianos, Bellouacos, æqualiter infestant tanto audentius securiusque, quod Suessionensi præsidio aucti & fulti, Lutetiam vsque excurrerent, memorabili facinore, abductis equitibus, qui in stadio suburbano, equos in giros domabãt. Rex supra modum indignatus, finitimis vrbibus mandat, vt Suessionẽses intra muros suos arctius premerent coercerentque, quod non modo peractum, sed cum illi liberius incautiusque euagarentur, prope Crespeium sociatis viribus, ab omnibus præfectis regiarum partium, tam opportunè & strenuè, in eos excurritur, vt Belfontius, & Conanus, fœderatorum antesignani, captiui facti sint.

Hispano-belgæ Gallos paribus excursionibus fatigant.

Audax facinus fœderatorum in suburbano stadio regalis stabuli.

Interceptio fœderatorũ à regiis cohortibus.

Rosneus gente Gallus, qui eiurata fide, ad

Hispanos non reuersurus transierat, duabus machinis campestribus, millibusque peditū duobus, Feram annonæ ingentem commeatum furtim inuexit, nec modo incolumis in Attrebates, sed Morinorum onustus præda & spoliis reuertitur. Supra diximus Lotharenum Ducem cum rege in gratiam rediisse, qui illi militabant, regi stipendium faciunt, vtque recentis obsequij fidem faciant sanciantque Baro Aussonuillæus, & Tremblecurius nuper fœderatorum acerrimi, nūc dedititij Sequanos (Burgūdicum comitatum vocant) irrūpunt, expugnantque *Vessouuium*, oppidum non despicabile, & Gallo peropportunum, ad præpediendas intercipiendasque itiones reditionesque Hispanicarum copiarum, quæ Italia & Insubria auxiliares in Belgium, per comitatum Burgundicum, iter sibi faciunt, hoc præcluso aditu, Rex verissimè credebat, non nisi per Heluetios, magno anfractu viarum & aspero vt per cautes, exteros milites in Belgium ituros; Comes Fuentius, qui circa Mediolanū cogebat exercitum, à Belgicis vrgetur, vt sibi præsto adsit, & quæ sibi imminebat, summam belli cladem depellat: ille nihilo moratus, cum ingenti exercitu Hispanorum & Partheno-peorum militum, traiectis Alpibus, in Sequanis, primā belli aleam experitur. Vessouuium, aliasque vrbes quæ in fide regis stabant excipit, Assonuillæum & Tremblecurium, vt impares longe propulsat. Attrebates & Hannonij in quos prima belli molimina re-

M.D.XCV.

Rosnè Gallus transfuga ad Hispanos Ferā laborantem commeatu & recenti milite iuuat.

Aussonuille & Tremblecourt.

Vexou en la franche Conté.

Fuentius Comes Mediolano venit auxiliatum Belgis.

Vessouuium Fuentius recipit.

M.D.XCV.

DeprecatioBelgarum ad Ernestum vt cum Gallis pacem ineat.

Mors Ernesti optimi principis non alieni à pace componenda.

Laudatio Ernesti.

Proditionis falso tributa Ernesto probrum diluitur.

In Ernesti lumbis vermis repertus.

cidunt, Ernestum deprecantur, vt cum Gallo, pacem aut inducias firmet, eos qui in confinio sint velut scopũ esse ad sagittã; esse vt ipsa litora, quæ turbati maris primos fluctus procellasque excipiunt, deprecãtes non inuitus audierat, & vt quieto erat ingenio, si non pax, saltem minus diuturnum bellum sperabatur. sed anceps inter vtrumque, fatis concidit 21. Februarij ex gente Austria vir egregiè moratus, qui veste, mensa, satellitio, minimè principem sui stemmatis æquabat, Hispanis minus acceptus, quem bellicis rebus nimis procrastinantem & moratorem dicebant. Bataui famam vellicarunt, quod illo suasore, sicarius aliquis, qui apud Haiam Hollandiæ 3 Iunij 1594. publicè pœnas dedit, Mauricij principis cædem aggressus esset. Ille tamen superstes hanc proditionis labem vel apud hostem locupletissimis testimoniis detersit, mortuusque ab hoc probro vindicatur. ægritudine animi, & mœrore confectum mortuum ferunt quòd in Lutetianis comitiis, Infanti Hispanicæ, (sic vulgò Augustulas nominant) sceptrum Gallicum delatum non fuerit, cum qua pactus coniugium, dotale regnum habuisset, si tamen conijcere licet ex mente sedata minusque ambitiosa, non illi regnandi venit tam dira cupido. At vero proximius est pessimà valetudine obiisse cum secto cadauere, in lumbis, lapis, & insectum, instar bruchi & oblongi vermis viuum & arrodens repertum sit. fabulosum videri posset, nisi veterum monumentis ef-

ſet proditum, Ariſtomeni Meſſenio ab Athenienſibus ob calliditatem diſſecto, cor hirſutum & piloſum fuiſſe. Magnum ſui deſiderium reliquit Erneſtus, luxeruntque Belgij vniuerſi ordines, eius pacatum & moderatum Imperium, à quo diutius ſuperſtite pacem & inducias cum Gallo expectabant, ſed nondum ab vtraque gẽte ſatis pœnarum datũ erat, mortuo funus ductum Bruxellæ, exequialibus impenſis vel quas pro ſua modeſtia teſtamento vetuerat oblataſque recuſaſſet. cauit enim ſibi iuſta perſolui, intra modum eum, qui priuato magis quàm principi conueniret. M.D.XCV.

Sub id tempus nupſere Comiti de Hollac, Maria principis Arauſienſis genita, ex Burani Comitis ſub Carolo V. ſummi ducis, eiuſque partibus addictiſſimi filia, Elizabetha altera eiuſdem Arauſienſis itidem genita ex Caroletæ Borboniæ nuptiis, Henrico Turrio Tureniæ duci, & Franciæ Mareſcallo: has nuptias Hollandici, ſummis honoribus, ludicris ſpectaculis, conuiuiis proſequuti ſunt, quod non parum roboris, ab vtroque genero domus Naſſonuiæ illis accederet, non ita tamen Veneri, genio, delitiiſque indultum, vt Marti & Bellonæ nihil relictum fuerit, quandoquidem Mauricius & Bataui, Brugas incautiùs ſeruatas per inſidias intercipere moliuntur, ſed dum ipſi indiligentius ſe gerunt, tenebris per auia abducti amiſſis per opaciſſimam noctem locorum monſtratoribus, re detecta *Duæ filiæ principis Auriaci nubunt.*

M.D.XCV. ægrè & diſpendioſè domum ſe recipiunt.

X I. Cal. Februarij moritur Amurathes, ferox animi Tyrannus qui proxima æſtate, in

Mors Imper. Turcici. Chriſtianos totis viribus ſupremam cladem moliebatur, ſed morte ſua illos hoc metu liberauit. Ipſa die qua è vita migrauit, tanta vis tempeſtatis, Byſantium concuſſit, vt vrbi ſupremum excidiū imminere crederetur. Amurathis obitus, per dies decē latuit, donec filius maior natu Mahomethes, Natolia, vbi paterni imperij vicarius agebat, Byſantiū accitus eſſet, vbi acceſſit nouemdecim fratres, quos ex polygamia à patre genitos habebat, ad regale epulū vocat; illi neſcij paterni obitus, nihil inſidiarum ſuſpecti adſunt, at con-

Feritas Turcica. uiuij ſpecie vocatos omnes, more Turcico pro reſti innexis collo mantilibus in contrarium actis ſtrangulandos curauit, patris decem vxores, ne inter eas vna vel altera poſthumos gigneret, vel mentita puerperium, partum ſupponeret, fluctibus demergit. Sinanum Baſciam, imme[illegible]am ſtrenuæ operæ, qua Iauarinum, paulò antea expugnaue-

Sinanū Baſciā nouus Imper. exautorat. rat, ſumma præfectura exuit, Cicalæ Baſciæ, imperium maris & rerum nauticarum abrogat, in Vngaria, ſummam rerum, Baſciæ Ferrato detulit. Mahomethes autem Amurathe patre nihilo mitior, Chriſtianis proxima æſtate vltimum exitium minitans, Vienna omni que Auſtria ſe potiturum iactabat, illa expugnata, Italiæ Romæque imperium ſibi ſpondebat, vtque voti compos fieret, totus in bellum Hungaricum incumbit, militem

annonáque vndequaque cogit, Strigonij & Iauarini laceros muros Turcę reficiunt, in insula Comora propugnacula constituunt, ne Christiani hinc sibi aditu facto, Iauarino insidiarētur. Cæsar certior factus de minis ferocibus Mahometi, ingētique belli apparatu, à Pontifice Max. regibus Hispano, Sarmata, duce Moscouiæ Christianisque principibus auxilia supplex deposcit, habitisque Pragæ comitijs, mense Februo, multa ad fœliciter bellum gerendum, seruandamque castrensem disciplinā decreta sunt: In citeriore Hungaria, Maximilianus Austrius, Mathias in inferiore, fratres Cæsaris, eius summi vicarij constituuntur. Tisfembachius Maximiliani Mathiæ Manstpheltius vices agebat. Germania non tam militibus, quàm summo duce & antesignano egebat, acies illi numerosissimę, sed quæ instar Cyclopis excæcati, oculum non haberent, nec aliundè res aduersæ in Christianorum castris contigerunt, quàm quod corpori, & membris ingentibus & robustis, caput deesset: Carolus Manstpheltius, gloria rerum gestarum famam, summi & fœlicissimi ducis quæsierat, vt Cæsar rebus gerendis cordatiorem faceret, imperij summum principem mense Martio creauit, donatque torque sumptuosissimo, cui aureū numisma pensile Cæsaris iconem referebat.

M.D.XCV.

Res Germanica.

Comitia Pragæ habita vt à Christianis principibus in bellum Turcicū nummus & miles viritim tribuatur.

Carol. Mãstfeltius vicarius summus Cæsaris Germa.

XXIIII. Ianuarij Archidux Ferdinādus, imperatoris Ferdinandi filius, fato humanā sortem expertus est, Comitatus Tyroli, ingentisque ærarij & peculij, Cæsarem genti-

Moritur Ferdinandus Archidux.

M.D.XCV. lem suum intestatò hæredem reliquit, nulla enim legitima prole decesserat, relictis naturalib⁹ liberis, Andrea Austrio Cardinale, Cõstantiẽsi Episcopo, & Marchione de Burgau.

Res Gallica. Diximus paulo antea Mainium dehiscente fœderatione, cum res sua ad Triarios deuẽnisset, suum summum præsidium in Burgundia collocasse, in Belnensi vrbe & castro, vel cum dubiã fidẽ fortuna ferret fidentissimum habebat; vt omne regium robur, in hanc partem deflectere sensit, nouo sacramento auctoque præsidio, vrbem sibi oppignerat. Bironius omnem illam oram, vt summus erat præliator, atrox alioquin & in obluctantes paternis moribus ac ingenio inexorabili, velitationibus populationibusque infestabat: Belnenses, spatiis iniquis conclusi, cum vndequaque vicinæ vrbes & oppida desciuissent à fœderatione, qua arte sese in libertatem vindicarent, susurris & tacitis consiliis moliebãtur, res ardua & quę quantùmuis abdita, oculatos & auritos pręsidiarios haud diù latuisset, vicit tamen salutis causa, quæ suprema lex est. Bellinus quidẽ vrbanam ædilitatẽ gerebat, intus liliatus, foris fœderatum simulans, clã exploratis animis, Valgrenantio pręfecto oppidi S. Ioannis Alnæi renunciat, vt Bironium de sua ciuiumque in Regem propensissima voluntate, certũ faciat: Valgrenãtius, Bironio rem detegit. Ille IX. Calen. Feb. Belnensibus adfuturum spondet, adiicitq; vt secunda post meridiẽ in armis sint, atque occupata porta auxiliaturis aditũ faciant, Mai-

Cõspiratio tacita ciuiũ Belnensium vt ad regium obsequiũ redirent.

S. Iean de Laune.

M.D.XCV.

nius consiliũ quantumuis arcanũ subolfecit, vt irritum faciat, improuisus adest, castro & vrbi prospicit, recentibus copiis firmat, ciues suspectos remouet, cæteris obstructis, vnam portam peruiam esse iubet, ac tandem ratus de castro & vrbe securè admodũ sibi cauisse, vt qui tamen infido loco, & non anxiè expugnabili, obsideri noller, Cabileonem ad Ararim, vbi sua pergama omniumque fortunarum palladiũ constituerat, reuertitur: præfectus Momedius Mainio indubiæ fidei, vt sibi à ciuibus caueret, specie reficiendi castri & rei annonariæ inuehendæ duumuiros fiscales accersit, illecti hac fraude, capti retinentur, Ædiles decurionesque itidem vocati ituros abnuunt, Momedius in vrbe lustrationẽ copiarum simulat, hoc colore populo illudens, quatuordecim oppidanos regiarum partium assertores vinculis coercet, Bellinus cõlortesque ædilitatis, diem à Bironio saluti recipiẽdæ dictum anteuertendũ statuũt, symbolum depellendæ seruitutis, erat classicum cãpanulæ, quæ horas indicat. vt percussa signum dedit, Bellinus Ædilis, fascia candida circa humeros bipartitò fluitanti conspicuus stricto mucrone audacter & intrepidè, cõmilitones ad vindicandã libertatem inclamat, altũ personans *Viuat Rex*. addũt se socios illi contribules omnes, indiscriminatim cũ mulieribus pueri, quidquid obuiũ fuit, seu veru, seu tridẽs aliũdè rubiginosũ, pro telo sumũt At ille qui ex præsidiariis statiua habebat int⁹, portã protin⁹ obstruit, suosq; cõmilitones foras excludit, ex muro oppidani eos sclopis impetũt

Mainius vrbẽ Belnensem sibi fortius deuincit.

Fœderationis eiuratio à Belnensibus.

M.D.XCV.

Tumultus in vrbe Belnensi.

Doliorum conseruandorum munimentum neotericum est & ferali die nimis famosū.

Aggestio doliorum ab oppidanis regiisque in præsidiarios milites in castrum profugos.

vertuntque in fugam, sparsos palantesque rustici per agros militaribus iniuriis tantopere attriti ad vnum sæuiter mactant, ex vrbanis decurionibus, vnus nomine Alexanus, aut veriùs vrbis suæ Alexicacus, in diuersorio præfectum, nomine Guillielmum Mediolanensem, hominem dirum, feritate & latrociniis fœdissimum cum fratre Momedij cauponantem intercipit, ac sclopo vulnerat, vinctumque cum cō messatoribus abducit: præsidiarij milites ciuili æstu territi, hâc atque illâc diffugiunt, & tandem præfectis inclamantibus agmina cogunt. Oppidani congestis vicatim doliis (aduersus repentinos tumultus nostra ætas hoc subiti munimenti genus inuenit) sensim progrediendo, vsque ad castrum compellunt. Momedius vt ciuibus arma excuteret, proximas domos incendit, ratus ad restinguendum incendium concursuros, sed neglectus ignis, & potior visa cura libertatis seruandę, quàm priuatarum ędium, quod illæ refici, ista semel amissa ægrè vel fortè nunquam recuperari possit, in angustias compulsis coercitisque, aggestione doliorum, ciues protinus per fabros ferrarios, portæ vectes ferreos, cardines, seras clathrum craticulam & omnia repagula confringunt ac reuellunt, displosis maioribus tormentis Bironium de summo vitæ discrimine, vel incertis locis errantem commonefaciunt (statam enim diem ciues anticipauerāt, nec enim ad libertatem procrastinandum) cursoresq; pegaseos illicô ad eum dirigunt, vt præsto

adsit. At commodùm accidit, vt ille vel nescius rei gestæ (cum candida illa dies præstituta rei gerendæ non illuxisset) non longius duobus milliaribus ab vrbe esset, qui cùm ciuium accepisset summum laborem, protinus concitatis equis, auxiliatum festinat, venienti occurrunt ædiles & primores vrbis, prefati apud bellatorem qui militi omnia nedum prælicenter sed ferociter indulgebat, vt cum eius bona venia exterus miles, iniuria & direptione abstineat, in eos qui vltrò & per summum discrimen à fœderatis se subducerent, inque Regis clientelam se vindicarent, ille ab hoc metu otiosos esse iubet, collaudata plurimum strenuitate, qua hostem in arctum compulissent, haud mora vrget opus, ex pedestribus lectos milites, in hostes immittit, Bironiano exercitu vel solo ipsius nomine territi vrbis deditionem faciunt, vitam & arma pacti ea lege vt vexillum submitterent, nec enim Bironius ab vllis factam deditionem sibi vnquam ingloriam esse tulit. Momedius, cum valido præsidio castrum propugnabat, Bironius obsidione cingit, altamque fossam ducit aduersus eiaculantium missilia; Momedius vt tormenta admoueri videt, de deditione colloquium simulat, annuitur, vicissim dantur obsides, vt verò missi à Mainio, quadraginta circiter, exploratę fidei & strenuitatis milites, sensim in castrum subrepserunt, Momedius colloquio renunciat. Bironius iratior factus, (& qui metuēdas iras habebat) machinas admouet,

M.D.XCV.

Opportunè Bironius ab oppidanis aditur.

Bironius rem inchoatā peragit.

M.D.XCV.

expugnationem vrget, indefinenter murum verberat ita vt latissimè facto aditu, milites ad irruptionem se pararent. frustra Momedius, à Mainio suppetias expectabat, spe tamen ducebatur, cum fratre Nemoroso duce iunctis copiis sibi auxiliatum iri, (ita obsessi nec inexpertus loquor, sibi blandiuntur & vt amantes somnia fingunt) sed diu protracta obsidione, expectatione lapsus, ipso die Floraliorũ paciscitur se & milites exituros, cum armis, peculio, sarcinis & impedimentis, vexillis complicatis tamen, timpanisque haud percussis. Augustodunũ (ea est Heduorum princeps ciuitas, cuius rudera, moles arcus, & litterata marmora, notis Cæsareis & consularibus vetustatem loquuntur, & Quiritium municipium aliquando fuisse testantur) Diuionenses cęteræque vrbes quæ in confinio sunt Belnensem deditionem inuicem æmulantur, vt sua pagina apposité narrabitur.

Deditio castri Belnensis.

Deditio Augustodunensis Diuionensis aliarumque vrbiũ Burgundiæ.

Moritur sub id tempus Reuollius consistorij regij amanuensis, vir aulici fuci minimè retinens, nulli probitate morum comparandus, sufficitur Villaregius, ex amanuensibus olim sub Henrico III. primicerius, quo vno cardine Galliæ axis vertebatur, & cum pondere negotiorum attrita, & inclinans videretur, non melius fulciri posse, quàm à Villaregio Regi visum est, cui hoc supremũ munus restituit, nequicquam aliis prece, precio suffragiisque ambientibus.

Mors & Elogium Reuollij Amanuensis.

Mense Aprili moritur Torquatus Tassus Hetruscę poesis facilè princeps, quique mul-

torum iudicio, ſaltem meo, (& multos habeo adſtipulatores) Dantem Petrarcham Arioſtum, omneſque, qui æuo anteceſſere, longè poſt ſe relinquit, quique vel vno opere liberatæ Hieroſolymæ, Græcos & Latinos ſi non ſuperauit, æquauit certè. Iam taceat Ilias, Æneis ſi non ſubmittit lauros, ſaltem Mantuæ Feraria non inuidet, nugari putes cæteros in poetica, illum ſolum vel in fabulis ſeria agere.

M.D.XCV.

Mors & laudatio Torquati Taſſi Fetarienſis.

Hoc menſe itidem moritur, Paſchalis Ciconia Venetiarum Dux, qui ſumma animi moderatione & prudentia Rempub. geſſerat, inter ægregia opera conditor illius recentis oppidi prope Aquileiam, ille magnum ſui omnibus deſiderium & tædium ex morte reliquit, quod leniuit ſuffectio & allectio in ducatum Marini Griniani, cui de ſumma dignitate, gratulatum miſerunt Itali & exteri principes. Tota hæc pagina atra & libitinaria eſt, menſe enim Maio, Dux Longouillæus, prouinciæ Vermanduorũ Morinotumque præfectus, dum cauet limitaneis vrbibus & milites recenſet, vt Dourlanum ſubit, dumque agit cum Rauellio, de vrbe muniẽda, à prẹſidiariis crebra ſcloporũ emiſſione ſalutatur, glande cũ Rauellio collocutore traiicitur, dilapſus ẹquo, paulo poſt expirat, imprudẽtiæ aut noxẹ tribuatur, dubiũ, nec explorari potuit quo authore tantũ ſcelus ạdmiſſũ ſit, vterũ geſtabat vxor, ducis Niuernẽſis filia, enixa poſthumũ

Mors Paſchalis Ciconiæ Ducis Venetiæ.

Mors Ducis Longouillæi.

M.D.XCV.

qui adultus in patrias virtutes excrescit. O! sors mortalium semper in lubrico posita, nũquam secura, nunquam citra fortunæ ictum: &rebus ludicris mediisque potentûm triumphis mors atra se interserit, dũque sæpè Mars iocatur, ferit lethaliter, & luctuosus est: Gallia hoc scit nimium infanda morte Henrici II. qui in hastiludio immedicabiliter fragmine conti cæsus occubuit, ducisque Anguiani qui dum ludicra agit fatum fortuitum nanciscitur: At Longouillæi mors, ad præteritas præsentesque ærumnas, non parua accessio fuit, quandoquidem principibus quasi columnis fulcrisque regnum innititur, vt stat stantibus, sic labantibus conuellitur, vel saltem nutat. Longouillæus primi stemmatis erat, vt qui genus paternum ad duces Aurelios matris ad Borbonidas referret, princeps à proauis non degener, qui gentilem suum Ianum Comitem Dunensem, tyrannidis Anglicanæ domitorem, excelso spiritu & fortitudine bellica æmulabatur. Illi enim nemo non refert Syluanectensem victoriam, memorabilem si qua vlla nostro æuo fuit, fœderationis enim primordia tunc florentissimæ (quæ tunc seu Bericinthia, turrito vertice quadriga Laureata & triumphali Francorum inuecta per vrbes latè impetrabat,) tanta clade attriuit, vt vno illo impetu labefacta & funditus euersa deinceps ad primę fœlicitatis fastigium regredi haud potuerit.

Pregnantem uxorem reliquit Longouillaus.

Elogium Ducis Longouillai.

Petrus Victor Caietanus, cum nouatoribus consenuerat, ministerij quod vocant munus

munus obiens, ille non semel, in Lupara assidente Regis vnica sorore, apud collegas disserit & peruincit longè omnes illos, à vero statu Ecclesiæ auersos, seriem & successionem Apostolicam, in sola esse Romana Ecclesia, toto orbe terrarum vnam esse, ritibus æqualem, quam verò ipsi & collegæ ministri docerent religionem, non vno esse vultu apud finitimas gentes, variam esse & versipellem, Germaniam vno oppido alere & pati varias sectas, tam esse feracem opinionum quàm pietatis veræ sterilis sit, damnari arguique nuperos ritus vel ab ipsa Anglia, quæ non penitus pontificios exuit, contra Scotiam & Galliæ partem quæ ab auita deflexit, vnius Caluini deliriis merè esse addictas, denique de religione ludere vt Chameleon de pelle sua, vnitate Romanæ Ecclesiæ potissimum adduci, vt eam veram esse Christi sponsam crederet Vel vno teste D. Hieronymo qui Epistola ad Euandrũ sic vnitatẽ Rom. Ecclesiæ asserit *Non altera Romæ Vrbis Ecclesia altera totius orbis æstimanda est, Gallia, Bithynia, Persis, Oriens, India & omnes barbaræ nationes vnum Christum adorant & vnam colunt Ecclesiam in qua vnam obseruant regulam veritatis, si authoritas quæratur orbis maior est vrbe* Ideò suadere collegis, vt propter mores sacerdotum minus fortè probos à religione (quæ ipsa incorrupta sit, nec immundis ministris non minus inquinetur quàm si gemma in lutum inciderit, vel Sol in sordes radios immiserit) non discedatur plu-

M.D.XCV.

P. Victoris Caietani ex veterano ministro ad Rom. Eccles. reuersio.

Caietani apud collegas de vnitate Rom Ecclesia media aula dissertatio.

M.D.XCV.

ribus mentē suam, de repudio mittēdo nouatoribus testatā facit, nec mora eiuratis erroribꝰ Victor nō tā nomine quàm sua solēni formula eiurationis ad aras nō solū Orthodoxiā profitetur, sed is sacerdotio inauguratur, & in palestiā Sorbonicā admissus post decursum stadiū laurea donatur, ille vnꝰ, plus coaceruatis omnibꝰ ministris scire liquidò constat, qui præter vulgares remotissimarum gentiū linguas exoticas ad vnguē calleat, vt apud eum nullus sit tā remotꝰ aduena vel ab axe vltimo cum quo ex tēpore cōfabulari non possit, audita loquor vel certè non intellecta. nā cum Armenio qui à domino Perronio ante delatā sibi purpuram Roma in Galliā accitus, erat in martiniano cœnobio, assidēte longa corona Caietanꝰ de Syria Hębrea & Chaldea lingua fari visꝰ est, vt apud nos ipse vernaculè loquebat̃. Armeniꝰ hoc de illo ferebat testimoniū.

P. Victor exoticarum linguarum sciens.

Hoc ipso tēpore Tholosates in duas partes secti tumultuabantur, patres conscripti, quique ex tógatis forensibus administris regiam fidē sequebātur in oppido cui nomen castrū Saracenum, Senatū de more reliquorū transmiserant, fœderati in Occitania qui summo duce laborabant, amissis omnibus, diuturna bellorum clade, cellula Franciscana Patrē Angelum venia Pontificis abduçunt, cuculla & centonibus cōsuta veste exuūt, galea induūt, fune canabeo discingunt, cingūt baltheo, & militiæ suæ summū ducem, repetito nomine & stēmate gentilitio Ioieusæ præficiunt: faciunt nouum hominē ridendū certè, nisi vltimus actus magis laudandū fecisset, nec tam

Tholosatium factio bipartita.

ſtupendus ingreſſus ad mendicos cœnobitas quam ab aula & Syrenũ cantibus in quarum ſcopulos rurſus impegerat regreſſus.

M.D.XCV.

Pater Angelus ex ordine Capuſſinorum eruitur præficiturque fœderatorum partibus in Occitania.

Diximus ſupra Nemoroſũ Ducẽ à Lugdunenſibus in Petræ ſciſſæ ſcopulo captiuũ factũ, (qui Lugdunũ non viderint, audiant eſſe rupẽ, olim ad inuertendũ Ararim, eiq; nouũ alueum faciendũ diſſectã, vnde vocatur illa) viuo & ſcrupeo ſaxo, in acumen exurgit, vt deorſũ deſpicientibus altitudo terrorẽ faciat in ergaſtulo rupis plus nouẽ menſibus ſeruabatur peruigili ciuiũ cuſtodia. vices alternãtiũ nec enim à milite vel exteris fides erat: ille morbũ ſimulat, decumbens in lecto cuſtodes ſilere nec quieti eſſe moleſtos iubet, proximo triclinio ſemotis cuſtodibus oſcitãtibuſq; in fabulis in alea ac huiuſcemodi ludicris quib⁹ tenebræ falluntur fiducia morbi, proripit ſe ſtratis lixæ & gregarij habitu mẽtitur ſe aliũ, laſanum quo lotium excipitur, ſumit (Ecquis enim cuſtodũ crediddiſſet principẽ ex materno genere regij ſanguinis, ad hæc olida velle demitti? fecit tamẽ cùm ex re (qualibet libertatis odor bonus ſit) perque ſatellitiũ perſonatus ignotuſq; pergit in latibulũ, ex quo per muri hiatum à coquo factum, fune innexo ſe demittit, innoxiè dilapſus, ex familia foris duos præſto habuit, à quibus ad equeſtrẽ cohortẽ deducitur, quam Marchio Sanſorlinus frater ad excipiendum miſerat. hînc Viennam digreditur, Lugdunenſes vt cuſtodia dilapſum intellexerunt, ab eo ſibi plurimum metuunt, ac humanæ menti non alie-

Dux Nemoroſus aſtutè admodum dilabitur.

M.D.XCV.

na ominabantur, vt profectò non inanem esse metum Dux opere præstitit, coactis enim vndiquaque copiis, aliundè etiam accitis, adiutus à Duce Sabaudico gentili, tribus millibus Heluetiorum omnem oram agri Lugdunensis infestat, quotidianus ad portas pro seruitute passa seruitutem repẽdens, Secusiani Foresij in fide ducis erant, occupatis coercitisque summo præsidio Montibrissonensi, Sangermana & Sanbonetiana vrbibus, hoc robore fultus, tenax iniuriæ, à supero & infero vtroque flumine, Lugdunensibus commeatum præcludere nitebatur, vt sũma rerũ inopia adactos imperata facere cogeret, mercatura enim quę ab vtroque flumine inuehitur Lugdunum, vrbis est anima, duoque illi fluuij gemina sunt vbera, quibus repressis exsuccam & elanguidam fieri necesse est. Dum hæc molitur Nemorosus, Marescallus Montmorentius Occitaniæ prorex, ea ipsa dignitate (qua post Annam Mõtmorentiũ patrem nemo alius insignitus fuit) donatus dum Regi auxiliatũ venit, iussus in agro Lugdunẽsi subsistere, & proregẽ agere ad Nemorosi vim propulsandã in Viẽnę suburbiis militem suum locat. Nemorosus tam vicino & forti hosti cedit, suis cis pontem & in vrbẽ reductis. Nemorosus Viennæ conclusus, vel non meliorem sortem quam obsessi experiebatur, suos enim deficiebat annona, ita vt Heluetij, vltra non ferentes inediam, (nec procera & ingentia illa corpora frustulis parcè & ad mensũram victitant) à Nemo-

Dux Nemorosus captiuitatẽ suam omni genere hostilitatis vlciscitur.

Secusiani ceulx de Forests.

Mont brison S. Germain & S. Bonnet.

Conestabilis Lugdunẽsibus in arctum cõpulsis auxiliatur.

rosso digressi, ad Sabaudicum redierint, vt Conestabilis Mõtmorentius quâ Sabaudia est, aliqua parte leuaret Lugdunenses, Allobrogem suis finibus appeteret, Mõtluetium non plus quinque milliaribus dissitum Sabaudicum oppidum occupat, hostili solò militem locat, Disesmius Delphinali gente & gestis inclitus, in castro Viennensi, quod editiore loco positum decliui vrbi imperat, præfectum agebat, à Conestabili tacitis internunciis de Rege agnoscendo monetur, tanti officij non futurum immemorem, pro singulari & debito officio, summa beneficia repositurum; his monitis credulus & obsequens deditionem promittit, vtque opportunè fieret, summo bono contigit vt Nemorosus abesset, in castra Fuétij Comitis digressus. 23. Aprilis, Conestabilis nocte concubia, Lugduno copias educit, ipse diluculo cum delectu nobilium subsequitur, Alphonsus Corsius vadimonio non defuit, postico antè lucem Disesmius conscios deditionis, furtim admiserat, vt regios in conspectu esse videt, Cheilattium vrbano præsidio fœderatorum imperantem, ac Vincentium Italici peditatus præfectum, in arcem vocat, mentem aperit, deditionem paratum facere, cauisse illis, vt qui de incolumitate sua, à Conestabili non longè excubanti pignus accepisset, & mox syngrapham ostendit. illi nouitate rei perculsi, vt facinus, Disesmij propositum abnuunt ac execrantur, instabantque ferocius, vlturi ferro quod silentio premebant,

M.D.XCV.

Montluet.

Tacitum colloquium de deditione castri Viennensis.

Disesmius de Castri deditione commilitonibus consilia aperit.

M.D.XCV.

cum satellitium diluculo admissum, iam non de minis vtrúque, sed de incolumitate & receptu cogitaré cogit, illico in arcem admittitur Conestabilis, Vincentius cum Italico peditatu, fide data ad Allobroges se recipit: in metropoli Basilica, pro vrbe incruentè dedita Deo psallitur, displosis machinis lætitia significatur, Viennæ Lugduniq; serotini ignes compitatim accenduntur, & libertati receptæ litatur. hanc publicam lætitiam conturbauit nuntium Castellæ Conestabilem, transmissis Alpibus, peditum decem quinque millibus, equitum tribus, apud Sequanos statiuis positis, Aslonuillæum & Tremblecurium Lotharenos recens in regis fidem acceptos, Vessouuio & finitimis oppidis deturbasse, Fuentium, non fumos, sed faces iactantem, quibus vniuersam Galliam incensurum minitabatur, cum fœderatorum copiis, vna æstate sibi suisque Francicum spondere imperium. Rex vt Thrasonem compesceret, confestim Trecas appetit, vbi eum præstolari omnes copias iubet, dum pompa & ouationibus bellatorem morantur Trecẽses, Bironius certiorem facit, à Diuionensibus auxilio accitum aduersus Vicecomitem Tauanæum fœderatosque, qui eos grauiori præsidio imposito, in fide Mainij continere enitebantur: At laborantibus opportunè adfuisse, vrbeque iam receptũ, fœderatos in castrũ compulsos, Tauanæũ in Burgundicorũ Ducum, munitissimum propugnaculum confugisse. nuncio Rex plurimũ recreatus, omissis

Publica grates habita numini ob incruentam deditionem.

Fuentij comitis in Comitatum Burgundicum progressus.

Rex Fuentio thrasonicé & minaciter exultanti occurrit.

Bironij ad regẽ de Diuionensibus relapsis epistola.

Tallant.

Iudicis Trecensium, festinat ad expugnationem castri Diuionensis, ne Mainius, iunctis viribus cum Conestabili, Castellæ obsessis maturius adesset. cóclamatis enim suis rebus, in ea vrbe & castro, extremũ sibi perfugium collocauerat. id ipsũ Hispanus festinare moliebatur, (quod regem non latuit) super Ararim ponte ex ratibus colligatis facto, quo ad *Graium*, aciem & torméta eueheret, Rex adhuc occreatus, impransusq; nondum æstu & puluere deterso, cum Bironio exit, Tallantij sitũ, & collocandis castris locum opportunũ exploraturus, quô Hispano suppetiãdi aditũ præcluderet. vtq; in rebus bellicis, insõnis est & irrequietus, qui factorum celeritate hostiũ expectationẽ anteuertere solet, Bironio imperat, vt mille assumptis equitibus, & dimidio minus sclopetariis peditib⁹, incautis Hispanis insidiaretur, vt illo velut obiice festinãtes, ad auxiliũ castri Diuionensis, subsidere cogeret, ea que interiecta mora, alta fossa vrbem à castro disterminaret. die postera sub aurorã, Rex Diuione Luxium progreditur, ibi omnes exploratores & emissarios adesse iubet, vt de hostiũ metatione & progressu intelligeret. Prima à meridie, Rex loco digress⁹ ad Fontẽ francicũ, vbi omnibus copiis statiua indixerat, festinat, cũ loco proximaret, à Marchionis Mirabelli velite admonetur, turmis equestrib⁹ hostiũ, quod illis impar esset se pedẽ referre coactũ. Præmittit Bironiũ, cũ vniuersa cohorte equestri Baronis Luxij explora tũ, nũ qui visi à Mirabello equites, manipulares

M.D.XCV.

Grays.

Tallant castrũ munitissimum Ducum Burgundia.

Regis & Birõnij insomnis diligentia.

Alux.

Pugna Francofontana si qua vlla unquam [illegible].

M.D.XCV.

essent, vel totius aciei Hispanicæ anteambulones, interim arma suos expedire iubet, & cum suo equitatu Bironius concitatius insequitur. Bironius in colle sexaginta circiter equites vt introspexit, illûc laxis habenis effunditur, speculaturus num citra collem acies lateret. hos non anxiè fugat, & apice superato, ex alto despicit totam aciem Hispanicam in Sancti Senij pagum dilabi, aliunde trecẽtos equites circa nemus ceduũm subsidere, à quibus Dassonuillæus fugatus esset, qui agnito Bironio, bipartita cohorte exeunt speculatum, nûm à tergo illius acies Gallica insequeretur. Bironius, equitum Hispanorum arte cognita, Mirabellum dextrorsum, sinistrorsum Baronem Luxium emittit, qui progredientes sisterent. Hispani fiducia insequentis aciei, quæ interiecto nemore latebat, Bironium impetunt, ille quãtumuis impar insultãtes excipit & propulsat, sed ingruẽte omnium agminum procella, ac mille ducẽtorum equitum, acie cunctanter ad Regem se recipit, sed dum lẽtius procedit, à cohortibus fœderatorũ equestribus, Thiágei Thennissei, Villa-Rhodij, medio itinere lacessitus, vicenis equitibus stipatus periclitari statuit, cæteris multitudine hostium prælium detrectantibus, in summo illo discrimine Bironius vulneratur, laboranti Rex recentem cohortem submittit, quæ hostili illuuie territa, obuersa fronte ad Regem regreditur, qui præsentia ignauiam arguens, vel inuitò audaces facit, opportunè Regi adfuit

Vniuersa & numerosissima acies Hispanorum insperato detecta.

Extremum periculum quod Bironius tam audacter quam fœliciter subiit.

Tauanæi fratris illius, qui Tallentio se continebat, equestris turma, quam ad dextrum cornu, Rex præliari iubet, qui Bironium impetiuerant equites subsident, tota castra præstolantes, nec mora densè effusis agminibus in Regem, non pluribus quam ducetis equitibus septum inuolant: Audite posteri, maius humanis viribus prælium; Rex exili illo equitatu, in hostium trecentos equites irrũpit, sternit, fugat & mactat, aliud agmen ducentorum equitum dissipat, tertium centum quinquaginta, simili consternatione in fugam vertit. Bironius fuga dilapsos insequitur & interceptos ad vnum demetit. Rex progreditur ad oram vsque nemoris vbi pedestres copiæ fœderatorum longo ordine dispositæ summum robur castrorum hostilium efficiebant, ille vero ad locum pugnæ cadaueribus exuuiisque potiturus, (quæ certissimæ victoriæ sunt pignora,) regreditur paulo post, cataphractorum turmæ, cum leuis armaturæ equitibus licet serius, tamen satis opportunè Regi adsunt, ad depellendas conficiendasque reliquias hostium, præmittit Rex velites sclopetarios, Bironium, ac cum cohorte sua Victrium, vt peditatũ Hispanicũ anteuerterent, à læua circumuentus Rex progreditur, collis vtrinque occupatur, statione sua deiectis Hispanis, qui loco cedentes in pagum sancti Senij pernoctatum abeunt: vt illuxit insultu hesterno delibatis regiæ fortitudinis auspiciis, sua vestigia relegentes, qua venerant semita redeunt, &

Dux Burgun-cus fusus vi-ctusque pra-lio montleri-co iactabat vi-ctorē eum qui campo & castris potiebatur.

Redintegratio pugnæ Regi succedentibus, uis.

M.D.XCV. pôte ad *Graium* tabulato, Ararim traiiciunt rati nullũ illis tutius esse munimentum quàm interiectus amnis non vadosus: nunquã alibi Gallica strenuitas, tam exili manu fortius fœliciusque emicuit, ex regiis sex duntaxat cæsi, captiuus vnus, ex hostibus viginti sex interfecti, ducenti saucij, captiui quinquaginta signum militare vnũ interceptũ. qui attentius euentũ rei gestæ perspexerit, sortemque inæqualiter pugnantiũ, non Regi non Bironio, non paucis cõmilitonib⁹, nec virtuti Gallicæ quæ sanè vel ad stuporẽ tũc admirãda fuit, sed Deo vni acceptum referet, qui exiguis manipulis aciẽ multitudine armatorũ terribilẽ, & spe inuadẽdi regis & regni ouantẽ, dissoluerit Castrioti. Schãdeberti Epirotę portentosos euẽtus, ille omnes si non superat, adæquat certè. Minus stupenda fuit Iuriensis pugna quã Rex & fœderati penè adæquatis viribus pugnarunt, in Francofontana vero exili manipulo velitũ, audentius & plusquã castrorũ imperatorẽ deceret, summum martis discrimen subiit: gloriosior tamẽ & posteris commendatior Iuriensis, tuba Bartassij, fuitq; illi supremum carmen & vox cygnæa quę morte conticuit, mandata chartis æter num victura, vel testimonio æmulorum qui alludentes ad opus sex dierum, vltrò fassi sunt Bartassium plus vna hebdomada fœliciusque operatum, quàm illi toto suò æuo fuerint. laudatissimus quod gallicã poesim pãgẽdis amoribus vnicè & parum pudicè addictam Veneris Cupidinisque ancillam & pedissequam ad numinis

Hispanorum fuga.

Numerus vtrinque cæsorũ captiuorũ sauciorumque.

Comparatio pugnæ Iuriẽsis cum Frãcofontano.

Elogium Guill. Salustij Bartassij.

Bartassij vltimum opus poeticum pugna Iueriaca seu iuriẽsis.

Primũ & præcipuum opus Bartassij hebdomas.

prædicanda facinora transtulit gentilitatem Helicone exclusit Musasq; christianè & castè loqui docuit. Sed ad castra redeat oratio: Castellæ Conestabilis, re infœliciter gesta ad Sequanos, Rex ad expugnationẽ Castri Diuionensis reuertitur, Tauanæus deditione castri Tallantij cum rege paciscitur, qui in Diuionensi obsessus premebatur, prærepta omni spe auxilij, regiæ se permittit potestati, vtque Hispanis Galli par referrẽt, suæ ditionis Comitatum irrũpunt, populationibus, incẽdiis omnique vastatione dessormant. Conestabilis, vrbibus vicinisq; locis, fossa & munitionibus se suosque continebat, Galli tamen, in stationibus suis Alphonsum Iddiacum Mediolanensis equitatus præfectũ oppugnant, conantéque vadare alueũ, vt ad cõmilitones se reciperet, suis cæsis fugatisque intercipiunt, captiumque regi sistitũt, qui vrbaniter comiterque ab eo exceptus, vicenis millibus scutatorum solutis, liberum se fecit: vrbibus expugnandis Rex instabat, vnde ingens vis auri, opimorumque spoliorum erui posset, sed contermini Heluetij, suis vicinis metuentes oratum mittunt, vt hisce finibus belli gerendi finem faciat, annuit Heluetijs, quibus nihil negatum esse voluit, ac nummaria pensitatione, in sumptus belli oppidatim imperata & persoluta, rex castra educit, abitque Lugdunum, vt ex tot laboribus se suosque reficeret. Mainius, Cabillonensi vrbe & arce munitissima se continebat, ad pacem firmandam præuias

M.D.XCV.

Rex Comitatũ Burgundiæ bellica direptione vestat.

Alphõsus Iddiacus ingenti precio se liberat.

Hen. quæ vrbanitas.

Heluetij pro finitimis Sequanis seu Burgũdis intercedunt

M.D.XCV. inducias ambibat quæ trimestres petenti non sunt negatæ, quarum finis, pacis fuit initium: gentiles omnes regi nomen dederant stemmatis sui caput Lotharenus princeps supremus Dynasta obsequendi initium fecerat, d'Elesbius, Guisius, cum fratribus illum æmulati in gratiam redierant. Mainius id ipsum percupiebat, sed ne damnosum & inglorium illi esset quanquam serius resipiscenti summopere enitebatur. Hispani ex absentia Regis, apud Morinos rei bene gerendæ ansam nacti, duce Fuentio multa regno exitialia moliũtur. Hannium (quod cum Belgis finitimũ sit, Franciscus I. & Carolus V. dum inuicem præliarentur, munitionibus egregiè instructum fuerat) Gommeronius castro præfectus erat, vrbs præsidio Parthenopeorũ, Hannoniorum & peditum Germanorum tenebatur, Gommeronius Bruxellam pellectus, vt ad castrum dedendum cogeretur, seu vi adactus, seu auro corruptus, Oruillerio vxoris fratri vices suas obeũti rescribit, vt Hispanis loco cedat. Humierius vt ortu sic virtute bellica & summo regis vicariatu ea in prouincia inclitus & potens re detecta, it obuiam, Oruillerium adoritur, quanto beneficio regem sit promeriturus proponit, & tantopere vrget vt Oruillerius, Humieriũ, cum copiis postico in castrum admissurum sit pollicitus, Hoc inito pacto, vt ex Hispanis circumuentis & captis potiores, Oruillerio & sorori ad redimendum maritum dederẽtur, furtim cum copiis admittitur Humie-

Lothareni omnes principes cũ rege in gratiam redierant morante & procrastinãte Mainio.

Han.

Astus Hispanorũ ad Hannium praripiẽdum qui tamẽ illis summo exitio fuit.

Humierij singulari prouidẽtia.

tius, quod cum suspicati fuissent Hispani, quâ è castro in vrbem est exitus, dolia congerũt, fossã ducunt & Humieriũ acerrimè propulsant ille referre pedẽ negat, instat animosius, dumque claustra doliaria prærumpere nititur, sclopo traiectus moritur: Gallis, tanti viri mors, iram indignationem & vincẽdi desiderium exasperat, perfossis domibus proserpunt paulatim & latius, Hispani vt sisterent domos incendunt, à prima luce ad summam noctem, nulla facta intercapedine, efferatè admodum vtrinque pugnatur, incendium tantos voluebat æstus, vt Francis vltra progressuris pro obiice esset. Impetum sustinebant Hispani, durabantque subsidiũ suorum expectantes qui Castelletum obsidebant, vtque auxilium Galli anteuerterent, rupta porta Comiti à Sancto Paulo foris moranti aditum faciunt, illum vero cum recenti milite, diuturna pugna attriti & exanimes Hispani non ferentes à Gallis inclementer cæduntur & internecione hostium Humierio litant: At qui Castelletum obsidebant sero auxiliatum veniunt, exauditaque suorũ clade, Gommeronium quem ad deditionem castri, ex conuentione Bruxellana deducebant, securi percutiunt. Castelletum oppidum est, in Vermanduis medium inter Samarobrigam seu Cameracum & S. Quintini Fanum, olim à Carolo V. toties tentatum, quod in Attrebatum faucibus si amicum sit, multum prodesse, infestum plurimum nocere possit. Comes Fuentius, principi Chi-

M.D.XCV.

In castrum admittitur Humierius.

Mors Humierij dum Hispanos vrbe deturbare nititur.

Summa strages Hispanorum.

Castelletum.

Samarobriga seu Samarobrina Iulio Cæsari est Cameracũ.

M.D.XCV. mæo, qui initium obsidionis Castelleti fecerat, se adiungit, atque oppidulum tanta vi quatit, vt præsidiarij arcto loco, non ferentes vim machinarum, deditionem fecerint: hinc Dourlanum obsessurus castra mouet, sed dum lentius cingit, ex Gallis fortissimi tuendæ vrbis & gloriæ militaris desiderio vltro insiliunt. Fuentius accingit se expugnationi, Cumque Grauellinus Motheus ortu Gallus, sed ad Belgas veteranus transfuga, apud eos tormentarius præfectus, machinis stationes ad quatiendum murum designat, ab oppidanis lethaliter glande ferrea percutitur. quod Iulio Cæsari tribuitur, non immeritò Regi referri potest, constat enim præsente Iulio, suos semper victores, absente sæpenumero victos, ita ad nomē Cæsaris vetus omnis Gallia trepidabat: sic Rege absente, quod eius fortuna suis abesset, siue quod verius est, ambitu & dissidiis ducum ad communem victoriam non amicè conspirantium res sæpius infœliciter cecidit, vt clades Dorlana fidē facit.

Castelleti à Gallis deditio post grauem expugnationem.

La Mothe gouuerneur de Grauellines.

Mothæus grauelinus occiditur.

Absente Rege à suis præfectis infœliciter pugnatur.

Comiti sancti Pauli, & Turreneo Marescallo, cum insigni delectu Neustricorū nobilium, Villartius Admirallus se adiunxerat, Dux Niuernensis cui summa rerum erat à Rege credita, apud Ambianos maiores copias præstolabatur, vt totis viribus Fuentio obuiam iretur. Gallico æstu incalescentibus animis, pertesæ Niuernensis salutarē cunctationem equestres turmæ cum exili peditatu, Hispanū in statiuis impetunt. Fuentius qui consiliū Gallorum interceperat, duce Rho-

Dourlana strages.

Præcipites animi nostratium.

neo peditatũ emittit, ipse tripartito equitatu, cum duce Aumalio, marchione Varrambonio Gallos persequitur: Turreni⁹ marescallus Comitis sancti Pauli adiũcta cohorte, primam alam Hispanorum præ rũpit & atterit, sed dum vlterius se immittit, hinc à peditatu Hispano, illinc ab equitatu leuis armaturæ obruitur vt tantam vim non sustinens, ægre admodũ, ex militaribusglobis expeditus, receptui operam dederit. Galli pedites circumuenti ab illuuie Hispanica intricati cum carris & impedimentis, magnam sui stragem dederunt. Villartius cum Neustricorũ nobiliũ robore subsidebat, coercebatque insectantes Hispanos paulatim se recipiens, sed increscẽtibus Hispanis cum aliquot cãpestribus machinis Villartium ita proximè appetunt, vt cum concitatiore cursu, pugnã & discrimen detrectare posset, imprudens sed cordatus vultum retorquet, ac prælium redintegrat mandat Turrenio vt laboranti auxilietur, qui contra sero de receptu Villartium inuolutum globis admonet vt his se proripiat, causatus aduersus hostẽ iniquè pugnari, at cuneis obruto Villattio non erat locus effugij: angustiæ tamen vires & animũ adiiciunt, pugnat, non vt vitam seruet, sed ne sibi impunè auferatur, ac iam tota acie inclinante, cum suis opprimitur, cumque Sãsseualęo tribuno militum capitur, hinc omnis Gallorum equitatus, totis agris in fugam effunditur. Villartius & Sansseualæus amota casside, agniti ab Hispanis cauillis conuiciisque appetuntur, quod

M.D.XCV.

Rhosnæus ad Belgas transfuga.

Turrenius se subducit impari discrimini.

Villartius fortiter nimium in hostes regreditur.

Villartius vt à cõmilitonibus sibi suppetiari non videt omnia extrema experitur.

M.D.XCIV.

Exprobrantibus Hispanis Sãsaulæus prudens & verum responsum.

Proditio insignis.

Vilartij funus sumptuosissimũ

Impetrata à Rhotomagensibus propugnaculi diuæ Catharinæ euersio.

Niuernensis nonmodo reliquias colligit sed maiores cogit copias ad Hispanum depellẽdum.

Catholicorum causam deseruissent, Sãsseualæus, probrum diluit, fœderatis integram fidem seruasse. cum duce Lothareno, Guisiacis principibus primoribusque regni ad obsequium rediisse: at dum verba facit, Hispanis cum Gallis suarum partium pro vtriusque captiui redemptione, tumultuari simulantibus, violato iure belli, immaniter trucidantur. Vilartij cadauer redemptum, aromatibus conditum, Rhotomagi in æde primaria sumptuosissimè sepelitur: quod autem eo superstite, Rhotomagenses nunquam potuere, mortuo à Rege impetrant, vt editissimum, & vrbi imminens cœnobiale propugnaculum Diuæ Catharinæ, à fundamentis deiiceretur, quod celerrimè peractum, vt in posterum ab illo iugo, suis ceruicibus iugum non impenderet. hac Cannensi veluti clade attriti Galli, neutiquam despondent animum, Niuernensis Pequiniaci ex fuga sparsos colligit, vniuersis vt præsto adsint classicum canit ad depellendum exterum hostem, qui in Picardiam, altè & nimis fœliciter penetrauerit. non esse ferendum, vt vlterius vires capiens, ad Ambianos atque ab illis ad ipsam regiam Lutetiam regnique præcordia retro, victis vrbibus & oppidis, ferox victor deueniat, dolere sibi plurimum, intempestiuis consiliis æstu & feruore Gallico, in summum discrimen res adductas, sed quæ prudentia, & mutua conspiratione Gallorum, sarciendæ sint; Dourlani obsessos in summis esse angustiis, in quatriduũ duraturos, si fiducia auxilij

auxilij non fallax illuxerit, absenti regi, qui alia parte regni, in eiusdem gentis hostes pugnatum ierit, hanc fidam operam præstandam, vt dum expectatur aduersus eam illuuiem, quæ ruptis aggeribus Galliam inundare nititur, obiices opponantur. Plura Niuernensis ad impellendos animos adiiciebat, vt non in dissimili discrimine Labienus, absente à castris & morante Iulio, ad commilitones loquebatur. Comes sancti Pauli Turenius & cæteri proceres, nedum fracti erant, illo nouercalis fortunæ insultu, sed ad vindictam recuperandamque victoriam exasperati, Dourlani obsessis suppetias pollicebantur, quibus ne eos frustrarentur illi simul & Niuernensis agminatim coactis copiis, 1200 equites, 3000. pedites circiter collegerant. At Niuernẽsis hoc exili exercitu aduersus aciem numero stupendam ad quatuor milliaria Dourlani progeditur & subrepit, subsistitque loco opportuno quò obsessis, militem recentem, & puluerem tormentarium, cuius maximè egebant, silentio inueheret, ad peragendum negotium, cum 60. equitibus loricatis delectus Rinsenalus, qui tacito progressu, delusis hostium excubitoribus viginti sarcinarios mulos, puluere & globulis onustos, in castrum immittit. Obsessi hoc commeatu, neutiquam animosiores facti, vigiliis & curis militaribus confecti, in dies tabescebant. Niuernensis, imparibus copiis, aleam martis experiri haud tutum putabat, omnibusque placuit, vt pedites, Pesquiniacum remitte-

M.D.XCV.

Niuernensis ad Gallos equites Tyrtea oratio.

Cõmeatus bellicus in castrũ per tenebras tutò inuehitur.

Varia consilia de re militari

M.D.XCV. rentur, ne circumuenti ab equitatu hostili, recentem stragem augerent. Niuernensis enim hostem nullo modo in castris lacessendum putauit, sed ad dimouendum obsidione, Attrebatum fines inuadendos, si interea, vltra superesse non possint, deditionem necessitate, quæ suprema lex sit, excusari. Fuentius vt auxilium auerteret, omnibus machinis antemurale quatit, fugatque præsidiarios. illi dum incautè & turbidè relictis stationibus se in castrum recipiunt, ab Hispanis intercipiuntur & magna ex parte ingressu præcluduntur, qui intus erant, suorum internecione territi, in vrbem diffugiunt, relicto castro inuadentibus Hispanis, illo recepto & præsidiis munito, tota vrbe victores effunduntur, nec solum milites, sed promiscuum genus imbelle muliebre & impuberum mactant, tanta immanitate, vt mitius Turcæ & Barbari in victos Christianos egissent, exprobratam feritatem excusarunt Hispani, Hanniensi internecione suorum, quos ad vnum Gallus immisericorditer ferro demessuerit inque bello, ius esse vt par pari referatur. Fuentius hoc prospero euentu tumens, hinc summam gloriam sibi vindicauit, vt qui propè solus cunctis formidabilem Gallicum equitatum, primo deuicerit, secundo ita coërcuerit, vt denuò experiri detrectarit. Ex geminata clade Ambianis omnibusque finitimis vrbibus, quæ in Regis fide erant, summa trepidatio accessit. Comes sancti Pauli & Turenius Marescallus, oram

Hispanorum summa vis.

Castri ab Hispanis occupatio & in vrbem eruptio.

Feritas Hispanica.

Hispani suam lanienam excusant.

Fuentij de Gallis insolens & mordax iactatio.

maritimam Bononiæ ad Oceanum tutatum eunt, Niuernensis vrbes, quæ ad Sonimam fluuium in confinio sunt Attrebatum. Dum per Ambianos iter facit, adeo consternatos ciues offendit, vt ad depellendum metum, & opponendum contra hostes munimentum, Niuernensis vrbe proxima se inclusurum sit pollicitus; vt laborantibus in horas præsto adsit: dictis fidem facit, nam pridie nonas Augusti Corbiam ingreditur, lustrat oppidum, muros reficit, annona & milite prospicit. Hispanus re intellecta aliò digreditur, ad Augustam Vermanduorum seu Quintini fanum copias promouet; Niuernensis relicta Corbia, & illuc properat, sed nihilo ibi moratus Fuentius, Cameracum rectà inuadit, 17. armatorum millibus 60. tormentis obsidionem aggreditur, Balagnius qui se nuper regulum Cameracensem creandum à Rege impetrauerat, de suis angustiis & summa trepidatione, repetitis in horas epistolis per cursores pegaseos Regem longè semotum, Niuernensem & summos rerum Gallicarum administratores commonefacit, rogat ne ex pactis deseratur; qui Gallus & Coronæ Franciæ vectigalis factus sit, vana quiritatio hominis qui auarus, & imprudens, sibi primus defuit, qui ex Andiui Ducis tot bellicis laboribus partũ seruatumque Cameracum, prudẽtia, consilio, beneuolentia ciuium, penu rerum necessariarũ seruare neglexit. Niuernensis auritus ad omnes tumusculos, solers ad succurrẽdum oppressis,

M.D.XCV.

Bipartitur acies Gallica.

Niuernensis ciuium trepidationem discutit

Niuernensis summa cura in vrbibus tutandis.

Cameracũ ex insperato inuadit Hispanus.

Balagnius venia regis sibi priuatam dynastiam fecit in vrbe & agro Cameracensi.

Dux Andiuus ex tam diuturno bello quod in belgio gessit solum Cameracũ seruauerat.

M.D.XCV.

Niuernensis vt Balignio succurrat vnicum filiumper summa pericula immittit.

In insidiatores insidia recidũt.

Rethelensis primũ idque audax facinus.

Cameracum subit Rethelensis.

Fuentius obsidionem dissoluebat ni suasore Episcopo contrarium egisset.

charissimum sibi pignus filium Rhetelensem Ducem cum CCCL. equitibus Buhio Trumeletio Valbecurio ducibus ad Cameraci præsidium mittit, dum non longè ab hostiũ castris iter faciunt, à speculatoribus deteguntur, dumque in ponte arcto & malè tabulato vel inuiti moram faciunt, Fuentius armatos ad insequendum expedit. Dux Rethelensis, per emissarios exploratis insidiis deflectit, incidit tamen in 25. equites ad excubandum relictos, illos in angustæ viæ faucibus conclusos ad vnum interimit, inspectante suorum omni equitatu, qui arcta via prohibitus suis haud succurrere potuit, rursus in aliud agmen CCL. equitum dilabitur illis æquè cæsis ad Cameracenses muros insilit, vt se auxiliatorem obsessis conspicuum facit, summis honoribus maiori lætitia excipitur, vt qui salutis vindex & redemptor sperabatur, sed quid tantillus ille numerus fortissimorum equitum, ad hostium numerosissimam aciem? vt in æstuanti febri, stilicidium aquæ recreat quidem ægrum, sed incendium non restinguit, differt non aufert mortem, sic subsidium illud protraxit obsidionem, non infregit. Fuentius tamen Autumnali intemperie attritis militibus, machinis obsessorum acriter verberatus, Niuernensis Rethelensisque præsente auxilio deterritus, iam de receptu cogitabat, ni Antistes Cameracensis Barlemõtius, pontificali sede exclusus de re sua priuatim cogitans, diuturniorẽ obsidionem impetrasset,

qui pertinacia obsidendi vel inuitè victorem fecit Fuentium: Oppidani mutare dominũ, non ægrè ferebant, Balagnio animis infesti, nam frustra se alienis armis cinxit, qui beneuolentia ciuium non septus esset. Exasperauit eos plurimum, quod pro mercibus in foro venaliũ numisma cupreũ, Balagnij mandato percussum, accipere cogerentur, prò indictionibus tributisque non nisi aureũ & argenteũ Balagnij publicani acciperent. Nihil enim Cameracenses à Balagnio magis abalienauit, quàm cupreus ille & deterior nummus, siquidem in morem Glauci & Diomedis aurum & argentum à ciuibus corradebat, illis pro mercibus falsa fusione adulteros nummos rependebat, exemplo in posterum memorabili principibus ne rei monetariæ formam, pondus & vsum veterem immutẽt, cum illa sit Sol & vera lux mortaliũ, compages regnorum, anima negotiatorum & quintum elementum. Ciues intus frementes, vt audiit Fuentius, minis acrioribus vrget, ni dedant se hostilia quæcumque minatus, si fecerint mitius imperium experturos. Illi ergo hinc minis territi, illinc illecebris inescati, sed odio Balagnij indignantius potissimum exasperati Fuentio portas recludunt: Rethelensis, Balagnius & Galli omnes in arcem se recipiunt. Hli à fronte ab oppidanis auersis appetiti foris ab Hispano-belgis, arce percussa & lacera, annona deficiente, ad paciscendũ coguntur. Francisca Ambosia Balagnij vxor quæ nouellum hunc principatum, tam per-

M.D.XCV.

Auersus animus Cameracensium à Balagnio.

Ex dissidio odioque Ciuium cum Balagnio sibi lucrum facit Fuentius.

Cameracenses Hispano vrbẽ dedunt.

M.D.XCV.

dite ambiuerat vt delibauimus pro lacæna se gessit, deditioni obluctatur, cunctatione ludificandum hostem, donec Rex adsit, præituram militibus, omnia belli discrimina vltro subituram, de Amazonum virtute bellica, muliebri facinore fabulas probaturam, nihil non cogitauit, nihil non dixit, quo suum fungorum more natum imperium, retineret, cuius ambitionem Deus egregie vltus est, quæ vna coronæ Franciæ Samarobrinam accedere vetuit, repudiatis prædiis, quæ in vicem vberiora prouentu offerebantur. vt vidit de deditione pacta iniri, seorsum abiit, stridens, fremens, ignauiam arguens, viris Dusque æquè insultans, mox vita dolore, alto silentio singultus comprimens, biduo quàm arx in hostium potestatem veniret, moritur, hac vltima voce sortem suam solata, *quod suprema domina*, *seu principissa*, è vita migraret. Niuernensis, infœlicitate rerum gestarum, mœrore concepto, paulo post diem supremum obiit, princeps qui summis muneribus in Gallia perfunctus, in legationibus, administratione ærarij, in præfectura castrorum fidam operam intus & extra regnum præstitit, qui salutari cunctatione Quin. Fabium Maximum referebat, strenuitatem Gallicam iuueniliter exultantem moderatione sua æquabiliter temperans. Gallia minus acerbè mortuum luxit, quod decesserat relicto filio heroici spiritus in patrias virtutes iam adulto, qui apud superstitem patrem specimen in-

Francisca Ambosia Spartana mens & plusquam mascula virtus.

Illius cæca & effrenis ambitio.

Obitus vxoris Balignij cordatus quidem.

Moritur Dux Niuernensis.

Laudatio illius.

gentium factorum edidisset : quemadmodum Agricolæ arborem exuccam & aridam quæ vegeta olim quotannis Autumnum vberrimo pomorum prouentu beabat, minus lugent quod cæsa radice surculi & propagines enascantur quæ veterem arborem propè rediuiuam faciant. Dum in Morinis, res minus fœliciter cadunt, Rex longiorem moram apud Lugdunenses graui damno luit, magni Galliæ constitit pompa illa, quo eius ingressum sunt prosequuti, vtque Annibali Capuanæ deliciæ summa trophęa eripuerunt, sic Regi Lugdunensium magnifica illa susceptio, laudanda quidem propter suam in eum propensissimam beneuolentiam, sed quæ in opportunius tempus differenda fuerit, exscribendæ non immorabor, quòd minimè necesse sit, scire posteros magnificentissimo apparatu Henricum IIII. Lugdunenses excepisse, vel eo tempore quo minimè opportuit. Si non lætitiam, saltem securitatem Lugdunensium auxit, Ducis Nemorosi ex longa macie & tabe obitus: ille erepta sibi Vienna, & Foresij vt sperabat addictissimis sibi vrbibus tantopere doluit vt in dies viribus dissolutis, caro vix tandem ossibus hæreret. Vt fortunam sibi aduersari vidit, Anicium auitum oppidum se recipit, funereo thoro quadrimestri lentore decumbens, iugi profluuio sanguinis exhaustus, in seruatoris Christi simulachro, inconniuenter defixo obtutu, animam constanter, & placidè effudit.

M.D.XCV.

Pompa Lugduni exhibita Regi regnoq; exitialis.

Mors Ducis Nemorosi.

Nemorosius cōfectus longa tabe morbi in amplexibus crucis moritur.

M.D.XCV.

Ante aliquot menses Christianiss. Rex Peronium Ebroicensem Episcopum Romam miserat Rom. Pontifici regio nomine obsequium exhibiturum. Ille æmulorum aut verius apertorum hostium fracto liuore, discussis criminationibus, atque in eos reiectis probris, quibus illi Tyrones & neoterici in fide non ante multa sæcula Christo renati, primogenituram in Ecclesia Regum Francorum contumeliosè appetebant, à Clemente VIII. gratiam Apostolicam impetrauit, anathematis resoluto vinculo, rege in gremium matris Ecclesiæ suscepto, arisque restituto, plurimis nedum Romæ, sed in Gallia frendentibus, qui retuso vno illo Vaticano fulmine, fulmen belli in posterum fractum & brutum fore (vt re vera contigit) liliisque cum clauibus sic concorditer coadunatis deinceps prædandi ereptam sibi facultatem credebant: 18. Septembris, huic concordiæ publica lætitia Romæ litatur, Capitolium, Tyberis, omnisque angulus his vocibus personat, *Viuat Henricus Borbonius Rex Francicus & Nauarræus Max. Inuictiss. Christianiss. Ecclesiæ Rom. primogenitus.* quatriduo post Rex per cursores pegaseos de concessione gratiæ Apostolicæ, fit certior, Lugduni nihilo moratus nocte media discedit, Cameracensibus auxilio si possit non iturus sed euolaturus. At verò oppidanorum fastidium ex æneis degeneribusque nummis Balagnij, & mutandi dominij cupiditas regiam festinatiónem anteuerterant.

Cum Pontifice Max. & Rom. Eccle. Rex in gratiam redit conciliatore & deprecatore Iacobo Dauid Perronio Episc. Ebroicensi.

Ouatio publica Romæ ob Regis cum Clemente VIII. reconciliationem.

Rex longioris absentiæ damnum vt sarciat, Feram munitissimum in Picardia oppidum, expugnandum statuit, tenebatur acerrimo præsidio Hispanorum, Rhoneus apud eos tribunus militum factus, gallica mente penitus abiecta, copiosissimo commeatu instruxerat, arduę erat obsidionis, tum ob pertinaciam militum, tum ob situm, cum palustri loco suapte aquis stagnantibus, alta fossa muniatur, & securum sit à metu cuniculorum & perfossorum. Mainius, penitus dissoluta fœderatione à suis gentilibus derelictus, ab Hispanis nec reuerenter nec amicè habitus, non sordidè nec auariter, vt plurimi, quos à nundinatione non immeritò, regni & vrbium venditores, vulgus nuncupauit, regiæ clementiæ se permittit. quod serius redeat, non procacitati, nec prorogandæ popularis dictaturæ desiderio tribuendum, qui publicè protestatus sit, illicò post Apostolicā gratiam Henricum IIII. pro Rege Christianissimo agniturū, re peracta, integram fidem, summū obsequium vltra non procrastinare, facto æquare dictum. Lugduno Rex digressurus, Prouinciæ illiusquę peculiariter hoc nomine dicitur, Guisio prępfecturam detulit, hinc Sabaudica factione tenebatur, illinc Espernonij clientelis, qui Germani Valetii, res bello partas ibi vindicabat. Guisius ergo illûc mittitur qui seu amica fata & victoriam non reluctantem secum duceret, ante annos animumque gerens curamque virilem incredibli, fœlicitate prouinciam non vni

Obsidionis Feræ difficultas tum ex præsidio tum ex palustri situ.

Mainij non indecora ad regē reuersio.

Protestatio Ducis Mainij post regis conuersionem.

Prouinciæ Prouincialis regius vicariatus Guisio delegatur.

Comitatus Prouinciæ variis factionibus laborat quas omnes Guisius præfectus repente sustulit.

M.D.XCV.

mancipatam ad vnicum & priscũ imperium reuocauit, vt in Masiliensi reciperatione latius narrabitur.

Mors & conuersio Morlaij.

Sub id tempus moritur Morlaius nouatorum veteranus, à puero in aula Biarnensi educatus, legationibus summis & crebris, apud Anglos & Germanos, pro causa perfunctus; ab Orthodoxa Religione alienissimus, si quis alius, triennio ante quam decederet, cœlitus admonitus de salute enucleãdis libris patrum, sciscitandisque de veritate religionis doctoribus, accuratius operam dederat apud se reuoluens, quam recens esset nouatorum opinio, vt quam profitentur Pontificij, æquęua sit & nata cum Apostolis Religio. Ille qui per Heluetios, Germanos, Sueuos, Batauos institor nouatorum, auxiliorum exorator, conductor militum, collatitij nummi quæstor & distributor tam variam Religionem, quam varia est & maculosa Panthera, nouerat, contra Romanam vnam & vbique gentium sibi similem & concolorem didicisset. hoc vno argumento fultus, qui crederet vestem Domini inconsutilem, vnam esse sponsam cæteras religiones pellices, adulteras, & commertitias fit veteranus ex nouatore, nouusq; orthodoxus moritur. per Burgundiam ille dum iter facit ex æstu & summis laboribus morbo correptus, fati præscius, palpantibus ministris repudium misit, & seu coruos cadaueri hiantes longè depulit, acerrimis vocibus eos insectans, ac talibus extremum al-

Cur Morlaius à noua Religione ad priscam & Orthodoxam redierit,

loquitur Hen! inquit animarum venefici, salutis hostes, qui tandiu mihi erranti illusistis, nunquam morituris vestra religio arrideret, quæ tota ad libertatem efficta sit, sed nobis mortalibus, de villicatione nostra rationem reddituris, certissimum est exitium, vna vorago & Charibdis animarum. Iam mihi non obgannite suprema hora, quæ imminet vos procul hinc abigere monet: illis autem seu intemperiis acto blandiuntur, rogant vt memor sit anteactæ vitæ, vt qui cæteris in religione reformata (sic loqui assueuerunt) perseuerandi omnibus exemplo fuerit, sibi non desit, & quæ aliis in deliquio animæ toties constantiæ præcepta dederit, sibi ipsi vt supremam medellam adhibeat: ille commotior factus, quod pseudo-ministri minus integra mente, & febrili æstu titubanrem putarent, grauissimè increpat. in corpore minus sano sanam sibi esse mentem, & multo saniorem quam vnquam fuerit, vt qui à veteri insania resipiscat, quæ dixerit non esse ægri somnia, & febricitatis deliria, denique missos facit, exclusisque sacerdotes accersiri iubet, adsunt, illis monitoribus vix opus fuit homini quamuis tyroni fidei indubiæ, sed tantum sacrorum administratoribus, post exomologesim, sacra synaxi reficitur & alexipharmacum accipit sine quo vita mortalium non est vitalis sed exanguis & penitus mortua, cumque inclinaret, ne migraturo vltimũ viaticum deesset à

Verba morituri Morlaij.

Verba ministrorũ ad Morlaium.

Morlai supre- ma vox ad mi- nistros.

M.D.XCV. ſacerdote inungi poſtulat, peracto ritu, defixo obtutu in crucem placidè conquieuit. Morlaius olim nouatorum Ardelio, Achitophelius, germanicorum exercituum pro illis exorator, conſcriptor, & ductor, vt ſe ad metam æui deductum vidit, vno hoc ſerio actu, totam fabulam adulterinæ religionis deleuit, in hoc fœlix, quod ora malignantium obſtruxerit: nam Aulico, omnium quos ſua ætas habebat, fortunatiſſimo, quem rex in oculis gerebat, morienti mutatio religionis, non captandis opibus, alioue fuco imputari poteſt, menti minus ſanæ nihil minus, quandoquidem ad vltimum vſque animi ſpiritū, nihil illi excidit leue, nugatorium, alienum à ſua móderatione, quinimo ægrotante corpore omnibus qui interfuere, ſermone & ſtatu mentis viſus eſt ſolito prudentior. Rex vt mortuum audiuit, hoc de Morlaio teſtimonium tulit, ſibi fidiſſimum ſeruum qui ingenio & rerum agendarum peritia cæteris antiſtaret, amiſſum.

Viatica Chriſtianorū pie & infucate ſuſcipit Morlaius.

Mores hominis ante conuerſionem.

Regis de probitate & ſedulitate in demandatis ſibi perfunctionibus luculentum teſtimonium.

Lutetiam aduectus eſt tanquam oſtentum aliquod, (illuc enim quæ inuita natura & lucina repugnante genita ſunt ad ſtipem euehuntur) homo gregarius qui media fronte cornu geſtabat, non modo cute tenus, ſed exertum longum durum & acuminatum, quale ſemeſtri iuuenculæ prominet. Ille pudore belluinæ deformitatis Syluis auiiſque locis in agro Cœnomanenſi oberrabat, erutum ex latibulis Mareſcallus Lauardinus vt Regis conſpectui hominem ſiſtit, datur inſti-

toribus & Circulariis qui icone expressa adiecto programmate stipe videndum proponebant, vt solent qui leones, pardos & id genus ferarum, quas monstrorum parens alit Affrica, precio ostẽtant Lutetiæ quę rerũ nouarum exoticarumque auida spectatrix. Iam vero fabulis non deputemus homines esse monoculos, Cynocephalos, scyopodes, capripedes, cornigeros, Faunos, qualem Diuo Anthonio in solitudine apparuisse refert Diuus Hieronymus; cum ipsa Gallia quæ eo teste & laudatore monstris semper caruit, hominẽ quo diximus modo portentosum omnibus compitatim videndum mirandumque protulerit. M.D.XCV.

Dux Mauricius Batauorum antesignanus dum Fuentium, Chimeum Varabonium, cæterosque Hispano-belgas in Dourlana & Cameracensi obsidione occupatos videt, rei benè gerendæ opportunitatem nactus, terra marique ingentes copias contrahit: errabat pelago ducentis nauibus, rumore dubio quo appelleret, tandem post diuersorum littorum lustrationes, Grollensem vrbem obsidione cingit, quinque millibus peditum, mille equitum, viginti quatuor machinis rem aggreditur, tanto securius quod acies Hispanica alieno solo pugnaret, exilibus copiis nihil diffidens, cum ex finitimis fœderatisque vrbibus pro rerum euentu præsidiarios intra triduum esset coactūrus, sed longe expectatione sua labitur: nam Mondraconius arcis Antuerpianæ præfectus, vbi de classe Mau-

Ducis Mauricij naualis expeditio.

Obsidio Groslenses.

Mondragon gouuerneur d'Anuer.

M.D.XCV.

Mondraconij præfecti in Mauricium occursio

Discedit Mauricius re infecta.

riciana certior factus est, collectis veteranorum septem millibus, in actis & littoribus excubat, & speculatur in quam oram Mauricius exercitum exponeret. Mauricius, vt adesse Montdraconium sensit, à Grollensi vrbe castra dimouet, vtrique traiecto Rheno sibi insidiantur, Philippus Nassouuius Mauricij frater, quingentis equitibus, dum castra Montdraconij exploratum vadit, palantes & prædabundos, ex Hispanis circiter centum equites adoritur, illi concitato cursu, ad castra, se recipiunt; & de aduentu hostis nuncium ferunt; dum Montdraconius parat se pugnæ, Nassouuius duo signa equitum intercipit, dumque pertinacius ad conficiendas reliquias moratur, adest Montdraconius, cum selectissimo & recenti equitatu, suos vlciscitur, prærumpit Nassouuios, fugat, dissipat fugientesque ferro premit & in flumen agit præcipites, sic quos gladio non potuit, fluctibus obrui ex ripa videt. Philippus Nassouuius, Comes Ernestus frater, vtrique captiui & lethaliter vulnerati, in prædam venere, nequiquam adhibita medella vulneribus vel per accitos chirurgos Nassouuiorũ, nec enim illis assuetam priuatamq; opem medicorũ hostis nõn inurbanus inuidit inani tamẽ cura, nam vterque morte sua Hispanicam lætitiam & victoriam auxit.

Mõtdraconius Mauricianos fugat.

Captiui Philippus & Ernestus Nassouuij fratres ex vulneribus moriuntur.

Res Gallica.

Boscodelphinus ad regem transit.

Bataille de Craon.

Vrbanus Lauallius bosco-Delphini dominus, fœderationis olim tenacissimus, qui in Croanensi pugna, summam illi operam na-

tiauerat, cum aliquot Audini & Cenomanensis soli oppidis, ad regium obsequium reuertitur, summus tribunus militum, seu vt vulgo Marescallus Franciæ effectus. Mercolius vero in Armorica, latè & fœliciter imperabat, regiorum ducum anteà semper fractis aut retusis viribus, sed Marescallus d'Almontius Anglicano subsidio auctus, de fœlicitate cõtrouersiam faciebat ademptis Mõtcontorio, & aliquot castris oppidisq; dũ verò munitissimam vrbem Compertium obsidet, brachio & crure sclopo vulneratus, lentescẽte morbo interiit. sublato illo æmulo, Mercolius Armoricam sibi paccatam habebat, tanta fiducia, vt vulgo diceretur, velle sibi iure prætenso, diuulsam à regno sibi priuatam dynastiam facere, non paucos enim habebat susurrones, qui commẽtitiis titulis, post Annam Britannicam, Lusitaniæ rege, Catharina Medicea, aliisque hæredipetis Britanniæ exclusis Mercolium iure potiori niti affirmabant. sed in mucrone duntaxat, vt qui illum stringens Cæsareum illud iactare posset *hic faciet* tandiu facturus ille donec fortior occupanti auferat. per id tempus popularis paroemia, alludens ad nomẽ Mercolij iactabat, ex herminiis (pelles sũt maculosæ quales muris pontici quæ olim veteribus in delitiis fuere repetitæ nostro æuo pro insignibus Britãnicis habitæ) sibi palliũ Mercurium texuisse, quique caducæum sceptro adæquare niteretur, ni Iuppiter, audentius se efferẽtem comprimeret, alasque & talaria ademisset.

M.D.XCV.

Montcontour & Compert.

d'Almontius Marescallus moritur.

Ducis Mercolij de Armorica ducatu audacior sponsio.

Gallica paræmia ab insignibus Britãnicis.

Que Mercure vouloit fourrer son manteau d'ermines.

M.D.XCV.

Res Italica.

Patriarcha Alexand. Rom. Ecclesiæ per suos oratores adiungi petit.

Anno superiore, patriarcha Alexandrinus suos oratores Romam miserat, vt Apostolicæ sedi se coniungeret, eos summus Pontifex, omni hospitalitatis genere exceptos, laudata plurimũ, & accepta cooptatione Alexandrinorum Christianorum, qui à longinquis Nili ripis, in Tyberis vnitatem Romanæ Ecclesiæ quæsiuerant, domum remittit: totius legationis perfunctio, Coloniensibus typis euulgata est, interprete Baronio, ex Phario & æthiopico sermone, quamuis ex Batauis eruditus aliquis, odio sedis pontificiæ rei gestæ fidem abrogare summoperè enixus sit.

Res Germanica

Supplicium de ignauis Ducibus.

Acerbitas pænarum quas dant proditores rerum Turcicarum cæteros in officio continet.

Deditio Iauarini, Cæsaris animo tam altè insederat, vt Pannoniæ amisso summo propugnaculo & obiice, nedum illa, sed Germania atque ipsa Vienna Austriæ regia, non longius diei itinere à barbaris disiuncta esset, in præfectos vlciscendum statuit, vt in posterum reliqui, cautiores & cordatiores in dedendis vrbibus, se præberent: videbat enim Turcicam disciplinam, acribus pœnis & suppliciis contineri, ita vt si minus viriliter, Othomanidarum vicarij, vrbes arcesque dederint, quod mitius est & gratiæ cedit, capite plectantur, quod acerbius & plusquã Phalaricum per ima, suffixis palis sudibusque traiecto quadrifariam corpore, vel tergore detracto, publice dant pœnas, hinc fit vt Basciæ Turcici & Ianissarij licet iniquo loco pertinacissimè hæreant, nec dedant se, nisi cum aliter seruari non possint. Ardechio, &

coronario

coronario Perlino capitis vadimonium dicitur, quod illi Iauarino imperantes non modo ignauiter, sed corrupti auro & muneribus, Basciæ Sinano dederint. Cæsar acri expostulatione, vtrumque poscebat ad pœnam, vt qui claustrum & obicem Pannoniæ, vecordes dedidissent, cōtra suadentibus commilitonibus, non annona, non commeatu, non puluere tormentario, non milite ibi laboratum, Ardechium prælatum à Cæsare omnibus ad custodiam tam validi propugnaculi, qui hoc supremum & gloriosissimum munus, animi fortitudine ambirent, sacramento se adegisse ad deliquium animę propugnaturū, non alio solo sepultum iri, fidem insegniter & ignauiter fefellisse, qui viuat & non sit Iauarino conditus, necessitatem deditionis quam vterque caussabatur refellit Cæsar, in pœnu vrbano, duo millia amphorarum vini, farris contusi incredibilē fuisse copiam, seruati in horreis non triti multo maiorem, vt quæ in semestrem alimoniam pręsidiariorum satis esset, quinquaginta & vltra maiores habuisse machinas, quibus nōn solum à Iauarino obsidio depelli, sed obsidētes Turcæ foris obsideri, & à castris dimoueri potuerint, vt clauum clauo, sic in bello vmbone vmbonem, & tormentis tormenta depelli, multo anxius iniquiusque Turcas statiuis insedisse, qui ab oppidanis dies noctesque appetiti fuerint, forisque à Christianis lacessiti, cœlique intemperiis expositi, annonæ angustiis ita compressi vt sæpenumero viri,

M.D.XCV.

Securi percutiuntur Ardechius & Perlinus ob Iauarini deditionem.

Exaggeratio ignaua deditionis.

Caussa Cæsareæ expostulationis in Ardechium & Perlinum.

M.D.XCV.

summo vespere panem furfureum, stabularij pro iumentis fœni manipulos à prædabundis expectauerint, Orbi Christiano probrum factum, qui tutissimum propugnaculum, situ, arte, milite, machinis, commeatu, ad conspectum auxiliantium Christianorum, qui Presseburgi ad tria milliaria subsidebant, vecorditer & venaliter dederint. inexcusabiles esse vtrosque, qui licet per summas angustias, ad dedēdum coacti fuissent, tamen in hoc Turcicam solertiam æmulari eos oportuisse, qui deditis vrbibus, non solum triticum, farinā, vina, puluerē sulphureum, omnem denique bellicam supellectilem corrūpunt, sed etiam necant Christianos incautè ambulantes, & scrutantes latibula & conditoria opum, per cuniculos immisso puluere, certo interuallo horarum igne ad pabulum subrepente, deditas vrbes cum summo excidio Christianorum subuertunt, si animus euitatus, si ipsa iniqui Martis sors dedere cogebat, debuisse Turcico exemplo, horrea incendere, amphoras terebrare vt vinum difflueret, puluerem per subterraneos meatus subiicere, denique in Turcas suas artes regerere. Cæsar qui hoc opere, verè nomen factis æquauit, ex equestri & togatorum ordine, reis iudices dederat, Ardechio, & Perlino, de capite controuersia agitur & excutitur, Comitissa vxor Ardechij, cum gentilibus prouoluta ad genua Cæsaris marito caput deprecatur, ille nihil motus muliebri eiulatu & lachrymis vt ad has deprecationes obsurdescere æquū

Mos Turcicus cum à sua gēte vrbes dedūtur.

Frustra vxor pro marito dānato rogat.

est, ad iuridicos capitales, rem dimittit. vt solent in noxalibus disquisitionibus, vel prisca & inulta crimina excitari, & iungi recentibus, Ardechio, dum ipsa feralis vrna vertitur, obiectum anno 1593. post fugam Turcarum, ingentemque de illis victoriam adeptam, ad Albam Regalem, Palphium Nadasianum, marchionem Badensem reliquosque Christianæ militiæ duces vnum ab obsidione Albæ Regalis abduxisse, cum in summa trepidatione, vacua vrbs præsidiis, otiosè intercipi potuisset: adiiciebatur nuper, tacitè habitis consiliis cum Turca, Strigonianę obsidionis deserendæ authorem fuisse, re per quæsitores discussa, in vtrumque, capitis sententia pronunciatur. primò Ardechius, capite & dextra, qua Iauarini deditioni subscripsisset, plecti damnatur, vtque illa Viennæ palo affixa conspicua esset, cadauere ad scalas publicas, per triduum appenso, post sepulturæ gratia fieret, bonis omnibus fisco Cæsareo addictis. perlecto iudicio, stridet, fremit, stomachatur, & iam non se capiens, multa in Cæsarem, & in Mathiam effundere æstuabat, cum à summo præside monetur, ne intemperiis suis, conuitiisque mitigatione iudicij capitalis sese indignum præbeat: ille sedatior factus, rogat quæ in eum sit à Cæsare pœnæ moderatio, publicatur eam esse, vt capite & dextra solum plectatur, vtque repentè cum secto cadauere caput & dextra sepeliantur, affixionis spectaculique deleta infamia. Heu (inquit

M.D.XCV.

Mitigatio pænæ non admodum mitis.

M.D.XCV.

Ardechius) ea est, quam mihi nunciastis, boni iudices, Cæsarea lenitas in ferali & summo discrimine, vt sectus moriar sepultus tamen sim: quasi apud bene cōscios non sit facilis iactura sepulchri, & cœlo non tegatur qui non habet vrnam, omnibus enim natura sepulturam dedit, naufragos enim, idem qui expuit fluctus sepelit, & qui viui vruntur pœna funerat. Multa ille conquestus de acerbitate & iniquitate damnationis, obtestatur nihil in Cæsarem & Christianos per fraudem & noxam deliquisse, pluribus annis, fortitudinis & fidei suæ pro re Christiana testimonia dedisse, clementiam à Cæsare & Mathia deposcere & rogare plurimum, vt ab illis in mediis faucibus rerum Turcicarum, arx Christiana propugnanda sibi concredatur, cum summo vitæ discrimine propugnaturū: frustra vitam, ab eo deposci retulit Mathias, cum non nisi Cæsareę sit maiestatis eam damnatis condonare. Ardechius ergo & Perlinus, ad locum pœnæ, carpento vecti deducuntur, in tabulatū lugubribus pannis intextum conscendit Ardechius, quiritatur ad populum de innocentia, proditionis crimen à se longè depellit, non quod eius reus sit obire mortem, sed vt in posterum præfecti vrbium in eis se sepeliendos, potius eligant quàm de dedendis, vel summa necessitate cogitent, paludamento reiecto ad palum subsidet in genua, & prętensam manum mox ceruicem secandam præbuit, truncus syndone inuo-

Ardechij deprecatio.

Ardechij verba ad populum.

M.D.XCV.

lutus eodem carpẽto vectus familiari sepulchro condendus reponitur. Perlinus eam sortem obiturus idem conscẽdit tabulatum, nec dissimili oratione purgat se apud vulgus, mox non vno ictu, frementibus in spiculatorem populis ægrè illi ceruix demetitur. Perlini cadauer publica ignominia exemptũ humo mandatur, quamuis iudicio quadrifariam sectum membratim ad quadriuium alligari damnatum esset, sic qui flagitij consortes vt pœna sepultura adæquati sunt.

Truncum cadauer sepelitur.

Res Turcica.

Ignauia autem non solum in milite, sed in Imperatore castrorum inque Tribuno, summum crimen est, Othomanidæ Pœnorum & perfidiam & seueritatem nũc vsque æmulantur: Pœni enim qui toties fortissimos mortalium Romanos vicerunt, disciplinam militarem longè acerbioribus pœnis vindicabant: nec enim Pœni à Ducibus rem castrensem rectè administratam putabant quàm si post reductum exercitum obnoxij essent rationibus reddendis: Carthaginensium enim legibus, re malè gesta Dux cruci affigebatur, vt Bomilcar, quod inauspicatò aduersus Agathoclem, Asdrubal aduersus Cæcil. Metellum improsperè pugnassent, capite damnati sunt. Punicam hanc legem, quàm æquum & sanctum fuit reuocari, à Cæsare Rodol. sic olim Tullus Hostilius, Metium Suffetium ducem Albani exercitus quod pugnam deseruisset, in auia & montana secedentem, experturumque quò inclinaret victoria, nouo & exquisito genere sup-

M.D.XCV.

plicij affecit, nempe vt quadrigis in contrarium actis in morem Penthei frustatim discerperetur, quod semel à Romanis in vno Metio Suffetio vsurpatum, propter facinoris insolentiam & atrocitatē; cum Ardechio & Perlino vel grauioris delicti & supinioris ignauiæ consciis, mitius profectò actum est; quod præcisa manus quæ pacta dedecorosæ deditionis signasset, perinde factū quod solet vindicari in falsariis amanuensibus, quibus manus quæ falsum exararunt amputatur, sic Alexander Seuerus notarium qui tabulas cōfixisset, abscisis articulis digitorū, ne deinceps illa parte quid simile peccaret in exiliū protrusit: crimine falsi longè deterius vna syngrapha tot in Christo renatas animas, earumque ineluctabile propugnaculum vt fuit Iauarinū, omnium quos habet Orbis immanissimo tyranno lacerandas iugulandasque saltem ad omnes perpetiendas diritates vinctas tradidisse.

Res Turcica.

Crebrum est in imperiis, vt nouellis principibus veteres fastidio sint, Mahometes, Sinanem & Cigalam vtrumque apud patrem Amurathem in summa præfectura, & honoribus abalienauerat, summa belli Pannonici translata in Ferratum Basciam, ille vere iam prouecto, Bysantio in Vngariam profectus, infœliciter æstatem transegit, seu bona sorte Christianorum contigerit, seu quod veterani, pertæsi Tyronis insolens imperium, minus obsequentes essent, vt re vera, in castris parum imperatoriè, vt solent Turcarum vi-

Nouellus impera. Turcar veteres patris præfectos & ambactos abdicat suffectis ignauioribus.

carij, habitus est, ita vt in carbaseo tabernaculo, tumultuantibus militibus, vix illi ad epulas & thorum quies esset. despectum Ferrati, sunt qui tribuant, non tam imperandi tyrocinio, quàm artibus Sinani & Cigalæ, qui vt suas præfecturas reciperent, suamque in re bellica peritiam tam desideratam, quàm necessariam facerent, militum animos auerterant, annonam & stipédia militaria vt parcius serіusq; inueherentur tacitè curauerant, tanto opportunius ad priuatam suam vltioné, quo Bysantij nouellus imperator philtro ebrius, totus adolescentiam in vinum & veneré despumaret. Sinam suis artibus tantum effecit, vt abdicato Ferrato in Vngaricam præfecturam redierit, subolfecerat Ferratus capiti suo eas parari insidias, & proximè aduenturũ Sinanum qui eum exauthoraret, aliquot equitum sibi beneuolentiã & præsidiũ acquierat, quorum satellitio, aduersus Arsacidas ad suam cædem præmissos, se tueretur. Hen? inquit ô fortissimi commilitones, ea mihi tot laborum, quos simul apud Persas exantlauimus debita merces, vt nostra bellica virtute protractis Turcici imperij finibus, æmulorum factionibus, inuidiæque insultibus perculso mihi indecorè & ignominiosè obeundum sit. à duce vestro, fidissimi custodes, hoc indignum propulsate nefas, si inermem ab æmulis opprimi sinitis quiescendo cõmune crimen facietis: sistite me securum Bysantij apud summum Imperatoré, vt discussa procella odij & inuidiæ, lenitatis

Despectus noui Basiia Ferrati & in eum castrensis suorum tumultus.

Studia æmulorum in Ferratũ.

Intemperata adolescẽtia Turcici Imp.

Concio Ferrat

M.D.XCV.

suæ mihi aura affulgeat, non capiti meo incolumitatem paciscor, deprecor tantum, vt liuore subducto, causam apud eum mihi dicere liceat: tria millia equitum fidem securitatis dederant, cum ille fatum anteuertens (heû si posset anteuerti) castris abit & se dat receptui, Sinam vt Ferratum properare fugã intellexit Damascenos Ianissarios, quod pernicibus equis vecti sint ad persequẽdum mittit. Ferratus, à pegaseis cursoribus vt se appeti videt, frontibus obuersis, sæpius auertit & insequentes remoratur, cum autem pertinacius velociusque instarent, ad sistendos cursores per semitas, aurum, margaritas pretiosasque vestes spargi iubet, vt his auaritiæ illecebris moratos, post terga longè relinqueret, sed nec auro coercentur, vt olim de qua fabulantur puella, quam procus iniecto pomo aureo in cursu segniorem fecit, vt hamo aureo capi & coerceri non videt, formosissimas meretricij contubernij ad demulcendos sistendosque insequutores ipso itinere relinquit. Hac mora Ferratus, pontem super vadoso flumine transmittit illoque rupto, suos equites cis relinquit, rati qui insequebantur inter medios latere illum dum explorant & rimantur, multum viæ emetitur, vbi desiderari vident, in reficiẽdo ponte iterum morati, longiorem fugam permisere, atque ita astu & cursu effecit, vt Sinani inuidiæ subductus, non longè à Bysantio latuerit, per ambactos suos & clientes, perque Turcicas amasias, salutem & ad aulam regressum obtinere niti-

Fugiẽtis Ferrati dolus & inescatio.

Ferratus Bysãtium reuersus in gratiam redire meretriciis artibus nititur.

tur, sed Sinani & inimicorum plus valuit potentia, qui comprehensum, erutumque è latebris adacta circa fauces resti, baculo in nodum stringente humi elisum & strangulatum reliquerunt.

M.D.XCV.

Strangulatio Ferrati more Turcico.

Suprà diximus, Carolo Mansfeltio in principum imperialium cooptato numerũ, in Cæsareas acies summam præfecturam delatam fuisse: ille Vienna, Altemburgum progressus, cum decem peditum, octo equitum millibus transmisso Danubio Turcis animi pendentibus dubioque metu quo castra positurus esset, tandem ex improuiso Kalend. Quintilis, *Granum* seu ciuitatem aquæ Strigoniæ inuadit, primo impetu veterem vrbẽ, non cruentè admodum expugnat Turcis in arcem se recipientibus, parte illa recepta vrbis, Mansfeltius castra stationes & tormenta collocat, quibus nouam vrbem, & Diui Thomæ propugnaculum ita verberat, vt hiatu facto, per murum Cæsarei irruperint ad vnũ cæsis omnibus, mox tripartitò collocatis machinis, castrũ tanta vi & fragore concutit, vt collapso latè muro, ad inuadendũ Christianis classicum concitauerit, nec illi segniter insultant, sed obicibus terręq; aggestionibus obstructo aditu, ingenti clade depelluntur. non longè aliud erat Turcicum propugnaculum, vulgo *Cocheren*, delati flumine aliquot Turcæ, Pannoniis militibus frustra obluctantibus, propugnaculum subeunt, vnde animosiores facti obsessi, Christianos magna strage afficiunt, Mansfeltius

Obsidio Granii à Carolo Mansfeltio.

Expugnatio veteris & noua vrbis perquam facilis.

Insultus in castrum à Christianis.

Le fort de Cocheren.

Expugnatio fortalitij.

M.D.XCV.

Obsessis in castro mille Turcæ auxiliatores subrepunt.

Berbligierbegij Græci auxiliaris acies.

Castrorum vtrimque ordinatio.

vt auxilij spem omnem obsessis in castro Strigonij adimeret, fortalitium *Cocherum* expugnandum statuit, dicto ocyus ita concutit, vt Pannonij irrumpentes quidquid obuium sternunt & mactant, quos fuga ferro subduxit, Ister vndis demersit. Beblierbegius Græciæ (is est summus Despotes,) sub Byzantino Imperatore, vt arctissimè à Christianis Strigonium premi videt fidissimam æque ac necessariam illi operam præbiturus, vndiquè copias accersit, præsidiis Budam & finitimas vrbes vacuat, coactisque omnibus exercitum ingentē conficit, non longè à Christianorum castris ille sua collocat, carbasea tabernacula defigit 3. nonas Augusti, è statiuis exeunt equestres turmæ Christianos adorituræ. Mansfeltius, prærepto consilio hostium, & castrorum situ, cum equitatu Grecanicis it obuiam, ille dextrum cornu, Marchio *de Burgau* læuum regebat, medius incedebat Palfius, cum Pannoniis equitibus. Bascias Budæ, vt se suosque virtuti & multitudini Christianorum impares videt, post cruentam velitationem receptui canit, sed turbatis ordinibus, Christianis ocyus sæuiusque insequentibus, totum agmen in fugam vertitur. at non multo post versa alea martis Turcæ enim bellum redintegrantes, pari fuga & damno Christianos mulctant, ita fortuna in armis variat & ludit. quotidianis excursionibus decrescebant Christiani, contra barbaris castra augebantur, ita vt obsessis per nocturnos ignes, auxilij spem indubiam polli-

ferentur. pridie nonas Augusti barbari moliuntur expugnare Diui Thomæ propugnaculum, vt illo recepto, ad obsessos dietim recens miles immitti possit; Inuadunt illi sed depelluntur à Christianis, machinarumque ferrea grandine obruuntur, ita vt Bascia Natoliæ antesignanus, re infecta discesserit: dehinc conatus per angustum callem, furtim suos in castrum inducere; Hannonij loricati ad intercipiendos dipositi, quamuis paulo serius (Bascia cum centum circiter ingresso) reliquis aditum præcludũt. Mansfeltius cum aut vincendum aut castris discedendum esset toto exercitu aleam martis experiri statuit, aciem ordinat, peditatum tripartito diuidit, Pannoniis Germanicisque equitibus vtramque alam stipat. Turcæ nihilo segniores ignauioresque, more suo vlulantes procedunt, anteibant 24. campestres machinæ quibus primos ordines Christianorum perturbare nituntur, sed brutum fuit fulmen cum aera potius quàm corpora verberarent, contra Christianorum tormenta, apto loco & ad certiorem eiaculationem disposita, vt farta erant non modo globulis & glandibus sed cathenis compactis sese ad iactum dissoluentibus, magnam stragem barbarorum ediderunt, turbatis ordinibus manipulisque dissipatis, hinc Mansfeltius ad dextrã, illinc Palfius ad læuam impetit, cogitque in auia & montana fugere, dumque concitatius insequitur præclasis

M.D.XCV.

Conatus barbarorum.

Præpeditur in castra [illegible] auxiliariis Turcis.

Pugna.

Machinæ Christianor. magnã stragem faciũt.

Fuga barbarorum.

M.D.XCV.

faucibus montium, relictis castris machinisq; sparsi & palantes effusissimis habenis fugiunt. sex millia Turcarum cæsa fuere, hanc victoriam Basciæ Iauarini & filij internecio nobilitauit, ille Græcanicus Belgibergius fuga dilapsus, sclopo saucius; triduò errore viarum deuius, Budam prorepit. Præter ingentem stragem, opima spolia & exuuiæ fuerunt triginta quinque signa militaria, totidē machinæ, tentoriorum, equorum armigerorum, mulorumque onerariorum camelorumque tria millia Christianis victoribus accesserunt. Postridie vbi Mansfeltius, à tam arduo & fœlici labore militem refecit, per tubicines de deditione oppidanos admonet, ab eis hoc responsum tulit, *Quanquam vna nobis salus sit non sperare salutem, & auxilij spes omnis prærepta sit, tamen ea animis nostris insidet pertinacia, vt dedecorosæ vitæ gloriosa mors nobis anteferenda sit.* Christiani hoc dicto exasperati, omnibus machinis muros quatiūt, cuniculis suffodiūt, & obsessis extremum excidiū moliuntur. At vt secundis rebus sors luctuosa crebro se admiscet, fortissimus & fortunatissim⁹ ille Mās-feltius, dū in adipiscenda victoria diutius pugnat, lingua & manu Ducis & militis partes agit, sudat & alget, febrem contrahit, qua insanabiliter æstuans, victor è terris in cœlos migrat, idem fatum nactus, quod æquè fortis & memoratissimus pugnator Castrucius Castracaninus, qui de Pisanis parta insigni victoria neglecto puluere & æstu, dum

Bassias Iauarini cum filiis occiditur.

Fuga Belgiberg.

Obsessorum ad tubicines de deditione responsio.

Morbū lethalē cōtrahit summus bellator Mansfeltius.

Petrus Aretinus in vita Castrucij.

moratur in lustrando exercitu frigore diriguit, & exinde accita febre magnum sui desiderium commilitonibus reliquit. Mansfeltius, Germanobelgarum principum alto sanguine ortus erat, vt Mansfeltiorum familia priuatis supremisque dominiis etiam nunc inclyta, ab vna arbore in multiplices secta ramos, Vbios, Eburones, Sicambros gentis suæ propaginibus implet: superabat autem generis sui gloriam Mansfeltius virtute bellica, qua fœliciter sæpius pugnare rerum gestarũ exitu compertum est, & si quid in Gallos ab Hispano-belgis audacter strenuè & prosperè gestum, Mansfeltio non immeritò tribui oportet. Hinc Cæsar tanti ducis suæ militiæ auspicata fortitudine pellectus, eum ad summum tribunatum & præfecturam suorum exercituum magnis stipendiis & cooptatione in ordinem torquatum imperialium principum euocauit. sed primis auspiciis fœliciter & inuictè belligerantem fata nobis inuiderunt, quo sospite Vngariam finitimasque gentes, Turcica tyrannide liberatas iri, vel paucorum mensium progressus fœlix spem dabat. Marchio *de Burgau* summi ducis vicem obtinuit, Iano Medicæo iniquum ferè te quod sibi prælatus esset, nihil tamen hinc exercitus detrimenti cœpit, conspirantibus omnium animis ad obsessorum expugnationem. Mansfeltij obitus altissimo silẽtio non solum obsessos sed obsidentes latuit, ne illos efferret, istos deprimeret, recenti auxilio successere castris duo millia Germanicorum pe-

M.D.XCV.

Elogium Caroli Mansfeltij.

Sufficitur Marchio de Burgau in locũ demortui Mansfeltij.

Noui auxiliatores Christianis.

M.D.XCV.

Arduus insultus.

ditum. Illi 13. Sextilis ad insultum mittuntur, depulsi pedem referunt vlterius retrogressuri, ni Itali ductoribus Carolo Gonzago & Rossio regredi coëgissent, Pannonij Hussari & Hannonij laborantes fulciunt, succeduntque labori, quem per horas quinque pugnantes cum oppidanis desudarunt, ter depulsi omnes, donec impetu decumano Hannonij, prima fronte obuij, in murum & aggerem qua latè deiectus erat insiliunt, pedem & signa defigunt, succedentibus aliis Turcas stationibus depellunt, fugant, duo millia cædunt, reliqui in castrum se recipiunt. vt à captiuis cognitum more suo Turcas puluerem sulphureum subterraneis latibulis condidisse, quo ignem ex fune accenso concipiente, vrbs ipsa cum victoribus Christianis tellure displosa, ruptisque fundamentis obrueretur, per tubicines indictum, vt infida statione discederetur. Vix Christiani equos, annonam, exuuias & quod conducibilius, raptim & tumultuario eduxerant cum dolus Turcicus detegitur, (qui illis de more est) scilicet in cryptis abditus puluis vbi accensus ab ima tellure foris in auras erupit, chasmate obrutis quinquaginta Germanis, quos prædæ cupido minus obsequentes fecit. Castrũ interea iugiter quatitur, pinnis & antemuralibus deiectis, ita vt obsessi condere se latibulis coacti sint, cum impunè muro stare nequirent. Archidux Mathias vbi castris successit, cum ad irrumpendum, non satis peruius murus esset, pontificium exercitũ, qui in confinio recens aderat expectandum pu-

In captis deditisque vrbibus Turcica perfidia.

tauit, Germani contra non procrastinandam expugnationem, nec ferendum esse, vt qui foris militiam & æstum tamdiù tolerassent, quique incredibili fortitudine non sine magnâ suorum strage vrbem expugnassent, castrensi spoliatione manubiisque ab Italis priuarentur, victoriâ quæ in manu illis esset, nihil durû expertis non esse deferendâ. ad partam prædâ manubiasq; hostiû otiosè & innoxiè accedere illos, contra Mathias ad Germanos, Basciâ Sinanum extrema omnia moliri, Germanicis & Pannoniis gloriâ partam tolli non posse, separatim alioq; loco strenuè bellaturis, satis adhuc gloriæ prædęque superesse. Mathiæ sic monenti mos geritur, & pontificium subsidium expectatur: XVI. Calen. Septem. quę Clementis acies duodenis millibus pugnatorum constabat, egregiè armis instructa castra auxit. Itali ne cum Germanis rixarentur (vix enim vtraq; gens in conuictu & consortio sibi conuenit) seorsum ad inuadêdum sibi locû deligunt, isti aliunde irruptionem conâtur. Hoc erat summi periculi, propter angustum hiatû muri, visumq; pluribus, suffossionibus cuniculisq; opportunius rem tentari posse, contra alij vix vnquâ his artib⁹ expugnari vrbes, aperto marte & insultu, quanquâ maiori strage castrû inuadendû. Ianus Medicæus verberationê omnib⁹ tormêtis redintegrat, côtra oppidani, machinis suis, non leuiter Christianos infestabant, eas Medicæus rotis fulturisque suis disruptis, quatit & deiicit, Italis inter se disceptantibus, quiorum duces cohortesque præirent, ad

M.D.XCV.

Obtestatio militum Germanorum aduersus Italos.

Acies Pontificia Clem. 8.

M.D.XCV.

irruptionē primi agminis gloria, fortitione, Mario Farnesio contigit. Ille ex vniuersis legionibus vicenos seligit, hos omnes, de genere Capussinorū Frāciscanus oratione Tyrtea & crucis vexillo, ad pugnam vehemētissimè cohortatus est, pugnari ab eis pro gloria eius, qui mortales omnes, ipse immortalis morte sua redemisset, pugnari in exleges & barbaros, qui solo vultu homines, moribus ferinis belluas referant, non esse pertimescēdam mortem quæ ad æternitatem aditum referet, morientibus pro aris & adytis in cælum esse reditum, attritos esse adeò Turcàs, vt cum subsidium nullum submitti possit, desperatis rebus vltimam rabiem eructēt, quam si primo illo agmine sustinuerint fregerintque, armis abiectis, signisque militaribus relictis, postico dilapsuri sint. Itali primipili hac concione animosiores facti, à præcone rei benè gerendæ symbolo crucis auspiciis acceptis, per muri macerias & prærupta, anxiè admodum conscendunt, loco decliui & lubrico vix hærent vestigiis. obsessi ex loco superiore omnia conspicati, ad propulsandum insultum se præmuniunt, sclopis, saxis, ignescentibusque iaculis, Italos accessu & statione prohibent, qui anteibant, loco cedentes retrogressi, secundum agmen præpediebant, ac pondere deprimebant, præceps & salebrosa via, angustus aditus per murum, continua obsessorum propugnatio, sclopoturum igniumque eiaculatio, multum periculi & negotij Italis exhibuere. Farnesius

Delectus Italorum ad inuadendum.

Cohortatio Capussini.

Accerrima pugna.

Farnesius primo insultu grauiter percussus pugnæ subducitur. Marcus Picus alter ab eo, vices eius obit strenuè ac interritè progressus, superatis quibuscunque periculis, quinquies depulsus quinquiesque regressus, tandem muri fastigium cum paucis occupat. Ille, summo Imperatori Pontificiæ aciei mandat, vt quamprimum auxilia submittat, quibus summo illo fastigio se tueri & consistere possit, si omnibus copiis sibi succurratur, Turcas facilè depulsurum: Aldobrandinus, (is nepos Clementis VIII.) Italici exercitus dux erat, renunciat vt ad vesperam loco perstet, quacumque vi & arte poterit hæreat, subsidia cum nox vim ferri & ignium prohibuerit, subministraturum. Vbi cælum caligo obtexit, Ascanius Sforcia, Pico it auxiliatum, præmunimenta seu antepectoralia lignea, vimque fossorum cum ligonibus præmittit, vt condere se scrobibus possent. succedit operi Ascanius à cornu, ac ducta ingenti fossa aduersus Turcicos impetus integumentum fecerat. Ille Sforcia, cum Carolo Gonsaga turrim inuadit & expugnat, vnde pars inferior castri despici poterat. aliundè Germani, ad radicem muri prærupti statiua posuerant. Turcæ quo in loco, & periculo res esset, tam vicinis hostibus inter se deliberant, Bascias Natoliæ, ad quem summa rerum, omnibus antesignanis interfectis, deuenerat, de deditione consulentibus respondet: *gloriosius esse, si congestis in vnum puluere, tormentis, omnique armamentario, hisque*

M.D.XCV.

Egregium facinus Italorum.

Ascanio dela corna.

Germanorũ alibi summus labor.

M.D.XCV. *incensis, per tela per hostes discesserint, vt incendio & ruina consumptis propugnaculum in posterum Christianis, nullo vsui esse possit.* Contra alij conducibilius putarunt, si deditione non dedecorosa infantium & fœminarum saluti consuleretur, nec ita proiiciendas animas fortium bellatorũ, qui superessent, quiq; seruati in posterum, æquè fidam operam summo Imperatori Mahometæ pręstare possent. Ergo pluribus sententiis placuit, de pactis explorandos obsessores. Eiurator Christianæ fidei colloquij initium fecit, multoties habito & iterato, Bascias renuntiat, ea esse ætate, vt ignauiæ macula res tot fœliciter gestas inquinare nolit, nec dediturum arcem, nisi à se pręscriptis conditionibus, fieri quidem posse vt Turcæ summa vi tandem opprimantur, sed non inultum fore Christianis, qui non nisi multo suo sanguine eam victoriam adepturi sint. Tandem Calendis Septembris conuenit, vt Turcæ loco abirent gladio cincti, singulis sarcina rerum suarum permissa, quam humeris deuehere possint, datisque cimbis & lintribus, quibus Danubio Budam sine noxa & fraude deduci possent, mulierum & impuberum ingens numerus, mille pugnatores gregarij, ex his quinquaginta saucij, Ianissarij trecenti veterani omnes & in armis exercitati, illi discedunt præeunte Bascia & vicem Turcicam plurimum dolente, vt obuerso in tergum vultu obtestatus sit, vix antea tantam iacturam Othomanidas Imperatores fecisse. Dum naui-

Obsessi de deditione collocutorem mittunt.

Pacta deditionis.

Bascia dolentis dictum memo- [illegible]

gia subeunt, violatæ leges deditionis Iauatini exprobrantur, sed in Tartaros immite & rapax hominum genus probrum Turcæ regerunt, vt re vera tunc fidei ruptæ infamia penes Tartaros fuit, vel recenti exemplo se purgant quod ante discessum, castri omnia latibula subterraneosque meatus explorandos patefecerint, numquid abditi pulueris igniumque lateret. Augusto mense dux Mātuan⁹ auxiliaturus Christianis, à Cæsare summa animi beneuolentia & apparatu excipitur. Dux Ferrariensis in societatem sacri belli se adiunxerat, sed domestico, aduersus proscriptos & extorres impediebatur, qui tanta feritate, vbique grassabantur, vt homini viuo cutem detraxerint.

Aduentus ducis Mantuani ad Cæsarem.

Feritas prædonum in ditione Ferariensi.

Lutetiæ non multo post moritur Antonius Lusitaniæ Rex, apud Gallos tamdiù profugus, ex summo rerum fastigio omniumque rerum vbertate, ad Regis Christian. liberalitatis annuum stipendium redactus, ærumnas mortalium & adempti regni desiderium beatiori mutauit, funus ductum non pro regia celsitudine, ita vt adhuc insepultū cadauer populari loculo iaceat, fœlix in insultantis fortunæ statu, quod amici cliētes famuli, qui profugum erant insequuti, veteris cultus & obseruantiæ ea præstarent obsequia Lutetiæ in æde conducta Fanciscanorum, ac si Vlixbonæ in auorum Regia rerum fuisset potitus, Rarum pignus fidei quæ rerum secundarum comes, aduersis se subducit.

Obitus Antonij Lusitaniæ Regis.

Habitabat in æde interiore conducta Franciscan.

M.D.XCV.

Princeps Arausiensis Guillielmi Nassouuij ex Burani comitis filia primogenitus, vbi pater nouis rebus ſtudere Hiſpano viſus eſt, ab eo ſubductus in valdoletana Aula Catholico ritu educatus adoleuerat, velleris aurei torque donatur, perſtatq; in fide Hiſpano-belgarum, fratre Mauricio, illis totis armis ſupremum exitium moliente.

Res Hybernica.

Comes Tyronius, in Hirlandia & Hybernia, Hiſpano ſubſidio adiutus, Catholicorum anteſignanum ſe profitetur, aduerſus Anglicanæ proreges, rebus adeo fœliciter geſtis, vt res Catholicorum longe ſuperiores eſſent, inque dies numerus increſceret.

Res Polonica.

Iterum ad Pannonios, nos belli tuba vocat. Sarmatiæ cancellarius, Moldauiam cum ingenti exercitu populabundus ingreditur, (homo ferox Chriſtianæ propagationis flagellum, non tam legum cuſtos, in quibus ſua ſumma præfectura verſabatur, quam euerſor) belli gerendi non alia capta occaſione, quam quod Stephanus quidam eſſet à principe Tranſſyluano Vaiuoda Moldauiæ delectus, cuius inſtituendi penes illum ius non eſſet, ſed ad Sarmatas pertineret. Stephanum bello victum, vinctūque abductum, Cancellarius non modo vicariatu Moldauiæ, ſed vita inſigni nequitia & crudelitate priuauit, antiquis Sarmatis efferatior, qui in ſumma inedia, elicere & epotare ſanguinem equinum contenti erant: at ille vno hauſtu Stephani ebibit, cuius abdicatio & carcer impotentis hominis rabiem

Cancellarij Polonici animus ferox & vindicta appetens.

Sarmata ab epoto ſæpe vehēdus equo.

M.D.XCV.

non satiauit, Poloni Cancellarij *Chamus* Tartariæ fastum non ferens, vt qui eum crederet in suos fines censorem agere, cum centum millibus equitum (fabulosum credat lector, non assuetus Thracum audire victum, mores & potentiam, quæ in equitatu summa est) Moldauiæ limites appetit, ibi pro Vaiuoda seu prodomino Sendhiacum intromissurus Sarmata, accessu Thraces prohibet, & prima velitatione damno mulctat, illi quibus vita in rapto est, cum nihil prædæ ibi odorarentur, Sarmatæ annuunt, *vt Hieremias* quidam ab illo institutus, præfectura Moldauiæ fungeretur. S. Pontifex, Cæsar, & Germanici principes, qui rem Christianam, tanta cura sumptibusque bellorum fulciunt, apud Sarmatiæ regem, acerbissimè de Cancellarij sui cum Turcis Getisque in exitium Christianorum commercio conqueruntur, dignitatis suæ & officij plurimum oblitum, vt cum positus sit, tanquam obex & claustrum, aduersus illuuiem istam barbaricam, per suos in Europam inundantibus Turcis ostium recludat, sed nec Pontificiæ, nec Cæsareæ quiritationes multum valuerunt, apud regem qui nihil summo imperio, apud suos statuere posset sed quasi precariò pro libidine Cancellarij & procerum, rebus præesse tempori parere & necessitati seruire cogeretur.

Excursio Chami Tartariæ in fines Polonorum

Thraces cum Polono conueniunt.

Expostulatio Christianorum principũ apud Regem Poloniæ de sui Cancellarij iniquis moribus.

Dynasta Transsiluaniæ, *Lipam* in superiore Pannonia, munitissimũ oppidum, quindena obsidione intercipit, obuios quoscum-

Transsyluanus Lipam obsidet & expugnat.

M.D.XCV.

Turca expugnata vrbe castro cedunt.

que ferro demetit, reliquiæ in castrum profugiunt, sed quæ post triduum relictis armis signisque militaribus, ignauiter loco cesserint; quandoquidem Sinan ille Basscias, ex ratibus compacto ponte numerosissima acie Istrum, quo obsessis auxiliaretur, transmittere enitebatur. Christiani, inito consilio num Sinano occurrendum sit, totis castris inclamatur, non vltra morandam victoriam, obuiam eundum, priusquam se Getis & Gelonibus coniunxerit, contra opponitur, vno iactu tot res bello partas effundi, multo vtilius si mora frangatur vel diuturna aliqua obsidione, eius vires quæ tam validæ & recentes erant atterantur, peruicit hoc consilium ardor pugnæ, & militum vincendi fiducia: ex alacritate faustum omen capitur, & ne feruor ille remolesceret, Transsyluanus illico aciem omnem instruit, 6. Septembris ad Danubij ripam deduxit, vbi primo intuitu comperit, Basciam ponte super rates tabulato, mediam partem castrorum transportasse, in celeritate summum esse lucrum ratus, si hostem amne interiecto diuisum, eumque magis in traiectu, quam in armis occupatum adoriretur, nec mora acie disposita in Turcas prorumpit, illi fortiter impetum excipiunt, & fortius regerunt, acerrime tribus horis ancipiti marte pugnatur, vt quô inclinaret victoria neutri compertum sit. Christianis equitum sex millia recenti subsidio adsunt, qui fessos plurimum

Varia consilia de progressu in Turcam.

Turca inuaditur in traiectu Danubij.

Pugna diuturnitas.

recrearunt. Turcæ qui Istrum traiecerant, ad suos redeunt vtrinque fractis animis & anhelantibus, fit pugnæ per sesquihoram interstitium, mox redintegratur tanta laniena, vt latissimi campi strue cadauerum horrescerent, cruore stagnaret tellus, & Ister riuis defluentibus rubesceret, vesper pugnandi finem fecit, Turcisque animum ademit, itavt turbatis ordinibus in fugam versi, potissimum cum Basciam Danubium traiecisse vident, ad pontem ita densè & turbidè se effuderunt, vt pondere pressus soluta compage ratium, in amnem præcipites dederit, sic quos ferrum non sustulit, Ister demersit. Germanicæ relationes, typis excusæ, ex quibus ista decerpsimus, 25. millia Turcarum, dimidio minus Christianorum cæsa perhibent. Transmisso Danubio Bascias in Bulgariam se recipit, laceri sparsique exercitus reliquias collecturus, vt viribus reparatis sæuior immaniorque in Transsyluanum insurgeret, ille per emissarios, de Basciæ consilio certior factus, post arduam eluctationem variationemque sententiarum, in eam itum est, vt *Tergouistum* olim Valachiæ primarium oppidum obsideretur, ex eo Bascias pridie se proripuerat, ad quatuor milliaria castra positurus, relicto ibi validissimo præsidio res confestim peragitur, sub vesperam 17. Octobris tacitè castra locantur, per tenebras admouentur

M.D.XCV.

Defessi pugnādo interquiescunt & respirant vt pugnēt acrius.

Fuga Turcarū & ratium ex pondere depressio.

Obsidio repentina Tergouisti.

M.D.XCV.

machinæ, luce orta disploduntur, tanta vi & celeritate, vt consilium vel arma ipsa capiendi, obsessis spatium non fuerit. Turcæ, ex Christiana Basilica, sibi propugnaculũ confecerant, ab imo ad fastigium ingesta tellure, ita vt bombardici ictus, deiecto muro aditũ nequaquam facerent. Transsyluanus suffossis fundamentis, trabibusque quæ aggestionem terræ fulciebãt exustis, per hypogæa fornicata subterraneum iter suis facit, per quod agminatim irrumpentes strage omnes adęquãt, Bascia & altero seruatis ad pretium redemtionis, vel captiuorum permutationem. Irrumpentibus Christianis, per murum tres vel quatuor dissiliunt tenebrarumque fiducia, in proxima castra Sinani se recipiunt, tantoque pauore illa compleuerunt, vt intermissis munitionibus, relictis carris, impedimentis, ipsisque machinis profugerint, nec pauere desierunt, donec interiecto Danubio, in Bulgariam reduces ex fuga & pauore animos receperunt. Trãssyluanus, vt per speculatores, de fuga certior factus, celeritate anteuertendos putat atque ad persequendos, per aspera & montana, compendio viarum suos deducit, festinantibusque calcar addit, vt maturius Georgianum castrum appelleret, quod valido præsidio Sinam firmarat, vt ad traiectum Danubij necessaria operiretur, sed Bascias cursu anteuerterat, & pene suus exercitus tranauerat, iamq; subsequebatur vltimũ agmen Turcicum cum Christianorum mancipiis: qui præibant in acie Transsyluanica, vt

Per cuniculos Christiani subrepunt.

Sinani Castra turbãtur relatione fugitiuorum.

Transsyluanus Turcas fugientes insequitur.

M.D.XCV.

Sinanum maiori cum parte exercitus Istrum transmisisse vident, suapte iniussi ac irrequisito Transsyluano, cũ res ipsa per se opportuna summi ducis consiliũ non exigeret, inscios inopinãtesque Turcas, qui cis flumẽ morabãtur inuadũt vt magna parte concisa, reliqui turmatim in pontem se effundentes, fuga sibi consuluerint, in ea perturbatione, non pauci in Istrum fiunt præcipites, sed summum victoriæ fuit in reciperatione Christianorum, quos barbari vinctos abducebant. Transsyluanici vlterius hostem erãt insequuturi, ni ex speculis pinnisque Georgiani castri machinę crebris eiaculationibus transitu pontis prohibuissent, interuentu noctis prælium dirimitur, luce exorta, missi ad speculandum situm castri, quod vallo, muro fossaque alta, & restagnante Danubio semper exundanti præmunitum est, & quamquam oppugnationis esset perarduæ, Transsyluanus superior omni discrimine, cui nihil erat inuium & ineluctabile, celerrimè machinas admouet quatitque murum, at in ponte illo cum diuturnitate pugnæ obsessi defatigarentur, alij recentes integris viribus succedebant, cumque vix expugnari posset cum ligneus esset sudibus tignisque impositus, exurendum Christiani statuunt. Siluius Picolominius Italicarum cohortium præfectus, periculosum opus aggreditur, sed deterritus internecione suorum, destitit, quæ subsecuta est nocte antepectoralibus aliisque munimentis instructior, cœptum redintegrat

Obsidio Castri Georgiani.

M.D.XCV.

non infœliciter, exusta dimidia parte pontis, intercluso hoc aditu Turcis auxiliantibus, maioribus machinis muri deiectio vrgetur, vbi æquabiliter patere visus est, Itali & Pannonij, semel atque iterum depulsi, retuso impetu obsessorum, post acrem vtrinque pugnam, quâ aditus erat irrumpunt, ad internecionem præsidiarios omnes redigunt, vt ex tanta clade nec lixa superfuerit. In contermina insula, Turcæ qui castra ad auxiliandum posuerant loco cedunt, ex binis triremibus, quibus Danubio militem & commeatum conuehebant, vna incensa, alia capta. ad insectandum Basciam cum rates lintresque in expedito non essent, fuga maiorem victoriam Transsyluano inuidit. concilio conuocato exquirit sententias, num præsidio firmandum sit castrum, quo in Pannoniam ex Bulgaria Turcæ transitu prohiberentur: non defuere, qui probarent sententiam, sed maiori parti placuit, exurendum soloque adæquandum, ne in posterum colluuies ista barbarorum, hinc grassandi, prædandique occasionem sibi faceret.

Solo adæquatur Georgianum Castrum.

Sinani Basciæ prosopographia.

Vt sciant posteri, quis quantusque fuerit, Sinan Bascias, quàm sitiens Christiani sanguinis, vna hac linea barbari simulachrum delineatum habeant. Is gente Epirota fuit, qui vel à puero, intempestiuis militiæ honoribus donatus fuerit, nam vix pubertatis annos egressus, obsidente Viennam Othomanidarum principum, maximo Sultano So-

limano, iam cum Genissariis, æmulus de dignitate certabat, vt virilior factus laniènis Christianorum, gloriam & potestatem apud suos quæsiit, & quanto cæteros odio & feritate in Christianos antecellebat, tanto præfecturis, fauore & gratia apud Bysantinum præualebat. Ferunt eum post expugnatam Cyprum, Ochialio & Allio Basciis suasorem fuisse, vt Venetorum vicario Bragadino, violato deditionis fœdere, cutis viuo detraheretur, vtque excoriati exuuiæ feno infartæ ad terrorem ex malo suspenderentur, assuetusque carnificinæ Poliphemus in Tunnetensi arce (quæ vetus est Carthago) hoc exquisito genere pœnarum non paucos Christianos affecit, commilitonibus æmulisque in castrensi imperio non æquior fuit, qui omnes veneno, ferro, aut laqueo, necandos curauerit, adeo homo impotens impatiens consortis fuit, cuius feritati & audaciæ vnum defuit, ab Imperatore Bysantino cruentas manus abstinuisse, quo vno scelere omnia forsitan expiasset. Mirum fuit, hirudinem istam humani sanguinis vsque in annum 83. vitam traxisse, in quo rediuiuum fuisse Attilam, Christiani omnes experti sunt; nec enim acriore flagello vapularunt, sed vbi castigatione meliores facti fuerimus, flagellum istud æternis ignibus exurendum dabit Deus, quamuis ostentum sit in terris senex Tyrannus. „

M.D.XCV.

Nota quã annosus esset Sinanus.

Feritas Sinani qua sibi ad sũmam præfecturã aditũ fecit.

Iam Autumnus desinebat in Brumam inque

M.D.XCV. imbres continuos soluebatur, ac cælum immite militem in hyberna deduci monebat, his potissimum finibus vbi maturant hyemes, ergo gloria, præda, armentis equorum & camelorum, castrensibusq; omnibus exuuiis manubiisque onustus Transsyluanus, non vno loco ad hyemandum suos dimittit. Autumno appetente (cuius initium repetendum est, vt res alibi gestæ opportunè & suo loco referantur) delibauimus Vincentium Gonsagam Mantuæ ducem, cum Strigoniū in angusto esset, Pragam ad salutandum Cæsarem appulisse, non tam numerosa quam delecta acie, quæ Pontificiam iam laboribus cædibusque suorum non mediocriter exhaustam, alterna vice Martis recreauit. Ne Mantuanæ cohortes nihil agendo relanguescerent, deliberatū inter militiæ summos duces, post receptum Strigonium, è re Christiana vbi præliari, quid inuadi, & expugnari potissimum conduceret; placet Vissegradum olim Vngaricorum regum, coronæ infulisque regalibus suscipiēdis, dum Troia dum Pergama starent, fanum & palatium, obsidione cingi, vrbs nec arte nec situ munita, cuius munimentum in castro est editissimo loco, quo Danubio machinis nauigatio perfacile prohiberi potest, dorsum enim montis ripæ proximat, ita vt naucleri, ad radicem appellere, portorium dependere vel inuiti cogantur, nec enim latius euagari lato æquore datur, cum ibi vtrimque stringentibus se ripis Danubius coerceatur; Vt aduenere

Dissoluuntur acies.

Res Vngarica.

Vissegradum obsidetur.

M.D.XCV.

Christiani è castro sclopórum crebris eiaculationibus impetuntur, ex tam acri initio, in vrbe expugnanda sibi negotium fore suspicantur, aliter tamen accidit, exportatis enim noctu gasis opibusque in castrum, imbelli vulgo per amnem in insulæ auia & palustria dilapso, vrbem incendunt barbari, quam semiustam & desertam, nulla vi subeunt Christiani. Castris succedunt, Archidux Mathias, Mantuanus, & Bracianus duces, cum tormentis maioribus & vniuersa acie. Itali ocyus gloriam militarem sitientes, muro Castri iniquiter dehiscente, strenuè quidem insultant, sed depelluntur desideratis primoribus. murus fortius quatitur, latiusque euertitur, cumque æquabiliter pateret, Itali in limine pedem figunt, scrobibus, antepectoralibus, vimineisque cratibus, aggesta tellure fulti, arduo loco cōsistunt & pernoctāt, obsessi tam vicino hoste qui limen tereret, de deditione verba faciunt, deliberatur num ita indulgenter, cum eis agendum sit? fuere multi, qui summo iure belli afficiendos putarent & ad summam internecionem redigendos, vt Turcica feritas in posterum Christianos metuentiores haberet, pluribus vero placuit, non negandam deditionem, cum interiecta vltra murum ingenti & alta fossa, interius castrum nisi summa cum strage expugnari posset. iniquioribus conditionibus discedunt obsessi, armis, signis militaribus castrensibusque omnibus relictis. retenti ex omnibus, quatuor primarij obsides datæ

Oppidum derelictum à Turcis incenditur.

Archidux cum Mātua & Braciano ducibus ad obsidionem Vissegradēsem accedunt.

Itali in muri fastigio pernoctant.

Deditio castri Vissegradensis.

M.D.XCV.

fidei, per cuniculos defosso puluere tormentario nullam fraudem & machinamentum relictum, secure & sine noxa vrbem adiri & incoli posse; Vissegrado sic opportunè & incruentè recepto, Cæsar latissimè per Istrum, naualis itineris libertatem habebat, auri-fodinæ etiam quæ sunt in confinio, fiscum eius annuatim ducentis millibus scutorum augebāt, ibi enim aurum sub-pallidum, quidem, Indico deterius effoditur, vbi vero coctum & despumatum cuditur in nūmos, in sumptus belli, quo erogatio militaris plurimū iuuari potest. De Buda obsidenda consilium fuit, sed iam prouecta hyeme, firmatam validissimis præsidiis, acie Christiana morbis autumnalibus languescente, non nisi summo dispendio rei Christianæ tentari posse visum est. Hinc Cæsarea acies dissoluitur, Palphio partem abducente circa Pæstum, Italis Hannonijsque, in Austriam ad hyemandum se recipientibus: ex illis & Vualiis tamen, cum intemperanter nec mitius hostibus se gererent agros incolasque vexarent, viceni laqueo necati, exemplo pœnæ cæteros pacatiores fecerunt. Nil mirum, si paginam res Turcicæ prolixius occupant, cum barbari illi, vndique Europam appetant, itavt Bascias Cigala, magni nominis apud Barbaros, & apud nostrates nimis notæ feritatis, anno superiore in Siculos & Calabros, terra marique, multa exitialiter molitus esset, Rhegium enim exusserat, Syracusas expilarat, latro-

Buda obsidio iam prouecta hyeme differtur.

Christiani exercitus domum reuersio.

cinis mare & vicina littora immisericorditer fœdarat. iniuriarum memoria, velut socordiæ vrbium littorumque præfectos arguebat. Petrus à Tolledo, triremium Hispanicarum in freto Siculo præfectus, ne inultum esset Turcis, vicenas pelago explicat, illudens eis, positas esse ad custodiam littorum causabatur, vt mercatoribus appellentibus ad emporium Salerni (oppidum est Picentinorum & Lucanorum) quod eo tempore quotannis celebrabatur, tuta & salua esset nauigatio. Hoc rati esse verum barbari, vt vero proximum erat, Petrus relictis Siculis littoribus, ex anchoris improuisò soluit, velis remisque in Mauritaniam euolat, nec expectatus, expositis in continentem militibus armamentisque, Patracium dum ibi nundinationes mense Septembri celeberrimæ habentur, inuadit, ac nullo negotio officinas Turcarum quæ ibi multæ sunt, expilat, negotiatores ditissimos in captiuitatem abducit, nexu & mancipio soluit Christianos, ex colluuie barbarica quatuor millia cædit, fugat reliquos, vrbem incendit reditque ad triremes, cum suis & ingenti præda. Patracium, quod populariter nunc dicitur, in Peloponneso situm est, ex Sparta, Achaia & primariis olim vrbibus quæ Ionio & Ægeo mari Græciæ olim lumina fuerunt, & singulæ clarissimos principatus obtinebat, vetustatis monumentum & reliquiæ Danaûm atque

Triremes Hispanica in mari Siculo Turcas insectantur.

Dolus Petri à Tolledo in Turcas.

Patracij in Mauritania à Christia. expilatio & incendium.

Ex tot celeberrimis Græciæ vrbibus Sparta Corintho Elide & Achaia vnum Patracium superest.

M.D.XCV.

vbi olim Græcorum fortissimi bello, pacè cultissimi florentissima imperia armis & artibus habebant, barbari institoriam nunc auariter ignobiliterque exercent, sic Deus ludit de mortalium ambitu, & sceptra rastris æquat.

Lira occupatura Batauis diluculo & vespere ab Hispano-belgis recipitur.

Heraugerius (de quo supra,) Batauorum Chiliarchus vir militiæ gnarus & imperterritæ audaciæ, Liram oppidum, ab Antuerpia tribus circiter milliaribus dissitum, post vltimam vigiliam, scala muris occupatis necatisque somniculosis excubitoribus, intercipit: subsidebat equitatus, cui cum aditum fecisset effracta porta, effusè admissus cum peditatu & succrescentibus copiis, media vrbe signa defixerat. Alphonsus de Lana præfectus vrbi & præsidio interritus, cum suis in partem se recipit, doliis, carris, impedimentis & obuio quouis obice, se stipat & munit, emissis celerrimè porta qua potiebatur pegaseis cursoribus qui quam citissimè ex Antuacuto seu Antuerpia auxiliares copias elicerent, nec mora adsunt, & ea ipsa porta admissæ, aleam martis longè diuersam faciunt, ita vt prouerbio fides constiterit *Nescis quid vesper serus vehat*, nam qui diluculo victores oppidum inuaserant, & tota die sparsim prędabundi expilauerant, vice versa sole iam prono, in fugam vertuntur, frustra inclamante Herangerio ita prædæ exportandæ milites cupidi, vt nec voce primipili, nec lituo, nec exprobratione ignauiæ, reuocari potuerint. Plurimi scrutandis loculis gazisq;

Antuacutum veteribus Anuers.

ciuium,

ciuium, dum auarius inhiant & immorantur, interceptі & necati, alij captiui facti sunt qui vt se redimerent, nonmodo bolum prædamque ex faucibus regerunt, sed longè maiori precio libertatem redimere sunt coacti. M.D.XCV.

In Hirlandia, non leniter tumultuatum, specie religionis orthodoxæ, incolis Comitem Tyronium summum ducem sibi præficientibus, tanto lubentius, quod viri ab omni æuo catholici & pugnaces, muliebre imperium Elisabethæ, contemptius haberent reputarentque, insulam suam non esse Amazonum, vbi mulieres viris imperarēt. Hispanus tacitè auxilia & aurum subministrabat, tanto opportunius, quod ab Ibericis littoribus, non amplius quatriduana nauigatione absint. Tyronius bello vnam causam obducebat, libertatē auitæ religionis, quam cum Elizabetha negaret, pro aris aditisque, iusta arma induisse, nō infœliciter pugnauit, primis auspiciis, & multum inclinabat dominatio Anglicana, quos motus vt compesceret Elizabetha, maioribus copiis, Hibernos appetit, vtque Hispanicum subsidium ab illis auerteret, constituit eum classe stupendā, in Gaditanis vrbibus aggredi. Fœlix illa, quæ sexu imbellis, inter fusos & stamina, pugnacissimos viros suo sæculo nacta sit. inter summos nauarchos rei nauticæ peritia & fœlicitate nauigandi, erat quidam suus indigena nomine Drachius, qui ad vltimum orbem, ignotasque terras sæpius penetrauit, illum tot peractis fœliciter nauigationibus,

Res Hibernicæ.

Angla propositum de expilādis Gaditanis vrbibus quæ Hispano subsunt.

M.D.XCV.

cum ingenti classe ad fretum Herculeũ mittit nautarum & pugnatorum sex millia fuisse, relationes excusæ publicant; ille ad Diui Dominici insulam contendit, figitque anchoras non longè à portu, qui propter appulsum nauium Hispanicarum, quæ auro Peruuiano, gemmis & margaritis onustæ, stationes habent, diues dicitur. Dracius seu draco peruigil & insõnis in hoc littore excubitor vt antiquus ille obseruans aurea mala Hesperidum reditum nauium Hispanicarum speculabatur, vt eas exuuiis Indicis spoliaret, sed detectis insidiis, Dracio bolus ex faucibus eripitur. vectores enim auri Indici, veriti quod verum erat, latrocinia & insidias, præmittunt ex Lusitania, quinque naues speculatorias quæ vento & turbinibus actas sparsasque pelago duas Anglicas naues, adoriuntur, & expugnant, vt ex captiuis Dracij, excubias Hispani cognouere, per episcopios phaselos de Anglicana classe, suos præmonēt, atque omnia littora quæ in fide sunt Hispanorum, classico & bombardis ignibusque nocturnis aduersus prædones concitant, vtque à portus diuitis statione prohiberent, defigunt sudes, alia que impedimenta congerũt, collocatis sclopetariis, qui anglicanam classem longe arcerent. Dracius hoc obice nihil territus, ex portu insulæ Diui Ioannis soluit, diuitem portum expugnaturus, triginta circiter liburnicas phaselosque fortissimis suorum instructos, toto pelago immittit, qui nihil mole & numero nauium Hispanica-

Dracius summus Nauclerus in Anglia insidiatur Classi Hispanicæ.

Hispani percaptiuos Anglos insidias detegunt hisque se subducunt.

M.D.XCV.

rum territi, eas intrepidè adoriuntur, vtq; sibi viam faciant, è portu sudes, truncos, fragmina nauium reuellunt, incenduntque nauim Hispanicam, sed cum tota classis Hispanica, in lembos & celoces Anglorum insurrexisset, deprimuntur merguntur que. Dracius, minus propitio Neptuno, re tentata, pluribus suorum Marte, morbo & mari consumptis Angliam repetit. Iustus Lipsius Varro sæculi nostri cuius laudem nec laudatio mea auget nec liuor alienus minuit, paulo antea epistolam scripsit quam vt purpuram centonibus meis intexere ex ratione temporum non absonum putaui.

Dracius re infecta Angliam repetit.

Vir nobilissime. Vt literas tuas manu mea posui, calamum in eam inserui ad respõdendum. An non lubens & subitò facerem, quod amicus volebat? vir è Principibus petebat? patriæ vtilitatem tangeret? Ego verò lubens atque etiam calidè; etsi hæc aura à tenui præsertim meo corpore calorem omnem arcet. Sed animus erectus & alacer is est, qui hæc & alia vincit. De re igitur audi. Deliberatur, bellum an pax cum hoste placeat, & dicam distinctè sententiam meam. Hostis nobis triplex, vt nunc est status rerum; Gallus, Angla, Batauus. Duo illi externi: hic tertius internus, & rebellis potius quàm hostis. Si igitur de prioribus quæritur, à Regis hoc consiliis totum & opibus pendet, bellum an pacem cum iis velit; & vtrum pro re conducat. Si metus ab illo barbaro & communi hoste Austriacis non esset, ego putarem Regem tractu omnes istos posse frangere, si tantum bellum ex fide & disciplina

Iusti Lipsij Epistola qua respõdet cuidam viro principi deliberanti Bellumne an pax an potius induciæ expediãt Regi Hispaniarum cum Gallo Angla Batauo.

M.D.XCV. *aliqua geratur. Fidem dico in pecuniarum administratione & munerum; vt illa non dissipetur, vt hæc idoneis & dignis dentur: Nam de fide in ipsum Regem, vix puto ambigendum aut quærendum. Addidi disciplinam, quoniam reuera sine ea (fiant & dicantur omnia) bellum nullum feliciter satis & fortiter geretur. O militem bonum ad manum, & minores duces! sed opus est isto legum & seueritatis quodam vinculo, quod constringat, & vires & viros istos vtiles Reipublicæ reddat; diffluunt alioquin per lasciuiam, per libidinem, per ferociam: nec aliud in ista militari turba, quàm rapinæ aut seditiones. Tu & prudentes nostis, me vera dicere; & fons malorũ nostrorum est iste. Si hostis progressus fecerit, à regressu nostro est; atque is vitia nostra virtutem suam interpretatur, & superbè ac stolidè in iis se iactat. Sed vt diffundar, & collectè sententiam peragam; quoniam bellum grande ac metuendum Europæ instare à Christiani nominis hoste videtur, Rex & consilium eius vidento, an non melius cum externis illis hostibus, aut certè alterutro eorum, pacisci. Si cum vtroque, Batauí ponent animos, & aut sponte aut vi veniẽt sub leges: si cum altero, etiam idem fiet. Volo dictum cum altera, id est, Angla. Illa in manu oppida duo Zelandiæ & Hollandiæ habet, aditus haud dubiè & claustra maris & terræ. Non nimis à pace abhorrere eam, ego arbitror; quia mulier est; quia ærarium iam tenue, (non ea opes quæ putantur) quia populo inuito bellum est, qui commercia & libertatem mallet. Quod perseuerat, magis à metu, quàm ab odio*

est. Et audi verum verbum : magnitudo nostri Regis, virtus aut fortuna Hispaniarum intra sexaginta annos formidabilis facta est finitimis & longinquis. Metum hunc adimere, ambitionem non praeferre è rè sit inprimis: & facta sanè, non verba, impetum augent. De Gallo pariter sentio, id est, eum occultè & tacitè omnino velle pacem. Nouellum eius regnum, status vacillans, dissidium aut suspicio inter viros Principes; ea omnia quietem suadent. Et addo viscera ipsa, vt sic dicam ærarij euulsa. Nisi exteri palam & occultè sustentent, ac focillent, iam defecisset. Sed cum isto an Rex noster pacem velit, haud equidem scio; penetrare in consilia illa intima nolo: potest tamen inducias salua omni spe sua & destinatione. Quid enim ibi in longum firmi? ne successor quidem satis certus quorundam indiciis, & in corpore illo semel moto, vereor, vt alij alijque morbi, nisi magna quidem Regis aut felicitas aut prudentia euincat Sed definiendo; cum Angla pax opportunissimè fiat: Gallus seponatur, qui, nisi lacessitus, non lacesset. Bataui in manus veniant, de quibus propriè puto te rogare. Quid ergo? cum iis bellum hactenus infelix, nec nunc felicius sperandum, nisi in tota facie rei aliquid mutetur. Loca valida omnia habent, loca sibi opportuna, militem exercitatum & satis bonum, victorijs animosum, ordinem aliquem in ærario & tota gubernatione, quamdiu bellum & metus est, haud facilè soluendum: vt ista remittantur, & amittantur, pax aliqua sit & quies, quæ nunquam in talibus bellis inita sine bono aperto Regis. Majestas illa no- M.D.XCV.

M.D.XCV.

minis & occultum in animis vinculum illos trabit aut potius retrahit, qui malè abierunt: & quidam gaudent datum honestum sic regressum. Centeni aliquot homines aut milleni ad religionem & regem vltrò redibunt, si occasio redeundi suggeratur: hac præsidia hostibus detrahimus; & amplius, in plebeia aut plurium illa gubernatione, occasiones inter ipsos dissidijs damus. Mihi crede, habent odia, factiones, & sua vulnera; sed occuluntur ea omnia impendente magno illo metu, qui æqualiter tangit omnes. Remitte paululùm, ad ingenia & vitia sua redibũt; vt boues instante lupo coëunt, capita & cornua jungunt; abeunte, quisque sibi pascit. Sic Batavi nostri, quos ambitio fortasse valdè non tangit, magis avaritia & amor quæstus. Vbi hoc postremum: an non regibus semper occasio ad se trahendi? aureo isto hamo piscandi? Intelligunt peritiores. Sed vt fiat vtiliter, quiete aliqua opus est, & occasiones ea dabit. In ista, inquam, ferè omnes consentimus, sed alij diuturnam eam volunt, id est, pacem: alij temporaneam, id est, inducias. Tu vtram? audi. Pacem ex animo velim, & ponam ante omnia humana bona: religioni & regi pulcerrima sit, patriæ necessaria, bonis & mediocriter bonis optatissima. Sed quid est? velim & optem, vereor, quod non fiet. Ego bonam honestamque pacem hac scena rerum fieri posse, in animum non induco. Causa: Aut inclinatio hostium, aut à nobis metus eò ducat. Neutrum est. Et vide, an inclinatio: minimè. Sunt in florenti sua re publicè & priuatim; qui gubernant, Crassi omnes sunt & parui Crœsi. Vis eos optimam

fortunam cum dubia commutare? At metuunt fortasse. Vtinam nostra sic essent. Debebant profecto, à potentissimo Rege, à legitimo suo Rege; vt id quoque addam; sicut olim à dominis suis fugitiui. Sed reuerentia, vetustate & pertinacia rebellionis, jam excussa, & metu, ignauia (liceat liberè hoc dicere) aut prauitate nostra [quis ordo? quis miles? quæ consilia?] cur metuant? nisi occulta quædam sint, & tegantur, quæ me fugiunt. Omnia sunt alia, quæ ad perseuerandū eos hortentur, non resipiscendum. Addo fœdera cū vicinis, cum quibusdam etiam Germanis clam aut palam icta: nauigationes nouas speratas, imò tentatas: quæ etsi infida omnia & vana quidem sunt, tamen plebeios illos animos inflant, & auram inspirare modestiæ non patiuntur & bonæ mentis. Ergo de pace vix est vt sperem, nisi tali, quæ disiungat à Rege, quæ licentiores & illos & nos faciat: quò scio quosdam spectare. De religione consultò omitto; & Theologis permitto; etsi rationem eius inter prima habendam, sapientes omnes sciunt. Magis itaque ad inducias inclinē: Primùm, quia hostis faciliùs audiet, nec multæ hic tricæ in conditionibus ac pactis; res manent vtrimque imminutæ. Deinde, quia authoritate Principum Germaniæ tale aliquid honestissimè impetretur, & sine ignominia Regis. Tertiò, quia leges nullæ duræ nobis imponūtur, quas ægrè aut turpiter postea soluamus. Quartò, quia commoda similia quæ ex pace sequuntur, nempe cōmunicatio inter nos & coniunctio, partium reditio sub diplomate regio & fide, remissio hostium & omnia minus intenta. Denique fatū, & Deus

M.D.XCV.

M.D.XCV. *& euentus aliquis pro Rege. Vis exemplum illustre in hanc rem & consimile? Sexti Pompeij bella Sicula cum Octauiano Cæsare legisti? Siciliam & Sardiniam habebat, locis se tenebat, & tuebatur, famemque & inopiam Italiæ importabat. Vinci numquam potuit, nisi breui pace. Ea pacta cum illo est, exules recepti, & vires abductæ, corruptus occultè eius miles. Quid dicam? Terribilis ille & paulò ante Neptunus, vix vna naui effugit, ceruices gladio præbuit, & intra annum extinctum totum bellum vetus hoc est; fiet nouum, si eadem adhibentur, & inprimis si consilio & intentione rem administramus. Acribus consilijs opus est, iisque fidis, occultis. Quod si non aliud etiam ex his induciis, quàm respiratio aliqua & quies; pro re nostra multum sit; & egemus. Rempublicam aut disciplinam militarem emendare si volumus (debemus, si regere Regem volumus) non fiet aptè aut citò per arma. Licentia nimis inualuit, corruptio, & mala, quæ optimis potentissimisque rebus & regibus sunt perdendis. Huc vt nostri eant, ex animo voueo; quæ fulcra & fundamenta sunt omnis status. Habes vno calore & tenore scripta quæ mihi sunt visa; quæ premes aut communicabis, quædam aut omnia, vt tibi erit visum. Epistola enim tua est: vtere, sed nō abutere; & si pro amicitia hoc quoque potes. Non enim nisi verba sunt: si aliqua incauta, excuset amor in patriā, & libertas, quæ consulenti semper data est. Louanij, III. Nonas Januarij, M.D.XCV.*

Sub id tempus dux Montmorantius in Occitania prorex vbi tandiu Henrico III. &

M.D.XCV.

Catharina Medicea rerum potientibus in præfectura sua prouinciali sibi salutem seruauit, iurauerat enim non nisi pictos visurum; & dicto fidem fecit, post vtriusque fatū in aulam accitus summa præfectura militari donatur qua præditum comitē stabuli vocāt, vetus dignitas & Augustis proxima quæ imperio gallico lōgè antiquior est, narrat enim Ammianus Marcellinus, Valentinianum Nicomediam ingressum, itineribus citis, Valētem fratrem stabulo suo cum dignitate tribunatus præfecisse; deinde cum venisset Cōstantinopolim, Cal. Aprilis, eundem Valentem productum in suburbanum, vniuersorum sententiis concinentibus, (nec enim audebat quisquam refragari,) Augustum pronunciasse decoreque imperatorij cultus ornatum, & tempora diademate redimitū in eodem vehiculo secum duxisse. vndè liquido constat Maiestati Imperatoriç proximam fuisse dignitatem. Annas vèro Montmorentius ille, qui cōfecta admodum senectute fortiter præliando in Dionysiana pugna aduersus perduelles cæsus, eam dignitatem quasi gentilitia sit, soli filio instaurandam reliquit, ab eius enim glorioso obitu velut in intersti-tio interquieuit, donec ea ipsa patria dignitate Rex virtute & factis æquantem vel superantem filium cohonestauit, gens autem Memorantiana ab incunabulis regni clara extitit vel ante agnitum Christum *vt Memorantius primus Christicola & Franciæ Baro veteri elogio nuncupetur.* sub rege Capetio, Eue-

Dignitas Comitis stabuli sub Valēte Imp. summa erat & altera post Cæsarem.

Amia. Marcell. lib. 26.

Nota cultum ornatūque Comitum stabuli.

Post obitū Annæ Montmorātij nemo alius dignitate Comitis stabuli insignitus fuit nisi filius.

M.D.XCV.

rardus Memorantius, rerum gestarum memoria inclitus extitit. ab eo gens Montfortia, primam seriem & stemmata duxit; Montfortia illa gens, quæ Armoricam priuata ditione tenuit, quæque ad vindicandos Solymos, non semel duces suos in Syriam transmisit. Matheus Montmorantius Hannoniæ Comitis filiam vxorem duxit, clarior armis quàm heroico illo coniugio, cum ille in pugna bouiniensi aduersus Othonem Germanicum Cæsarem, Anglum reliquosque regni inuasores, Philippo Augusto strenuam operam nauauit, vnde Gallis incredibilis & stupenda victoria, si qua vnquam vlla extitit, denique publica laudatione dum apud. P. Cõscriptos Memorantius fidem & sacramentum profitetur præconis facundia nihil de vetustate gentis, auita gloria patria & propria commendati prætermisit.

Elogia domus Memoretianæ.

Is fuit Anthon. Arnaldus.

Bataui & Britãni (Anglos intelligo ne quis de minoribus nostratibusq; dictũ putet) qui rei nauticæ peritia omnium gentium nomen & gloriam obscurarunt, ne vlla parte orbis penitissimæ regiones sibi inuiæ laterẽt, quod alij tentarunt sulcato mari & trita semita, per Eoas australes occiduasque plagas, Iulio mẽse per mare arctoum siue Geticum, arduam nauigationem suscipiunt maiori periculo rerumque omnium inedia, quam vllo fructu, nisi quod preteriti doloris iucunda est recordatio; qui eorum plusquam Vlyssæos errores & ærumnas typis vulgauit, refert gentem inuestigasse vltra Tartaros & Gelones remotissimam, qui insuperabile frigus assuetudine

Nauigatio Anglicana per Arctoum mare.

& spissitudine cutis induratæ æquanimiter tolerant, syluestres esse homines, truces oculis, arcu & sagittis præliantes figentesque feras vix errante iactu, quæ apud eos crebræ sunt & gregales, vocantque Ringiferos quibus cæsis Dæmoni litant. Batauis insolenter appellētibus visi primum feroces & immansueti vt qui in auia & montana Faunorum more aspectum humanum defugientes recesserunt, mox sacharo, vino, cupediis, crepundiis, merciumque ludicrarum lenociniis pellecti assuefactique, colloquium conuictumque Batauorum non refugere cœperunt. ex tam ardua & paulo minus semestri nauigatione, nihil nisi affectam valetudinem commilitonum, multorumque desiderium retulerunt, suaque audacia cæteros in posterum cautiores fecerunt, ne denuo cum Aquilonibus, mari concreto, belluisque certatum irent. Atque illi tandem Nouembri iam prouecto, post incredibilem eluctationem cœli & pelagi, nauibus obtritis vacuisque præsidio & commeatu domum redeunt, Neptuno votiua tabula appensa quod salui littus attigerint.

M.D.XCV.

Infelix reditus nauigantium.

In Morinis & Veromanduis vna Fera nomē æquabat, vrbs est, vt attigimus, posita loco vliginoso, septa paludibus, accessu difficilis, situ ad expugnandum ardua, vt re vera nostro æuo semper se ferā præstitit hoc est indomitā & ineluctabilē. Nā vt anteriora reminiscar, sub Hērico III. à nouatorib⁹ intercepta, illis spæleū & latibulū diu inexpugnabile prębuit,

Res Gallicæ.

Fera sub Henrico III. intercepta.

M.D.XCV.

Marchio Menelaius per insidias à commilitonibus fœderatis impiè occiditur.

Ineunte fœderatione, Marchio Menelaius, (qui illi pubescenti feruidus æuo nomen dederat) Fera se continebat, & huius propugnaculi nomine apud fœderatos plurimum audiebat. Tandem vt studia & vota mortaliũ mutantur penitus, vel frigent & senescunt, Menelaius visus est res nouas moliri cum Rege, ad eius gratiam vrbe dedita sibi aditum facere, (vtque ferinæ cupediis, solent venatores suos dominos demereri, & pellectare) sic ille Fera cogitabat, quod cùm non latuisset fœderatos, Senescallus Montelimarius, per insidias necato Menelaio, flagitij ferini Ferã præmium habuit, cuius futura vltione attonitus, cum diffideret gẽtilitiis, satellitio Hispanico vrbem muniuit. Illam vero Rex appetente hyeme obsidet, aut verius intercludit, nam cum valido præsidio teneri, prætereaque natiuã illuuiem hybernis imbribus tutam videret, Belgio esse conterminam, vnde in diem recẽs miles & commeatus, fecit quod solent mangones equis ferocientibus & recalcitrantibus nimium, frenis lupatisque durioribus coercent: sic ille Feræ indomitæ frena, hoc est circa pometium & aditus, propugnacula suburbana quibus suppetiaturis aditus præcluderetur constituit, labor anxius & penè Herculeus aduersus hidram obsidione in multos menses protracta, nam cum tormentis machinisque superior videretur, visum Regi, nouo more ductis fossis alueisque, in hisque diù paludum retenta illuuie mox obicibus ruptis, emissa, obruendam

Obsidio Feræ propugnatore Senescallo Mõtelimario.

Rex propugnacula suburbana circa Ferã posuit.

Nouum obsidendi genus per aquarum illuuiem.

Feram. Gallis ad expugnandas vrbes insolens machinatiō maximè operosa, iactura tēporis æriſque diſpendioſa, iſtud enim eſt turbare Deorum gentilium munia, poſcere à Neptuno, quod Vulcano peculiare eſt, cuius vnius arte & pyrotechnia bellum geritur. At militē Gallum in arcibus ad coercendum poſitis hyberna agere ſinamus & fœlici nuncio Romanæ legationis, pacis ſpem capiamus. M.D.XCV.

Nuncium optatiſſimū de Regis cum Pōtif. Max. conciliatione.

Venit Roma eques d'Elbeneus, boni pedis nuncius, qui de impetrata Regi benedictione illum regnumque ſimul beauit. Rex Perronium (cuius fama ab eruditione maior ſtilo meo eſt) ad Ebroicenſem Epiſcopa: deſignatum, cum ampliſſimo Antiſtitum delectu miſerat, qui Pontificem non vt antea Niuernenſis, Iouem Tonantem, ſed verè Clementem, pronumque ad ſua poſtulata inuenerunt. Arnaldus Oſſatus vir Gallus de numero purpuratorū quos virtus non ambitus ad hoc faſtigium euexit, cum collegis gallici nominis amantibus, Hiſpanicæ factionis molimina, quibus Pontificem à Rege Chriſtianiſſ. auerſum facere nitebatur, effregerant. Iam candori liliorum rubigo Iberica cedebat, & vt antea, à pluribus annis de Rege & gente Gallica, palam liberè & honorificè eloqui, non modo licebat, ſed in ſedem Apoſtolicam ſtudia propenſiſſima & ingentia beneficia prædicabātur. Vt Regi benedixit Pontifex ſicut delibauimus, in publicam lætitiam Roma tota effunditur, compitatim acclamationibus irrequietis Henrico

Gallica gentis celebritas Romæ priſcū ſplendorem repetit.

M.D.XCV.

IV. Regi Christianiss. obeliscus & in eius fastigio crux opere exquisitissimo, ad posterorũ memoriam collocatur. E Vaticano iam non fulmen mysticum, quale fuit Sixti (inscitia rerum quarum postmodum vt fucus patuit pœnituit) vibratur, sed displosis tormẽtis, publica lætitia significatur. Vix oratione exprimi potest, quantum Rex tam fœlici nũcio recreatus fuerit, ex castris Feræ ad Senatum & Antistitem Parisiensem mandat, publicas supplicationes decerni, ignibus genialibus omnique ouatione rem testatam fieri. Sic non minoribus bombis tormentorum Sequana remugiit, quam paulo antea Tyberis. Tanta verò animorum Pontificis Regisque commutatio, penitissimæ fauentiæ superum tribuẽda est, cum ex acerrimis odiis summi amores exorti sint, ita vt quem Sixtus deuouerat, cuius postulata Clemens deprecatore Niuernensi anno superiore despexerat, nunc vt Ludouici indigetis germanam prolem, Ecclesiæ primogenitum, ambabus vlnis amplectitur, & ad perenitatem facti publicẽ monumenta ponit. Ianus Bodinus, hoc anno vitã simul & præfecturam Laudunensem deposuit, vir eruditionis exquisitæ & politicæ, vt qui de Republica opus luculentissimum vatium & multiplex edidit, quo sanos omnes à scribendo in hoc genere deterruit, primò scriptum vernaculè, vbi vero ab exteris gentibus percupitum latinè vertit æquali facũdia in qua ille Ambidexter. Famæ initium à methodo historiæ, & Oppiani metrica versione auspicatus est, quam aliis luculentis operi-

Trophaa erecta Roma ob renouatum fœdus, liliorum cum Clauibus.

Rex Christian. Eccles. primogenitus est.

Iani Bodini obitus & commendatio ab operibus luculẽtissimis.

M.D.XCV.

bus, paradoxis nempe, & de maleficis sortilegisque ad extremum vsque æuum prouexit. Iuris ciuilis sciens admodum, vt qui magno Cuiacio cedere, (quãquam nimis audacter,) nõ ferret, cum quo simultates exercuit. Floridior æuo in Ducis Andini familiam ob egregias dotes accitus, quem vltra Oceanum ad Britannos, dehinc ad Belgas est insequutus, homo aulicis moribus accommodatus, vt qui in quolibet consessu multa ex tempore variè, præclarè & eruditè de rebus omnibus expedita facundia diceret, cum tamen in forensi luce nunquam inclaruerit. Mirabile fuit hominis vaticinium de exitu ciuilis belli, qui epistola, quæ extat ad Brissoniũ, & in larario recõditã seruo, scripserit nõ futili dissertatione, factiones quib' implacabiliter ardere Gallia incipiebat, intra quinquenniũ vel septenniũ finem habituras, fecitque euentus Bodinum vatem certissimum, cui vaticinij gloriam & mercedem tempestiuior obitus inuidit.

Epistola Bodinia à præsidem Brissonium verissime fatidica

In Suecia dũ Sigismũdus Rex ampliori regno Sarmatarũ distinetur, vicarij, absẽtis nedũ despecto sed proculcato imperio pro nutu & libidine omnia agẽtes Orthodoxorũ tot perpessis ærũnis supremã addũt. Illi enim in publico ordinũ consessu, mysticos omnes ablegãdos decernũt, vtq; omnes qui ex ritib' põtificiis sacra peragũt & monasticẽ profitẽtur, intra hebdomadẽ regno facesserẽt, in moratores & detrectãtes graui indicta pœna: caussabãtur nouatores Sueci à põtificiis non esse

M.D.XCV.

Edictum Ordinũ Sueciæ in sacerdotes monachos & moniales.

securos, clam res nouas moliri, sola eiectionẽ metum & periculum posse depelli, (hæreticæ prauitatis antiquus est fucus & falsa caussatio) sed his præstigiis indulgeamus, à virginibus inclusis silentio & solitudini votiuæ mancipatis, quæ non nisi per clathrum & ferreos cancellos vident & alloquuntur, non potuit esse metus, nisi quem Eumenides in conscijs & sceleratis animis concitant, & quẽ ab inani terriculo Panicum vocant, nihilominus viri fortes muliebribus sodalitiis, quæ ibi non pauca olim erant sub instituto sanctę Brigidæ (indigena illa fuit & Regum Sueciç ortu clara) bellum indicunt, eiectis omnibus ex priscis opibus quod erat reliqui expilatur, pelliciuntur adiguntur que ad voti eiurationem & nuptias, quas magna ex parte exhorruerunt, illecebris fascinationibusque procorum, paupertatem, exilium atq; extrema omnia anteferentes: at negate nunc Christum in imbelli sexu fortia mundi vincere, iactet Sparta suas Lacænas, Tanais & Thermodoon suas Amazones, pars illa quantula Sueciæ Brigitanas nunquam tacebit, nec forsan impunè regno & incolis, amisso enim illo palladio ciuilium bellorum longa Ilias ingruit, quod si Ethnicus vrbis æternæ præfectus Symachus, eiectis gentilium Vestalibus aduersa omnia quæ suo æuo contingebant, propter ademptam illis annonam imputat, quid de eiectione sacrarũ virginum Christianos coniicere oportet? sic enim Symachus: *sequitur sacrilegium fames publica & spem*

prouinciarum

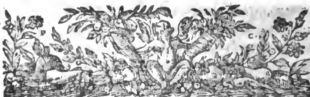
M.D.XCV.

prouinciarum omnium messis agra decepit; non sunt hæc vitia terrarum, nihil imputemus astris, rubigo segetibus non obfuit, nec auena fruges necauit, sacrilegio annus exaruit, & necesse fuit perire omnibus quod religionibus negabatur.

Vt ab ordine militię Gallicanæ librũ hunc secundum auspicati sumus, sic à noui ordinis instituto finem facere non ab ordine alienũ est. Delibauimus Amurathem Rays Syracusas, Hydruntum agri Salentini oppidum, Appuliam Siculamque oram, latrociniis incẽdiisque quibus toto orbe nobilem se fecit, deformasse, Archipiratæ audacia non aliũde quam ab incuria & ignauia littoralium præfectorum indigenarumque nobilium, qui arti institoriæ gnauius dant operam quàm rei militari, longè illi degeneres à Tancredo, aliisque Appulis Siculisque principibus, & ne sileam recentiores, ab Andegauis & Aragoniis: Ergo vbi tandem compertum est non nisi à vecordia Christianorum, talia audere latrones istos, Marchio de *Tyrace* nouo ordini militiæ apud Siculos ortum dedit, cui non pauci primi stemmatis adolescentes nomen dedere. Instituit ille velut pancratium in quo gymnicis certaminibus, relati in album tyrocinia belli agerent, discerentque in ludicra pugna, veram pro Christo fortiter & imperterritè pugnare.

Nouus ordo Siculorũ Equitũ.

M.D.XCVI.

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER TERTIVS.

Anno ineunte pax incipit cum Mainio.

VM Ianus huius anni Ianuam aperit, templi sui fores occludit, ac fœderationi caput suũ præscindit: Dux Mainius de bello diuturniore nauseantibus publicè toties erat professus, quæ pro asserenda religione arma sumpsisset vltro depositurum; vbi primum Hericus IIII. Ecclesiæ primogenitus, à Pontifice Max. agnitus esset, cumque æquanimiter Romæ regios Oratores habitos audiisset, præuias ad pacem inducias superiore anno pactus erat. vbi vero certis rumoribus constitit, Regem diris deuotionibusque immeritis Sixti, à Clemente expiatum arisque restitutum, nihilo moratus pronus in obsequium iuit, ac summa capitis diminutione

M.D.XCVI.

fœderationem truncam & mutilam fecit. vt qui post Apostolicam benedictionem, diutius protracto bello, omnium iniuriarum in patriam conscius fuisset, sic vltroneo obsequio ambitus & priuatæ dominationis inuidiam sustulit: amisso illo Duce, reliquiæ fœderationis penitus luxatæ; vt Alexandro mortuo, eius exercitum exoculatum ferunt & titubantem, viribus licet integris & mole castrorum, in quibus manus & pedes innumeri essent, sed quod militiæ est primum instrumentum, caput & consilium deessent. Fœdere Mainij, indictum vt si intra certum diem, commilitones omnesque, qui illi nomen dederāt resipiscerent, pactis fruerentur, hoc est rerum omniū quæ bello ciuili cruentè, hostiliter, intemperanter, domi forisque gesta essent impunitate, imperato silentio cognitori regio publicæ vindictæ, conciuibus contribulibusque omnibus, rerum præteritarum exprobratione districtè vetita Edictali programmate; hinc cæteri in fœderatione pertinaciores, ad saniorem mentem pellecti, ita vt paucis longior insania placuerit. Prætermitto sciens, quæ Mainio à Rege liberaliter & ex dignitate indulta, cum ea trita sint, & in quotidianis causarum recitationibus, Prætorium nostrum tribunal pactis huiuscemodi personet; Mainio enim, atque illis qui eius fidem sequuti sunt, Prætoriani Patres mādata iurisdictione iudices dati sunt, ita vt qui illi nomen dederant, suas consortiumque lites à quacumque præfectura in

Duce Mainio ad Regem reuerso fœderatio fuit acephala.

Pacta.

Duci Mainio & commilitonibus priuatim magni Consilij tribunal concessum.

M.D.XCVI.

magnum consilium ex edicto transferrent.

Cum Pontifice autem & Rege redintegrata concordia (quæ vetus fuit & summa inter claues & lilia) vtrinque mutuæ societatis munia instaurari oportuit. At cum Sixtus, intemperiis Hispanorum actus pietatis specie delusus, (cuius laruam, sero quidem & facti pœnitens detexit) Henricum III. cœtu Christianorũ, quique in fide perstabant mouisset, Lutetiani Senatus. P. C. Prætoriique Senatores qui Turones migrauerant, damnatis exustisque publico rogo deuotionibus, ad Rom. Curiam, sacerdotiorum impetrandorum causa, ne quis iret mitteretue districtissimè vetuerant, qui fecerint pro perduellibus habendos, exuendosque beneficiariis titulis, Senatusconsultis edicunt. Interclusa pontificia via, de beneficiis conferendis, seu fato seu eiuratione caduca fierent, nouam formam excogitari placuit: anxiè laboratum potissimum ob ea, quæ nuncupatim in fauorem eiurantur, cum per ordinarium præsulem expediri nequeant, quod in eo delectu successoris, symoniaca fœditas quædam insit, cuius sordes vna aqua Tyberina diluere possit, sacerdotia interquiescere & ministros in ancipiti manere, res Ecclesiastica non patiebatur. visum fuit (vt olim in paribus dissidiis hoc ipsum non insolens fuit) apud vtrumq; Senatum vt afficiendi eiuratis beneficiis, libello supplici diocesanum præsulẽ vel alium viciniorem opportunioremque delegari sibi poscerent, qui vice summi Pontificis & cũ

De collationibus Beneficiorum per dissidium, Pontificum Gallorum delegatio.

eo adæquata potestate, beneficiis supplicantes donaret, ea lege vt diocesana & Francica illa collatio Romanam pontificiamque omnimodo adæquaret, ita vt delegato fas esset derogare regulæ *de infirmis*, dummodo dubius de valetudine resignantis deprecator, libello supplici gratiam viginti dierum sibi fieri libello supplici nuncupatim postularet: quod si prece non expressa libellum concepisset, quamuis generalis clausula vt delegantis collatio eius esset roboris, atque pontificia, tamen quia gratia non censetur data nisi petita, si intra viginti dies qui sacerdotio cesserat fatis concessisset lite cadebat, memorabili arresto Senatus Pretoriani. Ille primus in Gallia Romam temporaneam fecit, Carnuti dum sederet nouo hoc more sacerdotiorum conferendorum renouato atque ex prioribus dissidiis in vsum reuocato. Cum autem Edictalibus tabulis, placitisque Curiæ & magni Consilij summæ præfecturæ & infulata beneficia quæ Cōsistorialia dicimus, Antistitibus vacua Ecclesiis damnosum interstitium afferrent. In illo diuortio non desinebat Rex, ex Bononiensi pacto concordatorum vacantibus prælaturis nominare quidem, sed candidati regij non ideo mysticis perfunctionibus admouebantur in illa intercapedine, donec de more consueto, rebus pacatis Roma adiretur. Arresto magni Consilij 5. Septembris 1590. indictum vt in vacuis prælaturis nominati à Rege œconomi, rerum sacrarum vice Antistitum episcopalia munia exer-

Collationes huiusmodi Roman. omnibus numeris clausulisque adæquabant.

Nota delegatū ab vtroque Senatu præsulem derogasse regulæ de infirmis si petita fuisset.

Au rapport de feu Monsieur le Tonnelier pour vne cure du diocese du Mās.

De beneficiis Cōsistorialibus.

Oeconomi spirituales constituti.

M.D.XCVI.

cerent, vacua beneficia conferrent, peragerentque vicaria opera, quodcumque fuit ordinationis pontificiæ. Non autem insolens est, & nupera illa Oeconomorũ spiritualium institutio, quandoquidem illius expressè meminit Canon, *Cum simus, cauf.9.quæst.3. Cum simus debitores omnes, sacras regulas custodire, & eam quæ dicit, in vna quaque Ecclesia, œconomos esse debere; modis omnibus inuiolabilem custodire debemus. Et si quidem, vnus metropolitanus in sua Ecclesia constituerit œconomum, benè vtique sit; sin autem, ex authoritate propria Constantinopolis, Episcopis licentia est præponendi œconomos, in eius Ecclesia similiter & Metropolitanis, si Episcopi qui sub eis subsunt non sategerint œconomos constituere, in suis Ecclesiis: Idipsum autem seruandum est, etiam in monasteriis.* Penè idem statuit Canon *In noua cauf.16. quæst. 7. Ex concilio Hispalensi, didicimus quosdam ex nostro collegio contra mores Ecclesiasticos Laicos habere, in rebus diuinis constitutos œconomos, proinde eligimus vt vnusquisque nostrum secundum Chalcedonensium patrum decreta, ex proprio Clero œconomum sibi constituat, Indecorum enim est Laicum vicarium esse Episcopi, & sæculares iudicare in Ecclesia. Si quis autem Episcopus, posthac Ecclesiasticam rem, per Laicam procurationem administrandam elegerit, aut sine testimonio œconomi gubernandam crediderit, vt contemptor Canonum, & fraudator ecclesiasticarum rerum iudicabitur reus:* At liquidò constat,

vtroque Canone non de prouentuum Ecclesiasticorum procuratoribus mentionem haberi, sed de his duntaxat qui in viduis Ecclesiis, post fato functos Episcopos, vices eorum agebāt, vel qui longinquè profectis aut senibus & debilitatis, coadministri adhibebantur, quod Innocentius III. perspicuè indicat, cap. *Examinata de iudiciis*, in antiq. in verbo *Sequestratam. Sequestratam* (*nota, inquit*) *depositum fieri non solum in corporalibus, sed etiam in spiritualibus.* Ergo magni Consilij placitum se tuetur veteri instituto Ecclesiæ, & glosemate Pontificis Max; (quem ob singularem peritiam rerum forensium vetus sæculū patrem & lucernam iuris nominauit) Præterea, cum vir tantus, sit Senatusconsul. Prætoriani vindex & assertor, in dissidio præclusis Alpibus obstructa via Romana, (quod non semel factum est) quid æquius fuit, quàm Ecclesiis viduis & lugentibus pastorum orbitatem, præfecisse homines mysticos, qui eadem operarentur quæ ipsimet acturi erant Antistites, si iniquitas temporum tulisset? fecit magnum Consilium, quod solent in repentino incendio vicini omnes, ad proximas aquas concurrunt, vel quod rixantibus agnatis, in deligendo tutore liberis fieri solet, donec de idoneo & legitimo constet, educationem eorum, quamuis non gentili committit vrbanus Prætor: hoc repertum compendium apud omnes Conscrip. inualuit, tam rigida obseruantia, vt qui durante

M.D.XCVI.

Innocen. 3. de spiritualibus Oeconomis iudicium.

Innocen. 3 pater & lucerna iuris pontificij dictus.

M.D.XCVI. interstitio & dissidio, Romæ beneficium impetrasset, causæ tuendæ patronum non inueniret, aut si quis fortè inscius vel audacior (vt certè vidi audaculos hinc pessimè habitos) se foro ostentasset, per Triumuiros fiscales obmutescere castigatus cogeretur.

A pluribus annis, annatæ aliaque vectigalia, ex Francico clero Romam non euehebantur, nec Trapesytæ Itali plumbum suum exile & canabeo fune pensile cum ingenti auro permutabant. Gallia fœta tot beneficiis hisque pinguibus, domi opes suas continens, annuū solitumque tributum non pensitabat, huiuscemodi vectigalibus tamdiù fraudati Itali, non parum recreati sunt, permissa & repetita impetrandorum beneficiorum veteri formula, non aliter quam sitientes agri in æstu lætantur, cum auersi riuuli ad irrigandum in semitam reducuntur. Ergo programmate publico edicitur, vt de sacerdotiis impetrandis ius antiquum repetatur, cœpit hinc iri Romam, summus Pontifex de more pattum adiri, vt exinde in foro non nisi pontificiis diplomatibus controuersiæ beneficiariæ definirentur. Clemens VIII. vt indulgentia sua Regem beauit, restituitque aris, Mercolium, pertinacesque fœderatos de Rege agnoscendo commonefacit, & suo exemplo ad agnoscendum impellit, vt qui non priùs, Henrico IIII. indulsisset, quam cùm illi per Galliæ vniuersos ordines, Gymnasij Sorbonici publicis decretis & asseuerationibus indubiisque testimoniis, sine arte & fuco in gremium

Antiqua formula beneficiorum impetrandorum à sum Pontif. Edicto regio restituta.

Clem. 8. priuatis rescriptis Mercolium & reliquos fœderatos ad obsequium mouet & vrget.

matris Ecclesiæ rediisse constitisset, eum esse qui ab omni æuo his natus vel assuetus sit moribus, vt à specie & simulatione longissimè abesset, eiuratis erroribus professaque fide orthodoxa, eaque insignibus exemplis in regno stabilita, ab his qui antea in eum arma induissent nunc exuenda, iam non subesse causam alendi belli, & qui vltra protraxerint, ambitus apud bonos omnes conscios iri, sibi vni deuotos restituendi sacris ius, caput esse Ecclesiæ summumque iudicem, nec fas vlli mortalium deuoqere eum aut aduersari, quem iudicio suo probasset. Denique S. Pontifex ad fidem & obsequiũ regionatim missis epistolis, fœderatos concitat. Mercolius verò fidens rebus secundis præsidiisque, quæ valida & constanti fide in Armorica habebat, Rom. Pontificio obsurdescit, nedum ille contentus antiquis Armoricæ finibus latè euagatus, Andegauis Cœnomanisque annonam & tributum duriter imperabat, ita vt longius excursionibus factis Vindocini & Dunenses à latrociniis inducias precio mercati coacti sint. Castrum arte & situ munitissimum, vt ab etymo liquet, ***Rupifortium***, in Andinis penè suburbiis & ***Croanum*** occupabat, non solum põtificiis monitis, sed gentiliũ atque etiã Lodoicæ Lotharingiæ sorori viduæ Henrici III. nihil prorsus audiẽs, hac contumacia publicè testatus, priuato studio & cupiditate stare in armis, cùm religioni abundè esset cautum, vel arbitro illo, qui eius caput esset & summum columen. Ergo

M.D.XCVI.

Mercolius sum. Pont. monenti vt Regi sit obsequens non audit.

Prædantur Mercolij equestres turmæ longissime à suis stationibus.

Rochefort Craon.

M.D.XCVI. in sola Armorica & confinibus, quod aliis regionibus defecerat bellum, acerbius recrudescit, tantò efferatius damnosiusque, quod Rex obsidione Feræ, & reciperatione Veromanduorum & Morinorum anxiè occuparetur, illicque coercitus, Armoricæ priuatis ærumnis mederi, ad præsens neque opportunè poterat.

Res Armoricæ.

Obitus & Elogium Blasij Viginierij.

Blasius Viginierius, ex Boiorum nobili familia ortus, hoc anno vltimam sortem mortalium expertus est, vir nostratis linguæ & facundiæ instaurator, qui ex puluere & situ veterum Celtarum aurum legens, obsoleta verba luci & vsui reddidit, nauseantesque ad insolentiam, qua inualuit authoritate, pati leges suas coegit, vt cæteros omittam, Liuium ex Latio tam opportunè in Galliam acciuit, vt gentis nostræ eum non pudeat, & quantam à Romanis Patauinus promeruit gloriam, tantam Boius Viginierius, à Celtis promeruit. Hoc anno noui Pontis structura tandiu intermissa bello ciuili redintegrari, pilis ab Henr. III. aqua altius positis erectisque fornices imponi & concamerari cœperunt, opus si quod aliud in vrbe necessarium, quo pars vrbis flumine secta, alterutrinque longè disiuncta, compendiario strictoque traiectu coniungitur, viarum diuortia vitantur, & qui vnus est rhedarum patiens pons virgineus, quadrigariis euectionibus sarcinisque subleuabitur. Ciues priuatim opus publicum æmu-

lati domos suas reficiunt, ita vt propediem posito senio & squallore, vrbs penè altera nitebit & iuuenescet: Rex itidem ambulacrum Luparæ attiguum, quod ad suburbanum palatium opere concamerato ducet, aggressus est, iam alta porticu hisque litterata notis HENRICVS IIII. GALLO. ET NAVA. REX CHRISTIAN. PORTICVM HANC, A CAROL. IX. ALTA OLIM PACE CÆPTAM, INTER GRAVES BELLORVM CIVILIVM ÆSTVS FELICITER ABSOLVIT ANNO SALVT. CIↃ IↃXCVI. REG. VII.

M.D.XCVI.

Res in prouincia Prouincia.

In Phocensi prouincia, res vt plurimum turbidæ, dissidiis priuatisque odiis impetitantium, illius præfectura vicariatuque regio donatur Dux Guisius recens ad obsequium, quod illi summæ gloriæ, Regisque & prouincialium commodo contigit. Dux Allobrogum, in ipso æstu belli, ab illis cæco amore mutandi dominatus accitus, Berram, & maritima aliquot castra & oppida velut sui viatici pignus occupabat: Espernonius caussabatur aduersus Guisium, prius hac præfectura ab Henrico III. donatum, & hac specie multas virtute Valetij fratris receptas vrbes tuebatur, Aquensis Metropolis, Comes Carcius, aliique ex fœderatis potentissimi, non ita pridem deditutij, Espernonij imperium asperè & indignanter ferebant, ita efflictim vt in eum coniurati

Prefectura huius Prouinciæ donatur à Rege Guisius.

M.D.XCVI.

omnes magis de insidiis & illius exitio quàm de obsequio cogitarent, vt ex euentu proditum. Ille enim post excessum fratris (qui sclopo lethaliter traiectus occubuit in obsidione Rupis Bruniæ) insignibus numerosisque copiis Phocésem prouinciam appetit, Montorosium validissimo præsidio propugnatum expugnat, iniqua conditione vt de oppidanis statuendi liberum sibi esset arbitriū. Primis illis auspiciis fauentis Bellonæ, tota regione metuendus, nobiles qui pro partibus regiis stabant, Brugnolij conuocat, eorumq; facta coitione cum suis Vasconicis copiis Antipolim obsidet, & Allobrogico præsidio firmatam expugnat. Aquas Sextias, indigenarum tacitis consiliis & artibus recipere moliebatur, sed re detecta proditores capite plectuntur, vt dolos ex voto non cecidisse videt Espernonius, iam non arte sed marte, vrbem premendam putat, obsidione cingit, dumque diuturnius protrahitur, vt fame & rerum inedia ad deditionem cogat, arcem ad portas munitissimam tumultuario opere ædificat. Aquenses non ferentes tam vicinam seruitutem, ab opere fossores & artifices eruptionibus, machinis sclopisque prohibent, memorabili eiaculatione qua in carbaseis tētoriis Espernonio assidente, sex ex delectu suorum nobilium toto corpore disrupti necantur, illo saluo & illæso, vultum & vestes tantum fœdatus elisi cerebri minutiis, sanguine & fragmentis cadauerum, pro exanimi creditus est Espernonius, vt re vera non lon-

Dominus Valletius fortissimus bellator in obsidione rupis Brunniæ occiditur.

Espernonius Montorosiū expugnat & Antipolim.

Obsidet Aquẽsem Vrbem Espernonius.

Stupenda machinæ eiaculatio.

gè à morte abfuit, quæ inter eam ftragem affidentium vni vi arcana numinis pepercit, tam certo rumore, vt re ad coniugem perlata acerbitate doloris expirauerit, qui tam altè pectori femel conceptus infedit, vt nullo alio prior falfus, nec priuata fcriptione mariti eradi potuerit. Aquenfes implacabiliter auerfari imperium Efpernonij, vt vicina arce fe liberarent, Defdiguerium in auxilium vocant, adeft ille & dicto ocyus minax vrbi & libertati propugnaculum euertitur. Efpernonius nihil fractus deiectione arcis, nouas anguftias & molimina parat Aquenfibus; qui illius in caput iurant, latenti exitio, & propter infolentiam facinoris memorabili. Brugnolij agebat Efpernonius, molitor quidem infidiarum nefcius, mulo farcinario pro trito farre ingentem faccum, puluere catapultario plenum in hofpitium deuehit, reponitque cænaculo quod fubiacebat cameræ Efpernonij. ille ratus effe triticum, vt de more, panifici modio metiretur, dű refoluit funes, quæ latebat machina ferrea tritura filicis, fcintillas excitat in puluerem, qui concepto igne tanta vi fragore & ftrepitu intonuit fæuiitq; vt dirutæ ædes funditus, ac conuulfum fit tabulatum, vno Efpernonio incolumi redacto in angulum qui ex chafmate fuperfuit. Vt autem prouincia cederet fineretque Guifium vicarium Regis agere, per Frefneium à facris iuffionibus amanuenfem monetur, ægrè morem gerit quod fraterna virtute fuifque armis victas vrbes domitam-

M.D.XCVI.

Efpernonij vxor audito vel falfò rumore eum mortuum interiit.

Defdiguerius Aquẽfibus auxiliator adeft.

Brugnoles.

In Efpernoniũ nouum exitiũ.

Machinamentum fceleftũ & infidiofiffimum fi aliud vnquã fuit.

M.D.XCVI. æmulos aduersantésq; sibi, ad subitũ tumultum, ad vincula & cõpedes remigũ deducturos minabantur, quibus illi si quando rebus desperatis vrgerentur, pelago se committerent: præibant in publicum progredientibus quinquaginta catapultarij mercede conducti, minaces in vulgus lichno ardenti, subsequebantur equestres turmæ domesticum & quotidianum satellitium vtriusque nebulonis, qui vitio temporum tanta ausi sunt. At diffidentes rebus suis patriam gẽtilitiámque vrbem Hispano venalem habuerant, accito in portum Carolo Doria Genuensi maris Ligustici Architbalasso cum septem triremibus, Italo & Hispano milite remigibus omniq; apparatu bellico egregiè munitis. Massilia, cùm tribus partibus mari alluatur, toti illi tractui Doria foris imperitabat, intus duo illi cum affinibus & satellitio tam metuendo, vt contra hiscere nulli impunè esset: Guisius, (quod olim Cęsar de ipsa Massilia præuidit) quę longam & difficilem haberet oppugnationem, loci natura & altissima valle munita, ab ea non esse incipiendum ratus, proxima oppida, Grassam, Draguignanum, Hieram, sanctum Eutrapium, dedentibus se non anxiè oppidanis occupat, exinde Gardiam oppidum quod validissimo præsidio Espernonij tenebatur obsidione cingit, dum ibi castra habet, vrgetque opus monetur esse centurionem vrbanum Massiliæ, cui portæ regalis cesserat custodia, nomine Libertam, qui de libertate vrbi restituenda, exigendísque

Progressus in publicum præeunte satellitio.

Præocupat Guisius finitima oppida Massiliæ.

Propositum de recipiẽda Massilia.

que tyrannis cùm cõsciis aliquot gentilibus amicisque tacitè iniisset consilium, porta illa quos quantosque velit Guisius admissurum. audit ille percupidè, sed ancipiti animo nutat veritus quod plerumque fit ad se suosque intercipiendos militarem esse astum. Dum ita hæret dubius, fit certior à Bernardo qui pro fœderatis olim acerrimus, iuridici supremum munus obibat, quique deposito veterno cum Rege tacita consilia inibat nullis pollicitationibus, præmiorumque incredibili magnitudine Tribunitios illos Cethegos, ad sanitatem reduci potuisse, exuisse penitus mentem gallicam, abdicasse patriam agnatos & gentiles, qui lenibus pharmacis curari nolint, ferro & igne esse tollendos. *Libertæ* molimina sine fraude, hominem esse à quo vno nominis omen & memorabile facinus expectari possit, si foris opportunè iuuetur Massiliam tyrannide liberaturum. Guisius vt rem seriò & sine noxa tractari videt, hinc inde fide data vrbi recipiendæ diem XIII CALEN. mart. præstituit, egressusque castris Gardiæ Massiliam ex improuiso appetit. *Casalus & Aquensis* tanto securius liberiusq; ab omni metu agebant, quod non nisi expugnata Gardia principem excelsi animi castris discessurum crederet, sed ille quod aiũt, muscã reliquit, vt Aquilã aucuparetur, musculum vt ingẽtẽ Cetum expilcaretur. 16. Februarij, Albibagno serotinus & inexpectatus adest, nocte quæ nimbosa & Austris perflantibus sonora fuit quantumuis

M.D.XCV.

Aub.igne.

M.D.XCVI. cerent, vacua beneficia conferrent, peragerentque vicaria opera, quodcumque fuit ordinationis pontificiæ. Non autem insolens est,& nuper ea illa Oeconomorũ spiritualium institutio, quandoquidem illius expresse meminit Canon, *Cum simus, caus. 9. quæst. 3. Cum simus debitores omnes, sacras regulas custodire, & eam quæ dicit, in vna quaque Ecclesia, œconomos esse debere, modis omnibus inuiolabilem custodire debemus. Et si quidem, vnus metropolitanus in sua Ecclesia constituerit œconomum, benè vtique fit; sin autem, ex authoritate propria Constantinopolis, Episcopis licentia est præponendi œconomos, in eius Ecclesia similiter & Metropolitanis, si Episcopi qui sub eis subsunt non sategerint œconomos constituere, in suis Ecclesiis: Idipsum autem seruandum est, etiam in monasteriis.* Penè idem statuit Canon *In noua caus. 16. quæst. 7. Ex concilio Hispalensi, didicimus quosdam ex nostro collegio contra mores Ecclesiasticos Laicos habere, in rebus diuinis constitutos œconomos, proinde eligimus vt vnusquisque nostrum secundum Chalcedonensium patrum decreta, ex proprio Clero œconomum sibi constituat, Indecorum enim est Laicum vicarium esse Episcopi, & sæculares iudicare in Ecclesia. Si quis autem Episcopus, posthac Ecclesiasticam rem, per Laicam procurationem administrandam elegerit, aut sine testimonio œconomi gubernandam crediderit, vt contemptor Canonum, & fraudator ecclesiasticarum rerum iudicabitur reus:* At liquidò constat,

vtroque Canone non de prouentuum Ecclesiasticorum procuratoribus mentionem haberi, sed de his duntaxat qui in viduis Ecclesiis, post fato functos Episcopos, vices eorum agebāt, vel qui longinquè profectis aut senibus & debilitatis, coadministri adhibebantur, quod Innocentius III. perspicuè indicat, cap. *Examinata de iudiciis*, in antiq. in verbo *Sequestratam. Sequestratam* (*nota, inquit*) *depositum fieri non solum in corporalibus, sed etiam in spiritualibus.* Ergo magni Consilij placitum se tuetur veteri instituto Ecclesiæ, & glosemate Pontificis Max; (quem ob singularem peritiam rerum forensium vetus sæculū patrem & lucernam iuris nominauit) Præterea, cum vir tantus, sit Senatusconsul. Prætoriani vindex & assertor, in dissidio præclusis Alpibus obstructa via Romana, (quod non semel factum est) quid æquius fuit, quàm Ecclesiis viduis & lugentibus pastorum orbitatem, præfecisse homines mysticos, qui eadem operarentur quæ ipsimet acturi erant Antistites, si iniquitas temporum tulisset? fecit magnum Consilium, quod solent in repentino incendio vicini omnes, ad proximas aquas concurrunt, vel quod rixantibus agnatis, in deligendo tutore liberis fieri solet, donec de idoneo & legitimo constet, educationem eorum, quamuis non gentili committit vrbanus Prætor: hoc repertum compendium apud omnes Conscrip. inualuit, tam rigida obseruantia, vt qui durante

Innocen. 3. de spiritualibus Oeconomis iudicium.

Innocen. 3 pater & lucerna iuris pontificij dictus.

M.D.XCVI.

interstitio & dissidio, Romæ beneficium impetrasset, causæ tuendæ patronum non inueniret; aut si quis fortè inscius vel audacior (vt certè vidi audaculos hinc pessimè habitos) se foro ostentasset, per Triumuiros fiscales obmutescere castigatus cogeretur.

A pluribus annis, annatæ aliaque vectigalia, ex Francico clero Romam non euehebantur, nec Trapesytæ Itali plumbum suum exile & canabeo fune pensile cum ingenti auro permutabant. Gallia fœta tot beneficiis hisque pinguibus, domi opes suas continens, annuũ solitumque tributum non pensitabat, huiuscemodi vectigalibus tamdiù fraudati Itali, non parum recreati sunt, permissa & repetita impetrandorum beneficiorum veteri formula, non aliter quam sitientes agri in æstu lætantur, cum auersi riuuli ad irrigandum in semitam reducuntur. Ergo programmate publico edicitur, vt de sacerdotiis impetrandis ius antiquum repetatur, cœpit hinc iri Romam, summus Pontifex de more pattum adiri, vt exinde in foro non nisi pontificiis diplomatibus controuersiæ beneficiariæ definirentur. Clemens VIII. vt indulgentia sua Regem beauit, restituitque aris, Mercolium, pertinacesque fœderatos de Rege agnoscendo commonefacit, & suo exemplo ad agnoscendum impellit, vt qui non prius, Henrico IIII. indulsisset, quam cùm illi per Galliæ vniuersos ordines, Gymnasij Sorbonici publicis decretis & asseuerationibus indubiisque testimoniis, sine arte & fuco in gremium

Antiqua formula beneficiorum impetrandorum à sum Pontif. Edicto regio restituta.

Clem. 8. priuatis rescriptis Mercolium & reliquos fœderatos ad obsequium mouet & vrget.

matris Ecclesiæ rediisse constitisset, cum esse qui ab omni æuo his natus vel assuetus sit moribus, vt à specie & simulatione longissimè abesset, eiuratis erroribus professaque fide orthodoxa, eaque insignibus exemplis in regno stabilita, ab his qui antea in eum arma induissent nunc exuenda, iam non subesse causam alendi belli, & qui vltra protraxerint, ambitus apud bonos omnes conscios iri, sibi vni deuotos restituendi sacris ius, caput esse Ecclesiæ summumque iudicem, nec fas vlli mortalium deuouere eum aut auersari, quem iudicio suo probasset. Denique S. Pontifex ad fidem & obsequiũ regionatim missis epistolis, fœderatos concitat. Mercolius verò fidens rebus secundis præsidiisque, quæ valida & constanti fide in Armorica habebat, Rom. Pontifici obsurdescit, nedum ille contentus antiquis Armoricæ finibus latè euagatus, Andegauis Cœnomanisque annonam & tributum duriter imperabat, ita vt longius excursionibus factis Vindocini & Dunenses à latrociniis inducias precio mercari coacti sint. Castrum arte & situ munitissimum, vt ab etymo liquet, *Rupifortium*, in Andinis penè suburbiis & *Croanum* occupabat, non solum põtificiis monitis, sed gentiliũ atque etiã Lodoicæ Lotharingiæ sorori viduæ Henrici III. nihil prorsus audiẽs, hac contumacia publicè testatus, priuato studio & cupiditate stare in armis, cùm religioni abundè esset cautum, vel arbitro illo, qui eius caput esset & summum columen. Ergo

M.D.XCVI.

Mercolius sum. Pont. monenti vt Regi sit obsequens non audit.

Prædantur Mercolij equestres turmæ longissime à suis stationibus.

Rochefort Craon.

M.D.XCVI. in sola Armorica & confinibus, quod aliis regionibus defecerat bellum, acerbius recrudescit, tantò efferatius damnosiusque, quod Rex obsidione Feræ, & reciperatione Vermanduorum & Morinorum anxiè occuparetur, illicque coercitus, Armoricæ priuatis ærumnis mederi, ad præsens neque opportunè poterat.

Res Armoricæ.

Obitus & Elogium Blasij Viginierij.

Blasius Viginierius, ex Boiorum nobili familia ortus, hoc anno vltimam sortem mortalium expertus est, vir nostratis linguæ & facundiæ instaurator, qui ex puluere & situ veterum Celtarum aurum legens, obsoleta verba luci & vsui reddidit, nauseantesque ad insolentiam, qua inualuit authoritate, pati leges suas coegit, vt cæteros omittam, Liuium ex Latio tam opportunè in Galliam acciuit, vt gentis nostræ eum non pudeat, & quantam à Romanis Patauinus promeruit gloriam, tantam Boius Viginierius, à Celtis promeruit. Hoc anno noui Pontis structura tandiu intermissa bello ciuili redintegrari, pilis ab Henr. III. aqua altius positis erectisque fornices imponi & concamerari cæperunt, opus si quod aliud in vrbe necessarium, quo pars vrbis flumine secta, alterutrinque longè disiuncta, compendiario strictoque traiectu coniungitur, viatum diuortia vitantur, & qui vnus est rhedarum patiens pons virgineus, quadrigariis euectionibus sarcinisque subleuabitur. Ciues priuatim opus publicum æmu-

lati domos suas reficiunt, ita vt propediem posito senio & squallore, vrbs penè altera nitebit & iuuenescet: Rex itidem ambulacrum Luparæ attiguum, quod ad suburbanum palatium opere concamerato ducet, aggressus est, iam alta porticu hisque litterata notis HENRICVS IIII. GALLO. ET NAVA. REX CHRISTIAN. PORTICVM HANC, A CAROL. IX. ALTA OLIM PACE CÆPTAM, INTER GRAVES BELLORVM CIVILIVM ÆSTVS FELICITER ABSOLVIT ANNO SALVT. CIↃ IↃXCVI. REG. VII.

M.D.XCVI.

Res in prouincia Prouincia.

In Phocensi prouincia, res vt plurimum turbidæ, dissidiis priuatisque odiis impetitantium, illius præfectura vicariatuque regio donatur Dux Guisius recens ad obsequium, quod illi summæ gloriæ, Regisque & prouincialium commodo contigit. Dux Allobrogum, in ipso æstu belli, ab illis cæco amore mutandi dominatus accitus, Berram, & maritima aliquot castra & oppida velut sui viatici pignus occupabat: Espernonius caussabatur aduersus Guisium, prius hac præfectura ab Henrico III. donatum, & hac specie multas virtute Valetij fratris receptas vrbes tuebatur, Aquensis Metropolis, Comes Carcius, aliique ex fœderatis potentissimi, non ita pridem dedititij, Espernonij imperium asperè & indignanter ferebant, ita efflictim vt in eum coniurati

Præfectura huius Prouinciæ donatur à Rege Guisius.

M.D.XCVI.

Dominus Valetius fortissimus bellator in obsidione rupis Brunniæ occiditur.

Espernonius Montorosiũ expugnat & Antipolim.

Obsidet Aquẽsem Vrbem Espernonius.

Stupenda machina eiaculatio.

omnes magis de insidiis & illius exitio quàm de obsequio cogitarent, vt ex euentu proditum. Ille enim post excessum fratris (qui sclopo lethaliter traiectus occubuit in obsidione Rupis Bruniæ) insignibus numerosisque copiis Phocẽsem prouinciam appetit, Montorosium validissimo præsidio propugnatum expugnat, iniqua conditione vt de oppidanis statuendi liberum sibi esset arbitriũ. Primis illis auspiciis fauentis Bellonæ, tota regione metuendus, nobiles qui pro partibus regiis stabant, Brugnolij conuocat, eorumq; facta coitione cum suis Vasconicis copiis Antipolim obsidet, & Allobrogico præsidio firmatam expugnat. Aquas Sextias, indigenarum tacitis consiliis & artibus recipere moliebatur, sed re detecta proditores capite plectuntur, vt dolos ex voto non cecidisse videt Espernonius, iam non arte sed marte, vrbem premendam putat, obsidione cingit, dumque diuturnius protrahitur, vt fame & rerum inedia ad deditionem cogat, arcem ad portas munitissimam tumultuario opere ædificat. Aquenses non ferentes tam vicinam seruitutem, ab opere fossores & artifices eruptionibus, machinis sclopisque prohibent, memorabili eiaculatione qua in carbaseis tẽtoriis Espernonio assidente, sex ex delectu suorum nobilium toto corpore disrupti necantur, illo saluo & illæso, vultum & vestes tantum fœdatus elisi cerebri minutiis, sanguine & fragmentis cadauerum, pro exanimi creditus est Espernonius, vt re vera non lon-

gè à morte abfuit, quæ inter eam ftragem affidentium vni vi arcana numinis pepercit, tam certo rumore, vt re ad coniugem perlata acerbitate doloris expirauerit, qui tam altè pectori femel conceptus infedit, vt nullo alio prior falfus, nec priuata fcriptione mariti eradi potuerit. Aquenfes implacabiliter auerfati imperium Efpernonij, vt vicina arce fe liberarent, Defdiguerium in auxilium vocant, adeft ille & dicto ocyus minax vrbi & libertati propugnaculum euertitur. Efpernonius nihil fractus deiectione arcis, nouas anguftias & molimina parat Aquenfibus, qui illius in caput iurant, latenti exitio, & propter infolentiam facinoris memorabili. Brugnolij agebat Efpernonius, molitor quidem infidiarum nefcius, mulo farcinario pro trito farre ingentem faccum, puluere catapultario plenum in hofpitium deuehit, reponitque cænaculo quod fubiacebat cameræ Efpernonij. ille ratus effe triticum, vt de more, panifici modio metiretur, dũ refoluit funes, quæ latebat machina ferrea tritura filicis, fcintillas excitat in puluerem, qui concepto igne tanta vi fragore & ftrepitu intonuit fæuitq; vt dirutæ ædes funditus, ac conuulfum fit tabulatum, vno Efpernonio incolumi redacto in angulum qui ex chafmate fuperfuit. Vt autem prouincia cederet fineretque Guifium vicarium Regis agere, per Frefneium à facris iuffionibus amanuenfem monetur, ægrè morem gerit quod fraterna virtute fuifque armis victas vrbes domitam-

M.D.XCVI.

Efpernonij vxor audito vel falfo rumore eum mortuum interiit.

Defdiguerius Aquẽfibus auxiliator adeft.

Brugnoles.

In Efpernoniũ nouum exitiũ.

Machinamentum fceleftũ & infidiofiffimum fi aliud vnquã fuit.

M.D.XCVI. que gentem, Guisio recens misso, dedi non æquum sit; eas esse belli leges vt victori manubiæ exuuiæque victorum maneant, si auferantur ingratam esse militiam, quam deinceps fortissimi meritò detrectarint, quibus vulnera & stigmata maneant in trunco corpore, trophea, & res partæ sint apud tyrones & nouellos: paræmiam Gallicam hinc opportunè sumi, *non gaudere fructu aucupij, qui aues dumetis excutiunt, quique feras agunt in retia, sed qui otiosus aucupij & venationis prædam aufert.* Guisius vero nec indiligens nec inermis & imparatus præfecturam adiit, tantò cautior in præsidiis, quod ibi gentium omnia diffisis animis factionibusque turbari audiebat. Præcoci sapientia, maturiusque annis fœliciter rem aggressus est, fœliciusque peregit: mirum fortè posteris videbitur, Guisium patre quem nulla ætas tacebit, genitum nuper deditiium à Desdiguierio in præfectura stabilienda insigniter adiutum. Illi se adiunxere comes Carcius, Marchio Orationis, & ex nobilibus primarij, tum veteri fama & obseruantia Guisiaci nominis, tum odio Espernonij. Cisteronium obsequij exemplum dedit, Regium æmulatur; Metropolim Aquensem vt adiit Guisius, cogit Senatum, & de liberanda Massilia à tyrannide Hispanica, cùm profugis ab vrbe, tacita init consilia, num mente & arte vtilius sit, quam manu & Marte rem periclitari, placuit in re dubia casibus consilia accommodari. Forti-

Ries.

Cōsilia de Massilia accipiēda.

M.D.XCVI.

ter & callide agendum, vt se daret occasio. Massilia Francici regni claustrum est maritimum, quæ Italiã, Siciliam, Mauritaniam respicit, ab omni æuo populosa & pugnax tenaxque libertatis suę, adeo vt Iulius domitor nostrarum gentium, cum Massiliensibus de sũma fortuna Romani nominis ancipiti exitu certauerit. At ostento simile erit posteris, audire Massiliam pugnacem inuictam nesciãque cedere Iulio Cæsari, duobus gregariis, fungorum more, & instar Cadmeorum militum ex gleba repentè exortis cessisse: hi sunt, nequitia magis quàm alio nomine memorabiles, Ludouicus Aquensis vicarius vrbis, vulgò *Viguier*, & Carolus Casallus primus Ædilis, duumuiri illi consortes dominationis in quinquennium prorogata sibi dictatura, tantum sibi perditorum hominum, clientum, ambactorum, virium & opum, ex tyrannide & latrociniis acciuerant, vt diuulsam ab imperio Gallico Massiliam pluris licitanti addicere cogitarent, intus & foris duo illi Catilinæ imperabant, turres seu propugnacula sancti Ioannis, Virginis quæ de custodia dicitur, & suburbanum Diui Victoris occupabant, in acta & littore nouam arcem, nonmodo ad recipiendas depellendasque triremes & naues construxerant, sed quæ editiori loco posita vrbi decliui imperaret. Stabant semper ad motum & omnem auram expeditæ illis in littore duæ triremes, in quas

Duo oppressores Massiliensium, Ludou. Aquẽsis & Carol Casallus.

Aquẽsis & Casalij præsidia ad suam Tyrannidem.

M.D.XCVI. æmulos aduersantésq; sibi, ad subitũ tumultum, ad vincula & cõpedes remigũ deducturos minabantur, quibus illi si quando rebus desperatis vrgerentur, pelago se committerent: præibant in publicum progredientibus quinquaginta catapultarij mercede conducti, minaces in vulgus lichno ardenti, subsequebantur equestres turmæ domesticum & quotidianum satellitium vtriusque nebulonis, qui vitio temporum tanta ausi sunt. At diffidentes rebus suis patriam gẽtilitiámque vrbem Hispano venalem habuerant, accito in portum Carolo Doria Genuensi maris Ligustici Archithalasso cum septem triremibus, Italo & Hispano milite remigibus omniq; apparatu bellico egregiè munitis. Massilia, cùm tribus partibus mari alluatur, toti illi tractui Doria foris imperitabat, intus duo illi cum affinibus & satellitio tam metuendo, vt contra hiscere nulli impunè esset: Guisius, (quod olim Cęsar de ipsa Massilia præuidit) quę longam & difficilem haberet oppugnationem, loci natura & altissima valle munita, ab ea non esse incipiendum ratus, proxima oppida, Grassam, Draguignanum, Hieram, sanctum Eutrapium, dedentibus se non anxiè oppidanis occupat, exinde Gardiam oppidum quod validissimo præsidio Espernonij tenebatur obsidione cingit, dum ibi castra habet, vrgétque opus monetur esse centurionem vrbanum Massiliæ, cui portæ regalis cesserat custodia, nomine Libertam, qui de libertate vrbi restituenda, exigendísque

Progressus in publicum præeunte satellitio.

Præocupat Guisius finitima oppida Massiliæ.

Propositum de recipiẽda Massilia.

que tyrannis cum cõsciis aliquot gentilibus amicisque tacite iniisset consilium, porta illa quos quantosque velit Guisius admissurum. audit ille percupidè, sed ancipiti animo nutat veritus quod plerumque fit ad se suosque intercipiendos militarem esse astum. Dum ita hæret dubius, fit certior à Bernardo qui pro fœderatis olim acerrimus, iuridici supremum munus obibat, quique deposito veterno cum Rege tacita consilia inibat nullis pollicitationibus, præmiorumque incredibili magnitudine Tribunitios illos Cethegos, ad sanitatem reduci potuisse, exuisse penitus mentem gallicam, abdicasse patriam agnatos & gentiles, qui lenibus pharmacis curari nolint, ferro & igne esse tollendos. *Liberta* molimina sine fraude, hominem esse à quo vno nominis omen & memorabile facinus expectari possit, si foris opportunè iuuetur Massiliam tyrannide liberaturum. Guisius vt rem seriò & sine noxa tractari videt, hinc inde fide data vrbi recipiendæ diem XIII CALEN. mart. præstituit, egressusque castris Gardiæ Massiliam ex improuiso appetit. *Casalus & Aquensis* tanto securius liberiusq; ab omni metu agebant, quod non nisi expugnata Gardia principem excelsi animi castris discessurum crederét, sed ille quod aiũt, muscã reliquit, vt Aquilã aucuparetur, musculum vt ingẽtẽ Cetum expiscaretur. 16. Februarij, Albibagno serotinus & inexpectatus adest, nocte quæ nimbosa & Austris perflantibus sonora fuit quantumuis

M.D.XCV.

Aub. igne.

M.D.XCVI.

repugnante Cœlo, tenebrisque iter inuidentibus equestres turmas propius Massiliæ succedere iubet. *Liberta* dubius ne tempestate noctis Guisius serior, nec opportunè & vt pactum erat sub crepusculum cum portæ recluduntur adesset, speculatorem emittit ad explorandum, qui cum invigilias & statiua Guisij incidisset, re omni perspecta regreditur, iubetque *Libertam* bono esse animo, quod sui auxiliatores in proximo essent. *Aquensis* & Casalus de more, habebant, orta luce, porta regali extra pomerium egredi. *Liberta* erat animus, egressis portam occludere vt illi foris eiecti, à Guisianis non longè excubantibus mactarentur, duobus illis sublatis vrbis reciperationem non multum arduam fore. Ex consuetudine prior se dat foras *Aquensis*, quem Franciscanus fortè ex suburbano cœnobio vrbem aduenïens admonet ad tertiū ab vrbe lapidem nonnullos esse equites, quos hostes suspicaretur, dicto ocyus *Aquensis* illuc feruidus ad exitium cum viginti sclopetariis præceps festinat, è vestigio *Liberta* sublicium pontem erigit, vt se *Aquensis* foras ejectum videt, & in eum Guisianos laxis habenis effundi; ad suos qui in pinnis speculisque murorum stabāt, se proditum inclamat, iubetque vt glandibus hostem insequentem depellant, nec mora tanta grandine impetunt, vt *Aquensis* cum suis ad eam partem vrbis quæ mari alluitur, dilapsus, scapha in vrbem redierit, Guisiani præclusa illa porta qua adi-

Aquensis vrbe inequite exclusis.

tum à *Liberta* sibi spondebant, quod ante veriti erant meram esse fallaciam, & ad suum exitium paratas insidias credunt: Libertæ tamen alia mens qui eiecto foras *Aquensi*, *Casalum* stricto mucrone medium traiicit, hac voce morituro insultãs: *Scelestissime proditor, patriam vrbemque Hispano auctionanti tradere molitus es, sed te occiso infectum scelus efficiam.* Casalus vagina ensem diripit, sed *Liberta* geminato vulnere, Bartholomeo fratre longa cuspide rursus medium fodiente, *Casalus* mortuus sternitur, ex satellitio omnibus dilapsis quatuor fidentiores sclopetarij displosis catapultis *Libertam* opprimere, & Antesignanũ vlcisci conantur, vstulatus thorax *Libertæ*, ab ignescenti puluere, glandibus in auras innoxiè dilabentibus, ille cum agnatis gentilitiisque omnes fugat, & viciniã omnẽ in partes regias pellicit, emittitque postico qui Guisium de fœlicibus initiis admoneat, *Aquensis* in vrbem regressus, gentiles ambactos suosque stipatores cogit. Fabius Casalus interẽpti filius dat se socium, omnes illi in *Libertam* suosque irrumpunt, vt porta deturbarent, sed iam reclusa Guisianis succedentibus, numero & viribus impares loco cedunt, Aquensis & Fabius, vt res suas in summam desperationem adductas vident, egressi vrbe ad triremes fugiunt vt suburbanis propugnaculis prospicerent. Inualescente Guisianorum numero, tota vrbe inclamatur *Viuat Rex*: Princeps d'Auria rei nouitate perculsus vt regio misite fultam firma-

M.D.XCVI.

Liberta Casalũ gladio transadigit exprobrata proditione patriæ.

Summũ periculum Libertæ à Casali satellitibus.

Fuga Aquensis & suorum ad Hisp. anas triremes.

M.D.XCVI.

D'Auria derepentè & tumultuariò in altum profugit.

tamque vrbem Guisiumque ad naualia ingenti agmine armatorum progredi audit, tumultuariò nec commilitonibus ad triremes conuocatis anchoras solui, rudentes secari, remis altum peti iubet, vix fugienti satis latum pelagus adeò turbatis animis conuasauit, ex Hispanis plurimi qui dispalati & sparsi, propter subitum & inopinum digressum triremium, cum salo salutem quærere sibi haud potuerint, solo intercepti mactantur, armamenta, castrenses exuuiæ, & ditissima spolia Hispanorum in prædam venere, Aquensis & Casali domus expilatæ, suarum triremium remiges ruptis compedibus & cathenis sese in libertatem vendicant. propugnaculum quod velut frenum populo coërcendo vrbique priuato imperio opprimendæ posuerant, à plebe vel ipso die dominico funditus euertitur, sic ira nec moras nec ferias vbi iusta est admittit, euellendæ enim tyrannidi omnis opportuna dies digna fastis & calendario. Habita solemnis & publica supplicatio, qua numini pro recepta vrbe gratiæ referantur. Aquensis rebus deploratis in suburbanum D. Victoris, Fabius in diuæ Virginis propugnaculum quod de custodia dicitur profugerant, sed conscientia scelerum, Guisij rebus secundis, Hispanorum fuga, tam aduersa rerum commutatione territi pelago se credunt, mitius rati naufragium quam crucem vel acerbius supplicium, Genuamque se recipiunt. Guisius tanta celeritate & fœlicitate omnia ista confecit, vt de se merito Cæsareum illud fari potuerit, *veni*

Porta regali liberatori patriæ Liberta hoc positum elogium; Hic cecidit iustis, Liberta Casalius armis redditur vrbs Regi Libertas redditur vrbi.

vidi vici, gloriæ & fœlicitati accessit, vt paulo post bis inito prælio cũ Espernonianis, victor extiterit & ex hinc longè lateque campis patentibus sine æmulo dominaretur. Espernonius tamen non omninò pessundatis rebus suis, sparsim oppida castella & propugnacula summo præsidio occupabat, bello intestino hoc obducto velo, potiori iure prouincialem præfecturam sibi deberi, quamuis nouæ factioni proximum esset pugnare inter se regios vnde non leuior oppidis agrisque clades & vastitas, quàm si cum Hispanis res fuisset. Rupelaureus ex aulicis primoribus rursus mittitur, quo monitore Espernonius prouincia cessit & Guisio in posterum paccatè & sine æmulo regendam reliquit. M.D.XCVI.

Mense Aprili princeps Cõdæus septẽnis ex oppido Angeriaco in Xãtonibus, cũ Carlota Tremolia matre Lutetiam accersitur, regius ille surculus solertissimis agricolis expoliẽdus datur, in fano Germani ritib. Catholicis, Ioã. Fillesaco Theologo, & P. Fabro bonis disciplinis imbuẽdus, verè fabro, qui opere nomẽ adæquauit, quo nullus ad perpoliendá ingenia cote bonarum artium, in vniuersa classe eruditorum ex reliquiis melioris æui eruditior & mansuetior inueniri potuit, ab acerrimi iudicij Rege qui in re qualibet nouit seligere optimos quosque, apud quem magna est differentia artificum. Puer verò tantillum auersæ religioni assueuerat, institutoribus bonæ indolis princeps plurimum se facilem & credulũ præbuit, vt celerrimè elemẽ- *Condeus princeps lutetiam adducitur.*

M.D.XCVI.

ta fidei perdidicerit paulo post in Senatu primus Francici sanguinis hæres, quandiu Rex sine prole esset, publicatur, sui famulitij contubernalibus indultum, vt elogiis immunitatibusque fruerentur, quibus regiorum liberorum famulitium frui solet: Nouatores acerbissima expostulatione conquesti sunt, Christo & veræ pietati sibiq; auulsum alumnum suum, vim factam libertati Christianæ ab vbere religionis castigatæ lac suxisse, illo fæliciter in septennium adoleuisse, tam illis acerbum illo surculo liliorum fraudari, quã colonis & olitoribus, si quis plantam insitam, irrigatam, & impensè à primo germine excultam abstulerit, Quiritantibus respondet, scripto apologetico Florimũdus Remundus Senator Burdegalensis, posterisque notum fecit, quanto beneficio Henricus IIII. regnum deuinciat & firma pace stabiliat, qui principem tenellum, & gẽtilitium, auita religione instituendum, tàm sedulò curet. Guilliel. Vairus Aquensis Senat. princeps, Massilienses quasi neophytos ad Regis obsequium, odiumque intestinæ & Hispanicæ factionis, luculentissima concione palam cohortatus est, quam imparifacundia, integra tamen fide, penè ad verbum æmulari conatus sum.

Concio Guille. Vairij principis Aquens. Senatus ad Massilienses.

Vix O! Massilienses, oratione possum complecti & exprimere, quæ mihi vrbem vestram appellenti in animum inciderint, vt enim recordatio exhausti & declinati summi discriminis, renouatur affectu eorum, qui periculis eluctandis su-

periores euasere, illicò mihi ante oculos in quod vos præcipites dederatis exitium proposui, vtque ego conspexi emporium portumque, qui curuo ambitu pene vestram vrbem cingit, quò mercium & opum exoticarum summa vbertas & vis influit, Hispanas triremes carbasis velisque cruces rubeas sua insignia explicantibus, ipsosque Iberos tota acta, aciem & agmina sua ordinãtes, vt libertatem opesque vestras sibi subiicerent, adhuc intueri & ad hæc Iberica obstupescere animo concipiebam. hac mente voluens sæpius, in has voces erumpebam: Heu quantulum à summa clade, hæc inclita & diues ciuitas abfuit, quin hic Galliæ alter oculus pene excæcatus sit, & vix ciues sui iugum Ibericum à ceruicibus depulerunt, mirum quin vincti à patrio solo & cælo auulsi, in Indicas solitudines ad reparandas vastitates Hispanorum seu mancipia exportati sint Massilienses, familiæ, coniuges, liberi, opes à direptione & feritate Bætica non multum abfuerunt. At feralem istam cogitationem metumque discussit, recordatio lucis huius fausta & iucunda, quæ numinis gratia & singulari eius beneficio nitidius fulget, quàm ipsa Solis lampade, qua sub Henrici IV. fœlicibus auspiciis Galliæ genio, Liberta & libertatis fausto nomine Massilia Regi & regno restituta, extera seruitute erepta est. Illa cogitatione recreatus, facilè prioris ominosa & feralis mœstitiam deposui, summaque lætitia sum affectus, cùm vos certatim effusi per compita, voce, vultibus, omnique motu publicè significastis, quantùm gaudij vobis esset, ex transmisso ad vos supremo iuris dicundi tri-

M.D.XCVI.

M.D.XCVI. bunali, quod Franciæ coronæ flos est selectissimus. At me tandem maioribus solutum vna cura anxium habuit, voluentem rerum humanarum vices inconstantiam & vertiginem, subiitque recordatio historici ex veterum classe accuratissimi, qui non immeritò obstupescit & demiratur, stolida & socordia quæque animantia, pedicis laqueis & retibus semel dilapsa, vel illicibus medicatisque illecebris non iterum inescari denuo nec impingere & relabi. At mortales ipsos quantumuis explorata sagacitate, toties in ea quibus erepti sint pericula deinceps vltrò se dedere, dummodo præteritis malis noua species colorue inducatur; res profectò stupenda vt ipsa experientia (quæ acerba & dura est magistra vitæ) in posterum non sint cautiores: metus ille, & qui meus est propensus amor in salutem vestram, Massilienses, non parum animum perturbauit, ne aliquando eadem nec sors melior in ipsa vos quibus dilapsi estis discrimina reiiceret anxius apud me cogitans, si quando talia ingruerent qui possent deuitari. At postquam totus in eam cogitationem incubui, nihil mihi ad perennitatem incolumitatis vestræ visum est cōducibilius, quàm si regia mandata vobis exponerem, ratus ego iubentis potestatem consiliorum vim saluberrimam, diuturnæ quietis inconcussum esse fulcrum. At quæ me exponente suadet, non ad sua priuata commoda nec ad regiæ celsitudinis altius tollendum, fastigium, sed ad securitatē & quietem vrbis multò tenacius stabiliendam. Non ille edictis, quamquam in ære tenui rebusque suis in arcto laborantibus vobis pecuniam imperat, sed

vestræ quieti & fælicitati prospicit. quod vobis indicit vectigal vnum est, vt beati esse velitis, ab eo ad vos orator adsum, vt inter vos amor mutuus, ciuica concordia & animorum beneuola conspiratio, me auspice concilietur & adglutinetur. Hæc est non fallax tessera, non fictum symbolum Christianorum, frustra se hoc nomine iactet, qui concordia & beneuolenia in suos indigenas non sit septus. hac virtute exoratur numen, & fit mortalibus propitium, quo placato bonorum omnium vbertas in eos defluit. Concordia opum est illex, conciliatrix & nutrix, neruus & vinculum ciuitatum, eaque cathena hisque compedibus fœlicitas in vrbe vestra vel inuita quasi vincta contineri potest: Contra verò animorum diuulsio inter ciues præsens & pestiferum venenum ciuitatum; qua genius societatis publicæ longè depellitur. Quemadmodum enim qui vegetum & probè animatum corpus ferro medium & membratim secuerit, laniati sic corporis membra exanguia tabescunt; haud aliter auersio animorum compagem integram ciuitatis, non solum dissoluit, sed familias & sodalitates priuatim labefactat & discindit, hinc (O Massilienses!) quanto magis vos patriæ & liberorum cura tangit, domesticæ seditionis venenum fugite, alendæ semina propellite, consilia quæ veterem insaniam regerunt procul auertite, non me latet plurimos, recordatione tenaci & indelebili infœlicium temporum acceptæ cladis & damni ægrè obliuisci. Quod si res humanæ à votis & exoptationibus penderet, hæc tam luctuosa & feralia nunquam contigisse, quis

M.D.XCVI.

M.D.XCVI. *non effictim optauerit sed cum ea infecta esse nequeant, vnum est malorum leuamentum obliuio vel saltem silentium, collirium est & vna medela, quam sapientissimi hominum animis, in ciuitate vel regno ciuili factione exasperatis adhibuerunt; vetustatis non pauca exempla relicta sunt posteris, quibus sapere discant quæ sciens prætermitto: At quoniam ea quæ nuper vos rerum tempestas exagitauit, Atheniensium ciuilibus procellis proximè accedit, cum triginta tyranni Atticam Rempub. inuaserunt, vt plurimum rogo vos esse memores exitiorum, quæ in anarchia summa perpessi sint, quâ tandem arte & consilio ex tam diris calamitatibus erepti, trucidatis tyranis Thrasibulo ciue optimo clauum moderante, penè à ciuili naufragio in portum redierint: Bonos ciues à Tyrannis, & ab insaniẽte cum illis populo proscriptos ciuitati reddiderunt. Vbi extorres illi reuocati sunt, restituti penatibus, coalueruntque in vnam gentem, ecce sæuior pestis tyrannisque exitialior exacta, inter eos erupit ac recrudescit. Ille direptam supellectilem, expilata prædia, amissas opes reposcebat; Iste agnatos peremptos vlcisci, Ille alia damna & iniurias vindicare parabat; denique Athenæ tũc non Atticæ sed intestinis litibus tota fremebant, iamque peior rerum facies & status quàm qui sub Tyrannis fuerat imminebat, cum monitore Thrasibulo, in cœtum coacti iureiurando liberatori conciui se addixerunt, in eam sententiam ituros omnes, quæ publicæ quieti conducibilior videretur. In his comitiis quid decretum, hoc vnum vt sempiterna obliuione odia,*

iniuriæ, contumeliæ, damna & quæcumque animos hominum exasperant delerentur. Lex vna hac semel lata & seruata suprema salus fuit & alexipharmacum populi & vrbis. lex inquã posteris ad imitandum proposita, quæ nunquam sine elogio ab historicis memoratur, vt quæ imperiis regnisque in ciuili insania, aduersus seditionem mortiferum venenum ciuitatum, antidotum præsens fuerit. Quod si arbitris peritis physicæ speculationis & artis medicæ, quæ domestica sunt & ingenita remedia magis iuuant, quàm quæ exotica & nata solo peregrino, Atheniensium vetus illa lex, vobis tanto ad salutem opportunior, quod conditores proauosque vestros Atticos iactatis, illos sapientiæ summos Antistites, pacis & concordiæ authores habetis, quib⁹ prisca vrbis vestræ vbertas & gloria illicò reflorescet. Illis monitoribus intestina odia, acerbitates & vlciscendi atrox desiderium deponite. Quod si auito exemplo Græcorum parum mouemini, id ipsum qui mortalibus est communis sensus & quæ popularis ratio suadet: At quæ vos transuersos egit animorũ diuulsio, non priuata nec Massiliensium fuit, non paucorum vesania, nonmodo mentes hominum, sed prouincias, vrbes, ciues, gentilitates, parentes, liberos, coniuges his intemperiis exagitauit, vt tunc pudoris, vrbanitatis obliti homines, humanitatem exuisse penitus viderentur, quis ea se sorte & fœlicitate vixisse iactet, vt damni exors fuerit; ea ipsa tempestate quæ penè fulcris & cardinibus euulsis, labentem orbem ruina sua inuoluebat? Non absimile contigit, (O ciues) quod solet intem-

M.D.XCVI.

Lex obliuionis Athenis decreta.

Græci Massiliæ conditores.

M.D.XCVI. *pesta illunique nocte pugnantibus errore tenebrarum, qui amicus, qui socius, qui commilito percutitur, luget interemptum ipse qui peremit. Vis arcana est numinis, quæ homines transuersos egit exuit, que omni sensu & ratione, vt inuicem vltores sibi sint, mutuoque sibi dent pœnas, exinde comitantibus patrati facinoris verecundia, dedecore & luctu pereñi pro Nemesi & vindicta. At lasis hoc esse debet solatium & qui acriorem reposcent, intus & apud se ipsi pœnas seueriores luent. Nemo enim vestrum adeo vecors, aut rerum inscius qui nesciat priuatorum fortunas, in publico statu collocatas, cum ciuitate ciuibus commune esse exitium: Quis non videt Massiliam, domesticis seditionibus ruituram? seditiones non aliunde nasci, quàm ex recordatione anteactorum temporum & pruritu vltionis: Ancipitis autem est euentus multos in discrimẽ vocare, iniqua sorte pares in vnum cogere, damno famæ & bonorum exasperare, proscriptionibus decretisque capitalibus in eam desperationem adducere, quod si vnquam pertimescendum id ipsum fuit, tunc profectò in hoc adhuc titubanti rerum vestrarum statu: Massilia ægro & affecto corpori non dissimilis est cui recidere in morbum, immedicabile est & fatalis hora. Num à littoribus vestris tanquam à specula prospicitis, exteros dietim vobis insidiari, vel hoc vno implacabiliter efferatos quod ex eorum faucibus, vos ab illis tandiu expetita & propè iam capta præda erepti estis? domesticas seditiones vestras vnam illis superesse portam, qua ad vos denuò proserpant irrumpant-*

quę sibi relictam esse credunt: Num propriæ saluti adeo infesti eritis? vt dum plus nimio affectibus indulgetis, votorum compotes hostes vestros facitis: Recordamini sortis vestræ, quam dura & seruilis erat ante mensem vndecimum, quanti vos illam quà nunc fruimini libertatem emisſetis? perpessio omniũ iniuriarũ leuior seruitute ipsa. quod si Deus præter omniũ expectationẽ tãdiu sub iugo oppressos libertati, extorres ciuitati eiectos pœnatibus reddidit, adeò ne vobis iniqui cæcutientesque in priuatis rebus? vt quam seruator Deus suadet concordiæ, æquanimitati, incolumitati vrbis & domesticæ saluti nihil tribuatis. Quod si hæc omnia non satis valeant, vnico exemplo Regis omnium odiorum iniuriarumque obliuisci vos oportet. Ille victor ouansque nonmodo perduellibus ignouit, sed resipiscẽtes amplexibus, amore, honore præmiisque dignatus est, vt qui gloriosius tropheum credidit beneuolentia suorum septum esse, quàm ex victorum exuuiis famam extendisse: Indixit publico edicto iniuriarum omnium obliuionem seu legem tanquam neruum & compagem ciuilis societatis, qua organo concordiæ Reip. vestræ corpus vniuersum, membra & articulos illius comiter & mansuetè componit. Non ideo tamen flagitia inulta esse volumus, ea potissimũ quæ vbique gentium fœdè patrata coerceri æquum est, quæque tabulis edictalibus ob grauitatem minimè pœnis subducta sunt, vtque iam peracta, & quæ similia futura sunt, vindicentur à nobis, apud vos iuris & æqui supremum tribunal constituimus, ita vt qui legum metu non possunt, acerbitate

M.D.XCVI. *pœnarum coerceantur. Insuper ex mandato regio, vos priuatim monitos esse velim, vt eam moderationem, in ædilitate concessisque vobis vrbanis immunitatibus adhibeatis, vt in posterum ad salutem non vt olim ad perniciem vobis sint. Est enim genus hominum perditorũ, qui ex patriæ ciuiumque suorum excidio, fortunas & opes sibi conflare moliuntur, vulgo rudi & nescio insidiarum blandiuntur illuduntque lenocinio & blanda voce libertatis, plebs inconsulta delusa fascino nominis, nefariis ausis & molitionibus se sociam præbet, quò legitimum imperium conuellant tanta vesania, vt stabilita tyrannide, omnium fortunis expilatis sanguine & præda suorum aucti, vrbes venales auctionibus mercimoniisque hostium exponunt. Ex illa fæce & sentina Ludouicus Aquensis & Casalus fuere: At vos Massilienses aduersus hoc prædonũ genus state vigiles, præstigiatores, aucupes, ciuiũ, corruptoresque populorum istos longè propellite, illi infecto & amarulento melle libertatis tyrãnicam seruitutem obducunt, adeoque hoc dulce venenum admiscent temperantque, vt ebibentibus vis mali non sentiatur, morbumque torpentem præsens & subitum fatum consequitur. Instat magistratuum, Ædilium decurionumque vrbanorum delectus, quorum nominandorũ penes Regem, (quod vt obsequentissimi ciues non abnuitis) supremum est arbitrium. At explorata fide vestra in eumque amore & obsequio, vobis creandorum ædilium liberum ius facit, ea lege vt comitiis suffragiisque interſim suasor & inspector, vt qui rebus publicis præficientur*

paci & concordiæ vrbis securitati ex regis voto idonei sint, indixitque districtè ne quid aduersum & præposterum contingeret omni ope eniterer, ideoque vos quibus potestatem suffragiorum quibus vrnam sortitionis liberam tribuit, si qua supersunt odia animis semouete, vna sit omnium conspiratio, salus vrbis & Regis voluntas: efficite vt nonnisi publicæ quietis amantes ædilitati admoueantur, qui probitatis specimen dederint, qui domi frugi sint, qui opibus & liberis fidem Reipubl. inuiolatam oppignorent; delectos monitos facite, tandiu in præfectura mansuros, quandiù Regi obsequentes fuerint, si secus fecerint vos illico abdicaturos. Quod si liberos & beatos esse vultis, vobis animo immotum sit nullam iucundiorem esse libertatem, quàm sub bono principe vitam agere: Is Rex in Imperio quod mens in corpore, ciuilem concordiam fouet & nexu suo colligat, legibus res humanas tẽperat & moderatur, mẽbra vicissim sibi famulantia facit, vt concordia partiũ totum cohæreat. Ex illo vitales auras subditi hauriunt, suoque in principes obsequio numinis gratiam promerentur, hinc Paulus Apostolus cum populis obsequium principum suadet, adiicit tanquam spem præmij vt feliciter & paccatè viuant. *quasi innuat summum bonum populorum pendere ab obsequio; exitium, à proteruitate ferocientium & contẽptu imperij; violato enim semel obsequio, pax, quies & concordia illico diffugiunt, omnisque compages in frusta & lacinias dissoluitur, tranquilli ferocientibus seruiunt, boni à malis diripiuntur. Quod si*

M.D.XCVI. quantuliſcunque principibus obſequium debetur, quam profectò æquius Regi Chriſtianiſſ. cuius imperium tot Cœli prærogatiuis numen beauit, quod auito iure & ſeriè gentis ad æterni regiminis formam compoſitum videtur. Si indigenæ omnes obſequio addicti ſunt, potiſſimum Regi qui nunc rerum potitur, tot virtutibus, elogiiſque inclito debetur. Liquidò patet cœlitus datum, vt collapſum regnum inſtauraret, Ille toties ſanguine fuſo omnibuſque vitæ periculis ærumniſque publicam quietem firmauit; ſingulos vitæ dies prœliis æquauit; quoties pugnauit, toties vicit, ignouitque victis, totque victoriarum vnus eſt fructus, vt victos beatos fecerit, adeò vt pro illis verius quàm contra eos pugnauerit; ita vt quæ illi ingenita eſt comitas & clementia cæteris virtutibus ſuis victoriam præripuerit. Omnes illius curæ & cogitationes ſpectant, vt populorum quietem quandiu imperabit, fulciat, (hoc enim ſatis illi ſpondet vis inuictæ animi,) Sed venturis ſæculis proſpicit: ea mente Condeum principem nepotem propius ſibi admouit, vt orthodoxo ritu probè & chriſtianè erudiendum, quaſi in ſinu ſuo videat, donec Regi proles omnium cupita votis exoriatur, quod ſi defuerit, in poſterum de legitimo hærede Regni nemo ſit dubius, vt qui nouis rebus ſtudent ſerendi fouendique bellum inteſtinum omnis anſa præripiatur. Ille ordines regni coegit, vt ſummorum procerum ſententiis rem & diſciplinam militarem inſtauret, quæ reſtituta ſine damno & offenſa vulgi, hoſtium extraneorum ambitum & vires retundere, bonisque legibus & decretis quietem

M.D.XCVI

quietem publicam stabilire valeat. At quamuis hæc cura diffusè in omnes partes regni prospiciat, nihilominus sponsor vobis sum, priuatim & cupidius Massiliæ saluti, quàm alterius cuiuscunque vrbis saluti incumbere, doletque illi plurimum, quod longè alibi in finibus Morinorum, quos veteres vltimos hominum dixere quasi vinctus distineatur, præpeditus testari verbo quod eius vice vobis spondeo. si repentè corpore hæc loca peruagari posset, quæ mens sua volucri cogitatione complectitur, vobis nunc & sæpius frequens adesset; sed humana sors & negotiorum moles id non ferunt, cogiturque æmulari Solem, qui cælo fixus, quò nequit descendere radios immittit; ideo transmisit apud vos symbolum Solis, supremam iuris dicundi præfecturam, hoc est celsitudinis suæ exquisitissimã particulam, toties à vobis exoptatam concredidit. Vestrarum est partium (ô ciues) hanc suspicere & venerari, quò eius fructum promereri valeatis, nempe vt alta pace composita, opes, coniuges, liberi & quæ cætera sunt vitæ humanæ pignora, iam vestra, nec vt olim, alienæ sint potestatis & arbitrij, vt tandem vis iniqua quæ infirmos premere ac pessumdare assueuerat, victa & conculcata vim iustã patiatur, & Massilia regum Ægide tuta, solito clarior opulentiorque reflorescat. At nos togati iuridici, eam fidem operamque quam à nobis vos expectare æquum est adhibebimus, nempe animorum candorem, vestræ quietis sedulitatem, robur & constantiam: in præclara illa publicæ securitatis conspiratione socium & auxiliatorem nobis spon-

M.D.XCVI. *demus, auitæ fortitudinis inclitum principem Guisium, qui non modo Massiliæ, sed totius Phocensis Prouinciæ prorex datus est. Ille adeo fœlicibus cœptis, eius quietem instaurationemque, quæque ad Regni Regisque summum bonum spectant, vt ab eo non nisi prospera & salutaria reipublicæ vestræ expectanda vobis sint. Nos autem gens togata, propensum animum vestrum fidosque hospites nobis fore spondemus, quandiu nos hic supremum tribunal defigere iubebimur; explorata nobis fides est de Viguierio, qui intrepidè adeo & fortiter, pro concinium, vita, vltrò suam omnibus telis periculisque exposuit, vt perenniter pro principe & patria omne studium & operam collocet. Non semel vobis denuncio vice regia, vt eum loco patris, & Soteris publici habeatis, nec enim maius exitium huic vrbi imminere potest, quàm si stupendi miraculi, quo diuinitus Massilia liberata est, memoria deleatur; isque despectui sit cuius victrici dextra Deus ad vos vindicandos liberandosque vsus est. Romæ, Spartæ, Athenis inque priscis ciuitatibus similia ausis, pro libertate ciuium, statuæ & simulachra publicè decreta sunt; illi vos æquum est simulachrum ponere non ex ære, marmore aliaue materia rubigini & edacitati temporis obnoxia, sed medullitus in larario pectoris, vobis tamen ius est perpetuum illum admonendi, delatam sibi gloriam instar legis esse rigidissimæ, ne in posterum à præclarè gestis obsequio Regis, fiducia & charitate in suos ci-*

M.D.XCVI.

tis sit degener; nam ex futuris moribus prioris vitæ iudicium erit. Postquam enim bellator ille ingens Timoleon, Corinthum Tyrannide fratris sui liberauit, dum in Siculos eum ducem summum præficiunt, ferunt sic ad illum. Iam videbimus belli exitu, num Tyrannum aut priuatum hostẽ sustuleris! *Sic puta tibi dictum ô! Viguieri à Massiliensibus, Experiemur quæ tua mens fuerit in præclaro illo facinore, num principis & publicæ saluti aut priuatæ cupiditati studueris. At non sum dubius quin tibi ante oculos immortalitatis hæc gloria perpetuò obuersetur, & Regis in te summa beneficia, ad eius stabiliendum imperium, iustitiamque colendam & fulciendam strictius obuinciant, id te effecturum vadem me sisto conciuibus; omnibusque ad quos tam præclari operis fama peruenit. Ergo ad vrbis vestræ incolumitatem, agminatim rebus singulis conspirantibus, & quod ad summam fœlicitatem deerat, apud vos sedes suas defigente atque adytum sibi faciente iustitia, si à vobis religiosè culta sit bonis ius cœliois affatim succrescentibus Massiliam solito vberiorem clarioremque fore speramus. Hæc sunt quæ vobis à Rege enunciada mihi priuatim indicta sunt. Dixi.*

M.D.XCVI.

Confecto bello Prouinciali Rex aliò distinebatur, positis castris ad Feram, cuius longa & operosa expugnatio, quòd vndique paludibus restagnantibus circumuenta, longè à muro militem & cuniculos depellat. Belgæ Gallis fœderatis permissi Feram tuebantur, quorum ingenium est mirabile in fossis alueisque ducendis, quibus strictè coërcetur & latè aqua effunditur, ita vt repētè ex arida pelagus efficiant. Mainius Regi fidem datam, opere prę̄stat in Feræ expugnatione, suis adiūctis copiis, & qui apud suos Marcellus alter habitus est, quo valet in obsidendo consilio non parum Regi auxiliatur. Gallicanus Clerus, sub id tempus, habitis Lutetiæ comitiis, multa de status Ecclesiastici emendatione edixerat quæ ad regem in castris Feræ agentem, per Episcopos Cænomanensem & Sarlatensem deferuntur, habuitque Cœnomanensis non dissimilem concionem; Clerum Gallicanum vereri plurimum ne sit illi molestus interpellator dum tam fortiter occupatur in vindicando regno ab improbis possessoribus, cum tamen ex tam procellosa nauigatione, portus oculis & propè jam digito contingatur, & cum præcordia regni hoc est primariæ vrbes, iam salua sint & à contagio morbi seruata sacrā politiā curamque disciplinæ Ecclesiasticæ non esse aspernandam, cuius pontifices, sacerdotes, & juridici lumina sint, Rex verò assertor & publicus vindex eiusq; brachium. Habere ex antiquis principibus,

Dux Mainius in Fera expugnatione Regi militat.

Concio Episcop. Cœnoma. de reformādo statu Ecclesiasti.

Constantinum, quem in firmanda & stabilienda religione æmuletur, eum vt factis bellicis, sic pietate exæquandum vel superandum. Constantinum esse prototypum, ad cuius normam, principes omnes Christiani, & suam militiam, & in regenda clericali politiam imitari debeant. Ille vindicata constitutaque religione, quæ ante eum latibulis & cryptis dum cunabula ageret à feritate gentiliū metuens se tegebat, delubra Deûm impias aras, quercus fatidicas, & huiuscemodi portenta, quibus ethnica religio tota nefariè fabulosa erat, excindi iussit. rogare, vt exemplo Constantini profligatis nouatorum omniis, omnes suos indigenas & ciues, vt imperio sic vna religione adæquet. Visum esse patrum consessui, vt synodus Tridentina, regionatim per diœceses promulgetur, quō ex eius decretis Ecclesiastica politia dirigatur, inspectoribus tamen Prætore regio & Triumuiris fiscalibus, eoque temperamēto vt quæ ad regni leges iusque regium merè spectant, atque Ecclesiæ Gallicanæ priscas immunitates, nullum inferatur præiudicium; dolere plurimū Antistitibus primoribusque Cleri, vt probra & pudenda suæ gentis efferantur, sed non nisi detectis vulneribus exploratisque medellam afferri posse. Caput esse mali, quòd summa & infulata sacerdotia pastores non habeant, oues hinc esse morbidas deuias & sparsas, & quæ sanari velint, nec in salutare fluentum demitti hominem, quæ ad caulas reduci pastorem non habeant

Postulatio de vniuersali obseruatione Synodi Trident.

M.D.XCVI.

Ex quatuordecim metropolitanis Ecclesiis, sex vel septem pastore vacuas, viduitatem lugere atque inter eas esse non vnam quæ ab anno quinquagesimo, (infœlix sponsa) nullum sponsum viderit. Vidisse autem quotannis & multò sæpius œconomos institores, inquilinos, colonos, conductores & id genus publicanorum, & graculorum qui ex ouibus lanam, thimum & mentam demetunt, messem ad ipsa spicilegia, vindemiam ad racemationem vltimam auariter collegerint. Hinc fremere populos, religionem tepescere, aras sine thure & foculo, vel gregario sacrificulo, squalentes, sordidatas & vt verbo solitudinem referam; desertas manere. Cathedrales Ecclesias, quadraginta numero itidem esse viduas & verè excæcatas, quæ oculum & Episcopum non videant, vt castra & acies si ducibus careant, Andabatarum more in præceps ruunt, sic Ecclesiam sine præsule, esse veluti pupim sine remige, nauim sine clauo, quadrigam sine temone & auriga, rogare Clerum vt Palladium olim Galliæ Astream in cœlos profugam, hoc est electiones, æquis & legitimis suffragiis virorum insignium ad sacerdotia Galliæ, profligatas restituat, ipsam nempe pragmaticam memoria proauorum euerriculum sordium Ecclesiæ, rediuiuam faciat hoc clipeo, hoc Aiace Carolum VII. Anglicanam tyrannydem, regno nimium inueteratam abegisse & trans Oceanum fugasse, ita vt qui suo sæculo, & qui longè post sanctitate

Postulatio de sacris electionibus & restituenda Pragmatica.

e eruditione floruerunt, tot ab illo parta M.D.XCVI.
tophea, & reciperatam Galliam pragmati-
æ sanctioni, piarum sanctarumque electio-
um conditrici tribuerint, rogare vt consti-
utio Pij V. de symoniacis fiduciarijs rece-
tatoribusque furum Ecclesiasticorum pu-
licetur, Patribusque Conscrip. minoribus-
que iuridicis præcipiatur, vt ad eius normam
anquam ad recti bonique amussim benefi-
iariæ controuersiæ districtè definiantur,
estituto veteri iure, Apostolicis ipsis coæuo
lectionum, Metropoles, Cathedrales, Col-
egialesque Ecclesias, atque ipsas basilicas, in
osterum selectis viris patriciis primariis-
que insignes fore, vt olim ad infulas, &
naiora sacerdotia nõ nisi eius notæ homines
uocabantur. Hoc præstito Reges de impe-
itorum nominationibus seu nundinationib.
pud deum non fore conscios, quòd sacra te-
nerassent Saulem & Oziam Reges Dei vn-
ctos pœnas luisse vel hoc vno quod aras &
huribulum profani contrectassent, in cam-
um Ecclesiæ tam audacter falcem immitti,
um sæcularis fori iudices inita in gradibus
rohibitis connubia sæpenumero probaue-
int, cuius rei cẽsio, & supremũ ius totum est
ontificium. Ecclesiastica iurisdictio hinc
unditus conuulsa, foro suo subducti dioce-
ani, qui ad sæcularia tribunalia vitæ inqui-
atioris effugium impunitatemque in dies
uærunt prælicenter nimium, vt si Epi-
copi, vel eos toruo oculo inspexerint,

M.D.XCVI.

prouocationes tanquam ab abusu minitantur ipsis vadimonium dicturos in eosque totius controuersiæ molem ruituram. His terriculamentis mystici homines amãtes quietis, ignari technarum forensium, vt à veteratoribus illis sit quies, in flagitiis conniuent, tepescunt, & ne ipsi rei fiant, reos ipsos suo foro non peragunt. Sæcularis ideo potestas intra suos cancellos coercenda, ac diuisi imperij æqualitas religiosè obseruanda est, vt Iuppiter sua adyta, aras, thura, ius beneficiorum distribuendorum, coniugiorum astringendorum dissoluendorumque controuersias & id genus plurima tueatur: contra sarta & illibata sua iura habeat Cæsar pacis bellique summum imperium, ciuilem politiam, vectigalia, indictiones, denique vniuersa quę ad regnum bene beatéque administrandum pertinent; quiritantibus frustra etiam Ecclesiasticis, milites per agros hospitantes, in basilicas sacrasq; domos minus obsequẽtes esse, loca sacra insalutata nedũ prætetire, sed etiã rixationibus, blasphemiis, cædibus aliquando & sæpius scurrilibus jocis & ludicris certaminibus fœdare, Diuis procacia dictorum illudere, rectores Ecclesiarum deprædari, & effusis agminibus in eorum tecta migrare vnde non sint discessuri, nisi omnibus consumptis & exhaustis, vt vel muribus nihil prorsus sit reliqui, hinc fieri vt metuentes Ecclesiastici huiuscemodi locustarum edacitatem & ingluuiem, relictis aris adytisque, & rurestribus ædiculis in proximas vrbes discedant

Querela Cleri de militum rapinis in sacra prædia & fundos.

ummo dispēdio animarum, cum illis absentibus recēs nati sacro fonte tingi vel animam xhalantes sacro viatico refici nequeāt, prælia Ecclesiastica suosque reditus, ita clade ellorum ciuilium distractionibusque attrios & exhaustos, vt alendis pastoribus ægrè ufficiant: sed cum hæc communia sint cum icis, vicem hanc miserabilem patienter fere, & cum illis expectare leuamentum comunune miseriarum. Interea vrgere diuini culus restaurationem, qui cum adeo nō dicam lespectus sit, sed proculcatus, indignatio ei non longiores ferat moras. ab vniuerso Clero hoc potissimum nomine missos, vt ediis castris, inter tela, & hostes, vindicias ro religione in pristinum statum reducena deposcant, rogare vt post tot exantlatos bores, parta trophea; domitas gentes extes & patrias, hanc sempiternam gloriam adciat. Hoc præstito de reliquiis hostiū otiom fore victoriā, hac pietate potius, quàm iete rebellantium muros ruituros, vt olim uallonis expugnante Roberto Rege, vi occlta numinis conciderunt. Rex æquanimit exaudita Cleri expostulatione, paucis relit dolere sibi plurimum nondū belli adesfinem, deuictis patriæ perduellibus exteos in prædam venisse, quam de faucibus sibi ipi ægrè patientur. Labores Herculis iam on esse fabulosos quos in dies experiatur, a vt non vna secta ceruice, hydra multiceps nascentibus fœtificet, optare mirum in odum vt Constantini æquet gloriam, qui

Paulus Aemilius in vita Roberti Regis.

Ad Cleri oratores Regia responsio.

M.D.XCVI. parta & stabilita alta pace, Ecclesiæ quietum statum effecerit, videre se quidem portum, sed nondum attigisse, libasse primitias pacis, sed non vno angulo regni factiones superesse, reliquias quas per vicarios conficere nequiit, præsentem deposcere, Feram ipsam verè feram ferro & igne expugnandam; æstû noctes pruinas & dura quæcumque militiæ tollerare, vt per bellum pacem quærat, illa parta, pro Romulo acturum Numam. Interea quoad fieri potuerit, curaturum, vt si res Ecclesiasticæ non omnino pristinum splendorem recipiât, saltê minus vitiosæ & turbatæ sint. Illicò constitutionem edidit, qua œconomorum quos vocabant spiritualium potestas, in posterum reuocatur, cui prætoriani Senatus decretum accessit XIII. KAL. Iunij: hoc genus hominum odium in fœderatos titularios effinxit, qui absentium vice fungerentur. Maiori monasterio apud Turones Ianus Bellotius, Cluniacensi in Matisconensi agro, Henricus Coupellæus præpositi sunt, qui ea delegatione & commentitia vt volunt potestate, vtriusque monasterij beneficia plurima contulêre, atque ille Coupellæus; Diui Martini à campis caducum primatum Capellerio contulit, quo per triennium prætoriano arresto fultus, frustra impetente eum riuali fruebatur, donec intimi consistorij contrario decreto vi effractis portis Capellerius Martiniana præfectura deiicitur. Mysticorum œconomorum in vetustatis monumentis quædam extant

Regia constitutio de œconomis spiritualibus abrogandis.

Bello ciuili varij œconomi spirituales instituti.

restigia vt supra attigimus, at de sæculari- bus nihil magis frequens, illi olim erant frugi homines qui in vacantibus Ecclesiis præficiebantur, ad colligendos fructus & census qui successoribus reseruarentur, sed cum captata occasione diuturnæ vacationis, œconomi seu procuratores solerent in rebus Ecclesiæ grassari, Gregorius 10. in Concilio Lugdunensi hoc vulturinum genus hominum exclusit, inualuit tamen apud nos, & nihil magis quotidianum in magno Consilio, vt consistorialium beneficiorum rebus bonisque procurandis præficiantur œconomi per semestre spatium, donec Romano- vellus pastor diplomata acceperit, rectè enim Concordatis definitum, vt intra sex menses S. Pontifici candidati nominentur, & Blæsensi constitutione scedula seu breue regiæ nominationis, sex mensibus non est viuacius, quibus elapsis pro nullo & infecto habetur. Sed vt nostro sæculo leges figimus & refigimus, habemusque vt ce- ram, in vsu est vt post primum, aliud tertium & pluries rescriptum de proroganda in multos annos huiuscemodi procuratione impetretur, quodque inter portenta sæculi deputet posteritas, tribus lustris nomine & reditu insignis Abbatia his ludificationibus pastore caruit, fructibus ad aulicos annuatim deuenientibus. Indultum eadem constitutione edita in castris Feræ, Ecclesiasticis vt toto quinquennio distracta prædia vrbana & rustica ab

M.D.XCVI.

Oeconomi erāt in vacantibus Eccles. veluti procuratores & administri.

Edictum quo fas Ecclesiast. distractos agros reposcere ab emptoribus.

M.D.XCVI. emptoribus reciperent, dummodo trientem valoris damnum excederet. Indictum etiam vt orthodoxæ religionis cultus passim totius regni vrbibus, oppidis, castris, vicis finibusque redintegretur; iussique omnes qui res Ecclesiasticas æstuante bello ciuili inuasissent, illis citra controuersiam extemplò cederent. Dum hæc clero annuuntur, decumanarum indictionum interstitia exiguuntur, ille contra quiritatur non esse soluendo, anteactorum annorum pensitationes sibi condonari rogat, præpositus mercatorum contra obluctatur, ædilitatis ærarium publicum in Cleri illa indictione consistere potissimùm; Lutetianos cæterosque totius regni incolas, qui ædilitatem Parisiensem annuis censibus obuinctam habet aduersus decuriones fremere & tumultuari, inclamare saxa & faces minitari, quod egentes re sua fraudentur, non vltra ferri vulgi clamores, ni obiecta stipe coerceatur, vereri ne tota vrbe ingens aliquod facinus audeat; pluribus vtrinque agitatis inter Clerum & ædiles, placuit in decenium æs ingens à Clero pensitari.

In Mercolium noua expeditio duce Brissaco.

Aduersus Mercolium, in dies latius armis progredientem mittitur Brissacus Marescallus, qui vlterius euagari prohibuit longè depulso ab obsidione Rhedonensium quibus & Prouinciali senatui extrema omnia belli minabatur. Nouatores occupato Regi in Feræ oppugnatione non auxiliatores, sed de pluribus interpellatores adsunt, instant vrgérque, vt promiscuè religionis suæ colendæ

M.D.XCVI.

potestas fiat, quibus Rex non omnia ex voto sed politicè ex necessitate temporis postulata temperauit. At quem non coniuratæ acies, non bellicæ, non domesticæ insidiæ, non aconita pessundare potuerunt, eum ipsum cœnaculi superioris dissoluta contignatio, vbi serotinas epulas cum sorore capiebat ferè lapsu tabulati contriuit, sed superis ruinam à capite auertentibus incolumis mansit, attritis collisisque ex pondere tignorum qui subtus agebant.

Regis summũ discrimen.

In Gallia circa Belsiam potissimùm, genus erat hominũ, qui se Eudi Marij vulgò *Chalot Sainct Mars* tribules iactabant & ideo veteri Regum beneficio ab indictionibus, vectigalibus, portoriis & omni fasce tributorum prorsus immunes, quòd Eudus ille Marius Stampis oppido natus olim Regem Franciæ transmarino voto liberasset. Dicitur enim pedes & loricatus adiisse Solymos & ad dominicum sepulchrum votũ regium persoluisse. In tam longinqua peregrinatione exantlati laboris Rex memor Mario & ab eo nascituris omnium tributorum immunitatem indulsit, atque ad vindicias magistros libellorum supplicum regalis hospitij custodes & iuridicos dedit, inualuitq; gentilitium huiuscemodi priuilegium, sancitumque fuit arrestis magni Consilij quibus controuersiæ super immunitate, non ad curiam vectigalium, sed ad peculiare & palatinum forum libellorum supplicum remissæ sunt. Sed cum non modo Stampensis ager, sed

Abrogatio immunitatum ne scio cuius gẽtis quæ se ab Eudo Mario progenitam iactabat.

Me orante Carnuteus ciuis nomine Troffart qui se gentilem marianum iactabat arresto magni Consilij ad magistros libellorum supplicum remissus fuit.

M.D.XCVI.

toto Belsia hac gente laboraret, recensito numero, cum multos in eam extraneos irrepsisse tribulesque veros penitus extinctos constitisset, tabulis edictalibus IX. Kal. Iunij abrogatũ priuilegiũ, & promiscuè qui se Marianos quiritabantur, cæteris regni incolis in tributorũ pẽsitatione adæquati sunt.

Summa annona caritas in Italia.

Italiam hoc anno grauissima annonæ caritas, farris, tritici, omniumque frugum summa egestas afflixit. Sicilia ipsa quæ vetus fuit horreum Italiæ, ægras segetes & perexilem messem cum habuisset, aliundè sibi prospicere coacta est. hinc Clemẽs VIII. empto & accito farre ex Germania, Sarmatia, & Gallia qua potuit munificẽtia publicã inediã iuuit.

Monuimus supra, Cardinalem Ioieusam Romam progressum, vt Niuernensis molimina conuelleret, vt aurum & militẽ fœderatis à Pontifice impetraret, ab erogatione nummaria habuisse alienissimum Clementem, hac repulsa belli vltra protrahendi spem abiecisse, quamobrem nihil ille moratus, cum fratre è claustro vt diximus ad castra euocato ad obsequium redit. Tholosa & finitimæ ciuitates simul redeunt, noxæ omnes, vel etiam expresso verbo nefandissimæ cædes principis Senatus Durantij regiique cognitoris, euersiones castrorũ priuatarũque ædium, damnatorũ exilia & supplicia, regij ærarij expilationes, diræ & deuotiones in regium nomen, monetæ percussio, denique quidquid ausum factumue in hac ciuili anarchia condonantur, indicto si-

Deditio Tholosana condonatis vel etiam teterrimis flagitiis.

M. D.XCVI.

lentio iuridicis priuatisque, ne exprobatione mala præterita recrudescerent. Pars illa senatus quæ à fœderatis in castrũ Sarracenũ secesserat, Tholosam repetit simulque coalescit. Duci Ioieusæ, Marescalli Franciæ summa præfectura tribuitur, permitturq; vt in priuatis controuersiis indicta causa tres ex Senatoribus, qui in castrum Sarracenum, dimidiatum Senatum transtulerant, à litibus suis submouere possit. promulgato edicto Tholosanæ deditionis, ad regiam similitudinem via Appia erigitur simulachrum, quod turmatim effusa plebs salutabat, testata veneratione iconis, in Regem propensissimum animum, ita facilè postquam ciuilis vesania deferbuit Galli ad sanitatem redeunt, nihil tenaces veteris odij, vt nonnullis gentibus pessimè insitum est mendaci vultu, obsequia & amicitias simulare, cùm alto pectore intestina odia insculpta nutriant, eruptura cum vlciscendi se dat opportunitas.

Tholosani regium simulachrum alto solio collocant & venerantur.

Anno ineunte cum Belgis esset nunciatũ, in Sequanos Albertum ex Hispania reducem aduentasse. Comes Fuentius vt audiit, in Lucemburgicum comitatũ quamprimum affuturũ, cum equitatu Hispano Italo pedestribusque copiis it obuiã vt proregi futuro, ille apud Vbios Eburonesq; vbi successit, Agrippinensis elector & Traiectensis Episcopus, cæteriq; proceres qui Rhenum & Mosellam accolunt, summis honoribus excipiunt, lentè progressus III. E I D V S Februarij Bruxellam subit, ab ædilibus claues offeruntur,

Aduentus Cardinalis Alberti Austrij in Belgium.

M.D.XCVI. auleis & tapetis foris ornatæ domus, cōpita, arcub⁹ obeliscis, pyramidib. operosè nitebāt ouationibus acclamationibusq; omnia personabant seu publicæ libertatis vnus vindex & Soter aduenisset. Biduo post in publicis comitiis ordinum Belgicorum prorex, & summus vicarius omnium ditionum quæ Hispanico imperio subjacent, pronunciatur, venerat auro incredibiliter onustus, quaruor millionum vim fuisse scriptum comperio, cum Batauis pacem aut saltem inducias tentauit, sed illi Anglicano fœdere auertuntur & bello perstant, Albertus vt eorum fastum contundat, suisque Fera inclusis auxilietur, vndique militem legit & conscribit, non alio classico opus fuit quàm fama aduecti auri, quod vbi subodorati Heluetij sunt Germanici & Vualones Hannonijque milites, denique promiscui mortalium, vt in caligine ad lucernæ fulgorem solet, illicò properant, dantque nomen militiæ; vetus enim & verum verbum fuit, Aurum per medios ire satellites & prærumpere castra, hinc coacto ingenti exercitu Albertus suis iam quadrimestri obsidione Feræ oppugnatis, dubium an magis ferro, igne machinarum quàm aquis in altum tumescentibus & summa cibariorum inopia torquerentur, vt laborantibus commeatum furtim inueheret, dat in mandatis Georgio Bastio, cum equitatu Casteleti vt subsideat, ibique in horas speculetur captetque occasionem iuuandi obsessos, Georgius III. Eidvs Martii

Albertus Cardinalis suis suppetias molitur.

iam

M.D.XCVI.

im inclinante die cum ducentis equis trito
irre onustis per deuia Feram prorepit, tam
ortunatè tacitè & suspenso gradu, vt non
ræuisus intellectusq; ab obsidentibus, Fe-
im furtim insilierit, sarcinis depositis cùm
e regressu cogitaret, per speculatorés ad-
ionetur Regem stare in excubiis, circa fa-
um Quentini, quò redeuntem intercipiat;
ed qua fœlicitate accessit eadem, per anfra-
tum viarium sylu æque diuortium via qui-
em longiori, sed omnino secura ad Alber-
um redit, eumque de obsessorum statu an-
ustiisque certiorem facit. Rex per hydrau-
cos machinarios, Isaram aggeribus obici-
usque concluserat intus data porta, vrbem
estagnantibus aquis obruturum operosum
t fallax inuentum, expectatione minus
amnosum oppidanis, rupto enim aggere in
ecliuioribus locis aqua tres cubitos non ex-
essit, qui depressiorem partem illam vrbis
icolebant, in superiora cœnacula euasere,
luuies magis terrori quam periculo, cessit-
ue inuentum summo dispendio Regis,
: probro illorum qui quasi retibus volunt
xpiscari vrbes: in bello ingenium plurimum
alet, sed lacertis & pugnis potissimum res
gitur: Romanorum & priscarum gentium,
ellicosissimi omnem artem belli in mascula
irtute, in vi militum & fortitudine ani-
iorum non in coercendis emittendisque
quis, Cæsar sæpius vt in Rheno & Mosela,
ontes defigeret ad tempus alueos aliò di-
ertit compescuitque fluminum impetus,

Georgius ba-stius furtim pro retit & commeatum feram inuehit.

M. D.XCVI.

Summa inedia in obsessa Fera.

Albertus Cardinalis aciem in campos educit.

sed summo & aperto robore nostrates, Belgas, Eburones, Vbios, Sicambros, denique gẽtes omnes quæ cis Alpes sunt, domuit. Eo in oppido inclusis tanta aquarum copia suppetebat, quanta cibariorum̃ egestas eos premebat: cœperat enim panis ad æquilibrium militibus dietim parcè & auariter distribui, iamque tenuiori victu languidiores & exsucci fremebant, per Georgium Bastium audierat Albertus fame vrgeri, vt obsidione & inedia liberaret non nisi summo discrimine & alea martis ille qui recens in Belgium summus Imperator aduenerat, haud tutum putauit summam fortunam belli cum Rege experiri, clauum clauo trudere voluit, hoc est Feræ obsidionem dissoluere obsessa alia vrbe quæ in Vermanduis aut Morinis Regi æquè cara & sũmæ curę esset, ille quod summi duces facere solent, quid moliatur, quo castra promoueat, omnibus si non occultum dubium tamen facit. Bruxella egressus exercitum numerosissimum varioq; genere militum discriminatum recensuit. Rex extemplò regionatim præsidiarios aula & priuatis domibus nobiles elicit, cogitque in castra, ad liberandam obsidione Feram progredi Albertum, stupenda acie audit. Id ipsum moliri famam auxit Arsosotij ducis qui primam aciem ducebat, circa Castelerum præcursio. In regiis castris summa & alacri fortitudine, sed frustra ab hostibus prælium expectatur, viæ imo etiam semitæ, syluarumq; aditus & egressus intercluduntur obseruanturque, ne

Alberto rimula pateat ad iuuādum obsessos, vtque pugnandi potestatem faciat, sed expectatione sua Gallos frustratur, circa Mōstrolium præmissis velitibus duce Ambrosio Landriano, vnde Regi haud fallax suspicio orta est, cum moliri insidias, vel expugnationem vrbis. Rex explorato consilio hostium, Bidocensio qui Caletum ad Itium portum tutabatur, mādat repetitis cursoribus vt vrbi prospiciat, milite, fossoribus, pabulo & cōmeatu quàm celerrimè muniat, sed surdus monetur; homo certè cordatus & pugnax, sed incuriosior auariorque qui monentibus minus audiens fuit. Albertus enim per suos emissarios audierat, Caletū præsidio & bellica officina minus instructum, indiligentiusque à Bidocensio præfecturam suā geri, ex improuiso adoriendum inuadendumque statuit, putauitque si eadē quæ antea veteranus Guisius, auus eorum qui supersunt, adhibuerat conaretur & pari celeritate perficeret, illi æquè fœliciter cessurū nec auso fors prospera defuit. Præmittit Albertus Rosneū, qui inexpectatus cum prima acie & octo machinis, Ricobanū occupat (erat olim in portu Itio turris munitissima, quam ad securitatem nauigationis, Anglus olim tam diuturnus inuasor condiderat) occupato illo propugnaculo, quamquam ruinis deformato, Rosneus subitis munitionib. locū instaurat, ac editiore loco machinas collocat, paulo post adest cū tota acie Albertus, qui vndique Caletum cingit, suburbiū vulgo *le Courquet*

M.D.XCVI.

Vergit Albertus circa Monstrelium.

Castellum ex improuiso Albertus obsidet.

M.D.XCVI.

occupat, exactis pulsisque in vrbem duabus Batauorum cohortibus, Rex de inopinata Caleti obsidione monitus, cũ delecto equitatu Bononiam contendit, sed hostẽ iam castris positis munitisque vallo & fossa, nec memorabili aliquo damno nec obsessos commodo afficere potuit. Bidocensius & oppidani celerius omnium opinione metu perculsi, illicò de deditione cogitant summa ignauia & dedecore stupendo, in vrbe olim iactantia Anglorum insuperabili, quam penè duobus sæculis occuparunt, illudentes Francis hac parœmia ab impossibili. *Quando Suber instar plumbi natabit, Gallus Caletum recuperabit.* Verberata vrbe oppidani paciscuntur, si intra sextum diem non illis succurratur, se dedituros. Bidocensius in arcẽ se receperat, Albertus vrbe recepta, ciues institoresque relictis domibus & officinis quæ munitissimæ erant, turmatim nullo ordine in castrum profugiunt. Rex qui Bononiæ auxilia maturabat, Campaniolum cum ducẽtis mittit qui peroportunè castrum ingreditur. Monetur per tubicines Bidocensius vt arcem dedat, ni fecerit minatur Albertus omnem interncionem: Bidocensius minis nec ipsa morte terreri renunciat, qua probrum ignauiæ apud posteros diluere velit. Albertus redintegrat impetum machinarum, iamque latè dirutis & patentibus muris ad inuadendum militem concitat, pugnatur vtrinque acerrimè, Bidocensio & obsessis vim Hispanicam fortiter propulsantibus,

Anglorum vetus in Gallos exprobratio.

Campagnole.

M.D.XCVI.

per horam æstus ille exarsit sed numero succedentium præsidiarij impares sternuntur mactanturque cum Bidocensio. opima ibi spolia & dites exuuias nactus est Hispanus, ac Caleto expugnato magnos hinc spiritus in Francum sumpsit. Albertus valido præsidio vrbem firmat, classe portum instruit, ad depellendas Anglicanas & Hollendicas naues quas odio gentis Hispanicæ crebro ibi prædaturas suspicabatur. Rex vt Ardeæ, Monstrolij & Bonnoniæ abundè prospexisse visus est, ad Feræ expugnationem reuertitur. Albertus intellecto Regis digressu è vestigio Ardeam cingit, in ea præfectum agebat Bosco Annebonius, Belinus, Monlucius, Remburius cum mille quingentisque armatis propugnandam susceperant. Positis castris Albertus eam partem vrbis quæ imo & palustri loco subsidet, mapalibus & caulis pabulantium qui ibi armenta pascuntur despicabilis, inuadit, & post acerrimum prælium expugnat. Montlucius eruptione facta, legionem incredibili fortitudine impetit, quidquid obuium habuit sternit & mactat, sed dum audentius incautiusque se gerit occiditur, suis in vrbem non sine damno propulsis. Cum illo ibi virtus Gallica extincta & defecisse omnino visa fuit, quandoquidem nondum verberato nedum disrupto muro de deditione fit colloquium, & initis pactis IX. Kal. Iunij nequaquam fortiter & arduè Ardea cedunt, mirum egressis impune fuisse, cum olim præfectus Bononiēsis

Expugnatio Arcis Calletensis.

Albertus Ardeam è vestigio obsidet.

Mōlucius vulgo Monluc occiditur.

Deditur Ardea ignauiter.

M.D.XCVI. sub Henrico II. minus strenuiter tutatæ vrbis aduersus Anglum capite pœnas socordiæ dederit. At quantum ab ætate parentum auorumque nostra degener & progenies vitiosior, post Cresciacensem pugnam Edouardus Anglus Caletum terra marique per annum integrum obsidet, oppidani egregia fide in Gallos cum ferro vinci non possent ad extremum fame coacti deditionem faciunt & paulo post, anno scilicet M.CCCL. cum ipsi Edouardo Angliæ Regi custodis proditione Arx Guinensis esset dedita ad Gallos custos reuersus equis in diuersa actis laceratur. Sed geminam istam cladem reciperatione Feræ solemur, si modo suum recipere suumque aliunde amittere solatium est: Seneschallus Montelimarius (is Gallus erat, eiurator patriæ ad Hispanos transfuga) & Aluarésius Osorius, omnia extrema & ferina in Fera passi ferrum, ignem, aquarum illuuiem, famem, denique tela omnia necessitatis impares vltra ferendis ærumnis, de dedenda vrbe paciscuntur, intra sextum diem nisi illis succurratur acie quæ obsidionem dissoluere potens sit, cum armis, peculio castrensi, signis explicatis, tympanis pulsantibus vnoque tormento quod Caroli Cæsaris insignibus conspicuum erat duces militesque egressuros, ciuibus facta potestate abeundi vel consistendi in vrbe: vt ab Alberto obsessi responsum habuêre paucorum dierum angustiis prohiberi, ne opem ferre possit, vicissim pacta deditionis implentur. Albertus, post expugnatam Fe-

Deditio Feræ.

Pacta deditionis.

ram vt Regem castris statiuisque non amplius distineri videt, edita ingenti vastitate per Bononiensem agrum, & Augustam Vermanduorum Calleto & Ardea ægregiè munitis domum reuertitur: sed paulo post Rex, per Bironium cladem suorum vlciscitur par pari referens vel cum fœnore populato & incenso longè latéque agro Attrebatensi, acies regia tot laboribus attrita cum expugnationi Caleti & Ardeæ impar esset, Rex militem ad se reficiendum demittit.

M.D.XCVI.

Vt tota vita mortaliũ nihil aliud est quàm persona & fucus, præstigiæ & ludificatio; vt non nouum est, homines omniũ postremissimos, quos nemo sciat esse natos proiectosq; ad stipem interdum fascinationibus, pręstigiisque excæcatos, vel per se vel per alios, qui spectris illudere volunt ad sui questũ ad aliorũ perniciẽ abuti: hoc anno his ludificationibus, Gallia & Hispania magis attonita, quàm commota: In agro enim Rhemensi, in vulgus prodiit iactauitq; se aliquis, Caroli IX. filiũ, insolẽtiã & nouitatẽ facti magistratus demiratus, veritusq; ne fabula astipulatores inueniret, hominẽ carceri tradit: à Cõmẽtariensi captiuis, mulierculisq; pro regia prole habetur, donariis lautioribusq; cibis afficitur: ille vero vt fabulæ fucũ obduceret profitebatur se Pictonico cuidã nobili educãdũ furtim cõmisũ, qui moriẽs, alũnũ regia stirpe Carolo IX. patre editũ indicauerit, Dei monitis oraculisq; & feliciũ geniorũ apparitionib. concitatũ vt personã deponeret ac regnũ sibi iure Francico & gentilitio debitum reposceret.

Præstigiatorum ludificationes.

M.D.XCVI. Rhemēſes iuridici, illū ſeu præſtigiatorē turbatoremque publicæ quietis furcæ addicunt, prouocat ad Senatum, qui nihilo mitior capitale iudicium ſanxit, addiditque vt publica & tedifera traductione ante ædem virginis, ſincophantiam & impoſturam agnoſceret, ſic illa ſimia regiæ prolis pœnas dedit nec defuerūt qui ſimilis audaciæ conſcij, ſomniatoris delirium probarent furtim editis libellis ad præconium immortalitatemque facinoris. quaſi hic annus ferax ſit huiuſcemodi laruarum, erupit ſub id tempus aliud commentum in Hiſpania ſed vero proximius, ita bellè & argutè, ad rationem temporum res erat compoſita : ganeo ſe Philippi Regis Hiſpaniæ primogenitum filium, ex Luſitanica coniuge profitebatur, ipſiſſimum eſſe Carolum quem fama publica credit à patre, propter initum cum hæreticis conſilium ſublatum, illum paternæ vltioni fuiſſe ſubſtractum ſeruatumque ab aliquot Bæticis primoribus, qui ſacramento ab eo exegerant nōn niſi illis omnibus mortuis nomē & gentem proditurum, fidem iureiurando præſtitiſſe quandiu ſuperſtites fuere, ab illis traditum piſtori Madriciano cui operam dedit, tenax fidei cuſtoſque fidus ſilentij, donec fato functis ſeruatoribus, ſe qualis eſſet vltro profiteri non erubeſceret, nec iam trepidaret. Tertium, & caſtigatione dignius, deliramentum extitit, alio nugatore repente exorto, qui ſe Chriſtum publicaret ſed nequitia & veſania hominis detecta non diu

M.D.XCVI.

inultus vixit furore ac scelere mitiores pœnas dedit. Non vnius nostri sæculi sunt hæ præstigiæ, plures eius notæ & nequitiæ, in Romana & Græca Historia memorantur. Falsus Nero, Othoni imperatori non leue negotium exhibuit, ausus se fateri verum Neronem, Smerdes quidem Cyri se esse filium credulis suasit, atque hoc spectro illudens, regnum occupauit, Bysantij pseudo Alexius diù proceribus & vulgo imposuit, non modo similitudine oris, sed etiam linguæ præpeditæ vitio verum Alexium filium Emanuelis Comnenij referés, vt fabula à veritate non longè ab fuerit. Falsus Balduinus in Flandria, Cæsarem Bisantinum (quem Adrionopoli victum fugatum & necatum, Nicetas author grauissimus scripsit) ambiguis signis se iactauit, tam credula nobilitate Flandrorum, vt eum pro vero haberent, non temperantes à probro in Iohannem filiam, quod reducem & rediuiuum patrem Balduinum Cæsarem non agnosceret. At illa, ne quid in patrem ignoratione & incuria peccaret, rogat Ludouicum Galliæ Regem, vt data fide ad se hominem euocaret, quod vbi factum, & Peronæ homo versipellis se sistisset, rogatusque de pluribus arcanis priuatisque rebus, quæ verum Balduinum latêre non poterant, respondendi petita dilatione, pro syncophanta agnitus, qui quadam oris similitudine cum principem dolosè esset ementitus ab eo Iohanna laqueo pœnas exegit.

M.D.XCVI. Rebus in Morinis prosperè gestis Albertus animosior factus, in Batauum patrium hostem similia audendi fiduciam sumpsit, rem dolosè aggreditur & nulla certa statione castrorum Mauricio illudit, cum enim circa Hulstum aciem oberrare iussisset, illûc festinat Mauricius vrbi prospecturus, sed mox circa Bergam & Bredam castra retrogredi iubet Albertus, illûc etiam Hulsto relicto aduolat Mauricius, quasi alterutri obsidio immineret, dûq; anxio metu torquetur pendetque animi, Hispano-belgæ vestigia relegentes quam celerrimè Hulstum regrediuntur. Burlotius Chiliarchus pedestriũ legionum, selecto robore audentissimorum, scaphis & celocibus alueum propè Batauorum propugnaculum, vulgò *la petite Rappe* oscitantibus Maurícianis nauium excubitorib. transmittit, vt ab Alberto se ludificatum vidit Mauricius, Berga ocyssimè Hulstum aduenit, vt de Romano vetus scriptor, *galeatum ponit vbique præsidium Attonitis & in omni gente laborat*, vbi milite, comeatu omnique armamentario abundè vrbem instruxisse putauit, eius propugnatione Georgio Euerardo Comiti Solmensi concredita, in vicinum propugnaculum vulgo *stamberg* se recipit, quo in dies obsessos recentibus auxiliis iuuare posset. quàm minimo negotio à traiectu Burlotius prohiberi poterat, sed superato alueo qui paucis rem erat aggressus, derepentè totis copiis inualescit, quas iniquo marte cum oppidani eruptione facta impe-

Iuuen.

M.D.XCVI.

riuissent, illæ fortiter impetum sustinent, & vi maiori omnibusque telis obrutos non sine dedecore & damno pluribus suorum desideratis nullo ordine vrbem regredi cogũt. Hispano-belgæ ex primis illis auspiciis ingentes spiritus sumunt, è vestigio propugnaculum quod paruam *Ripam seu Rapam* nuncupant, inuadunt, irrumpunt & non anxie potiuntur. Duo alia propugnacula circa Hulstum Batauí summis præsidiis occupabant, Nassouuium vnum, aliud *Moroauaert*, à quibus in horas interdiu noctuque obsidētibus crebræ velitationes eruptionesque: non semel Burlotius cum delectu suorum Moeruatium aggressus est, sed maiori semper damno, machinis tamen verberat murumque lacerat hiatu ad inuadendum æquabili, sed palustribus locis ab insultu prohibetur eiaculationibus tormentariis: Maurицianæ naues, quæ toto littore stabant grauissimè concutiebantur, nec per eas annona & alia subsidia ad oppidanos inuehi opportunè & innoxiè poterat. Moeruatiani præsidiarij par referũt Hispano-belgis, suisq; machinis ab itu & reditu celoces scaphasque auertũt, nec semel certa collimatione vnam aut alteram ex lintribus & phaselis globis terebratas alto flumine demerserunt. Exinde Albertus ex compactis ratibus pontem illo alueo molitur, inani tamen opera, ni prius agger littoralis qui inter Hulstum & Moeruatianum propugnaculum longa fossa ductus prominebat occupetur

M.D.XCVI. Hiſpano-belga, qui ſtantę aduerſario illo obice, difficilem oppugnationem habebat nec ſatis tuta caſtra, ſumma vi irrumpit, toties depulſus, deterritus, fractus, cæco impetu vim redintegrat nec loco cedit niſi expugnato, ibique pernoctat: diluculo recenti milite vlterius irrumpit, premit Batauos qui ab heſternæ cladis pauore vix receptis animis, vltro ſe dant in fugam, illi Hulſtum, alij Mœrouatium ſe recipiunt. Aggere illo & foſſa occupatis nouem machinis irrequieta verberatione propugnaculum percutitur, vbi per murum data porta Hiſpano-belgis, ad inuadendum ſe accingunt, armaque citi expediunt præmonentur per tubicinem obſeſſi, vt deditionem faciant, milites reluctante præfecto Beuurio annuũt, ni faciat vltro admiſſuros hoſtẽ, vt verbo ſic facto ignauiam exequuntur, extinctis lichnis ſcloporum, ita vt intus foriſque oppreſſus Buurius ad deditionem adactus ſit, illum indignanter admodum Mauricius accepit, adeo implacatus vt more Quiritum de Friſiis legionibus, (quibus potiſſimum noxa degeneris facti tribuebatur) decumandis cogitauerit, ſed inſolentem caſtigationem tempora rerumque anguſtiæ haud ferebant: propugnaculo Mœruatiano erepto, Batauis latè terra & vndis imperabat Albertus, propiuſque Hulſto caſtra admouet, in maceria ruderibuſq; piſtrini tres machinas collocat, quibus ſparſim & promiſcuè nullo certo iactu ædes percutiebantur, tanta vi vt oppidanis foras egredi

Deditio propugnaculi à Buurio præfecti cogẽtibus præſidiaris.

non impune esset, tria millia oppidanorum & præsidiariorum Hulstum propugnabant, pro Batauis summo imperatore castrorum comite Solmensi, qui dum per tela crebrius versatur, sclopo crure appetitus per reliquũ obsidionis tempus decumbere cogitur, data vicaria præfectura Coronario Iano Pironi, qui ad improuisas eruptiones per subterraneós fornicatosque meatus, ad hostem triplex posticum suis fecit, Albertus veterem portũ quo nauibus Hulstum necessaria propugnationi importabantur, præcludere summopere enixus est, sed inani opera licet ingenti sumptu: oppidani exitu illo subterraneo qui ad portam dedicatarum virginum erat (Beguinas vocant) tacitè erumpentes, Hispano-belgas in alea occupatos ex inspetato adoriuntur, illi à ludo ad seria reuersi depellunt oppidanos, fugant & insectantur, sed ab vrbanis commilitonibus, è muro missilibus iaculis saxis sclopisque pessimè accipiuntur obsidentes, pluribus suorum desideratis. Vltima Iulij Pironius ille qui Comitis vulnerati vicariam potestatem agebat, circa oculum sclopo grauissimè vulneratur, vt erat exoculatus impar militiæ Hulsto euehitur nauibus impositus, sublato illo cordato & irrequieto custode, Hispano-belgæ propius & leuiore dãno muro subeunt, & ad portam illam vestalium ipsa fossa ergastula sibi defiguntivrbs toto continente pręclusa, pelago penè libera videbatur; in dies nauibus triremibusque portum ingredientibus,

M.D.XCVI.

M.D.XCVI.

Propugnaculū de Nassau.

Nassouiano propugnaculo iter liberum faciente, illud autem circumfusum paludibus, alueis multifariam circundantibus quamuis verberari, non tamen appeti & iuuadi poterat, nec ideo visum è re sua Hispano, circa illud operam & oleum ludere, omnibus machinis ad Hulstum conuersis, antemurali deiecto in illud impetum faciunt, inuaduntque & potiuntur, sed dicto ocyus cum suffossum esset, per cuniculum immisso & accenso puluere, moles omnis illa cum Hispano-belgis displosa in auras corruit, aliunde ad portam vestalium, obsidentes insultum geminant quem non solum fortissimè sustinent retūduntque oppidani, sed magna strage suorum oppugnātes mulctant, Rhosneus tribunus militū tormentario globo necatur, & suarum cohortiū centuriones penè omnes Burlotius desiderauit, obsidentes tanta clade nihil consternati vt vim redintegrant sępius, sic obsessi toties depellunt, ambiguū ab vtrisque fortius præliatum sit: in dies vulnerati Hulsto Midelburgum in aliasq; vrbes potestatis Batauæ exportantur, Hispano-belgæ in Antuerpianum Gandauēse & Maclimense valetudinarium è castris efferebātur: atque ex huiuscemodi internecione malè audiuit Albertus, frementibus Germanis, Vualiis, Hannoniisque militibus, qui se velut victimas ad præsentem lanienam inuitè deduci querebātur. Hispanus cordatior per cuniculū suffossa porta vestaliū, vi pulueris tormentarij penitus cōstrata, quater insultum redintegrat, an-

antemurali obsessos omnes fugat, prærũpit vltra iamq; per hiatum in oppidũ pedẽ fixerat, cum obsessi penè in faucibus lethi, incredibili fortitudine supremũ exitiũ depellunt, coguntq; Hispanũ regredi amisso antemurali, quo se oppidani fossa terræ aggestionibus aliisq; fortuitis obicibus præmuniunt, illo antemurali oppidani cuniculũ suffoderant puluere fartum, vt pelliceret Hispanum, classicum cõcinunt, illuc Hispanus properat, sed mox subiecto igne, fortissimi Ibericorũ vstulati laceri semineces alij chasmate & hiatibus telluris sorbentur, alij in auras displodũntur, alij aliô deiecti: At illi arte non dissimili damnum vlciscuntur, suosque dolos in oppidanos regerũt, suffoderant enim Hispani ingẽtem cuniculum, à quo cum summa pernicies vrbi immineret, & aduersus vim ineluctabilem nullum esset artis humanæ munimẽtum, oppidani colloquio exitiũ supremum anteuertunt, ac tandem his pactis 16. Sextilis Hulstum deditur: *Comes* Solmeus equitum peditumque cohortes, explicatis signis, timpanis reboantibus, lichnis ardentibus, cumarmis, sarcinis equis carris, lintribus; celocibus phaselis omnibusque castrorum impedimentis quò libitum fuerit, securè & innoxiè deducentur, hac fide data ab Alberto, Comes Solmeus vrbem cum Nassouuio propugnaculo dedit, atque illico vbi naues appulerint excedet, interea dum expectantur, in laceri muri summo fastigio Marchionis Treuici cohortes peditum

M.D.XCVI.

Deditio Hulsti & propugnaculi de Nassau.

M.D.XCVI. ſtatiua deſigent, hac lege ne vltra pedem efferant, vtque ſine fraude ſit oppidanis, ipſe marchio Treuicus & Comes Soranus dabuntur obſides, vtrinque qui captiui ſunt non ſoluto precio libertatis, cibariis perſolutis libertatem recipient. Ciuibus fas erit terra marique exportatis gazis & omni ſupellectile, quô velint abire atque intra annum mobilia diſtrahendi ius erit, ſuoque prouentu fruentur ſi in ſequeſtræ fidei vrbibus incolatum habuerint, omnib. ius ciuitatis retinendæ liberum factum, cautumque vt nulli noxæ & fraudi ſiet rerum præteritarum condonata venia, & indicta obliuione, digreſſis ab vrbe reditus & incolatus, æque bona fide permittitur, pactiſque huiuſcemodi perfruentur.

Elizabetha Anglicana, & cõfœderati Batauí, regia conuerſione plurimum exaſperati fuerant, at longè acerbius doluêre Regem cum Pontifice rediiſſe in amicitiam, intellecta enim Legati in Galliam profectione, ominantur non niſi in ſuam perniciem aduenturum, videlicet ad Hiſpanum cum Rege conciliandum, qua coniunctione res ſuas turbatum iri ſuſpicabantur. Ergo Anglicana, cum fœderatis Batauis ſuos Lutetiam mittit oratores vt Regem à ſuſcipiendo legato ſi poſſint dehortentur, ſin minus monitum faciant ne inclinanti in res Hiſpanicas nimium ſit credulus, neuè veteres & proximos amicos qui toties in rebus arctis præſto fuerint aduerſus nunc palpantem

Angli oratores & Batavi Lutetiam adueniunt.

Iberum

berum nouis & longè diſſitis poſtponat. M.D.XCVI.
Cardinalis Florentinus, per rumuſculos in-
ellecta fraude & molimine aduerſariorum,
egredi Romam conſtituerat, feciſſetque
iſi medio itinere per Regem de ſua in ſe-
lem Rom. propenſione, & auerſione ab
Anglo-britannis Batauiſque certiorem fe-
iſſet, illi a Rege reſponſum habuêre con-
tantiſſimi propoſiti; in religione nempe
uam conſcientiam & ſalutem ſibi pluris eſſe,
uàm omnia orbis imperia, ſic dimiſſi re in-
ecta domum redeunt. Clemens VIII. ægre
erens, in Armorica reliquias eſſe fœdera-
ionis, & cũ Belgis grauiſſimis prœliis, Chri-
ianorum principum vires atteri; quas in
Turcam conuerti multò æquius ſit, ad vtriuſ-
ue gentis paccanda diſſidia, Cardinalem
lum Etruſcum in Galliam mittit, dum pon-
ficiæ facultates, ex priſco more in Senatu
xcutiuntur, in rure ſuburbano Cantilupi
ortiſque, qui amœnitate Tyburtinos, adæ-
uant, ad Caſtræum oppidum ſubſidet &
eliciatur. Legationi vbi decretum acceſ-
t, Lutetiam iit; obuiam proceſſêre, prin-
eps Condæus ſeptennio vix maior, & alter
o illo Henricus Borbonius Montpenſie-
us, in ſuburbiis Diui Iacobi, antemeri-
ianum epulum accipit, dehinc totus purpu-
itus, mulo purpura inſtrato vectus, ſub ten-
orio ſerici panni vndulati vrbem ingredi-
ir, vmbellæ quatuor fulcra à totidem vrba-
is decurionibus geſtabantur, excipitur à
rincipe Senatus Achille Harlæo, luculenter

Cardinalis Florentini in vrbē aduentus.

M.D.XCVI. argutè & paucis, videlicet cum verè à Clemente missum qui in Galliam contrario molimine antecessorum accedat, non vt ibi ad deuouendum belligerendum populosque ad ferociam concitados, sed vt finē tot communibus malis faceret hinc concepta fiducia auspicatè faustè omniumque effusis animis ad lætitiam excipi, id liquido constare tam densè ruentibus populis ad eius conspectum, vt cum viæ cōpita, angiportus, turbam non caperent, alij fenestris semipenduli, alij speculis intromissi, audaciores tectis cōscensis, ad eum videndum se effuderint, deducitur ad ædem Virginis, summis acclamationibus, quæ eum Franciæ salutiferum & pacis fecialem fore prædicabant. At grauis æstus luem tabificam antea non vno loco tacitè nidulantē exasperauit, & tot populorū promiscua conglobatio, quæ in rerum nouarum vel præstantium spectaculis crebra esse solet, contactu affectorum sanos affecit inquinauitque, vt hic morbus contrectatione plurimum contrahitur, vnde illi nomen: Ingrauescebat ergo lues æstu in dies efferuescenti, & quamuis vulgari paræmia receptū sit Reges lue tabifica non emori, ac popularem esse morbum, tamen olim lilia ipsa appetere, & liuore suo inficere non perhorruit quandoquidem Ludouicus IX. in castris Thunetis olim Carthaginis hac tabe affectus terra cœlos mutauit. Rex tamen sibi suorumque saluti prospiciens Rhotomagum migrauit: Sextilis penè exactus, Senatui annuas ferias dabat, magnum Consilium cui nullæ indu-

Aula migrat Rhotomagum.

ciæ nulla interstitia litium Meduntæ, statio- M.D.XCVI.
ne media inter Lutetiam & Rhotomagum
stare iubetur, opportunè & salubriter,
quandoquidem lues inclementer admo-
dum deſæuiit & bacchata eſt tam certo
metu ex crebris funeribus, vt per bime-
stre tum Curiæ solitis induciis, tum Aulæ di-
gressu, & rusticatione ciuium, Lutetia penè
in solitudinem, versa sit sed bruma recurren-
te, frigoribus vi morbi domita vbi Martina-
la soluerunt iusticium, populorum à feriis
ad lites recursus solitudinem exegit: Clas-
sis Conscriptorum censoria, ad prouincia-
les nequitias coërcendas Lugdunum mitti-
tur, ibique trimestrem censuram agit; solent
enim ad extremas Lutetiani Senatus regio-
nes interdum delecti patres transmitti, qui
minorum prouincialiumque iuridicorum &
nobilium audentiores noxas castigent.

Magnum Consilium Meduntæ ad sequentã subsidet.

Grands iours à Lyon.

Rex memor vastitatis illatæ ab Alberto, post
Ardeæ expugnationem, Mareſcallum Biro-
niũ in Atrebates mittit. Ille moribus neuti-
quam mansuetis, potissimum in hostem, cum
quinq; equestribus turmis pauco sed expe-
dito alacri & pugnaci peditatu, fines Hāno-
niorũ & Attrebatũ ferro, face, ferox, sed ani-
mo ferocior, ingreditur, acceptā ab Hispanis
cladem in Morinis & Viromanduis vlcisci-
tur, vincit, victos vinctos facit, sternit, ma-
ctat, vrit, expugnat expilat denique Biro-
nium agit Castrum Imbercuriũ ad receptũ
suorum, officinam spoliorum carceremque
vinctorum intercipit, in eoque habitis stati-
uis, cogit oppida, municipia, vicos, gentesque

M.D.XCVI. finitimas, precio securitatem & libertatem pacisci. Marchio Varrambonius ex Attrebatum vrbibus, elicitis coactisque præsidiariis quingentos equites collegit. Tyro aduersus veteranum, Lepus in Leonem, Colomba in Aquilam, vir certè parum gnarus Bironianæ audaciæ, qui paucis cum pluribus periclitari, à natura & consuetudine habebat, cum Bironio congreditur, tam infœliciter quàm imprudenter vt suis cæsis, fugatis sparsisque ille primus imparis congressus pœnas dederit vt qui victori Bironio in opimam prædam venerit, captus enim Lutetiam missus, quadrigenis millibus aureorum nummûm libertatem redemit. Attrebates, aduersa illa fortuna perculsi, vrbibus castrisque se continét quorum pauore Gallus audacior factus vltra progreditur, Diui Pauli fanum vicinumque omnem agrum expilat & populatur abductis hominibus, armentis, textriciũ operum, lanificiorum, telarum, omniumque merciũ quibus Belgium abundat ingentibus sarcinis, quas traiecto flumine Somma in tuto collocauit. Lenocinio tam pinguis prædæ pellectus, noua profectione populationem prædationemque repetit, cuius magnitudo plures illi copias conciliauit, ita vt auctis viribus, rursus in Belgium penetrauerit. Albertus ad coercendum Bironium, pulsandumque suis finibus, Ascotium & Aumalium duces, multò maioribus copiis immittit, Bironio Sancti Pauli Comes, Sanlucius, Chazeronius, Chamoisius, aliique primæ

Bironij expilatio.

militiæ ſocios ſe addiderũt, illi omnes, circa Bapalmum progreſſi, audiunt ab Hiſpanobelgis, trecentos pedites Gallos in Eccleſiam pagi finitimi profugos obſidione premi, jamque ad eliciendos, ſacrum aſylum incenſum, ni è veſtigio ſubueniatur, aut flammis, aut Hiſpanis prædam futuros, Bironius, Comeſque Sancti Pauli, à ſtationibus impedimentiſque ſuis quod longius abeſſent, loricas & caſſides induendi non ſibi facultate data, diſcincti inermeſque ad ſuppetiandũ abeũt, loco proximantes audiunt Hiſpanos relicta obſidione ad ſuos ſe recipere, Bironius hippo-ſclopetariis imperat, vt receptum præpediant, & velitationibus remorentur, donec Chaſeronius, cum vniuerſo agmine ſubſequeretur. Prætoriam Regis cohortem ducebat S. Pauli Comes; dextrumque cornu Seipetreus, Chamoiſius leuum tenebat, medius incedebat Bironius cum ſua equeſtri ala, extremum agmen claudebant Conneſtabilis, & prodomini Carnutẽſis turmæ, quod imperatum erat ſclopetariis, opportunè exequuntur: leuibuſque præliis laceſſitos ſubſidere coegerunt donec Chaſeronius præſto adeſſet, fit impetus in Hiſpanos: Anteſignani erant Conrradini duo Didacus d'Acugna, & Gabriel Rodericus, cum aliis primoribus ſuæ gentis, fugantur ſternunturque mox vt ducis Aſcotij & Comitis de Reulx copias attigere, frontem vertunt redintegrantque prælium, quod Bironius, aduentu ſuo hoſtibus exitiale & cruentum efficit

Egregium certamen fauſtum & felix Gallis.

Fuga & cædes Hiſpanorum.

M.D.XCVI. interfecto Roderico, cum pluribus cæsis captiuisque, postridis Bironius, indecliui loco & nemoroso insidias collocat, præmittitque Sanlucium, qui hostem lacesseret, pelliceretque fuginti similis ad locum insidiarum, sed hesterno damno affectus in castris suburbiisque Attrebati se continebat vt patentibus campis, se longè latéque dominari Galli vident iterum prædæ animum adiiciunt, circa Bapalmum, rursus expilant, diripiunt, incendunt, dehinc Bethunensem & Teruanensem agrum paribus damnis ruinisque deformant, hominibus in seruitutem, pecoribusque & armentis abactis, loco tuto prædam collocant, repetitis mox excursionibus, Attrebatum & Catuacorum fines Bironius pergit populari, ac vbi satis pœnarum dedisse hostem videt (heu quantas & quàm graues dedit) ingenti & luctuosa edita vastitate, in Gallicos fines se recipit. Ascotius tā infesto hoste, vt liberatam patriam videt, Imbercurium castrum obsidet & expugnat, dehinc in hiberna militem demittit. Rex Rothomagi comitia regni, ad componendas res turbidiores indixerat, Nouatores auspiciis & patrocinio regiæ sororis, multa sibi polliciti, eo audaciæ processerūt, vt per Lanoum veterani olim & fortissimi caussæ propugnatoris, filiū libellum supplicē regi, in Gaglionis amœnissimo castro dum iter facit in Neustriam obtulerint, ausi illo sibi fingere & polliceri Regem vultu quidem, non animo religionem mutasse, intus seruare priscos mores à catho-

Libellus supplex à rege fastidiosissimè reiicitur.

M.D.XCVI.

icis corpus regium ab illis vero mentē possideri. Rex intemperiis præiudiciisq; illorum supra modum, vt debuit, excandescens, lacero per indignationem libello publicè professus est *eos mentiri*, qui eum in religione ludificantem & simulatorem crediderint, faciem à præcordiis non dissentire, vi & terriculamētis ad Missam adigi noluisse, sponte & superis animum impellentibus ad eam iisse, à qua nunquam sit defecturus: non esse his moribus, vt tādiu in re sacra fucum facere potuerit, deniq; expectationē supplicantium insigniter frustratur atque adeo indignanter missos facit, vt exinde plures aula & castris regiis recesserint, vtque sectæ fouendæ prospicerēt apud Salmureos, Castelaurodenses Vindocinosq; coactis vndíquaque Geneua, Monte albano, aliisque sibi addictis vrbibus veteranis suis coetus inierint.

Eiurat Condæa Principissa nouam religionē.

Condea principissa, à Fillesaco, Texera Lusitano, aliisque Orthodoxis, qui filij educationi Christianæ erant adhibiti ad fidem Catholicā deducitur, ac cum probè in ea confirmata esset, ad aras sectam Caluinicam eiurauit, Etruscus Cardinalis ei benedixit, impertiuitque pontificiam veniam erratorum, adhibito ad exhomologesim, & arcana conscientiæ ipso Texera Dominicano, qui paulò post de eius non ficta conuersione libellum edidit. Summus Pontifex ne quid intentatum relinqueret, quo potentissimi duo Christiani orbis reges Gallus & Hispanus, in amicitiam coalescerent,

M.D.XCVI.

Generalis Franciscanorum pacis negotiũ aggreditur quod monachis non fuit insolẽs nec infelix.

Franciscanæ familiæ Apocrisiariũ seu primicerium quem vulgo Generalem vocant, tam arduo negotio itionibus reditionibusque ac omni tractationi præfecit nec semel per monachos fœciales ictũ est fœdus, quæ res testimoniis non eget, ex hinc cœpit pacis ineundę initiũ duci quæ biẽnio maturiꝰ coalescet.

Anglicana stupendo apparatu classem instruit summis nauarchis Comite d Essex & millordo Hauardo Archithalasso seu rei nauticæ & maritimæ summo præfecto. priusquã vela darent in vulgus publicatur, instructam classem ad coercendum ambitum, propulsandosque impetus Hispani, qui suis littoribus magnam vim nauium adornet, vt in Angliam velis remisque irrumpat, quod iampridem anno 1588. infœliciter tentauit, Diis pelagi vltoribus fœdifragorum, cum classis illa vel eo ipso tempore vim inferret, quo inter vtriusque gentis oratores de pace colloquium esset. Elisabetham, vt à simili euentu caueat, & in hostem sua consilia & conamina retorqueat, apud Christianos omnes principes, suam mentem testari cum quibus vno excepto Hispano, vniuersè benè & amicè conueniat, hinc duobus naualis militiæ præfectis, districtè ab illa imperatum, vt à cæterorum principum subditis, fœderatis, affinibus, & in fidẽ receptis, abstineatur omnisque vis & iniuria absit, inque Hispanos belli totius moles & discrimen vertatur, vtque ab illis hostibus, cæteri aliarum gentium discriminentur, rogare, omnes vt Hispania & Lu-

M.D.XCVI.

ſitania, atque ab omni eorũ conſortio, commercio, fœdere finibuſque quamprimum diſcedãt, quod ſi programmati minus audientes fuerint, ſcientes ſint, eam ſortem quam ipſi indigenæ Hiſpani forent, habituros. Batavi qua ſunt beneuolentia & æquanimitate in Hiſpanum, ad augendam claſſem Anglicanam, vicenas naues bellicas, cum quatuor onerariis cõmeatum & armamenta vehẽtib. adiungunt. Solutis anchoris, dant ſe omnes pelago, & toto mari præliandi opportunitate quæſita, ad fretum Gaditanum conſiſtunt figuntque anchoras, circa inſulam quæ olim Gadir ſiue Tarteſſus, in confinio Beticæ prouinciæ vbi Affrica ab Europa dirimitur, nunc Calis dicitur: ſtabant in littoribus Hiſpanicæ naues, milite, machinis & annona, non mediocriter inſtructæ, quibus admixtæ erant onerariæ mercatorum. Comes Eſſecæ ad inuadendam inſulam, (quam fretũ DCC. non amplius pedum efficit) fortiſſimos militum, in continentem emittit, terra marique Hiſpanos appetit, qui inſperatò circumuenti, primum nutare & terreri mox confirmatis animis, totis viribus pugnare atque effliċtim, depellunt Anglos aditu portus tanto fortunatius, quod cum anguſtus ſit & in modum lunæ primo ortu ſemiorbicularis ſinuoſus ſit, nõ niſi quinq; naues à fronte excipit. Hiſpanis, primus ille impetus tam fœliciter ceſſit, vt Hollendica nauis quæ & prætoria titulo delphinus propter incredibilem velocitatem ſic nuncupata, graiio igne

M.D.XCVI. & ſulphuratis iaculis exuſta in fauillas abierit. Hiſpani hoc lenocinio fauentis fortunæ, nequicquam elati cum tantæ claſſi ſe impares ſcirent, in ipſis faucibus portus, ſuas aliquot naues incendunt, ne gens inimica raptis ad maiora latrocinia in ipſos vteretur, in Philippina quæ vel ipſo nomine ſuam ingentem fabricam & inſignia loquitur ne Batauorum dominatu & euectione inceſtaretur magnam vim pulueris congerunt, cui cum ex longo & ſequaci tractu, Anglis irruentibus opportunè ignem dediſſent, edito ingenti fragore magis Anglos terruit quam offendit. In cōtinente ipſo ſolo littorali Comes Exſſecæ, oppidum aut potius emporium & officinas mercatorum, qui ex Affrica in Europam traijciunt inuadit, tutabantur illud fortuitò & tumultuariè ex vicinis agris acciti ſexcenti equites ac pedites totidem, ſed cū parum gnari eſsēt militiæ; vt ſolēt eſſe qui ad ſubitos motus à raſtris & ligonib. hoc eſt ab obtuſo ad acutum ferrum eliciuntur, ac prima eruptione, à Ludouico Naſſouuio tam fortiter excipiuntur fuganturque, vt Angli & Hollandici promiſcuè cum illis in ipſa fuga oppidum irruperint, quidquid obuium fuit, ferro demetitur, aurum, merces exoticæ quarum ibi vis magna expilantur & exportantur. quos fugā ſtragi eripuit, in caſtrum ſe recipiūt quod non ægrè poſt dedunt, pacti incolumitatem ſexies vicenis millibus aureorum nūmorum, ſtatis temporibus perſoluendis, ad quorum luitionem dant pro fideiuſſoribus obſides: Dux de Medina, Gaditani omnis illius freti

Angli oppidum Calis expugnāt expilantque.

M. D.XCVI.

præfectus,cũ propulsandis Anglis impar esset hostibus ditiores exuuias inuidẽs,iubet mercatorum naues cum omni gaza incẽdi,ferox mandatum peragitur, nec mora triginta duę onerariæ,peregrinis mercibusinæstimabiles, immisericorditer exuruntur, tanta vi & ignium edacitate, vt Angli prædatores, negotiatores prædati & qui merces redemerant, medijs in vndis victrices omnique Neptuno superiores flammas extinguere haud potuerint, venerat in mentem Anglis oppidum illud Gadir seu Calin incendere,sed gens alioquin Hispanis immansueta Neroniano hoc spectaculo recreari exhorruit. læti admodũ expilatione& exportatione tam ingẽtis prędæ domum reuertuntur, frustra obluctante Comite Essexæ, qui in singulis Hispaniæ littoribuseandẽ vastitatem edere in hisque morari & præstolari classem aurũ indicũ deuehentẽ statuerat, sed miles pręda onustus, domi sarcinasexonerare cupiẽs,metuẽsque reb. iam partis reditũ in Angliã maturauit. Classis Perüana Hispanorum quæ vellus aureum aduehebat, certior facta per phaselos de Anglicanis insidijs & prædatione subsistit, hæsitq; in anchoris, donec discessu hostiũ mare peruium & securum sciret. doluit plurimũ Regem Hispaniæ, ab exteris & longinquis hostibus,in suis littoribus, ita fœdè tam insigni clade affectum,ratus Hispanico nomini, apud cæteras gẽtes plurimũ detractũ iri, ab Anglo suo solo & salo sic appetitum.

Nauigatio Batauorum ad Septemtrionẽ.

Hollandici, ineunte vere, Amsterdamo ad penitissimũ Boreã nauigationẽ,magisaudacẽ

M.D.XCVI. quàm profuturam aggrediũtur: mense enim Sextili quo apud nos rapidi Soles Canis & Leo sæuiũt æstu plerunq; intolerabili in concretum mare deuenerunt, tanta asperitate frigoris vt naues vinctæ pigro mari steterint hinc coacti omnes in littus descendere, ac mapalia, ex fortuita materia sibi contexere, ad vitandam Brumæ sæuitatem, cœlo plusquam Getico & intractabili, accedebat vrsorum & vulpium immanium feritas, à quibus, quotidianus metus peruigiles faciebat. Bataui tamen ferina huiuscemodi animantium inediam diu tolerarunt, pellibusq; & exuuiis excoriatorum, vestes sibi & stragula ad cubandum consuebant, idcirco horum venatui, multo acrius instabant, sclopis vulpes & vrsos in quotidianum victum traiicientes, vitam illam infœlicem diu egerũt vel omni spe amissa reditus, sed paulatim mitiore cœlo, resoluto mari repetitis nauibus, pluribus fame, lue, frigore desideratis, pauci numero ægri, macilẽti, semineces, laceris vacuisq; nauibus, miserabili sorte Batauiam repetunt professi deinceps, cum vrsis, vulpibus fame & immani cœlo luctatum non ituros.

Pauci Bataviã redeunt.

Appetente Septembri Marescallus Turrenius, traiicit in Angliam cum Elisabetha, vice Regia fœdus cum vtroque regno ictum iuraturus, pacta fœderis, sic cõscripta in vulgus publicabantur, vt fœdere isto priscum redintegretur: in Hispanum, suas ditiones & subditos à Gallo & Anglo sociis viribus vis omnis adhiberetur: ad hoc consortium

Nouum pactũ Regis Galliæ cũ Anglicana.

belli, cæteri principes ab vtrisque pellicerentur missis ad eos legatis & fæcialibus, qui ad societatem fœderis eos pertrahant, quam citò & opportunè vtriusque Regis & reginæ sumptibus ingens exercitus conscriberetur, quò res Hispanicæ vndique inuaderentur. fas neutri fore cum Hispano, de pace aut induciis agere, nescio & inconsulto altero, sed quamprimum, alter ab altero, de re proposita certior fiet, & quia Rex in Armorica cum Hispano in certum diem inducias pactus est, his elapsis si prorogentur spondet Rex cauiturum ne qua vis & iniuria Anglicano regno & subditis inferatur ac per inducias illis securè sit. vtrique concessum vicissim erit puluerem tormentarium, machinas, & armamenta mercari, & ab vtroque regno euehere, annonamque & commeatum ad alendos exercitus comportare vtrumque negotiatoribus in suo regno opem, securitatem & iura omnia hospitij indulturum vt mutuis illis officiis, rerum venalium vberior sit copia, Regem Christianiss. Elisabethæ subditos ob eam quam profitentur religionem in ius vocari & iuridicæ animaduersioni subiici non permissurum. Pacta huiuscemodi, vicarius regis Turrenius, iureiurando à Gallis inuiolata fore sanxit, Comes Saliberiensis Rothomagi pro Elisabetha apud regem eodem sacramento fidem deuinxit vtque arctiori vinculo fœdus constringeret, poplitarij ordinis cingulum regi detulit. Ordines Batauorum, non ægrè huic fœderi se adiungunt

M.D.XCVI. cum potissimum ad eorum commodum vires Hispanicæ quæ si non aliunde diuulsæ longæ illis superiores sint illo allidâtur: nam quis acephalas gentes, nuperos homines mercatores naucleros nautas, abditos paludibus, inuiis littoribus, & arundinetis, in priuatam dinastiam erectos, sine fulcro fœderatorum principum, aliquandiu stetisse posse quibus in piscatu & præda maris olim victus erat, Venetorum æmulos potentissimo olim Belgio, iura dare crederet? Rex Hispanus, tot bellis Gallico Hollādico & Turcico, exhausto suo ærario, apud trapesitas & fœneratores, cum ingenti & pene indissolubili mole æris alieni obstringeretur, statuit vna litura, nexus omnes obligationum dissoluere. ergo programmate publico, apud omnes gentes notum esse voluit, grauissimis sumptibus bellorum, in alendis exercitibus, tot dissitis quibus imperat ditionibus, potissimum iniquitate mensulariorum qui per incrementa vsurarum sortem primariam vicies auxerint, Peruanam aurifodinam, omnesque suos census annuos penitus exhaustos, vt ad tot bella vel inferenda, vel depellenda, nihil iam illi sit reliqui, ex his angustiis se eripiat, nihil sibi viuum conducibilius, quàm si improbi fœnoris edacitatem coerceat, & ex vsuris æs contractum iniustum & nefarium pronunciet, atque ideo à fœneratoribus res pignoratas ad fiscum reuocare, indictum illis, vt ad ratiocinia & computum legitimum ex ære sibi debito

Rex Hispaniæ ære alieno regio verè modo se liberat.

quamprimum veniant, interea rebus in pignus traditis cedant, in Hispania, Germania, Belgio, Italia, præsertim Venetiis, Genuæ Augustæ vindelicorum, Mildeburgi, Antiuerpiæ, denique in omnibus emporiis, in quibus Hispanus fœneratur & æs alienum facit, illud programma negociatoribus summum mærorem, rerumque suarum perturbationem attulit, vt plures fraudati ære suo, alienum negare & mercaturæ fidem fallere coacti sint. M.D.XCVI.

Iam hyems ingrauescebat, cum Rothomagum rex, incredibili apparatu ciuium ingreditur, opibus, sumptibus, non pepercerunt quo propensissimum animum in regem testaretur impendisse ferunt, quadriginta millia aureorũ nũmum tanto lætius, quod pene trimestri regis & aulæ apud eos statione, expensa, vel plura etiã ab aulicis recuperarint, vetus enim verbum est, apud Gallos Regem numquam esse oneri & dispendio suis hospitibus. Cœpit tũc Maximilianus Bethunius Rhosnius, in Regis penitiorem gratiam accipi, rei nummariæ coercendoque quæstorũ peculatui summa potestate præficitur, tanto profectu vt quod antea multis in ærario publico impune licuit, iam non liceat. Laborauit semper Gallia hoc genere homuncionum, qui cũ nuperi ieiuni exiles paternis hæreditatib. abstinentes ad hoc vellus aureũ accesserint, repente fiunt aurei, hique in purpura vitã agant, cum priuati fures in neruo suam ærumnosam agãt vel cruciabiliter amittant.

Hyeme iam prouecta Rex ingreditur Rothomagum.

M.D.XCVI.

At verò Hirudinum istarum adeo seuerus inexoratusque vindex ille fuit, vt deinceps furacissimis de genere Geryonaceo expilare, vt olim & tandiu publicum ærarium neutiquam liberum fuerit. Vix credi potest, vt vir toto suo æuo militiæ nobiliumque Gallorum addictus exercitationibus scilicet domandis equis, certaminibus gymnicis cursibusque in stadio, repentè rationaliū iurisdicorum omnes formulas, expilatorum versutiás abditissimosque dolos è cuniculis in lucem eruerit, commodissimum malo occurrisse, at spongiam comprimi, factumq; opportuit quod sub inuolucro fabulæ subnotauit Gregorius Turonicus. Refert enim Regem Theobaldum potentissimo cuidam opum helluoni dixisse, aliquando anguem in vrceum oris angusti tenui & inflexo corpusculo ingressū, vt vinū ebiberet exhausto intumuisse, vt arcto infundibulo exire nequiret, cumque in exitu anxiè laboraret, dominum superuenientem anguem monuisse, vt si effugium quæreret, egesto vino vt prius gracilesceret: sic non nisi sagina deposita plæbis, suis exuuiis prædationibusque vacuis dilabi æquum fuit. In comitiis Rothomagensibus, multa de statu regni, in melius commutando tractatum, sed eo exitu quo solet, nempe vt adhibita malis publicis, egregia & salutari medella, illa vel non omnino aut in paucos dies seruetur.

Regis Oratio in publicis Comitiis.

Rex ad ordines sic profatus dicitur. *Si in dicendo gloria comparanda mihi animus esset,*

conciona-

concinnatam arte & facundia oratione meditatamque longè antea, qua solent oratores voce & venustate pronunciarem, sed longè gloriosius elogium, & ad immortalitatem mihi conuenientius affecto, liberatoris nēpe & restauratoris, *regni inclinantis & valdè attriti, vt in pristinum decus vindicetur, hoc potissimum nomine indicta sunt hæc comitia. Scitis autē (ô fidentissimi subditorum) laborum socij, periculorum participes, consortes ærumnarum, primis Regni auspiciis, quam non solum labefacta fuerit Gallia, sed ab indigenis pessundata & ad vltimum exitium prope deducta fuerit. Illam ego ope diuina, fiducia, cōsilio, charissimorum procerum optimatum nobilium victricibus armis (quos principibus neutiquam postpono, cum regibus vetus sit formula iusiurandi, per fidem & sacramentum nobilis viri) ex ingenti discrimine atque ex mediis faucibus intestinorum hostium, tot bellis exhaustis tot superatis vita periculis exantlatisque laboribus eripui. Nunc ab instāti fato & suprema internecione eripiamus, mecum ô fortissimi commilitones hunc secundum exæquate laborem, illius vos merces & gloria non minor, quam de priore manet, non ego vos more maiorum, in hunc celeberrimum cœtum coegi, vt vobis mea dicta, & placita probata vel imperata facerem, quin potius à vobis rei bene gerendæ & expediendæ publicæ salutis monita & salutaria consilia exquirerem, denique vt me vobis tutoribus regendum committerem, quod ægrè vel nusquam faciunt reges, ætate qua sum iam prouecta & pilis canescentibus, hique Augusti & toties victores,*

M.D.XCVI.

Vetus formula iuramenti Regij, Foy de gentilhōme.

M. D. XCVI. *sed summus ille qui me vrit amor in subditos, & gemini illius elogij adipiscendi desiderium liberatoris & soteris patriæ, omnia quæque honesta & gloriosa facit, omnes ordines nulla parte regi defuturos, consilia, opes, arma, vitam, denique omnia quæ mortalibus ipsa vouere potest mortalitas spondent.*

Liberatoris & sospitatoris Galliæ Henr. IIII. elogium merito & ex factis affectat.

At dolebat plurimos Henricum III. insepultum populari loculo Carolopoli in æde monastica Diui Cornelij iacere, Lodoica Lotharingia vidua, oratore Ludouico Buissonio Senatus Aduocato, ante triennium regalibus exequiis honestari, recondique Dionisyano Mausoleo publica expostulatione Meduntæ ad Sequanam exegerat, vt ab omni probro manes vindicarentur, & ritè conditi cineres quiescerent. Legatus qui tum agebat Rhotomagi sedulo inquirit, num Henricus III. Christiana exomologesi & pœnitentia præmunitus, è vita migrauerit, re comperta & data fide ab his, qui cæso & laboranti expirantique adfuerant Romam facti quæstio mittitur, vt sublato anathemate Sixti, successor Clemens pacem ossibus & cineri faceret. putarunt amantes memoriæ illius principis hoc supremum Christianæ pietatis officium deberi.

De Henr. III. funere & exequiis postulatio.

Hiems adeò nimbosa, vt iugibus pluuiis aucta flumina latè campos, & sata demerserint. Sed nullus Europæ fluminum magnitudine damni Sequanæ est comparandus, ille notis littoribus se non capiens, pontem molitorum vi insuperabili vndarum radicitus.

euulsum deijcit, vt post modicum interuallum nulla prorsus vestigia extarent, ita vt qui à ciuitate trans flumen illo iter fecerat mox rediturus, quem calcaret pontem non inueniret. ligneus erat carie & vetustate, atque incuria possessorum iamdudum fatiscens nutabat, rotarum vertigo & impetus quibus molæ frumentariæ impelluntur, compagem & contignationem ædium dissoluerat, duabus horis ante lapsum visæ sunt domus dehiscere, & solito grandiores rimas agere molem omnem istam tignis tabulatisq; strepitu ruinam testari sed Lutetiæ minus solet prospici malis præsentibus, & vicinorum exemplo pericula contemnuntur. dies erat festus, ponticolæ alij precatum, alij ambulatum plures cauponatum ierant, vulgus solito itinere calcabat pontem; itus & reditus metum periculi adimebat, sed tignis sudibusque quæ pensilem machinam fulciebãt vorticibus vndarum auulsis & discussis, iam nocte prouecta & illuni, cum viris mulieribus pueris iumentis supellectile stratis mensis ferculisque onustis vno excidio ruit, vno hiatu sorbentur omnia, auditur per tenebras eiulatus pereuntium, opem inclamantium nautę portitores vectoresque astant, sed fragminibus pontis lintres & scaphæ tranare amne præpedito prohibentur, nox stragem auxit, cum per caliginem succurrere non potuerint portitores, quod luce quotidiano euentu incunctanter & prosperè sæpius faciunt. Tignorum trabium sudium fragmi-

M. D. XCVI.

Pontis molitorum lapsus

M. D. XCVI. num toto flumine, tanta sylua sparsa fluctibus innatans vt post obliqui fluminis varia diuortia & amfractus Meduntam vsque nobis inspectantibus tabulæ enatauerint.

Le Basacle de Tholose. Sub id tempus, non dissimili illuuie, Garumnæ sæuientis pistrinaria moles admirandi operis, Tholosæ magna ex parte conuulsa est, ne verò sola vis vndarum arguatur, solique Næreo probrum fiat, Vulcanus damni partem sibi vindicat, nam fortuitò incendio Palatij Burdegalensis, pars illa quæ litium instrumentis armarium erat seu reconditorium exarsit. lugentibus his qui se iure optimo fultos credebant, contra tacitè exultantibus quos proteruitas, & causæ vitium conscios habebat, ita vt illis nunquam luculentior ignis illuxerit.

Conflagratio Burdigalensis Palatij.

Rex certior factus, Hispanos in Ambianos, aliquod ingens moliri facinus, veritus quod paulopost incuria & fastidio oppidanorum contigit, illic præsidiarias indicit cohortes, quibus vbi aduersus hostem contermínum & insidiantem prospiciatur, illi vt liberioribus sibi esse liceat, detrectant exterum militem, obtestati tot populis fœtam vrbem, non alia egere fide, & custodia quàm incolarum, rogant vt de illa rex sit otiosus, ille qui cordatè in eum propensos sciebat esse Ambianos, vt re vera erant, de milite recipiendo non obnixius instat, quod non modo illis, sed toti regno infra bimestre magni constabit.

Nouatoribus suarum litium dantur arbi-

M. D. XCVI.

tri prætoriani Senatores, donec edictalia Tribunalia constituantur, hinc tanta litium seges, potissimum ex Neustria succreuit, vt multitudine illarum, quæ tricæ & quisquiliæ verius quàm lites nominari possunt, magnũ Consilium laboraret, illis tamen & orthodoxis æquè gratum & compendiosum fuit, potissimum quod illo Prætoriano Senatu, lites non inueterascant, quæ alibi ita annosæ, vt vitam litigantium excedant. Ibi verò quantumuis ingẽtes & mole stupendas, vna æstas, vel Bruma dirimit. At non indigna est referri controuersia de petitione hæreditatis, à desertore ordinis Chartusiani Monacho: eum in Armorica ex nobili & opibus affluenti familia ortum, bonis artibus sacrisque disciplinis insigniter præditum, cum tædium sæculi cœpisset, parentibus quantumuis obluctantibus, per calcatum patrem ad crucis vexillum perrexit, atque ordinem Brunonianum non modo professus est, sed qui coæuos & commilitones in studiis, è sæculo ad hoc genus vitæ crebris epistolis pellexisset, tam strictè & ad vnguem regulã impleuit, vt ex patrio & Britannico cœnobio ad Hispanicum vulgò *mira-flores*, tyronum institutor monstratorque monastices missus sit: exteris sanctitate & eruditione commendatissimus, donec per Gallicos mercatores audiit, parentibus fratribusque extinctis, amplissimã hæreditatem ad agnatos remotiores delatam. Vt audiit, periit, sic eum malus abstulit error: duo illa coniurata dæmonia claustrorum

Meduntæ vbi magnum cõsilium agebat latum Senatusconsultum enarratore Domino Boterio, mense septẽ.

M.D.XCVI. auaritia & libertas in solitudine pectus monachi subeunt, cucullam abijcit, clam militari veste personatus Hispania se subducit. In Galliam reuersus, gentilitiam hæreditatem vt suus hæres ab extraneis sibi restitui petit, assertorque religionis quam nouatores profitentur, priuilegio fori vsus in magno consilio diem dicit, objicientibus votum, repudium sæculi, bonorum abdicationem, respondet à duro patre impuberem nesciumque quantæ seruituti ceruicem subijceret, hoc genus vitæ, inuitè profiteri compulsum contra agnati præstigias refellunt, annorum computatione, crebrisque epistolis lingua triplici piè & eruditè scriptis, quibus sodales vt olim diuus Hieronymus Heliodorum, à sæculo ad Brunonianam solitudinem euocabat, tantum abfuisse vt à patre cogeretur, vt lenociniis primum, ac tandem vi adhibita & paterno imperio ab hoc instituto eum auocare conatus sit, & qui toto æuo filij monasticem ægrè tulerit, frequenti Senatu acta controuersia, visisque tabulis eiurator voti monachus petitione hæreditatis submouetur, nec se hoc Senatusconsulto victum putauit, postquam camera Edictalis in Lutetiana Curia instituta fuit, aduersus Prætorianum Iudicium supplicat, triduana actione controuersia dicitur iubeturque stare rebus iudicatis, gẽtiles sui, hominis egestatem miserati prædium fruendum relinquunt, quo se aliquot annis erro & vagus aluit, donec impellente numinis gratia, vltro claustrum re-

petit, ac publicè in basilica Rhedonensi, ab Episcopo, & præfecto Chartusiæ, sceleris veniam petit in se adeò sæuerus, vt immisericorditer & immansuetè secum agi deprecaretur, quo magnitudinem flagitij seueritate vlciscendi in posterum expiare valeat, cum cuculla priscos mores induit, tam castigata vita, vt cumulo virtutum fugæ noxam pensauerit & nunc adhuc cæteris magnæ sanctitatis exemplo sit. M. D. XCVI.

In annalibus non vno loco consistendum, scribentis calamus vt pennæ volucrum, repentè in varias oras peruolitant percurrit, Transyluanus & Pannonij nos rursus ad sua castra & acies reuocant. Bysantinus vt à Sigismundo Transyluaniæ Vaiuoda anno superiore acceptas clades vlcisceretur, statuit in eum imperij omne robur summamque belli molem conuertere, Sigismundus Turcico apparatu excitus, Transyluaniæ ordinibus ad publica comitia diem dicit, omnium votis & suffragiis ad propulsandum communem hostem bellum decernitur, pecunia imperatur miles conscribitur. Sigismundus dum Bruma armis dat ferias, vt ad conficiendum tam arduum bellum denuò Cæsarem sibi socium asciscat statuit illum adire. Ille ergo cum nūcio Apostolico, Cancellario suo, nomine Iosua, Alphonso Cerili, qui illi ab arcanis conscientiæ erat, cum famulitio non ita grandi & operoso, vt qui omnes vndecim quadrigis veherentur, stipantibus aliquot cataphractis equitibus per superiorem Panno-

Res Transylvanica.

M. D. XCVI.

niam iter faciunt, dilapsique in Morauiam Bohemiam deueniunt, ac tandem Calen. Februarij Pragam appellunt, Sigismundo it obuiam Cæsarea nobilitas, deducitque in Palatium Archiducum, aliquot dies febre præpeditus domi se continuit, vbi conualuit in metropoli rebus sacris interfuit, ab Ecclesiaste è publico suggestu laudatur, ob res in Turcam præclarè & fœliciter gestas, moneturque vt in perdomandis hostibus Christiani orbis, quo pede ceperit pergeret, tam immortalibus factis non digniorem esse mercedem, quàm ipsa quæ illi parata sit in cœlo immortalitas, deprecari numen vt pro bono Christianorum serus in illud redeat: vbi perorauit cōcionator, Vaiuoda (quod mirentur omnes in bellicoso principe nato apud agrestes & incultas gentes, solo cæloque rigenti & quod ad mores rigidos non parum facit Latinè retulit de eo conceptæ opinioni, ex tot partis antea victoriis à communi hoste non defuturum, nihilo segnius oscitantiusque pugnaturum quàm antea fecerit, eum esse qui ad Imperij Romani, Austriæ domus, & vniuersi orbis Christiani decus & præsidium, vitam, opes, gentem suam æquè libenter ac fortiter in posterum vt antea profundere velit, sperare tamen vt eo bello quod tutandæ religionis Christianæ causa fiat, sacrifici precibus, votis, lithurgiis, laici, milite & pecunia sibi auxilientur, hisque suppetiis à Deo exercituum quo auspice pugnare consueuit, maiora prioribus spondere sibi in-

Pro suggestu laudatur Transyluanus.

Transyluanus ex tempore Latine & concinne respondet cōcionator.

crementa tropheorum. M. D. XCVI.

Cæsar vero Rodolphus ne instanti vere, imparatus à Turca impetatur, apud Septemuiros reliquosque imperij principes, ad conscribendum exercitũ pecuniam rogat, decernitur illi, tota Germania subsidia mittuntur coactis omnibus numerosissimus exercitus conscribitur, sed qui duce æquè forti ac summa authoritate imperandi egeat. Alphonsus Estensis Ferrariæ dux in his castris se Cæsaris vicarium inque illa octo millia pugnatorum deducturum ac integro annuo stipẽdio se aliturum ea lege spondet vt Clemens 8. nepoti ex fratre filio naturali feudi Ferrariensis inuestituram concedat cum pontifex minus audiens esset vi ingentis auri demulcere frustra contendit eum, qui auro pro dere & vendere patrimonium Ecclesiæ plusquam Symonis piaculum esse putauit, quodque infra annum Estensium legitima gente extincta recepturus sit. Notius est enim vt nota indigeat Ferrariam memoria abauorum vt ramum ab arbore exarchatus diuulsam & in feudum datam Estensibus, Rom. Sedis beneficiariis; Alphonsus fato proximus, cum triginta sex annis imperasset, nepotis educatione orbitatem suam solatus, vt nomen & genus suum illo superstite propagaret, nullum non mouit lapidem, quo illum in suas ditiones transmitteret, sed Clemens vrgenti de iniquis postulatis renunciat, vt illi satis sit, tot annis beneficiarium feudum Ecclesiæ in fiduciam possedisse, feudi leges religiosè & vtrinque à do-

M.D.XCVI. mino & cliente seruandas dolere, ex Estensiũ principum famillia qui, iustis natalibus orti sint nullum superesse, cum Alphonso solatium prolis desit, non esse quod inuideat Ecclesiæ in rem suam regressum. Cæsarem nepotẽ qui extra nuptias natus sit, beneficiaria possessione feudi vt auitis & paternis bonis omnium gentium iure nedum priuata inuestituræ Ferrariensis exclusum esse, nec alio opus esse exemplo, quam ipsius Alphonsi, qui nepotem eius notæ hereditate amouerit, hæc quasi digressi è semita pro ordine temporum attexuimus. Pontifex ergo repudiatis Alphonsi conditionibus quasi fati præscius vt qui proximo anno moriturus sit, cũ inuestituram negasset, Alphonsus ille, iam non Cæsaris summam præfecturam in castris ambit, nec militum octo millibus eorumque annuo stipẽdio illa iuuare promittit, ergo summum imperium militiæ, Germanis Pannoniisque postulantibus, Archiduci Maximiliano tribuitur, pugnare enim sub gentilitio, lingua moribusque consono malluerunt, quàm sub extero, victu, veste, idiomate dispari, vix enim Germani suapte minus compti, vrbani, sobrij abstemij cum Italis, Hispanis & Gallis qui mundiciẽ & vrbanitatem nitidius colunt, assuescunt. Vbi Cæsar secure cauit, vt vere adulto ingẽs exercitus Transyluano se adiungeret, priuatis pactis illi se adstringit, quotannis in Transyluania equitum duo, peditum tria millia aliturũ, pro eius menstruo stipendio viginti quatuor

Clemẽs VIII nullis pactis induci potest vt reuersioni feudi Ecclesiastici renũciet.

millia Talalarßiorum (genus est numismatis germanici) persoluturum, quod si expugnata Transyluania Bysantinus Tyrannus flagellumque Christianorum, Sigismundum extorrem eiectũque sua dynastia faciat, Cæsar vt antea in Silesia, ditionem æquè opportunã cum annua opimi stipendij pẽsitatione pollicetur: nũcius Apostolicus, quadraginta millia ducalium numismatum in menstruum belli stipendiũ atque Italicas cohortes promittit. Sigismundus rebus apud Cæsarem in hunc modum compositis firmatisque, reditum maturat Viennæ excipitur summis honoribus, ruit effusum vulgus ad contuendum principem, qui adhuc pubescens tot damnis Turcam afflixit, tot victoriis insignibus rem Christianam prouexit. Iesuitæ per alumnos suos personatos in scena, Iosuæ summi ducis apud Hebræos, recensitis tropheis typum fortitudinis Sigismundi conuenienter retulerunt, eique publico spectaculo summopere gratulantur, quo eum in Turcam gloriæ stimulis vehementius accenderent. M.D. XCVI. *Trãßyluania descedit Viennæ summis honoribus excipitur.*

Michael Borius, Nouiogradi præfectus, Volsam vrbem ad Danubium, conscensis noctu muris, oscitantibus excubiis inuadit & expugnat, Turcicam omnem colluuiem ferro cõcidit, nullum captiuitate dignatus (quod genus misericordiæ est apud hostes, venalem & auro esse redhibitorium) Christiani profugos in priuatas ædes igne consumunt, dilapsos postico ad Danubium, naue fortuita receptos toties repetitis ictibus sclopporum ita

M.D.XCVI. verberant, vt perfosso non vno loco amnem largiter ebiberit, & pondus suum Turcicum Danubio demerserit. Christiani oppido cedunt, exportata supellectile gasis & armamentis, cum arci quæ munitissima est expugnandæ impares essent.

In Croatia genus est hominum, omnis artis nesciumpræterquam prædationis, qua cæteris mortalibus antistant, Christiani tamen lege, specie tenus illi suorum manu collecta cum duobus Christianis desertoribus de intercipiendo Clissæ propugnaculo, quod in Illirio munitissimum est, clam pacti erant, hac arte audax facinus peragitur: aberat Turcicæ arcis præfectus, duo illi sacri lauacri eiuratores, ex commilitonibus non paucos in suas partes trahunt, Croatiani scalis murum superarunt, vigiles suspenso gradu interceptos compressis faucibus & voce, non intellecta cæde iugulãt, hinc latè vrbem irrumpũt quidquid obuium strictis mucronibus demetunt; conglobantes se ad vim depellendam sclopis longe fugant, erepti gladijs in adytum superstitionis Turcicæ, vulgo *mosquee* promiscuè viri cum fœminis & impuberibus seu ad aras profugiunt, loco diù obluctantur, sed pacti incolumitatem & gasæ quæ delubro continebatur euectionem, aris adytisque cedũt, quorum dolo Clissa intercepta est Romam eunt Christi abnegati scelus pœnitentia & venia pontificis deleturi. Turcæ extemplò vt Clissam a Christianis recipiant, collectis vndique ingentibus copijs, in suburbano agro

Clissa Illyria summũ propugnaculum intercipitur.

Peieratores Christiani Romam eunt de scelere veniam impetraturi.

castra ponunt Croatiani crebris ab vrbe eruptionibus, Turcas non mediocriter infestant, sed increscentibus Turcis, propiusque vrbem prementibus omnis exitus præcluditur, Bascias Bosnæ castris imperabat, cum vi & machinis omnibus vrbs superior esset, non nisi proditione vel inedia expugnandam putauit; intus detecti aliquot qui Basciæ fauebant, capite dant pœnas, vnicum restabat telum necessitatis, fame & inedia premere oppidanos illi iam arctius coerciti, vicario Cæsaris in Stiria renunciant, vt præsto & opportunè adsit; ni fecerit fame & angustijs deditionem facturos, ille neutiquam aure surda illorum postulata præterijt, nam collecto exercitu ac nauibus exposito cõmeatu ad auxiliãdum pergit, vt non longius quatuor milliaribus Clissæ accessit, militibus in continentem egressis ad Turcica castra auspicatò & fortiter admodum properat, Barbari insperato aduẽtu Christianorum territi, stationes deserunt & se dant in fugam, Illirici & Croatiani qui primum agmen exercitus Christiani ducebant, ruptis manipulis ad prædam effunduntur. Bascias qui ex edito loco, eos vt in constanti victoria ad diripiendum dissipatos videt, suis imperat vt toto impetu in Christianos ferantur, cum extremo agmine subsequturum nec mora imperata faciunt tam prospero marte, vt omnes isti latrocinãtes Christiani ad vnum cæsi sint, cæteri qui stabant in armis aduersa fortuna suorum attoniti, initium victoriæ ignobili fuga fædarunt. Li aco-

M. D. XCVI.

Victoribus Christianis præda gloriã & victoriam partam præripit.

M. D. XCVI. nicius Cæsaris vicarius oppidanorum infœlix auxiliator, suis cæsis fugatisque cum reliquijs sexcentorum Clissam se recipit, cum neutiquam esset obsessis auxilio, vt qui milite non indigerent, satis tuti mœnibus & propugnaculis sed qui potius edacitate suorum tenuitatem annonæ minueret, Clissa discedit & improuisa eruptionē per hostem sibi viam facit, castra & munitiones prætergressus erat & ad naues copias eduxerat, sed interceptus à Turcis commilitonibus interemptis, cum tribus duntaxat, lacer obtritusque militiæ & viarum laboribus, ægrè ad suos reuertitur: qui Clissam propugnabant, vana spe auxilij delusi, per speculatores suorum audita strage, Turcicis viribus iam impares, foris vi & machinis, intus fame vexati, de deditione verba faciunt. Bascias qui amissione Clissæ incredibiliter exasperatus fuerat, hinc apud immanissimum dominum, capiti suo metuēs quibuscunque conditionibus à Christianis Clissam recipiēdam summæ fœlicitatis putabat, placuit ergo cum armis & sarcinis incolumes, sine maleficio & iniuria ad naues Christianas deduci, erepto illis propugnaculo munitissimo Dalmatiæ, in posterum toto Illyrico nihil audēdum est Christianis, seruato autem longè latèque toti oræ imperare, & Turcam angustioribus terminis coercere potuissent, sed nondum meta Othomanæ Tyrannidis accessit, nec enim per nostrum patimur scelus iracunda Iouem ponere fulmina.

Christiani fœlici Clissā deducti post stragem sibi auxiliantiū.

M.D.XCVI.

Comora & Totta vt superioribus bellis memoratum, in confinio sunt, illa à Christianis, ista à barbaris tenebatur. Christiani non ferentes tam vicinũ hostem, quotidianis velitationibus & interdum totis viribus Turcã lacessebant, ille Christianis vices referens vtque illata damna vlcisceretur, sæpius egressos premebat, Christiani insidijs Turcas excipiẽdos hac arte moliuntur, nemore medio inter vtrumque oppidum suos collocant, præmittuntque paucos, qui prædabundi Tottam vsque irrumpant, ac penè ad portas vim inferant, præfectus Medinus, vt erat animo strenuus, manu pugnax laudis appetens in vestibulo suæ præfecturæ, à Christianis prouocari non ferens, illico ad consequendos cum equitatu nescius doli se dat foras, illi præda onusti ad suos nemore abditos se proripiunt trahuntque Turcas ad locum insidiarum, pergunt interriti, vbi cò ventum est latentes virgultis sclopis vulnerãt, præfectus ad Christianos latebris nemorum eliciendos se accingit, equo traijcitur, alio conscenso prælium redintegrat, iterum equus perfoditur, & in pedes lapsus ac pondere armorũ depressus sclopo necatur, morte illius sui territi dant se in fugam, quæ paucis saluti fuit: Christiani enim his conglobatis viarumque exitu præcluso omnes concidunt, quod autem non semel contingit, vt variis locis gens vna in alteram fœliciter pugnet, & ipso die Nadastus, qui in inferiore Pannonia vices Cæsaris agebat circa Papam, fraude non dissimuli sylua cũ mil-

Insidiæ Christianor. ad Turcas intercipiendos.

M.D.XCVI. le quadrigentis equitibus se abdidit, positisque insidiis ad eliciendos Turcas, suos prædatum mittit Iauarinum vsque, præsidiarij prædam Christianis erepturi insequuntur, instantque fugientibus, illi recta ad suos contendunt, ad pedicas vbi ventum est erumpentes vndiquaque circumueniunt, obruunt, mactantque.

Buda & confinibus emigrant Christiani. Christiani incolentes Budam & confinia Turcicam seruitutem iam non ferentes, conuasant, collectisque sarcinis cũ vxoribus & liberis, carpentis carrisque barbarorum: iugo intollerabili se subtrahunt, migrantibus adfuit Palphius, ne ab insequentibus retrahantur, loco tuto receptis finitimum omnem agrum, circa Iauarinum hostium incendiis & populationibus vastatum ad incolendum dedit, numinis & auitæ religionis cultum, penatibus & prædiis antiquis prætulerunt Budani, satius habentes viuere extorres peregrino loco, quàm sub Turcica barbarie Mamonæ ad animæ exitium inseruire.

Superiore anno Trãsyluani Lippam Turcis abstulerant, eos plurimum cum torqueret *Lippa obsidio.* hæc iactura, ad recuperandam animos viresque omnes conuertunt. Bysantinus imperator, quadraginta millia armatorum ad obsidionem Lippæ coegerat, præsidiarij vt fortitudinis suæ specimẽ præberent, & ab obsidione auerterent, sexcenti exeunt improuisos adorituri, sed per speculatores certiores facti Turcæ de eorum insidiis, alias collocant eunt que obuiam Christianis, qui ad locum fraudis

fraudis pertracti: nequicquam fortissimè pugnantes circumuenti & obruti numero necantur qui Lippæ præsidio relicti erant suorum audita strage, Turcicis viribus iam se impares rati nutant: alioquin munimento vrbis, & suppetiis Vaiuodæ Transsyluani confidentes ille à Georgio Barbellio Lippæ præfecto, de summo discrimine rerum suarum factus certior quinque millia pugnatorum Lippam opportunissimè inuexit, hocque peracto dum se recipit, mille ducentos Turcas ad populationem & incendia sparsos ex improuiso expugnat & interimit: nihilominus barbari Lippam obsidione cingunt, præsidiarij à muro longè propulsant ducta enim ingenti fossa suburbanum pomerium cinxerant, aggeribus intra erectis ac desuper collocatis machinis, quibus indesinenter hostem impetebant, non singulis globis, vt moris est, sed ferri minutis laminis, clauis, cathenulis & huiuscemodi farragine tormenta implebãt, quæ in subiectos hostes lethalem grandinem eiaculabantur, ita vt longa hominum conglobatio vnica machinæ emissione dissiparetur cum singuli globi non nisi ad scopum rẽ propositam feriant & disrumpant: his primitiis oppidanorum hostes pessimè affecti, non vltra ferentes nimbos ferreos & lethales, desideratis primoribus suorum, Bascia de Themessuar, cum pluribus prioris notæ, castris noctu trepide & nullo ordine discedunt, relictis machinis impedimentisque, ita vt res fugæ quàm receptui visa sit similior: Vngari-

M. D. XCVI.

Christ. in insidias dilapsi occiduntur.

Lippam auxiliatores veniunt.

Turcæ relicta obsidione fugiunt.

M. D. XCVI. ci & Germanici ſcriptores, circiter quatuor millia cæſa ſcribunt. Pilunicius præfectus Chriſtianæ vrbis vulgo *Lugacè*, cum acie prodromorum & velitum Turcas Lippā obſidentes infeſtaturus, extrema caſtrorum perambulabat, quo incautius egreſſos interciperet, ille cum indiligentius ſuburbia de *Theſmeſſuar*, ſeruari videt, è veſtigio occupat & incendit, Turcas obuios necat, mille Chriſtianos ſeruitute liberat, & ingentem prædam loco tuto cum incolumi exercitu ne lixa quidem deſiderato exportat, Tranſyluanus obſidione Lippæ ſoluta, incenſiſque ſuburbijs de *Themeſſuar*, vrbem poſitis caſtris ex improuiſo cingit, duo millia equitū peditumque ſpeculatum & prædatum mittit: illi nuncio accepto, Baſciam quendam cum vxore, liberis ingenti commeatu & vectura exoticarum merciū, quas cum illo recutiti aliò exportabant exili oppido ſubſiſtere & morari, noctu ſcalis muros conſcendunt, ferro armatos omnes ſternunt, captiuiſque & præda collectis, incenſa vrbicula abeunt. Nicopolis præſidiarij Turcæ, re intellecta qua iter facturi erant Chriſtiani conſiſtunt & tranſituros præſtolantur. vbi ad locum ventum eſt, ingens fit pugna, ſed Chriſtianis inualeſcentibus tria millia Turcarum cæduntur, hiſque anguſtijs ſuperatis, cum præda & captiuis Tranſyluanica caſtra *ad Themeſſuar* incolumes repetunt. Barbari ſuis in vnum coactis, cum Tranſyluano tota acie congrediuntur, viſa primo impetu alea Mar-

Chriſtianor. res ſecunda.

Themeſſuar à Tranſyluano obſidetur.

Ingens ſtrages Turcarum & præ-

tis barbaris fauere, sed Transyluani inclinantes redintegratis animis superiores euadunt, cæsis quinque millibus hostium, coactus tamē Vaiuoda castris & stationibus discedere, tanta vi & multitudine Barbari in eum ferebantur. Mahometes enim vt à præfectis res vel segnius vel infœlicius gestas sarciret, & postrema clade & exitio Christianos afficeret, Bysantio in citeriorem Pannoniam egreditur, subsistitque Belgradæ, cum bascijs Cigala & Ibrain, ibique Turcici imperij militibus, vt ad signa militaria se sisterent vadimonium dicit, & tandem coacto exercitu centum quinquaginta mille armatorum, positis castris, Agriam obsidet, præsidio relictus erat Paulus Niarius, qui maturius obsidione, Archiducem de annona & milite interpellauerat, ille Niario auxiliares mittit Germanos & Hannonios, cum viginti carpētis alimoniam, puluerem & id genus annonæ militaris deuehentibus. Agria infulis pōtificalibus insignis est, ab Agrianis Illyrici populis condita & nuncupata, vel quòd gens agrestis, & inurbana fuerit sic dictam putant, à Tibisco amne interluitur, atque illa, imo & adæquato loco subsidet, vetus castrum colle molliter fastigiato superstat, nouum in apice iugi supereminet, sed in illud mons excelsior centum quinquaginta passibus non remotior prospectum habet. Christiani nondum percusso muro, oppido digressi in vetus castrum se recipiunt, ex illo superiori iugo Turcæ machinis castrum verberant, ab imo Tur-

M. D. XCVI.

Mahometes in Vngariam appellit.

Turcæ Agriā obsident.

M. D. XCVI. cæ effoſſionibus & cuniculis expugnant, ita vt Chriſtiani cum ſupremi exitij depulſandi nulla ſpes eſſet, veteri relicto caſtro in nouum profugiunt, nec mutato loco ſe fortius gerunt, quocunque ſe receperint ignauia comitante, ita vt præfecto quantumuis reclamante Vngari deditione vitam & incolumitatem pacti ſint. violatum fœdus retētis præfecto, proceribus Germanis & Hannoniis, mactati Germani milites, præter eos qui eiuratione Chriſtianæ religionis impiè, & turpiter vitam ſeruarunt. Maximilianus cum Trāſyluano, iunctis copiis aciem delectu armatorum egregiam, ſed quæ plus dimidio Turcica minor eſſet, efficiebat, hoſtem appetere & periclitari fruſtra ſuis dehortantibus conſtituit. Tiffembachius, qui primum agmen ducebat, obuios habuit Baſciam Giaffer, & Beglierbergium Græciæ, qui viginti pugnatorum millibus & quinquaginta machinis vadum fluminis occupauerant, vt tranſitu noſtros prohiberēt, Tiffembachius vtrūque adoritur, cogitque amnē trāſmittere pluribus cæſis ac quadraginta machinis relictis, atque vnde hoſtes depulſi fuerant, Chriſtiani caſtra ponunt. Mahometes vbi à fugâ & timore ſuos confirmauit, aciem ad prælium componit, manipulos & turmas circa ripam fluminis ordinat, Turcarum tria millia circiter amnem tranſmittunt, Chriſtiani dolosè metum & vecordiam ſimulant, ſed illico ab illis ſeſe agglomerantibus Turcæ circunuenti traiecti fluminis pœnas dedêre, omnibus

Agria & vtrumque caſtrum vetus & nouum ignauiter deditur à Chriſtia qui violato à Turcis fœdere illico dant pœnas.

Totis Caſtris Maximilianus & Trāſyluanus cū Mahomete pugnant.

cæsis vel fugatis postridie in iisdem statiuis vtraque acies consistit. Luce tertia, diluculo sex millia equitum Turcicorum, totidem Ianissariorum, Thracum millia quatuor effusis agminibus amnem traijciunt, reliquo exercitu subsequente, Christiani eorum impetum egregiè propulsant, & magna suorum parte concisa, terga dare & flumen regredi cogunt, vt in fugam effusos vident Christiani vociferantur ingeminantque, *victoria, victoria*, fugientesque trans vadum persequuntur. tota acies Turcica, fuga suorum & trepidatione consternata loco cedit, instant Christiani, sed dum in expilando tabernaculo Mahometis, vt præfectum Agriæ è custodia liberarēt auariter morantur, Cigalaqui extremum agmen ducebat pluribus ex fuga receptis in Germanos dispalātes & sparsos ad prædā, tanto impetu effūditur, vt præda & armis relictis ex fugātibus fugiētes facti sint, & partā fortitudine summā victoriam prædandi cupidine cæca, amiserint. Mahometes expectatione cum infœlicius pugnasset, cumque Vngarici belli eum iam tæderet, Bysantium ad delicias, luxum & venerem reuertitur. ingrauescebat hyems, & cum imbrium nimborumque illuuie sub pellibus diutius miles contineri non posset, solutæ acies, & in hyberna manipuli vtrinque deducuntur. Eruditorum manibus & cineri litare, cum instituti mei pars quantula sit, non possum nō meminisse Florentis Christiani, triplici scribendi genere politissimi, & vt ad nomen non immeritò alludam,

M.D.XCVI.

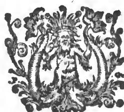
Reuertitur Bysantium Mahometes.

Obitus & Elogium Q. Septi. Florent. Christiani.

M.D.XCVI. floridiſſimi: Ad poeticem mira hominis fa-cundia, arguti lepores, ſale acumine & mordaci amarulentia interdum tincti, in Atticis, & Latio æque fœlix, & ambidexter, vt dubiũ ſit num plus Roma illi quàm Athenæ debeant: vernaculam poëſim prioribus annis tentauit ſed infœlicius, ita vt ab exteris maiorem gloriam ſit promeritus, quam à ſuis, & indigenis, ea eruditionis fama vel priore æuo fuerat, vt Henricus IIII. illi in diſciplinam datus ſit. Vindocini non obſcurè nec obſoletè agentem vidi ipſe iunior & ſum demiratus, cũ Theodoro filio cõtubernalis in ſtudiis & coëuus, hoc ipſo loco in muſæo nõ incelebri cum bonarũ artium primordia capeſſerem, obiit ille ſexagenario minor. Theodorus ille patris opimis ſpoliis diues, poſthumis operibus famam eius ſuamque alit & propagat: Quem eruditio coniungebat, hic annus diſiunxit æquauitque vltima ſorte mortalitatis, nempe Petrum Pithæum: Ille Togatæ noſtræ militiæ veteranus, dum in foro eſſent Alcedonia, ad ſuos Tricaſſes feriatum abiiſſet (quod de more habebat quotannis) cum Autumnus, vt Cypriani verba vſurpẽ, indulgente vindemia ſolennes ac ſolutas anni fatigantis inducias facit, indomabili febre correptus, inter agnatos contribuleſque ſuos Neomagi ad Sequanam, Calẽdis Nouembris moritur, ingenti & vniuerſo luctu omnium togatorum, quod ex Epicediis facile coniiçias, quæ tanta fuere, vt totum Helicona ad eius parentalia euocatum putes. Præter re-

Obitus & Elogium P. Pithœi.

rum forenſium ſingularem cognitionem antiquitatis, Criticæ, & hiſtoricæ, ſcientiſſimus fuit, vt ex editis ab illo poſthumiſque operibus cunctis liquet, plura tamẽ nobis gentiles ſui inuident, quos flagitare vrgere increpare eruditi omnes non deſinent, donec tãti viri lucubrationes luce, hoc eſt promerita æternitate donent, aueo autem quamplurimum è tenebris gazam hanc literariam erui, quò ſubláti deſiderium leuemus, noſtraque ſtudia promoueamus. M.D.XCVI.

RODOLPHI BOTEREI

IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER QVARTVS.

Nnus exritu Ordinis Pneumatici, quod moris est, ab equitum cooptationibus & inaugurationibus incœpit, Hispano-belgarum molimina, & in fines Gallicos solito audaciores excursiones, dissoluendis Rothomagi initis comitiis, causam dederũt: nam dum Rex tantillum otiosus ab armis, ad firmandam regni quietem, in eo consessu publica consilia exquirit, dum mens & animus operantur, manus cessat, Hispani lucrum sibi facientes ex tempore, si quod vnquam tunc profectò, regno summum exitiũ moliebantur, apud sapientes in parœmia est vulgari, *consultationibus non esse terendum tem-*

Comitijs Rothomagensibus finis imponitur.

pus, cum ad decernendum ferro hostis prouocat: Ergo comitia dissoluuntur, in aliud tempus reiectis de emendatione omnium ordinum dissertationibus, lues tabifica quamquam bruma in imbres effusiore, Lutetiæ grassari desierat, Aula Rothomago discedit, & tam effusè à fano Germani, aulici assecl æ cum carris, impedimentis sese ad amnem quadrifariam sectum, naue portoria obtrudunt, vt transuectione carrorum, & equitum triduana, nauis sub mole fatiscens, ad portum Chatonium Regios pincernas, cum poculis aureis & crateribus ac pretiosa supellectile triginta circiter numero alto amne demerserit: frustra opem inclamant, portu auio & campestri nullæ cimbæ, lembi, phaseli & id genus minorum nauigiorum erant; amnis imbribus tumidior luctantes in fatum à littore in vortices auertebat, & frustra nitentes ad salutem, sociis vicem in portu miserantibus magnumque illorum laborem spectantibus, oculis tandem subducit & obruit.

M.D.XCVII.

Naue portoria veteri & luxata inequalibus sarcinis regij à poculis ministri demerguntur.

Marchio Bipontinus inter principes Germanicos suprema dynastia non postremus, per legatos Catharinæ Borboniæ Regis sororis vnicæ coniugium expostulat, genus, opes, vis animi, virtus bellica, in religione par cultus nuptias conciliabant; sed tacitis rumusculis, Dux Barri Lotharingi primogenitus iam se riualem præbuerat, tam fœlici progressu, vt post itiones reditionesque Bipõtinum vicerit. Circa Iani deliquium Mauriciani Iberobelgas summa internecione

Marchio Bipontinus Regis vnica sororis ambit sponsalia.

M.D.XCVII. afficiunt, rem dilucidè & quasi oculis subiectam accipite: Post Hulsti expugnationem Albertus dissoluta castra in hyberna miserat, ille tamen aliquod facinus tacitus moliebatur, vt ad omnem auram res illi esset in expedito, delectum equitum peditumque in quodam municipio Brabantino vulgo, *Tournehoult*, statiua habere iusserat, pedestribus cohortibus præerat marchio de Trenic Parthenopæus, & comes de Sults, illæ Beticis, Italis, Hannoniis, Germanisque discriminatæ cum quinque alis equitum præfecto Nicolao Bastio, summum robur efficiebant, omnibus his manipulis antesignanus erat comes de Varax, in dies succrescentibus copiis augebantur, ita vt coitione facta turmæ ad aciem proximè accederent. Mauricius vt à suis cladem auerteret, in molientes regereret, primis initiis occurrendum statuit, inopinantes aggredi & conficere mens erat, sed cogitantem omnia deterrent, bruma vario & intractabili cælo, modo omnia gelu astringens modo eluuionibus dissoluens, vnde itinera inuia & præpedita dubium an peditibus magis anxiè quam militibus, vicit tamen extrema illa omnia vincendi desiderium. Ergo furtim & sine lituo coactis cohortibus Mauricius vtriusque militiæ 6000. bellatores effecerat *Hetuinbergæ*, quæ fœderata est ciuitas 22. Ianuarij à comite Sulmensi & Chiliarcho Vaëro Anglo, res tam opportunè disposita vt ipso die à supero & infero flumine castrensis omnis supellex, machinæ globi

Hispano-belgarum summa internecio.

puluis & cætera huiuscemodi appulerint. Illico Mauricius præclusis itineribus, sensim copias progredi iubet, ita cautè quasi laneo & suspenso gressu subrepserunt, vt postridie post tertiam vigiliam noctis, viculo non longius duobus milliaribus ab hostilibus statiuis successerint, res tamen quantumuis occulta non latuit Comitem de Varax, qui ad primos rumusculos Mauriciani exercitus, alto silentio sine classico tubarum & tympanorum statiuis ignauiter egreditur, vt *Herentalium* oppidum præsidij & fidei Hispanicæ aleam martis fugiens se subduceret, cū tutius gloriosiusque fuisset, in statione & sepimētis hostem itineris labore nimborum cælique intemperie fractum præstolari, vel potius per tenebras loca inuia peruadenti occurrere, sed degeneres animos timor arguit. Sub lucis crepusculum Mauricius loco succedit, quo emigrasse hostē cū vidisset, ex pauore & fuga insequendi fiduciam concipit, præmittit equitatum qui concitatius insectaretur, peditatum subsequi iubet, non longius progressi quam ad milliare incidunt Batauí in Hispano-belgas, qui ad præcludendum aditum circa nemus & vadum fluuij excubabant, non nisi augusto calle vadare poterat equitatus, pedites ægrè per arctum tabulatum singuli transmittebant, Mauricius vt excubitores custodesque Hispanos loco dimoueret, Vaërum & Seruauderaaum satellitij sui præfectos cum vicenis sclopetariis M.D.XCVII.

M.D.XCVII. præmittit, qui dicto ocyus minimo negotio hostem fugant, vadi nemorisque liberiorem aditum faciunt, ex angustijs illis omnis exercitus vbi in æquor se effudit, incredibili celeritate Hispanos consectatur, impedimenta hostium præibant, Parthenopæi vltimum agmen claudebant, pedestribus copijs Burlotij Hachicurij & Germanorum præeuntibus, quas tripartito diuisus equitatus quaquauersum fulciebat, Comites de Holeno & de Solms circa latera Iberos appetunt, Mauricius à tergo instabat, prærumpunt omnes hostium manipulos, fugantur equites, quibus fugere negatum pedites in ipso vestigio nequicquam longis hastilibus obluctantes cæduntur, Antesignanus Varax quod impari ornatu habitus sit pro Italo centurione necatur, cæsumque victor doluit aut verius ab illo ingens precium redemptionis, duo millia cæsa, quingenti captiui nec pauci ex veteranis, duodetriginta signa peditum, equitum vnum victoribus parta nouem tantum Batauis desideratis feruntur. Mauricius ad illud municipium pernoctatum abit, castrum tantillum machinis percutit, quod paulo post incolumitatem pacti præsidiarij dederunt, re æque fœliciter vt celeriter peracta Mauricius suos ad hyberna remittit. Hispani, Caleto, Ardua & finitimis vrbibus erumpentes Bellouaco, Syluanectum, Meldas, atque interdum ipsa suburbia Lutetiana falso symbolo candidarum fasciarum se regios mentientes,

infestabant, decreuerat Rex ad coercendos, militiæ armamentum & summum propugnaculum apud Ambianos constituere, vt olim erat, cum Burgundus infestis armis Galliam prosequeretur: vrbs enim Ambiana contermina est Belgis, quæ Gallos ab illis non amne vorticoso, non ponte imperuio, & nullo alio insuperabili obice distermínat, sed vnde Rex munimentum & auxilium sperabat, penè extremum exitium nactus est. Ferdinandus Antellus, ortu Cantaber, prætoris Pompeiolitani filius, homúculus qui magnanimitate animi exilitatem corporis pensabat, præsidio Hispanico Dourlanum nobis memorata clade ereptum tenebat, stare loco impatiens, circa Ambianorum fines oberrabat, animo volutans qua arte tantam vrbem intercipere posset, vicinitate loci omnia ciuium negotia & consilia per speculatores explorata habebat. fit certior, Regem armamentarium omnemque belli officinam ibi cōstituisse missis iam machinis & magna vi pulueris tormentarij, ciues domesticæ libertatis desiderio, præsidiarios Heluetios recusasse, caussatos apud Regem in populosa vrbe eo munimento nō indigeri, illos tamen segniter admodum & incuriosé custodire portas, si cautè facinus tractetur, posse intercipi. Cardinalis Albertus, qui Ferdinandi peruicaciam & in rebus arduis audaces fœlicesque euentus nouerat, currenti calcar addit, vt Ambianis doli & insidiarum suspicio auerteretur, fingitur præ-

M.D.XCVII.

Quis & qualis corpore Harnantello

De intercipiendis Ambianis cogitat.

Dolus Hispanorum.

M. D. XCVI. fidiarios milites Sancti Pauli (oppidum est in Belgio) ob negatum stipendium rebellasse, ad coercendos ab Alberto copias cogi. hoc colore Ambianis illuditur, Hispano-belgæ ad quinque millia, relicto fano Diui Pauli X. Martij sub occasum circa Dourlanum subsistunt fortuito cibo refecti, tota nocte progressi, aurora maturius, ad tertium lapidem ab vrbe in ruderibus maceriisque suburbanis, Ferdinandus pronos abditosque milites collocat, alto Sole portis reclusis præmittit quadraginta bellatores subtus loricatos, breuibus sclopis pugionibuique accinctos, exterius verò personatos cannabinis lacernis rusticorũ indutos, annonarias sarcinas dorso vectantes, qui non vna semita, portam qua in Attrebates exitur subeunt, & anhelãtibus sub fasce similes ad leuandas sarcinas subsistunt, donec carpentum quatuor personatis militibus specie villicorum agitatum, ponte sublicio hęsisset, ex illis vnus ingẽtem peram nucibus plenam dissoluit, teretes effunduntur inter portæ custodes, qui omnes vt erant gregarij & de plebe, ruunt ad nuces, inermesque & proni ad ludicra à pseudo-rusticis trucidantur, neue Clathrum pẽsile secto desursum rudente ad humum demitteretur, carpentum ponte immotum stabat. Ferdinandus audito signo à suis, cum omnibus copiis aduolat, atque in vrbem irrumpit, compita, mœnia, turres & munitiora vrbis loca occupat præsidiisque firmat, cordatiores oppidani per quosvis depelli poterat quadragesi-

Excubant Hispani in latibulis circa Ambianos

Hispanis rusticis vestimentiuntur.

malibus concionibus detinebantur audito classico tintinabuli quod in Episcopio est, & fremitu tumultuantiũ exitur, dum Hispanos obuios habent coercentur, cæteri qui ad arma raptim confugerant, numero hostium & ordine territi, nihil contra ausi sunt, ac sibi priuatim metuentes, tabernis occlusis tectis se continent. Comes Sancti Pauli qui vrbi & toti prouinciæ imperabat, ab hoste circumuentus, à ciuibus derelictus, Corbiana porta ex tam præsenti discrimine se subduxit. Hispani vt securè sibi esset à ciuibus, arma & tela omnia adimunt, vel mensariis cultelis aciem retundunt, gasis, mercibus spoliant, & auro quemlibet non solum pro sorte sua, sed barbarica sæuitate libertatem vindicare cogunt: eo ipso die Lutetiæ sub crepusculum noctis, Rex ferali nuncio afficitur alto pectore mœrens, peruicacia hostium, ignauia oppidanorum & repulsa Heluetiorum, tantam vrbem, regni propugnaculum & præuium munimentum sibi præreptum incredibiliter doluit. Albertus, vt Ferdinando in propugnanda vrbe animum adiiceret, velleris aurei torquem misit, hoc lenocinio & pignore ratus quod contigit, nunquam superstitem vrbe cessurum. Alberto in hæc verba Thrasonicè ne Hispanicè dicam rescripsit. *Ferdidum nunquam animus ineluctabilis deficiet, nec totus orbis quem mihi supremum honorem tribuisti adimet, pulchrum mori in armis succurret.* Ille intus & extra vrbi prospicit, amotis quæ exitio, accitis procuratisque quæ præsi-

M.D.XCVII.

Epistola Ferdinandi ad Albertum.

M.D.XCVII. dio esse poterăt. Rex ne longiore mora Hispanus inueterasceret, & necessarijs ad tolerandam obsidionem se muniret, celeritate vtendum putauit: tota Gallia militem conscribit; cohortes quæ vel in pace stipendium faciunt cogit, nobilibus cæterisque qui a tributis immunitatē habent quam ideo debent militiam imperat, feriæ & interstitia litium eorum qui militant edicto iubentur, ne quis castra detrectaret Prætor vrbanus & succincti quæsitores, interdiu si quem ensiferum, conis & exuuijs alitum galero prominentem vident, in vrbe oscitantem ad Ambianam obsidionem cogunt, bellica fortitudine memorabiles vinculis eximūt, tota Gallia in castra migrasse videbatur, æmulata quod in ægris corporibus ipsa præstat Natura, quæ vim omnem sanguinis, succi & opis internæ, parti quæ potissimum laborat, adhibet, nec vidit prisca nec postera ætas apud Gallos tam insignem & rite ordinatam milite & renouatis legibus militiæ obsidionem videbit. Sed dum Galli fossas & incile ducunt, aggeres struunt, statiua ponunt, carbasa defigunt, campestre emporium & annonarias tabernas collocant, & antiquæ vrbis nouis hisce molitionibus speciem referunt, aliò peregrinetur oratio. Hispani eodem mense Martio, Mauricio Principi oppidum munitissimum, vulgo *Strenuic* sibi annis superioribus magna vi ereptum, insidijs intercipere moliuntur: sed astu detecto in insidiantes

Nobiles milites que regni ad repellendos vrbe Hispanos in castra euocantur.

Initium obsidionis.

Res Belgica.

insidiantes sua fraus recidit, tanta suorum internecione vt ferro cæsis cadaueribusque quinque decem carpenta onusta domum reduxerint. Non fœlicius cessit Mauricio, profectio in Gueldriam, ad intercipiendum oppidũ vulgò *Ventoo*. Naues duas milite compleuerat, quæ aduerso flumine Mosa in portum enitebantur, vt defixis anchoris erumpentes milites vicinam portam occuparent. Minor nauis quæ armatos quinquaginta ferebat, opportunè subit portum, illi ocyus portu & porta occupatis, onerariam nauim præstolabantur, quæ mole grauior aliarumque nauium quæ stabant in Anchoris impedimentis præpedita, haud cõmodè appellere potuit. Oppidani illa mora sibi lucrum facientes, cognita paucitate hostium, animos ex pauore recipiunt, depelluntque porta & portu, duce & aliquot primoribus cæsis. Nautæ qui in littore stabant, non parum oppidanis auxiliati sunt, quod maiorem nauim à continenti militesque ab egressu & coitione cum aliis commilitonibus suis prohibuerint.

M.D.XCVII.

Mauricij inanis conatus.

Fugãtur Mauriciani.

Fr. Bonauentu. Catalagironus Franciscanorum sodalium supremus Censor, pacis internuncium & fœcialem agebat: ille Hispania redux de ineundo fœdere cum verba faceret, Rex ab eo non se alienum fore profitetur, sed non nisi expugnata receptaque vrbe sua Ambiana de pace cogitaturũ, supremum illi hunc exsudandum laborem, quo peracto, facilior tractatio & æquiores con-

Res mixtæ.

M.D.XCVII ditiones futuræ sint.

Cohortatio Alberti ad Ferdinandum.

Albertus Ferdinando per litteras ſpem indubiam auxilij faciebat, Bruxellæ & Antuerpiæ jacturam minoris facturum quàm Ambianorum; vt cœperat fortiter perſtaret, vrbem eſſe quæ biennio vires Gallicas eliderer, ſi in brumam trahatur obſidio, caſtris relictis Francos domum migraturos, gentis id eſſe ingenium, vt cum præliandi ardor mora deferbuerit, animi relangueſcant quibus contra famem, inediam hybernique cœli aſperitatem nihil ſit mollius & ſocordius. Vt Albertus Ferdinando cõmodius auxiliaretur, vires Gallicas diſtrahendas putauit, quod cum per ſe non poſſet, ducem Allobrogum vt Delphinatum, Mercolium vt Armoricam grauioribus armis impeterẽt, vrbeſque regias viciſſimregionatimque inuaderent rogat, quod vterque non ſegniter præſtitit, ſed Marte parũ ſecũdo, nec Alberti votis res ceſſit; quãdoquidẽ Rex Ambianæ obſidioni vnicè defixus, animũ vireſque omnes illuc cõuerterat. Præmiſerat Bironiũ, qui in caſtris vices ſuas ageret. Sanlucius machinarũ præfectus, quãdiu vixit ſingularẽ operam nauauit; denique nobilitas Gallica ſi vnquam alibi, potiſſimum in his caſtris enituit.

Condiuicum nantes.

Chaſteaubriãt.

Mercolius non tã Alberti poſtulatis, quàm priuatis ſuis rebus inſeruiens, vere adulto Cõdiuinco egreſſus Caſtrumberiacum appetit, ibique copias omnes ſiſtit exercitum coacturus, vt in regias vrbes impetum faceret.

Brissacus Marescallus non impares copias habebat; sed rei frumentariæ ea erat tenuitas, tamque grauis annona, vt eas dissoluere & non vno loco spargere coactus fuerit, pedestribus cohortibus Brissaci Tremblaius imperabat, qui cum exploratum haberet, Sanlaurentium Mercolij addictissimum ad eũ Dinano progredi, cum sexcentis peditib. equitibus centũ, & statiua indixisse in pago vulgo *Maure* 19. Iulij illuc tota nocte progreditur, vt loco successit Tremblaius, Sanlaurentium maturius discessisse videt, vt audiit tamen per speculatores non longè digressum, & ad vadum fluminis quod illi erat transmittendum, ex improuiso posse inuadi, eo ipso ordine copias insectari iubet, vix ad tertium lapidem ab ipso pago processerant, cum Tremerucius Sanlaurentij frater, qui extremum agmen ducebat prospiciebatque receptui, conspicitur, Tremblaius ad inuadendum dat signum, nec mora omnibus turmis impetitur; impetum non sustinens ad fratris vniuersam aciem se recipit; instat Tremblaius, & per duo circiter milliaria fœderatos ad Mercolium festinantes, velitationibus leuibusque præliis remoratur; qui cum vltra pugnam detrectare non possent, in fortuitò oblatum campum, virgultis fossisque vulgaribus circumuallatum se recipiunt, vimque auertunt & propulsant, ancipiti pugna,

M.D.XCVII

Inter Gallos regios fœderatosque pugna ferox.

M.D.XCVII.

sed ingrauescente omnibus copiis Treblaio, in fugam vltro funduntur, quæ suorum magnam stragem edidit. Sanlaurentius cum equitatu Dinanum profugit, peditatu fugato & conciso & fratre in captiuitatem abducto. Ille hoc turbine martis non omnino fractus nouas copias conscribit, quas cum prædatum pabulatumque circa Sanctum Maclouium mitteret, oppidani ad compescendas rapinas Tremblaium sibi auxiliarem petunt, annuit ille, habito inter eos consilio, placuit vt ille pedestri itinere sparsos & palantes inuaderet, Maclouienses vt qui nauticam egregiè sciunt duab. triremibus, quibus diffugiendi flumine, quod Dinano mare influit, prædonibus potestatem adimerent. ex voto res cessit, triremes per flumen fugam præcludunt, Tremblaius ex improuiso adoritur & ducentos mactat, sed ille fortunæ blandienti nimium fidens, fœliciter gestis qui modum ponere nesciret, dum castrum vulgò *Plesseium Bertrandi*, quò fœderati se continebant, obsidet: dum ad expugnandum se accingit, dum capiti aptare cassidem negligit, sclopo tempora traiicitur. Commilitones morte eius fracti, accepto nuncio Sanlaurentium vt obsidione castrum liberaret, vndiq; militem cogere, castra submouent; dumque se recipiunt, in eos fortuitò incidit cohors fœderatorum, quæ ad coitionem suorum ad Sanlaurentium pergebat, fugatur illa & cōciditur capto præfecto, qui sclopo ad iugulum admoto coactus est indi-

Plessis Bertrãd moritur Tremblaius.

cate vbi Sanlaurentius coeundis militibus locum præstituisset explorato, illuc regij progrediuntur, positisque insidiis nihil tale suspicantẽ adoriuntur, qui rei nouitate territus, potius de fuga quàm de pugna cogitauit. trecenti pedites loco cæsi, primoribus in seruitutem abductis, fœderati nulla alibi magis lugenda strage affecti sunt, quibus in tot aduersis vna mors Tremblaij solatio fuit. hæc Mercolius, dum Rex in castris Ambianam obsidionem vrget moliebatur; Allobrox subalpina regione ne fidem falleret Alberto, quãuis priuata cupidine satis in Francum accensus, in Phocensem prouinciam & Delphinatum, prisca studia non intermittebat, Desdiguerius vt intra scopulos alpinasque niues compesceret, collecto ad quinque millia exercitu, superatis viarum anfractibus, ad Vocontios Centrones vulgò Tarentesios prorumpit, in montium summis iugis præsidium erat Allobrogum, quod cùm vndiquaque à Gallis circunseptum fuisset, loco cedẽs per montana & auia præsenti fato se subducit: his obicibus refractis Desdiguierus primarium oppidum Sancti Ioannis Moriani, nullo negotio occupat, & copias latè diffundit vsq; ad radices angustiasque Alpium quæ Galliam ab Insubria disterminant. In castro subalpino Sancti Michaëlis, Comes Salinarius minabatur Gallis si non exitium, saltem longius progrediendi impedimentum, sed vir fortis celeritate aduentum Gallorũ præuertẽs, castro & finitimis locis cedit, turbatè

M.D.XCVII.

Sanlaurentij suorumque altera fuga & cædes.

Ducis Insubriæ molimina.

Desdiguerius Alpes superat.

M.D.XCVII

adeò conuasat vt Allobroges sui arma sarcinas munitionesque bellicas Desdiguerio vel remoto ac nihil tale expectanti reliquerint. Dux Insuber per vallem Augustam sed verius angustam, inter montes Brigam & sancti Bernardi, equitatum & peditatum operosè traducit, nec longè à Gallis castra ponit; illi haud pedem referunt Quinimo Aquam bellam, locum munitissimum quò aditus à Sabaudia ad Vocontios & Tarentaisios præcluditur, in Alpinis asperitatibus in quibus nihil seritur neque metitur, Desdiguerius ne inedia laboraretur, vt Grationopoli commodè annona dietim sibi euheheretur, viæ publicæ circumjacentem hostem latè submouet, castellis arcibusque expugnatis in quibus ad prædandum se continebat. Allobroges statiua posuerant in pagis Miolano & sancti Petri Albiniensis, Desdiguerius fit certior, ducem Insubriæ tumultuario opere extruere propugnaculum ad littus Isaræ, tanta vi fossorum vt vna nocte à solo quantum hastile prominet, glebis, cespitibus viminibusque eduxisset, Desdiguerius oculis lustrato opere, veritus ne vel biduo noctibusque in aggestione exactis, opus in altitudinem excresceret, vt inuasuris arduum nimis & imperuium foret, in primordiis expugnandum statuit; è vestigio duo millia sclopetariorum duce Crequio genero, ad inuadendum immittit, ipse cum equitatu subsequitur, nec mora vbi machina campestris sexies in propugnaculū globos emisit, Galli

La valée d'Aust.

Aigue-belle.

Miolans sainct Pierre d'Albigni.

Dux Insuber subito opere propugnaculum construit.

M.D.XCVII

adeò efferatis animis ruunt, vt quantumuis fortiter obluctante Philippo ducis fratre notho, & trans flumen sex machinis latera inuadentium ferientibus, propugnaculum expugnant, & summo locò liliata vexilla defigunt: quadrigenti gregarii milites vel cæsi vel flumine mersi, Aulici & nobiles non pauci spectante duce exitium, desiderati, insequenti nocte à Gallis propugnaculum solo adæquatur, ne in posterum iter liberũ à Delphinatu in Sabaudiam præpediret, postridie ad Aquam-bellam Desdiguerius reuertitur; turrim vulgò Carbonariam expugnaturus, locus est iugis montiũ arduus, muro, vallo & fossa munitus, triũ cohortiũ præsidio firmatus erat, sed quæ vel ipso tormentorum præludio despõdentes animũ, ignauiter se dederũt, è vestigio aliud castrũ situ & opera multò munitius, vulgò Acum vocant quod scopulo acuminato positũ sit, aggreditur. ab vno latere propter iugi summitatẽ imperuiũ est; altero quod decliuè sit fossa duplici cingitur, ista vt lixæ mulieres saxis aciem numerosissimam accessu depellere possent: nihilominus icto muro non rupto prȩsidiarij deditionem faciunt, cum in biennium cordati homines obsidionem trahere potuissent. Insuber accessione Heluetiorum & Parthenopeorum, ad quinq; millia audẽtior factus, circa Monmeillanum castra ponit militemq; recenset, vt totis viribus cum Desdiguerio prælia retur. Desdiguerius non hærendum loco sed duci occurrendum putauit, aciem Gallicam

Euersio propugnaculi.

Le Chasteau de l'Esgueille.

Viri fortes.

M.D.CXVII. numero longè inferiorem educit, & ad milliare Mõtmeillani, interiecto flumine statiuã ponit. Allobrox ponte tabulato fluuium traiicit, & non longè à Desdiguerio subsidet, aliquot interiectis iugeribus vliginosis. postridie vniuersam aciem quæ quindecim peditum, equitum duobus millibus constabat recentem, conis aureisque armis egregie fulgurantem in planiciem educit. Desdiguerius suam ad præliandum instruit, velitationibus primum, mox effusis agminibus ad septem horas decertatur, desiderati ex Insubribus plus trecenti, ex Gallis quinquaginta, multoq; effusior strages subsequuta fuisset, ni vtramq; aciem altum & latum incile disterminasset; pugnatum enim solutis manipulis, quid si agminatim & totis castris? At bellum istud Allobrogicum præludium est, velitatio & ludicrum certamen si Ambianæ obsidioni comparetur.

Congressus.

Eruptio Hispanorum ex Ambiana vrbe illis secunda.

Ferdinandus 17. Iulij bipartitò eruptionem facit, prærumpitque intima castra Gallorum, Fouquerollus & Flessanus tribuni militum necantur. Galli inclinabant, cum Bironius recenti milite opportunè succedit, pauorem & fugam compescit, & Hispanum non sine strage suorum regredi cogit. Ferdinandi ad Albertum in hæc verba intercepta est Epistola.

Sciat tua celsitudo, illam eruptionem omnium quas vnquam tentatas vidi, fortitudine & fœlicitate clarissimam fuisse, penè sexcenti ex hostibus cæsi, nobiles non pauci, Tribuni militum

duo: dum fit eruptio machinæ nostræ non leuem stragem edidere, at tam crebris periculis commilitones exponere mens refugit, ita ad præsidium vrbis eorum salus necessaria est. Gallus sic pauore consternitur, vt quoties demitti pontem sublicium videt, vel stationibus decedit, vel accitis copiis maioribus se tuetur, nihilominus in dies muro propius subrepit, & tam vicinus instat, vt vicissim saxis impetamur, ac priusquam ad te delata sit epistola vereor ne fossa consistat hostis, negotium hæc quidem faciũt non metum, quamquam res nobis sit cum vniuersa Gallia, quæ simul in castra coysse videtur inspectante suo Principe, cuius præsentia animos adijcit & ignauiam castigat, vt qui de summa regni sui agi putet, vt aliundè de propagatione finium Belgicarum, cõmoda ac peropportuna accessione, quæ in posterũ Belgium securius faciat: quod si expugnamur, tot fortissimorum militum non leuis iactura erit. si nobis obsessis succurratur. tanti facinoris immortalis gloria tibi vni referetur. Fiduciam auxilij facit, quod à te prius scriptum Bruxellæ & Antuerpiæ saluti propugnationẽ custodiamq; Ambianæ vrbis prælaturum. Matura auxilium: ne animi relanguescant, mihi mens immota & interrita vel iudicio hostium qui non nisi me sublato vrbem expugnaturos spondent. Nullum mihi nobilius fatum contingere potest, tibi moranti alas non possum adiicere, faxit Deus, ne procrastinantium lenta & sera consilia, nobis tibique exitium afferant summamque gloriam inuideant. Lues tabifica acerrimè grassatur apud nos, victi vin-

M.D.CXVII.

Thrasunculus iste non sibi vel vna linea conuenit.

M.D.XCVII *cunt, sed mortui non resurgunt, vulnerati non pauci, à ciuibus quotidianus metus est, ambitus murorum & latitudo vrbis ingens exigit præsidium, deficiet nos tandem annona, & plura quæ premere obsessos solent, hinc nobis præsens & quod ipsa hora luamus exitium, sed id ipsum vniuersos afficiet.*

Rex quadraginta maioribus tormentis antemurale quatiebat tanta vi, vt cum alioquin saxo quadrato murus pedum duodecim spissitudine tellure aggesta infartus & solidatus esset, latè ruinā daret. Ferdinādus qui se priore epistola interritum iactabat, altera vel inuitus animi cōsternationem sic professus est. *Rerum angustiæ, O inuictissime Alberte, iam epistolis non esse agendum monent. Ego cum commilitonibus in antemurali, ad præcludendum aditum obsidentibus opere intermisso insudo, minatur hostis trifariam dispositis machinis à fundamentis omnia conuulsurum. Iam ille propugnaculum ex glebis & cespitibus compactum, cuniculis & effossionibus memorabili tamen suorum clade occupauit. Vna salus in Deo est & tuæ celsitudinis concitato aduentu, vt collatis signis cum hoste obsidione nos liberet. hostis altissimis munitionibus se continet, & subterranei meatus illi pro tegmine sunt : mihi eruptionibus abstinendum, quod sanguine commilitonū, magni semper constant. ferrum, lues, debilitas vulneratorum, à quinque millibus ad duo millia præsidium deduxit, hostium castra decem millia non excedunt, aduentum tuum plurimum formidant, vt qui non nisi summo exercitu &*

Altera Epistola Ferdinandi.

insuperabili venturus sis, Mainium & Espernonium duces in diem expectant. prospice ne omnium expectationem fallas, pro qua fideiussi commilitonibus, qui à me fictis rumoribus & epistolis sibi illudi dicunt. serum erit auxilium nisi Sextili maturetur. aliundè quàm à longo prato in vrbem tibi explorandus aditus: illic enim hostis egregiè se tuetur & securè sibi cauit, qua Corbia ad vrbem iter est, indiligentius prospicitur, leuius ibi præsidium, nec ponti tam solers custodia, tamen si precludatur, factitio & portatili ponte opus erit, vel sudibus defixis interiectisque densè cum fascibus & vligine aqua coercenda, vt vadum in sicco sit. hoc vnum est quod postremo scribam atque vrgeo vt tua celsitudo iam non progrediatur sed aduolet. Sic Ferdinandus quiritabatur, & Albertum procrastinantem impellebat. Rex in castris perdius & pernox, nihil peruium & incustoditum sinit, Mainio dat in mandatis vt exploret, num aliqua parte fluminis vadum reperiri possit quo Austriusexercitum traducat. Ille apud Catuacos subsidet præmissis speculatoribus, qui de itinere, vado & metatione oportuna castrorum referant. Gastonius Spinola, Ambrosius Landrianus, equitatus Hispano-belgici præfectus, Burlotius peditatus, Bastius aliique primæ militiæ negotium suscipiunt; 18. Augusti Sole occiduo Dourlani succedunt, sub dio sparsi in gramine se & equos curant, ac sub crepusculo noctis, coactis omnibus copiis

Albertus præmittit de itinere qui eum certiorem faciant.

M.D.XCVII. mille equitum numero, ſub auroram pago quodam vulgò *Quirieu* conſiſtunt, caſtris opportunum locum deligunt & omnem circumjacentem agrum oculis metiuntur tabuliſque exarant. Pro hoſtibus habiti ſunt, & detecti à prodromis ſclopetariis, qui quã celerrimè Regem certiorem faciunt, ille qui ferè totam noctem in vigiliis exegerat ſtratis illico ſe proripit, arma induit, equum conſcendit, dat ſignum delectis cohortibus, dum longius progreditur de hoſte confirmatur nuncium, iam non dubius Conneſtabili mandat, vt in caſtris ad omnia proſpiciat, Bironio vt ſibi properè adſit, Montignio vt leuis armaturæ aliquot cohortes maturaret ad hoſtem inſequendũ; nec enim eo loco tandiu moratos credebat, ſed ad milliare Rex progreſſus, vbi agmina hoſtium proſpexit concitatius in eos fertur, vbi pago ſucceſſit Bironius ſine cohorte cum aliquot nobilibus adeſt: Rex ipſa terens veſtigia, trecentis equitibus duntaxat effuſis habenis ad ſeptem vſque milliaria hoſtem inſequitur, noſtri velites vulgò *Carabini* ad pagum Anchoram in vado fluminis hoſtem adoriuntur. Rex toto agmine ſubſequitur, quem vt Hiſpani ex procerum circumſtante corona agnouere, illicò ruptis ordinibus in fugam ſe dedere: fugientibus inſtant Carabini & ſegnioribus equis vectos, aut mactant aut ad precium redemptionis vinciunt & abducunt. Rex reliquias perſequitur tam acer & indefeſſus, vt ad Bapalmum vſque in fines

Regis Christi. inquies cura.

Anchora Vulgo Anchre.

Belgicos insectatus sit. duo signa militaria retulit, quingentis equitibus necatis, mersis & captiuis: serus in castra rediit, victoriam publica ouatione, clamoribus obsidentium & machinarum repetitis emissionibus testatus est, quod minus æquis auribus accepere obsessi animo consternati ob concisas primitias eorum qui sibi auxiliaturi venerant. 3. Septembris Ferdinandus dum in antemurali vrget operas fossorum ac recenti præsidio firmat, ictu machinæ discerpitur: morte sua ingenti luctu Hispanos compleuit, ac spe potiundæ vrbis deiecit, Sanlucij tamen morte recreati, qui in castris summi & bellicosissimi ducis officium præstitit. Sanlucium non modo in castris, Mars & Bellona, sed Phæbus & Musæ adæquato luctu defleuerunt, quãuis enim ille tribunus militum tormentis, machinisque bellicis præfectus esset earum tamen fragorem cheli temperabat atque is profecto fuit de quo diuini vatis aureum carmen vsurpari possit;

M.D.XCVII.

Occiditur Ferdinandus.

Occiditur Sanlucius.

Mors & elogium dni. de S. Luc.

Qui Geticum moderatur Apolline martem.

Ille enim non modo versus omni venustate & mundicia conditos scribebat, sed Polybius alter, res bellis ciuilibus gestas inchoauerat, calamo & gladio ambidexter, Cæsarem referens qui nec minus facundè eloqui & scribere quam fortiter agere & præliari sciret: rara laus nostri æui, quo viri militares, penè incõditi, inculti, immansueti, contẽptores bonarum artium nihil aliud quam minas, ferocitatem numinisque impias deuotiones

M.D.XCVII fremunt ac spirant, ita vt magis boare & frēdere quàm fari; obstupeant paueantque omnes.

Amisso Ferdinando obsessi, Andabatarum more, inter se de summa potestate imperandi dimicabant; ægrè tamen in Marchionem Montinigrium conueniunt qui Ferdinandi vices obeat, sed quàm ille alter ab illo, heu qualis! quantum mutatus ab illo Hectore! Albertus præmissi equitatus damno nihil territus, quinque decem peditum, equitum quatuor millibus, Attrebato Dourlanum progreditur; trahebat cum impedimentis sexdecim campestres machinas, sexcentos carros & quadrigas cathenatim innexas quibus in circum protensis castra omnia inuolueret, si quando loco iniquo grauiori insultu impeteretur. Totis castris ferebatur, falsò rumores spargi de aduentu Alberti, distineri in Belgio à Mauricianis copiis, tyronem cum veterano belli fortunam non subiturum: dum sibi Galli blandiuntur, atque ex despectu hostium incautius se gerunt, insperatò acies Hispanica adest & proruit ad longum pratum, vbi Rex statiua habebat, conspecto hoste è vestigio aciem cogit educitq; in præuisum campum ad tertium circiter ab vrbe lapidem, securè ita vt machinis vrbanis acies ordinata, neque turbari neque appeti posset. Austrius adhuc mysticus & purpuratus, bellicosissimi ducis speciem & experimentum præ-

Audentissime Hispani Gallos adoriuntur.

buit, procedebat interritus ordinibus immotis, promouitque aciem ad tertium vsque lapidem à longo prato, summa trepidatio in Gallorum castris, is ordo & progressus, ea mẽs Hispanorum, vt deiecto præsidio regalibusque statiuis superatis & proculcatis, per longum pratum in vrbem aditum ad obsessos sibi facerent: fortuna Gallica in summo erat discrimine vt iugulum sub nouacula anceps fati vertebatur. Heu quàm multi, qui in Lupara terrore & gloria armorum se vẽditant conis alitũ luxuriantibus insigniter cristati, fuga aleam Martis anteuerterant·Rex compescuit fugam, castigauit ignauiam, in turbato rei inopinatæ periculo ordinem & animos collapsos restituit, fossa, aggeribus aliisque impedimẽtis & obicibus, eam partem quâ appetebatur, cinxerat, machinis crebrò & irrequietè emissis Austrium latè submouet, manipulos & agmina prærumpit, & longius progrediendi audaciam adimit: quis credat tantam aciem, ad muros obsessorum cum securè, constanter & intrepidè accessisset, vno obice non reuulso nedum tentato, illicò obuerso vultu terga dedisse? Albertus enim vt longi prati sibi præclusum aditum videt, nulla vi admota, nullo tentato certamine, frustra opem suam inclamantibus obsessis, & ex speculis pinnisque ad auxiliandum cohortantibus canit receptui, itque pernoctatum in pago

Pulchrè erat ordinata acies Hispanica.

Summa audacia & strenuitas versa in fugam.

M.D.CXVII. Sancti Saluatoris non longius ab vrbe quàm miliari, Gallicę cohortes nocturnis insidiis & excursionibus Hispanicam aciem infestarũt. Statiua habebat Austrius ad littus Somæ, quod vbi Rex per emissarios intellexit trans flumẽ Vicium Montignium Sclufeum aliosque ante-signanos, cum tribus peditum millibus & quadringentis equitibus præmittit illi stant excubitores, ne Austrius quod supremum voti erat exequatur, videlicet ne furtim in vrbem recentem militem immitteret; luce orta ponte comportato flumen sterni iubet; illo tria millia delectorum militum transmittit, qui ferro sibi viam faciant ad vrbem, sed ab excubitoribus Gallis tam fortiter excepti & depulsi, vt confestim flumine regresso ad suos se recipere coacti sint; Galli fugientibus instant & segniores mactant, vel proximo fluento mergunt. Austrianis castris tanta hinc trepidatio, vt ponte relicto illa statione hostis discesserit, hac spe lapsus, cum vndique præclusis itineribus & semitis ad obsessos non aliter pateret aditus, quàm si aperta vi viam sibi faceret, fortis dubiæ metuens quod Dourlani palam erat professus nempe fortunam belli conserta manu ac cum Rege collatis signis tẽtaturum, haud istud præstitit, exhinc enim de Belgio repetendo cogitat, stipatque extremum agmen summo robore militum, & circumsepit seu munimento cathenatis carris & plaustris ad compescendum equitatum Gallicum, à quo in receptu plurimum sibi metuebat. Vt in

Discedit re infecta Albertus.

Rursus spe sua concidit Austrius.

Redit in Belgiũ Austrius.

collem

collem Vincacuriū euasere, & se conspicuos faciunt, Rex quatuor equitum, peditum millibus duodecim, ad quatuor milliaria Austrium se recipientem prosequitur, subsident hostes, & vtraque acies per quinque horas nutabat ad prælium. Rex velitationibus lacessebat ad pugnam, sed Hispanus qui non ad nutum sed ad mandatum pugnat, præmissis carris & impedimentis, stantibus in conspectu primis ordinibus paulatim se subducit acies. Rex pugnæ desiderio æstuabat, insectari & lacessere pertinax, sed monitoribus se credulum præbuit, qui fugato hoste obsidione constanti, obsessis in posterum ad deditionem anhelantibus satis gloriæ & summum voti esset assequutus, ante oculos proponebant fortunæ blandientis lenocinijs non esse illudendum, sæpius vice versa victos & fugatos, parem victoribus retulisse desperationem, & pugnandi necessitatem telum esse acerrimum, scitè olim dictum ab antecessoribus, hosti abituro pontem argenteum sternendum esse, hoc est si ferro non possit, auro & argento fines nostros infestantem abllegandum. Rex in castra serus reuertitur. Austrius Dourlanum infecto negotio propter quod tam graues impensas fecerat, fugienti non absimilis se recipit. Lusum est dictetijs Gallicis, quorum venustas Latinè vix æquari potest, nempe Albertum prima irruptione ad longum pratum, vt summum & iniquum

M.D.XCVII.

Vignancourt

M.D.XCVII.

ducem acceſſiſſe, abiiſſe caſtris & ſtadio delecto pugnæ, vt initiatum ſeu ſacerdotem. At quantum ſpei obſeſſis ex aduentu Auſtrij affulſerat, ex diſceſſu tantum mæroris & conſternationis acceſſit, ignibus genialibus emiſſionibuſque machinarum adueniente incredibiliter exultauerant, in obſidentes minis probris, laſciuia, omnibuſque cõtumelijs de muro proiectis, digreſſo Alberto, verſa lætitia in luctũ, & dicacitas in ſilentiũ, blandius alloqui, languidius pugnare, machinarũ & ſcloporũ eiaculationibus abſtinere, & qui antea cõuiciari, nunc deprecari & paciſci cœperunt, rati ſecum æquius actum iri ſi vltra obſidionem non traherent. Nihil illis quod iure militiæ indulgeri ſolet, Rex negãdum eſſe putauit, inſpecto potiſſimum non niſi magna ſtrage & internecione ſuorum vi & ferro vrbem expugnari poſſe: & cum nulla ſit apud ſummos duces charior parcimonia quàm ſanguinis militum 19. Septembris his pactis Hiſpani vrbe & regno cedunt: vt Ferdinandi aliorumque centurionum ſepulchris, manibuſque nulla vis inferatur, epicedia elogiaue funeralia (dummodo Franco nomini nihil aduerſum & inauſpicatum habeant) nullo næuo aut litura obliterentur, è monumentis loculiſue liberum fore illis ſuorum eruta cadauera aliò efferre, promiſcuè milites omnes cuiuſcũque gentis & idiomatis ſint, tympanis pulſantibus, ſignis explicatis cum armis, ſarcinis, equis carriſque exituros. eſſeda carpenta & equos

Reuerſo Alberto obſeſſi de deditione oratum mittunt.

Pacta deditionis ac primo de non violãdo ſepulchro Ferdinandi cautum eſt.

quadrigarios ad vulneratos & decumbentes euehendos Dourlanum seu Bapalmum Regem subministraturum, data fide de plaustris & equis redhibendis, qui grauius decumbunt, nec rhedam aliudue vehiculum patiuntur, in vrbe incolumes mansuros, sine fraude permissa curatione & medicorum ope, ac tandem recepta valetudine, quo velint securè abituros. Oppidanis fas erit egredi cum gasis, supellectile sarcinisque suis, sin minus vt prius lares suos & Penates incolere, præstito obsequij nouo iuramento. ære alieno ob pharmaca & medicamina plūbique globulos immunes fore Hispanos, qui ob fidem regiam in vrbe captiui facti sunt, carcere protinus eximentur & vicissim qui in castris regijs, ab vrbe vel hostibus detinentur nullo libertatis soluto vectigali liberi fient. Annuit Rex vt tres ab obsessis delecti, decem equitibus comitantibus confestim Albertum adeant, vt de huiusmodi pactis moneant, interea sex dierum fore inducias, ea lege vt si intra diem sextum duobus millibus vrbe receptis non illis succuratur, eam sine controuersia nullo alio inito tractatu dedituros.

M.D.XCVII.

Intra huiuscemodi inducias haud fas erit obsessis, auxiliaribus suis ad ingressum operam dare, vt vicissim in obsessos à regijs copijs nulla vis inferetur; de fide implenda quatuor Regi dabuntur obsides, Hispani duo, alteri Italus & Vualonus. Rex vnum vel plures in vrbem immittet, qui

M.D.XCVII. ingressorum numerum recenseant, num
„ duo millia adæquet, vtque speculentur num
„ per ferias obsessi muros & vallum resarciant,
„ securè & cum fido comitatu Dourlanum vs-
„ que deducentur. quod si acies Hispanica
„ illo digressa sit, Rex fideiubet illis Attreba-
„ tum vsque sine fraude & noxa tutum iter
„ fore; vicesima quinta dies critica ad recipi-
Dilapso termino Hispani vrbe discedunt. endam vrbem vbi illuxit, diluculo Rex omnem aciem compositam in armis & phaleris esse iubet, ordinata, Conestabilem, Bironium, Mõtbasoniũ, Vicium, & primæ militiæ equites ad portã quà iter ac Bellouacos mittit, qui obsessos de fide præstanda moneant quãdoquidem sine suppetiis tantillæ induciæ effluxerant. Illi dicto audientes demit-
Exitus Hispanorum. tunt pontem, æternum vale viuis conditisque dicentes, hoc ordine exeunt. Marchio Montnegrius qui Ferdinando sublato in militarem præfecturam suffectus fuerat, primo agmine discretus ab alijs equo Iberico insigniter phalerato vectus, ipse chlamide auro intertexta fulgens, scipionem seu caduceum manu gestans, proceribus regijs se obuium & obsequentem præbuit, vicissim impertita salute medius inter eos constituitur, ac cum subsequentibus copijs, carris & impedimentis ad milliare Regi in campestri planitie cum sua acie fulguranti sistitur, duo Montenegrio præibant, satellitium centum triginta equites & pedites totidem, milites veterani & delecti omnes, gregariæ mulieres subsequebantur mille circiter, in-

ter quas agnitæ vrbanæ quæ vel antea initis nuptijs vel consuetudine stupri cum Hispanis vltro abierunt, lixæ, impedimenta esseda, plaustra & carri exhinc ruebant, carbasis & syndonibus obducti, vt vulneratos & tabificos non pauciores trecentis oculis subducerent. Instabant sexcenti galeati & loricati pedites, sclopetarij plusquam mille ducenti vltimum agmen claudebant, decem cohortes equestres, sex grauioris armaturæ quæ lōga hastilia mucrone acuminato gestant, quatuor alię prodromorū, quos vulgus Carabinos vocat. Montenegrius vt Regi proximauit, equo in pedes desilit, crus ocreatum deosculatur & nonnihil demissè obloquitur. Rex Parthenopæo equo nigricante, epiphibijs sericis aurea textura micantibus instrato vectus, ornatu insigni, Contio, Mont penserio, Niuernensi, Nemorosio, Ioinuilla aliisque principibus dense séptus, Montenegrium blandè excipit & resalutat, dimittitque comiter, deduciturque ad duo milliaria à Connestabili, duces, Centuriones, milites & vulgus omne Hispanicum, vbi in conspectum Regis deuenere, equo desilientes, genu submittunt & Regem demissè venerantur. progressus ille ad secundam à meridie Regem impransum detinuit, qui tandem hoste exacto & profligato ad epulas diuertit, quibus peractis mille cataphractis nobilibus septus, vrbem dolo amissam bellica sua fortitudine receptam ingreditur,

M.D.XCVII.

M.D.XCVII. pergitque ad basilicam Virginis, vbi pæan victoriæ decātatur ab Antistite, canonicis sodalibus & symphoniacis regijs, numini persolutis gratijs, Rex vrbe digreditur forisque it pernoctatum, sibi præcauens àlue tabifica, quam illuuies ægrotantium induxerat. Lustratur exercitus eo ipso vespere. Octodecim miliarecẽsita equitū, peditū millia duodecim: vicenis cohortibus pedestribus, tribus equestribus, præfecto Vicio, Rex vrbem muniit. Ciues ab elogijs & inscriptionibus Harnantelli non temperarunt, erasis quæ ad fastum Ibericum & contumeliam Galliæ, nec pactis aut cineri vis illata cum monumenti religio inuiolata manserit: vt Troia capta, expugnatæ Thebę diuinis operibus ansam præbuere: sic ex Ambianis receptis enata seges scriptionum versuumq;, hinc encomiorū, illinc Iamborum, alijs pro genio Ferdinādum efferentibus, aliis denouentibus, abstineo intexere meas aliorumque scriptiones, ne vestibulo maiorem domum faciam, ego ipse qui commentarijs res pura narratione delibo, maiestatem historiæ alijs relinquens. Rex tam diuturna obsidione nihil fractus, non quięti, non vrbanis delicijs indulget sed nondum deterso sudore ac puluere Dourlanum pergit, ratus aciem Hispanicam ibi substitisse; sed deditione facta Austrius animo mœrens Attrebatum se receperat. Illuc Rex nimboso cœlo, solo vliginoso cum equitibus machinisque quas octo-

Acies regia recensita.

Custodia vrbis recepta cum valido præsidio Domino de Vic relinquitur.

decim numero minores deuehebat Attrebatum appetit, ad portas impetum facit machinis quinque vicies displosis vrbem pauore consternatam concutit, Męnibus se miles & ciuis continebat, vrbs est nomini Gallico ab antiquo infesta, ita vt Ludouicus xi. cum indigenas aliò migrare iussisset, nouis incolis trãslatis, vnus Belga faber ferrarius Burgundis (sic memoria auorum Belgæ nuncupabantur) vrbem prodiderit, illis postico admissis, sic Rex magis terrore quàm damno cum Attebates affecisset, Ambianos repetit. Præsidiis omnem oram Morinorum Vermanduorumque firmat, & ad obsidionem feudalibus bãnis & progrãmatibus accitos domũ remittit, stipendiarios in hyberna deducit, dehinc Lutetiam laureatus ouansque ingreditur, ab omnibus ordinibus togatorum succinctorumque magistratuum, Ædilibus & decurionibus à sodalitiis artificum excipitur, illi omnes pro dignitate obuiam procedũt. Togati, Ædiles & decuriones aliique notæ insignioris mulis sonipedibusque instratis, vulgus seu festa luce vestibus, armis & phaleris nitens diuisum per cohortes ordine compitorum, foris in planiciem ponè regios hortos educitur. à meridie qui sudus admodum & spectaculo arridens fuit, ad summam vesperam crepitatione scloporum cœlum personuit, amnis proximus remugiit. quanta vis armatorum vrbe contineatur mirari & obstupescere licuit, ex quacumque centuria pauci tantum

M.D.XCVII.

Rex excurrit in Arthesios.

Rex lutetiã more triumphantium ingreditur.

M.D.XCVII. se conspicuos fecere. quod si omnibus arma imperentur, plus vna Lutetia educeret quàm principatus Italiæ vnus vel alter: testimonio erit lustratio olim facta, cum Carolus 5. Espernaium & castrum Theodorici oppugnaret, quanquam tunc minus populosa & bellatrix Lutetia.

Quãtus numerus armatorum Lutetia.

Villa Franca oppidum est in confinio Belgij & Sequanorum, breui gyro, sed validissimis propugnaculis, à Fran. I. positum ad coërcendos quos memoria patrum, vulgus Burgundiones veteranos hostes vocabat: merebat ab Hispano stipendia gregarius ignobili ortu, sed qui audacia & strenuitate non incelebris apud suos, ferali nomine sinister seu Seæuola nuncupatus, quô latius prædaretur cum præsidiarijs Villæ Francæ, per emissarios tacité de prodẽda cõmercium habuit. Illi re detecta Tremeletio præfecto oppiduli, vanis pollicitationibus hominem inescant ludificantque, diemque negotio præstituunt. Interea Tremeletius Comitem Grãdipratensem, Rumenillum, d'Estiualem, ac viciniatum vrbium præfectos, de huiuscemodi suorum technis monitos facit, rogat vt ad intercipiendos hostes auxilio sint, annuunt, nec mora Rumenilus illa nocte quæ antecessit illam, vere Scæuolæ sinistram suisque fatalem, Villæ francæ validum præsidium submittit, ille foris quà læuus ille iter faciebat, cum equitatu cataphractorum se in insidijs abdidit, non defuit vadimonio Scæuola, nocte prouecta al-

Le Gaucher.

to silentio suspēso gradu, cum suis ad mœnia Villæfrancæ, vt rebatur non intellectus nisi à consciis, subrepit; illi velut ex promisso portas pandunt, Sequani subeunt, dolo admissi protinus necantur, aliundè dato signo Rusmenilus prodit ex insidiis, in Scæuolam cum equitatu fugientem impetum facit, suos concidit, tanta strage vt ex sexcentis ille cum paucis commilitonibus pegaso vectus, fauētibus tenebris dilapsus sit. M.D.XCVII.

Alphonsus Estensis 7. Octobris annosus & sine prole moritur. Estensis familia quandiu progenies mascula ex legitimis nuptiis extaret, iure feudi Apostolici Ferrariam possidebat, defectu liberorum ad Pontifices reuersuram, non existentibus, res clientelaris ad dominos redibat, cura ista Alphonsum sub deliquium vitæ plurimum anxit, vrbem & principatum quem per triginta septem annos fœlix & inturbatus rexerat, palatiis, viridariis arcubus obeliscis, vrbanisque omnibus deliciis ornauerat, foris castellis, villis, stratis & portubus, tot labores, impensas & monumenta à gente sua reuerti ad Pontifices dolebat, adoptione sterilitatem coniugij solari anxiè elaborauerat, apud Clementem prece precio enixus, vt Cæsarem fratris filium nothū inuestitura Ferrariæ & feudi pōtificalis donaret qui inclementem & inexoratum se habuit. O si qui anteierunt, ea fuissent inclementia, non Ferraria, non Parma Vrbinum, & laciniæ inconsutilis togæ ad agnatos, nepotes & gentiles deuenissent.

Mors Alphonsi Estensis.

Ferraria feudum Roman. Eccles.

M.D.XCVII. Deceſſit Alphonſus, ambiguum an pluribus mœſtis vel lætantibus, cauſſabantur multi tributorum & vectigalium onus intolerabile, verebantut ne nepos ſuccederet nō minus in dynaſtiam quàm conſuetudinem indictionum, quod vulgo facilè in mentem venit, à pontificia dominatione lenius imperium ſibi ſpondebant; contra alij clientes veterani familiæ Eſtenſis, in aula adulti largitionibus Alphonſi aucti, Cæſari nepoti fauebant, nutabat Ferraria, & ni Clemens opportuné cauiſſet Cæſar facto nomen ſuum æquabat, ante exceſſum auunculi irrequietis poſtulationibus ab Imperatore Rodolpho Modenæ, inueſtituram acceperat, illa iure feudi Imperio clientelaris eſt, ſed Clemens cum exorari non poſſet, Cæſar vi & armis Ferrariam vt ſibi iure hæreditario aut alio quocunque retinebat. vnde bellum, ingens metu primo, fremitu & apparatu toti Italiæ formidandum, ſed quod inſtar nebulæ, illico dilapſum ſit, ſingulari & vniuerſali prudentia totius Italiæ quæ aliarum gentium inſania, & tot anteactis perpeſſiſque bellis ſapere didicit, & proximo libro bellum iſtud exſudabitur.

Cæſar ab Imperat. Modenæ inueſtituram accipit.

Initium belli Ferrarienſis.

Res Gallicæ.

In Gallia pluribus ad auitam religionem redeuntibus hiſque non ingloriis vt Sanſio, Spondeo, Rebulſio aliiſque, ex Regis & Cleri prouidentia cautum, vt publica domus cum prouentu annuo inſtituatur, qua eiurantes hæreſim alimonia & hoſpitio excipiantur, monumentum ſi fieret ære perennius, cum quo pietate & magnitudine pio-

Sanſius & Spondeus viri clariſſimi ad Orthodoxos redeunt.

rum operum nullum Xenodochium, cœnobium, aut alia quantumuis sacra domus se comparare possit, si propositum non fiat, æternum Cleri & Præsulum dedecus, hinc exarmari possent nouatores, & vna illa spe qui apud eos conscientia torquentur, cum egestatis portum haberent, apud Orthodoxos quamprimum redituri sint. Dum Austrius res alienas inuadit, domi proprias amittit, nã Mauricius & Bataui vt finibus Belgicis cum omni robore militum egressum vident, hinc sibi lucrum facientes, Hispano-belgas Rheni littoralibus oppidis & stationibus depellere moliuntur, ingenti classe quæ trecenta nauigia æquabat, toto flumine latè dominantur, aliundè pedestres copiæ Rimbergam (vrbs est ad ostium Rheni) obsessum & expugnatum pergunt. VIII. Sextilis Mauricius illam pedestri & nauali obsidione cingit, oppidanorum portum & naues præsidiarias intercipit; peninsulam quæ in medio Rheni subsidet, & recto obtutu Rimbergam aspicit occupat, ibi aliquot machinas collocat grauiores, quæ propius murum quatiebãt. Aliæ nauibus onerariis impositæ tabulatis fulciẽtibus turrim speculatricem quæ flumini longè latéque imperabat, tam crebra verberatione percutiunt vt lacera & obtrita in ea tutò consistere oppidani non possent, hoc illis amoto præsidio, haud difficilis fuit expugnatio, quamuis vrbanæ machinæ acriter obsidentes impeterent, temperabant oppidani ab eruptionibus, militum parcimonia, Mauri-

M.D.XCVII.

Pia cogitatio de suscipiẽdis alendisque qui a nouatoribus desiciunt.

Res belgica.

Mauricius Rimbergam obsidet.

Turris præsidiaria deijcitur.

M.D.XCVII. cius XIX. Quintilis omnibus tormentis indesinenter vrbem quatit murus cum inclinare & dehiſcere inciperet, (ô viri fortes) hiatum preueniunt, ac ſub veſpere de deditione colloquium faciunt. Mauricius deſiderio potiundæ vrbis, ante Alberti ab Ambianis reuerſionem rem maturat, & poſtulatis dedentium annuit, pacta hæc fuere: vt præfectus, Centuriones, milites, nautæ, lixæ, & id genus luce craſtina, cum armis, vexillis fluitantibus, tympanis frementibus, cum caſtrenſi peculio ſarcinis & impedimentis exirent. ad euectionem Mauricius plauſtra & ſecuritatem itineris vſque in Gueldriam & Vbios fide data pollicetur. Fas erat myſticis laicisque ciuibus, quo vellent emigrare, ſupellectile & mobilibus ſecum exportatis. in vrbe laribuſque ſuis hærere volentibus, incolumitas vrbanorumque priuilegiorum priſca libertas inuiolata permittitur, præfecto ob ignauiam actio dicitur, & diutinè carcere clauſus, vix à ſecuri caput ſeruauit: augebat crimen celeritas deditionis, ante dilapſum murum & tentatum inſultum, cui depellendo mille præſidiarij milites vna & altera vice ſupares erant: ille in milites noxam, iſti in præfectum regerebant, ſibi viciſſim ſoccordiam tribuentes, omnibus tamen impunè fuit, quod Romani decimo quoque necato vel miſſione ſub iugū ſeueriſſimè caſtigaſſent, diſciplina enim caſtrēſi & acerbitate vlciſcendi rerum bene gerendarū fœlicitas continetur. Archiepiſco. elector & Colo-

Oppidani de deditione colloquium faciunt.

niense Capitulum, per oratores apud Mauricium intercedunt, vt sibi sequestra fide vrbs in finibus suis custodienda relinquatur. Negat Mauricius tantis impensis partam minimè fidis custodibus traditurum, qui Hispanis in Frisiam non semel transitum & commeatum præbuerint. Duobus milliaribus à Rimberga, Italus bellator propugnaculum glebis, cespitibus, viminibus & maceria constructum, de suo nomine Camillum nuncupauerat, sed quod protinus audita deditione Rimbergæ exustū lacerumq; reliquit. littoralia omnia oppida & castella non expectata machinarum verberatione vltro se dedunt, nec sibi probro aut noxæ versum iri putarunt, cum Rimberga totius oræ princeps ciuitas quæ minoribus præsidio & munimento esse debuit vim hostium ferre non potuisset. Pessimum istud est in bello, vt à primariis vrbibus minores ignauiæ exemplum sibi sumant. In bello vt plurimum pauor & trepidatio vicinorum, finitimos impellit & concutit, & qui præsunt castris vires eundo acquirunt, vt compacta nix in spheram late decurrendo ingrauescit. Mauricius intercepto ostio Rheni, illo transmisso Groslam inuadit cingitque obsidione 11. Septembris, biennio antea præclusis sibi cibariis rebusque ad militiam necessariis amiserat, nunc tanto fortunatius recipit, quantò celerrimè & incruentè arte magis quàm marte. Mauricius enim sulcis & diuerticulis è fossa paludem deduxit, ad murum vsque operi-

M.D.XCVII.

Archiep. & Colonienses Canonici Rimbergam vice depositi sibi crediti postulant.

Groslam obsidet Mauricius.

M.D.XCVII. menta quibus miles innoxiè irrumperet, contexuit. 24. machinas proximè admouet, ignita iacula per vrbem latè spargit, quibus excitatum incendium oppidani ad restinguendum ægrè laborarunt, Comes Ferdericus Bergæ, Groslam ægregiè tutabatur, machinis vrbanis castra Mauriciana non parum infestabat, eruptionibus interdum foris non improsperè audebat, sed eũ machinarũ moles & numerus, muri per scrobes & cuniculos tacita suffossio terret cũque Austrius domo egressus cupidine appetẽdi res alienas longè abesset, nec vlla spes auxilij affulgeret, æquis conditionibus Groslam Mauricio restituit, his potissimum vt egressi cum castrensibus rebus, relictis tamen signis, intra trimestre in Phrisia aduersus Batauorum ordines non præliarentur. Dedititij vt signorum sic equorum amissione mulctantur initis pactis, sed Mauricius qua est comitate singulari, Italo Centurioni equos vltrò concessit, liberalitate in aduersarios milites si nõ fructuosa, saltẽ vt plurimum laudanda. Ille Comes Ferdericus, qui vnus ex Nassouuiis Hispano nomen dederat, præfecturæ transrhenanæ amissis vrbibus & castellis, præter, *Luighen*, nihil habebat reliqui, amisso campo hæc gleba illi superat, illũc profugit Ferdericus, vrbem & quod adiacet munitissimum castrum, vt iactabat insuperabili fortitudine propugnaturus, ex Hispanicis cohortibus delectu habito sexcentos pedites, equitum alam, duodecim machinas ad ineluctabile præsidium sibi ad-

Deditur Grosla.
Pacta deditionis.

iungit nullius munimenti egens si satis animorum fuisset. Vt à Batauis sibi imminere obsidionem videt, quò castris inimicis opportuna præriperet, vicinas & suburbanas ædes villasque incendit, latius vastitatem daturus, ni à gentili suo Mauricio aduersarum partium antesignano, quam celerrimè coërcitus fuisset, Octobri desinente, Mauriciana acies vbi se in conspectum dedit, castra metatur latiusque in campos effunditur, quod ab hoste nullus impenderet metus, non anxiè admodum muro proximatum est, per valles & decliuia collium quibus vrbs præcingitur, atque hinc facilè & propè innoxiè obsessores subrepserunt, vbi ad fossam ventum est, per sulcos auersa aqua facilè ad limum reducta, viminibus trabibusque superstrata, calcabilem se prębuit. maiora tormenta cum serius [euecta forent moratum in verberatione, interea leuioribus machinis pinnæ & fastigia murorum deiiciuntur, 22. Nouembris Mauricius, 24. maioribus arcem quatit, cui vt Ferdericus prospiceret, vrbanas machinas derepentè in illam euehendas curat quibus Mauriciana castra impetit, clauum clauo trudit eiectosque in se globos adęquata verberatione in iaculantes regerit. Mauricius quâ duo propugnacula vrbis prominent, suffossiones & latibula excauarat, quibus ad conuellenda ima murorum miles tutò subrepebat. Ferdericus qui gentilis artes nouerat, eoque Mauricium esse ingenio, vt post muri hiatum ad irrumpendum subitus

M.D.XCVII.

M.D.XCVII. est, veritus ne cæco impetu emissis militibus obrueretur, tam citò immemor iactatę fortitudinis nulla tentata alea Martis, deditione incolumitatem pactus, vrbe & castro cedit, intra trimestre omnibus suæ præfecturæ vrbibus castrisque munitissimis infœliciter exutus, inauspicatus custos qui ne larem tantillum Hispano seruauerit.

Mercolius nedum Armorica contentus, longè latéque in Andegauos, Cœnomanos, Vindocinos suos spargebat, qui fœderatorum clandestinis hospitiis suscepti, omnia latrocinijs, captiuorum redemptionibus infestabant. Triumuir fiscalis, publicus cognitor intercedit apud P. Conscriptos, vt in huiuscemodi expilatorum receptatores, acerrimum supplicium decernatur. Pessimum enim genus est receptatorũ sine quibus diu latrones latere nõ possunt. Annuitur à Senatu postulatis Guæslei cognitoris, sed adeò turbatur agris, vt quæ domi lata lex fuit haud tutò foris imperari posset. At ille Mercolius rebus suis iam diffidens, vt vidit receptis Ambianis in se summam belli transferri cum Regis oratoribus 17. Octobris in reliquum anni inducias paciscitur, fide interposita, illas tum à fœderatis Gallis, tum ab auxiliaribus Hispanis inuiolabiliter seruatas iri. Fœlix si anno proximo ineunte summum & ineluctabilem belli in se apparatum tempestiuius vltroneo fœdere auertisset; minus enim hinc illi indultum, vt infra & proximè narrabitur.

Edictum in receptatores grassatorum.

Inducia cum Mercolio.

Nouatores tunc temporis grauissimè conquesti

questi sunt, edito libello cui titulus, *Expostulationes Ecclesiarũ reformatarum devi sparsim toto regno illata.* De qua non semel acerbè admodũ apud Regẽ quiritati sunt. eo libello dolebant plurimũ sui cultus libertatem, his tantum vrbibus locisque conscriptam, quas alea Martis & auspiciis numinis sibi asseruissent alibi duriter summo despicatui haberi, peius secum agi, quàm Henrici III. Regno, cùm ab eo sibi concessa in dies sensim subducerentur. Orthodoxorum vnum esse studium & molimen, vt parta sibi bello & pace paulatim adimantur, vtque pedetentim per cuniculos vires suæ elidantur, præsidiariis suarum vrbium militibus, altero mense ablata stipendia, cùm integro anno in fœderatorum vrbibus persoluta sint. Sennas in Phocensi prouincia sibi ad præsidium datas, solo adæquatas alibi ad salutem concessa loca sibi adempta fuisse, suæ religionis cultum pluribus locis quibus antè assueuerat exoleuisse, Medũtæ quæ sibi erant à Rege promissa, eo ipso tempore quo cum fœderatis in Sutesnæo agro inducias pacisceretur, irrita penitus fuisse, Edictis in gratiam perduellium latis infamiam sibi irrogari, cùm in eorum vrbibus suæ religionis cultus intra murorum ambitum & pomerium districtè prohibebatur, suis sectariis foras ad quinque vel sex milliaria eiectis, vt more suo rem diuinam tractent. Henrico III. Augustæ Turonum summoperè laboranti dicto ocyus adfuisse, aduersus illuuiem Mainij & fœderatorum, obstupuisse il-

M. D. XCVI.

Quiritatio altera nouatorum.

M.D.XCVII. los tam celeri & egregio facinore, ac pedem ignauiter repressisse: cumque fuerint regni instauratores, exilium proscriptiones, abdicationes, exauthorationes, à præfecturis retulisse, mulcta affectos fuisse ex suis, quod vel psalmos Dauidicos rythmo gallico canoros recitassent, vel quod sacrum codicem vernaculo sermone cōscriptum habuissent, ad crucem damnatos ex gente sua Iconem crucis dominicæ gestare coactos, suorum alloquia & solatia & ad Christianè moriendum admonitiones negatas fuisse, quotidiè cogi vt cruces, capsás & feretra diuorum, atque ipsas cruces detecto vertice, genu inflexo venerētur, stragulis aulæis domos & limina obducere, floribus & frōdibus strata spargere cogi, ex vtero exceptos pusiones sibi auelli, more lustrico Catholicorum tingi, tutores & curatores catholicos dari, filiis eorum qui in laniena Bartholomea cæsi fuerant, contra ius & morem patrium educari, ritu quem vocabant papisticum, eos ipsos regem ad missam & pontificias ceremonias non impulisse solum, sed iureiurando adegisse, vt gentem suam seu hæreticam & damnatam funditus tolleret, ab vbere pietatis castigatæ plagiarios ipsos, Condæum principem lactantem & tenellum auulsisse, vt impietati suæ prauè educatum assuefacerent, prioribus edictis sibi indultum vt promiscuè in ludis literariis regalibusque academiis sui liberi bonis artibus imbuerentur, vt cum in viros euasissent ad fasces præfecturasque, & iuris dicundi publi-

ca munia indiſcriminatim euehe rentur non tamen vno loco ex gente ſua didaſcalos & profeſſores aliô migrare coactos. Delphinalem Senatũ, Regio diplomati de noua Academia inſtituenda in vrbe Montilimardienſi calculum & decretum negaſſe, quod illa vrbs potiſſimum ſuorũ partibus addicta ſit. Mox in has voces erumpebant. Ergo ad barbariem imperitiam litterarumque inſcitiam ſoli inter Gallos adigemur? ſic olim deſertor ille Iulianus, cum nihil fidiculis, equuleis, ferro, igne, & lanienis proficeret in Chriſtianos, omni carnificina ſæuiore commento, illis librorum vſum ademit, vt erepta luce diſciplinatum, aduerſus litterati alioquin Cæſaris ſophiſmata & gentiles præſtigias inſurgere earumque fucum detegere nequirent. Adijciebant, Lugduni priuatis decretis, ſuos poſtliminio reuerſos, vrbe & præfectura Lugdunenſi faceſſere iuſſos, idque cautum tabulis publicis deditionis: Heu? quiritabantur quæ inclementia? quæ in nos aſperitas, aut potius ſæuitas? vt à perduellibus Rex auito regno, quod diſparis cultus eſſet ſecluſus ſit, nos propter id ipſum proſcripti patriis ſedibus laribuſque eiecti, poſtquam ille noſtra fida opera ærumnis & laboribus regnum vrbeſque recepit, penatibus, fortunis & publicæ ſocietatis muniis non reddamur? & quod deterius nobiſque acerbius eſt dolendum, non alio telo impetimur, quàm quod ex pharetra regiæ authoritatis depromitur. priuatam & ingloriam vitam agere cogimur vt qui à præ-

M.D.XCVIII.

M.D.XCVI. fecturis tribunalium, & luce forensi longè
„ semoti simus, non vna vrbe ab Ædilitate vr-
„ banaque Prætura exclusi, portas dignitatum
„ non aliter patere, quàm si empto magistratu
„ à periurio initium fiat interposito iureiuran-
„ do, in orthodoxa & Romana religione vi-
„ cturos morituros que, animis rectè consciis
„ vim illam omnium pessimam adhiberi, vt fa-
„ ctura salutis æternæ, sæcularium dignitatum
„ caducam gloriam mercari cogamur, non in
„ vno Senatu regalibusque subselliis, frequen-
„ ti foro nedum cauillis appetimur, sed publi-
„ cis teterrimisque cōuitiis impunè proculca-
„ mur, Turcæ, hæretici, segreges, sectarij, pu-
„ blicæ quietis, veteris cultus euersores voca-
„ mur, aliisque feralibus titulis traducimur,
„ plus in nos valuerunt iudicum occulta odia
„ & molimina, quàm pro nobis Regis decreta
„ & repetitæ iussiones, rem prodi cum ad rem
„ nostram lata Edicta promulgantur, obniti eo-
„ rum rogationi P.Consc. vel si iubeantur tan-
„ dem inuitos calculum adiicere, quibus pos-
„ sunt angustiis coercent, ita vt panem lapido-
„ sum comedere, precariò & ex alieno arbitrio
„ viuere cogamur, condendis corporibus in
„ oppidis vel confinio iugellum negatur, Ca-
„ tholici nihilo mitiores sunt fato functis
„ quàm superstitibus, bellum infertur mor-
„ tuis, sepultura inuidetur, funerum mode-
„ stia irridetur, nocte intempesta efferre co-
„ gimur, vt sannas & diras voces, fortè vim &
verbera effugiamus. Post huiuscemodi que-
relas, Epiphonema & vox altior sic ad Re-

gem. Quando tempus diesq; aderunt ô Rex, MD.XCVII.
quo toties promissa verbo, & fide seriò nec «
grauatè præstabis? Iam propè octauus annus «
agitur, quo fœliciter rebus Gallicis imperas, «
at quis crederet tanto tempore restim collo «
innexam (sic feraliter vernaculè loqueban- «
tur, at quis non vrbanius minusque ferale «
verbum, vel vt ita dicam alludens reforma- «
tùm genus dicendi non desideraret) ceruici- «
bus nostris non eripuisse? veteranos commi- «
litones non iuuisse, seruasse, beasse, vt par «
erat. At cum facta infecta esse nequeant, t n- «
dem ó Rex, tandem post octies euolutum «
annum, indulge miseris, sospita languentes, «
proscriptos reuoca, siste errones, quamuis id «
seram cito tamen satis, nosti nos probè, & à «
longo vsu, & numini sit gratia, quod illum «
nobis aueeactæ vitæ iudicem tam oculatum «
& exploratum dederit integritatis nostræ, «
nos enim vel à puero nosti eius fidei, vt nulla «
tanta tamque acerba fuerit pressura, cuius «
non vltrò obliti simus postquam vitæ tutio- «
ris lætiorisque spes nobis affulsit. Depreca- «
mur, poscimus, vrgemus Edictum & pro- «
gramma vindiciasque publicæ securitatis, «
non more Ligatorum, qui nedum pacem sed «
immanium facinorum impunitatem, mina- «
citer & strictis mucronibus deposcebant, à «
quibus si quod vi & ferro petitur pro depre- «
catione est, quousque nobis tádiu procrasti- «
nationibus illudetur, malis nostris medela «
negabitur, quousque voces illæ aulicorum «
nobis fallaciter blandientium, Durate, spem «

M.D.XCVII. retinete, intempestiuum est, quod petitis, intempestiuum Deus bone, post tricesimum quintum annum, quo extorres, proscripti, rerum omnium egentes variis oris iactamur, & ne altius vlcus recludamus, post decennium quo nos fœderatio ligatorum proscripsit, post octo annos tuo regno fœliciter exactos, post quadriennium quo incessanter lugemus, deposcimus, quiritamur, expostulamus, vel quod vincat ipsum Stentora clamamus? quantam illi moram sedandis ærumnis nostris imponent? Valesiorum vltimus qui fœderatorum artes calliditates egregiè nouerat, ad coercendos nostra opera indigere facto probauit, nec enim factiones Catholicorum aliter effringere potuit, quam concessa nobis securitate, ille arctis rebus cùm anxiè laboraret, premereturq; nos auxiliatores habuit, adfuimus concluso Augustæ Turonum, iam nobis opitulantibus victor erat, premebàtque limen vrbis primariæ, iam in agro suburbano victricia signa explicabat, iam proditores suos ipsa prodens Lutetia, portas aperiebat, si eas vitamque simul Auernalis Monachus non præclusisset. Ergo vsus, & ipsa experientia vel insipientium magistra solers docuit, quanto robori regno simus, vtque ope nostra fidisque armis perduelles ipsos funditus euerteris. Cur ergo ita nos despicati qui tantopere addicti & obsequentes sumus, depellimur? despectus ille diffidentiæ non dubia argumenta facit, & subolfacimus tacitis consiliis, Papam cum

asseclis multa in nos pro more suo exitiali- MD.XCVII.
ter moliri cui vt palpant omnia licere putant. «
At minus æquum est (ô Rex) vt qui tandiù «
gentis nostræ assertor & vindex fueris, quem «
vagum & errantem in fortuna nouercanti «
tam opportunè sumus insequuti, cui operas «
fortunas, vitam impendimus vt æque bo- «
nus sis ac illis, quos te antesignano hostes ha- «
buimus, quique vel post eiuratam factionem «
nos fiducia & obsequio neutiquã superarunt, «
tantum indulgeas vt quã perditè affectant de «
nostro exitio voluptatem amittant. Ergo de- «
pellendis nostris malis, quàm citò te, regium- «
que nomen interpone, assuescant te iubente «
Catholici, ferre nos tandiù miseros, si vt in- «
digenas amare nolint, hinc Edictum depos- «
cimus, quod nos publici iuris, & legum con- «
sortes faciat, omnesque iure regni & ciuitatũ «
denique cum cæteris promiscuè adæquet, vel «
etiam strictius iniquiusque illo, quo perduel- «
les beasti. non illo præfecturas & supremos «
fasces, ipsamque Senatus fulgurantem pur- «
puram ambimus, non erogationes, non sti- «
pendia, non quid aliud ærario & rationibus «
fisci damnosum rogamus, non nos rerum aut «
gloriæ cupido transuersos agit, sed numinis «
vna cura habet anxios, cultus sui libertas, sa- «
lutis amor, studium publicæ quietis, fortuna- «
rum quæ tantillæ sunt securitas, nos sic apud «
te opportuné, importunè, & incessanter tot «
annorum lustris deprecantes facit. Hæc ve- «
rò summa capita ex huiuscemodi quiritatio-
nibus excerpsimus, quæ publicis typis, ex-

M.D.XCVII. cusæ sparsim legebantur, non sine metu quærulos huiuscemodi homines, qui sic audacter classicum canerent ad arma venturos. plures tamen & primarij suorum qui minus insanibant, haud probarunt tam aculeatum & liberum postulandi genus apud principem, qui tamen pro ingenita sibi mansuetudine, nihilo commotior, indulsit, vt Castelorodi in agro Pictonico, de more suo comitia haberent. Tremolius huic contubernio præfuit, dumq; feruet ambiana obsidio, & Hannibal ad portas Romam nostram concuteret, otiosè stomachose turbidè indignanter, securè tamen vt qui loco tuto starent, in priuatis concionibus & sodalitiis tempus terebant, cumque militiam necessariò si vnquam redintegrare oportebat, oratorum aut scholasticorum more verbis pugnabant, inter eos enim tumultuatum non leuiter, nobilibus militaribusque viris, caussæ ærarium deposcentibus, contra prædicantibus, veteranisque exigentibus; vt per delectos Quæstores Ecclesiarum arbitrio res nummaria & stipendium militare erogaretur. Rex vt comitiorum consilia exquireret vel coerceret, ne quid in publicam quietem auderent, misit Comitem de Sehomberg, Augustum Thuanum & Calignonium viros consulares & togatos, qui ferocientibus qua singulari & summa sunt prudentia, frænum imponerent, vt verò nulla sua ope & opera receptis Ambianis victorem & triumphantem Regem, Iberum & Belgam procul in suos fi-

Comitia habita Castelorodi ad vigennam fluuium.

nes reiectos, Galliam quà latè patet non modo fœderatione ligatorum liberatam, sed dedititiorum socialibus armis exterum hostem profligatum audiebāt, vt res Gallicas vel nō auxiliantibus nouatoribus fœliciter peragi, ex illis cordatiores cautioresque, quo cum rege in gratiam redirent, excusarentque obsidionis desertæ probrum, Castalorodæi confessus intima arcana euulgant, produntque semetipsos, alij alios accusant, ac potissimū militares consiliorum nefariam molitionem in prædicantes & genus inerme suorum regerunt qui cum Geneua, Montepessulano, Montealbano, Montelimardo alijsque securissimis latibulis tuti sint, audacissimè & furenter bellum inclamant, arma concinunt, innoxiè quidem & tutò illi, cum longè ab alea Martis absint. affecit itidem plurimum nouatores summorum procerum à secta sua defectio. Sancij videlicet inter aulicos summi viri, Spondij Rupellanæ præfecturæ iuridicis eruditione stupenda, Spondij iunioris fratris, Rebulsij scriptoris vernaculi elegantissimi qui cum nouatoribus domi forisque apud exteras gentes fidam & lōgam operam nauasset, nedum illis misit repudium, sed quarum erat callentissimus prestigias, omnes artes, molimina & quidquid penitissimè vnquam abditum fecere predicantes detexit, irrisitque argutè & mordaciter, operibus vernaculis. æquè doluerunt baronis Saligniaci defectionem, qui in gremium Ecclesiæ redux, regio potissimùm exemplo sic apud

M.D.XCVII.

Sancius Spōdei fratres Rebulsius alijsue summa dignitatis & eruditionis viri ad orthodoxum cultum, redeunt.

M.D.XCVII. omnes publicè testatus est haud credere posse Deum, ex tot summis periculis Regem saluum voluisse, vt in Romanam Ecclesiam accitus animæ iacturam faceret, adigi potissimum vt eius pium & sanctum facinus vltrò æmuletur, quod ab huius conuersione & Vnctione Carnutea, illi omnia prosperè & plusquam humano voto experti posset contigissent. hæc professus verbo, opere exequitur, & infucatè Orthodoxum egit.

Baro Saligni acus eur ad Orthodoxos trāseat causas subijcit.

In Suecia, superiore Germania, & Sarmatia ingentes collecti exercitus, quibus Turcæ nimium euagati finibus suis coerciti, non semel Christianis pœnas dederunt, grauiores daturi si intestinis bellis seditionibusque sedatis in hostem publicum, vt quondam sub Gothofredo Bullioneo omnibus copijs præliarentur.

Rex externa

Rex de more Patrum Lucemburgicū Ducem Romam mittit, qui Clementi de propensissima in Galliam beneuolentia, suoque incredibili studio in conficiendis reliquiis tum externi tum domestici belli gratias agat, eamque obedientiam exhibeat quam Antecessores per oratores suos Rom. Ecclesiæ profiteri solent, non quod Galliæ Reges vt Parthenopei vel Anglici olim vectigales vtque sparsim tota Italia reguli Pontificis cliētelares sint aut vllare obnoxij, sed id præstāt obsequiū illius intuitu cuius vices Pontifex agit ingenita enim Liligeris Regibus summa veneratio Rom. Sedis, quam à varijs tyrānis sæpius oppressam & expilatā priscę quieti

Legatio Regis Christ. ad Pont. Max.

&c opibus fartam tectamque restituerũt, nec semel transmiserunt Alpes, vt hostes suos in ordinem cogerent, ac demum quietos & sacri patrimonij abstinentes esse iuberent, hisque denuo rebellantibus summum exitium intulere. Tritum est enim Vigilium, Adrianum, Leonem, Zachariam, Stephanum, Calixtum, Innocentium, Alexandrum 3. & Paschalem Roma ipsa extorres in Galliam profugos, à Franciæ Regibus Cathedræ beati Petri restitutos, contra verò monumentis historicis constat Cæsares à Cõstantino Magno multos, Pontifices 25. Roma & solio deiecisse, aut ditionis suæ fines inuasisse, ab hac feritate sacrilega nedum alienus Carolus Magnus, qui non modo Exarchatum & Flaminiam & cætera à desiderio Longobardorum tyranno vi adempta restituit, sed Beneuentum & Spoletum vltrò munificus addidit, hisque excellentibus factis gloriosa elogia quibus primogeniti Ecclesiæ & Christianissimi nuncupantur promeruerunt, nec immemores tam insignium facinorum gentilitij præsules passim hoc publicarunt, & ab Arnulpho hoc testimonium scriptũ legimus *Benedictus pater misericordiarum, Deus totius consolationis qui Ecclesiæ Gallicanæ solitam misericordiam benigus impendit, vt eam semper & agnitione veritatis illustret, & pedes eius à Iusticiæ tramite nulla tenus aberrare permittat. Sicut enim omnes; quos ad oppressionem Rom. Ecclesiæ rabida Theutonici furoris prouexit inuidia, virtus altissimi manifesta deiecit, sic*

M.D.XCVII.

Gerso. Sabell. Guag.

M.D.XCVII. *omnibus quos deuotio Gallicana suscepit, victoriam semper contulit & triumphum.* Ex recentioribus Leo X. his titulis Frãcicum Valesiũ vt priuato elogio sic re maximum prosequebatur. *Seruient tibi populi, & adorent te tribus, Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ Ecclesiæ; qui maledixerit tibi, sit maledictus, & qui benedixerit tibi benedictionibus repleatur.* At singularem illam pietatem & mansuetudinem testantur terni flores liliorum cælo delapsi, vt regibus & regno insignia forent, cum Cæsares alijque, rebus bello partis Aquilas, vultures, Griphes aliasque volucrum rapacissimas, ex quadrupedibus Leones, Vrsos, Lupos, Pãtheras & id genus animantium, quibus vita in rapto est, sibi insignia fecerint.

Elogia Regũ Francorum.

Quod autem lilium sit symbolum Iustitiæ & puritatis, recordamini inquit Ecclesiastes de scriptura, *Quia iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante Deum.* Mos gratulãdi per Reges, nouellis Põtificibus non nouus est, quandoquidem formula conceptis & solemnibus verbis gratulationis peractæ Benedicto XI. à Philippo Pulchro, per oratores suos Guillelmum Plesseium equitem, & Petrum de bella pertica Carnutensem canonicum, in scrinijs rerũ Gallicarum Lutetiæ seruatur, Inter Reges & Pontifices gratulandi sibi inuicem mutuũ fuit officium. Annalibus enim nostratium docemur, Põtifices Max. suæ inaugurationis formulam ad Reges Galliæ mitti solitos, cuius exemplaria

aut saltem vestigia leguntur, in fragmentis M.D.XCVII.
Cardinal. *Deus dedit*, & in vetusto Codice, cui index *Benedictus*, ipsumque Bonifacium 8. alioquin nomini Francico infestissimum futurum, eandem formulam sub plumbo misisse, æmulatus quod longè antea fecerat antecessor Pelagius, apud Childebertum, cuius reliquiæ extant in decreto Gratiani. quod si vetustioris æui vestigia excutiūtur, synodo Romæ habita assidētibus quinquaginta tribus Episcopis & Abbatibus, Carolo Magno inconsulto, Pontificē Romanū eligi non potuisse decretū legitur, nec sūmo sacerdotio indecorū putauit Pōtifex literatissimus, sciētissimusque rerum diuinarum & politicarum Innocētius 3. idipsum testari, qui Regni Frāciæ exaltationem Apostolicæ sedis sublimationem scripserit, Nam vt est sacerdotium oculus imperij, sic sacerdotij brachium est imperium, vtrumque sine alterius ope mutua mancum & mutilum. è semita commentariorum in latiora spatia me arripuit, non tam rerum Gallicarum titillatio quam veri & vetustatis fides. Lucemburgicus orator regius à Clemente 8. honorificè admodum & beneuolè, si quis alius exceptus est, obuiam itum est Romam appetenti, à Rom. nobilitate pontificijsque magistratibus & cohortibus, deductus in palatium ornatu regio instratum. Postquam biduo cōquieuit, summam legationis per Mauricium Bressium Grationo politanum summæ eruditionis & eloquentiæ virū (quo publico & regio professore olim Mathematicæ operam dedi)

Guag. in Carolo. Mag.

M.D.XCVII. expoſuit. Cætera quæ in paribus legationibus communia ſunt ſciens prætermitto. Sed quod Lucemburgicæ huic legationi, & Breſſianæ orationi peculiare fuit poſteris reticeri haud æquum putaui. Non modo te vt Chriſtiani orbis vniuerſum parentem (ô Clemens veneratur Henricus 4. ſed priuatim vt myſticum ſibi patrem à quo Chriſto regeneratus ſit, & in ſinum Eccleſiæ matris cooptatus, te vt Pontificem Max. ſummum ſacerdotem, Apoſtolorum principis Petri digniſſimum ſucceſſorem, Chriſti ſeruatoris vicarium eius qui eſt ſacerdos in æternum, cæli ianitorem gregum vniuerſorum paſtorem ducem & caput Chriſtianorum, non modo vrbis ſed orbis Antiſtitem agnoſcit, tibi tot inſignibus titulis decoro tanta poteſtate in rebus ſacris prædito Sedique Apoſtolicæ eam quam filius patri debet obſequentiam profitetur, tibi non modo gentes ſuas, ditiones, regna ſpõdet; ſed animum, ſanguinem & vitam ad fulcrum & præſidium ſanctitatis tuæ & Roman. Eccleſiæ exaltationem, lubens effuſurum diſtrictè promittit. vix oratione exprimi poteſt quantum Clemens 8. tam effuſiſſimo teſtimonio regiæ beneuolentiæ & pietatis recreatus fuerit, hoc potiſsimum nomine quod quem antea maleuolorum rumoribus, vineæ domini aprum vaſtatorem exhorruerat, pertimueratque, eum agnum mitiſsimum vindicemque libertatis Eccleſiaſticæ fortiſsimũ vt verbo ſic opere futurum & iam erat expertus nec eum ſua fefellit expectatio inter vtrumque inita ſine fuco amicitia,

Excerpta ex Oratione Mauri. Breſſij ad Põt.

Diuus Bernardus longe plura inſigniora elogia tribuit ſummo Pontif opuſculo ad Eugen. papam.

maiori quàm quæ inter magnates esse soleat, cuius fiducia Rex de pietate & religione animos sumentibus minitatur, se pro arbitrio eos in Pontificis Max. odium adducturos. Hinc Italiam & Galliam pacis firmius vinculum deuinxit, clauibus eum Lilijs ad gloriam numinis & incrementum fidei inuicem conspirantibus, vt enim Iuo noster Pōtificum Regumque dissidentium felix conciliator, ad Paschalium Papam coëuum: *nouit paternitas vestra quia cum sacerdotium & regnum inter se conueniunt, bene mundus regitur floret & fructificat Ecclesia, cum vero inter se discordant, non tantum non parua res crescunt, sed magna miserabiliter dilabuntur.* M.D.XCVII.

Hic annus Ecclesiæ litteratorūque lucidissimum sydus extinxit Gilbertum Genebrardum, gente Aruernum regula Benedictinum professione Theologum, regium & publicum Hebraicæ Syriacæ cæterarūque exoticarum linguarum quas Orientales vocant professorem: vir sua fama tam notus vt commendatione non indigeat, præcipue chronologico opere, psalmorum rescensione editione veteris liturgię aliarumque lucubrationum quas non nisi ab vno Genebrardo nostra vel postera ætas expectare debuit. Pontifex Max, Iciuilli bello Mainij ducis elogio commendatum sed verius propria virtute, infulis Aquensibus insigniuerat, quas retinere potuisse verisimile est, si a fœderatis quibus tenacius inhęsit defecisset. Aquenses optimo & litterato præsule plurimum recre- *Obitus & elogium Gilberti Genebrardi Doctoris Theolog Archiep. Aquensis.*

M.D.XCVII. abantur, ſed mortui deſideriũ leniuit, Huraltius Hoſpitalius ſuffectus, qui proximè & paſſibus æquis defunctum in cõcionibus, Theologiciſque diſſertationibus inſequitur.

Genebr. ſuccedit Hural. Hoſpitalius.

Le Capitaine Gentil.

Bellator Aruernus nomine *Gentilis*, Perpigniaci caſtri in Ruſcionẽſi comitatu ſitũ quà inuadi poſſet perſonatus explorauerat, arx eſt munitiſsima ditionis Gallicæ vbi deſinit, quã Hiſpanus iampridẽ nobis ereptã munimẽtis præſidijſque firmatã, tãquã ſuorũ limitũ inſuperabile clauſtrum tutatur, *Gentilis* de re ipſa Regi mentẽ aperit, auſis proſperũ euẽtũ ſpõdet ſi latẽter miles cõſcribi poſſet, placuit ſolo pictonico equites legi, qui per Occitaniã iter facerent, quaſi in Phocẽſem prouinciam Guiſio militaturi dilaberẽtur, duo peditum millia apud Aruernos Ruthenoſque itidẽ legi, qui Baionã ad præſidiũ mitti ſimularẽt, Gẽtilis qua erat verſutia, hybernis noctibus arcẽ ſubiturũ ſpondebat, duraturũ quandiu ſubſidia adeſſent, illico totã Occitaniam laboranti præſto adfuturã, hinc magni apparatus fama potiſsimũ, quæ vt velox eſt & garrula, aduẽtũ Gallorum anteceſſerat, nihilominus effuſè & turbidè velut ad certã victoriã ruũt, ſibi falsò blandiẽtes facinus eſſe tectiſsimũ, at vbi loco proximatũt, omnia inſidijs præpedita vrbem funalibus collucentẽ, oppidanũ & exterum militem in pinnis & ſpeculis ſtantẽ vidẽt, qui ſclopis & machinis, ignitis iaculis alijſq; miſſilibus Gallos peſsimè excepерũt, ſic profeſſa facinora & conſilia eliminata, vix vnquã fœlicem euentum nanciſcuntur.

RODOLPHI

RODOLPHI BOTEREI

M.D.CXVIII.

IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus totò penè orbe gestis,

LIBER QVINTVS.

VT Ambianos expugnatos vidit Mercolius, in se vnum totius belli summam translatum iri, Lotaringi stemmatis gentilitiorum principum non solum ope destitutum, sed cum ad dissoluendas conficiendasque reliquias fœderationis, ab his videret Regi egregiam fidamque operam præstari, facilè hinc expugnatũ iri cum præsentiret, tantam molem cui sustinendæ impar erat, induciis longioribus anteuertendam statuit: quas cum Rex postulanti negauisset, eiusque mandato Brissacus Armoricæ præfectus, (vnus quidem ex euentu reliquis fœlicior) maioribus copiis bellum redintegrat, sibi prospiciens vndique mili-

M.D.CXVIII. tem cogit, fœderatas vrbes vallo, muris, prædiisque instruit, nutantes metu coercet, caputque prouinciæ olim ducum Britannicorum regiam arcemque primariam Nannetes ægregiè muniit, inani opera & sumptu, vt quam proximè & priusquam aries murum percusserit deditiurus sit. Brissacus aliundè illo non segnior, regij aduentus vere appetente instantis terrore fœderatas vrbes, vt sibi opportunè consulerent per nuncios moritas facit. Maclouienses qui in fœderatione tandiu pertinaciter & strenuè hæserant, redierantque ad obsequium, Dinani cines finitimos clam tacitisque consiliis impellunt, vt tandem veteri deposita pertinacia resipiscerent, suoque exemplo felici deditione spontanea imminens excidium præuerterent, Regem in armis esse, velites & anteambulones iam fines Andinos appetere, subsequi illum quàm citissimè, cum acie & castris quibus Ambianos atque omne Ibericum robur expugnauerat, tam stupendis viribus haud pares esse, quibus Belgium & ipsa Bætica cessissent, nihil tanto principi imperuium & ineluctabile, vt se vltrò dedentibus mitis, sic ferocientibus & tandem summo Marte domitis immansuetum & inexorabilem esse. Hac oratione vt pote quæ rationi & vero esset consentanea, & à ciuibus ac mercaturæ sociis, Dinanenses valde commoti de salute sua cogitant, sed qua arte tam validum præsidium arcemque vrbi imperantem fallant *Periculosa ple-*

Maclouienses Dinanenses ad obsequium impellunt.

nium opus erat alea. Vrbanas vires præsidiariis militibus longè inferiores, nec sine incredibili strage rem tentari posse, luctuosum fore &ad internecionem proximum, subire tam præsens discrimen, ac vltrò perire vt salui forent: nihilominus omnium periculorum metum, vicit deditionis ab oppidanis iuratum propositum, vim vi, vmbonem vmbone repelli, nullum ingens facinus sine æstu & negotio peractum, animis lacertisque rem gerendam, vtque opportunè fiat res Brissaco communicatur, rogatus vt Dinanensibus in tam egregio facinore præsto adesset. Ille nonmodo laborantibus auxiliatorem se obtulit, sed calcar adiicit, rei bene gerendæ opportunitatem & ordinem vt mente quæ illi est ad vtramque Mineruam, præscribit, sic opere exequitur. Ille ergo arcanè tectis consiliis insidiisque, insperatus à præsidiariis vrbem subit, alios interceptos obluctari & nocere vetat, alios in arcem profugos, ita vrget & premit ferro, admotis machinis, minis, precibusque vt his pactis deditionem fecerint.

Brissacus Dinanensium deditioni non solum fauet sed perficit.

Si intra 15. Februarij diem obsessis in arce non succurratur, ita prosperè vt Brissacus castris discedat, cum peculio castrensi lichno catapultario extincto exituros, hac lege vt nullomodo in sarcinis impedimentis, euectionibusque excutiantur, puluis tormentarius, machinæ bellicæ, annona omnisque supellex

Deditio Dinani expugnante feliciter & incruentè Brissaco.

M.D.CXVIII.

militaris haud loco amouebitur. Carthophylacium, tabulæ & omne genus instrumentorum forensium Ducis Mercolij & Sanlaurentij securè & innoxiè exportabuntur, à Brissaco ad euectionem datis carris, captiui bello cum reliquis sine fraude exibunt, fide ab illis data precia redemptionum persoluturos. Argentreus in præfectura Rhedonensi antea togatus prætor, & Poëtius, vt iure belli capti detinebuntur. Auspicia illa mei fœliciter inchoatæ Regi currenti stimulum admouent, crebris enim rumoribus impellebatur, prius quàm Turones vel Andegauos appeteret, à Mercolio legatos de pace futuros, opportunitatem in celeritate esse, confici multa in nictu, quæ si longa mora inueterascant ægrè sæpius vel nũquam æquè feliciter peraguntur. Rex ergo dicto ocyus in Armoricam aciem ordinat, præmittit qui confinia adorirentur, celeriusque aduenisset, ni rebus inauspicatò gestis, apud Branouices seu in Maurianna prouincia Allobrogũ certior factus fuisset. Audiit enim ducem Sabaudicum, quæcumque sibi à Desdiguerio ablata fuerant recepisse, Crequio quamquã fortiter sed incassum vt impari obluctãte, eoque in captiuitatem abducto, sed ferale hoc nuncium temperauit sarciuitq; damnum, expugnatio Fortalicij ab Allobrogicis conditi in municipio Gallicæ ditionis vulgò *Barrault*. Desdiguetius tum generi captiuitate exasperatus, tum etiam suaptè & Grationopolitanorũ expostulatione impulsus,

Regia expeditio in Armoricam.

Res Dephinales & Allobrogica.

propugnaculum expugnandum ipsósq; Allobroges in fines suos reiiciendos statuit, ille ipse qui toties superatis Alpibus, non longè à Taurino eos coercuisset, in sua Delphinali præfectura tacitè nidulantes, quò adulti latius prædabundi euolarent, ferre indecorum putauit. Ergo priusquam propugnaculum arte & Marte altius erigerent tutiusque efficerent (nam in eo diu noctuque fossores artificesque munitiones vrgebant) aggreditur. In expugnando hunc seruauit ordinem. Primò huius situm in membrana sibi accuratè delineandum curauerat, in quo explorando diu mente & oculis immoratus, tandem quâ esset opportunè inuadendum sibi proposuit. vicatim sparsos milites cogit ad suburbia Grationopolis, vtque hostibus illuderet, praeriperetque omnem occasionem suffurandi consilij sui, eos vrbano ponte cis flumen traducit, quo in Tarentesiam ituros hosti suasum faceret, sed quos intempesta nocte alto silentio qua iter erat ad propugnaculum regredi cogit. Triginta scalas ad aggeris altitudinem, ea fultura vt armatos milites sustinerent arcanè excudendas curauerat, peruigilio floralium 14. Martij eas aduerso flumine nauigiis cum tubis seu crepitaculis, vncis, harpaginibus, cæterisque ad inuadendum expugnandumque necessariis, per tenebras ne quid garrulum vulgus subolfaceret sursum efferri iubet. Altera die diluculo Grationopoli digressus, paulo ante meridiem copias omnes

Apparatus Desdiguerij ad expugnationem propugnaculi de Barrault.

M.D.XCVIII. adglomeratas offendit. Illæ ccc. equites, pedites 1000. efficiebant. Quid rerum moliretur Desdiguerius latebat omnes, cum seorsum euocatis Antesignanis, Primipilis, & Centurionibus, de inuadendo & expugnando propugnaculo Berraldi mẽtem aperit, iconem exhibet, quâ scalas admoueri, tubulos affigi, portas concuti opportunum sit radio demonstrat, cuilibet munia decernit, stationes, progressum, receptum præscribit, qui scalis arcem appeterent tripartitò in centurias distribuit, peditatum equitatumque vt scandentibus præsto auxiliarentur edixit, depulsos dilapsosque erigerent, succederentque sorti & labori, denique consultissimè rebus ordinatis ne tempestiuius loco adessent, subsistere omnes iussit: tandem prima vigilia noctis Luna interlucente & monstrante viam fit impetus, Belgardius nobilis Allobrox, cum septem cohortibus præsidio relictus fuerat, nec ille imparatus, oscitans & væcors expugnatores excipit, qui ignibus nocturnis, motu ambulantium, stridore carrorum, hinnitu equorum, vt alta nocte acutissimè auditur, se prodiderant, præsidiariorum excitata custodia nihil inuadentes terruit deterruitue, operi accinguntur omnes, alij scalas admouent scanduntque & summa appetunt, alij tubulos affigunt, alij vndiquaque effusi clamore & strepitu armorum pauorem concitant, adeò omnia simul & agminatim vt

quâ sibi esset cauendum prospiciendumque Allobroges haud deligerent. Non socorditer tamen se tutati sunt, deiectis summa vi aliquot scalis, quæ vbi protinus erectæ, dilapsi ascensum redintegrant, crebrique ingruunt irrumpuntque, vt regii loco ipso superiores, numero scandentium increscente, Sabaudici cedere coacti sint. Illi tamen in cuneum agglomerati, victoribus obluctari frustra conantur & quo fortius, tanto maiori strage, ex his centum vel plures desiderati, vnde reliquis pauor & fuga qui fiducia tenebrarum dilapsi, ad ducem suum non longè apud Vocontios subalpina sua ditione morantem rei infeliciter gestæ nuncium deferunt. Belgradius præfectus vt pugnando gloriam quæsiit, sic captiuitate fugæ infamiam deleuit, magna vis pulueris sulphurei, commeatusque intercepta est, sex aheneæ machinæ maiores, quatuor minores, galeæ, loricæ, clipei & omnis armaturæ ingẽs farrago victoribus præmio cesserũt. Doluit plurimum Duci Insubriæ, in nictu tam impensè & anxiè conditum propugnaculum sibi præreptum, quo in Galliam sibi aditum semitamque fecerat, spe in posterum dilapsus similia audendi in extraneos fines, vt qui in propriis seruandis ægrè & nimium occupatus sit. M.D.CXVIII.

Nouo illo Orbe & regno Iapponis, â Quabacondono qui ibi rerum potitur (multa & stupenda de illa gente lato *Res Americæ & noui Orbis.*

M.D.XCVIII. imperio progressu Christianorum memorant) sex Franciscani quod Christum crucifixum prædicarent, nec paucos ex gente illa lucri facerent tingerentque, in probrum dominicæ mortis in crucem elati sunt, barbarus ille, cauillo & conuiciis damnatis illudẽs, dicebat sibi ab illis deberi gratiam, quod eos cruce dignaretur, qua homines saluos fieri beatique in cælo tàm constanter enuntiarẽt. Ex Iapponibus quingenti fuere qui cũ Christo nomen dedissent, vt fide sic supplicio adæquari voluerunt. Quabacondonum non tam Iapponicæ superstitionis retinendæ, vel euangelicæ veritatis coercendæ causa, quam metu amittendi imperij in præcones illos Christi, capitis sententiam dixisse ferunt. Aulici enim assentatores, homini barbaro insufflarant, illuc missos vt specie religionis regnum Iapponicum Hispaniarum Regi conciliarent, nec tutiùs posse caueri ab huiuscemodi insidiis, quàm si Christiani emissarij acerbitate suppliciorum accessu prohiberentur.

Res Gallica.

Vix Rex Lutetia digressus erat Armoricam aditurus, cum fortissimi fœderatorum, qui à partib. Mercolij stabãt, de vltronea deditione oratores mittunt, hi fuere Villebocius qui Mirabelli oppidum pictonicum, Santo fangius & Hurtaldus qui munitissimum castrum Rupifortium, Plesseius Cosmeus qui Craonem Andino solo cum valido robore præsidiariorum tutabantur, illi omnes Mercolij triarij, sed quos Iupiter Mer-

Deditio fœderatorum qui Mercolij partes sequebantur.

curio ſubduxit, ſigillatim ſinguli pacti ſunt, & Senatus conſulto de fide publica ſibi in poſterum caueri voluerunt, prouidè admodum: nam cum cædibus, direptionibus, redemptionib. vectigalium, indictionumq; intollerandis oneribus & preſſuris, omnique genere iniuriarum finitimos affeciſſent, datæ fidei non modo Regem habere, ſed P. Conſcriptos aſſertores ſecuriſſimum putarũt. Caſtrum illud à rupe forti nuncupatum toto bello ciuili, Andegauum cui ſuburbanum eſt grauiſſimè afflixerat: In eo enim ſcopulo, fœderati totius feritatis latrociniorumque officinam conſtituerant, & cum monoculus eſſet rupis cuſtos & accola, non malè Poliphemi rupem dixero, tantoque ſæuius & impunè prædabantur, quod ferrum, ignes vimque omnem machinarũ cunicularia mque ſuffoſſionem locus deſpiceret. Subſidet enim vliginoſo & adæquato ſolo, quod ſi leuiter ſuffodiatur, ſubtus aqua exuberat. Incaſſum etiam princeps Contius, Dalmontiuſque Tribunus militum tandiu obſeſſum omnibus tormentis grauioribus concuſſerunt, coacti re infecta caſtris diſcedere, ſtatim à deditione vidi ipſe propugnaculum, & quidquid in eo erat munimenti, molitionis & artis bellicæ vniuerſo accolarum concurſu excindi: nam ſcopulus ineluctabilis & quacumque vi ſuperior eſt: Mercolius defectione illa plurimum indoluit, vt qui huiuſcemodi propugnaculorum obice, regias vires diuturnitate obſidionum eliſurum cre-

D.M.CXVIII.

Topographia Caſtri de Rochefort.

M.D.XCIIX. deret, hinc ille diffidens rebus suis, iam non Marte experiri, aut ferro decernere cum Rege tutum putat; vt illum Andegaum appulisse audiit, coniugem stemmatis Lucemburgici heroicique spiritus mulierem, de pace rogatum mittit, vtque excusatum faceret, quod serius ad obsequium reuerteretur, id non pertinacia diutius fouendæ fœderationis, sed vt opportunè Hispanis in Armorica insultantibus se subduceret, non anxiè fœdus ictum, nisi quod Mercolio Armoricæ vicariatus, cuius retinendi appetentissimus erat, negatur; addiciturque Cæsari pusioni quadrimo, quem ex formosissima Heroina Gabriella Estrea Rex susceperat, despondeturque Mercolij vnicæ puellulæ paulo quidem prouectiori, cum dotalibus pactis adhibita mulcta ingentis æris in coniugij detrectatorem. Rex paulo post Nanneres appetit, iubetque Andegaui magnum Consilium subsistere. Mercolium, omnesque togatæ & armatæ militiæ asseclas suos, in priscam fidem gratiamque recepit, imperata districtè iuridicis omnibus rerum præteritarum obliuione, potissimum Rhedonensis Senatus patribus, qui in collegas implacabiliter erant exasperati, quod ab illis deficientes in vrbe Nannetensi Senatus simulachrum efformassent, cuius authoritate quamquam inconcessa & Tribunitia, perduellium ferociam diu aluissent, vel hoc vno immisericorditer offensi, quod sua

Dux Mercolij de pace oratũ mittit.

Deditio Mercolij & eorũ qui eius partes sequuti fuerant.

decreta pro Regis regnique ſalute edita, M.D.XCIIX.
contrariis & ignominioſis nonmodo irrita, ſed publicis rogis exurenda feciſſent. Edicto fœderis cautum erat, vt ex monumentis Senatus Rhedonenſis, inferiorumque tribunalium, quæ in fide Regis erant, probroſa in Mercolium ſuoſque ambactos eraderentur, ne poſteris infamiæ publicæ, vel tantillum veſtigium extaret, ſancitumque vt in Senatu Nannetenſi, in præfecturis Rupifortienſi & Dinana, aliiſque à Mercolio conſtitutis, inter ſpontè & viciſſim litigantes, decreta vim iudicati obtinerent, abrogatis vtrinque Eremodiciis in abſentes, quos diuerſarum partium ſtudium vadimonium deſerere coegerat. Æris publici, vectigalium portoriorum, indictionumque exactio Mercolio condonata, vetitumque ne diſcuſſæ rationes in camera Nannetenſi, rurſus diſpunctioni & calculo ſubeſſent.

Tota Armorica nihil iam hoſtile, nihil turbidum, præter angulum ad mare quo Hiſpanorum aliquot legiones, loco muniti ſſimo ſe continebant, inedia rerumque anguſtiis potius quàm ſubita & aperta vi eliciendos Regi conducibilius viſum fuit, vt re vera contigit : nam quos belli aſperitas acciuit, eos lenitas pacis fugauit. Anglicanæ & Batauorum legati cõmunibus votis Regẽ adierũt potiſſimũ vt eo nomine

M.D.XCVIII. cum ad diuturnius bellum cum Hispano accenderent, quibus vt minus salutaria regno suadentibus haud se credulum præbuit, vt paulo post fusius narrabitur.

Regia institutio duorum professorum in Theologia tabulis Iunio mense 1597. quæ in Senatu & in camera computorum probata 16. Martij 1598.

Ad institutum Francis. I. de regiis professoribus Theologici deerant, qui publicis stipendiis ex suggestu sacræ paginæ mysteria enuclearent, hoc vnum vel maximè necessarium ad fastigium omnium scientiarum in Academia desiderabatur. Nam gloriosa & vetus palestra Sorbonæ, magis acuendis ingeniis cote dissertationis, quàm imbuendis præceptis fidei instituta videbatur: Henricus IIII. qui via sanè regia, ad immortalitatem procedere videtur, cælitus admonitus Theologiam cæterarum esse Antistitam artem artium, alias esse velut pedissequas, & vectigales, Honorij 3. præceptum impleuit, qui *Theologiæ studium ampliari imperat, vt funiculos suos faciat longiores, sitque fides Catholica circumcincta muro inexpugnabili bellatorum*, atque ideò iam penè in cælũ profugam illam Astream, immotis sedibus in Academia defixit, institutis duobus publicis professoribus, qui quotidianam legendi vicem alternantes, arcana fidei edocerent, ille qui peracri est iudicio & perspicaci ingenio ad delectum, qui Adriani 6. Pontif. Max. aureum illud dictum opere perficit *Dare se homines sacerdotiis, & præfecturis non sacerdotia & præfecturas hominibus*, ad id litteratorium & quotidianum munus, Andream Vallam & Philippũ Gamachæum sacri illius

Cap. specula ne Clerici vel monach. seculæ negot.

Aurea vox Adriã. 6.

Andreas du Val & Philippus Gamache delecti professores Regij.

ſtadij ſorbonici fortiſſimos palæſtritas delegit, attributis cuique in annuum ſtipidiũ trecentis aureis ſolaribus. P. Conſc. tabulis non ægrè calculum addicunt, ſed præfecti rationibus expungendis trientem honorario cum ſubduxiſſent, vt illos cum Franciſ. 1. veteranis ſorte præmiornm exæquarent: pius princeps, qui ſciret dignitate Theoſophiam antiſtare, cultores ſuos annonæ prærogatiua ſuperiores eſſe voluit, ac repetito diplomate Rationales nihil de regia liberalitate demere iuſſit. M.D.CXVIII.

Vterque verò Regi optimo largitorique ſuo, Panegyricum dixit, ſic à gratulatiue auſpicati, vbi ſcholam aperuere tãta freqẽntia docuerunt, ille ſobriis horis, iſte ſerotinis vt cum cæteræ facultates perfunctoriè ſegniter & ingloriè colantur, & pene mortuæ torpeſcant, vna ſacra ſophia duobus his magiſtris, ſolitò vegetior clariorque effulgeat, ſic vt quotquot ſunt probi & eruditi paſtores, duobus illis culturam ſuam acceptam referant. Edixit autem Rex vt fato functis, alij duo primæ notæ ex vniuerſo Theologorum contubernio, æquis ſuffragiis ad hanc Spartam exornandam ſeligantur, neue res aucupiis fauitorum, vel deligentium vota odio & liuori obnoxia ſint, conſcripta ſcedulis ſuffragia in vas fictile anguſti oris immitti voluit, qua cautione ambitus auerti poſſit, & iuſta ſortitio virtuti ſua præmia tribuat. Petrus Gondius iampridem Romana purpura inſignitus, in Henricum ex fratre nepotem infulas & ſarcinam præſulatus vr-

M.D.XCIIX. bis eiurauit, vsufructu collationum ex Apostolica concessione sibi peculiariter addicto, quamuis in Gallia more minus recepto, cui gratiæ pontificiæ calculum adiicere Senatus non semel dubitauit. Héricus nouellus pontifex (quo ritu solét Lutetiani) inauguratus, primis auspiciis operandi magnam de se omnibus expectationem reliquit, nec ad aras illotis manibus accessit, qui à puero illis destinatus esset, in hanc spem adultus profanis sacrisque litteris, castimoniæ cæterisque virtutibus, quæ ad præsulatum ornamento sunt insigniter præditus. Recepti Ambiani, frustra suis Austrio Cardinali conante auxiliari, vt Gallis animos addiderant, sic Hispanis ademerant. Philippus 2. morbo & ætate ingrauescentibus, vt se ad metam æui deductum præsensit, tot ditiones tam varias longéque dissitas vt liberis pacatas relinqueret, ipse pacem tacitus suspirabat, à rege Christianiss. neutiquam ab illa alieno petere, iste ab alio, vterque ex dignitate sua non putabat. Pontifex Max. Clemens 8. moribus & gestis nomen adæquans medium se præbuit. Alij Pontifices non solum hostibus Galliæ iurato in eos odio se fœderarunt, sed illi acies & castra in Gallos instruxerunt, inauspicatò tamen ingenti strage suorũ Gallis semper victoribus: longè alius Clemens qui clauibus Petri Bellonæ delubrum clausit, pacis aperuit, verè Petri vicarius qui mucrone Pauli recondito, Christianis principibus inuicẽ se laniãtibus, receptui canere nõ tam

Vniuersalis reseruatio collationum à resignante in Gallia non probatur.

Vt Iulius 2. in pugna Rauennensi.

M.D.XCIIX.
iussit quàm suasit ille verus Episcopus, tanquam è specula tot Christianorum lanienas, strages, vrbium excidia & incendia vel ex leuibus causis orta delicias & incrementum esse Turcici imperij ratus nec aliunde auctum quàm ex Christianorum mutuis odiis, ille inquam Clemens fausto omine nominis Henrico IIII. & Philippo II. conciliandis se arbitrum interposuit, alij inquam Pontifices oleum & ignem publico incendio profuderunt; ille aquam concordiæ & obliuionis, quæ vna est medela & pharmacum dissidiorũ, instillauit, obeliscis & arcubus longè gloriosius monumentum atque ære ipso perennius, quod nulla delebit ætas. In Francia ante biennium missum habebat legatum suum Cardinalem Florentinum vt natalibus & dignitate sic ætate verẽdum, per eum Regem ad pacanda dissidia hortatur, per Caietanum alium in Hispania legatum, de re eadẽ Philippum monet, internuncio seu Mercurio Iouis, qui eat, redeatque, consilia, progressus, postulationes, pacta, cõditiones, repulsas & singula quæ in principum conciliandis animis non parua cõtingunt vicissim accipiat & reportet, opus erat: quis crederet in claustris, in vmbra, solitudine, votiuaque mendicitate educatum hominem, ab aula & consiliis principum semotum ad hanc subeundam molem diligi putaret? contraria contrariis curari dictat vetus & vulgare verbum. In Gallia nuper præconibus Monachis, belli classicum concinentibus

M.D.XCVIII. bellum exarſit, Monacho fæciali & caduceatore pacis bellum ſedari diuina prouidentia voluit, rei benè gerendæ Franciſcus Bonauentura Calatogironus Frãciſcanorum ſodalitiorum per orbem Chriſtianum Cẽſor quem Generalem vocant, internuncius deligitur, antea Monachis commiſſum & fœliciter peractum id munus: ille ergo fauſto pede viam capeſſit, in Gallia non vtique concordes animos ſed pro inæqualitate ſortis alios pacem, plures bellum appetentes inuenit, in Hiſpania non quietiores, nouellus princeps ardua ſpirans, qui cote belli acuere ingenium cuperet ex voto bellum ſuadet, pater tot rebus caſibuſque nunc blandientis nunc inſultantis fortunæ magis attritus quàm exercitus, pacem optat, tot regnorum quæ liberis relicturus ſit vnicum fulcimentum. Chriſtophorus de Mira in conſiſtorio Hiſpanico conſiliarius palpare & mentiri neſcius, qua ſumma erat præditus & prudentia & dicendi facultate iuueniliter exultantem principem alter Fabius Maximus compeſcit, & ſua ſpe fruſtratur, pacem cum Gallo non ſolum intuitu Chriſtianæ & publicæ vtilitatis, ſed priuatæ ac neceſſariò eſſe ineundam interpidè profitetur, bellum eſſe ſummam imperiorum perniciem & occaſum, pacem munimẽtum quod munimento non indigeat, Hiſpanum regem ætate admoneri vt non tam lata regna quam tuta liberis relinquat, inter ſe diſſita & longinquè diſiuncta eſſe vicinis vndiquaque æmulis & riualibus

F. Bona. Calatogironus generalis Franciſcanorum pacis internũcius.

Princeps Hiſpaniæ bellum ſpirat & ſuadet.

riualibus ac torue potestatem Ibericam intuentibus, Gallicũ regem Belgiæ esse conterminum, qui sedatis domi ciuilibus dissidijs externa bella irrequietus & bellicosissimus appetat. cum à domesticis armis quiescat Asturiæ vrbes regnumque quod auitum putet repetiturum. principem vincere assuetũ, in castris pernoctãtem pacis vinculo sibi fœderandum, denique vnus ille omnes arma poscentes oratione exarmauit: Belgicæ prouinciæ quæ ex confinio primos belli motus sentiunt propositum pacis vrgebant. Christianiss. Rex ne quem ex veteribus Regni fœderatis desereret, per Germaniam Rhetos Heluetios cæterasque gẽtes nominis Gallici socias, pacis publicæ conuentum haberi admonet, vt si in societatẽ venire ex re sua sit, adsint & postulata mittant. Regina Angliæ prærepto hoc rumore, Hispano à cunabulis ad tumulum infensissima & implacabilis, duorum potentissimorum regum compagẽ diuellendam omni consilio & arte mollitur. Istud opportunè ab illa, quæ in alienis regnis tandiu bellum aluit, vt domi pacem haberet: Ordines Batauiæ & fœderatorum concitat, vt vicissim missis oratoribus Regem Gallum ab omni fœdere cum Hispano auertant. quàm amicè & beneuolè & ad rem nostram, vtrique fecerint, vel cæci vident: Romani Punicũ bellũ à Latio depulerunt, illato Carthaginensibus, atque vna illa arte Hannibal Italia pulsus, ad suos redijt vim Romanam depulsurus. Anglicana, vt est mulierum

M.D.XCIIX.

Anglicana cum Batauis pacem cum Hispano dehortantur.

M.D.XCIIX. quæ imperant, ad omnem belli & pacis politiam solertissima, lenocinio leuium stipendiorum & trimestris auxilij, pacem dehortatur, nec Regi discedendum a victricibus armis. At quam lubens vellet è portubus suis iterum Dieppæ Regis summum laborem aleamque Martis, atque ignibus hostium vrbes vicosque lucentes spectare quieta alienis laboribus, beata aliorum ærumnis. Illa ergo suos legatos adiunctis Bataviæ Regem reliquias belli in Armorica conficientem admonet, vt dolosæ & semper nocituræ paci non audiat. Legationis Anglicæ caput erat Cecila summus quæstor, Batauorum Iustinus Nassouuius, vterque regi spondere imperiū orbis si vincere pergat, si non discedat armis, auxiliaturos auro, ferro, milite, æneis machinis & omni officina Martis, in medio stadio tot victoriarum non hæredum ad currendū, metā, ne quid armis suis victricibus agēdum supersit, nihil nisi Martiū & Tyrteū eius auribus insufflarunt: apud Nannetes Rex agebat, excipit legatos summis honoribus, vtrisque respōdet inscijs amicis & fœderatis cum Hispano fœdus actum pactumque noluisse, fœderi si lubet intersint, illis in bello salutem esse sibi in armis summum regni detrimētum & excidium, ex tot procellis in portum sibi enatandum, si velint & ex re sua sit, in communi agant: vtrique ad pacem nauseāt veteri & implacato odio gentis Hispanicæ ac re infecta discedunt.

Oratorum Angliæ & Bataviæ incentiua.

Regis ad Anglicana & Batauorum legatos responsio.

Cæsar Rodolphus, Poloniæ & Sueciæ Rex

Sigismundus, Batauos oratum mittunt, vt paci cum Hispano audiant, sed surdis canunt alios enim bellum pascit & saginat, alios atterit & depopulatur. asperitas illa Batauorũ & despectus Anglicanæ, Hispanum Gallo pacatiorẽ & æquiorem fecere, abiecta enim cum illis omni spe fœderis, serio cum Rege Christianiss. agendum statuit: Dum futuræ pacis auspicijs litatur, Rex pacata Armorica prouincia, Cæsarem nothumfilium Ducem Vindocinum tũc puellulum, cum vnica Ducis Mercolij virguncula desponsat, & ne vllus angulus Galliæ, armis aut diffidijs streperet, nouatoribus suos habere ritus, suosque iudices Edicto permittit. Clemẽs 8. per Medicæum legatum & Calogirotonum, regum legatos ad colloquiũ vrget, Medicæus fanum Diui Quintini in confinio Attrebatũ accedit, Rex Christianiss. Sillerium mittit & præcipit ne de pace audiat, nisi prius restitutis vrbibus, arcibus atq; oppidis. quæ Hispanus abstulisset, ad pacẽ hoc esse præuiũ: Franciscanus ad Archidu. Austriũ postulata Regis Gallici defert, ille ad Hispanum: ancipiti alea & vertigine consiliorum res agitatur quibus arma cordi, ignauum & inglorium rebus vi & bello quæsitis cedere, tantis obsidionibus, tot fortium bellatorum cædibus, tantis sumptibus captas vrbes in limine pacis obtundæ restitui, Hispano tam indecorũ quàm damnosum: cõtra æqui obseruantiores, parta bello prædæ loco haberi, si hæc latrocinia solo inulta sint, cælo non probari, Regẽ Cr-

M.D.XCIIX.

Consessus ad Colloquium pacis.

M.D.XCIIX. tholicum sine piaculo rem alienam retinere haud posse, Christianæ legis esse præceptum, Ne quis inuito domino alienum possideat. Philippus fato proximus, cogitans de suprema hora, Ardeæ, Guinarum, Caleti, aliarumque vrbium intuitu pacis Austrio vicario nō abnuendam restitutionem mandat. hoc impetrato, de fœdere omnes bene sperare iussi sunt. Calatogironius Hispania redux, Regi ad aurē multa de profectione sua, & bimestri suo itinere peracta indicat. In Quintini fano stabat Alexander Mediceus, pacis arbitros expectans, componendo negotio Veruinum municipium non ingnobile Attrebati conterminum deligitur. A Rege Christianissimo missi Pomponius Bælleureus, Nicolaus Brulartius Sillerius, sacri consistorij consiliarij, à Rege Catholico Ianus Richardotus consilij Belgici Antistes, Ioannes Baptista Taxis eques militiæ Diui Iacobi, & Ludouicus Verreichem consilij Belgici amanuensis, medij & quasi fæciales inter vtosque erant Mediceus Cardinalis, & Gnozaga Mantuæ Episcopus, maturius loco adfuere Gallici proceres, & ex veteri consuetudine vrbanitatis, Hispanos inuisunt salutantque, mutui amplexus, blandæ allocutiones mutuaque officia comitatis & amicitiæ, in tractatu sinceram fidē, rectos mores, nihil vulpinū pollicentur, in accubitu tamen certatum inter eos cupidè & animosè pro dignitate vtriusq; gentis, Galli ab omni æuo Romæ in consessu pontificis, imperialibusque, dietis & vbicumque locorum oratores suos primo loco

fediffe contendebant, in Synodis Constan- tienfi, Bafilienfi fedẽdi primo ordine illis indultum, hancque controuerfiam toties diremptã fuiffe, vt refricãda & recoquẽda non fuerit, cũque plura exẽpla extent, nullũ effe recentius quàm cum Marchioni Pifano primus fedẽdi honos addictus fuit, in apotheofi Didaci Hifpani indigetis, aduerfus Hifpanũ oratorem, quod fi alieno folo ob titulum primogeniti Ecclefiæ Regis Chriftianiffimi, honor ille ab æmulis & riualibus affertus fuit, in Franciæ oppido ab exteris rurfus nõ ferendam controuerfiam, tandem confuetudine & exemplis victi Hifpani loco cedunt, fuo more obteftati in pofterum, exhinc iuri fuo nihil detractum iri. Inter eos filentij fides religiofè pacta, & conuentum ne quis arcana confeffus foras eliminaret, vt ex rumufculis comminifci & multa fingere vulgo occafio prærriperetur, fides habita feruata, ita obnixè vt tractatu abfoluto, quid in eo geftum & perfectum, per menfem præter Regem & confcios omnes latuerit, ita vt quod vetus dictat paræmia *Amiclis taciturnior fuerit*, eft enim & fideli tuta filentio merces & arcani cuftodia. In politicis confilijs magno precio femper habita. Rex vt diximus in Armorica, quafi verriculo reliqua belli inteftini purgamenta conficiebat, angulus ille Galliæ, diutius fomento maritimi auxilij Hifpaniæ, ac fumma prudẽtia & fœlicitate in rebus bellicis Ducis Mercolij in armis perftabat, qui vltimus ad obfequium redijt. Gallis fic con-

M.D.XCIIX.

Primus honor fedendi oratoribus Regis Chriftia. ceffit.

Inter colloquutores de pace filentij fides iurata.

M.D.XCIIX. cordibus, Hispano prouidè cogitatū frustra eos appeti, & de pace ineunda non vltra procrastinandum, vt pote qui iam libitinarius hac beatitudine suos liberos gentilesque beare velit. gener Allobrox, in consilium fœderis nō erat accitus, vltro eius vicarius Marchio de Lullins se obtulit, obtestatus ducem suum de Machionatu Salussiarum redhibitione regis postulata facturum. ergo pax tandiu cupita peragitur. Astrea illa profuga è cœlo terris redit, mortalibus pax summum bonum, qua non modo ij quibus natura sēsum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari videntur & obsolescere desinunt, pactorum hæc series fuit: firmari ratumque haberi tractatum pacis initum in castro Cameracensi anno 1559. inter Henricum 2. Galliæ & Philippum 2. Hispaniæ reges, prisca dissidia simultates odia in posterum sopita irrita ac perpetua obliuione sepulta manere, inter vtramque gentem, commercij ius liberrimum fore, arces, vrbes & oppida, quæ ab ipso fœdere Cameracensi vtrinque capta fuerint, viciſſim restituantur, Reges prætensa iura iam non ferro, sed medijs arbitris amicabiliter dirimenda sibi reseruare. & quia rex Catholic. intuitu gentilitatis percupit ducem Insubriæ, hoc fœdere cōprehendi, postquam Marchio de Lullins, ducis nomine dixit eum ex abaua Regis Christianiſſ. quæ Ianæ matris cognata erat, hoc vinculo sanguinis illi nexum, paratum esse Regi morem gerere, eum non sibi minus æquum & beneuolum polliceri, quàm qui antecesserunt Valesij Reges

Marchio de Lullins pro duce Allobrogum vltro fœderi sese obtulit.

Encomium pacis.

Summa pacis.

in Philbertum patrem fuerint. hac obtestatione & pignore maioris concordiæ, decretum, vt dux in societatem fœderis admitteretur, vtque intra bimestre vrbem & arcem de *Beire* in Phocẽsi prouincia cum machinis & globis dederet. Regem & ducem de suis controuersijs intra annum arbitrio Pontificis staturos, interea vtriusque subditos iure gentium & libertate commercij inuicẽ vsuros: hoc fœdere similiter comprehẽdi (si non abnuant) S. Pontificem, Cæsarem septemuiros Electores, primates vrbes & sodalitates quæ imperio Germanico fœderatæ sunt, & ne nimius sim nomenclator, pene omnes reges, reguli, duces, & Dynastæ orbis Christiani inter fœderatos longo ordine numerantur. vtque prius certatũ diximus de restitutione arcium & oppidorum, quæ Hispanus occupabat hoc fœdere decretum, Caletum, Ardeam, Dourlanum, montem-Hullinum, Capellam & Casteletum Regi Christiano quãprimum restitui, similiter & littoralem arcẽ ad Oceanum Britãniæ vulgò *Blauette* quô se Hispani suppetiantes Mercolio Duci, loco munitissimo se recipiebant, hoc speciali pacto vt intra trimestre, Hispani loco cedentes nauibus ad machinas & castrensem supellectilem euehendam à Rege Christiano iuuarentur, data fide de nautarum & nauium reditu & incolumitate, vtque de restituendo pactum ludificari non possit sed bona fide seruetur, conuentum Regem Catholicum quatuor subditos & indigenas obsides datu-

M.D.XCIIX. rum, ex quibus duo restitutis Morinorũ prædictis arcibus & vrbibus, custodia exeant, alteri similiter maritima arce Britanniæ recepta. si carptim nec longa serie pacta enumero, quod nostrates vernaculo sermone fusius egerunt, edictalibus cõstitutionibus ad verbum recensitis, exterarum gentiũ ratio (quarum gratia potissimum scribo, vt res nostræ communi sermone qua patet orbis innotescant) me satis excusat, nam vt nostra Edicta non subditos non ligant, sic nec ad legendũ obligant. vernaculè scribentibus hæc scitè & vtiliter scripta sunt, quia ex eorũ Annalibus ad res priuatas & forenses quasi ex amplissimo penu illà desumi possunt. Ego profectò inconcinnus & barbarus à Liuio & Salustio sic res gestas referendas accepi, vt illas quasi per indicem demonstres, vt posteros monuisse satis sit: pacem sic initam sic pactam diximus, nunc quantis ouationibus publicè suscepta sit, & sacramenta ad aras iurata referamus. Iucunda narratio, quibus diù & suapté ingenia minus turbida, otij & literarum amica immorari velint. mora enim in rebus cupitis animi diuturnum est pabulum. Hispani vt qui bono pacis indigebant, ad illius fidem & iusiurandum accedunt primi Lutetiam, insigni principum & procerum delectu. Hi fuere dux Ascotius, Comes Harembergius præfectus maritimarum classium Hispaniæ, alijsque comitantibus quadringentis equitibus, vt ex Attrebatibus in fines Gallicos deuenêre, à Comite Diui Pauli summis honoribus excipiuntur, morantur

Hispano belga ad sacramentum pacis Lutetiam veniunt.

tātillū in Dionysiano oppido, stupētes ad tot mausolea Regum, donec Bironius medio itinere copiis equestribus selectissimis, illis occurrit, deducuntur in parata hospitia aut potius palatia, quibus pars illa vrbis Antoniana tota splendet, omni lautitia cupediis deliciisque exquisitissimis Persico apparatu epulantur, hæc pacis bellaria primi degustant, postridie viæ æstusque deterso puluere & sudoribus, toto agmine cultu luculentissimo Luparam adeunt, Regem salutaturi, ille eos excipit constringit amplexibus, & qua est in singulos vrbanitate vt quemlibet demereretur suo elogio & nomine nuncupat, istum alloquio, alium nutu dignatur, blāditur omnibus oratione; dignitate oris & præstantia atque ipsa præsentia famam apud istos aduenis superauit Richardotus omniū quos habet Belgium, vt rerum politicarum scientissimus, sic facundissimus, de pacis summo bono, non multa sed tersa & accurata ac planè digna regiis auribus dixit, cui paucioribus Rex annuit, adiicitque, *Non tam priuato cōmodo quàm totius orbis Christiani publica vtilitate pacem concupisse, facturum vt apud se suosque inuiolata maneat, testaturum proximis auspiciis mutui sacramenti quo vtrique fidem obligaturi sint.* Iurandæ paci dies dominicus solenni ritu præstituitur in primaria æde, hînc Rex, illinc Hispano-belgæ vtrinque erectis tabulatis assident, Etruscus Cardinalis solemnia peregit, conceptis verbis admoto sacro codice Euangeliorum, in pacis religiosè seruandæ verba iuratur, vt Hispani Christia-

M.D.XCIIX.

Ad Richardotum Regis responsio.

M.D.XCIIX. nissimo regi salutem, longos annos & soteria, sic ille Philippo lætum & faustum acclamatur ab omnibus, disceditur ad epulas, post meridiem iam prono sole in Episcopi ædibus, Regum incolumitati (qui mos in commessationibus inualuit) potatur, pugnatur schiphis, verecundè tamen nec Lapitharum more, in Lupara sũmo vespere ad cœnã reditur, & in lucem nocturnæ choreæ producuntur, postridie per viginti quatuor tubicines, compitatim pax publicatur, tintinabula æramentaque reboant, atque illud quod in palatina turri horas percutit, classicum lætitiæ tota die cecinit, machinæ iam non fragore martio territant, sed lætum & geniale personant, serotinis ignibus tota vrbs lucet, choreis & conuiuiis exultat, ante Atriũ vrbanæ domus siue Ædilium, platea illa Appia circa proceram & detruncatam arborem, lignorum alta strues erigitur & circumligatur, oliuarum ab imo ad summum tortilibus nodis pyram ambiẽtibus, in summo vertice simulachrum Martis, cum hastarum catapultarum gladiorum tympanorum tubarum omnisque generis armaturæ fasciculis, nitro sulphure suffartum, accepto leui fomite post bombos & fragores strepitumque ingentem in fauillas & cinerem abiit, testati hoc spectro pyrotecniæ inuentores, aduena & reduce tunc pace bellum exustum & arma consumpta esse flammis, quod si quæ supersunt, vel rubigini relinquenda, vel in falces ligonesque longe meliore vsu conuertenda, ad valuas Ædilium

Pacis mutuum iusiurãdum.

Per præcones pacis publicatio.

Ignes geniales in platea grauie.

Conflagratio figmẽti Martis & Bellonæ.

Rex ſcitè pictus conſpiciebatur victoria Clementia & Pace lauro & oleis caput cingentibus, delibatis huiuſcemodi pacis auſpicijs illa iam non nutabunda ſed certis immotiſque ſedibus defixa. Hiſpani ad Regias Germani & Fontis-bellæi deducuntur, venationibus, re accipitraria, locorum amœnitatibus recreantur, ac tandem legatione abſoluta vſque in Attrebatum fines luculento comitatu reducuntur. Bruxellæ paulo poſt Archidux Auſtrius Philippi regis vicarius eidem fœderi obſeruando ad aras fide publicaſe obſtringit, cōſcijs & teſtibus Pompon. Belleuræo & Bironio. Ille vt apud Belgas honoratiore legatione fungeretur, paulo antè ſummo Franciæ patriciatu & elogio ducis inſignitus fuerat, atque illa acceſſione honoris incredibili equeſtrium nobilium manu ſeptus, omnium qui antea fuere Legatorū quātis principum gloriam extinxit: in Belgio illi obuiam itur longis itineribus, & comitātibus Duce Aumalio ac principe Arauſienſi Bruxellam deducitur. Archiducem ſalutant triumuiri legationis, Bironius, Belleuræus, & Brulartius, biduò poſtquā acceſſere, die dominico in primaria æde ad aras aduoluti, ſolemni ſacramento hinc Archidux, illinc Galli oratores viciſſim pacem iurant, conuiuijs ſpectaculis omnique honorū & deliciarum cumulo recreantur, doniſque ampliſſimis affecti domum redeunt. & ne ab vllo fœderatorum pax iniurata maneret, Camberiaci Dux Allobrogum Guadagneo Lugdunenſis

M.D.XCIIX.

Bironius Pomp. Belleureus Cancell. Brulartius Sillerius Bruxella pacem iureiurando ſanciunt.

Dux Allobrogum paci fœderi ſe aſtringit.

prouinciæ præfecto, vtriusque ordinis torquato equite, pro rege Christian. sacramentum exigente, fidem seruandæ paci obstringit, testatus publicè nullum diem auspicatius sibi illuxisse, quàm quo profligato bello pax reducta, glutino concordiæ, principes Christianos gentiles vinxit. Mediceus Cardinalis, tam glorioso opere tot laboribus, viarum anfractibus, plusquam biennali peregrinatione errabundus, ad delegãtem suum redit, atque ad Iouem Capitolinum fæcialis suus Mercurius reuertitur, viuus vidensque si ias dicere æternitati suæ interfuit, quâ parte ibat laureatus ouationibus auspiciis summisque elogiis affectus, Galliæ vulneratæ, & propè morientis medicus, pacis conditor, Astreæ profugæ reductor palam nuncupatur. Regem in sua regia Fõtis bellæi salutat, & ab eo missum fieri petit, Rex osculo amplexibusque stemmate Etrusco purpura & canitie, sed magis virtutum immortali gloria venerandum senem constringit, & repetitis ingentibus beneficiis quibus se suumque regnum in perpetuum deuinxerat, donatum annulo & gemma ingẽtis pretij dimisit, qui orator venerat Roma exorator rediit, vnice beatus quod Christia. orbi vnus pacem conciliasset & hac ille scala postea Capitolium conscendet, summum pontificatum adipiscetur sed heu? vix menstruum: At vt Alexãdro bellatori satis fuit vicisse orbem, vix degustatis tot victoriarum primitijs, sic Mediçæo Alexan. satis fuit terris pacem reliquisse;

Cardinalis Florentini reuersio ad Sum. Pontif.

Elogium Florentini Cardinalis.

vel paucorũ dierũ Pontificem summũ fuisse cum vera gloria nõ diuturnitate fruendi, sed " magnitudine factorum æstimetur. non osci- " tanter pacis induciis vsus est Philippus, ne innuptis liberis moriatur gemino connubio vtrosque gentilibus copulat, summo Pontifice canonum rigorem mitigante. Ergo eius venia Isabellam filiam Alberto Cardinali Austrio, Philippum filium Margaridi ex sorore nepti desponsat. pacta connubilia Isabellæ consultò admodum, & prouide conscripsit, quæ propter res scitu dignas & singulares ex iure ciuili cautiones, circa donationem propter nuptias non frustra hanc paginam occupabunt. Isabellam in nuptum dari Austrio, in dotem & loco dotis potituram Belgio & adiacentibus prouinciis, cum co- " mitatu Burgundiæ, quem ab immunitate ve- " ctigalium francum seu liberum vocant, non " subsequentibus nuptiis nullam fore dona- " tionem. In vniuersam illam ditionem ex hinc " nascituros liberos iure hæreditario successu- " ros, mares siue fœminas, prælatis tamen ma- " ribus fœminis, & primogenitum minori, ea " lege vt superstites ex linea directa collatera- " libus sint potiores, neue compagem tot pro- " uinciarum diuellere aut ex parte alienare pos- " sint, sed in solidum possideantur, non extan- " tibus liberis vel præmortuis, superstitibus " Alberto & Isabella donationem huiuscemo- " di irritam fieri: quod si Isabella vidua sit sine " prole, ex bonis maternis dotem cum legiti- " ma paternæ hæreditatis debitam iri, si verò "

Rex Hispa. suos liberos Austriis gentilibus copulat.

Pacta dotalia Isabellæ cum Alberto

M.D.XCIIX. Isabellæ præmortuæ superuixerit Albertus, Belgio & prouinciis vt vicarium proprietarij imperaturum. quod si ex dicto matrimonio liberi omnes, vel ab his orti, atque nati natorum decesserint, & ex gente nullus extet, Belgicas prouincias cum dynastia Burgundica, ad Hispaniæ Regem ex Philippo ortum redituras, neutri fas esse, nec eorum liberis & ad hæreditatem substitutionis iure accitis, dictas prouincias inconsulto Rege Hispaniæ eiusque successoribus distrahere dono, emptione, vel pignori tradere. Herois ad quam illa ditio pertinebit, Hispano Regi vel eius filio nubere obnoxia sit, alterius gentis interdicto fœdere & copula, ne ad exteros res dotales abeant, quod si pacto audiēs non sit huiuscemodi donatio nulla sit. vt principes magnates & primores Belgæ, liberos suos non nisi ex assensu regis Hispaniæ nuptui collocent, ne liceat Austrio & Isabellæ eorumuè liberis, ad Eoas Occiduasque insulas Indiarū, negotiationis causa classem mittere si in vetitum audeant, nauarchi ex eorum subditis, amissione bonorum aliisue pœnis vel morte ipsa ausos coërceant. si Isabella præmoriatur, liberorū pater Albertus tutor sit & administrator, prouinciisque ius dicat, ac si vxor superstes foret cum vsufructu, ea lege vt educationis sumptus faciat quantos eorum celsitudinem decent, atque adulto primogenito cuiuscunque sit sexus: Lucemburgicum Ducatum comitatumque Chenissensem attribuat, donec patris fato vsufructu

Cautio vt Austrij cum alienigenis nuptias non contrahant.

Isabella & Alberto suisque liberis Peruuiana nauigatio inhibetur.

extincto rerum potiatur. Ex eo matrimonio nasci turi liberi auitæ pietatis, & religionis æmuli fidem Catholicam ex ritu Rom. Ecclesiæ profiteantur, & præuio sacramento, antequam in possessionem eant, conceptis formulis obseruandæ se se addicant, si secus aut ex futuris liberis quispiam à prisca fide deuius in nouatorum errores prolabatur, reo peracto pontificio anathemate exautoratus, omni dominio & proprietate Belgij & adiacentium prouinciarum exuatur, soluanturque subditi obsequio & fide clientari, admisso proximo agnato & gentili Catholico qui deuij si decessisset proximus hæres foret, eo casu hæresim cum morte naturali adæquans. Vt intuitu donationis ipsi coniuges Caroli V. Cæsaris ac Philippi filij donatoris, omnia debita, pignora, hipothecas annuas pensitationes Belgicis prouinciis impositas bona fide luant & persoluant.

M.D.XCIIX.

Catholica religio liberis ex Alberto & Isabella imperatur.

Paternæ donationi propter nuptias Isabellæ sororis, annuit Philippus princeps Hispaniæ subscripsitque, palam testatus quàm impensè sororem amet & egregiè dotatam esse velit, suo summo bono, & Christiani orbis vt factum laudat. hoc peracto Isabella futurum coniugem Albertum conscriptis tabulis vicarium constituit, vt eius nomine dotalis Belgij dominium possessionemque nanciscatur. Ille acceptis tabulis re in consistorio publicè laudata, nomine Isabellæ priscas Belgij immunitates, priuilegia seruaturum iureiurando fidem obstringit, subditi

Subscribit paterna donationi filius.

Isabella per Albertum sibi futurum sponsum Belgij possessionem adipiscitur.

in verba eius iurant, & obsequium pollicentur, Brabantinis quamquam obnitentibus non nisi præsenti Augustæ deberi. Austrius paulo post voti ergò, ad ædem diuæ virginis Hallensis, toto orbe miraculis ipso Lipsio descriptore decantatissimam profectus est, purpuram & galerum exuit; ense & baltheo cingitur, ac sæculari militiæ, clericali solutus nomen dedit. In Hispaniam ad inaugurationem coniugij abiturus summam rerum agnato Andreæ Austrio Cardinali credidit; paulò antea quàm discederet, Batauorum animos tentauerat, ad eorum ordines in hãc sententiam scriptis litteris: in Hispaniam quamprimum adornare profectionem, ad coniugium cum Isabella perficiendum, Belgium in dotem traditum, ab his qui in fide manserint præstitum obsequium, nihil tam anxiè ambire quàm pacem, orare vt ipsi Batavi eam non auersentur, non alium è bellis sperari exitum. arma sumi vt tandem pax fiat; minus auersos ab ea esse debere, cum in posterum Belgica dominatio, pactis connubialibus ab Hispanica inposterum disiuncta sit, nec deinceps gentem quam priuato odio semper insectati sint, imperaturam. Princeps Arausiensis ad fratrem Mauricium similis argumenti literas dedit, sed surdo verba facta sunt. ille qui apud Batauos summi Dynastæ vicem obtinet, qui tributa annonam classem exercitum & omnia belli molimina imperat, quem solum iuris & æqui titulus deficit, pacem exauthoramentum esse ratus, armatum

Albertus galerū & purpuram exuit in æde diuæ Virginis Hallensis.

Iusti Lipsii pium opus de miraculis virginis in æde, & ara Hallensi vulgò Nostre dame de haut.

Littera Alberti ad ordines Batauorum.

Littera principis Arausiesis ad Mauricium fratrem.

armatum coli & timeri, inermem fore despe- M.D.XCIIX.
ctui nihil de pace assentitur.

Res Christianorum in confinio Thracum inclinabant in dies Barbaris inualescentibus Cæsar in comitijs Ratisbonæ, postulante Mathia Archiduce militem & aurum ad stipendium ab ordinibus imperij deposcit, Charinthiæ & Styriæ conterminis, feritati Turcicæ nisi maturè sucurratur iam illas esse impares, luctuosam & immaniter seruilem vicem incolarum reputent, his fractis repagulis hanc illuuiem barbarorum mediam & veré germanam Germaniam inundaturum, obices aggeresque opponendos esse, nec firmiores posse opponi quàm misso forti exercitu, qui a finibus Christianis gentem impiam depellant: deliberatum ab ordinibus, à Cæsare imperatã pecuniam cogi, & menstruo stipendio alendum exercitum ad suppetias Carinthiæ & Stiriæ, lenimen tantillum profecto non medela, haud absimilis guttulis quibus ad mulcendum ferrum in fornace prunæ asperſæ exasperantur vt acrius ardeant.

Res Turcica.

Oratio Cæsaris Rodol. ad ordines.

Aquisgrani non leuiter tumultuatum ob dissidia religionis, factio Protestantium, prætore Catholico alijsque officialibus depulsis, Reipub. summam potestatem ad suos transtulerat, apud Cæsarem de mutatione antiqui & orthodoxi status fit Quiritatio, illius vt publicæ quietis turbatores igne & aqua interdicit, Coloniensi & Treuirensi Archiep. atq; Iuliacẽsi dynastæ indicit vt vel

M.D.XCIIX. proſcriptos & extorres finibus abigant, aut armis imperata facere & pati cogant, hinc Aquiſgranum Germanorum copiis, illinc Alberti, vt decreto imperiali obſequentes ciues faciant: illi Colonienſi internuncio & caduceatore pacem impetrant, hac lege vt Auguſtanæ confeſſionis ſectarios alioſque nouatores miſſos faciãt, antiquo ſtatu Reip. ſacerdotio & magiſtratu reſtitutis quod Mauriciũ & fœderatos Batauos à rogata pace eãq; deprecãte per epiſtolas Alberto auerſos fecit.

Littera Eliſabethæ ad Mauricium. Anglicana Eliſabetha, mulier à crepundijs Hiſpano iurata hoſtis, vt ab eius fœdere Gallum auertere nequijt, Mauricium & Batauos per oratores ſuos, ab Alberti exquiſitis verbis „ dimouet: quamuis ille cœlo Arctico natus ſit „ & ab Hiſpanico dominatu Belgium liberatum „ videatur, nihilominus tam arctis legibus „ pactorum dotalium teneri vt verè ille „ Ibero cogatur ancillari, mores animumque „ eius in tyrannide æmulari iuſſum, quandoquidem „ Hiſpanicæ maritus, rei dotalis „ verbo tenus dominus futurus ſit. Batauis „ æquè ac ſibi præcauendum, aduerſus „ Auſtriorum ſociata molimina, Albertum „ Cæſaris fratris vicino robore fultum, ſenſim „ ad penitiſſimas vrbes & paludes illorum deuenturum, „ niſi hunc torrentem oppoſitis „ viciſſim obicibus compeſcant, plus valuit „ apud Batauos vox muliebrium legatorum, „ quàm de pace æquiſſimæ conditiones propoſitæ, „ vel Mauricio ampliores ad dignitatem „ & opes, quandoquidem illi Cæſaris

summa præfectura, in omnes Christianas acies aduersus Turcam spondebatur, vel cum religionis assuetæ sibi suisque cultu libero, denique summa omnia illi, sed vt lapis Magnesius ad Cynosuram semper dirigitur, sic ille ad Anglicanam: Ergo fœdus initum anno 1585. redintegratur, spondent Batavi si impetatur Anglia ab Hispano, classe peditumque turmis ad sex millia laboranti succursuros, annuatim statis temporibus æs debitum persoluturos, hoc fœdere renouato terra marique vtrinque ad Anglis & Batauis in Hispanos sæuitum, coactis nauibus prædatum eunt toto Oceano, Indiarum decumanum aurum intercepturi. Alberto, ne indecorè & impari comitatu Hispaniam appeteret, socer Philippus vim auri ingentem miserat, ad sumptus tam longinquæ profectionis, ille vt à Margaridem desponsatam Philippo principi, ex intima Germania ad nuptias deducendam suscipiat, principum ac procerum tum Belgarum, tum exterorum quos desiderium Hispaniæ tenebat, ingenti delectu septus in Tyroli comitatum, vbi Margaris eum morabatur aduenit.

M.D.XCIIX. *Mauricius à Cæsare summa præfecturam suarum acierum promissam repudiat.*

Superiore anno fœdifragi Christiani, proditione, Iauarinum à Turca interceptum fuerat, isto à Valbecurio nobili Campaniæ Gallo vi & dolo expugnatur. consuit vulpinam pellem leoninæ, in castris fidelium quinque erant equites, longo vsu bellorum ita ore, moribus, veste Turcis similes, vt qui

M.D.XCIIX. loquentes audiiſſet fide indubia verè ingenitos crederet, illi nocte intempeſta rectà ad portam contendunt, ab excubitoribus rogati qui & quanti eſſent, illi egregiè ſermone mentiti Turcas, inclamant ſe quinque numero à Belgrada miſſos, qui præfecto ab vxore litteras deferant, præcurriſſe copiis quæ ingentem commeatum deueherent, vereri ne à Chriſtianis palantibus & inſidiantibus intercipiantur, rogare vt præſto adſint & pontem ſublicium demittant, deluſi Turcæ tam ſubdolis ſimulatoribus, ac ſui ſermonis adeo peritis, id verum eſſe rati ſunt, hac fiducia Valbecurius & Cauaciusitidem Gallus, tubos quos à bombo vulgus noſtrum crepitacula nominat, puluere tormentario ad oram vſque infartos portæ affigunt, fauillam fune ignito immittunt, tanta vi diſploduntur, vt lacera & diſiecta porta Chriſtianis ruentibus per hiatum ingentem ingreſſum fecerit, Turcæ ſomno repentè exciti, tres duntaxat obuios Chriſtianos mactant, ſed copiæ paulatim ſuccedentes vim Turcicam depellunt, ac tandem certamine ſuperiores vrbi dominantur, ſumma pertinacia à Turcis pugnatum, ſed fracti animis & viribus, alij per tenebras dilapſi, alij in Iſtrum præcipites ſe dedere : Valbecurius ſummis laudibus attollitur, & à Cæſare torque ordinis equeſtris donatur, præda quæ ingens fuit auri argenti facti infectique ac præcioſæ & numeroſæ ſupellectilis, viritim militibus diuiditur, tam forti expugnatione

Dolus Chriſtianorum ſingularis.

Iauarini à Gallis fœlix reciperatio.

vicinæ vrbes præsidio Turcico destituuntur. M.D.XCIIX.

Delibauimus auspicia coniugij Alberti cum Isabella, at vero composita pace & pactis dotalibus, ingrauescente in dies morbo circa Baptistæ solemnia Philippus, vt se ad metam æui deductum sensit, chiragra vi sua febrem concitante, quamquam rhedæ lecticæ aliusque vehiculi quantumuis sedati & lenis impar esset, propter maciem & medulitus exhaustas corpusculi vires statuit tamen deferri ad regiam vulgo *Lescurial*, nulli vt aiunt orbis palatio magnitudine, & structura operis & amœnitate inferiorem (si Luparam eiusque appendicem & hortos suburbanos, Fontem-bellæum Germani ad Layam exceperis) mutationem loci dissuadebant medici, veriti ne æstu ibi tunc insuparabili & langore deficeret, peruicit tamen propositum, vehiturque sensim baiulorum humeris, spatio septem dierum, vnde coniicere licet quàm vecturæ esset impatiens: illi tamen optato loco deposito, chiragræ dolores recrudescunt, febrium pessima cohors ingruit, atque ipse imminentis fati præscius de migrando cogitat, sumit sacrum viaticum, iubetque *Garciam de Lojola*, affici diplomate Apostolico hoc supremo & locupleti admodum sacerdotio per Albertum Cardinalem eiurato, dum nuptiis acrum galerum & purpuram commutat. Interea in dextra tibia vnum, in pectore quatuor vlcera prominent, quibus omnis ordo medentium perter-

Philippus Rex Hispaniæ baiulorum humeris Escurialum deuehitur.

M.D.XCIIX. ritus, cruda adhuc concoquere] & emollire laborat, hiantibus erupit fætor & teterrima sanies, vnde pediculorum inexaustus numerus (audiant stupeantque posteri) derepentè innascitur ea formicatione, vt huic superfœtenti pthiriasi, omnis labor cura munditia, stragulorum linteorumque in momenta mutatio, impar, esset. medici forsan diuinæ vltionis casus tegentes asserebant, pediculárem hanc fæditatem, ex mephiti & sanie vlcerum gigni. In huiuscemodi ærumnis cadauerosus Philippus, patientiæ & magnitudinis specimen semper prætulit, cumque in dies febris sæuius æstuaret, ineunte Septembri Hispaniæ principem filium desponsatamque filiam accersiri iubet, quibus renudato corpusculo vix ossibus hærenti, pediculis exeso, vlceribus putido, *En? videte mox futurum imo iam factum cadauer, intuemini fastum mundi, regnorum spem caducam, ac nunc potentissimum olim regem omni humana ope destitutum.* hinc æneum Pheretrum condendo corpori paratum afferri, super abacum osseum hominis caput, & propè regium auro gemmisque diadema redimitum collocari iubet, mox allata sibi capsula, annulum extrahit, quo suam Isabellam donat addito elogio eam fuisse matris sponsalitiam, vtque obseruantiæ memoriæque sui sacrum pignus haberet edicit. ex eodem scrinio tabellam chartaceam depromptam filio tradit, qua imperij administrandi formam ritusque optimos contineri dicebat, exinde scuticam

Pthiriasis ex vlceribus regi Hispan. innascitur.

Verba Philippi ad liberos.

feu flagellum extrahit, *En? videte inquit sanguine mei sanguinis, hoc est Caroli patris adhuc rubet*. Illo enim ad castigationem corporis optimus Imperator vtebatur, Paulo post de exequiis nonnulla præcipit, natis curam & studium auitæ & orthodoxæ religionis imperat, atque exomologesi facta sibi delictorum per n tncium Apostolicum veniam indulgeri, prolique benedictionem imponi rogat, addito vt filij subditas gentes, pace potius quam bello domitas & obsequentes haberent, bonos præmiis, malos & deuios pœnis persequerentur, solui carcere diutino Marchionem de Montejar, & Anthonij Peyres olim ab eius arcanis apud nos exulantis vxorem imperat, ea lege vt ille in posterum aula abstineret, ista apud Vestales quietam vitam ageret, morti damnatis ignosci, vinctos ob venationem & aucupium eximi iubet, quo peracto natos post osculum & amplexum vt se quieti dederent dimisit. Christophoro *de Morra*, futurus rex sigillum, & clauem regij arcani petit, quam cum recusasset, nisi cum bona adhuc superstitis regis venia, abiit tantillum exasperatus, quo cum se purgaret Christophorus apud Philippum, minus ab illo rectè & obsequiosè factum erga filium respondet, tandem iam premente fato, sacro oleo delibutus, Christi seruatoris iconem ex arcula depromptam sibi afferri iussit, in cuius amplexu & gestatione se migrare velle professus est, eamque esse quam pater moriens am- M.D.XCIIX.

M.D.XCIIX. plexus esset, biduo quàm moreretur, ex hiacintino lapide confectum tritumque pharmachum medici propinant, eoque poculo recreatam fuisse Imperatricem matrem, nec ante biduum exiturum vita, quod à monacho vaticinante præsciisset, ad decumbentem iamque in extremis laborantem cum nouellus rex rediisset, Christophorus *de Morra*, offensæ memoriam leniturus clauẽ offert, vt ei gratiã cõciliaretpater Philip.eius in se fidem obsequiũ,&diutini ministerij pręclara opera commemorat, mandátque liberis vt inter fidos & benemeritos cliẽtes eum in posterum habeant, atque repetito amplexu interclusa voce expirauit. Imperator si res eius gestas excutimus, certè magnus & fœlix, & plusquam forma & vires corporis atque ipsa indoles pollicerentur, ille enim nec procerus nec forma digna imperio, alioquin cute non fusca sed candida, vt qui Belgam & Hannonium vel Arthesium potius quàm Iberum vultu monstraret: cæterum firma corporis valetudinę, vt qui tota vita quæ illi longæua fuit, non alium morbum quàm quo interiit expertus sit, hoc delectui & parcimoniæ ciborum tribuitur, vt qui fertur nunquam piscem comedisse, in exiguo corpore ingentem animum altosque spiritus abscondebat, rerũ agendarum solers præuisor, & qui quò res caderent mira animi prouidentia præcauebat, imperterritus omnibus fortunæ aduersantis telis in auspiciis

Virtutes vitia & praclara facinora Philippi.

regni marte prospero aduersus nos pugnauit, parta ingēti illa victoria in Sācti Quintini confinibus, & paulo post ad Grauellinæ oppidum quæ gallicæ cladis flebile & perpetuum monumentum, vtramque adeptus est vicaria opera ducum & antesignanorum suorū, ille enim neutiquam pugnax & strenuus, nō castris, nō militiæ assuetus sed qui domi, quæ foris agenda erant egregiè & fortunatè mandaret, in religione nouitates & sectarū molimina semper auersatus est, ferro & igne nascentes hæreses sustulit & expugnauit, censoribus ordinatis qui de fide inquirerēt, quos proprio filio parcere haud voluit, ferūt enim cum primogenitus nomine Carolus, ex Maria Lusitaniæ Augusta prima coniuge, iam adultus cū Arausiensi principe Belga, Gaspare Castilioneq rei maritimæ apud Gallos præfecto, alijsque nouatorum antesignanis, in religione nihil patrium aut auitum sapere insimularetur, legi censoriæ de fide suppositum, patrem Philippum habuit qualem iuuenis Roman. Torquatum: nam vt ille sæuus securi dixit *i lictor deliga ad palum*, iste filium exinanitione sanguinis addito vt aiunt lethali pharmaco subduci iussit. inualuit iste rumor tam constanti omnium populorum assensu, vt quotquot sunt Annalium scriptores ex quorum folijs & fragmentis hoc excerpsimus, mihi idipsum scribendi authores sint. Lusitanę priori tres vxores superinduxit Mariam Anglicanam, nulla relicta prole, Elizabetham Henrici 2. filiam, quæ

M.D.CXIIX.

Sæuumque securi Torquatū. Virg.

M.D.XCIIX. illi geminas peperit Augustas primogenitam Claram Eugeniam Isabellam, rerum Belgicarum cum Alberto Archiduce marito dotis nomine potientem, & Catharinam quæ Carolo Emanueli Insubrium & Sabaudiæ principi longè anteà nupsit, quartas nuptias fecit cum Anna Austria Maximiliani Cæsaris filia, ex qua susceptis tribus masculis & vna fœmina, solus est superstes qui nunc rerum potitur: priscis imperij ditionumque elogijs, Lusitaniæ, Nauarræque, & Asturum nomen & titulum addidit, percusso nummo permistis vtriusque regni stemmatibus, vtque in fidos & benemeritos egregiè liberalis erat, sic in perduelles & arcani proditores vltor immansuetus, quos capite vel magistratuum officiorumque exauthoratione ipsemet priuato iudicio damnabat, adeo memor fidelis strenuæque operæ, vt nec gregarium militē aliquo pręclaro facinore notabilem indonatum reliquerit, in eruditos non parcior, neque enim auersus à Musis fuit, conquisitis vndique insigniter litteratis viris & instructa bibliotheca quæ omnium tum veterum tum recentium gloriam longè inferiorem facit. Audiui olim ab exequisitissimo compactore librorum, ipsum Philippum in Codicis Liuiani operculo aureo & vermiculato opere, patris Caroli Cæsaris aduersus protestantes castra acies ipsasque vrbium expugnationes & de hostibus victorias insculpi & obsignari iussisse artifici attributa stupenda mercede liberioris vitæ & ingenij hominis nimi-

am in adeundo feueritatem & prope Persicum adorandi fastum in eo damnarunt, & potissimum Germani qui curuato poplite non nisi Deum alloqui fas esse putant, ille (vt erat interdum argutus in respondendo) dixit, sibi flexo genu pati alloquentes, quod minus decorum esset subditos humeris elatiores illum pusillum excedere. rarò se conspiciendum præbebat, nutu camerarijs & assidentibus nobilibus velle suum indicabat, vix aliquem ex summis proceribus dignatus affatu suo, ita Romæ per institores suos venalesque homines, comitijs pontificijs imperabat, vt palam scriberet, quem nollet esse pontificem, non abnuere vt talis (de quo illi erat fiducia) præesset Ecclesiæ. Galliæ & Angliæ regnis inhiauit, molitusque omnia per cuniculos vt voti compos esset, sed vtriusque gentis ingenium suapte ab Iberico auersum eius ambitum irritum fecit. classem instruxerat, ab omni æuo numero nauium, armatorum, pabulorũ, comeatuum, stipẽdiorum incredibilem, vel per indices rei militaris pertimescendam. Illa per breuia & syrtes portuumque ignotos sinus, cœlo & Oceano pro Anglia pugnantibus, collisa & sparsa, in varias oras potissimum in Scotiam impegit, vbi naufragio erepti inopes & famelici Hispani humaniter excepti sunt. plus quadraginta annis tot dissitas gentes, discreta regna & ditiones auersas rexit: conditus ille in Mausoleo Maiorum,

M.D.XCIIX.

M.D.XCIIX. exequiali pompa non ita profusa, sed quam ipse tabulis statuisset, lege dicta liberis vt dum funus ducitur, ille in Hieronymitarum cœnobio, illa in Claritanarum vicissim seclusi Deum sibi exorarent. Qui eius arcana impensius rimati sunt, ferunt filio in mandatis dedisse vt Pontificum Roman. gratiam potissimum sibi conciliaret, per Antistites & Cardinales, eosque sibi sacerdotiis muneribusque obstringendos, plebeios non in fastigium opum honorumque promiscuè euehendos, à claris & nobilibus hanc fecem illustratam iniquè ferri, hinc odia & tumultus in principem concitari, Indiarum quæ ad ortum sunt, cōmercia & fodinas neruum esse rerum suarum, vellus Colchicum, vber & Pactolum ex quo perenniter hauriat, ab aureis illis littoribus, Gallos Britannosque quantum fieri possit auertēdos, quod cū vix fieri possit, cū Batauis perduellibus quibucūsque cōditionibus pacē ineūdam, vel cū discrimine auitæ religionis, saltem hoc priuato pacto vt ab Indis reduces, merces suas in portus & emporia Hispaniæ persolutis vectigalibus & portorio exponant. Insuper memorem esse iubet filium, vt Amanuenses conscios arcanorum, nunquam oscitantes sinat, etiam in inanibus aut parum serijs exercitandos, per hostium fictas illecebras eorum tentandam fidem, plura in mandatis filio moriens reliquit, quæ prætereo ne rebus Hispanicis

minium immorari videar. Militiæ, omnes artes superauit Philippus, nam ille domi inermis, in conditorio nulli conspicuus, à Carolo patre regna & ditiones traditas, non solum seruauit, sed auxit, addita Lusitania & Indiarum annuatim succedentibus incrementis, mirabilior patre Carolo qui aduersus protestantes bellum intestinum, non nisi præsens sub tentorijs, interdum sub dio podagra cruciatus, vno pede inuoluto & ad epiphipia sonipedis linteo pensili, inter tela hostiumque globos de capite sæpius periclitans: filius nihil tale ausus, longè à castris manu neutiquã pugnax, longas manus habebat; Maurorũ reliquias confecit & pugnante fœliciter fratre Notho Iano Austrio, regnum Granatense ab ista colluuie perpurgauit, suffectis in eorum agros Christianis, neue in posterum barbara gens in antiquas sedes inundaret, vt velut repagulis & obicibus compesceret, in littore maris tutissima propugnacula cum ingenti militum præsidio collocauit: ad Cephaloniam partæ victoriæ aduersus Turcas præcipuum organum fuit, classe sua pontificiam & Venetam superante, plura molientem in eos res domesticæ non tam seruandi quàm amplificandi cæca cupidine reuocarunt, quãquã in Belgio grauiter cõcussæ imo sæpius deploratæ, Albani ducis cruenta feritate, cuius carnificina non tam emendauit quàm exasperauit subditorũ animos, quod nõ illi tandẽ inultum, iusso abire aula, & priuatam senectutem apud se lugere

M.D.XCIIX.

Surius Sleidanus.

M.D.XCXII. Lusitania non solum addita suis regnis, sed cũ ea vt appendices Indiæque ab ortu sũt, vt quæ primum à Lusitanis subactæ fuerint simul accesserunt. vnde illi fodinæ auri quo ferrum, arma milites,& omnia ad vincendum mercatur. nam illud per medios it satellites, & prærumpit castra fortius igne fulmineo, hoc fulgore metalli Indici quot gentes excæcauit, homines corrupit, fascinauit, dominorum obsequio subduxit, recens bellum in Gallia non alio pabulo aluit, & Lutetiam suis mancipijs diu oppressam tenuit. At non vna pagina vitæ eius, neque in eum idem semper vultus fortunæ, aspera dulcibus temperauit blandiens interdum nec semel nouercalis: Batauorũ defectio, & vanus labor in Angliam deiectâ lecerâq; tam stupenda classe 1587. res secundas Lusitaniæ & Indiarum depresserunt, tanta pertinacia mali vt tot annis Batauos ferocientes ad saniorem mentem reducere nequierit. maior ille omnibus ærumnis & potentior quouis malo, tamen huic genti perdomandæ impar fuit, vel cui forsan omnis sua proles & gentilitas non satis sit. De Philippo carptim ista delibauimus, cuius res omnes gestæ & vitæ longæuitas vitam scribentis vt Philippi illius Macedonis occuparent.

Pax castra & acies in Gallia dissoluerat dominum remissis bellatoribus, sed irrequieta mens Gallorum & otij impatiens, nihil agẽdo malè agere discit. Homines prædæ assue-

ti, quibus erat victus in rapto, cum nulla arte quæstum facere didicissent, per auia & syluas interceptos viatores expilabant & mactabant, sæpius bini interdum armati sclopis multis inermibus vim inferentes. hinc lata lex qua districtè vetitum, ne quis arma quę igniuoma appellant deferret, concessa tantum regiæ custodiæ militibus & latrunculatorum satellitio. seuerè edictum obseruatum, ita vt in Aquensi Senatu nobilis securi percussus sit, quòd in venatione hoc armorum genere vsus sit. Hæc constitutio nunquam satis laudata, quæ vim grassatorum inhibuit, & pulpamentorum incredibilem fœcunditatem peperit, nam vt scopis illis ignauissimi fortissimos adoriuntur & opprimunt, sic ceruos, lepores, Phasianos & id genus ferinæ, rustici æquè ac nobiles tanta strage conficiebant, vt propagationi iam species deficerent. nec noua lex de armorum interdicto vsu cum legatur edictum. *L. Domitij Romam* in Sicilia, quo cum esset vetitum aliquem esse cum telo, sæuerissimè in rusticum vindicatum est. Cum enim aper ingens ad Domitium allatus esset, ferunt admiratum requisijsse quis occidisset, & cum pastorem percussorem audijsset eum ad se vocari iussisse, illum cupidè ad Prætorem quasi ad laudem accurrisse, quæsijsse Domitium quî tantam bestiam percussisset, respondisse venabulo, statim iussu Prætoris in crucem sublatum. Rex cum cohortes & manipulos militum bello exhausto, minimé necessarios

M.D.XCIIX.

Armorum interdictus vsus.

Cicero Orat. ti.X. in Verr.

M.D.XCIIX. prospiceret missos fecit, charitate populorum magis tutus quàm armis, nec enim tutius est munimentum principi quàm munimento non egere: At sine sudore & puluere & in otio languescere non patitur indoles regis, pax vbi à Marte ferias dedit, syluestri militia Dianæ exercetur, quæ rudimentum & præludium belligerandi est, Nam Viriatus Lusitanus pastor, hoc tyrocinio in summum bellatorem euasit, Rex vero indefessus in ceruos, in apros vel Meleagro exercitatior, perdius & pernox domitis viris feras domat. Ferunt autem nocte intempesta per auia syluarum, quibus regia Fontis bellæi quaquauersum densè cingitur, longè in remotissimis locis venatorum tubas & lituos, eiulatusque ac latratus canum exaudijsse, & repentè tantum fragorem tam longinquè exauditum ad aures regis & comitum adfuisse, ille ratus aliquem esse ex aulicis, iubet explorari, Suessonius Comes quâ venatio & clamor præstrepebat pergit, spectrum ingens virili forma per densa virgultorum conspicitur, quod in nictu oculi dissilijt: hæc inter aniles nugas & deliria numerari possent, nisi tot principum procerumque testimonio rumor ille constaret. Accolæ assueti ludificationibus genij referunt, hoc de more illi esse, & consuetudinem metum ademisse. Longè antea in auijs syluosisque locis Regibus non insolens huiuscemodi spectrum, Nostrates enim priscæ fidei referunt, cum Philippus Augustus

Spectrum regi & comitibus apparet.

Auguſtus iunior, in denſiſſimos Guiſij municipij ſaltus venandi cauſa, amiſſis deuiiſq; comitibus longè aberraſſet, obuiam habuiſſe ingentem & minacem aprum, qui hoc vno maximè Philippum terruit, quod repentè ipſo in veſtigio dicto ocyus dilapſus eſt, ille ludificatione conſternatus, variis erroribus ſyluæ, & biduana ambage ſyluarum exagitatus cum ægrè in ſemitam rediiſſet, Carolopolim anhellus reuertitur. Carolo IX. itidem venanti in ſylua Neuſtriæ, vulgo *de Lyons* non diſſimile terriculamentum apparuit, cum quo ferox & impauidus ferro diu conflixit, tandem crucis ſigillo vt malum & Auernalem genium fugauir.

M.D.XCIIX.

Rigordius in vita Philippi.

Brito in Philippide.

Compiegne.

Dum feriatur à Marte Gallia, audiamus Italiam poſt tot ſæculorum quietem ab inerti & longo ſomno tantillum tuba & lituo cõcitari, rumuſculo belli & quaſi velitatione leuiter commoueri. Alphonſus Ferrariæ & Modenæ regulus, nulla relicta prole fatis ceſſerat, proaui à ſede Apoſtolica hãc ditionem obtinuerant, vt ſi hæres non extaret maſculus ex iuſtis nuptiis, ad ſedem Pontif. reuerteretur. Clemens 8. non ſegnis neque degener vicarius Petri, & clauium cuſtos, Pontificium feudum ab inuaſore Cęſare notho filio fratris Alphonſi repoſcit. Ille ſtatione decedere neſcius, ab Europæ vniuerſis principib. opem, arma, militem & omne præſidium deprecatur, à Chriſtianiſſimo, truſtrà, qui ſedi pontificiæ more maiorum deuotiſſimus, Clementi præcipuè benè me-

Res Italicæ.

Bellum Ferrarienſe.

M.D.CXVIII. rito aduersari nolit, fiducia erat in Lotharenis principibus, quos gentilitate attingebat sed ab illis qui in Roma. sedem ex professo & traditione auorum multum affecti sint frustra suppetias expectauit. Clemens coacto purpuratorum conuentu, expositis belli inferendi iustis rationibus, statuit perduellem & Petri fulmine & Pauli ferire gladio, Cæsarem fœderatosque omnes aris adytisque interdicit, ille nihil his terriculamentis mouetur, cogit militem, aciem instruit, obuiam it Pontificiis, cum quibus ad Bononiã pugnat satis fœliciter, pluribus Pontificiorum desideratis, res altius & ad maiores motus progressura videbatur, nisi vicissim mutui amici & fæciales, atque vniuersa Italia amans otij & diutinæ quietis intercessissent, compositisque dissidiis ab armis discessum est his legibus & pactis fœderis: Primo Cæsar quique eius partes & castra sequuti sunt, anathemate soluuntur, Ferrariensibus res suę saluæ manent, feuda quæ Apostolicæ sedi

Pacta Clementis cum Cæsare Estensi.

» non sunt obnoxia, sed imperio Cæsarum
» Germaniæ seruiunt, vt Modena, nothi Cæsa-
» ris essent, Regiam viridaria vrbana & su-
» burbana Ferrariæ quæ Alphonsi erãt perpe-
» tuo & hæreditario iure illę possideret, arma-
» mentarium, machinæ & tormenta belli ex
» æquis partibus diuiderentur, omnes cen-
» sus, reditus, vectigalia, & indictiones Cæ-
» saris essent, vsque ad vltimum Iani diem:
» aurum argentum factum infectumque, margaritas omnemque preciosam supellectilem

tabulas scriptas, rationes Cæsari & commilitonibus aliò transferendi ius esset, posse itidem iudicem Pontificium seligere, quò fide data res suas & iura tueri posset. Similiter annonam salis, Modenam sine portorio quotannis deuehendi ius esset. Longè plura pacta sunt fœderis, quæ quod ad res priuatas spectent, & minus relatu digna sint sciens prætereo. M.D.XCVIII.

Sic Ferrariense bellum quod atrox & diuturnum, rerum nouarum & prædæ cupidi homines sperabant, illicò sopitum & prisca quies restituta Italiæ. Recepta vrbe & vniuersa ditione Ecclesiastica, statuit Clemens Ferrariam progredi, fidem & obsequium erga sedem Rom. à subditis exacturus. Ille ergo magno comitatu purpuratorum aliorumque Antistitum, equestribus & cataphractis nobilium turmis instructus, voti ergò per Lauretanam ædem iter facit. Regulus Vrbinas per fines suos magnificè excipit, ibi Cæsar Alexander Estésis & Comes Mirandulæ Clementi obuiam facti, aduoluuntur genibus, & vt moris est proni pedes exosculantur, cumque audiisset Aldobrandinum nepotem clientelarem fidem à ciuibus exegisse, vrbem incredibili omnium lætitia & ouatione ingreditur, mirabile est quod cum præiret Eucharistia, super tecta & tabulata perque fenestras & specularia spectantes, adoraturos descendere, pronos & humi inflexos

Clemens 9. Ferrariam ingreditur.

M.D.XCIIX. esse iussit. Colluies recutitorum tandiu indulgente Alphonso Estensi, ob vectigalia & indictiones ita Ferrariam compleuerat, vt bicolori vestitu mancipia illa (quod moris est vbi locustæ huiuscemodi nidificant) à Christianis discriminarentur, Clemens vt fœtificantem nequitiam compesceret, flauo galero notabiles esse voluit, quod publicæ infamiæ symbolum nequicquam ingenti ære redimere potuerunt, ita vt plures non ferentes pictos esse capite, Ferraria migrauerint, accessitque ad indignationem Clementis, sectæ omnium pessimæ nefarium & tacitum consilium, de euertendo Solymis dominico sepulchro, quod à Bysantino Imperatore cẽties quingentis aureorum nummûm millibus impetrare moliebantur. Sed dum ille recens imperium Ferrariæ firmat, dumque Gallia alta pace fruitur, in Belgium diuertamus.

Post quam desponsis Alberto & Isabellæ dotale Belgium, tabulis connubialibus Philippus addixit, qua semper incensus fuit proferendi imperij cupidine, Franciscum Mendosam Tarraconensem Amirallum ad Cæsarem oratum mittit, vt sex postulatis annueret: primum fuit, vt Rodolphus Imp. gentilem suum Philip. vicariatu Vesontii donaret, vrbs est in Sequanis quam iure feudi clientelari obsequio, ab imperiali camera Guillielmus Nassouuius Arausiensis Dynasta possidebat, cuius bona ob vassali noxam legibus feudorum, fisco suo Philippus iam-

Rex Hispaniæ à Cæsare Rodolpho multa postulat.

pridem applicuerat, proposito exemplo Cęsari, vt simili iure (quod in Germanis inualuit) Vesontiũ Nasouuiis adimeret: Mendosæ verò sic paucis Rodol: exploratum habere quantum intersit agnato Philippo, in comitatu suo Burgũdico, amicos & fœderatos habere Vesontinos, quam maturè fieri poterit, de tota re deliberaturum cum imperij ordinibus, Amirallus non vtiquam huic responso acquieuit, adiicitque consilia exquiri nihil esse necesse, in gentem Bæticam imperij proceres non paucos iniquiores esse & maleuolos, rem esse sui supremi arbitrij & potestatis, vt quæ impatiens sit consortis: cui Cæsar: decori sibi inseruiendum, nec inconsultis principibus imperij ritè negotium peragi, admoniturum vt æquis animis postulata accipiant, rogare Hispanum ne hæc tantilla mora illi tædio sit. M.D.XCIIX.

Altera petitio fuit, vt Cæsar pro hostibus habeat illos, qui inter Belgas & Batauos fœderi aduersantur, tacitisque molitionibus bellum alunt: cui Cæsar expectãdos esse quos ad conciliandam pacem oratores miserat, vbi reduces fuerint, accepto quid promouerint, Regem Hispanum certiorem factutum, & quàm impensè percupiat Belgicas omnes prouincias ab intestino & domestico bello feriari. At legatis illis à Cæsare in Batauorũ comitiis responsum est, cum Hispano iampridem omni commercio & fœderi renunciasse; perstare in eum hostili animo, nec posse adduci vt propensiores sint.

M.D.XCVIII. Tertia postulatio fuit, vt Cæsar in Iuliacensi & Cliuensi ducatu, prodominum & consiliariorum Senatum constitueret, qui Ioannis mente capti vices agerent, si quando fatis concederet, vt erat expers thori & prolis, ad Aquilam plumæ illæ redirent, hoc est ditio illa clientelaris caduca facta, imperio seu ramus olim ab arbore sua diuulsus stirpi coalesceret, mox in Albertum fratrem Cæsar ipse feudali obsequio possidendum transmitteret. Imperator ad ista: statuisse illûc vnum vel alterum prudentia & auita religione viros insignes mittere, qui dynastiæ rebus prospiciant: Interea Hispaniæ Rex præsidiis pacatè tamen & innoxiè confinia tueatur, ne illiquos Ioannis ipsius hæreditatis expectatio contingit, exasperentur & turbas concitent: Admiralus molestus interpellator Cæsarem vrget, vt mentem apertius de Iuliacensi & Cliuensi ducatu significet, quò Rex Hispanus rem omnē bellicam in expedito habeat, rogat vt Ioannis gentilibus præcipiat ne studeant rebus nouis, neue quid aduersus Cęsaream regiamque maiestatem moliantur, atque etiam delegatis in Duyssel portensibus comitiis perperam & nequiter agentibus potestatem abroget, domumque reuocet, ne rebus in peiorem statum adductis, rex Hispanus acerbiora remedia malo ingrauescenti adhibere cogatur, Imperialium principum pro sua dignitate habendam certè rationem. At cauendum ne nimia obseruantia

M.D.XCIIX.

Cæſari damno ſit. Tarraconenſi verboſius agenti Cæſar ipſe paucioribus inſit, curaturum vt qui aliqua ſpecie iuris in Cliuenſi ducatu ducuntur quieti ſint, nihilque in vetitum nitãtur cum penes illum ſtatuendi ſumma ſit poteſtas. Quarta petitio fuit vt decretum imperiale latum in Aquiſgranenſes, quamprimum& pleniſſimè executioni mandetur, at illo indictum vt prætura vrbana & faſces magiſtratuum Proteſtãtibus abrogarentur, reſtituerentur Orthodoxis, atque abilla vrbe quæ Caroli Magni Mauſoleo gloriatur nupera religio faceſſeret: cui Cæſar, non modo annuere poſtulatis, ſed Hiſpano impenſius decretum opere perfici cupere. Quinta petitio fuit, vt vrbibus quæ cum Iberis mercium conſuetudinem habent, aduerſus prædones Anglos, pelago ipſiſque littoribus omnia expilantes proſpiciatur: Cui Cæſar de illarum ſecuritate nonnihil ad Anglicanam ſuo & comitiorum Imperialium nomine ſcriptum, Illam verò tam alto ſpiritu & contumelioſè reſcripſiſſe, vt referre pudeat. Poſtrema hæc fuit petitio, vt cum bona venia Cæſaris, Hiſpano fas ſit ſeptem circiter legiones in imperij finibus conſcribere, cum milite plurimum indigeat, vt ad ſanitatem & obſequium ſuos ferocientes Batauos, quos lenitate non potuit, vi & ferro reuocet. Cui Cæſar, expectandos oratores de pace, omnia prius ratione & conſilio experienda quã grauiores belli apparatus inſtruantur,

Decretum imperiale in Aquiſgranenſes.

M.D.XCIIX.

de sua in Regem Catholicum propensissima voluntate ambigere neminem, cum pro eo dissimulanter militum delectus haberi, non semel in imperij finibus pertulerit, quod æmulis hostibusque suis perfractè negatum fuit, qui tamen inconcessè & furtim aliquot manipulos conscripsêre, inualescentis Turcæ vires monere satis Germaniam vt sibi primum consulat, & ad domestica propellenda bella, suis præsidiis potius vtatur, quam ad externa aliis vtenda concedat. Quod si in Vngaria Christianis res secundæ id ferant, non refragari quin huiuscemodi cohortes conscribantur.

Interea Philippus capularis, proli metuẽs Philippum filium Margaridi Austriæ, Albertum Augustæ seu vt aulico more loquar Infanti desponsauerat, sed vtriusque hymenæos thalamosque iugales patris fatum anteuertit, dum parat se Albertus ad hæc læta & genialia, dum Iunoni Diisque iugalibus litat, ecce de preficis, polinctoribus, sandapilariis, & designatoribus ferale accipit nũcium, cum tota Aula Belgica fit ater & pullatus, sed vt in iure dicitur, mortuum aperire oculos viuẽtis, hoc est superstitem obire munia defuncti, Albertus iustis persolutis, patrio solo ad nuptias abit, in Austriam properat, Margaridem ad Hispaniæ nouellum regem & sponsum deducturus, ille per Nemmurum, Lucemburgum, Treuiros Vitembergam Bauariam accolasque Rheni principes & gentes iter facit; ab omnibus nullo discri-

Accipit Albertus nuncium de obitu Regis Hispaniæ.

Albertus in Austriã properat ad suscipiendã deducẽdamque Margaridẽ ad maritum.

mine religionum, magnificè oppiparè, apophoretis, muneribus luculentis rerumque nouarum ostentis, viatico pabulo & commeatu inempto excipitur, totque peractis viarum anfractibus, tandem in comitatum Tyrolensem aduenit, vbi Margaridem nuptiarum pactum & rarum pignus suscipit, illa ingenti Hũgaricorum equitum septa comitatu, se sociam itineris Alberto gentili & paranimpho cõmittit, dum in Italiam contendunt Tridenti tantillum morantur: vrbs est contermina Italiæ & Heluetiis œcumenicæ synodi consessu notabilis: hinc progressi, in Venetorũ fines vbi deuenêre, mãdato Reip. Margaris salutatur Augusta Hispaniæ. Illa & Albertus cum vniuerso comitatu aulico decem dierum viatico & sumptu quandiu in Venetis finibus morati sunt excepti. Vincentius Gonzaga Mantuæ princeps, certior factus de ingressu Margaridis & Alberti in suam dynastiam, per celeres equos decemuiris ex sua gente nobilissimis comitantibus Augustam salutaturus, ad traiectum Mincij subsidet, Gonsaga non scapham, lembum ratem sed nauem dixero (quamquam in flumine non solitam dici) compingi, curauerat, triclinia, cænaculum, tabulata, ergastula denique quodcumque in lapidea & ingenti regia firmari potest continentem, eam auleis & tapetis auro argentoq; intextis ornatam Margaris, Archiducissa mater & Albertus conscendunt, vbi pedem immisêre, accumbunt lautissimis mensis, tam exquisito epulo vt si-

M.D.XCIIX.

Augusta Hispania & Albertus tota Italia magnificè excipiuntur.

Nauis qua sua compagine Palatium æquabat.

M.D.XCIIX. dē ſuperet, hinc flumine infero Ferrariam deuehuntur. Clemēs poſt ictum fœdus reliquū æſtatis & autumni exegerat Ferariæ, dubium an amœnitate loci an noui incrementi ad Sedem Apoſtolicā deſiderio, an expectatione Margaridis & Alberti vt ſpōſaliorum ſacra & ritus perageret. Clemens de aduentu certior factus, eò loci vbi in continentem erant egreſſuri, miſit Cardinales Aldobrandinum nepotem aliūmque titulo Diui Clementis, cum effuſiſſimo delectu Cardinalium Antiſtitumque ac equeſtrium nobiliū, illi Auguſtæ carrucam offerunt, inſigniter fabrefactam aurique puriſſimi laminis interlitam vſque ad rotarum ferruminationem, quam terni iugales niuei epihipiis ſericis & aureis inſtrati trahebant: illa Auguſta Archiduciſſa & Albertus deuehuntur, ad portam vrbis occurrit Hiſpanus orator, & herili ſponſæ lecticam intexto auro ſtragulis opertam vice ferri argento compactam, mulabuſque inſtar Olorum albicantibus (quod in hoc pecore mirum eſt) tractam, cum rheda non imparis ornatus, aurigis vtramq; agitantib. aureo veſtitu micantibus offert ingreſſa vrbem in factitiā extemporaneamq; domum deducitur expectatura Cardinalium Senatū, qui paulo poſt acceſſit & de aduentu regiiſq; hymeneis gratulatur: peracta breui concione aſcendit Auguſta equum album pacatum lenique greſſu incedentem, Archiduciſſa ſimiliter candidum ſonipedem eoque ornatu iam fuſco & inclinato die, vrbem tædis &

Auguſta ſubit Ferrariam.

facibus alioquin vndiquaque collucentem ingrediũtur, ordinem ducum procerũ equitum tum pontificiorum tum exterorũ prætereo, quod hæc ratio ad rem tẽporis & Annalium non faciat, satis sit indicasse, cum passim opuscula de hac pompa & apparatu variis linguis extent, ex quibus ista carptim delibauimus. Postridie audito sacro Põtificis, eius conuiuio Augusta, mater & Albertus excipiuntur. Luce dominica 15. Nouembris quæ sponsalitia fuit, atratæ vestes ob recẽs funus Philippi regis positæ, & in festas & geniales mutatæ. Augusta cãdida stola vittisque serici operis admirabilisq; texturæ redimita caput diademate, tota fulgens gẽmis, comitantib. geminis Cardinalibus subsequente Archiducissa matre & Alberto atq; augustissimo principũ delectu, in quibus Aumalius Gallici & Lothareni stẽmatis inclitus heros plurimum eminebat, ad Clementẽ in pontificalib. celebraturũ spõsa deducitur, hinc in solio aureo illinc Albertus media Archiducissa collocantur, præmissis missæ solẽnibus ad pontificem accedunt, mandatũ Hispaniæ regis ad Albertũ de ineundis peragendisq; suo & vicario nomine nuptiarũ ritib. perlegitur, quo perlecto probatoq; Clemens Margaridem Alberto Hispaniæ regis vicario despõdet, contra aliã mox personam induit Albertus, nam lecto mandato quod Isabella Clara Eugenia Duci Suessiæ miserat, illi despõdetur, his peractis tota Ferraria in cõuiuia, publicas cõmessationes, lusus, choreas, tripudia ouationes spectacula & circensia certamina effunditur. *Desponsatio.*

D.M.CXVIII. Mantuam paulo poſt regreſſi ſunt, vbi omni genere ſpectaculorum, conuiuiorum, artificiorum, deliciarumque, à Gonſaga nouendiali publico ſumptu, inemptis dapibus excepti ſunt, non immoror ſigillatim enarrandis his, quæ nullum opus poſt ſe relinquunt, quod in Annalibus ſtultus labor ſit qui ſeriũ prçcipit. Mantua digreſſi Mediolanum pergunt, & immorantur expectantes temperiem veris mariſque tranquilitatem. At ſinamus eos ibi deliciari, agere hilaria, increpare Zephyros morantes, redeamuſque in Belgium pro tædis Hymenæorum claſſicum Martis audituri, faceſque belli inſpecturi: in Hiſpaniam nuptiarum ergô Albertus migraturus, Tarraconenſi Thalaſſiarcho & proregi ſuo in mandatis dederat, vt inſtructiſſima acie in Iuliacenſem & Cliuenſem ditiones irrumperet, & quæcumque poſſet caſtra & vrbes ad Rhenum inuaderet, quarum præſidijs vadum & alueum fluminis haberet expeditum aduerſus Tranſrhenanas vrbes, quæ pro fœderatis Batauorum ſtabant, Tarraconenſis ex præcepto numeroſſimam aciem equitum peditumque vltra Mozam educit, ac in Iuliacenſi agro caſtra metatur, cumque propius Rheno acceſſiſſet, non longè à Colonia Agrippina, accitis coactiſque vndique ſcaphis, lintribus, lembis, & omni genere nauigiorum pedites tranſmittit, trabibuſque in modum ratium coagmentatis, machinas, tormenta equites & impedimenta caſtrorum

transſuehit. In Cliuenſi agro præter fidem & inducias, Tarraconenſis oppida & caſtra expugnat, diripit, prædatur, nihilque non hoſtile & barbarum facit. Mauricius Hollandiæ fœderatorum anteſignanus, his auditis confeſtim ex vrbibus educit præſidiarios milites, in inſula Gueldriæ caſtra collocat, & quà vadum erat decem machinas ad munimentum caſtrorum euehit, aggere & foſſa ſe cingit, proximaſque vrbes, *Zutphen Grolo & Brefort*, quæ in fide ſtabant præſidio firmat, hoc fræno exultantem longè latéque ſe effundentem Tarraconenſem compeſcuit. Nihilominus Hiſpanus mitior, armatus in inermes Cliuenſes ſæuit, multa oppida, caſtra & vicos expugnat, diripit, incendit, qua feritate plus æquò infenſi ordines Gueldriæ, Iuliacenſis & Cliuenſis dynaſtiæ, hînc ad Albertum oratores in Italiam & vbicumque locorum ſit, illînc ad Imperatorem Electoreſque celeriter mittunt, vt de Tarraconenſis perfidia, internecione & clade pluſquam Vandalica conquerantur. Albertus digreſſus ad nuptias, medio itinere audita querela, nec factum probat nec malis medetur, perfunctoriè oratoribus reſpondet, nihil in imperij fœderatos & clientes moliri Tarraconenſem, in Iuliacenſem agrum irrupiſſe, quo aditus & vadum Rheni hoſtibus præcludat, oppida & caſtella quæ prærepta ſint, in ſua eſſe clientela & bona fide, illa peropportunè reſtituturũ, apud Iuliacenſem agnatum fidem ſuam obſtringere. his

M.D.XCVIII.

Tarraconenſis Amiralij ſæuitia.

M.D.XCIIX. lenociniis demulcere incautos voluit Albertus, vt vicinorum gentiliumque dispendia suum lucrum faceret, fæda & cruenta in ista expeditione Hispanicæ feritatis, orthodoxi & nouatores æquè memorant, vel quæ Terei & Thyestis veteres fabulas superant, quæ omitto sciens, ne iniquus in gentem videar, quamuis nihil ad odium vel gratiam scribere sit animus. At silentium non patitur, expugnatio munitissimi propugnaculi ad Rhenum vulgo *Berk*, vt Tarraconensis ille toti Rheno ferociter imperaret, cōfestim admoueri machinas & murum concuti iubet, icta turri globus fulmineus igne candens, in dolium plenum puluere tormentario incidit hinc tantum incendiū dicto ocyus exarsit, vt tota arx conflagrarit vi sulphuris & nitri domibus mœnibusque latè funditusque euersis, ita vt duce præsidiario vstulato & lacero deditionem milites fecerint, hac lege vt cum sarcinis, armis vexillisque complicatis catapultario fune extincto, tympanis tubisque nihil concinentibus exirent, Tarraconensis ea victoria elatus finitimas vrbes occupat, castra expugnat, nulli mitis, omnibus ferox, cœptis ausisque magis horrenda moliebatur, nisi ingrauescentis brumæ rigor, & penuria commeatus, inuitè coercuissent: nam dietim cuilibet militum panis exiguus ægrè distribuebatur, cum ex Rheno potus affatim suppeteret. Vnde languor & macies castra peruasit, ita vt sensim furtimque milites dilaberentur. Tarracōēsis cum aduersus hye-

Obsidio vrbis vulgo Bery.

Casus mirabilis.

mem famemque pugnare non opis suæ crederet, in Vbios, Sicabros & Menapios aciẽ ad hyemandũ deducit. Diximus paulo antea Alexand. Mediceum Cardi. à Rege dimissum, ad vltimas vsque metas regni magna præsulum nobiliumque caterua in Allobrogum fines deductum, dum ibi subsidet in subalpina regione, vt se à longiori itinere reficeret, Secusiani quique lacum Lemanum accolunt, & Geneuæ sunt contermini, Capussinorum concionibus dissertationibusque cum ministris, vt laruam detractam viderunt, & amota nube fidei coruscantem fulgorem, derepentè incredibili omnium conspiratione qui tandiu ex lacu fecem hauserant, calcata illa spurcitie ad puros illimesque fontes orthodoxæ religionis redeunt, & quod stupeant posteri, sex millia circiter publicè sectam eiurant, à Medicæo medelam animæ deposcunt & impetrant, qui vniuersos vice & potestate suprema Pontifi. aris restituit, sparsasque & deuias tandiu oues ad caulas æterni vniusque pastoris reduxit. Post victam Bellonam Martemque exarmatum ab illo Alexandro, ad immortalitatem summus & Herculeus labor deerat, expugnare Tartara, spoliare Auernum, & ex Orco tot sontes animas elicere & insontes facere. Immortali opere absoluto, per Rhetos Romam contendit, atque inuio illo itinere qui superatis tot bellis adeo gloriosus erat, Italorum principum triumphis ouationibus & conuiuiis se subduxit.

M.D.XCIIX.

Conuersio acceolarum qui in confinio Geneuæ sunt.

Expiantur a Cardinale Medicæo.

M.D.XCIIX. Hoc anno Hollandici, quos merito dicam non tam Arctonautas quam Argonautas, vt qui nauigandi peritia Graios illos naucleros superant, ingentem classem ad Eoas occiduasque Indias adornant, tam sumptuoso apparatu quàm infœlici exitu nauibus vi tempestatũ sparsis lacerisque, proretis & nauarchis interceptis, cæsisque à Barbaris accolis, dum illi se incautius gerunt, nec Vlyssæa prudentia à Poliphemis & Lestrigonibus sibi prospiciunt.

In Hybernia, aduersus Comitem Tyriũ cõfœderatosque accolas, pro retinenda religione orthodoxa, infœliciter pugnauit Anglus, iugum illius, Hyberni cum odio gentis tum amore insuperabili auitæ fidei detrectabant, accitis auxiliaribus Hispanis, non quòd eos minus oderint, sed quod rerum angustiæ etiam à quocumque suppetias deposcere adigiant: Britannos Anglos Scotosque vbertas insulæ, cœli temperies, insectorum reptiliumque venenatorum nescia tellus (ferunt enim illam insulam serpentes & Cylindros & id genus noxium & virosum non pati, quinimò si aliunde inuectum sit vi occulta cœli aut soli enecare, vt de Melitensi insula id ipsum iactant) pellectauit, pugnacissimis gentibus facile fuit rudem & imbellem populum vincere, quibus ingentia corpora, obtusa mens, exoticis artibus nihil exculta, tollerabile iugum & ferenda ab illis seruitus erat, nisi imperata noua religione, pessimam omnium seruitutem Angli indixissent. Tyrius ille

ille comes insulæ regulus, in verba Elizabethæ Anglicanæ iuraturum spoponderat, dũmodo sibi populisque de antiquo & veteri cultu, abundè cautum esset, ac de re illa longa illi fuit oratio & dissertatio cum comite Exessæ illuc misso, vt insulam gentemque Angliæ subderet: hinc per æmulos & delatores Essexæ comes, in odium Elizabethæ adducitur, quo tantopere exarsit, vt quem in delicijs habebat, gerebatque in oculis nedũ illi oculos sed lucem & caput, ferali nec insolenti muliebri ingenio laniena ademerit, qua suo loco pro ordine temporum nostra hæc pagina rubescet, Anglicana flagitij diritate æternùm erubescet, moriensque singultibus vocibusque repetitis, olim amantissimo parentabit. M.D.XCIIX. *Comes Essexa in suspicionẽ & odium Elisabethæ venit.*

Vt ab incunabulis suis Lutetia regni caput fuit, vtque Cæsar de se ipso profitetur, Lutetiam Parisiorum consilium transtulisse, sic Clerus Gallicanus comitia publica indixit, quò in Ecclesiam qui corrupti mores irrepserant, emendarẽtur: Guesleus Archipræsul Turonicus longa corona Antistitum septus, luculenta concione orator Cleri, à Rege deposcit, vt cum bona eius venia Synodus Tridentina (Gallicanę Ecclesiæ regnique libertate & iure saluis) seruetur, vt ad Prælaturas, cœnobia aliaque infulata beneficia, quæ fœdere Bononiensi elogijs & commendationi regiæ subiacent, nominandi Antistitis prærogatiuam abdicaret, Palladio veteri Galliæ è cœlo vbi profugit in terras euocato, vt an- *Morte afficitur Comes Essexa.* *Postulatio Cleri Gallicani perorãte Gueslao Turonensi Aresia.*

M.D.XCIIX. nonæ, ſtipendia, aliæuè indictiones & vectigalia aulicis mereque profanis ex cenſibus reditibuſque Eccleſiæ tollerentur, ipſaque ſacerdotia libera ſolutaque ab omni onere in poſterum poſſeſſoribus relinquerentur, vt Baſilicæ & penè collapſæ vetuſtate & incuria Diuorum ædes ſarciantur, diſterminenturque à laicorum profanis ædibus, ne promiſcuo conuictu & vicinia vt olim & nunc inquinentur, vt beneficiorum reſeruationes quæ ominoſæ ſunt & votũ inducunt captandæ mortis alienæ, inauſpicatæ & ferales penitus abrogentur, ne iunior vegetiorque ſenis & emeriti exuuias ſpe & inhiatione hauriat, vtque mutua inter Regem & Clerum ſuper decimarum indictionibus pacta illibata rataque maneant, Clerum obnixè deprecari, ne huiuſcemodi poſtulata rex auerſaretur, ſed qua ſemper fuit in Dei miniſtros animi propenſione, vt æqui bonique conſuleret. Hæc vbi dicta dedit Gueſleus, ad iſta Rex: *Non inficior (ô lumina Gallicanæ Eccleſiæ) ſacri Præſules vera moneri, ſed me neque authorẽ neque ſuaſorẽ habent Regiæ nominationes, lõgo ſæculo ortũ meũ & auſpicia regnãdi ante ceſſerunt, æſtuante bello vt fieri ſolet in magnis & publicis incẽdijs ad proximas aquas, hoc eſt ad quod maximè neceſſarium concurritur, ſedato illo, & pace firmata, in poſterum pro ratione temporum, Quiritationibus veſtris indulgebitur, non ſum dubius Religionem & Iuſtitiam duo eſſe fulcra columnas & axes quibus ſtantibus inclinantibuſque regnum ſtat, vel ca-*

Regis ad Cleri Oratores reſponſio.

M.D.XCIIX.

dit, vertitur, aut euertitur, quod si penitus exularent, reduces facerem, efficiam vt Ecclesia eniteat eoque sit statu & splendore, quo ante centum annos efflorescebat, tum mea salutis causa, tum vestri priuati commodi, sed vna dies vt fert Gallica paræmia non condidit Lutetiam, efficite exemplo probata vita, vt apud Gallos plus valeant boni mores, quàm bona leges, me mei officij memorem facitis, contrà vos ego vestri memores esse volo; exhinc nos vicissim æmulantes, bonum ritè & rectè operemur, si omnibus ea mens est & studium res in vado est. proaui Reges vos verbis inescarunt, ego verò factis me virum præstabo, in cute totus canus sum, intus verò aureus, ad consistorij intimi Consiliarios de libellis supplicibus mandatum dabo, vt æquè postulatis vltro annuant, omni genere officiorum Clerum Gallicanum demereri & obstrictum facere, quacumque beneuolentia enitar. ad Verbum mihi operæ precium fuit, regium responsum pari argutia & venustate sermonis adæquare.

At ne hymenæis tædisque connubialibus sola Hispania exultet, Gallia huius lætitiæ sibi partem vindicat desponsata Catharina Regis Christianiss. germana vnica sorore Lothareni ducis principi filio, operosè admodum per internuncios peractum connubium, tum ob imparem religionis cultum, tum quod ægrè admodum à Gallia ab Aula & sinu fraterno diuelli, & in exteram gentem licet finitimam traduci ferret, recogitabat illa olim à socero Lothareno, ab Hispa-

Coniugium Catharina Borbonia cũ Lothareno principe.

M.D.XCIIX. no Rege Philippo, ab Henrico 3. Franciæ & Poloniæ rege, ab Insubrum & Allobrogum duce, denique à potentissimis riualibus expetitam, sed num fato obluctari fas mortalibus? destinari cœlo spōsalia, solo perfici, voce vulgari & verissima dictum est. nupta nullis orthodoxorum consilijs, rationibus, dissertationibus, ad verum cultum impelli potuit, tenax propositi, ministrorū susurris & fascinationibus ita præpedita, vt soceri, mariti, Regis Christianissimi omniūque eruditissimorum monitis se se immutabilem præbuerit, rata constantiæ summam laudem promereri, quod vna tot lenocinia & molimina superasset, ministri hac gloriæ titillatione mētem illius demulcebant.

Sarmatæ Sigismundum Sueciæ & Gotiæ regem, lege patria ad Polonicum regnum omnium suffragijs delegerāt, rati duo regna vno moderatore tranquilliora & aduersus communem hostem potentiora fore, sed lōgè aliter accidit, nam qui relictus erat in Suecia prorex Sigismundi auunculus, multa pro libidine contra antiquæ religionis ritus, & plus quàm deceret vicarium moliebatur, vtque in ordinem cogeret à Palatinis proceribusque Polonicis impetrata profectione, nauali classe *Colmarum* Sueciæ oppidum appulit, Prorex auunculus Augustanæ confessionis sectarius, vbi aduentum regis subolfecit, affectati regni & manifestæ tyrānidis mētem aperit, cogit exercitum, nepoti regi it obuiam, non vna pugna fatigat & lacessit,

Rex Polonus in Suecicum suum, aliud regnum proficiscitur.

varia alea Martis, dumque arma pudor excutit, belli exitum veritus per fœciales de pace oratum mittit, quos non audijt Sigismundus vt qui Regem à subdito & vicario cui regnum auitum credidisset, legem pati inglorium & ignauum putaret. Sigismundus vrget bello fœdifragum, vrbes obsidet, & ferro sibi viam facit, rursus vt de iure sic de pugna dubius, nuncios de pace mittit auunculus, quibus denuo aspectum & affatũ negat Sarmata, parat se pugnæ, quam detrectat hostis callidus, Polonicus exercitus hinc sumpta fiducia somno & incuriæ se dedit, quod cum per exploratores subdolus insidiator detexisset, somniculosos & oscitantes Sarmatas inuadit, & obuios quosque trucidat, ac in fugã vertit. Rex qui non hanc vicem pugnæ animo conceperat, cum iam in manu sibi esse victoriã crederet, ne hosti pateret effugium, pontes fluminum deiecerat, vectoria nauigia imis fluctibus depresserat, quod suorũ stragẽ auxit, nam qui fuga salutem sibi quærebant, (quod abiectis armis penè omnibus vnũ fuit incolumitatis perfugium) adacti sunt in medios fluctus ruere, qui altitudine fluminum magna ex parte absorpti sunt, Regem equi pernicitas, & syluarũ latebræ per auia errantẽ ærumnosè seruarunt, sic vice versa qui toties de pace oratores neglexerat, ipsam per suos demissé rogat, quæ tandẽ illi ingloria & iniqua, magnoque dispendio verius empta fuit quàm æquis conditionibus concessa. Accessit huic cladi sæuitia maris, dum enim Sar-

M.D.XCIX.

Rex Poloniæ vincitur ab auunculo vicario in Regno Suecia.

Fuga Polonorũ ipsiusque Regis.

M.D.XCIIX. matiam repetit, deiecta classe ruptis nauibus salo vt solo æquè conflictatus, pluribus suorum naufragio ademptis, ægrè è fluctibus ad regni littora enatauit.

Turca Varradinum obsidet. Autumno appetente Turca, castris potentissimis Transyluaniæ metropolim Varradinum, obsidione cingit, præfectus vrbis vir ad præsidium solers, bellica laude & litterarum peritia insignis, tacita consilia & molimina occultæ obsidionis longè antea subolfecerat, & ne propulsandæ tantæ vi impar esset, vel per incuriam in obsessa vrbe desideraretur abundè prospexit, telis machinis, puluere sulphureo, annona, pabulo, commeatu denique omni penu se affatim instruxerat, ille bellicè facundus concione Tyrtea militum animos ad castri propugnationem accendit, qui hoc classico facti imperterriti, quantūuis stupendum Turcicū apparatum despiciunt, vrbs vt quæ arieti & balistis impar esset, exuritur, in arcē Christiani se recipiunt, in ædium ambustarum areas succedunt Barbari eo numero, qui vel legentibus terrorem faciat, subrepunt fossæ & aggeti, lacunas & palustrem aquam fossæ exhauriunt, vliginem & limum exsiccant, substratisque viminibus nemorumque fragminibus calcabilem faciunt, murum quatiunt, inuictus ille præfectus iureiurando milites adigit, ne quis de deditione verba faceret, nisi præsenti discrimine vitæ, fortissimi commilitones vicissim castri arces & propugnacula diuidunt, ille hunc aggerem, iste hanc arcem, alius aliud propugnaculum, denique nulla

pars muri ſuo ſingulari & ad id potiſſimũ re- M.D.XCIIX.
licto propugnatore & præſidio vacat, omnibuſque & ſingulis vna mens & cura fuit ne incauti, improuiſi & incuſtoditi inuaderentur. Turcæ riuulum quo ſaxum molare ad comminuendum triticum voluitur, auerterant, per cuniculos molem ingentem caſtri furtiuis foſſorum operibus excindere moliuntur, hac detecta ſubterranea fraude, aduerſariis molitionibus, quatuor præcipuæ fortitudinis equites, hoc vulgus cuniculariorum abigunt, bidentes, vncos, harpagines, auferunt, ſed mox fodinas repetunt, dumque effuſiſſimis turbis altius ſuffodiunt & in terræ penetralia deſcẽdunt, ſcaturigines vberrimè enaſcuntur, artemque omnem cunicularíam irritam faciunt, ita vt ignoti latices ad ſalutem Chriſtianorum diuinitus exorti crederẽtur. Vngarici qui præſidio relicti erãt in propugnaculo ligneo, noctiũ vigiliis fracti, vbi grauior ſomnus eos demerſit, à Turca inuaduntur, tormentarium puluerem in cuniculis abditum accendunt, at vis illius in barbaros diſploditur & impetum fecit, ita vt chaſmate & hiatibus terræ non pauci conditi fuerint, Turcæ nihil deterriti, quernam fabricam inuadunt ſed inani conatu, internecione octo Turcicarum cohortium vnde ſuperſtitum magna cõſternatio, ferunt in ipſo æſtu Martis, fœminam ſeu Lacenam & Panthaſileam haſtili longè depuliſſe inſultantes barbaros, nec maſculo facinore prius deſtitiſſe, quàm grauiter ſaucia ad curam vulnerũ

Muliebre facinus egregium.

M.D.XCIIX. abire coacta sit. Nihilominus iterum atque iterũ Barbari, qua parte non erũpebant scaturigines, cuniculorum artes tentant, maiore quàm vsquam antea pulueris aceruo. sed res mira & relatu omnino digna contigit, duo Turcica mancipia ingẽtem sarcinã pulueris deferebant, Christianus ignium bellicorum artifex, in eos iacula flammentia tam certo iactu torquet, vt admota pulueri, leui attactu ignem concitarint, qui sequaci tractu in cõgeriem pulueris seu ad pabulũ repentè oberrans, in fumum & cinerem tam operosum laborem Turcarũ conuertit. Hac decumana clade penitus fracti Cal. Nouembris castra submouent, & grauissima obsidione laceram nutantem & propè lapsuram arcem, liberam relinqunt. Aliunde nõ fœlicius Christiani ad Budam pugnarunt, nam 15. Octobris intercepto à Christianis propugnaculo, quod vocant *Potentiane* ita sæuo Marte & angustijs coacti ciues, vt ad deditionem prece clamoribus eiulatu Turcicum propugnatorem cogerent, fecissetque sed æmulis præfectis audacior factus, cæli intẽperie magis quàm armis vrbem protegit. imbres enim effusissimi catapultarum vsum ademerant, ita vt relicta obsidione Christiani in hyberna se cõtulerint. Tota hæc hymes nimbosa fuit cuius illuuie Tyberis prodigiosè Romæ intumuit. At dũ Clemens nimiũ Pado immoratur, Domini natalitia celebraturus Ferraria Romã redit, Tybrim indignantem & despumantem inue-

Casus mirabilis.

nit, vel maiori elluuie quàm olim ſubcognomine & anteceſſore Clement. 7. mihi ſeruo in ſcrinijs, ad fulciendam fidem eorum quæ ſcribo, Tyberini diluuij non damna ſed portenta ſtupenda ipſo relatu. at quantum fuerit vel hoc vno conijcere licet, quod Romæ, quæ peculiari elogio ſanctitatis commendatur, à qua totus orbis colendi ius & exempla capit, ipſo die natali Seruatoris, in decliui tota vrbe, nulla ſacra in Baſilicis peracta, cum fluctibus omnia tenerentur, vt non ſolum in tabulata & editiora loca & delubra profugi vndis non leuiter infeſtarentur: Diui Bartholomei vna ædes quamquam prona & depreſſa parte vrbis, nullos fluctuum aſſultus ſenſit: irrideāt illa, qui nedū humana ſed quæ ſunt vltra vim mortalem: tamen Apoſtolici corporis reliquiis piè & religiosè creditū Tyberim ſuam ibi exarmaſſe feritatem. Clemēs parte illa quæ ſeptem-geminis collibus editior eſt, ciuium cum vndis & fame luctantem vicem miſeratus, qua parte potuit auxilia, & ſolatium ſubminiſtrabat, vt ſubitaneum eſt incrementum fluminis, ſic celerrimè decreſcit, improuiſa autem nocte intumuit, dum ſtratis quieſcitur, ima omnia occupantur, quadraginta circiter captiui qui turre incluſi erant, ſuperante fluctu nemine opem ferente obruuntur, nunquam verius & magis ad rem, Flacci de Tyberis illuuie querela à Romanus vſurpari potuit.

M.D.XCIIX.

Inundatio Tyberis.

Vidimus flauum Tyberim retortis,
Littore Etbruſco violenter vndis

Ode. 2. li. 1.

M.D.XCIIX.

Ire deiectum monumenta Regis
Templaque Vestæ.

Veruineo fœdere, Rex Christianiss. Elizabetham vt fœderatam, & dum bello ipso dubiam fidem fortuna ferret, non illi parcè nec auariter auxiliatricem comprehendi enixè postulauerat, quasi fastidientem impellit & vrget ad fœdus, Bononiam ad Oceanum mutuis colloquiis, de pace inter illam & Hispanum vltro obtulit, vicissim legati annuebant, sed dum in sedendi & præeundi ordinibus tempus terunt, & decertant de sedibus, paci nullam sedem & locum relinquunt, Reges Galliæ in publicis comitiis sunt citra controuersiam, Romæ in Synodis, in Germanici imperij consessu, ac vbique gentium antecedunt omnes, vnumque Regem Christianiss. agnoscit Bysantinus Imperator, ita vt quotquot Christiani suas ditiones peragrant, nomine Gallico & sub vmbra liliorum se protegunt, sic rei iampridem ratæ & indubiæ Hispani in primordiis consessus Veruinei fasces submiserunt, & primogenito Ecclesiæ recentiores Christiani loco cesserunt.

Irritum colloquium de pace inter Hispanum & Anglam.

Regibus Galliæ de prima sedendi prærogatiua nulla sit controuersia.

Clemens VIII. vt ex Antecessoribus nonnulli, immundis hominibus cōchiliatum galerum & purpuram non inquinauit, sed collata illa eruditione & pietate inclytis hominibus, iam infuscatam, & obscuriorem detersit. Summa enim illa dignitas (nec enim altius sacerdotum euehi potest) iampridem numero laborabat & viluerat, cum sub Eua-

risto, vel vt aliis placet, sub Anacleto, non plures quam quatuordecim instituti fuissent Cardinales, quod olim Roma sub Cæsaribus in totidem regiones distributa fuisset, gentilitate enim eliminata vbi caput imperij fuerat, Christus seruator lapidẽ angularem, Ecclesiæ ibi fundatam esse, & potestatem imperij in sacerdotij dignitatem conuerti voluit: dehinc Cardinalium excreuit numerus, & vt Ethnicus ille, creuerunt & opes, & opum furiosa libido, creati 60. qui totidem discipulos referrent, teste & arbitro Petro à monte, in monarchia consiliorum, sed fines istos mortalium ambitus egressus est, quandoquidem Zarabella doctor purpuratus, dolet suo æuo 236. fuisse, qui Romano ostro & murice coruscarent; Iulius II. & alij vitæ solutioris, impuberibus propudiosisque hominibus (quasi gemmã in lutum, violas involutabrũ demergerent) cõtulit, sed lõgè alter ab illis Clemens qui purpuræ aurum intexuit, hoc est purissimis Cleri luminibus aureisque hominibus, summum hunc galeri honorem indulsit, ita vt non ab illo tam exornentur quàm exornent illum, quod si in Ecclesia is semper delectus habeatur, procul dubiò primæuum & qualem sæculo Apostolico habuit nitorem recipiet: cooptati in sacrum colloquium fuere Petrus Aldobrandinus, Bartholo. Cæsius, Franciscus de Sourdis, Cæsar Baronius, Bellarminius, & plures, duo illi stilo meo non indigent qui celebritate sui nominis totum orbem impleuerunt, vt merito diuini vatis illud vsurpare possint.

M.D.XCIIX.

Sub Euaristo & Anacleto 14. Cardin. tantum.

Effusior numerus Cardinalium.

Creatio Cardinalem.

M.D.XCIIX.

Quæ regio nostri non plena laboris.

Ille, Pontificum Cæsarumque discussis temporibus, fastos Annalesque Ecclesiæ, mole stupenda operum, labore cum annorum curriculis increscenti conscripsit, centuriatorum Madeburgensium probra diluit, mendacia detexit, fabulas explosit, vt verè Cæsar & antesignanus, Centuriones istos ensem & clipeum abiicere, manus dare, herbamque porrigere cogat. Alter cote dissertationis ingenia exacuit, ad configendam hæresim ex Pharetra scripturarum acuti mucronis iacula subministrat, suisque controuersiis effecit vt in posterum controuersiæ esse desinant. Et volucris fugit dies, & anni labuntur, occidunt sed redeunt Soles, at mortalibus longe sors aduersa, cum enim breuis illa lux occidit longa illis dormienda nox est: Finis huius anni vitæ Germani Audeberti finem imposuit. Ille æuo natus cuius impoliti, & rudis scabriciem ascia politioris doctrinæ, Fran. I. accitis vndique magnitudine præmiorum in re literaria principibus viris perpoliuit: in Galliam tunc temporis penè ignotas Musas & Latiam poesim ex Italia elicuit Audebertus, ad quam cum à natura faberrimè esset efformatus, in eius delitijs tota vita longè ab omni ambitu placidè conquieuit, ex peregrinatione Italica, quam adolescentior perfecerat, cum multa scitu dignissima penitissimè obseruasset mandassetque priuatis commentarijs, vt oculus ille Europæ, sedes Romulidum, exuuijs reliquijsque colen-

Elogia Baronij & Bellarmini.

Encomium Germani Audeberti Aurelij.

dæ vetustatis abundat, principes vrbes Romam, Venetias, & Parthenopem, Epico opere laudauit, à re laudata laudem amplissimam cõsecutus & præmium plenissimè gloriosum: Gregorius enim 14. ac Veneti illum ciuitatis iure & equestris ordinis dignitate donarunt, effusius Veneti, qui per oratorem suum in suburbano Tybure Gentiliaco, assidente spectaculo & conuiuio longa corona hominum litteratissimorum, Audebertum torque aureo diui Marci insigniuerunt: Itali, nostris vel tacitè probrum obijciunt, illi enim nec tantillum scriptorem inglorium vel indonatum sinunt, nostrates vel à scriptore ipso pro dedicatis lucubrationibus vectigal exigerent, eò fastus euecti vt à sui nominis titulo liminarem paginam vt plurimum promereri credant, quasi ab hedera falernum famam capiat; nec iam mirum est si bonæ artes neglectius colantur & penitus collapsæ sint: audiant illi veterem querimoniam æui minus obsoleti in litteris.

M.D.XCIIX.

Gergo.14. Roma. ciuem Veneti suum crearunt Audebertũ quod Romam & Venetias Epico opere laudasset.

Sint Mæcenates, nõ deerunt Flacce Marones.

At exterorum munificentia non illiberalior, erga indigenam suum Audebertum, Henr. III. qui ipsum gentemque suam futurosque ab illa, patriciatu & nobilitate insigniuit, & quod summi decoris testimonium est, in fastigio stemmatum Audeberto geminos flores liliorum permisit, ille autem vitæ tranquillioris cupidissimus, cum sola fama auspice altiora appetere posset, in præfectura Aureliana, vectigalium & indictionum vltrò

Henr. III. Audeb. Ius nobilium suæque genti liliorum duos flosculos in acumine stemmatum indulsit.

M.D.XCIIX. consenuit, cum vero Henric. III. quem vocant præsidem in eo tribunali creasset, æuo& meritis præcellentem Audebertum antecedere consistoriali decreto iussit. Filius in Armorico Senatu conscriptus, probitate& eruditione patri quàm simillimus, ex mœrore vt credibile est, post diem quintum mortuus, eodem familiari sepulchro includitur, marmorea tabula incisis versibus Audeberti cothurno longè inferioribus, quos tamen magis ob fidem quàm venustatem & mundiciem è conditorio excerptos prætermissos esse nolui.

Audebertorum Germani patris, & Nicolai filij Titulus.

AVdebertorum si quis depingere laudes
Cogitet, ille sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanè sapiens, Solem illustrare laboret,
Parcendum verbis igitur, vanoque labori
Sit dixisse satis, situs hic iacet Audebertus
Et pater & natus, Patris citò fata sequutus.
Nominat hæc quisquis sincera nomina lingua
Virtutum & laudum Gazas, simul eruit omnes
Quas qui nescierit communis luminis expers
Credatur, furuis semper vixisse sub antris.

RODOLPHI BOTEREI
IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SEXTVS.

Vperiore anno pacta connubialia Heroinæ Nauarreæ cũ Lothareno principe delibauimus, nunc deducẽda ad thalamum: tabulis nuptialibus cautum erat, eam pro fundis dotalibus, ducatus Albregensem, Armeniacum, & Ruthenensem habituram, eorumque titulis & elogiis in posterum nominandam, & ad liberos si extarent, res huiusmodi dotales loco maternæ hæreditatis deuenirent, de dote & dotalitiis vtrinque sedulò prouisum, sed de inauguratione sacrisque ritibus coniugij, more maiorum vna vrgebat religionis disparitas, fixum immotumque animo spõsę manebat, nõ mutare cultũ,

M. D. XCIX. *Heroina Navarrea nuptias inire ritu Catholico recusat.*

æmula matris Ioannæ Nauarreorũ Augustæ, quam sibi perpetuò ad imitandum, ad eiusque normam & constantiam in religione hærere sibi proposuerat, Regi & sponsomonẽntibus vt vel illo actu orthodoxo nuptias nõ abnueret, respondet & caussatur, sibi leuitati probro datũ iri si ad catholicã reuerteretur, cum ab ea ad eamquam profitebatur, reuersa esset (nam vt obiter moneam veteri & Romana nõ leui tinctura & educatione imbuta fuerat) nihilominus vt erat benè morata Herois, credula sapienter monentibus, & vltra sexum litterata, Lothareno coniugi iniussa & vltro annuerat, si errare doceretur ab errantibus defecturam, nihil non Rex tentauit, nulla consilia, dissertationes, blanda, acerba colloquia nihilque apud mortales immortalesque, Rex prætermisit, quô eam ad aras reduceret, quamuis illi nullũ efficacius ad imitandum exemplum, quàm ipsa Regis vltronea cœlitusque præmonita ad Ecclesiam reuersio, tandem cum surdam moneret, quæ & pertinacia apud suos demereri crederet, Rex qui vel priuato exemplo nouit suaderi posse non imperari religionem, animos & affectus haud posse coerceri, publicè profitetur, de religione sorori liberam mentem facere, rogat tamen quô ad saniorem sibi viam præmuniat, vt Aulicas quasdam mulieres seu præstigiatrices, quæ illam fascinabant, aula & suo comitatu abigeret, quæ cum à cunis eam aluissent hinc sibi audendi suadendique pertinaciam, spiritus indomitos sumebant. Die sponsaliorum

sponsaliorum Lotharenus, cum fratre Valdemontio Comite quadringentis equitibus selectissimis Lutetiam aduenit, Rex venatum exiuetat, deflectitque in eam partam quâ Lothareno occurreret, vt in conspectum venere, in mutuos amplexus itur, fraternæque nuncupationis fit initium, coeuntibus equitum turmis, simul vrbem subeunt, ipsamque Lupatam quo sponsus it cœnatum & hospitatum assidente sponsa, cæna peracta in multam noctem choreæ & tripudia lususq; personatorum trahuntur, nutu & alloquiis de coniugio se lætissimam præbuit, vel hoc vno quod falsi vates arguisset, qui eam nulli vnquam nupturam somniauerant, quorum vaniloquia hoc Virgiliano delusit, *Grata superueniet quæ non sperabitur hora* id ipsum quę Latinè sciebat vsurpare solita tandem licet serior nacta est nuptias. At illa spem Regi & sponso fecerat, de mutanda religione si quam profitebatur nuperam & commentitiam esse doceretur, rès tātæ molis erat apud veteranam, ad id tamē pro Orthodoxis Andreas Valla, Phill. Guamachæus aliique primeæ classis inter Sorbonicos delecti, pro nouatoribus qui sunt inter eos primipili, at illi delibato colloquio arenæ sesubducunt, caussati res Theologicas argutiis & dissertationibus, quas sophisticas vocant, non esse discutiendas: cautè admodum hanc fugæ ansam præripuere, quod philosophicè nihil sciant, cum tamē sophiæ pars illa quam vocāt scholasticam, sit lapis & Cynosura per Symphle-

M. D. XCIX.

Rex ex occasione venandi Lothareno occurrit.

Arioli Augusta Nauarrea prædixerant nulli nupturam.

M. D. XCIX.

gadas opinionum, eamque hæreticæ prauitatis detegendæ artem quam Thomas Scotus ne cæteros nominem, instituerunt, dum tota Lutetia exitum publicæ disquisitionis expectat familiariter & penè domesticè Gordonio Scoto qui ad sociale certamen assumptus fuerat, vtebar. cui ego per multos annos in litium variis ambagibus operam impendi, ille auersus ab aliis, longè aliter sentiebat nec Missam auersabatur, sed veterem & qualis sæculo Tertulliani celebrabatur probabat, eamque suadere, inculcare in omni consessu eruditorum enitebatur, si fidem fallo, si somnia fingo, testes mihi erunt à decennio quotquot sunt in magno Consilio, qui Gordonium litium multarum hominem, alioquin optimum & eruditissimum nouerunt, qui tādiu Prætorianis Conscriptis dum lites suas cōmendat, ægregium opus de veteri Liturgia pollicebatur, sed vt est in prouerbio *citius pariant Elephantes*: postquam illa disputatione nihil profectum, visum regi & omnibus, sororis cōuersionem non nisi à numine esse promerendam, hoc vnum Regem torquebat, quo ritu coniugium iniretur, ministri ex more Gallico rem dirimendam asserebant, quo inualuit vt sponsus nuptam assumat ritu & moribus quibus assueuit, contra Lotharenus à profanis manibus rem sacram, quale est coniugium, non susceptutum profitetur. res ibat in longiorē moram, cum Rex quà summa est rerū agendarum solertia, rem tacitus apud se seruat ac tādē summo vespere sabathi sorori & Lothareno cōsilium aperit,

Nouatorum disputatio inanis.

M.D.XCIX.

vtrosque cum illuxerit vt ad nuptias parati sint monet, non abnuunt, ab vtroque rẽ impensissimè cupitam, ab illa potissimum quæ vno illo actu mendaces Ariolos esse voluit, adsunt illi sine strepitu & comitatu, & clanculum admissi in regis priuatum lararium, per Achiepiscopũ Rothomagẽsem fratrem nothum, vtrique catholico ritu copulãtur: peracta inauguratione vicissim ad suum colendi morẽ vterque diuertit. Illa cultu regio mundoque nuptiali ornata, in conuiuio, choreis, vt moris est se omnibus cõspicuam præbuit, Februario inclinante, Lutetia Lotharingiam abducitur, vt sponsi fines appetiuit, per municipia, oppida ac vbique locorum summis honoribus excipitur, Dux Nurui occursat, colit, obseruat officiosissimè, ita vt in eam semper visus sit effusior propensiorque, quã in proprios liberos, summam hanc lætitiam animorũq; coniunctionem interturbauit in religione dispar animus: nam quãto operosius, eius conuersionẽ socer & maritus à Diis hominibusque procurant, tanto ministrorũ & anilium pedissequarum pertinacitas huic voto obluctatur. Hinc tota Lotharingia ad conciliandam superorum gratiam, publicæ supplicationes decernuntur, irrequieta vota fiunt, quæ quod exaudita non sint, solius numinis abditũ est iudiciũ. In blasphemos qui in popinis triuiisq; & sparsim impunè numẽ peierãt, deuouẽt, Lud. 9. indigetis, Caroli 8. Ludouici 12. Henr. 2. Caroli 9. constitutiones Senatusc. 26. Ianuarii renouãtur, indictũque apparitoribus, lictoribus, prætositque vrbani

M.D. XCIX.

circumforaneis lustratoribus, vt per compita, popinas, Spheristeria & ludionũ diuersoria, DEO, Virgini genitrici, Diuisquè iniurios & imprecatores è vestigio comprehensos publico carceri mancipent. Arresto locũ dedit prouocatio à capituli Cœnomanẽsis iuridico, qui Nicolaum Mesleum dirarum noxarumque huiuscemodi reum, vestibus exutum indusiatumque ac tædiferum, ante Basilicam Diui Petri Cœnomanensis, illatã Deo & Virgini iniuriã facinus deprecari, adiecto in quinquennium exilio, extra regionis fines damnauerat. Triumuiri fiscales sceleris immanitate impulsi, horrendisque perditi hominis imprecationibus, vt verbo forensi dicitur *à minima* prouocant, Senatus rectè ab his prouocatum, mitiusque reum damnatum iudicat, pœnamque sic exasperat, vt carpento nudus & tædifer resti collo innexa ante ædem virginis Lutetianam, pronus in genua palam profiteretur, impiè, sacrilegè & scelestè in Deum & matrem virginem infanda verba protulisse, tam diri sceleris pœnitere, à numine Rege & Senatu veniam deposcere, hoc professo, linguam encausto perfodi & labia secari, ac in perpetuum tota Gallia extorrem esse iubet, adiectum Senatusconsulto vt acta capitalis inquisitionis exurãtur. Tanto sceleri pœna debita, nam veteri legum castigatione *per qua quis peccat membra punitur*, sic olim furi manus, seruo fugitiuo pes abscindebatur, nec immeritò lingua quæ Deum peierauit, numen deuouit, inque cæ-

Senatusconsultum in numinis peieratorẽ.

lum virus suum despumauir, stilo candenti perfossa est. At si censio illa in blasphemos, dietim, compitatim, vbique locorum obseruaretur (vt certè peræquum est) tortores, laminæ candentes deficerent, nam vbi non iuratur, aut verius vbi non peieratur? tā impunè, vt luce media, in Tribunali, in adytis, nedum in popinis aliisque officinis scelerum, mortales Diis ipsis procaces sint & iniurij. Supra annotauimus in Nannetensi consessu de pace inter subditos firmanda edictū conscriptum, cuius promulgationi Francici cleri synodus obstitit, quod eo priscæ libertati Ecclesiæ Gallicanæ nonnihil detractum suspicaretur, multa apud Regem Bertherius syndicus profatur, cuius supplices querelas cum Rex acerbius accepisset, ille demissè admodum nihil priuatim & ad rem suam, sed omnia ex publico mandato cleri, necessitate officij egisse, syndicatus ægrè suscepti Regem habere non suasorem tantum sed iussorem, muneri suo defuisse si postulationes Cleri prętermissas habuisset, Rex sedatior factus excusanti annuit, mandatque vt in Lutetiano consessu Præsulum expungeret, quid Edicto in rem seu detrimentum Ecclesiæ & Cleri foret: Pontificius orator Vicentinus Episcopus, nouitate edicti deterritus, regem itrogatum vt antiquare in religione subditos iubeat, si quid indulgendum nouatoribus id parcè fiat, æmulatum regem sibi spondet Proretas summos, qui interdum sæuitia maris, superante omnem artem, tempestati

M.D.XCIX.

Cleri apud Regem expostulatio Edicto Nannetensi.

M. D. XCIX.

cedunt, illa sedata clauum & rem nauticam pro consilio, non sorte & ventorum imperiis regunt, Pontificium legatum de statu Ecclesiastico securum rex esse iubet, At patres conscriptos curiarum regni, consortium dignitatum & promiscua nouatorum ad prȩfecturas euectio vehementer angebat, cum nullis prioribus edictis hac luce honorum effulserint, satis beatos esse quibus domi manere priuatos & quietos, & ab exiliis quasi post liminio reuersos datum fuerit. illi ex aduerso nulla deteriori nota esse notabiles magis obscuros & inglorios ac postremos omnium, quàm si dignitatibus excludantur, hoc symbolo non insigniri id extra homines esse, & in regno peregrinos, vt sunt apud Christianos recutiti quos vestis discolor circuncisos arguit & irridendos vulgo demonstrat. Rex ex Senatu accitis primoribus, apud eos cōceptis verbis quæ latinè vertere quàm proximè & verè enixus sum, ita profatur.

Concio Regis in Senatu penè ad verbum ex gallica expressa.

En iuridici proceres, me non regiis infulis conspicuum, diademate coruscantem, neque eo ornatu quo exteris principibus eorumque legatis interdum me spectabilem facio, sed priuatim & domesticè vulgari & quotidiano cultu, vt solet pater familias liberos suos & gentiles alloqui, verbo dicam, placet, rogo, vt Edicto Nannetensi calculum adiiciatis, bono pacis retinendæ scriptum putate, vt eam foris stabiliui sic domi & in penetralibus regni interturbatam esse volo, mihi vos morem gerere æquum est, vel vno solo quod Rex vobis sim, sed potissimum ingen-

tibus beneficiis, quibus vniuersos regni obstrictos habeo, vosque potissimum Curiæ Parisiensis Senatores, quos tandiu extorres, laribus penetralibusque prædiisque restitui mihi longe obnixius deuincti estis quàm proauis, illi iure gentilitio in regnum vocati allecti & assumpti, illud mihi eodem iure debitum ab æmulis & factiosis (absit iactãtia) recepi, subolfeci in Curia motus concitari, præcones Ecclesiasticos ad hoc impulsos, vt classicum rursus concinant, olim seueriter coerciti licet mitius essent concionati, hæc tuba Doliorum funestam congeriem ac coaceruationem cædemque antecessoris Regis acciuit, dabo operã ne hæc Hydra malorum renascatur, qui hanc publicam pestem aluerint summa capitis diminutione afficiam, qui tot obsessa mœnia & aggeres victor transilij, ego compitatim à furẽte vulgo congesta dolia transgrediar & pessumdabo: Romanæ sedis curam & cultum ne fucum & speciem obducant, auita elogia Christianissimi & primogeniti Ecclesiæ me satis officij mei memorem faciunt. qui mecum de Pontificis Romani gratia & amicitia contendunt, longè falluntur, cum illo sum coniunctior, illique alieniores, si stomachum faciant quoscumque duræ ceruicis vt inobsequentes perduelles & reos anathemate Pontificio feriendos curabo, despicata Edicta detrahunt regiæ maiestati, potissimum si ab his spernanturquos vindices & assertores esse oportet, qui Edicto obnitũtur, bellum sitiunt, rebus nouis student, vt rursus prædentur turbatas esse cupiũt M. D. XCIX.

M. D. XCIX. *velle meum pro ratione sit, à summis principibus in pacato imperio causa non solet exigi, subditis obsequij gloria relicta sit, non temerè excidit, intimi mei consistorij suasoribus Consiliariis ad intestini belli compescendos motus, vnum illis salubre remedium visum est: in vulgus abiit falsis rumoribus, me Heluetiorum aliorumque militũ vrgere copias, si facerem non nisi pro regni incolumitate factum, ex ante acta vita gestis existimandũ oportuit, sic nuper pro Ambiana obsidionis angustiis, me imperante & spectãte promulgata Edicta, ex quib. contracta pecunia, vrbis & regni publicæ incolumitati depellẽdisq; exteris hostibus tota cessit, olim gregariũ egi militem, nunc vt Rex loquor sic impero. At nullus vestrum est P. Conscripti qui non me quotannis de priuatis suis commodis interpellet, rogantibus do me facilem & propitium, vos non æquè mihi; cæterarum regni curiarum asperior seueritas nouatores procaciores fecit, vestra repulsa his similiter audendi insaniendique ansam non præbeat, non memoria excidit annis 1594. & 95. pollicitum illis ad ordinem purpuratorum viam non facturum, alia nunc rerum facies & status, cedendum tempori, eum tamen modum seruabo, vt quibus aditum faciam ad Curias quietè & probè se gerant. Ne iactate mihi istos Stoicos, qui adeo se orthodoxos concionibus profitẽtur, pingui sacerdotio vel opimo quotannis stipendio inclamantium ora obstruam, idem mihi sit iudiciũ de querulis & obstrepentibus in Edictum. efficite (per Deum rogo) vt qui flagitia oderint, sit amore virtutis non pœna*

formidine, si secus fecerint domitos faciam qui oderint metu supplicij, atque hinc emendatiores facti gratulabuntur, mihi vt filius solet patri. At pracones isti qui rursus tubam inflant, ad motus & factiones, verius animos, quàm ad bonos mores accendunt, hæc quidem liberius audentiusque faciunt, quia huc vsque impunè, cum tamen hæc tela meum caput feriant, efficiam tamen vt laureato non noceant, ac illa sint bruta obtusaque fulmina & sine ictu: praeconum huiuscemodi clamitantium remedijs, vt nunc intempestiuis vel acrioribus vti non est animus, non huius sanctionis quam tantopere diris deuouent, sum suasor vel author, sed qui antecessit Rex ipsum edixit: mihi lubet ratumque habeo: dolus & nequitia probro est omnibus, sed principis famam potissimum inquinat, cuius fides immoto cardine defixa & penè æterna esse debet. Obsequij speculum & exemplum sit vobis, olim Antesignanus vester Dux Mainius, praua & peiora anteactis monentibus respondit, se priuatim, omnesque subditos arctissimè mihi esse deuinctos, pro mea regnique incolumitate deuotum esse, vel eo potissimum quod vnus ego, omnibus Franciæ supremum exitium molientibus obluctatus sim, & iam collapsæ sim restitutor: Quod si qui caput fuit fœderatorum, ita de me cordatè & propensè loquitur, quid vos agere oportet? quos ego ex faucibus intestini belli ereptos, errones hospitesque laribus vestris restitui? indulgete supplicibus verbis, quod verbis minacibus non abnueritis, imperata aut potius à me rogata facite, nec mihi ab edicto pri-

M.D.XCIX. *uatim sed publicè consultum putate* : talia apud Consc. patr. ore rotundo, & qua est extemporanea facundia Rex perorauit, hic sacer affatus & viuæ vocis oraculum, obluctantium animos emolliuit, & quam Rex obduxit temporum necessitas Edicto summum fuit patrocinium, cunctanter tamen vt solet in rebus arduis quibusque auersamur ægrè annuitur, Edicto Nannetensi Senatus decretum intercessit, cuius apices & capita sigillatim non recenseo, quod ea in vulgari tritura sint, hoc tamen boni attulit publicatio, vt in oppidis castrisque quibus nouatores imperant, quasi post-liminio à tot annis Lithurgia & Pontificij ritus profligati restituti sint, Rupellæ potissimum, ne huius fœderationis cæteras vrbes recenseam vbi vel non paruo numero latentes orthodoxi, rem magis cupitam quàm speratam incredibili lætitia exceperunt.

In Belgio sub-præfectus Alberti Andreas Cardinalis, programmate cum Batauis fari, agere, negotiari, & ciuilis vitæ cætera munia obire seuerissimè prohibet, ratus iilis qui beneuolentia & propensione fiunt deteriores, & security ferociunt, par esse referendum & acerbitate pœnarum esse coercendos, at longè aliter contigit, cum hi sint quos potius frangas quàm corrigas, hinc exasperati ad omne genus feritatis, sæuitiæ vastitatis bellicæ, animos & vires conuertunt, vt minacia hæc programmata, non tam aquam quàm oleum æstuanti bello infuderint.

Diximus supra Augustam Hispaniæ post Ferariensem desponsationē Mediolani constitisse, donec Bruma tepesceret, ver appareret & mare sedatius fieret. Februo desinente Mediolano Genuam appetit, triremes Ligusticas, arte & opere exquisitissimo fabrefactas, Remigum trigeminis ordinibus instructissimas conscendit Sauonem delata, sæuitati maris cedit, mitigato Niceam appulit, vbi ab Insubrum principe magnificè excepta, dehinc Tholonem ac Massiliam vbi à nausea & iactatione sali tantillum recreatur, Guisius prorex nullum genus lautitiæ, apparatus, vrbanitatis deliciarum prætermisit vice regia, vrbis illi & promiscuè Aulico comitatui totique classi liberrimum ingressum obtulit, grates agit vt quæ in continentē egredi noluerit. Albertus comite Aumalio Diui Victoris suburbanū cœnobiū, martyris sacris pignorib. toto orbe celeberrimū voti & pietatis ergò inuisit, demirati sunt Hispani Gallicā comitatē vrbanitatēque, ac ingeniū effusum minus suspicax tenaxq; veteris odij, recenti cōmeatu & exquisitissimis epulis Guisius triremes regias instruxit, tandē illucescente sudo & paccato cælo, ex arce quā vulgo *If* nūcupāt, in altū classis progredi tur. At cū nulla sit fides pelago, repētè exoritur fœda tēpestas, quę prçuisa nauarchis hisq; monētibus, Doria Architalassus classē in vado locat: qui in portu Masiliēsi magnū illum laborē spectabāt tā sęuo mari indignātibusq; procellis, triremes impares ac vi tēpestatis vel M. D. XCIX.

M.D.XCIX.

laceras vel mersas luctuosum Neptuno soluisse vectigal credebant, sed vt in simili discrimine Cæsar nautis vim pelagi pertimescentibus respondit *Fortunam Cæsaris vehitis*: sic naucleri fortunam Augustæ, tot ducum & principum vehebant, puduitque mare, tanta iactura in posterum diris & deuotionibus infame fieri, tandem mitescentibus ventis & pelago remissiore soluunt & fauente cælo Barcinonem deueniunt, hinc missi per stationarios equos, qui Hispaniæ regem ventos & procellas increpantem, nec tantas moras pelagi ferentem, de aduentu sponsæ certiorem facerét, qui beauit illum tanto nuncio non indonatus fuit. At ille appellenti Marchionem *Denia* gratulatum mittit, sed vt priscus ille *tolle moras omnes non patienter amo* Rex desiderio videndæ coniugis, veste mentitus alium, Augustam regia vice salutat, non ita tamen personam callidè induit nec vultum fingere potuit, vt pro rege non sit agnitus, prima ibi oscula delibauit. Interea Valentiæ incredibilis rerum omnium apparatus instruitur, quem vt operissimum & longiori oratione quàm ferat suscepti operis ratio, describendum prætermitto, nota tamen indiget, Hispaniæ regem velleris aurei torque Albertum, Castellæ Amirallum & Doriam Genuensem patricium ac in Ligustico mari nauticæ præfectum, insigniuisse, vbi vero ludis, choreis conuiuiis ac huiuscemodi deliciis abundè indultum, vt quantumuis exquisitarum voluptatum capit satietas, Al-

Augusta Hispaniam ingreditur.

Rex sponsam personatus inuisit.

bertus Isabellam domum ad Belgicas ditiones deducit ipso sulcato æquore per easdem triremes Genuam appellunt, hinc Ticinum carpentis & vehiculis, vt agnatis & gẽtilibus it gratulatum Rainutius Parmæ & Placentiæ regulus. Clemens vtrumque Pontificiis muneribus demeretur, Alberto mucronem ad aras consecratum, Isabellæ rosam ex auro purissimo misit. Mediolano per Heluetiorum, Rhetorumque fines contendunt. Lucernæ beneuolè excepti, in Lotharingia vrbanius exquisitiusque, ac celebriori pompa vel stupenda ipsis Hispanis despectoribus rerum alienarum, vel sanè non æquis ęstimatoribus. qui vice regis Christianiss. Metensi vrbi & arci munitissimæ præest, vrbem ad quietem & diuersorium obtulit, & equestribus copiis vsque in fines Belgicos concomitatur. Tot maria & terras emẽsi, ad nostrates redeamus, imò Lutetiam vbi ostentum non expectatæ pietatis effulsit. Neminem latet, Henricum à Ioieusa amissa coniuge, calcatis aulæ deliciis Henrico III. nequicquam obnitente, cucullam Franciscanorum quos ab acuminato tegumento Capitis capussinos vocãt, induisse. Fratribus equestris ordinis ad vnum interemptis, Cardinali Ecclesiæ regendæ aptiori quàm castris, deposcentibus Vasconum fœderatorum nobilibus, summo & illustri Antesignano se orbatos apud summum Pontif. quiritantibus, caussantibusque minus fœliciter pugnare, propter imperitiam vel diffidium imperantiũ, cum eius venia è claustro

M. D.CXIX.

Albertus cum Isabella in Belgiũ reuertitur.

Henricus à Ioieusa Claustrum repetit.

M. D. XCIX. ad castra, ex vmbra ad Solem, à cuculla ad loricam euocant fratrem Angelum (sic nouello nomine de more nominauerant) ille voto & médicitate solutus ad sæculū, ad opes & summas præfecturas redit, pugnat, molitur seria & ludicra, conuiuatur, rebus priuatis studet, denique credas, ex animo vel nomen ipsum Capussinorū erasisse. Iam triennium in aulico luxu exegerat, matre inuita hoc probrum non ferente acerbiusque dolente eius à claustro exitum, quàm filiorum interemptorum orbitatem: sed res stupenda, qui in multam noctem hesternum conuiuium & choreas protraxerat, qui comptus, calamistratus, oculo procaci cupidinem spirabat, cras nudipes ligneo socco calceatus, lacer, pannosus, coma ad cutim in orbem derasa vltimo loco fratrum proiectus, ad stipem ostiatim mendicatum missus, sui incredibile miraculum præbuit. Angeli non solum nomen, sed candidos mores repetit, magis spectabilis & nitens in centonibus & despectu sæcularis fastus, quàm vnquam in summo honorum fastigio fuerat cōspicuus. Rex eius ad claustrum reuersionem non mediocri laude priuato alloquio extulit, paulo post nullo concionandi peracto tyrocinio, repentè eloquentissimus fit Ecclesiastes, in celebrioribus suggestis non singularem & meditatam in scholis concionem more Rhetorum, sed quotannis quadragesimaliū concionum laborem exantlat, latissimæ quæcunque basilicæ turbas non capiunt, ita cum

morbus coniuncta facundia cælitus infusa omnium animos ad se trahit. M.D.XCIX.

In regia Villeregij ad Sequanæ & Matronæ ostium, cum Rege conuiua benè pransus Germanus dominus de Scomberg inclusis apoplexia fauicbus repentè expirauit; lugendus ob singularem fidem, quam in rebus aduersis Galliæ præstitit, accitis quoties militum penuria laboratum est, è gente sua vel priuatis stipendiis conductis bellatoribus. *Obitus dni. de Schomberg.*

Scriptum supra fœdere Veruineo, Clementem 8. de controuersia Salussiani Marchionatus delectum arbitrum, Brulartius Senatorius præses vice regia, ab Allobrogum duce Comes Darconas, Romam mittuntur, vterque in suas partes trahere iudicem nititur, inani ambitu qui nulla alia re quàm æqui & boni intuitu commoueatur. scitè admodum vterque litem suam instruxerat, sed Brulartius ex formulis forensibus innixus, tanquā præuia & fiduciaria ablegatione Sabaudicum interdicto vti possidetis submouet, nam in primo æstu bellorum ciuiliū vel cum nondū Blesensia comitia equum Troianum non aperuissent, Insuber vt fines suos dāno Galliæ protraheret ex dissidiis sumpta occasione, *Transalpinam illam Franciæ glebam, rupto cognationis fœdere inuaserat, sopito bello spoliatum ante omnia formula vulgari restituendum Brulartius contendebat.* Regem quæ sua sunt iure repetiturum, si negentur, ferro ipsa vindicaturum, cum rege imparem esse congressum, ideo

M.D-XCIX. lenociniis, blandis alloquiis atque omni arte demulcendum Insuber putauit, non satis perspecta mēte regia qui res nonmodo proprias sed regni publicas non effundat, & occupari vix vnquam sinat, ab Iberico fœdere se discessurum fingit, vt Gallicis partibus sit coniunctior, Brulartio Sillerio apud Heluetios Rhetosque legato rex mandat, vt cum Allobrogicis hac de re in colloquiū veniat. Antea Lugduni anno 1595. vicissim prælibato & discusso hoc negotio pactum fuerat, ingentis auri pensitatione pro arcium & oppidorum quas Gallo abstulerat, restitutione, Insubrum principi marchionatum relinqui, hoc addito vt vnus ex liberis fide obsequij clientelaris inuestituram à Rege acciperet, cum ista detrectasset Allobrox re infecta discessum est. Romæ verò apud arbitrum Clemētem suæ litis concinnator, ingentem pondere & vastitate diplomatum & instrumentorum fasciculū, ex Nicæo Chartophylacio depromptum obsignat, illam farraginem Rex potiori iure, sed breuioribus tabulis ac compendio conuellebat. Ac vno vetustatis testimonio & professione Adeleidæ Comitissæ pedemontanæ 1210. (nec tunc enim ducatus luculentius elogium Insuber & Allobrox sibi acciuerat) huiuscemodi diplomate apud Dynastam supremum Delphinalem, clientelari obsequio Marchionatum Salussianum obstrictum, Adeleis profitetur, hocque conceptis verbis & formula feudorum professo & præstito, vt feudisticè loquar

De Marchionate prima collocutio.

loquar ab Hugone Delphino inuestiturã accepit. Adijciebat regiæ litis proreta clientelaris obsequij alias tabulas Thomæ, & Amedei comitum Allobrogicorum, aliusque Thomæ & Federici marchionis, erga Ludouicum & Carolum primogenitos Delphinos, contra Insuber tabulis contrariis ius suum fulciebat, litem verius mole rescriptorum, & plumbo diplomatibus pensili onerabat, quàm explicabat. Brulartius quique in foro partes regias tuebatur, hac orbita immotè defixus contendebat, missis huiuscemodi instrumentorum sarcinis, via iuris & legum exigi, vt prius de processione disceptaretur, dumque fiduciaria possessio mouetur, petitorij intercapedo fieret, quousque spoliatus restitueretur, litis hunc esse scopum & iugulum, his cancellis ita coerceri aduersarium; vt nisi pessundatis legibus & praxi, hæc claustra prærumpere non possit: contra Allobrogicus, frustra restitui quod illicò, & vt in triuio dicitur breui & altera manu possessor sit restituturus, longè antea Insubriæ principem anno 1490. vi à Gallo deiectum marchionatu, super his apicibus longum contentionis funem ducunt; scriptum est vtrinque Romæ, ad fastidium de more & tritura fori Romani: Legatus Insuber apud se primus & æquus controuersiæ arbiter, iuri diffidens, ab interdicto sibi metuens, nullum non mouet lapidem, vt in partes suas nedum iudices, sed Romam totam impellat qui suadenti non annuunt, pro infestis & iniquis ha-

M. D. XCIX.

Spoliatus ante omnia restituendus.

Caussationes Allobrogici Crusidici.

Molimina legati Allobrogum.

M. D. XCIX. bet. Gallici iuris vindex Brulartius nihil inuerecundè nihil clamosè, sed peruigil qua parte laboratur consilium & medelam adhibet, vrgetque litem, contra aduersarij nectunt moras eo astu, vt tempore dirimendæ controuersiæ præfinito, his diffugiis elapso, res infecta maneat, nec penes arbitrum statuendi ius sit. Allobrogicus orator tum suo tùm Ibericorum fœderatorum consilio de lite malè ominatus, & peius deteriusque de Clemente arbitro sibi fingit, fortè illum fideicommissi titulo marchionatum nepoti suo, vel alteri agnato crediturum, ex somnio rescribit ad Insubriæ principem, de arbitro æque ac depositario non esse securum, torqueri anxiè de euentu litis: quæ mandata habuerit Allobrogicus orator in arcano sunt, sed ille obseruantiæ, officij & dignitatis prorsus immemor, Pontifici renunciat, si pro Insubro stet iudicium, spondere alterutri nepotum marchionatum, Clemens inclementer & implacabiliter tali illecebra offensus est, vt qua fidem suam venaliter & indignè tentari putaret, exprobrauitque assentatori, de sua fide & integritate malè conscium, exhinc ne cui litigantium affectatæ litis in suspicionem veniret, lite abstinere statuit interquiescit ergo arbitrium, vafricie moratorum, & cum via iuris interdictum declinare & frustrari nequiret Insuber, quam fori lucta non potui gratia, & intercessione rem à Rege promerendam statuit.

Epistola legati ad ducem Insubria

Gabriella Estrea formosissima Heroinarũ

quas nostra ætas vidit, Belfortij ducatu insi- M.D.XC.X.
gnita delicium & suauium Regis, tam impensè sibi Regem deuinxerat, vt suscepta nō vna prole, à cōiugio;non longè abfuerit. Illa gestans vterum, è regia Fontis bellæi Lutetiā ad puerperium hebdomade sacra aduenit, illa fati præscia ex Ariolorum vaticiniis quibus Aula perditè & implè nimium assueuit (contingitque credulis, quod alias non credulis vix vnquam obueniret) & maleficorum pessimum illud genus semper damnatur, & in Aula retinetur) illa Regem supremum, vt dicebat alloquitur, & vltimum vale dicit, liberos cōmendat feria quarta, parasceues ad Antonianam ædem, symphoniæ audiēdæ gratia, quæ ibi quotannis in Ieremiæ lugubribus Threnis concinēdis operosa est & exquisita, accedit, dum hanc auribus voluptatē haurit vehementissimis vteri tentatur doloribus, qui Sabbatho resurrectionis extincto partu crudeliter eam enecarunt. quàm adeo formosam Deos, hominesque si fas dicere, oculis vrentem mirabamur, eam exanimem horridè deformem ex lucta morbi, vultu obtorto cōspeximus: miti erat ingenio, placidissimis moribus vt quæ offensa neminem, plurimos beneficio affecisset; & supersunt non pauci quos fungorum more, exortos nec de homine notos remigio sui fauoris ab imo in altum euexit. Rex nō mediocriter eam luxit pullata veste Aulicis simul atratis, eique honorificētissimè parentalia iussit persolui. At nō vnius funere Heroidis Gallia doluit, pau-

Mors & elogium Gabriellæ Estrea.

M.D. XCIX. lo antea Conneſtabilis Memorantij, ſecundarum nuptiarum vxor fatis ceſſerat mare & fœmina relictis liberis. Deceſſit etiã Henrici Condæi principis, vnica filia quam ex priore cõiuge Gonſaga Niuernenſi ſuſceperat. Martha quædã Broſſia, muliercula ex plebeia gẽte mentita Energumenicam Lutetiam adducitur, Antiſtes Lutetianus Flamines, & rigidioris vitæ monachi, vt obſeſſam exorciſmis aggrediuntur, malo genio imprecantur, deuouẽt, adiguntque fateri, quis ſit, cur muliebre corpuſculum obſideat, vt emigret ſacris deuotionibus ritibuſque conſuetis diſtrictè imperant: Martha ad preces fremit, æſtuat, riget, contrahitur, extẽditur, incuruatur, erigitur, illiditur, deſpumat, & volubili flexu corporis ac pluſquã deſultoria leuitate circumagitur, vt cum circulatoribus & funirepis agilioribus contẽdere poſſe videretur, ſpectaculo adhibiti medici, vt arbitri ſint num illa fabulam faciat, inter ſe diſcrepant, illi enim obſeſſam, alij præſtigiatricem affirmãt, quæ cõpoſita ad motus, & crudita ad fallaciã nequiter illudat, tandẽ re non ſatis detecta, Senatus Marthæ parẽtibus edicit, vt quamprimũ Iliodorum Bituricenſis ſoli gentile oppidũ reducant, coerceantq; domi, nec deinceps per vrbes & municipia circumforanei populo ſpectãdam exhibeant, iuridico vrbano mandata cura ne Senatuſcõſulto fraus fiat, grauiſſimiſque mulctis vt in temeratores animaduertat. Supra mirati ſumus Ioyeuſæ ducis clauſtralẽ regreſſum, nunc ingreſſum ad Fullienſes mo-

Illiodorum vulgo Iſſoudun.

nachas Marchionissæ Bel-insulanæ suspiciamus. Illa ex illustrissima Longouillæorũ familia quæ paternũ genus ab Aurelio Duce Notho Frãciæ, maternũ à stirpe Borbonia ducit, primogenito Mareschali Rethensis iampridẽ nupserat, viro acri & pro fœderatione propugnatori summo, illo ex insidiis nefãda proditione sublato, vidua forma non degeneri nec ęuo marcida, vno mare filio relicto post quinquennium viduali in mœstitia & pudore exactũ, prætesa rerũ sæculariũ, insciis matre, sororibus, omnibusq; gẽtilitiis, atq; intimis famulis, Fuliensis instituti claustrũ ingreditur Tholosanã profectionẽ, specie litis arduę obducit, arduo, & mulierculæ insuperabili itinere, tot spacia, iuga & scrupea loca emetitur, in Occitaniam penetrat, subit Tectosages, Tholosæ data opera iam prono Sole aduenit, ex rheda ad Vestalium Fuliensium ædes prosilit, ad proxima diuersoria famulitiũ dimittit, caussata diuertere ad preces tãtillum ibi moratura, mox Antistitã interpellat vt perpetuo futuram hospitam suscipiat, abnuit hoc vt insolens, non nisi luce clara admitti voti conscias, rogat vt in crastinum rem missam faciat, Bel-insulana neganti instat, noctem nudo solo exacturam, sibi animo iamdiu immotũ stetisse, nõ attingere profanum limẽ, nec diuersari in Thermopolio, Antistita euicta precibus, & pia pertinacia, tum etiam dignitate rogãtis suscipit, postridie aulicis vestibus exuitur, coma, & calamistris spoliatur, vittis, & velo obtegitur cuculla, & syrmate Cistercensiũ

M. D. XCIX.

Marchionissa Bel insulana fit monacha Fuliensis.

M. D. XCIX. induitur. Parisinus Antistes gentilitius, summis itineribus, vel anteuertere, vel saltem tyrocinium inter velatas præpediturũ rebatur, sed illam vt vestalium more vittatam videt, arguit propositum, minus reuerẽter & obsequiosè ab illa factum quæ matre Borbonia principibusque agnatis & gentilibus insciis, peregrè ad gentem remotissimam abierit, si claustri desiderio tenebatur, patrio solo puellaria esse cœnobia, quæ Fuliense illud sanctitate adæquant, tam longinquo digressu suis conspectum, colloquium, mutuumq; solatiũ inuidisse, rogare dũ vix illa limen attigit, subducat se iugo, cuius duriciem molliter educata tenui corpusculo ferre non possit, multa interim feruidè inchoari, quorum aliquãdo vel citò nonnunquam pœniteat, pluribus demulcere, & abducere ab his primordiis enixus est, admixtis etiam lachrymis quas ridet illa omniumq; propinquorum expostulationes, vt qui incognitam fœlicitatẽ sibi inuiderent, regressum ad sæculum exhorruit, vtque sibi præcluderet, aulici fastus summũ fastigiũ turritam, & calamistratam comã sibi succidisse: Maria Borbonia grauiter, & iniquo animo filiæ mutatũ vitę genus tulit, cõmota plurimũ in Fulienses Archimãdritas, qui illã sibi specie religionis præripuissent, illi verò Apologetica epistola, plagiariorũ facinus lõgè à se depellunt, neutiquã fuisse suasores, per calcatos parentes iuisse ad vexillum crucis, non esse quod mater filiæ secessium claustralẽ tam impensè doleat, non amisisse eam quæ quidẽ

Frustrà à proposito auocare nititur Antistes parisi-nus.

mori sæculo voluerit, vt æternũ Deo viueret, Paulæ, Eustochij, Marcellæ aliarumq; Heroidum exẽpla memorant, quæ despectis gentis Romuleæ & patriciæ stemmatibus virginitatem votiuamque paupertatem vltro professę sint, deniq; ita placatam faciunt Borboniam, vt filiæ voto non solum acquiesceret, sed ad perficiendum cohortaretur.

M.D. XCIX

Philippinus frater nothus ducis Sabaudiæ à Crequio occiditur.

Ducis Allobrogici de lite dubia mœrori, fratris nothi Philippi cædes accessit, quem Crequius singulari certamine in arena, militiæ seruatis legib⁹ superior interemit: feritas aut verius laniena quam obducũt specioso titulo monomachię, nullibi tã crebra, frequens furẽs, incõsulta, cruẽta quã apud nostrates, qui verbulo exasperati, nutu oculo retorto, ruga frõtis similibusq; nugis plusquã anilibus illico ferro vindicãdũ putãt, cũ in veteri & benè morata militia, etiã auorum memoria, nisi ob res arduas, cum aliter dirimi non possent & de graui iniuria liquido nõ cõstaret, dubiaque fides testimoniorũ nutaret, in arenã descẽdere, & armis experiri non liceret, quam lubens & merito affari illos velim.

Quis furor, ô ciues, quæ tanta licentia ferri? O Æsculapij, Epidaurij, adeste hanc bilẽ & vertiginẽ animi curaturi, sed frustra cum illi tribus Antyciris insanabiles sint. Causam singularis certaminis hãc ferunt, quod Philippini fasciam siue stolam militarem, vulgò *escharpe*, in expugnatione cuiusdam Sabaudici propugnaculi, tanquam insigne spolium habuissę Crequius palam iactitaret,

M.D.XCIX. suæ bellicæ virtuti, hoc rumore detrahi ratus Philippinus, Crequio ad pugnam vadimonium dicit. dux omnis præscius prouocatem fratrem pugna abstinere iubet, ac penè vinctum continet. Crequius ab Insubris bello captus, exasperatus custodia, & contumeliis pugnandi desiderium accendit, solutum Philippinus iterum prouocat, non detrectat Crequius, vicissim campi & armorum fit delectus, cõgrediuntur, Crequius crure Philippinum, non ita graui vulnere ferit, velitatio quædam fuit, & delibatio illa initium fuit pugnæ grauioris, vbi enim dux resciuit Crequiũ victorem iactare, palam se sanguinem Sabaudicum elicuisse, tantopere dicitur commotus, vt Philippino ne vocem audacem, & temerariam inultam sineret, imperauerit: sub id tempus singularia illa certamina mutuasque cædes Rex programmate vetuerat, ne in recentem patriamque legem committeret Crequius, pugnæ stadium solo Allobrogico annuit, illi (quis furor proijciendæ animæ) ad ipsam interulam thoracibus nudo pectore, sicca, & ense terribiles ad feralem locum deueniunt, Philippinus, vtrinque spectante corona, primus in Crequium ferox insilit, ille petitionẽ eludit, solersque de gloria & salute qua certo ictu transfigere possit rimatur, alter incassum aera verberat; tandem Crequius opportunè mediũ transadigit, humique exanimem sternit. Instat Crequius & vulnerato vitã si roget daturũ, hoc est non erupturum admonet, sed Philippinus iram

indignationeque premẽs, atque in ipsis lethi faucibus fastum seruans, nec Crequium nutu & voce dignatur, ita contemptor sanguinis & despector victoris illum auersatur, relicto cadauere in arena, Crequius ad suos laureatus ouansque, omnium exceptus amplexibus, memorabili certamine triumphator reuertitur

M.D.XCIX.

Feralis monachus, nomine à moribus & feritate auerso vocatus, (eo nẽpe modo quo Parcæ & Eumenides dicuntur) Henrico. III. vitam & regnum ademerat, & nõ parum inclemens ille monasticos ordines, liuori, odio & publicis deuotionibus subiecerat, sed Cacodæmonis illius cucullati sæuitia, sacræ Heteriæ nihilo inquinantur, quinimò vt plures monachos omittam de regno & rege insigniter promeritos, extitere duo quorum consiliis & præcautionibus Rex vitam seruatam debet: longè anteà Dominicanus Barieri properantis ad regiam cædem facinus detexit, ac infectum reddidit: hoc anno pater Honorius in cœnobio Mediolanensi Franciscanus de classe regidiorum, quos à capitis acuminato operimento Capussinos vocant, per Epistolam non solum Regi in caput suũ deuotum sicarium prodidit, sed frontis & vestis notis ita graphicè pinxit, vt ex tabella agnitus sit, ac Lutetiæ comprehẽsus publicè pœnas dedit. Rex seruatori monacho opum, infularum, aulicarumque omnium largitionum despectori, per legatos grates egit, testatus se Honorio priuatim, totique ordini

Pater Honorius Mediolanensis Capussinus regium sicariũ prodit.

M.D.XCIX. plurimum obstrictum, qui regiorum sicariorum indices monstratoresque aleret.

Orator Hispanus de pace violata cōqueritur.

Dumque Blæsis Rex æstatem in venationibus exigit, apud eum orator Hispanus cōqueritur de transfugis Galliæ, ad Mauricium perduellem principem, qui contra ius pacis illi armis suppetiabantur. Rex se inscio vel etiam nolente & vetante hæc fieri, nihilque pactis fœderis tantillum detractum iri velle profitetur, vtque res testatior foret, Edicto apud Mauricium pugnantes reuocat, in posterum ituros grauissimis pœnis coercet. hoc ipso tempore Rex peregrinas & exoticas merces auertit, & venales esse toto regno prohibet, ratus hinc pecuniam exportari, contineri regno, si opificia & texturæ in eo fiant. Turonici mercatores vt hoc Edictum in rem suam procurarunt, sic Lugdunenses & publicani portoriorum, quæ ibi ex Alpinis mercibus ingentia sunt, abrogandum tanta animi contentione enixi sunt, vt paulo post exoleuerit. laude sua & suasoribus non caruit, conditumque fuerat ad morem Anglicanæ politiæ, qua indigenæ natiuam lanam depectere, texere non vno opificio iubētur, hinc otium, ignauia, mendicitas auertitur, cum etiam homines nihil agendo malè agere discant. At quia caussabātur mercium peregrinarum redemptores, Galliam serici & bombicini staminis esse indocilem, mororum satio regionatim imperata est, iussique omnium municipiorum vicani, acceptos surculos mororū apto solo figere, fodere

Merces exoticæ vetantur in Gallia.

educare propagines facere, donec in Gallia crebrescant & syluarum opacitatem adæquent. experimento enim non fallaci probatum est, moris nec ipsis etiam bombicibus immitte Gallicum cælum, quandoquidem hoc genus arborum serò frondescit, iam adulto vere, probatum insuper ex Gallicis bombicibus stamina, texturæ & opificijs aptiora, quod si rei nouæ assuescat Gallia, iam nihil erit quod ab exteris desideret. M D. XCIX.

Mors & elogium Phil. Huralti Chiuernij Fran. Cancellarij.

Chiuernius cancellarius natatali solo domi suæ (à qua primariũ titulum sibi vindicabat) terris subductus est, aulæ moderandæ summus artifex, miti & sedato ingenio, solerti admodum & ad demulcendos animos scitè composito, ad summum illum magistratum qui togati ordinis fastigium est, Pomponius Belleuereus nullo ambitu sed incogitanter solo Regis iudicio est delectus: quod est gubernator & proreta in naui, imperator in exercitu, id ipsum in rescriptis Cancellarius, iuris & æqui trutina, sigillum arcanorum, legum custos, lucerna iudiciorum, lingua & cor Regis.

Sufficitur Pomp. Belleuraus priuato delectu & Iudicio Regis

Senatus Regem & vxore de liberis suscipien is interpellat.

Senatus Parisiensis, qui sciret magis fidum hæredem nasci, quam scribi vel designari, Regem de ineundo cõiugio suscipiendisque liberis admonet, in prole regni summum fulcrum longam & firmam quietem, Delphinum in Gallia esse instar pisciculi, quem echeneidem seu remoram vocant, cuius exili rostro, quantumlibet immensa nauigia frustra perflantibus ventis, quasi omnibus vncis, anchoris, & rudentibus alligata

M.D. XCIX.

sint immota hærent, sic bellorum tempestates vno mare filio sedatas iri. Yuonis Antistitis Carnutei vetus dictum aptè & ad rē vsurpabant: *festinate vt de lumbis vestris exeat, qui vanam spem tot ambitiosorum hominum destruat, & ad vnius spem mobilitatem reducat*, liberos esse fulcra & munimina imperiorum, & subsidia regni, quippe Ludouici XI. maiestatem sanctiorem effecit (inquit Æmilius) natus ei Delphinus, ea res ducum animos spemque debilitauit, & spiritus Regi addidit, qui antea blandiri proceribus solebat, nullo ex se regni hærede, in liberis rediuiuos esse patres, Galliæ plurimum interesse, ex tā fœlici arbore surculos gigni, fortes creari fortibus, quam simillimum patri fore qui ex eo sit nasciturus: tam salubria consilia Margaridis Valesiæ in speciem coniugium præpediebat, connubiorum ritè initorum indissolubilem esse copulam, & nexum Gordia cū. At fluxa esse & caduca imo ab initio nulla & irritanda, si quid obstet cannonicum, non esse insolens illa minus ritè contracta dissolui, cum Carolus Magnus demissa Theodora illius sororem Hildegardim duxerit. Ludouicus 7. Eleonoram Guillelmi Aquitanici & Pictonici ducis paterno testamento desponsatam repudiarit, in eius thorum accita Constantia Alphonsi regis Hispaniæ filia, quæ illi Philippum Augustum peperit, & memoria patrum, ne altius rudera vetustatis scrutemur Ludouicus XII. dimissa Ioanna Caroli 8. sorore, Annam Britannicam duxit,

Paul. Æmilius in Ludou. XI.

Multorum nuptiæ dissolutæ.

summo bono regni vt pote quæ dotalem Armoricæ ducatum, perpetuo nexu regno adiunxerit, sexcenta extant exempla & decreta in Pontificum libris, si modo in gradu prohibito initum sit matrimonium, Margaridis per tot annos sterilitatem, non esse quidem legitimum modum sacræ coniunctionis dissoluendæ, sed si vtriusque genus excutiatur, Regem in tertio gradu attingere, quæ gentilitas omninò coniugium fieri posse & esse vetuit, priusquam de dissoluendo, rogetur Pontifex Max, visum est tentare animum Valesiæ, quæ prius superstite & ambiente nuptias Ducissa Belfortiensi assensum dissolutioni negauerat. Bertherius mittitur, redit boni ominis nuncius, Margaridem ea esse in regem regnumque propensione, vt vtrique fœlicioris coniugii fœlicitatem inuidere nolit. illa conceptis verbis apud Rom. Pontificem vltro testatur, coactam ad nuptias Caroli fratris, matris Catharinæ imperiis sola voce assensisse coniugio, quod mens abnuerat & cognatio vetabat, rogare ex sententiis canonum, si quod fuit coniugii symbolum, tanquam in vetito agnationis gradu inconcessè initum, vt nullum irritumque esse pronunciet. Ossatus Cardinalis & Sillerius vrgent negotium, vnum præcipuè Clementem omnesque pontificios angebat, videlicet à Gregorio 13. probatum coniugium, sed scruptum eximebat Nauarrei sponsi tunc à sede & fide Apostolica defectio, qui quo viuebat ritu neutiquam consulendum rogan-

M.D.XCIX.

Rex Margaridam Valesiã proxima gẽtilitate attingebat.

M.D.XCIX. dumque de dispensatione Pontificem credidit. Accedebat Gregorium ab hac copula semper alienum fuisse, cùm ipse copulandæ Margaridis cum Sebastiano Lusitaniæ rege suasor fuerit, si ratum habuerit coniugium id verbo tenus, duntaxat intercessione Caroli & Catharinæ, sed nõ intellecto gradus obstaculo. Hæc & plura, quæ fusius in actione forensi differerem, prætermitto: Clemens postulationi Regis & Valesiæ annuit, Ioieusam Cardinalem, datorem suum Modenæ Antistitem, & Arelatensem Archiepiscopum de connubiali quæstione arbitros delegat, illi gentilitatis non expressæ discusso & probato gradu, ex formulis Canonum ab initio nullum fuisse matrimonium lege Ecclesiastica pronunciant, decretum Margaridi ab actuario renunciatur, rem iudicatam non solum probat, sed epistola aptè & concinnè exarata (vt illa ègregiè erudita, voce & calamo testatur ingenium) Regem submissè rogat, vt si thalamos iugales fata inuiderint; & si coniugis nomen amisit, dignetur eam habere loco sororis, infortunium suum solari, quod bono publico cedat, non inuidere quin percupere & à superis deposcere, vt fœcundior Augusta lilia arentia prole mascula beet & reuirescere faciat: vtque occasu Castoris Pollux exoritur, sic repentè rege soluto, de seligenda coniuge omnium votum & consilium fuit longè latéque animis voluitur Orbis Christianus: mulierem fortem quis iuueniet canit Ecclesiasticus, quæritur panaces quæ nostris malis medea-

Epistola Margaridis Valesia ad Regem

tur inuenitur Medicea, Ethruriæ lilium purum, ternis lilijs stemmatum Gallicorũ iungendum, virgo procera, elegans, quam ex vultu multæ prolis fore parentem quilibet conijceret. Mediceæ gentis imperium & stẽmata longius repetere propositi ratio impedit, satis est memorasse ex Eleonora à Tolledo proregis Neapolitani filia Franciscum Ferdinandum aliosque mares & fœminas genuisse, Franciscus Ioannem Austriam Ferdinandi Cæsaris filiam duxit, quæ illi Eleonoram Mantuani principis vxorem & Mariam peperit, quam cœli auspicia & superum fauor thalamis regalibus destinarunt: at quis mortalium venturi præscius, vel animo concepisset quæ nunc fœliciter experimur, vel aliquãdo futura credidisset, ab Henrico 2. tot relictis liberis tantillo annorum spatio omnibus extinctis, ad Borbonidas regnum rediturum? num Catharina Medicæa æquo animo tulisset vaticinium si quis præscius dixisset generũ (quẽ implacabili ternouercali plusquam odio insectabatur) superatis tot ærũnis regno potiturũ, mox orthodoxa fide nõ fictè informatũ, cui⁹ incæperat esse flagellũ, futurũ columẽ, Valesiæ missurum repudium, illã assensurã, in eius vicem Ethruscam gentilitiãque successurũ, Delphinũ, Aureliũ, Andinũque duces vt Solem & noua sydera nascituros, si prẹsagus aliquis hẹc cecinisset vaticinia pro anili deliriovel perspicacissimis fuissent.

M. D. XCIX.

Maria Medicea Regi Cõiunx deposcitur.

Æui nostri admiranda & nulli credenda nisi post euentum.

In Vngaria, à Christianis & Turcis bellum redintegratum, Budam nouis præfectis, recenti milite & commeatu missis

Res Vngaricæ.

M. D. CXIX. quinque onerariis nauibus barbari muniunt, Turcica illa molimina Chistianos cautiores, & ad omnem strepitū auritos faciunt. Turcæ germanicis vestibus mētiti Christianos, dolo propugnaculū intercipere moliti sunt, sed agnita fraude & persona, res ludicrum exitum habuit. Turca Tartarorū infestationibus rapinisque, & Persici belli sumptibus, ære & milite valdè exhaustus, pacem per oratores rogatum mittit Viennam, quos Archidux Mathias nec responso dignatus est, quòd dum de pace orant, foris omnia ferrò & igne vastarent. hunc despectum vlciscuntur Thraces, ex insidiis capto oppido *Tolice* ciuibus præsidiarijsque militibus ad vnum deletis, sed Palfius Barbarorum exitio natus, hanc vastitatem lanienāque cōmpescit, vicissimque Turcas ingenti damno & strage afficit, vicini accolæ feritatem Thracum diffugientes in auia & montana secedunt, qui circa Budam morantur Christiani, palantes per agros & ad prædam sparsos intercipiunt & mactant, at illi incendio municipiorum acceptam cladem multo grauius vlciscuntur; conflagrauit itidem Canisæ arx munitissima, cum omni supellectile & castrensi peculio, paulo post Canisæ præsidiarij milites, trecētos Turcas nullo ex Christianis desiderato interimunt, qua internecione exasperati Transyluaniæ & Vngariæ arces & oppida non vno loco incendunt. At Moschorum potentissimus Imperator Cæsari missurus auxiliares copias, per regnum Polonicum transitum

Dum pacem simulāt Turca bellum serio agunt.

Turca incēdijs omnia deformant.

transitũ nequicquã deprecatur, quippe Sarmata rebus suis metuẽs viã negat, qua repulsa offensus cõquestũ ad Cæsarẽ oratores mittit, illi trimestri nauigatione peragrato mari germanico, tandẽ in Bohemiã delati magnificè excepti sunt, adituri Imperatorem lõgo ordine premittunt, qui exquisitissima munera deferebant, nempe accipitres, falconesque albos, clauam auream gemmis ægregiè distinctam, crateres aureos, iconem Diui Nicolai quem inter Diuos præcipuo cultu dignantur, tintinabulum omnia ex auro solido, Persici operis stragula & peristromata, ferarũm exuuias pellesque exoticas, sequebantur amanuenses qui geminas epistolas vnam Moscouiæ patris, alteram filij sursum manibus erectis deferebant, legationis summa fuit, potentissimum Moscouiæ ducem dolere vicem Christianorum, quos barbarus hostis dura tyrannide premit, ad suppetias vindicandamque libertatem in expedito habere equitum quadraginta circiter millia: Iamque auxiliatores Germaniam subijssent, si obnixè rogatus Sarmata, per fines suos innoxium transitum non negasset. Cæsar de tã propenso animo in rẽ Christianã grates agit, non imparibus donis legatos demeretur, ac tandem splendidè habitos domum dimittit.

Oratores Moscheuiæ Cæsarem adeunt cum ingentibus donis.

Dux Allobrogũ apud Regem Christiani. si præsens intercederet plura impetraturũ quã per oratores, sibi ipsi fidẽ facit, vereor ne sit fluxa & qui orator veniet non exorator redeat, nonmodo profectio in Galliã, Hispano

M.D.XCIX. gentili sed & ipsa proficiscendi cogitatiō mouebat stomachum. Insuber de Hispanica in eū parcitate multa conquerebatur, res dotales vxoris pro dignitate non fuisse, amicos omnes & fœderatos Hispano, penè seruos & vectigales esse caussabatur: contra Gallicam vrbanitatē comitatēque, frōtem exporrectā, ingeniū quod in vultū erumpit, ac minus Stoicos seuerosq; mores prædicabat, auxit diffidētiā quod duos ex primogenitis Hispanus in aula sua educandos exigeret, duci orta suspicio charissima sua pignora loco obsidū, specie beneficij, & regię educationis sibi pręripi, sed qua est solertia, teneritudine ætatis, intēperiè cæli & soli repulsā prætexit, currēti in Galliā hęc calcar addidere, hinc fastidia gētis Hispanicæ, inque Gallos vnde Insubri maternū genus, cœpit esse procliuior, aduētū in Galliā vt precociorē nondū dirempta lite de marchionatu Rex dehortabatur, nihilomin⁹ Allobrogici oratores instāt, ducē suū vidēdi salutādiq; regis incredibili desiderio à proposito nō dimoueri, deliberatur tamē in consistorio Insubriæ, nū sit in rē suā, per se longinquo & sūptuoso itinere (vt certè fuit) exposcere quod per internuncios minus operosè posset, cuius si ipse patiatur repulsam, præter dispēdiū viatici lōgè multo grauior sit, quā si legatis facta sit. Dux verò omnia inauspicata auertēs, prę̄sentiā suā summā fore suadā, habere quid penitissimū & alto pectore conditū, de quo nulli satis fidē habeat, vicit tādē Consistorij tot capita illius sūmū caput: ergo ille hyberno cælo, bruma iam prouecta & ingra-

uescēte Alpibus traiectis, Cāberiacū senatus M.D.XCIX.
sui summū tribunal aduenit,ibi tantillū moratus, Lugdunū properat,qui vicē regis agit, honoribus apparatu pompa & hospitio ducē regi adęquauit,venienti exquisitissimo equitum delectu longè occurrit,vt portam subiit, Decurionum primicerius equitanti renunciat Ædilitati omnibusque ordinibus cōciuibusque imperatum, vt Regis loco haberent, dicto non impar dignatio & obseruantia,ab ingressu,hospitio,inempto epulo, vini cupediarum fructuum tam effusa& stupenda erogatione affectus, vt supra modum Dux Lugdunensiū lautitiā prædicauerit, triduana vrbis quiete recreat⁹, per stationarios equos municipiū appetit, vbi Ligeris pati rates incipit, secūdo flumine Liburnicis Aureliā deuehitur, ibi à gētilitio duce Nemorosio priuato officio excipitur, vbi præsciuit in occursum suū regium equitatū parari, quò anteuerteret tertia vigilia noctis, quæ decimū tertiū Decembris antecessit,comitatū omnē & certè numerosum ac insigniter cultū fallit, assumptis enim non pluribus nouē conductitios celeresque equos conscendit, habitus pro veredario& velitè Ducis Insubriæ, vtRegiā Fontis-bellæi exili famulitio subijt, longè alter ab illo agnitus pergit ad regium triclinium, maturius visus quàm præuisus & expectatus, altero genu minor Regem salutat & veneratur, ille pronum erigit, stringit amplexibus,in vtramque genā osculatur, semotè obābulant, dehinc itur ad symposiū,

M.D.CXIX. fere integra hebdomade rex ducem Fontisbellæi amœnitate, diurna venatione, ferotinis choreis symphoniacorum & citharistarũ modulis recreauit, sed nihil defixius Insuber demiratus est quam palatij magnificã & stupẽdam molem, loco aspero inuio syluis quaquauersum obducto, qui magis Anachoretis quam aulicis conditus videatur, vt olim nostri Annales memorant indigetem Ludo. IX. ibi priuatarum meditationum sibi solitudinẽ fecisse: subsidet regia depresso loco, quem in modum circi syluarum annosa densitas vndiquaque præcingit, in quibus ferarum alta spelæa, tanta copia vt gregales pabulentur, errant innoxiæ à sclopis & sagittis securæ, cum cerui cædes & hominis (vt olim in Thessalia Ciconiæ) adæquetur: hîc exili membrana pingere aut verbis incõditè referre regiã, nec opis nostræ est nec propositi. At cum instaret dies natalitius Seruatoris, illînc aula Lutetiã migrat, peruigilio Diui Thomæ Insuber Regi proximè & ad latus obequitans vrbẽ subit. gentilitatis priuato intuitu in palatio Annæ Estẽsis Ducissæ Nemorosi hospitatur, post Natalitias ferias, qua potissimũ causa tam peregrè aduenisset, explicat, quasi aliud agens præmissis facundiæ lenocinijs, de Salussiano marchionatu verba facit, vel in limine primo regem auersum & reluctantem agnouit, succiso sermone aspera dulcibus tẽperans, Regi in omnibus morẽ gerere visus est, priuatim tamen de restituendo loquentibus iratior, facturum negabat, etiamsi totus obluctaretur orbis. At principum exterorũ

Descriptio Regia Fontisbellæi.

mutui occursus & colloquia interdum hoc M. D. XCIX. mali afferunt, vt potentiores minus illis annuant quàm suis oratoribus,& nunquã visos magis obstupeãt colantque:nã quęcũque res „ lõgius ab oculis remotæ vidẽtur proceriores. „ Dux tamen Insuber in hoc cæteris superior, vt famam neutiquã præsentia minuerit,fuitque vnus ex pluribus in Galliam aduena,qui *Elogium ducis Sabaudiæ* scomata cachinnos & Aulæ dicacitatẽ, prudentia & singulari quo præditus est ingenio, omni inuidia maior effugerit,ille enim omnium horarum & gentium, comis & mansuetus, vel interdũ demissus pro rei opportuni- *Eius summa & Aulica virtutes.* tate, sed cordatus sẽper, effusè munificus, vt monitore atq; aliquo frugi homine indigeat, egregiè moratus & prudens,& quod summũ est in principe, callidus, non vltima laus fuit in aula Galliæ, tanto Sole gloriam eius non subfuscatam: qui vtrũque conuiuantem, venantem,ludentẽ, (vt videbatur) tam apertè infucatè & vrbanè videbat, nullos coniunctiores principes iurasset,idque vero verius si de vindicijs Marchionatus lis nulla fuisset,ita vt appositè Horatianum illud vsurpari posset *in hoc dissimiles ad cætera penè gemelli.* Hoc *Hollandica Classis ad Fortunatas insulas.* anno Hollandici quod de more habent quotannis ingentem classem summo Nauarcho Petro *Vanderdoes* adornant, illa ad Fortunatas insulas Atlantici Oceani vulgò Canarias flectit, Bataui propugnaculum Hispanicum quod *Gratiosa* dicitur inuadunt machinisque verberant,præsidiarij non modo vim propulsant sed nihilo mitius ex pinnis specu-

M. D. XCIX. lisque classem littori propius admotam appetũt, latera nauiũ perforant, prætoriæ Amsterdami malum deiiciunt, nec iam ferentes impetum Batavi, scaphis & lintribus ægrè in litt⁹ insiliũt, ipsa acta acriter pugnatũ. Iberorũ primipilus crure sclopo vulneratus pugna se subduxit, cæteri vestigio & littore depelluntur, suorum explorata fuga arcis *Gratiosæ* præsidiarij, vltro se dedunt, nullis initis pactis falsò sibi à Batauis incolumitatẽ libertatemq; spõdentes, sed spe lapsi, armis, machinis, auro, suppellectile, omnibusq; gasis spoliati, sexaginta durissima captiuitate premũtur, adacti fidiculis cõmilitonũ prodere consilia & defossas opes, oppidũ atque etiã aliud proximùm castrũ in fide Hispanorũ perstabãt. Architalassus Batauus, ex nauib⁹ eductas machinas ad quatiendũ murũ admouet, & stationib⁹ collocat, oppidani suis hostiles impetũt, ligneisq; fulcris laceras dniiciũt. castrũ vehemẽtissimè horis quatuor verberatũ, obsessi in muri fastigio dolia lapidibus plena collocauerãt, quæ globis cõcussa & perforata, silicũ grãdine durius sæuiusq; illos, quàm ipsæ Batauorum machinæ infestabant, imber enim ille saxeus quaquauersũ peruolitãs, nõ vno loco plures necabat, dum ita castrũ cõcutitur, Batavi iniectis facibus oppidi portã incendũt, ignis neglectus inualescebat, iamque per flammas miles irrumpebat, cũ desp[õ]dentes animũ obsessi, gasas, impuberũ & mulierũ agmina trahentes, in auia & montana per obliquos colles oppido & castro secedunt priusquam Hollandici vrbem subirent,

Deditio Arcis vulgo Gratiosæ.

Oppidi & castri obsidio.

Fuga Oppidanorum.

puluis tormentarius ad eorũ exitiũ conditus, M.D.XCIX.
igne maturius excitato, vim & impetũ innoxiè eructauerat, postquã dolus ille non cessit, toto oppido dominãtur Batavi, abdita quæq; scrutantur, effodiũt, è latebris eruũt, expilãt, exportant ad classẽ, Iberica stemmata & insignia deiiciũt, Hollãdica & Mauriciana suffi ciũt & honorificentissimè collocãt, quadraginta circiter vinctos carcere eximũt, à quib⁹ plenissimè de omni re Hispanica certiores facti sunt. retulerunt illi à fugiẽtibus abductos captiuos duos Anglum & Theutonẽ, publico rogo à fidei inquisitorib⁹ & iuridicis deuotos postridie cum viceni Bataui audentius & incautius in iuga montiũ abiissent, errore viarum in Iberorũ manus dilapsi immisericorditer necantur, nõ semel profugi in scrupeos recessus pacem à Batauis depoſcũt, sed re infecta à colloquio discessũ, classis castrorumq; præfectus edicit, ne quis iniussu in auia mõtiũ excurreret, sed vniuersi vinũ oleũ quorũ ingens cõmeatus, merces, suppellectilem, & quidquid prædæ fuerat in naues exportarent vrbe sic vacuefacta, primariã basilicã vbi hæretica cõcione Hollãdici in despectũ Orthodoxi ritus incestarũt, Vãdalica feritate incẽdũt, sed lue tabifica pelagoq; sæuiente egregiè numẽ incensi sui delubri scelus vindicabit, paulo post tota acie *Vanderdoes* abditos syluis iugisque Hispanos inuadit, in aditu præruptarum cautium vtrinque cordatè pugnatũ, sed inualescentibus Batauis Iberi pedẽ referũt, inq; penitiores latebras se proripiũt

Ædem sacrã incendunt Batavi.

M.D.XCIX. quæ ignaris cum sint irremeabiles, quotquot in illas dilapsi Batavi pœnas præsentes dederũt, præfectus, ex illis sylvarum viarũque ambagibus, pluribus suorũ desideratis, manipulos omnes ad naves reduxit, priusquam tamen classem solveret ne quid ad hominum superorumque iniuriam deesset, arte cunicularia suffossum urbanum castrum vi nitri & pulveris ab imo euulsum lacerũque in auras disploditur, ædes omnes sacras, cœnobiaque ibi non pauca erant impiè & sacrilegè in cineres convertit, & ut verbo uno vastitatem loquar, fortunatis insulis ut opes sic nomen ademit. supererat *Gratiosæ* castrum, in quo cum nequitię artifex Batavus, cuniculis abditum pulverẽ immisisset, ea periodo ut classe in altum provecta, ignis fune accenso incendiũ daret. Ecce à iugis & sylvis reduces Iberi, ut castrum subiere erumpente dolo nõ pauci pessimè afficiuntur, toto oppido quod à flãmis supererat publico concursu ad aras servant. Batavi omnem illam oram prædabundi legentes, insulam Tenarissam quæ una est sed ignobilior ex Canariis prætereunt, Gomorã ditiorem appellunt, nulla vi ab oppidanis illata, qui adeo degeneres, ut quatuor aheneas machinas defoderint, atque è vestigio exportatis gazis in montiũ nemorumq; latibula diffugerent Batavi ex arte priorum id ipsum suspicati, ut iter præpedirent ad montes celerrimè illuc properant, Iberi spelæis abditi prætergredi sinunt ad hunc numerum, qui expugnando pares aut superiores essent,

inclusi Bataui in faucibus iugorum mactantur, dilapsi strage ad classem vbi reuersi sunt, vrbem expilatam, basilicas, ædes atque olim amplissimum cœnobium immaniter exurunt, sed quos tam diro spectaculo Vulcanus recreauit, vltor Neptunus pessimè tempestatibus naufragijsque afflictabit, nec ipse *Vanderdoes* rerum sacrarum prædator cum commilitonibus meliorem sortem habuit, quam Brennus vel Cambyses spoliato delubro Apollinis, siquidem ille & penè omnes, vltore pelago insepulti in profundũ deiecti sunt, nisi quis verbis Senecæ sepultos esse velit, *naufragos idem fluctus qui expulit sepelit*, vel Propertij versu obrutorum manes hoc versu soletur M.D.XCIX. *Insula Gomora expilatio.*

Mersis pro tumulo Carphatium omne mare est;

Sunt qui hoc potissimum laceras depressasque naues credunt, quod sacris spolijs, æneis tintinnabulis onustæ fuerint auroque verè Tholosano, ita vt quasi haberent equum Seianum, penè omnes aut morbo, aut naufragio absumpti sint, qui res Belgicas scripsit verè Batauus, tot excidia, incendia patrata, non tam ad quæstum quam advltionem gentis Hispanicæ profitetur, sic huiuscemodi insulæ à centesimo anno fortunatæ & intactæ, nomen & felicitatem amiserunt.

Andreas Cardinalis Austrius Alberti & Isabellæ vicarius, in insula quam Moza cursum obliquãs efficit, propugnaculum de suo nomine nuncupatum, glebis, cespitibus, fragminibus arborum, excisis salictis, construit *Fortalitium sancti Andreæ in Insula vulgo Sgmol.*

M.D. XCIX. eo loco positum est, quod prius Hollandiæ
La lunette ostium & claustrum vocabant, ratus illo fræ-
de Hollande. no naues Hollandicas posse coerceri. Præsidiarij ad custodiam relicti, negato stipendio, commeatu intercluso à Mauricianis, fame & frigoribus, quæ acerrima fuerunt, vinctis glacie fluminibus, ac ipso mari non vno loco concreto, pessimè affecti tumultuantur, obtestati tamē non deficere ab obsequio, ac in fide mansuros, si tādiu negatum stipendiū persoluatur, & profectò nihil acrius milites exasperat transfugas & desertores facit, quā negata stipes, quæ tanto minus grauatè persoluenda est, quod tantillo auro homines ad præsens fatum in omnes horas conducti, non solum operas, sed sanguinem vitamque ipsam impendant: Mauricio mens erat, Iberis sic discordibus illico propugnaculum aggredi, sed pigro mari victisque glacie fluminibus, obsidionem in proximum ver distulit.

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SEPTIMVS.

Vam longe Christianorum mores auersi, à Gentilium ludicris, illi euoluto sæculo, læti attigisse hanc metam æui, spectacula ludosque quos vocabant sęculares instituebant, à luxu, lasciuia, & procacitate auspicabantur, isti à propitiatione numinis commissorum expiatione, sęculi exordium ducebant, ludos huiuscemodi recurrere solitos post annum centesimum authores sunt priscæ fidei, & scientissimi rerum Quirinalium, M. Varro, Valerius Antias, & T. Li-

M. D. C.

uins, atque instituti ludi illi à P. Valerio Publicola, primo vt volunt post exactos Reges Consule, qui ad depellendam pestilentiam qua tunc Romæ valdè laborabatur, ad subterraneam aram Ditis & Proserpinæ illi bouem nigrum pro marium salute, isti pro fœminarum atricolorem buculam mactabant: ludos istos ętate sua celebratos, hisque interfuisse memorant Herodianus & Dion, præconis vero ad solennia vocantis vox præscriptis verbis notabilis erat, *Nempe vt mortales ad ludos accederent, qui nec spectati, nec iterum spectandi forent.* Zozimus, vt Ethnicæ superstitionis lasciuiam & monumentum abrogatos refert à Constantino Christiano principe, qui Licinium vicit. Ludis huiuscemodi gentilitas cæca insaniebat, ob infames & portētosos ritus, quibus infernis numinibus Diti, & Proserpinæ litabant. At vbi Sol iustitiæ ortus est, spoliatus infernus, expugnata Tartara, illibatisque sacrificiis purisque præcationibus sæculorum conditorem & arbitrum Christiani demereri de more habuerunt, ita vt centesimo quoque anno, publica & sæcularis venia à Roma. Pontif. indulgeretur, vbi vero mortalium vita angustioribus spatiis cōcludi visa est, placuit quinquagesimo quoque anno, quo sæpius huius æui hominum dies clauduntur, Pōtificiam illam condonationem erratorum indulgeri. veniæ sæcularis exordium ducitur à ritibus scitu dignissimis, Pontif. Max. toto sæculo clausam & coctili muro obstructam portam, læua facem lucen-

Ludorum sæcularium origo.

Iubilæum seu delictorum sæcularis expiatio.

A centesimo ad quinquagesimum annum Iubilæū redactū.

tem gestans, altera maleolum argenteum quo ter maceriam concutit, quæ illicò à Latomis impulsa & deiecta corruit, dum porta illa panditur à mysticis, & symphoniacis Deo psallitur; tubicines lituis lætum personant, ad fragmina maceriæ ruit effusum vulgus, & rapta in æstu & turba, vt amuleta religiosè seruat: porta illa vbi peruia facta est, cœlos aperit, thesauros Ecclesiæ recludit, & quod vocant Iubilæum omnibus Christianis demerendum facit. Romam veniæ sæcularis adipiscendæ causa, plures Galli adierunt, quā promiscuè, ex omnibus Europæ regnis & gētibus, ita auitæ pietatis tenax & religiosè cultrix Gallia, hinc Romanis, falsò de Gallis concepta opinio concidit, eos penè omnes esse Lutheranos, in suscipiendis peregrinis Clement. VIII. & purpuratorum assidentium effusissima liberalitas & cura solers, ita vt nullis mensa nec hospitiū defuerit: credidit Roma vt olim sub Augusto describi & recenseri orbem, & verè recensitus cum tot mortales deposito veterno venia illa, Christo rursus nomen dederint atque illi renouati sint. Clemens Gallorum effusissimos globos demiratus, fertur sæpius exclamasse, Deus bone! quanti hominum vnius gentis regnique verè Christianissimi; quid si Rex ipse Romam adiret? Vix Roma, vel ipsa Italia hospites illos caperet, & pasceret. Reguli omnes Itali ad limina Petri accesserunt, Pōtificiam gratiam promerituri, Rainutius Parmensis Dynasta, magni inuictique illius & verè Ale- M. D. C.

D. M. C. xandri Farnesijnon degener filius, à Clemente hoſpitio & menſa luculentiſſimè exceptus, cum nepte Clementis Iani Aldobrandini filia nuptias pactus eſt, quæ ob puellulæ teneritudinem vix annos duodecim natam dilatæ ſunt, donec viro matureſceret. Ex ciſalpinis vnus princeps Lotharingus, quod ſciam, Romam profectus eſt, vt pactum cum Catharina Auguſta Nauarræa gentili coniugium, ſine Pontificis aſſenſu, excuſaret, quod cum infectum Clemens optaſſet probare factum adactus eſt. Allobrogis cum rege colloquia repetamus, nihil Rex quod oblectamento eſſe poſſet prætermiſſum voluit, peragratis Lutetiani agri amœniorbus locis, noctibus in choreis ad lucem protractis, Sena. Pariſi. amplitudo ſpectanda ſupererat, hanc illū Rex latere noluit, vt quid diſtet à ſuo ſubalpino reputaret: cauſa ardua ſuper horrendo & ferali facinore iactatur, Roberto & Arnaldo orantibus, ſtatus cauſæ is fuit: Ioannes Proutius, in litibus ſolicitandis à clientibus merebat ſtipiendia, apud panificem hoſpitabatur, à tribus ſiccariis conuictòribus, vt aurum & arcam expilarent trucidatur, minutim ſectum cadauer in domeſticam fecis lacunam deiiciunt, cuius cædis cum nulla extarent veſtigia, mater filium tandiu abſentem & deſideratum ab ipſo hoſpite repoſcit, iugulaſſe & in furno membra decoxiſſe accuſat, in vincula coniectus tãtum ſcelus pernegat, ſimplicitate morum, & anteactæ vitæ teſtimoniis innocen-

tiam tuetur, eculeo & fidiculis subiectus & vehementissimè tortus iterum negat, infectum facinus tormenta non produnt,& cum non liqueret tandem corpore pessimè affecto, ac quæstione artubus distentis luxatisque soluitur.at contigit ipsos siccarios longè post ob aliud latrociniũ ad laqueũ damnari, damnati priores ad pœnam metu acerbioris, insusurrant vltimo vt prodat scelus quod vbi fassus est, laniati corporis fragmina fœdo eo loco reperta & eruta, hominem tam anxiè tortum absoluunt,ille carceris equulei fidicularum ærumnarumque, quas immaniter cruciatus passus erat damna & interesse postulat,contra mater orbitate filij commota non maleuolè, improbè, aut inconsultæ delationis procacia, ab hospite repetijsse filium,iure ciuili actionem esse, vt cauponæ, stabularij & id genus fidei concredita restituant, longiori dissertatione habitis orationibus rege & duce in speculari ædicula spectantibus audientibusque ac arbitris oratoriæ palmæ,breue quidem iudicium sed quod breuitate & æquitate Laconum iudicia adæquet,ab Harlæi ore pendentes audiunt,nempe actorem & reum foro & lite abire iussos, ea potissimum ratione, quod mater non calumniata,iste malo fato pœnas indebitas luisse videretur, quæ alterius sæculi minuturæ sint. Vt Romani Imperij præcipuũ decus & fulcrũ fuit Senatus,sic de Lutetiano, ab omnium æuo creditum & probatum, solitique Christianissimi, exteros Reges Cæsares etiã

M. D. C.

Senatusconsultum inspectantibus audientibusque Rege & Allobrogum Duce.

Engueranus mõstreletius.

M. D. C.

aliosque supremos dynastas regno exceptos, patrum Conscriptorum amplitudine, Causidicorum facundia, post habitis cæteris aliis rebus quantumuis immensis & augustissimis in stuporem adducere, cum enim Rex Lusitanus Lutetiam aduenisset, deductus in Palatinam curiam, vbi assidete Doriola Nomophylace omnibusque Cõscriptis, de iure Regaliorum controuersia luculenta, & planè digna Regum auribus perorata fuit, dicentibus hinc Francisco Haleo Archidiacono Parisiensi cognitore regio ac triumuiro fiscali, illinc Petro Brabantino paræciæ D. Eustachij pastore curiali, quod nostro æuo portento videri posset, homines mysticos ac etiam parochos, relictis aris in foro causidicinam exercuisse, cum Pontificiis sanctionibus, non solum fori aditus initiatis præcludatur, sed ciuilis prudentia seuerissimè discenda & tractanda inhibeatur. At de Marchionatu is fuit controuersiæ finis, vt intra Calen. Iunias Regi restitueretur, nulla mora cum omni causa antiquæ & integræ possessionis, eius vicariam administrationẽ nulli Regem permissurum, quem Dux infestum odio vel minus gratum haberet, regem ad custodiam vrbium & oppidorum præsidio Heluetiorum vsurum, in castra tamen & arcibus pro arbitrio Regis Gallos præfectos & milites futuros, Heluetiorum præsidiis, post exactum Pontificij arbitrij tempus, pro nutu suo missionem faciet aliis vt videbitur in militiam suffectis. quòd

si hæ

si hæ cōditiones minus placeant, & tātopere Dux Transalpinæ & conterminæ dynastiæ desiderio teneatur, cedat, ipse arce Segusiana, quam vulgo Bourg nuncupant, ac circumuicina ditione, vsque ad circunscriptos fines: fuerant alia conuentionum solennia, quæ quia longioris sunt orationis & vulgata sint, prætermitto. Trimestre Duci præstituitur, quo exacto quibus stare pactis aut fortè nullis velit Regi denunciet, icto fœdere desinente Februario, de comitate regia, hospitio tanquamque effusa grati animi significatione Dux grates agit, ac Regi vale dicit, qui eum Charantonium vicum vsque comitatur, Baroni de Lux dat in mandatis, vt ad extremum regni limitem deduceret, indicitque Campaniæ & Burgundiæ præfectis, vrbiumque Æditius & magistratibus, vt ducem vice regia & adæquatis honoribus exciperent. At vero quantumuis alto & doloso cineri suppositus ignis per scintillas erumpit, sic arcana animi, latebræ, recessus, sese explicant, vultu pactis annuere dux simulat, quæ corde auersatur, non obscuris indiciis quæ Regem haud latuerunt. Ventum vbi in fines Allobrogum; Lucium beneuolè & magnificè dimittit, in eo discessu multa facundè de sua in Regem fide & obseruantia referenda dixit, professus vel cum discrimine vitæ, Regis in eum benefacta & merita repensurum, idem per cursorem rescribit, agitque gratias, de sibi delatis quâ iter egit per Gallicas vrbes honoribus, sed mutabit paginam & nōdum

Dux Allobrogũ domum redit.

Dux suo solo pacta probat.

M.D.XCIX. quæ ignaris cum sint irremeabiles, quotquot in illas dilapsi Batavi pœnas præsentes dederũt, præfectus, ex illis sylvarum viarũque ambagibus, pluribus suorũ desideratis, manipulos omnes ad naves reduxit, priusquam tamen classem solueret ne quid ad hominum superorumque iniuriam deesset, arte cunicularia suffossum urbanum castrum vi nitri & pulveris ab imo euulsum lacerũque in auras disploditur, ædes omnes sacras, cœnobiaquæ ibi non pauca erant impiè & sacrilegè in cineres convertit, & vt verbo vno vastitatem loquar, fortunatis insulis vt opes sic nomen ademit. supererat *Gratiosæ* castrum, in quo cum nequitię artifex Batauus, cuniculis abditum puluerẽ immisisset, ea periodo vt classe in altum prouecta, ignis fune accenso incendiũ daret. Ecce à iugis & syluis reduces Iberi, vt castrum subiere erumpente dolo nõ pauci pessimè afficiuntur, toto oppido quod à flãmis supererat publico concursu ad aras seruant. Batavi omnem illam oram prædabundi legentes, insulam Tenarissam quæ vna est sed ignobilior ex Canariis prætereunt, Gomorã ditiorem appellunt, nulla vi ab oppidanis illata, qui adeo degeneres, vt quatuor aheneas machinas defoderint, atque è vestigio exportatis gazis in montiũ nemorumq; latibula diffugerent Batavi ex arte priorum id ipsum suspicati, vt iter præpedirent ad montes celerrimè illuc properant, Iberi spelæis abditi prætergredi sinunt ad hunc numerum, qui expugnando pares aut superiores essent,

inclusi Batavi in faucibus iugorum ma- M.D.XCIX.
ctantur, dilapsi strage ad classem vbi re-
uersi sunt, vrbem expilatam, basilicas, ædes
atque olim amplissimum cœnobium imma-
niter exurunt, sed quos tam diro spectaculo
Vulcanus recreauit, vltor Neptunus pessimè
tempestatibus naufragijsque afflictabit, nec
ipse *Vanderdoes* rerum sacrarum prædator
cum commilitonibus meliorem sortem ha-
buit, quam Brennus vel Cambyses spoliato
delubro Apollinis, siquidem ille & penè
omnes, vltore pelago insepulti in profundũ
deiecti sunt, nisi quis verbis Senecæ sepultos
esse velit, ***naufragos idem fluctus qui expulit se-
pelit***, vel Propertij versu obrutorum manes
hoc versu soletur

Mersis pro tumulo Carphatium omne mare est;

Sunt qui hoc potissimum laceras depressas-
que naues credunt, quod sacris spolijs, æneis
tintinnabulis onustæ fuerint auroque verè
Tholosano, ita vt quasi haberent equum Se-
ianum, penè omnes aut morbo, aut naufra-
gio absumpti sint, qui res Belgicas scripsit
verè Batauus, tot excidia, incendia patrata,
non tam ad quæstum quam advltionem gen-
tis Hispanicæ profitetur, sic huiuscemodi in-
sulæ à centesimo anno fortunatæ & intactæ,
nomen & felicitatem amiserunt.

Insula Gamora expilatio.

Andreas Cardinalis Austrius Alberti &
Isabellæ vicarius, in insula quam Moza cur-
sum obliquãs efficit, propugnaculum de suo
nomine nuncupatum, glebis, cespitibus, fra-
gminibus arborum, excisis salictis, construit

Fortalicium sancti Andreæ in insula vulgo Sant.

M.D. XCIX. *La lunette de Hollande.*

eo loco positum est, quod prius Hollandiæ ostium & claustrum vocabant, ratus illo fræno naues Hollandicas posse coerceri. Præsidiarij ad custodiam relicti, negato stipendio, commeatu intercluso à Mauricianis, fame & frigoribus, quæ acerrima fuerunt, vinctis glacie fluminibus, ac ipso mari non vno loco concreto, pessimè affecti tumultuantur, obtestati tamẽ non deficere ab obsequio, ac in fide mansuros, si tãdiu negatum stipendiũ persoluatur. & profectò nihil acrius milites exasperat transfugas & desertores facit, quã negata stipes, quæ tanto minus grauatè persoluenda est, quod tantillo auro homines ad præsens fatum in omnes horas conducti, non solum operas, sed sanguinem vitamque ipsam impendant: Mauricio mens erat, Iberis sic discordibus illico propugnaculum aggredi, sed pigro mari victisque glacie fluminibus, obsidionem in proximum ver distulit.

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER SEPTIMVS.

Vam longe Christianorum mores auersi, à Gentilium ludicris, illi euoluto sæculo, læti attigisse hanc metam æui, spectacula ludosque quos vocabant seculares instituebant, à luxu, lasciuia, & procacitate auspicabantur, isti à propitiatione numinis commissorum expiatione, seculi exordium ducebant, ludos huiuscemodi recurrere solitos post annum centesimum authores sunt priscæ fidei, & scietissimi rerum Quirinalium, M. Varro, Valerius Antias, & T. Li-

M. D. C.

uins, atque instituti ludi illi à P. Valerio Publicola, primo vt volunt post exactos Reges Consule, qui ad depellendam pestilentiam qua tunc Romæ valdè laborabatur, ad subterraneam aram Ditis & Proserpinæ illi bouem nigrum pro marium salute, isti pro fœminarum atricolorem buculam mactabant: ludos istos ętate sua celebratos, hisque interfuisse memorant Herodianus & Dion, præconis verò ad solennia vocantis vox præscriptis verbis notabilis erat, *Nempe vt mortales ad ludos accederent, qui nec spectati, nec iterum spectandi forent.* Zozimus, vt Ethnicæ superstitionis lasciuiam & monumentum abrogatos refert à Constantino Christiano principe, qui Licinium vicit. Ludis huiuscemodi gentilitas cæca insaniebat, ob infames & portētosos ritus, quibus infernis numinibus Diti, & Proserpinæ litabant. At vbi Sol iustitiæ ortus est, spoliatus infernus, expugnata Tartara, illibatisque sacrificiis purisque præcationibus sæculorum conditorem & arbitrum Christiani demereri de more habuerunt, ita vt centesimo quoque anno, publica & sæcularis venia à Roma. Pontif. indulgeretur, vbi vero mortalium vita angustioribus spatiis cōcludi visa est, placuit quinquagesimo quoque anno, quo sæpius huius æui hominum dies clauduntur, Pōtificiam illam condonationem erratorum indulgeri. veniæ sæcularis exordium ducitur à ritibus scitu dignissimis, Pontif. Max. toto sæculo clausam & coctili muro obstructam portam, læua facem lucen-

Ludorum sæcularium origo.

Iubilæum seu delictorum sæcularis expiatio.

A centesimo ad quinquagesimum annum Iubilæū redactū.

tem gestans, altera maleolum argenteum quo ter maceriam concutit, quæ illicò à Latomis impulsa & deiecta corruit, dum porta illa panditur à mysticis, & symphoniacis Deo psallitur, tubicines lituis lætum personant, ad fragmina materiæ ruit effusum vulgus, & rapta in æstu & turba, vt amuleta religiosè seruat: porta illa vbi peruia facta est, cœlos aperit, thesauros Ecclesiæ recludit, & quod vocant Iubilæum omnibus Christianis demerendum facit. Romam veniæ sæcularis adipiscendæ causa, plures Galli adierunt, quã promiscuè, ex omnibus Europæ regnis & gẽtibus, ita auitæ pietatis tenax & religiosè cultrix Gallia, hinc Romanis, falsò de Gallis concepta opinio concidit, eos penè omnes esse Lutheranos, in suscipiendis peregrinis Clement. VIII. & purpuratorum assidentium effusissima liberalitas & cura solers, ita vt nullis mensa nec hospitiũ defuerit: credidit Roma vt olim sub Augusto describi & recenseri orbem, & verè recensitus cum tot mortales deposito veterno venia illa, Christo rursus nomen dederint atque illi renouati sint. Clemens Gallorum effusissimos globos demiratus, fertur sæpius exclamasse, Deus bone! quanti hominum vnius gentis regnique verè Christianissimi; quid si Rex ipse Romam adiret? Vix Roma, vel ipsa Italia hospites illos caperet, & pasceret. Reguli omnes Itali ad limina Petri accesserunt, Põtificiam grattam promerituri, Rainutius Parmensis Dynasta, magni inuictique illius & verè Ale-

M. D. C.

D. M. C. xandri Farnesijnon degener filius, à Clemente hospitio & mensa luculentissimè exceptus, cum nepte Clementis Iani Aldobrandini filia nuptias pactus est, quæ ob puellulæ teneritudinem vix annos duodecim natam dilatæ sunt, donec viro maturesceret. Ex cisalpinis vnus princeps Lotharingus: quod sciam, Romam profectus est, vt pactum cum Catharina Augusta Nauarræa gentili coniugium, sine Pontificis assensu, excusaret, quod cum infectum Clemens optasset probare factum adactus est. Allobrogis cum rege colloquia repetamus, nihil Rex quod oblectamento esse posset prætermissum voluit, peragratis Lutetiani agri amœniorbus locis, noctibus in choreis ad lucem protractis, Sena. Parisi. amplitudo spectanda supererat, hanc illũ Rex latere noluit, vt quid distet à suo subalpino reputaret: causa ardua super horrendo & ferali facinore iactatur, Roberto & Arnaldo orantibus, status causæ is fuit: Ioannes Proutius, in litibus solicitandis à clientibus merebat stipiendia, apud panificem hospitabatur, à tribus sicariis conuictoribus, vt aurum & arcam expilarent trucidatur; minutim sectum cadauer in domesticam fecis lacunam deiiciunt, cuius cædis cum nulla extarent vestigia, mater filium tandiu absentem & desideratum ab ipso hospite reposcit, iugulasse & in furno membra decoxisse accusat, in vincula coniectus tãtum scelus pernegat, simplicitate morum, & anteactæ vitæ testimoniis innocen-

M. D. C.

tiam tuetur, eculeo & fidiculis subiectus & vehementissimè tortus iterum negat, infectum facinus tormenta non produnt,& cum non liqueret tandem corpore pessimè affecto, ac quæstione artubus distentis luxatisque soluitur. at contigit ipsos siccarios longè post ob aliud latrociniũ ad laqueũ damnari, damnati priores ad pœnam metu acerbioris, insusurrant vltimo vt prodat scelus quod vbi fassus est, laniati corporis fragmina fœdo eo loco reperta & eruta, hominem tam anxiè tortum absoluunt, ille carceris equulei fidicularum ærumnarumque, quas immaniter cruciatus passus erat damna & interesse postulat, contra mater orbitate filij commota non maleuolè, improbè, aut inconsultæ delationis procacia, ab hospite repetijsse filium, iure ciuili actionem esse, vt cauponæ, stabularij & id genus fidei concredita restituant, longiori dissertatione habitis orationibus rege & duce in speculari ædicula spectantibus audientibusque ac arbitris oratoriæ palmæ, breue quidem iudicium sed quod breuitate & æquitate Laconum iudicia adæquet, ab Harlæi ore pendentes audiunt, nempe actorem & reum foro & lite abire iussos, ea potissimum ratione, quod mater non calumniata, iste malo fato pœnas indebitas luisse videretur, quæ alterius sæculi minuturæ sint. Vt Romani Imperij præcipuũ decus & fulcrũ fuit Senatus, sic de Lutetiano, ab omnium æuo creditum & probatum, solitique Christianissimi, exteros Reges Cæsares etiã

Senatusconsultum inspectantibus audientibusque Rege & Allobrogum Duce.

Enguerranus monstreletius.

si hæ cōditiones minus placeant, & tātopere Dux Transalpinæ & conterminæ dynastiæ desiderio teneatur, cedat, ipse arce Segusiana, quam vulgo Bourg nuncupant, ac circumuicina ditione, vsque ad circunscriptos fines: fuerant alia conuentionum solennia, quæ quia longioris sunt orationis & vulgata sint, prætermitto. Trimestre Duci præstituitur, quo exacto quibus stare pactis aut fortè nullis velit Regi denunciet, icto fœdere desinente Februario, de comitate regia, hospitio tanquamque effusa grati animi significatione Dux grates agit, ac Regi vale dicit, qui eum Charantonium vicum vsque comitatur, Baroni de Lux dat in mandatis, vt ad extremum regni limitem deduceret, indicitque Campaniæ & Burgundiæ præfectis, vrbiumque Æedituis & magistratibus, vt ducem vice regia & adæquatis honoribus exciperent. At vero quantumuis alto & doloso cineri suppositus ignis per scintillas erumpit, sic arcana animi, latebræ, recessus, sese explicant, vultu pactis annuere dux simulat, quæ corde auersatur, non obscuris indiciis quæ Regem haud latuerunt. Ventum vbi in fines Allobrogum; Lucium beneuolè & magnificè dimittit, in eo discessu multa facundè de sua in Regem fide & obseruantia referenda dixit, professus vel cum discrimine vitæ, Regis in eum benefacta & merita repensurum, idem per cursorem rescribit, agitque gratias, de sibi delatis quâ iter egit per Gallicas vrbes honoribus, sed mutabit paginam & nōdum

M. D. C.

Dux Allobrogũ domum redit.

Dux suo sola pacta probat.

M.D.C.

trimestri elapso, de rumpendis vel mitigandis pactis omnia effugia artesque tentabit. Interea dum Europæi principes suas res priuatim agunt, publicam & Christianam derelictas habent, Vngaria Turcarumque viribus & molitionibus impar, in Gallia Alexādrum quærit, Phili. Emanuelem Lotharenū Mercolij ducem, ab axe aduerso petitum & accitum Cæsar suis castris præficit, ille cum bona Regis venia Viennam abit, summum militiæ imperium accipit & Cæsaris Germanici generalis Vicarius proclamatur: pugnanti etiam exilibus copiis Deus affuit, quod eum religiosè coleret, quique vota & precationem certamini semper præmitteret, nec pugnaret nisi opportunè, mente manum regente, & Mercurio Martem, hoc est solertia quæ in eo summa fuit, vim freno rationis moderante: nam vt olim dictum est.

Dux Mercolij ad summam præfecturā Castrorum Cæsaris euocatur.

Nullum numen abest si sit prudentia.

Nouelli coniuges, Archidux & Isabella, dum ouationibus publicis Iunoni genio & Como litant, cohortibus non persoluto stipendio, presidiarij milites propugnaculorum Diui Andreæ & de Creuecœur quiritantes de Quæstorum & Centurionum furtis deficiunt, præda & infestationibus Archiducum subditos æque ac Batauos afficiūt, nullo discrimine sæuiētes, rapinas excusant, militaris annonæ & stipendij penuria, semper obtestati si stipendium soluatur ad fidem & obsequium redituros: Hanc defectionem Mauricius sibi lucrum fecit, nam ineunte vere munimētum de Creuecœur, non mul-

tũ anxiè intercipit, dehinc San Andræanum maioribus copiis machinisque obsidet, fossa & aggeribus castra munit, premit obsessos, quos tamen futuri auxilij fiducia per nocturnos ingnes à Boscoducea vrbe concepta per quatriduum recreat, quo elapso spe suppetiarũ lapsi, vicenis quinque millibus nummorum quos florenos vocant loco cessuros pollicentur, quibus persolutis arcem inexpugnabilem Mauricio dedũt aut verius vendunt, indecoro vel ab hoste vindicando facinore, cum nihil sit fœdius militi auro accepto loco cedere! Paulo post non æque turpis proditio contigit, cum Batauia & Belgium non solum indigenarum, sed & conterminorum esset quasi pancratiũ, & Maratoniꝰ & Leuctricus campus, illucq; feriati à bello domestico Galli nobiles, Batauorũ ordinibus & Mauricio militabant, ac potissimum nobilitate & opibus ac bellica virtute insignis adolescens Neustria ortus, titulo de *Breaute*, ille (vt Gallorũ animus igneus est) dedecoris & probri impatiens, accepto rumusculo sibi gentique Gallicæ detrahi ab Hispano-belga, libellum singularis certaminis, vel si malit quinq; vel pluriũ cõmilitonũ mittit, non respuitur, pactũq; vicenos in equis vtrinq; pugnaturos, dies dicta, area pugnæ delecta, quãquã Mauricio obnitente, pugnacior Gallus cũ delectu suo morãtes Hispano-belgas vltra stadiũ lacessit, ille albo & circa galeã fluitãte cono aliis antistabat, contra hostis rubro notabilis erat, vtriq; se appetũt, nobilis Gallus Belgam quã

M.D.C.

Deditio seu venditio Fortalitij.

M.D.C.

circa oculos cassis rimas habet, glande igniuoma traiicit. Frater Belgæ, cum quinque commilitonibus cæsim & punctim necantur, superstites Belgę suorum internecionem vlturi pugnam redintegrant, Gallosque & Mauricianos in fugam vertunt, Antesignanus *Breaute* loco immotus, qui salutem in dextra non in pedib. poneret, vnus cæterorum impetum sustinet sed impar tantis, iure belli cum tribus suarum partium Boscoducum captiuus adducitur, præfectus vrbis ad portam percunctator pugnę nuncium expectans, vt ferale accepit suosque interemptos audiit, iure gentium & belli nequiter violato, captiuos immaniter trucidari summo scelere iussit, quod prisca militiæ disciplina vetuit.

Breaute cum aliquot ex suis Belgarū victoribus captus pro ditoriè caditur.

Horat. *Vendere cum possis captiuum occidere noli,*

Ioan. Roennus vir notæ facundiæ & eruditionis, quo præceptore & Philliride Neustricus ille Achilles in bonis artibus non segniter profecerat, alumno suo fatorum turbato ordine Epicedio parentauit.

Monuimus supra nullo iniusto irritoque pronunciato coniugio Regis cum Margaride Valesia, per oratores Sillerium, Alincurium, medio & quasi fæciali Ossato cardinale, Pontificem cæterosque sedis Rom. ad nouarum nuptiarum auspicia auspicatiora solutum Regem impulisse dum hæc Romę fiunt, Florentia florem suum lilium, (nam pro insignibus habet singulare) tribus liliis Gallicis iungendum ostendit.

Maria Medicea toto orbe vnicè Regi despōdenda soligitur.

In Regia Fontis bellei dum Rex quietè inquietam vitam in venatu agit, theologicæ dissertationis occasio subnascitur, & cum à multis annis non spectatior neque dignior referri extiterit, operæ precium fuerit, si aliquot paginas vera prorsus, nec ad gratiam & odium occupet rei gestæ narratio. M. D. C.

Superiore anno Philippus Mornacius Plessei dominus, vir vtraque lingua facundus, in aula tamen & castris summisque præfecturis vtriusq; regni, quàm in scholis, & in Elæis, quam in Peripateticis spaciis exercitatior, opus Eucharisticum ediderat Belluam multorũ capitum, quod penè omnium prædicantium notis animaduersionibus, lituris, laciniis centonibus compactum erat, solius dictionis flore & phaleris à Philippo concinnatum & perpolitũ, vt profectò omnium quos nostra fert ętas, Plesseius fandi peritissimus est; atque vtinam vernaculæ facundiæ promeritam gloriã aluisset, prouexissetque: At ille farragine cõgesta Prædicantium (quibus doleo nimis fuisse credulũ Philippum) Missam antiquis patribus non solũ improbatam, sed & ritus illius & conceptas sacrificij precumque formulas, ab eis profligatas & explosas probare contendebat, quasi media Lutetia natum foret ostentum, deuotionibus publicis concionantium, vulgi clamoribus, plaustrisque dirarum obruitur, tantæ esse impuritatis vt solo rogo expiari possit, quotque intercipi potuere iracundo igne cinefacti, ea acerbitate, vt si in efferatæ plebis

Elogium Plessai Mornaci ob singularẽ eloquẽtiam.

Propositum operis Plessai.

M. D. C.

Deuotio libri ad publicū regum.

manus scriptor incidisset, resque sui fuisset arbitrij, similes pœnas dedisset, At cum prauè sensa vel nequiter scripta animi sint intemperiæ & recti iudicij auersio, non pauci fuere qui Plessæi opere discusso, plura nedum incuriosè, sed fallaciter, mendaciter conscripta dicerent. Bulégerius Iuliodunensis, primus glaciem secuit, suoque classico mille scriptorum centurias ad publicum certamen fidei propugnandæ concitauit, Puteanus Vazatensis, atque ipse Fronto Ignatiani sodalitij veteranus, Plessæium sine fronte facit, publicatis falsitatum apicibus (parcite si barbara vox mihi excidit, res signādæ suis verbis) censuram suam inuentarium nominauit, cumque exuberarent, suoque ordine notaret, à suis Plessæius vrgetur, nè orthodoxorum probra & publicas deuotiones præteritas & inultas sinat, illum falsi reum traduci, id religionis non nisi summo dedecore in aula regis & regia vrbe palam publicari, hoc percitus œstro, ab ignauis crabronibus, qui vmbra & latibulis se tuentur, Plessæius vt certè est cordatior, dat se in arenam, classicum pugnæ canit, stadium aperit, atque ille monentibus nimis credulus transit Rubiconem; per insignem Neustricum nobilem sanctæ Mariæ *du Mont* libellum mittit, spargitque in eos qui sibi operique suo detraherent, eoque potissimum Ebroicensem Episcopum appetit, quod ille in suis antiquorum patrum citationibus Plesæium falsi argueret, eo libello

supplex Regem officiosissimè rogat, vt veri inuestigandi falsique damnandi arbitros deligeret. Ebroicensis, audita prouocatione incruentæ pugnæ vadimonium accipit, publicato programmate profitetur, Rege & quibus velit inspectoribus arbitrisque, in Plessęi opere quingentas falsas citationes, ex pluribus sigillatim & in numerũ redactas, ne quis eum hyperbolicè iactare putet, enumeraturum & probaturum, Ebroicensis Regem deprecatur vt Constantini Magni æmulus, pace regno parta, Ecclesiis aduersus bella & procellas hæreseon pacẽ procuret, ex ea dissertatione religionis dissidia vel finẽ habitura, vel certè apud quos veritas & fides prisca sit & fuerit constiturũ. Plessæius sua Epistola ad Regem, morẽ gerit, arbitros & censores deligi petit, vtriq; cõmilitoni diem Rex dicit in Regia Bellæi fontis; hac noua palestra de fide inquirenda commotus nuncius Apostolicus, Regem adit & commone facit, controuersiis de rebus fidei ius dãdi arbitros, dũtaxat esse penes summũ Pontificẽ: Rex contra, oratorẽ Pontificiũ de re tota securũ esse non solum iubet, sed exindè summã lætitiam expectare, de fidei articulis nullam moueri controuersiam, hoc vnũ agi & discuti, num Plessæius sacræ pugnæ dogmata, patrũ testimonia, verè integrè, castigatè non mẽdosè, hiulcè, & intercisè citauerit, ad fidẽ codicũ exẽplaribus duntaxat opus esse, dissertationẽ hũc habere limitẽ, non Theologicis professorib. arbitriũ cõmittendũ, cũ de enucleãdis

M.D.C.

Illa ex Epistola Ebroicensis.

Regis ad Nuncium verba.

M. D. C.

sacris rebus non sit quæstio, sed eruditis scie̅tissimisque linguarum qui collatis Plessæi citationibus, cum germanis & incorruptis codicibus, hoc vnum explorent, num illas verè aut mẽdosè ediderit, ergo huius disquisitionis arbitri deliguntur, pro Orthodoxis Antistes Curiæ purpuratus August. Thuanus, Plæsseio, veteri amicitia & cognatione coniunctus, Pithœus veteranus Curiæ patronus, & Faber ille, cui ob singularem eruditionem & pietatem principem Condæum tenellum in disciplinam datum supra diximus. Plessæi à partibus stabant Calignonius regni Asturum Cãcellarius, Canaius in Edictali Occitaniæ Camera præses, & Isacus Casaubonus; omnes insigniter & ad nostri sæculi miraculum eruditi, desideratis Fabro & Caligionio; in vicem absentium suffecti, pro Catholicis Martinus medicus regius, & Canaius, maturè adfuit Ebroicensis in consessu Cancellarij, qui summus moderator & Palæmon disputationis erat. paulo serius aduenit Plessæus, caussatus extra vrbem per saltus loco auio vix opportunè disceptationem fieri, vt pote cui copia librorum non suppeteret, diffugij primus hic color, cui responsum, quodcumque Rex iret, ibi non desiderari librorum officinam, potissimum eo loci, cum in ipsa Fontis bellæi Regia, Rex Franciscus I. luculentam bibliothecam collocauerit, quæ Philadelphi, Vaticani, veterumque omnes superaret. Plessæus, citationes omnes continua serie operis sui non cur-

M.D.C.

sim & dissolutè, ad amussim censuræ expũgi voluit, vtque Ebroicensis quas iactauerat quingentas falsitates (parcite Latini censores) verbum ad rem vsurpo, syngrapha & sigillo prænotaret, ille contra aliud esse Plessæi diuerticulũ Regem admonet, ante diem leges disputationis præscriptas, hoc examen totius operis inane & ridiculum, eo exẽplo quo si quis de lituris aut additis in contractu accusatus, se excusatum esse velit, quod demptis aliquot, cætera omnia verè & germanè scripta sint, iure ciuili receptum eum qui in verbo, in clausula, quæ pactum afficiat reus sit non omnium reum fieri. Omitto argutationes nimias, ad detrectandam pugnam verius innexas, quàm ad veri & propositi inuestigationem, quibus tota Gallia perstrepit, ita vt non aliis clamoribus prætereuntes obtundamur, via Palatina circunforaneis librariis tota die Plessæium deuouẽtib. vt se circo conclusum vidit, iterum supplici libello quęrit effugium, iniquas conditiones conqueritur, cui à Rosnio, Casaubono, suarum partium viris clarissimis acclamatur, eum qui diem dixit, prouocauit, stadium aperuit, inglorium esse loco & pugnæ defore, vt vero publicam expectationem his artibus Rex ludificari agnouit, per Cãcellarium Plessæio mandat, si arena cesserit, eius librum censuræ publicæ permissurũ, & si falsò perperam intercisè neque ex fide bona rem sacram & augustam, vt est Eucharistię, scripsisse deprehendatur, falsi citatoris probro & pœnæ

M. D. C. obnoxiũ fore, neque vox illa Regis licet minax, homini metũ ademit aut ſpirit⁹ addidit, iterũ nectit moras & venturi præſcius, campum fugere qua poteſt arte, meditatur. Sed hiſtorica breuitas non patitur referri iſtas ludificationes, ſed etiã nolentẽ cãpo includamus: præmonit⁹ vterq; non rixari, nõ acerbè vt ſolet inter bellicos hoſtes, ſed beneuolè & chriſtianè vt decet incruẽtos pugiles, qui de veri peruestigatione glorioſum certamẽ habent. In Triclinio poſt meridiẽ prima, Rex aſſidet, collaterales habet vtrinque diſſertatores, ſtant in extremo Amanuenſes delecti, qui fideliter & properè acta controuerſiæ excipiant, Antiſtites & principes, regni proceres promiſcui cultus, nobiles & aulici circumſtant, in proximo æſtuario omnium codicum ad fidem citationum, parata erat ſupellex, indicto ſilentio ſic profatur Ebroicẽſis. Adſum (Rex inuictiſſime) vadimonio, quod mihi dominus Pleſſęius libello prouocatorio dixit, vel ſcripto profeſſus ſum (& opere præſtabo) me quingentos locos falsò mendosè & intercisè ab illo citatos, opere ſuo in Lithurgiam idque nunc & liquido probaturum. Regia tua maieſtas qua ſumma eſt prudentia, hac diſſertatione nihil fidei detractum iri, (vt quæ tota ſit ad diſquiſitionem veri & falſi) in Pleſſæi ſcriptis ſedulò præuidit, vt quę ad id vnicè inſtituta ſit, num ille veterũ patrum dogmata & ſenſa, ſincerè, & ex bona fide ediderit, aris adytiſq; ac myſticis apicibus, tua maieſtas more maiorum

Ad diſputationem Ebroicẽſis præfatio.

piorūque Cæsarum tēperat, nouit ex bibliorum sacro codice, Elephantiasi fœdè percussum Regem, quòd temerè offerre incensum Domino, hoc est politiæ res sacras admiscere tentauerit; multò sapientius, Constantini Valētin. & Theodosij pietatē æmularis, qui ad Clerum Pōtificesque, Ecclesiasticas controuersias vt rem merè sacram & mysticam ablegarunt, hac ego fiducia sed potissimum fidei orthodoxæ clipeo, quam in hoc confessu tuendam aggredior iam ordior ipse palam & publicè obtestans, me nulla simultate, ira, odio, alioue nequiore affectu impulsum, in D. Plessæiū quē ego plurimū ob egregias animi dotes colo & obseruo, nec eum falsi accuso, sed eos quorum susurris, tabulis, & cōmentariis nimis credulus, fidem adhibuit, atque ex comitate & modestia, hanc obtestationē veram nunc, quādiu mihi cū illo res erit, apud auditores spectatoresq; efficiā. Plessæius aduersa oratione sic profatur. Iussu regio illuc euocatum, vt libri assertor esset, nō ambitu aut famæ gloria, sed sincerioris doctrinæ zelo, ad castigatiorem Ecclesiæ statū, quē tot viri probi à multis annis desiderio desiderant, si opus suū ad hoc conducere possit, summo bono sibi deputare, sin minus, vel propria manu ambustū cupere, spē tamen sibi esse apud cādidos cēsores, cum nō incuriosè neq; proteruè in eo opere insudasse, nec mirum videri si in sylua tanta citationū, mens, oculus, vel manus aberrauerint, quasi Horatiano versu se excusatū vellet.

M. D. C.

Aduersaria oratio Plessij.

M. D. C.

Verum opere in longo fas est obrepere somnum.

„ Etiam in Rom. Ecclesiæ doctoribus, qui non
„ ab vno sæculo scripserint, hanc ferendã incu-
„ riam, qui si ad hanc trutinam ponderentur,
„ raros inuenias, qui huic noxæ non sint obno-
„ xij: contraria obtestatione profiteri, singu-
„ lare hoc certamen, si minus prosperè cesse-
„ rit, nihil reformatæ doctrinæ detracturum,

Protestatio & præcautio præsagi Plessæij de minus prospero euentu.

„ vt pote cuius non sit arbiter, quæ ab eo non
„ pendeat, & quæ vt eum antecessit, sic post
„ eum perduratura sit, dissertationis exordium
„ fuit à Ioannis Scoti citatione, quem sic do-
„ centem Plessæius scripsit: *Ioannes Duns*

Exordium disquisitionis.

„ *cognomento Scotus, post Lateranense Consilium,*
„ *penè exactis centum annis dubium facit, num*
corpus Christi, verè & realiter panis & vini
„ *specie contineatur; atque ille contendit non con-*
„ *tineri, dubitandi & negandi rationes sunt, men-*
sura, locus, aliaque functiones quæ essentialiter
veris corporibus hærent & insita sunt, id non
ferant quale oportet esse verum corpus Christi.
Ebroicensis, Scoticè & obscurè Scotum Plessæium interpretari respondet, pro eius sententia, aduersariorum argumenta & disputationes sumpsisse, atque propugnatori corporalis existentiæ in Eucharistia, Sacramentariorum quos impugnabat errores imputare, in explicandis authoribus audax facinus, eorum sensa distorquere, & probatum acceptumque illis referre, quod maximè improbauerint: in hac prima velitatione turbati animi speciem tulit Plessæius, nec seria-

tim in orbita & defixa quæstione morabatur, sed extra semitam deuius, oberrabat nunc istam, nunc aliam delibans, in hoc potissimum desudans, vt probaret Scotum in existentia corporali nutantem fuisse, visum consessui *Plessaium pro sententia Scoti, argutationes Sacramentariorũ, quas refellendas proposuerat vsurpasse.* Secundæ dissertationi locum fecit Durandi citatio, quem sic loquentem inducit Plessæius *Durandus, quem Schola Sorbona magistrum per antonomasiam doctoremque summum nominat, lib. 4. sententiarum distinct. 11. ipsissima verba scripsit: hoc posito (inquit Durandus) vt panis & vini vtraque substantia existat, vna hinc duntaxat emergit non vtique nodosa & indissolubilis quæstio (videlicet duo corpora simul existentia) contrarium verò si asseratur, plures difficultates suboriuntur, videlicet ratio disquirendi probandique, quo modo accidentia mutant naturam, vt ex his aliquid gigni possit cum omnia ex subiecta materia ortum habeant.* Ebroicensis nouum errorem Plessæi priori simillimum, aduersarias Sacramentariorum dubitationes pro Durandi sententia habuisse, quinimo Durandum ipsum, more Scholastico discussis & profligatis hæreticorum huiuscemodi deliriis & præstigiis, disputationem claussisse hac verissima & inconcussa assertione, *Panis vinique substantiam in Christi corporis veram substantiam efficacia verborum commutari*; Durandi codice exhibito perlectoque, & discusso articulo pronunciauit: Cancellarius Plessæium pro

M.D.C.

I. Decretum in Plessaium.

Sententia Durandi de existẽtia vera corporis Christi.

M. D. C.

Secundum Decretum in Plessaium.

assertione Durandi, aduersariorum contrarias obiectiones sumpsisse. Tertia dissertatio versabatur circa Diui Ioannis Chrysostomi propositum, quo Plessæius doctori oris aurei & doctrinæ incorruptæ, plumbei ingenij minusque sani iudicij probrum imponebat, quod ille scripsisset, diualibus precibus & suffragiis non esse fidendum: Ebroicensis Chrysostomum nō ex fide citatū, Plessæium succidisse quod erat præcipuum, videlicet Chrysostomum scripsisse non absolutè in Diuorum intercessionibus salutem constituendam, quam sententiam mendosè Plessæius his verbis reddiderat. *Nullo modo innitendum precibus sanctorum*: adiciebat expunxisse quæ eo loco suadet Chrysostomus, nempè vt nos mortales Cælitum suffragia & precationes non despiciamus, sed deprecemur vt pro nobis apud Deum sint deprecatores, prolatis codicibus operum Chrysostomi, ex assidentium sententia pronunciauit Cancellarius, *Præterita à Plessaio, quæ integrè neque intercisè scribi oportuit*, quæsiit Rex à Casaubono cur ista expunxisset Plessæius, *respondit ea ab illo præterita, quod eius menti & proposito aduersarentur.* quarta dispunctio prioris est appendix ex eodē Chrysostomo, quem hoc sensu protulit Plessæius, *Saluti nostræ tutius per nos consulitur, quàm aliena ope & suffragiis, nec tam alienis precibus Deus veniam noxarum & fælicitatem æternam condonat, quàm propriis votis & intercessionibus*, exemplo sunt mulier duæ Euan-

3. Decretum.

Casauboni ad Regē ingenua responsio & verum iudicium de Plessaio.

M. D. C.

gelicæ Chananea vna, adultera altera, quarum nullo alio deprecante misertus est, & similiter latronis cui paradysum nullo alio intercessore condonauit. Ebroicensis respondet à Plesłæio quæ proximè cohærent succidisse, *hæc à nobis scripta sunt, ne Diuos ipsos non precemur, sed ne in propria salute, fiducia aliena opis segnes & oscitantes simus*, pudoris quærit effugium Plesłæius, hac rima & diuerticulo vt testimonium Chrysostomi non protulerit aduersus preces, quæ diuis fato functis fiunt, sed in eos duntaxat qui alienæ fiduciæ nimiũ incumbunt, cui Rex argutè & theologicè infit, *verbo alterius vt quæ vox vniuersalis sit, defunctos æquè ac superstites intelligi, & perperam à Plessæio additũ, hæc Chrysostomũ ad tollendũ abusum tradidisse, cum pro viuis rogare, viuis de more sit, etiã in religione cuius est assertor Plessæius*: gregarius quidam ex Prædicãtibus susurro, græculæ vocis nonnihil perstrepere ausus est, de quo cum Rex interrogasset Victrium, hominẽ ait catapultarij prodromi instar esse, qui emissa glande pugnæ cedit, aut verius *Parthus vt emissa fugiens post terga sagitta*: pronunciauit Cancellarius: *succidisse Plessæum, quæ integra & cõpacta citari oportuit*. Quinta disquisitio, ad diualé intercessioné ęquè pertinet: D. Hieron. (inquit Plesłæius) in cõmentariis in Ezechielem, sedatè & sine stomacho scribit, in solo Deo fiduciã collocãdã, infelix enim quisquis homini fidit, quantumuis inculpatæ vitæ, vel quidẽ Prophetæ, non Ecclesiarũ Antistitibus

Sire c'est vn Carrabin qui a tiré son coup il n'auoit que cela de poudre.

4. Decretum.

M.D.C. confitendum, quantumuis enim iusti sint, seipsos dũtaxat non alios saluos nedum proprios filios efficient. Ebroicensis, Plæsseium prætermisisse respondet neruum & compagem totius orationis hæc verba videlicet, *si negligentes fuerint, similiter pronunciatum locum hiulcum, & omissa fuisse quæ scribi oportuit.*

5. Decretum. Sexta incidit in Diuum Cyrillum, quem Plæsseius scripsisse asserebat, à priscis Christianis nec adoratum nec cultum fuisse crucis simulacrum, id à Cyrillo vnquam exaratum nedum cogitatum, Ebroicensis negat: contra Plæsseius, id ipsum Christianis Iulianum Apostatam exprobrasse, nec à Cyrillo responsum quidquam, de adoratione & cultu crucis, quod silentio neutiquam præteriisset Cyrillus, si adorandi hic ritus inualuisset. Ebroicensis contra hunc ritum confirmat, ex eo potissimum, quod Cæsar ille desertor, sacris Christianorum non leuiter tinctus, non exprobrasset venerationem crucis si vera non fuisset, nec Cyrillus Christianos falsi & insoliti ritus probro aspergi tacitus

6. Decretum. tulisset. *Pronunciatum commenta à Plæsseio apud Cyrillum non extare.* Septima disquisitio etiam ad crucis mysterium pertinet. Plæsseius contẽdebat, Imperatores Theodosium & Valentinianum, Edicto vetuisse, ne Christiani icones & simulachra crucis pingerent vel sculperent, vnde coniici necesse sit, crucem à Christianis non fuisse cultam. Ebroicensis ter falsum commisisse probat, primo qui legem Cæsarum contra titulum & indicem

cem citauerit, secundo quod voculam *humi* M. D. C.
quæ legis sensum & mentem explicat, sciens omiserit, tertiò, quod Petrus Crinitus, quo se tuebatur, falsi reus sit, qui pro Valentiniano Valentem scripserit. Plessæius adiicit Crinitum testem citasse, qui sic legem protulerit, *Pronunciatum illum quidem Crinitum citasse, sed mendum esse in Crinito.* 7. Decretum. Octaua disquisitio ex diuo Bernardo deprompta fuit referente plessæio eum sic loquutum de virgine Christipara epist. 174. *Eam ad fastigium summæ gloriæ euectam, inanibus hominum praeconiis titulisque non indigere, eius honori verò, & immortali mortalium elogiis detrahi, Conceptionis diem festum, nec ritè nec decẽter excogitatum.* Ebroicensis contendit Plessæium laciniam & centonem ex intercisis discriminatisque contextibus texuisse, vt hæc verba cohærentia eraderet, *magnificæ gratiæ inuentricem, salutis mediatricem, sæculorum reparatricem:* Plessæius nihil insolens fecisse respondet, cum etiam Apostoli in Prophetarum citandis oraculis, vna serie, & glutino orationis etiam hiulca & intercisa loca cumulauerint, cum ad idem propositum facerent. Pronunciauit Cancellarius, *conuenientius fuisse, si sigillatim & discriminatim non permistis contextibus D. Bernardum citasset:* 8. Decretum in Plessæium. vespere iam inclinante finem fecit dissertationi Theodoreti locus editus hac formula, *Deus quacunque vult perficit, at imagines ad nutum artificum effinguntur, receptacula sensuum habent, sed sensu carent,* vel infectis contemptiores, quòd il-

M. D. C.

la animata ſint, quique hæc ſimulachra venerantur in rationis & ſenſus inopiam iuſto iudicio prolabi. Ebroicenſis Plæſſeio obijcit, pro voce iconis vel imaginis, quæ ſpeciali nota antinomiam tollebat, idoli vocem ſuffeciſſe, & quod falſi caput ſit, prætermiſiſſe idola ab Ethnicis loco numinis habita. Plæſſeius vocem imaginis & idoli adæquari, graio prototypo & patrum ſcholijs probaturum contendit, contra Ebroicenſis ſignificatu ſuo, editione Græca & Atticis ſcholijs vocem imaginis, & idoli nuſquam confundi, ſed vtramque propriè & determinatè ſumi, collectis circumſtantium ſuffragiis, pronunciauit Cancellarius: *Viſum conſeſſui, Græcis exemplaribus imaginis & idoli voces perpetuo diſtinctas eſſe, nec vno intellectu confundi.* A prima pomeridiana, ad ſeptimam protracta citationum diſpunctione, Rex ad cœnã & quietem receptum indixit, dilato vadimonio in diem craſtinum de controuerſis qui ſupererant articulis. Sed dum tota aula longioris luculentioríſque certaminis ſpe ducitur (heſternum enim, præludiũ fuerat) ecce Riuierius Archiater Plæſſeium, graui morbo correptum denunciat, ab eo certamẽ diuturnius non eſſe expectãdum, hinc Rex miſſos facit ſacrorum codicum inſpectores citationumq; cenſores: eo ipſo die epiſtolio ad Ducem Eſpernoniũ reſcribit, *Ebroicenſem diœceſim Salmuratenſem ſuperaſſe.* Ludus eſt, & argutia in voce vernacula, cuius venuſtas Latino ſermone ſatis aptè referri non poſſit. Canaius præſes hac prima velitatione deterritũ, nulla tuba

9. Decretum

Plæſſeij morbus diſquiſitioni finem fecit.

Epiſtola Regis ad Eſpernonium.

ad stadium reuocare potuit, Plæsseius Rege & Cancellario insalutatis aula se subducit, & ad suum Salmureum propugnaculum abit, si possit ægritudinem curaturus, ille tamen qui victum se negat, de iniquis cōditionibus, assidentium præiudiciis, multa conqueritur & vt quod verissimum fateantur omnes, vernacule insigniter facundus, opusculo sibi canit triumphū, & luculētis verbis deterrimè facta excusat: Ebroicensis aduersario opere rei gestæ tabulam eo penicillo delineat, vt aliter deformari non possit, Regem principes, proceres, amanuenses quatuor primicerios testes citat, relata in tabulas recenset, & quanta voce vulnera intulerat, tāta calami mucrone infligit, ac in ipsum Plessæium, sua dicteria falsè & festiuè regerit, ille enim sibi blandiēs scripserat, *Muscam Ebroicensis, pro Elephante habitam, Ebroicensis cōtra vnius diei præludium, & delibationem, in Plessaij falsis citationibus, muscæ instar fuisse, quod si arenæ non se subduxisset, pro Elephante quæ omnium maxima sit bellua habitum iri.* Paulo post Fresneius Canaius, qui ob singularem eruditionem inter arbitros Plessæi delectus fuerat, vt religioni repudium mittit, & cum orthodoxa in gratiam redit, nouatores in Canayum insurgunt, eum deuouent vt transfugam & desertorem, sæculi præstigiis & ambitu aulico excæcatum damnant, sed has intemperias Catholicorum gratulatio, laudum ampliori fœnore, & cumulo compensat. transitione Canaij ad orthodoxos, Nouatores

Plessæius de disquisitionis iniquitate libello conqueritur.

Ebroicensis scripto respondet.

Dicterium Plessaij.

Canaius ad orthodoxos transit.

M. D. C.

non minus concussi, quàm ingens fabrica subductis tignis & fulcris, vel castra amisso duce, vix enim vnquam habuere vel in posterum habituri sunt, qui cum Fresneo eruditione, candore morum se comparet, nõ solum sapientiæ ciuilis rerumque forensium (quæ sua Sparta fuit) peritissimus est, sed Aristotelem integrum, non interpretum organo sed natiuo suo idiomate callet, quo prętio seu luce in tenebris, sophismata & tendiculas ministrorum detexit, & nunc discussis iubar veræ fidei agnouit.

Elogium Canaij fraxinei à summa eruditione.

A præstigiatrice vetula tentatum in Regem veneficium.

Rex vt Lutetiam rediit, teterrimi veneficij in eum meditatum scelus detegitur. vetula erat Nicolea Mignon, quæ bello ciuili, in Dionysiano oppido cauponam exercuerat, illa bibacissima & merobiba (vt sunt ferè omnes cauponariæ) decoctis omnibus, pruritu excita, nubit iuniori coquo, illa Regi innotuerat, cum Lutetia fœderata & obluctante, oppiduli angustijs contineretur coactus interdum in eius diuersorio morari, & poculum delibare, hoc veteri contubernio ad dirum scelus viam sibi facit, Regi crebro se cõspicuam facit, quæ ex diuturnitate & dicacitate cum esset fastidio, Regis priuatim alloquendi passa repulsam, ad Comitem Suessionæus clam diuertit, sibi esse quæ semotis arbitris dicta velit, admissa in arcano colloquio scelus aperit, si annuat eius consilijs, summum in Gallia dominatorem fore, toxico necandi Regis, nec animum nec vires deesse, si rem tectam fecerit, ille Eume-

nidis horrendo facinore perculsus, vt potuit, animi motum cōpescuit, & quasi aurem incantatrici fœminæ præbuisset, in crastinum diem commodiorem de toto negotio confabulationem remittit, Suessionæus Regem certiorem facit, fidum aliquem adhiberi petit, qui abditus in larario veneficæ insidias audiat, mittitur Lomenius. dicta die adfuit, nescia auritos esse parietes, garrula ad exitium omnem veneficij cogitationem audax aperit, rē facillimè perfici, si maritus coquus, à Suessionæo principe summo domus regiæ magistro, ad cōdituram regiarum epularum admittatur. qui effuso toxico esculenta inficiat, tam certa & præsenti morte, vt contacta summis labris Regem interficiant. Suessionæus, percunctando quasi assentiretur, postquam omne arcanum ex fœminæ præcordijs summa dissimulandi vafricie elicuit, illicò scelestam comprehendi iussit, quæ paulo post Lomenio teste rea peracta flāmis deuouetur. Facinus intemperiis animi, & dæmonis præstigiis excusat, conata his artibus, aut vitare rogum, vel mitigare pœnam: nihilominus deligata ad palum igne exuritur, illa quæ vno tantoque facinore per vniuersam Galliam facem belli immittere meditabatur. At verò ex tot tantisque proditorum irritis conatibus, certum est à Deo Opt. Max. geniorum cælestium quotidiano satellitio, Regis vitam & incolumitatem stipatam esse, nec in toto orbe alius est regnator vel princeps, qui pluribus insidiis,

M. D. C.

Suessionæi summus amor in regem & singularis prudentia in detegendo facinore.

Vetula venefica publico rogo addicitur.

Nefariæ omnes molitiones in Regem Deo & Angelis protegentibus irritæ.

M. D. C. domi foriſque, bello & pace, ferro & veneno coniuratorum appetitus ſit, quos omnes numinis cura detexit, conſcioſque Nemeſis debitis pœnis ſubiecit.

Iam nūc trimeſtre exactum, Inſubriæ principem nullo alio monitore interpellat, Rex morantem & procraſtinantem vrget, anceps animi fertur Allobrox, Seguſianum agrum & munitiſſimam arcem Burgi Breſſiani prouentu vberiorem Marchionatu ſecum reputat, illum tamen in confinio eſſe, Gallo oſtiū eſſe ad Alpes, & aditum in Italiam, à tam vicino hoſte quotidianum ſibi eſſe metum, & nunquam ſatis ſecuram Inſubriam. Eius Cācellarius in Hiſpania agebat, reſcribit, vt cunctando neutrum faciat, neque tranſalpinam ditionem, neque vicę huius quidquam reſtituat, non ita tempeſtiuè legi militem in Gallia, exercitus cogi, acies inſtrui, Comitem Fuentium, ingentibus copiis illi opportunè adfuturum, qui impetum Gallorum retundat, cogatque proprios fines tueri, ne dum alienos appetere, Hiſpanicis huiuſcemodi iactationibus nimis credulus fidem fallit Inſuber, Lutetiani fœderis, & toties per epiſtolas de obſeruando repetiti iuſiurandi immemor, expectatione ancipiti Regem ludificat, ille tandem non vltra paſſus deludi, aduerſus vulpinam calliditatem leonina fortitudine dimicandum putat, milites conſcribit, vrbibus, oppidis municipiiſque foſſores, & commeatum imperat, nobiles accerſit,

Apparatus ad bellū Sabaudicum.

machinas aheneas magnamque vim pulueris sulphurei & globorum, ex armamentario Lutetiano Lugdunum euehit, vt tantam belli molem dux audiit, aliquot dierum inducias petit, donec oratores mittat, adsunt Archiepiscopus Tarentesiæ, Marchio de Lullins, & Riuerius quorum opera penè in omni negotio vtitur, vt virorum quos fides & peritia plurimum commendant, illi Ducem conqueri de durioribus pactis fœderis Lutetiani, qui in primaria vrbe regni hospes, nihil negare Regi ausus sit, ob inglorium & inæqualem tractatum, eo ipso vt plurimum à gentilibus & fœderatis incusari, restitutionem marchionatus non abnuere, si dignetur Rex vni ex liberis, iure feudi inuestituram concredere. Contra Rex, oratoribus frustrà hæc Ducem suum caussari, cum ille regno digressus, inque primariis Sabaudiæ & Insubriæ vrbibus Camberiaci & Taurini, scriptis epistolis gratum ratumque habuerit fœdus Lutetianum, pollicitusque sit exequi: de inuestitura priuatis suis rebus moneri, ne ita dispendiosè sit liberalis, videat quamprimum & deliberet, vt Calend. Sextilis fidem & pacta impleat, sin minus pugnæ & armorum aleæ se accingat, Riuius Insubris Achates, illum de regia expostulatione bellique apparatu oscitantem admonet, redit ille & cum consortibus legationis, iterum de re componenda, cum Sillerio & Ianino Consistorij Francici

D. M. C.

Dux suos oratores mittit.

M. D. C.

Nouum colloquium de fœdere.

Antiſtitibus conueniunt, his arbitris nouum pactum initur cui ſubſcribere Riuius religione & ſcrupulo legationis recuſat, extemplò pegaſeis equis properaturum ad Ducem vt calculum adiiciat, itiones reditioneſq; iſtæ quanquam veredariæ & celerrimæ, non tam bona fide pacis ineundæ, quàm belli procraſtinandi Regi perſpicaciſſimo viſæ ſunt, acceptoque per exploratores, nouas conditiones Duci minus acceptas, minarique à bello Sabaudico ſuiſque finibus per internum & domeſticum Gallos reuocaturum,

Denunciatio belli ſubiectis cauſis.

Rex ſtatuit aleam Martis experiri: iubet ergo Rubiconem traijci, præmiſſa & publicata obteſtatione, qua belli cauſas in Ducem reijcit, ſibi adempta repoſcere, vi & ferro quæ rupto fœdere & tot pacis repetitis irritatiſque conditionibus Dux retineret. Ferunt illum (quod vix de Chriſtiano, & ſcientiſſimo principe credam) Mathematicis & Ariolis credulum, vaticinio ancipiti deluſum. Illi enim Sextili menſe Regem in Gallia non futurum prædixerant, Regis diſceſſus in Sabaudiam id verum fecit. contra Galliæ hoſtes ex voto captantes augurium, ſublatum iri credebant (non enim extare, viuere deſiiſſe vulgari vſu loquendi intelligitur) ſic præſtigiatores illi obſcura inuoluunt veris, ſed vaticinio fides abrogata, quum Allobroges, mox agros vrbeſque ſuas vaſtãtem, nec ægrè vincentem nō ſolum viuum ſed victorem experiuntur. Sic olim memoria patrū Franciſcus Marchio Sallusſianus, Franciſci Regis

in Insubria vicarius & beneficiarius ac clientelari fide illi obstrictus, Ariolorũ nugis, qui Galliæ omnia aduersa ominabantur, Cæsari & Hispanis prospera & auspicata portendebant, ad illos desertor & transfuga infœlix defecit. Ergò Lugduni, nobis inspectantibus, per præcones denunciato bello, otiosè & sine vi Sabaudia magis inuaditur & occupatur quàm expugnatur, caput illius sedesque Senatus deditionẽ vltrò facit, Bironius Burgũ primavigilia noctis nullo æstu belli, sine cęde & cruore quasi aliud agens quàm bellum, intercipit ciuibus militibusque præsidiarijs in arcem ignauiter se recipientibus, quamuis Bironiana castra exili numero sed Vasconici militis ferocia & virtute bellica formidabilia, ab oppido diutius arceri potuissent. Galli arcem nullo ariete, nullis machinis expugnabilem, corona cingunt, incile & sulcos ducunt, ne quis ingredi vel egredi neue commeatus & pabulum, quorum penuria multum laborabatur, importari posset. Subita irruptio in Allobrogum fines, nec longè ab Alpibus Gallorum castra, iam non vano metu Ducem afficiunt, ille conclamatis rebus frustraque expectato Fuentio moratore, ac de more suo Hispanica cũctatione auxiliatore sero, Franciscanum pacis internuncium & proxenetam ad Regem confestim mittit, qui deprecator sit vt discedat armis, spondeatque Ducem Lutetiano staturum fœderi iamque illud paratum exequi. Grationopoli medio Sextili ad Regis colloquium admit-

M. D. C.

Inuaditur Sabaudia.

Burgũ nullo negotio capitur.

Præcingitur arx munitissima Burgi.

M. D. C. titur ille'ſic ad Regem: Summum Pontificem inter agnatos Chriſtianoſque principes (vt ingenitum eſt patri filiorum dolere diſſidia) bella plurimum auerſari obteſtatur, Ducem fœderi Lutetiano morem gerere, Romano Pontifici æquum & glorioſum videri, vt Rex ſua repoſcat, hac lege ne quid in alienos fines moliatur, rogare vt ſuis vtrique maneant. Rex Franciſcano reſpondet, inuitum ad id bellum compulſum, de inferendi neceſſitate Ducẽ monuiſſe, poſt itiones reditiones, cũctationes, ludificationes multas, adactum armis ſuum vindicare, S. Pontificẽ inter mortales præcipua dignatione & obſeruantia colere, cui nihil negatum eſſe velit, eam de illo ſibi polliceri & beneuolentiam & iudicium, vt ipſe ſummus Pontifex, nec regno damnoſa nec regiæ celſitudini indecora ſuaſurus ſit. Lutetiano fœdere iam non eſſe obſtrictum quẽ dux ipſe, toties fruſtrationibus eluſiſſet.

Oratio Franciſcani ad Regem.

Proditio immanis in Regem Scotiæ.

In Scotia, dira profectò nec ſatis deuouenda fratrum Comitum, titulo *de Gauris*, molitio in Regem ſuum, non longè à cæde regia abfuit, illi necis paternæ probrũ (pater enim damnatus crimine lezæ maieſtatis ſecuri publicas pœnas dederat) diutina vltione diluere animo conquoxerant, ſic vlcus in ſaniem erupit, atque Regis interficiendi hoc capiunt conſilium, vt Regem in priuatam ſuam arcem incomitatum, & ab aulicis ſemotum auocarent, colore quæſito percontandi videndique hominis, qui ingentem theſaurum defoſſum ſciebat, iunior Gauri-

cus, Regem per auia & nemora venantẽ adoritur, abductum à satellitio & corona Aulicorum, cupidine defodiendi auri latentis domũ suam abducit, venienti occurrit senior Gauricus fortuito conuiuio excipit, quo peracto Regi suasum facit, vt in arcis intimos recessus abiret, ad hominẽ de thesauro inquirendum quem in penitissimis penetralibus, ne cuiquã aurum proderet asseruabãt, Scotorum Rex, qui quo est cãdore & æquanimitate, suos indigenas metitur & pares esse cupit, nihil subesse doli cogitans, solus fratres per diuortia & recessus sequitur, vbi ventum est in latibulũ, cõuicijs lacessunt, paternæ mortis probro insultant, adesse diẽ qua vlciscãtur; hẽ? qui aurũ sitis, ille est thesauri conscius, ostenduntq; lixam oculis trucẽ, corpore immanẽ setis rugisque terribilem ad cædem regiam ex auiis montibus accitum. Iunior Gauricus faucibus Iacobi admoto pugione mortem minatur, quem Rex efferatum demulcere sic enititur, hem? rogo quod solatium paternæ necis, in sanguine meo, me nondũ adulto nec conscio genitor pœnas dedit, ego in vtrumque mansuetus & munificus, fisco bona addicta vltrò remisi, familiã vestrã meliori sorte beaui, vobis à Deo Rex sum cõstitutus, homo es, à te humani nihil alienũ puto, sacrò fonte Christo regeneratus, es cui ingenita humanitas, nec lanienis credo assuetus & educatus, ad trucidãdũ dolo & insidijs inermẽ principem, quid cæde mea proficies, sunt mihi liberi qui non inultum ferant, gentem vestrã perditum

M. D. C.

Rex Scotorũ feritatẽ proditorũ exarmarenititur.

M. D. C. ibunt, ac radicitus excindent, eamque indelebilis infamia æternùm dehonestabit, infectum scelus finas, reuertamur inoffensi, fidem obstringo me nusquam vlturum. hac blanda Regis oratione, quantumuis ferox & immanè spirans Gauricus, metu diriguit, ac totis artubus ita contremuit, vt vibrare lacertum aut ictum stringere manus tremula haud potuerit, Gauricus senior, Ducem de *Lennox* cæterosque sed paucos Regis comites, nugis fallebat & sermonibus morabatur, tremens sicarius iunior, dum inter ferrum & cædem nutat, sic cum Rege captiuo paciscitur, vt cum barbaro quietus immotusque maneret, nec per speculam aut fenestram vociferatione suos inclamaret, donec fratrē natu maiorem consuleret, egresso sicario Rex cordatior factus, barbaro imperat, vt fenestras aperiat, id facere verit⁹ religione iurisiurandi violandi, redit paulo post iunior Gauricus, rursus mortem minitans funemque sericum ostendit, quo vinctum Regem trucidet, cui Rex fortiter & intrepidè, ***mentieris scelestè proditor, vincula non patiar, liber vixi, haud seruus vinctusque moriar***, intuitus Gauricum stringere mucronem manu vna inhibet, altera iugulum sicarij premit, ille vi & contentione regem constrictum concutit, vtrique impliciti simul colluctantur, donec Rex per fenestram proditionem inclamat. extemplò Dux *de Lennox* cæterique regij comitatus, quâ Rex erat ingressus properāt,

Verba verè regia regis Scotorum.

sed portis obstructis malleos, bipennes, ascias, & secures ad confringendas serò expectant, interea Rex & sicarius vicissim implicite se volutant, & quamuis corpore & viribus superior, animo tamen fracto & manu tremula, barbarum agrestem in auxilium cædis Regiæ aduocare cogitur, qui æquè territus iurat à Deo inhiberi: interea dum in frangendis portis mora fit longior, Ramseius adolescens qui peracto aulici obsequij tyrocinio, Regi in venatione comes erat, obseruauit aliam esse testudineam scalam, quà in cubiculum vbi rex premebatur, conscendebatur, hinc sibi facto aditu Regem humi stratum, & cum proditore innixum offendit, accipitrem loro vinctum deponit, & Gauricum stricto mucrone circa ilia Rege monente (quòd impenetrabili chlamide pectus munitum haberet) repetitis ictibus transfigit. memorabile est Scotum Regem, in ipsa lethi lucta dum Gauricum constrictum manibus premit, pede accipitris quem in deliciis habebat, ne euolaret, strinxisse lorū. Ratus senior Gauricus Regem à fratre & barbaro strangulatum & interemptum, adest casside & lorica accinctus, manibus geminum ensem vibrans, vt infectum scelus vidit, fraterna cæde exasperatus, & in furias actus septem aut octo æquè efferatis famulis septus, Regem cum liberatore Ramseio, Thoma Ereſekin doctore medico occisurum iurat. Rege addente animos Ramseius medium transfodit comitem, famulitiumque

M. D. C.

Rex sicario valentior in luctanecis.

Iunior Gauricus necatur.

Senior Gauricus occiditur.

M. D. C.

omne in fugam vertit, Dux *de Lennox*, Cõmes de Mar cæterique regis comites, dum frustrà portas confringere & scalis tabulatum scandere nituntur, ecce tam præsenti fato Rex ereptus, proditorum sanguine, puluere volutationis sordidus, flexo poplite Deo seruatori gratias agit, Comitum Gauricorum morte per oppidulum sparsa, ciues tumultuantur ac feroces castrum cingunt, ignari insidiarum, exhausti defunctique à rege periculi, qui per vbi speculã se cõspicuũ fecit, domũ quietos dimisit, vrbano prætori sceleris omnem seriem Rex narrat, castrum & cadauera custodiæ tradit, donec per summos magistratus de proditione constituatur iudicium, arcis recessus, anguli, latebræque excussæ, num quid in eis vestigia consciorum inuenirentur, marsupium maleficorum, diris & deuotionibus, præstigijs, sortibus, amuletis fascinis, barbaricis vocibus, scriptionibusque infartum repertũ est, quod perpetuò gestare Comes solebat, quo se audentiorem securioremque imò lethi despectorem iactabat, rege incolumi, vndique equites peditesque adsunt, pro eius liberatione superis decretæ supplicationes publicæ, ista penè ad verbum ex opusculo, quod Iacobus Betonius Archiepiscopus de Glasco, Mariæ Suartæ eiusque filij Iacobi fidus longæuusque legatus, ad me Lugdunũ miserat excerpsi, cũ enim Annales istos iampridẽ molirer, à summis viris arcanorum aulæ conscijs res gestas sciscitabar.

Rex liberatus Deo presentes gratias agit.

In castra redeamus, Desdiguerius Allobrogum tam vicinus quàm implacabilis hostis, oppidum Momeillianse otiosè & incruentè interceperat. Grillonius pedestriũ cohortiũ sub-præfectus, Camberiaci suburbia nullo Marte occupat, per Villeregium Rex de deditione præsidiarios milites monitos facit, mansuetudine potiusquàm summo iure belli in eos si imperata faciant vsurum. vicarius ducalis dominus *de Iacob* & præses de la Rochette, paucorum dierum inducias petunt, quibus de angustijs suis ducem commonefaciant, triduum conceditur, cuius moram haud ferentes incolæ, vltro vrbem dedunt, qui arcem propugnabant si intra sextũ diem dux obsidione non soluat, se dedituros pollicentur. Exhinc Rex Cõfluentiæ propugnaculum munitissimũ duabus machinis quatit, exili hiatu muri facto degeneres præsidiarij plures quàm mille, ferreis tegumentis ad poplites vsque contecti, ad primũ ictum arietis ignauiter arcem dedunt, quam vel fœminæ tuerentur, abeunt gallinæ ceduntq; Gallis, non nisi ingenti strage expugnabilem arcem, si modo viros habuisset Sabaudia, abeunt inquam cum castrensi peculio, rebus quidem saluis, sed amissa fama, quæ militiæ præcipua dos est. Carbonaria aliud est propugnaculum, ad ima montium quod ad Alpes aditum præcludit, in asperis cautibus fastigiatũ, flumine vadoso alluitur, turris antiqua adhuc visitur, reliquię sũt antiqui palatij comitum Morienẽsium, qui priuata

M. D. C.

Iterũ de bello Sabandico.

Expugnatio vrbiũ arciumque Sabandia.

M. D. C.

ditione circumiacentem dynaſtiam moderabantur, turrim illam à crepuſculo ad merum diem nouem machinæ quatiunt, tantò muri lapſu & hiatu, vt medii homines intus deſpicerentur, qui poſtquam extare & videri deſierunt, de eis variè cogitatum, alij prandere, alij eos advim depellẽdã ſe accingere cõijciebãt, Rex de deditione habere cõſiliũ, venturi præſcius dixit, & verbo ocyus per tubicinem ad colloquium admitti poſtulant, fit deditio his pactis, vt res ſuas ſibi haberent, vexillis ſigniſque relictis; illi contra, niſi cum illis abituros obteſtantur, obſtinati animi emiſſis catapultis iracundiã & ferociã produnt, quã Rex grauiorib⁹ repetitiſque ictibus machinarũ emollit cogitq; domitos, abire ſine vexillis, quæ ad perennitatem ſymbolumque victoriæ, in æde primaria Lugdunenſi affiguntur. Series rerum geſtarum longa ſpatia emetiri cogit, ac in Belgium me vocat narraturum, Archiducum & Mauricij riualis duram & cruentam pugnam: fœderatæ vrbes Batauorũ, quæ toto mari vnicè imperare affectãt, triremibus nauibuſque Hieronymi Spinolæ Genuenſis in anguſtum redactis, liberum latumque Oceani imperium recuperare moliuntur. fœderatis anſam bene gerendæ rei præbebat, hinc expugnatio fortaliciorum Diui Andreę & de Creuecœur, illinc defectio veteranorum, quos idcirco rebelles contumaceſque voce Iberica *mutinados* vocabant. Ergo Mauricius claſſem ingentem inſtruit, equitum peditumque turmis, cum omni

Deditio Carbonaria Arcis & pacta.

armamentario

armamentario pœnu & commeatu militari in naues onerarias importatis, ille tandem appulit non longè à littorali propugnaculo quod à Rege Hiſpaniæ Philippicum nuncupatur, quid autem de Mauricio ſcribam id ipſum quod de ſemetipſo Cæſar in ſimili captandæ victoriæ feruore, venit vidit vicit. vt enim præſidiarij milites latens ſub nauibus æquor è ſpeculis inſpiciunt (ô ſtrenui arcium cuſtodes) rati quod erat verũ tantam claſſem in eos moueri, ſaluis rebus ſuis de deditione pacti abeunt. his victoriæ primitijs Mauricius animoſior factus, propugnacula Alberti ac noui portus obſidet, Alberti quatuor machinis leuiter concuſſum pari ignauia deditur, dum ad noui portus expugnationẽ ſe parat, Archidux latius progredientem compeſcendum putauit, incredibili celeritate accitis vndique militibus, collectis atque ocyus quàm Mauricius crediditſſet duodecim millibus bellatorũ aciem inſtruit, quam profectò viris armiſque luculentam in ſuburbanis Gandaui campis luſtrant Archidux & Iſabella, atque illa Lacænã æmulata, concione maſcula ac militari duces, anteſignanos, cẽturiones, militesquè ad ſtrenuè pugnandũ & expugnãdum ſic cohortatur. *Magna mihi (ô inuicti bellatores) fiducia eſt victoria. vobis aduerſus fidei hoſtes pugnãtibus, ius belli cauſaque æquitatem ſtrenuitas veſtra adæquat, tot fortiter & fœliciter exhauſta bella, tot ſpolia, tot de hoſtibus partas laureas reminiſcimini, fidei, inquam & ſacrorum Regis Catholici fratris, Ar-*

M. D. C.

Concio Iſabella ad milites.

M. D. C. *chiducis mariti, ac mei cuius ditiones dotales à vobis tam aquè propugnantur, quàm impiè & sceleste à perduellibus oppugnantur, credite (ô fortissimi pugnatores) tanti beneficij nunquam apud nos intermorituram memoriam, certum habete de stipendij annonaque militaris anteactis temporibus nihil detractum iri, vt persoluatur vel omnem mundum muliebrem atque ipsos auribus pensiles uniones venales exponerem. At profecto cum pugnandi desiderium in frontibus vestris lego, defectionis & dissidij vestri atque omnium iniuriarũ iam obliuiscor, solamque benemerendi memoriam tenacem & perpetuam retineo, ite fausto omine & numinis auspicijs, suos nostrosque hostes intrepidè inuadite & summo excidio tollite.* Isabellæ concione seu classico Martis accensi milites acclamant, hostem poscunt, vincere aut mori spõdent, Albertus Gandauũ remissa cõiuge, aciẽ Burgas educit mox Odemburgũ, quod primo æstu Martis recepit, dedentibus se nihilo fortius præsidiarijs. Ernestus Nassouuius à Mauricio præmissus erat, cum Scotorũ aliquot cohortibus, duabusque leuioribus machinis vt vado & põte inter Ostendã & nouum portũ hostem prohiberet, sed ille serius moratus videt Alberti copias pontẽ prætergressas, iu quas dum impari numero pugnat, Nassouuius machinis amissis & magna ex parte concisis fugatisque Scotis, ipsemet fugiens ad proximum propugnaculũ vix se recipit, hoc lenocinio fortunæ Albertus pugnę desideriũ concipit, ratus imperatũ esse hostẽ, sed fuga Ernesti Mauricium ad consulendum

sibi præmonuerat. ordinatione castrensi ab Hispanis maturè perspecta, pugna abstinendum censuerunt. vtilius securiusque fore si Alberti propugnaculũ recuperarent, ibique castra metati fossa & aggere se circumcingerent. hac statione commeatum & pabulum Mauricio intercludi & fame potius quàm ferro siue alea Martis expugnandum, vicit tamen ardor pugnæ & quamprimum omnibus cōpijs Mauricium inuadendũ, exultantibus animis deliberatum est. Ille non segnior ad omnia quę victorem faciunt se accingit, vt in castris genitus educatus & adultus, rei militaris scientissimus, non expectandos sed inuadēdos hostes statuit. ergo acie ordinata progreditur, occurrit Albertus, machinæ vtrinque fulminant, tubæ martium canunt, fit pugna, fit strages, nutat victoria Hispanis nunc fauēte, nunc versis alis victoria ad Mauriciũ inclināte, ne longũ faciam (nã me in Sabaudiam regiæ cognatæque acies reuocant.) Dõmarueillæus, contribulis meus inter Beotiæ nostræ nobiles pugnacissimus Gallorum, qui stipendia faciebant in Batauia antesignanus, ita inclinantes Hispanos vrget, vt manipulis sparsis ordine rupto cum cæteris fugiētibus, alij in nouũ portum alij aliò confugerint. Albertus gloria & fortitudine bellica plurimũ emicuit, vultũ glorioso vulnere insignitus, Brugas referens quod ait Rex Athalaricus, *sine assertore præconiũ, propriã linguã virtutis, probatæ fortitudinis testimoniũ*: insigniũ procerũ vim captiuã abduxit Mauricius

M. D. C.

Ingens pugna.

Dommarnuile Gentilhome de Duneis.

Alberti in pugna summa virtus bellica teste frontis vulnere.

Apud Cassiodorum lib. 8.

M. D. C.

pernoctauit in castris, quod ratam indubiamque victoriam facit, illa ad Alpes vsque remigio famæ peruolauit, nam quod vix aliquis credat, nos enim septimo post pugnam die Lugduni multis nuncium audientibus & stupentibus, pugnam noui portus rumore publico excepimus, demiratusque celeritatē nūcij obseruatione notabili priuatis cōmentariis mandaui. Sed tubā Martis cheli Apollinis tēperemus audiamusque de optimo statu Academiæ instaurando renouatas leges. Vbi Henricus Maronianum illud impleuit, *tu regere imperio populos Romane memento, Hæ tibi erunt artes:* Supererat hemistichium opere perficiendum, *pacisque imponere morem.* hoc est literis, bonisque artibus sua reddere otia, Academiæ priscum splendorem, quo tātopere defecerat, vt altera ab antiqua penitus videretur, non vt olim illa, quæ orbe toto domicilium Musarum, officina artium, seminarium togatorum politicorumq; ordinum fuerat, ita vt exteri putarent, non satis videri doctum, qui Lutetiæ non studuisset: Iouianus Potanus sui æui litteratorū Antistes (cui superstiti omnes vltrò herbā porrexere) de Lutetianæ Academiæ celebritate hoc reliquit elogiū: *Florent nunc in Gallia, Philosophiæ studia, quæ in tantū aucta sunt, vt Parisiis, decē millia hominū esse dicātur, qui humanarū diuinarumq; rerū cognitioni vacent.* Hæc Pontanus scribebat sæculo, quo Gallia barbara, obsoleta nihil de Attico vel latio purum & putum habebat, erat enim Pontanus iam se-

Septimo post pugnam die Lugduni acceptum nuncium qua incredibilis est celeritas.

Instauratio Academiæ.

Ioniani Pontani de Academia Lutetiana testimonium.

M. D. C.

nior Carolo VIII.res Italas armis reposcente, Gallis alioquin & ferè semper infestus & iniquus æstimator : at si ille rediuiuus fuisset Francisc. I. temporibus, qui scabritiem rubiginemque anterioris sæculi detersit, qui accitis publicis omnium disciplinarum professoribus, simul omnium gentium discẽdarum literarum cupidissimos acciuit, quàm multò numerum Pontanus auxisset, exhinc enim Academiæ contigit, quod solet emporiis, quæ multitudine negotiantium abundant vel egent, pro copia & ratione mercium quæ aduehuntur. At vero nunc ita vel Academicorum iudicio, res litteraria collapsa erat, vt de instauratione priscis legibus nouas addiderint, & de promulgandis ad Patres Conscriptos libellum supplicem dederint, hic quem tum ob æquitatem tum elegantiã postulatorum subiiciẽdum putaui.

Libellus supplex ad Augustissimum Senatum, pro Academia Parisiensi.

Sedatis tandem aliquando, atque compressis singulari Dei munere ac dono, superiorum bellorum motibus, quibus hoc imperium Francicum miserè iactatum concussúmque fuit, partáque pace, auspiciis Christianissimi & inuictissimi Principis Henrici IIII. quãprimùm aliquid lucis nobis ostendere tempora visa sunt, de instaurãdâ Scholæ Parisiensis disciplinâ ab omnibus Vniuersitatis ordinibus constanter agi cœptum est: Princeps opt. maxim. magno Reipublicæ ac suorum bono natus, viris selectis supremæ Curiæ, scholæ Parisiensis regendæ amplissimam demandauit prouinciam. Quod

M.D.C. quidem benè & consultò prouisum fuisse à magnanimo Principe cognoscimus, qui virtutes maiorum suorum æmulatus, ex his vel præstantissimos quosque æquauit, vel etiam, quod verè fatendum est, multis stadiis anteuertit. Et quamquam vis quædam maior, aut fatalis propè necessitas, præclaris illius conatibus obstitisse, & quò minus suæ commissos ditioni populos omninò bearet, planéque securos redderet, effecisse videretur: attamen præstãs ille & inuictus animus, summáque fides & constantia Regis prouidentissimi (qui salute subditorum nihil vnquam habuit antiquius) Parisiensem Academiam sanctissimo Ordini primo quoque tempore commendauit, quo vniuersas labes, temporum iniuriâ contractas, omniáque vulnera, quibus illa grauiter affecta, penè cõtabescit, omni ratione eluere, & sanare conaretur.

Nos igitur P.C. ad sanctissimam aram Curiæ, volente ita Principe ac permittente, perfugimus, vt, quia id ad vos maximè pertineat, scholæ vniuersi prospiciatis. Quam curam in postremis non habendam vestri maiores putauerunt, qui ad augendam scholæ huius dignitatem ac splendorem, nihil non operæ ac studij posuerũt. Non est quod hoc loco antiquitatem scholæ verbis augeamus, aut celebritatem, quâ sese apud exteras nationes, nedum apud suos, mirificè commendauit, replicemus, cùm recenti adhuc memoriâ, principum virorum largitiones & priuilegia longè multa celebrentur: ex quo

M. D. C.

tanquam pelago vberrimo, permulti riui per vniuersum orbem Christianum latissimè dimanarunt. Nunc verò magno nostro malo, partim horrorem ac solitudinem disiectæ scholæ, partim vepres ac senticeta quibus syluescit & squalet, perferre patíque tamdiu coacti, oculos ad cælum tollimus, supremi Senatus auctoritatem, opémque salutarem spiramus, imploramus, flagitamus, vt tot iam antè contractis morbis salubri consilio medeatur. Lutetia, inter alias totius Europæ, nedum Galliarum ciuitates, multitudine populorum fœcundissima, Regia Principis, facta semper cultior ac splendidior, Senatus primi & antiquissimi præfulgens dignitate, celebritatéque, aliis etiam multorum ordinum decuriis auctior ac melior, innumeris Academiæ literariæ porticibus & spatiis sese iamdiu commendauit, vt citra controuersiam ab omnibus Galliarum oculus diceretur. De ordinibus aliis, qui intra vrbis pomœria continentur, nihil aut parùm detractum aut imminutum tot iam retroactis annis: Senatus adhuc perstat amplitudo, & inconcussa dignitas, & quandiu stabit imperium duratura: sola torpet ac debilitatur Academia, sola opprimitur ac contabescit: & tamen (si verum amamus) illa vna honestiorum omnium Ordinum seminarium, cuius neglecta vel intermissa cultura nihil spei fore arbitramur, quo huic vrbi vel imperio melius aliquid polliceri audeamus. Inter multa ornamēta dignitatis, quibus Parisiorum ciuitas

M. D. C. excolitur, veneranda Themis, hoc est, sacri & augusti Senatus auctoritas, eam multò illustriorem, certéque cultiorem facit, imò Galliam vniuersam, vel ipsâ clarorum virorum grauitate ac doctrina, vsque rerũ maximarum celebrat:

Assidet ipsa Ioui, Iouis est fidissima custos.

Quod vt verum sit (& quis talia demens abnuat?) possumus non temerè dicere:

Proximos illi tamen occupauit, Pallas honores.

Ex quo sapiẽtissimè omni æuo prouidit Curia, vt Academiæ iura illibata seruarentur, & ne quid honoris, vel dignitatis illi detraheretur. Quod exemplum, quamquam ad nostra vsque tempora propagatum, ea tamen sunt peruersa, contorta, & præpostera quorumdã ingenia, vt nihil spei fore putent, in isto, vti dictitant, Augiæ stabulo repurgando: & ad id tentandum non vnius Herculis, alioqui solertissimi, operam impendendam, cùm desperatis morbis frustra quærantur remedia, & ferè de ea iactari schola possit, quod olim de Athenis M. Tullius, & Synesius, quanquam non eodem tempore, prodiderunt. Athenis (inquit ille) iã diu doctrina ipsa interiit: domicilium tantùm in illa vrbe remanet studiorum, quibus ciues ipsi vacant, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine vrbis, & auctoritate. Et Synesius, quanquam alio æuo, sic ferè iocans ac ludibundus ait, se quidem ex Athenis fructum aliquem cepisse, nec tamen inde factum palma aut digito sapientiorem: quoniam præter eximia lo-

corum nomina, nihil Athenæ ampliùs dignum grauitate obtinerent: & quemadmodum victimarum confectarum pelles aliquando vixisse animalia indicant, ita post hinc expulsam Philosophiam, qui Athenas diuertunt, Academiam quidem, Lycæum, & variam porticum, nullâ iam Chrysippi, aut cuiusquã alterius eruditione & philosophia, sed variorum opificum ignauiâ nobilitatam admirantur. Non ij sumus P. C. qui spem omnem abjicimus, quod faciunt vel inuidiosi, vel inertes, aut etiam improbi: ex quibus illi suo seculo detrahunt omnia, veteres laudant, sed non adeò candidè: alij verò fracti & elũbes nihil tentát meliùs. Et quid caussæ, cur adeò prauè ac nequiter de nostri seculi genio pronunciemus? Χρὴ ταρσεῖν φιλέβαττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον, vt ait Theocritus. Nam quid deiicimus animum sub egregio atque inuicto Heroë, qui secundum Deum nobis ocia facere se velle ostendit? vel sub supremæ Curiæ primatibus, penes quos reuerẽtia legum, summus decor candórque & æquanimitas perstant adhuc, vt nihil eo sacro collegio celebrius, nihil sanctius & augustius habeatur? Publica res Romana, ipsúmque imperium multas passum vices, feliçius aliquando, postmodùm multis atritum partib. mouit lacertos sub Trajano Principe, in quem eruditorum hominum ingenia suas quisque symbolas laudando contulerunt: ita pristinæ auitæque virtutis ac gloriæ vis mascula, breui incipiet vberiùs excitari ac reui-

M. D. C. uiſcere, ſub *Henrico Borbonio* Principe citra inuidiam magno, quem Trajano parem, aut certè minimè inferiorem dicere non dubitamus. Quid enim non factum aut tentatum ab eo, vt non vitam modò ac fortunas, ſed priſtina omnia monimenta dignitatis huic Imperio ac ſubditis redderet? Corruptos Academiæ mores, diſciplinæ horrorem ac deformitatem pudet nos ferre tamdiu, & quantam fortè nulla priora tulêre ſecula, tametſi ætas ſuperior ſuas paſſa noxas, non ſemper ſeſe purè caſtéque vindicarit. Quæ tamen vt vera ſint, nulla eſt adeò deſperata ſuperioris æui vel tenax ægritudo, cui non admoueri medicina poſſit. Nos non vt ſerui fugitiui, ad libertatem proclamando ſtatuas Principum & aſyla pertingimus, ſed vt liberi homines, & in liberâ nati, educatíque ciuitate, Academiæ noſtræ libertatem vindicamus: ea vt aſſeratur, præſidiũ ſupremi Galliarum Senatus expoſcimus, & genibus obuoluti opem ſalutarem petimus. Nobis nihil priuatim quæritur, ſed tùm præſentibus, qui multi ſuperſunt, tùm poſteris manus ſupplices ſacroſanctæ Curiæ obiicimus: quin cogitamus ſerere ac ſubſtituere arbores alteri ſeculo profuturas. Quid quærimus? P.C. Academia reformetur, corrupti mores emendentur, deprauata diſciplina corrigatur, veterum ac maiorum noſtrorum ſtatuta, & quę illi conſultò nobis reliquerunt, purè, obnixéque ſeruentur: imò quæ longo ſitu abierũt in deſuetudinem, ad ſua principia reuocen-

M. D. C.

tur. Nec enim putamus esse satis Touta-villęi Cardinalis reformationem, ac supremæ Curiæ decreta adeò magnificè venditare, & ea in cistis habere complicata, nisi seruentur & ad mores opportuné trahantur.

---- *Quid leges sine moribus*
Vanæ proficiunt? ----

Pridem qui nouo exemplo nostris luminibus offecerunt, non in tantum excreuissent, aut in Academiæ meditullio, quasi noua Carthago in Romano solo, castra metati essent, nisi nostrorum supina & nimis delira vecordia tamdiu dormitasset. Idem omninò passi maiores nostri superiore seculo, in magna temporum simplicitate & inscitia, cùm plerique titulo mendicantiũ suas plumas nido maiores efferrent, ij enim (quibus temporibus ordinarij pastores Ecclesiastici & Academici homines, minimè mali, sed minùs eruditi nimis altè stercerent) cœperunt suggestus conscendere, conciones habere ad populum, docere *in omni scibili* (erat enim is eorum idiotismus) & nusquam ferè meminisse se monachos, quorum nõ docentium, sed plangentiũ officium esse oportebat. Verùm se tandem asseruit quorũdam nostrorum virtus, quæ sub auctoritate Senatus, in sua claustra monachos ablegaret, eósque iuberet suis contineri finibus, ne ampliùs falcem mitterent in messem alienam. Et quid tandiu mussamus aut torpemus, nec opem opportunè, importunè aduocamus consultissimi ordinis Senatorij? quamdiu Theologicam scholam olim totq orbe

M. D. C.

Christiano celebratam sinemus marcescere? quamdiu Iuridicam squalere ac frigescere? Medicam vel numero hominum satis fœlicẽ sterilescere? Artium organicarum decurias ipsa multitudine satis copiosas deflorescere? Nisi huic operi manus admoueritis, P. C. Academia in sequentes annos inculta desertáque iacebit: quin recidimus in tempora pestilentissima Gothorum& Vvandalorum, ex quorum incendiis portentosi cineres, ad nostra vsque tempora transierunt. Alioqui & eorum hominum posteri nullas non strophas commenti, primã Europæ totius Academiam obsederunt,& per annos multos nimis insolenter occuparunt. Ad vos hæc cura pertinet(Amplissimi Patres, lectissimi Senatores.) Id dignum vestris consiliis ac studiis; quin ad id vos religio vestra cohortatur, vestra in Rempub. egregia voluntas commouet, & quam miseris temporibus probauistis. Non frustra Princeps laudatissimus vobis id oneris imposuit: nihil nunc obiicitur remoræ occasione tumultuum, vt cum quibus per tot annos colluctati sumus. Vos labor iste certè non paruus respicit, sed vobis inde quæritur palmarium perpetuæ laudis & gloriæ, cuius fructum etiam posteri capiant ad multos annos consequentes. Ponite vobis ab oculos, Viri sapientissimi, exemplum Atheniensium, quorum ciuitas non tam armamentario beata suo, ipsáque virtute bellicâ, quàm domiciliis sapientum. Parisiensium vrbs populorum multi-

tudine copiosior aliis, sed mercimoniis, quibus suas fortunas augeat, Lugduno vel Rothomago fortasse non potior: antistat cæteris tùm Senatus primi splendore, tùm principis Academiæ gloriâ. Quid memorare liceat Massilienses veteres, stante imperio Romano, disciplinis cultos liberalibus suam Remp. Romanis etiā ipsis inuidiosam egregiè illustrasse? Et quid nos obliuio capiat aræ Lugdunensis, ad quam Rhetores olim recitaturi trepidarent: cùm his duabus & omnibus aliis terrarum Academiis hæc vestra Parisiensis longè latéque semper anteiuerit? Parisiensibus superstant adhuc priscæ dignitatis non pauca monumenta. Nos non longè abierimus, P. C. viri consultissimi, nec putamus vobis ingratum fore ac insolens, si externa vetera cum nostris conferamus. Duo munera Principis præstantissima Iulius Pollux tradidit τὴν πολεμικὴν, καὶ τὴν εἰρηνικὴν, belli pacísque artes: sed nemo est quin videat temporarium esse armorum studium, literarum verò vsum perpetuum, nullo temporum & armorum cursu terminari. Quæ bellicâ laude, Martísque robore cōparata sunt, longa dies, & hominum obliuio extinguit tandē & obliterat: literarū gloria tenax manet, seséque vindicat ab ingratâ obliuione temporum. Ne nos exempla deficiant, Alexandri magni nomen rebus præclarè gestis, eruditis scriptoribus segetem videtur vberrimam suffecisse, quâ ipsius victoriæ posteris proderentur; nullam tamen palmam confe- M. D. C.

M. D. C. cutus est ampliorem, aut diuturniorẽ, quàm quòd Alexandrinam Bibliothecam omni librorũ genere instructissimam compararit: nec tam quòd vrbium ac murorum expugnator, quàm quòd optimarum artium propagator esset, gloriam nominis sempiternam sibi quæsiit. Ptolemæus Philadelphus crudelitatis famâ laborauit, sed eam maculam videtur absterisse, aut omninò, aut magnâ ex parte, quòd Alexandrinam Bibliothecam innumerabili voluminum multitudine compleuerit; quin & diuinos libros Hebræorum vtendos sibi petiit ab Eleazaro summo Pontifice, à quo & missi, 72. Interpretes, qui historiam sacram, scriptorum omnium antiquissimam, Græco sermone redderent, Carolus Magnus Alexandri Macedonis egregia facta in multis exæquauit, vel etiam superauit, sed maximè quòd scholæ Parisiensis fundamenta prima iecerit. Nec se solâ vnius Bibliothecę iactantiâ ventitauit Ioannes Burgundus, Philippi Audacis filius, Dux Brabantiæ & Lucemburgi: multas quidem in Gallijs Tragœdias excitauit, sed nomini suo, gloriæque cõsuluit, excitatâ Louaniensi Academiâ, nostræ huic Parisinæ æmulâ, vnde Belgæ facti cultiores, certéque politiores, dudum nobis eam præripere gloriã conati sunt. Non præterimus Carolum IIII. Imperatorem, qui Pragensem ac Tubingẽsem scholas primùm inchoarit, eásque priuilegiis auxerit. Iisdẽ planè vestigiis Eberaldus comes Vvitẽbergẽsem, auorũ memoriâ,

primus instituit. Sic & Fridericus Taxo, cui cognomen sapienti, Francfordiensi vniuersitate suum nomen commendauit. Denique Ioachimus Brandeburgius, aliique, Academiis excitatis & amplificatis, monimentum ære perennius reliquerunt. Exempla hęc magis, quàm verba vos moueant, nobis multò facilius partum seruare, quàm de nouo quærere. Quin si fabulas non respuimus, suum fatale Palladium quamdiu Troiani asseruarũt, illæsa tutáque mansit Ilios. Palladium nostrum, hoc est Academiam, non simulatum, nou fabulosum adhuc retinemus: sed deformatum ac concussum, & nimiâ patientiâ neglectum querimur. Et quàm sæpe non vani neque inficeti cõiectores auribus nostrorum hominum voces eas insusurrant: M. D. C.

Æthercam seruate Deam, seruabitis vrbem:
Imperium secum transferet illa loci.

Ad sanandum id nostrum vulnus, Deos poscimus Auerruncos: opem Pœoniam flagitamus: ex nimiâ mora præsens periculum metuimus, imò præcipitium. Minimè quidem nos præterit à vicinis nostris scholarum iura seruari, inque dies augeri: Belgas, inquam, & Germaniæ tùm inferioris, tùm superioris proceres, quin & vicinos Regulos id certatim facere, & honorariis longè multis augere professores. Quam laudem non postremam ducunt nostri plerique municipes, qui publicas suas scholas ornare pergũt, nec patiũtur esse desertas ac steriles. Quod cùm decorè atq; vtiliter curatur

M. D. C.

ab aliis vrbibus, id nõ feret, nõ patietur vrbs ista princeps ac metropolis Galliarũ, omniũ populosissima, quasi quæ id abiiciat, ex quo laudũ certè maximarum titulos iamdudum comparauit, & augmenta fortunarum? Illud recolite P. C. non esse adeò facile παιδοτροφεῖν atq; παιδοποιεῖν: prius illud artis ac solertię, hoc naturæ opus, cuius etiam sunt capaces imperiti ac stolidi, imò & mutæ animãtes. Et vos, vos, inquam, quos vt publicæ rei patres ac patronos intuemur, ne patiamini diutius, per Deũ immortalem, vobis hanc palmam detrahi, quæ si vel minimùm differatur, nihil aliud, quàm certissimam barbariam, Gallia omnis nostra pertimescit. Si hoc tanto singularique bono carendum nobis est, nihil reliqui fore arbitramur, & voces illæ querulę vsurpandæ (omen absto)

Eamus omnis execrata ciuitas.

Inducetur enim δυσπέλαστον, ἀμαθία κακὸν, quod ait Sophocles. Et quid tandem? nullam acerbiorem pœnam Mytilenæi iis infligi posse putauerunt, quàm cùm iis, qui rebellarant, bonarum disciplinarum vsum ademerunt. Siquidem nullum grauius, ac perniciosius iugũ imponi potest, quàm si ad merã barbariã ablegamur, & nullâ liberali disciplinâ excolimur. Hoc machinatus olim in Christianos Iulianus Cæsar, desertor impius militiæ Christianæ, vt qui nullo ariete firmiore se vti posse crederet ad edomãdos animos eorũ, quos aduersari suæ sectæ agnosceret. Et meminim[9] Aristotelẽ, in iis libris quibus nomẽ

fecit

M. D. C

fecit De ciuili disciplinâ, inter cæteras tyranni notas hanc vnam ponere, quòd nihil priùs appetat, quàm subditos esse rudes & litterarum nescios. Longiùs hæc petuntur, dixerit aliquis, sed extra causam tamen non volitamus. Sentit nostra Vniuersitas miserè languida & effœta suas plagas, & iamdudum exposcit opem: nec enim contraxit vnquam ἀναλγησίαν: nec desperandum, quin vobis opem saltarem ferentibus conualescat: alioquin nulli grauiores morbi, quàm qui sui sensum adimunt. Dicat aliquis, id à nobis tentari tardiùs, non tamen fortasse opportuniùs quàm redemptâ pace, ac sub felici HENRICI IIII. Principatu, & vobis maximè arbitrãtibus. Pertinet ad ornamentum vrbis huius, Imperij splendorem, Ecclesiæ nostræ augendam dignitatem, Academiæ squalorem ac næuos tollere, ipsámque adeò canitiem, & quasi rugas parentis reuereri potiùs, quàm temerè ac nimis impotenter fastidire. Ea enim si perpurgatâ disciplinâ bonis ac industriis cultoribus celebretur, de integro, seu refectis viribus reuiuiscet, & nihil non felix ac beatum, succrescente semper nouâ propage, seipsam nostris & posteris commendabit. Pompeius iactabat, si pede terram Italiæ pulsaret, statim pedestres equestrésque copias ad sua signa turmatim erupturas, Vos vnius Senatusconsulti authoritate potestis à mortuis excitare linguarum & humaniorum disciplinarum professores Fabros, Stapulenses, Vatablos, Straselios,

M. D. C. Tusanos, Danesios, Gallandios, Turnebos, Auratos, Lambinos, Talæos, Alexandros, Orontios Finæos, Magnanos, Penas, Paschasios Hamelios, Forcatulos, Ramos, Carpentarios, Muretos, Amiotos, Goueanos, Nestoras, Capellos, malmedios: medicos, Ruellios, Tagaultios, Akakias, Fernelios, Hollerios, Gorræos, Magnos, Petræos, Denisotos, Duretos, Syluios: iuris Pontificij doctores Monachos Collegij Cardinalitij fūdatores, Guaguinos, Cerarios, Rebuffos, Quintinos: Theologos, Salignacos, Botelerios, Espencæos, Vigoræos, Sanctios, Sangermanos, infinitósq; alios quos hæc Vniuersitas aluit, & ad summū eruditionis fastigium extulit. Facite igitur P.C. vt queadmodum ex reliquiis suis ac cineribus reparatur Phœnix, aut vt Venus è mari noua & recens, sic è superiorū bellorum vndis & fluctibus pulchrior, vegetiórque emergat hæc Academia: & quasi recocta, vt Æson ille, aut Pelias, senium, maciémque dirâ lue & morbo contractam deponat. Hîc te cōfidenter appellamus, Achilles Harlæe, Princeps Senatus amplissime, qui pro eâ, quâ vel antistas grauitate iudicij, vel integritate animi ac consilij, possis & velis Academiam miseris prostratam modis reuocare, debilem & imbecillam sustentare, ægram recreare. Memineris eam à Christianissimo Rege tibi præcipuè commendatam, eiúsque reformandę datam esse prouinciam. Aliis certè rebus multis ac magnis Reipubl. & Principi tuam egregiè fidem probauisti:

quin & temporibus dubiis te constantem, propositiq; tenacem ita præbuisti, vt exemplo planè singulari, ne quidem mortis & horroris periculis, quæ tibi impendebant, absterritus mentem tuam passus, sis immutari. Et in hac tuâ certè maximâ præstantíque dignitate nihil à te vnquam profectum, quod non probetur his omnibus, qui virtutem, qui fidem, qui æquum bonúmque sine fuco & obnixè colunt, imò qui patriam saluam esse volunt. Inter tot curas sanéque graues, penéq; innumerabiles, quæ te circumstant, non patiere Academiam matrem, quæ tibi alumno charissimo prima doctrinæ omnis ingenuæ semina impertiit, & quasi dulces succos instillauit, sordescere & languere diutiùs. Ea iam tibi se debere multum profitetur, plus etiã debitura, quæ à te viro maximo ac prouidentissimo remediũ expectat, quo tandẽ aliquando tuo & Curiæ supremæ præsidio respiret, post tot acerbitatũ plagas, séque vindicet à dãnis, & iniuriis, quas superiorum temporum deprauatio, vel improbi multorũ mores inuexerunt. Absente Achille Troja Græciæ inuisa non poterat euerti: Barbaries Academiæ hostis infestissima, Achille Harlæo Duce & auspice, fatali quadam necessitate exterminabitur. Hac exclusa humaniores litteræ, omnésq; bonæ disciplinæ pristinam dignitatem, & sanguinem, colorémque recipient. Vestram fidem imploramus, P. C. quos omnes hæc Parisiensis Academia tam blandè gremio fouit, suis institutis

M. D. C. & præceptis erudiuit, quæ licèt parua fortasse quibusdam videantur, non sunt tamen contemnenda, vtpote sine quibus magna non possunt constare. Academia officij præmiũ & fructum à vobis repetit, & quoniam ad hos amplissimos honorũ gradus primum aditum vobis patefecit, suæ dignitatis conseruationem à vobis ipsis iure suo reposcit. Huic nisi auxilium opémque feratis, statim omnes humaniores literæ, bonæque disciplinæ exulabunt, honesta studia defluent & labentur, in eorum locum mox succedet inscitia & barbaries. Respicite, P. C. vestros filios, & nepotes;

Natorum natos, & qui nascentur ab illis.

Cauete ne à vobis hinc sint ablegandi, vt literis & bonis disciplinis ab exteris imbuantur; apud quos cogantur alienis moribus assuescere. Habetis maiorum nostrorum diligentiâ intus & domi iampridem comparatum, quod magnis sumptibus, multísque periculis vobis erit foris conquirendum, nisi maturè prouideatis. Cogitate, an ad vos pertineat, quod in causâ non absimili, quamquam fortasse minùs splendidâ, vnus veterum repręsentauit. *Vehementer vestrâ interfuit, qui patres estis. liberos vestros in hac potissimum vrbe institui*, in quâ disciplinarum omnium meliorum curriculum exigitur, perficitúrque, non aliunde merces exoticas tanto ambitu, ac ferè sine fructu quærere. *Vbi enim iucundiùs morantur adolescentes, quàm in patria? aut pudiciùs continẽtur, quàm*

sub oculis parentum? aut minore sumptu, quam domi? quam in conspectu vestro, quàm in Academiâ Galliarum, hoc est, in Parisiensi, quæ vestrâ præsentiâ, authoritate & lege regitur? Cùm Antipater à Lacedæmoniis obsides petiisset quinquaginta pueros, responderunt illi se malle dare centum adultos & viros. Tanti illis erat liberorum suorum educatio, tantúmque metuebant, ne cerea, & flexibilis illa ætas peregrinitate morum exterorum inficeretur. Quamquam honestis iuuenibus nusquam inuidemus peregrinationes, quę ad capiendum ingenij cultum instituuntur: sed si verum amamus, ex multis, qui aliò conuolant, perpaucos omninò esse fatendum est, qui ad nos redeant non factâ leui morum iacturâ. Ætas enim ea, cōsilij mentísque inops vix, nisi facto naufragio enatat. Exquisito satis apparatu non tam quæruntur, quàm captantur disciplinæ bonæ, vel laruæ potius disciplinarum, quia de moribus vltima fit quæstio, Hoc vos videtis, P. C. hoc aduertitis, & quid vobis ignotum potest esse? Quę vobis occulta Musica in tam concordi hominum concentu, & in speculâ ac vigiliâ Senatoriâ? Labentem & penè cadentem Academiam erigite, fulcite, sustentate, huius vrbis, imò potiùs totius orbis quondam miraculum. Hoc pro vestrâ auctoritate potestis paruo compendio. Leges sunt latæ, descriptæ, promulgatæ. Edicite ne ab illis discedatur: hoc est firmissimum vinculum omnis societatis. Ex amplissimo vestro Ordine

M. D. C.

duos viros feligite, illifque totius negotij conficiendi prouinciam demandate. Verùm non plura, & hîc terminus hæreat, Confultiffimi Patres, Galliæ noftræ lumina: nec enim veftra vel dignitas, vel æquanimitas, & propenfus in res quafque bonas animus longiorem orationem defiderat.

Summa Curia, penes quam, primogenitæ Regum, tutella & cuftodia eft, hoc decretum tulit: vt in publica monumenta nouæ leges & ftatuta in vfum Academiæ Parifiēfis refererentur, neue in pofterum irrita fierent; delegati ex ampliffimo ordine Iacobus Auguftus Thuanus præfes purpuratus, ipfius inclinātis Academiæ & litteratorum columen, Lazarus Coqueleus, & Edouardus Molæus confcripti, Ludo. Seruinus Triumuir regius, qui omnes coactis ordinibus Academiæ, in pofterum Senatufcōfulto audientes effe iufferunt, fic Auguftus ille, vernaculè ore rotūdo (vt profectò vir eft triplicis & expeditæ facundiæ) ad Academicos fertur loquutus:

Delegati à Senatu ad folemnem recitationem ftatutorū reformationis.

Poftquam huic regno per quadraginta circiter annos bellis ciuilibus attrito, Rex, fuperûm peculiari fauentia, pacem & quietem quæfiiffet, ille qui non armis modo militiaque obeunda præeft, fed qua eft in populum cura & humanitate, qui non folum ad decertandum ferro & Marte, (fed vt facra pagina de Regibus loquitur) iudicem arbitrumque datum fe putat, omnem operam & folertiam adhibuit, vt ab omnibus tandiù exoptata quies & fecuritas, non fit fluxa nec breuis aui, rerum benè

Oratio Iacobi Aug. Thuani ad Academicos.

agendarum primordia à Diis immortalibus duxit peculiari sanctione, cõpositis de statu religionis dissidiis, quæ veterem & orthodoxum cultũ instaurauit vel ibi gentium, vbi penitus collapsus, vnde aris adytisque relictis Dij ipsi excesserant. At vbi illis litauit, iuris & æqui vindicandi, altera cura fuit, legibus authoritatem, Præturis dignitatem, omnibus securitatem restituit, expilatores ærarij in ordinem coegit, facinus ingens & arduum vel omnium expectatione maius, ita res erat in turbido, iamque emendationis huius crepusculum illucescit, hinc plebs recreari incipit, publica fides redintegratur, regnum inualescit, cum sapientum iudicio, imperiorum nulla sit strictior cõpages tenaciorque neruus, quàm benè administrata res nummaria. At ne ceteris regni ordinibus sua remedia vel solatia deessent, quo solet pater liberos oculo intueri, primogenitam filiam, olim omnium Christiani orbis florentissimam inspexit, doluitque eius vicem, vt quæ turbine ciuili pessimè habita sit, nouit eius gloriam, seminarium esse surculorum & propaginum, quæ suo solo translata ad infulas, ad præfecturas Prouinciarum, tribunalia aliaq; publica mystica & profana munia in dies euocantur; ideo Rex Christianiss. credidit dignam planè Rege solicitudinem, pios optimosque Cæsares æmulatus, quorum leges sanctionesque de professoribus, Grammaticis, Oratoribus, Philosophis extant, & quotidiano vsu teruntur, M.D.C.

M. D. C. *in Iustiniano codice lib. 12. huiuscemodi miniato titulo pagina prænotatur, similis extabat in Theodosiano, superestque & legitur conditore Iustiniano, immunitas tributa professoribus emeritis, qui per viccnos annos in scholis desudauerint. Principem verò in omnes sui regni ordines, æquanimem esse oportet: sic à liminari libro Codicis patet, ipsos Cæsares disciplinam Ecclesiasticam suis legibus sanxisse, pium hoc studium æquè Reges Francicos (qui suo regno meri sunt Cæsares neutiquam inferiore dominatu & imperio) affecit, de regimine Ecclesiastico, & adolescentium litteraria educatione anxiè & relegiosè solliciti fuere, qui cùm sacro oleo delibuti sint, induunt stolam, infulas & ad sacerdotium proximè accedunt. hinc in Caroli magni, ac Ludouici pij filij capitularibus sparsim & crebræ de sacris rebus sanctiones leguntur, nec eas Gratianus Codex decretorum erubuit. Horum vestigiis hærens Ludo. IX. quem pietas virtutumque omnium cumulus, fastis diualibus & calendario ascripsit, vulgò nuncupatam pragmaticam, qua diuino cultui insigniter prospectum est, edidit. post euoluta aliquot sæcula, cum in Ecclesiam non sine clade memorabili dissidia & factiones irrepsissent, Carol. VI. turbido illo rerum statu nonnihil ad disciplinam Ecclesiasticam præscripsit, cui cum filius cognominis. 7. Carol. successit, pragmaticam alteram à priori constituit, quam Senatorij omnes ordines tam castè & religiosè seruarunt, atque ipsa Academia summa obseruantia & veneratione coluit. Ludoici 12. recens*

est memoria, virescit nec vnquam inueterascet, quem sui indigenæ parentem, exteri iustum glorioso & immortali elogio, quo nullum principi augustius dari potest, nuncuparunt, ille ad sacram politiam animum adiecit, & ad instaurandam non parum enixus est, hoc iure à pluribus annis Galliæ reges probè & vtiliter vsi sunt, non ad censionem fidei & dogmatum, quorum supremum arbitrium canonũ Synodorumque decretis integrum & inconcussum reliquerũt, sed vt illis vindicibus assertoribusq; Ecclesiastica disciplina constet, hinc factum est, vt in quocumque Francico Senatu, mystici initiati & cœlibes, coniugatis laicisque admixti sint P. Conscrip. vt promiscuo illo genere vtrique statui iura seruentur, hisce proauorum exemplis, Regem vt similis pietatis monumentum relinquat adduci, ne querelis toties repetitis de Academiæ deteriore statu & plurimum labefactato, tempestate bellorum ciuilium obsurdescat, vt ea sanarentur vulnera, summis proceribus hac demandata cura & medela, qui sæpius coacto cœtu Academicorum, discussis recẽsitisque priscis legibus, quæ ad instaurationem Academiæ priscumque splẽdorem recipiendum conducibila forent, in capita & articulos digesserint, quibus ex regia iussione Senatus calculum addixit, edito Senatusconsulto quod palam a forensi præcone recitatum est. Superest vt de pace regno stabilita, numini grates referantur, de pace inquã quæ alit artes, qua auspice duo fulcra & columina omnis benè constituti imperij, Religio & Iustitia stant & inuicẽ se osculantur. M. D. C.

M.D.C. *Academicis peculiaris est officij & cura, vt priuatim Regi, pro ea qua est in eos solicitudine & propensione, gratias agant. At nos qui supremæ Curiæ munia obimus, monitos facimus vt decreta pro instauratione Academiæ strictim seruentur, ne fortè cum à Rege & Senatu ne tantillum sit quod desiderari possit, si segnius oscitãtinsque se gesserint sibi ipsi defuisse dicantur.*

Vbi Augustus Thuanus fari desiit, Ludo. Seruinus pari facundia cœpit: sic ille ad Academiæ purpuratũ Dictatorem & cõmilitones: *vt rem litterariam Rex saluam faceret non opus habuisse monitoribus, suapte ad id impulsum, vtq; olim in prima Regum serie, sparsim in Gallia musæa regiis auspiciis & munificentia antiquitus instituta fuere, collapsa & elãguida ab his pristinũ splendorem & spiritum recepere, vt decretis capitularibus Caroli magni & Lud. pij liquet, atque ab eorũ excessu, consequenter & ex ordine tẽporũ, ab his qui liliato solio successere: At qui rerũ Gallicarũ nunc potitur Rex, eorũ exẽpla insequutus est vnus ille qui cũ esset ineluctabilis, soli pietati ceruicẽ submisit, vltrò vel non rogatus, Apollini & Musis, vt Marti & Bellonæ suas artes, suum constare honorẽ voluit. Armis ille victricibus pacẽ quæsiit, quasi vere nouo, bonis artibus à situ & squallore reductis, regnum suum nitere & iuuenescere voluit. scholæ & tẽplorũ instauratione gloria instaurãtis adæquatur, hoc vno immortali facinore non solum sua Gallia, sed totus orbis Christianus, vt plurimũ illi obstrictus tenetur, nec satis laudibus efferri potest singularis illa pietas, quæ omnium elogiorũ luminibus officit, parentes ob probã &*

insucatã in litteris educationẽ liberorum, multũ illi debent, liberi loco parentũ Regem habere, colere & venerari aquũ est. At vniuersos ordines Academia, caput illius Rectorẽ ascriptitios, (suppositos vocant) Theosophos, Pontificij iuris interpretes, Medicina artiũq; professores, regia aequanimitati placitisq; Curia audiẽtes esse peraquũ est. Ille ipse Triũuir, qui sacri affatus & vice oraculi prafatur, non abs re putauit monitos facere, quatuor decuriarũ primores, Theologos primũ vt Bibliorũ sacrã paginã initiatis enucleãt, vt antiquis Senatus.indictũ, potissimũ vno singulari & perquã solẽni lato mẽse Ianu. 1535. Quãuis enim veluti Athleta sint in stadio, doctores quos à controuersiarũ explicatis apicib. scholasticos nũcupant, ac vt plurimũ ad hareses prauasq; opiniones cõuellẽdas proficiant, tamẽ perquã necesse est, & prima cura sit ex geminis illis vberibus, veteri & nouo instrumento seu codice rerũ diuinarũ, mysticum pabulũ animarum exugere (sic Pagninus pius Anachoreta & perquam eruditus vtriusq; fœderis tabulas hoc decenti elogio insigniuit) ex aliis codicibus haud similis succus fructusque decerpi potest, vt ex cãtu sterili Syrenum, qua inani sonitu aures implent, & qui hauserunt nihilo meliores abeunt. Quod si alienis exemplis rationibusque, vos qui assidetis, moueri impellique renuitis, recordamini, qua à Iano Gersone Theologorum coriphao & Academico cancellario, scripta sun: Bibliorum nempe contemptum & fastidium, ad Antichristi impietatem esse aditum & ianuam, si huic steterint proposito Theologi, diuina sua scientia integram illibatamque serua-

M.D.C.

Paranesis ad quatuor facultates.

Pagninus vocat vetus & nouum testamẽtum gemina vbera.

De Bibliorum contemptu Gersonis iudicium.

M.D.C. *bunt gloriam. Canonum Decretorumque enarratores, satis ipsa quam profitentur ars admonet, vt ad normã disciplinæ Ecclesiasticæ se componant, inque orbitis Theologorum pedem defigant, quibus proximè accedunt. Aduertant verò ne ex suggestu doceãt, ius illud quod Gallicanæ Ecclesiæ legibus, Quiritationi libertatique aduersatur, sunt enim huiuscemodi patriæ & nostrates leges, sanctionesque vniuersalis Ecclesiæ iura publica, sic ea nuncupat* Carol. V. *cognomento sapiens, nec sextum Decretalium Bonifacianam appendicem, pro canonico & receptæ fidei iure auditoribus enuncient. Subsequitur ordo Medicorũ quorum ars plus inuenit in homine, quàm ipse homo in semetipso, placidè & æquanimiter accipiant, si moneantur vt huic arti gnauius studeant, quæ nulla inconstantior cùm nulla sit fructuosior, qua auspice & salutifera corpus animi ergastulum, vita & spiritus conditorium custoditur, caueant à falaciis præstigiisque Nugiuendulorum, quos Empiricos nuncupant, placitis suæ facultatis è contubernio medicorum eiectos explososque sciunt. Antistitem suum Hippocratem præ oculis habeant, vt ab eo vera & sincera dogmata artis suæ hauriant perdiscantque, cui hoc à Platone tributum elogium ὄρθος λόγος. Postremò admonendi sunt Artium magistri, suarum esse partium introspicere, si quid dissonum vel proteruum, emendare adolescentium nequiores mores, publicè facũdiam docere, nec dum illam fallacem, sed quam alienam esse oporteat à prauitate & corruptelis, idque priscarum gentiũ subiectis exemplis, qui eloquentiam vt virginem sincerè*

& castè coluerunt, nec ad res obscenas & venales deflexã ad veri speciem, mendaciter conficta oratione incestarunt. Sint autem memores, vt Philosophorum germanos codices, potius quàm glossemata & commentarios perlegant, ne mundiciem, succum internum & salem genuinum quo condita est propria oratio authorum (contextum vocant) non degustẽt, neue illi, pro corpore vestem & corticem sumãt, sed cuilibet arti & scientiæ suam chlamidem suũque decus attribuant. Mathematicus sine garrulitate, loquaci suo radio & subiecta oculis demonstratione rem testatam & probatam faciat. Rhetor ad rem propositam suos adhibeat colores, & cæteri ad genium scientiæ quam profitẽtur, orationem accommodent, hoc ordine seruato, Theologi benè rei gerendæ exemplum, iuris Poncificij antecessoribus præbeant, Medicorum classis rectè & salubriter id æmulabitur, Artium magistros ad imitandum cohortabuntur sic omnibus artibus suus constabit honos, ac veluti per gradus omnium sciẽtiarũ, cõprehensione & cathena quam Encyclopediã vocãt, ab imis ad fastigia principum disciplinarũ ibitur, hinc faustè eueniet, vt sub auspiciis magnĩ Regis, instauratoris liberatorisque regni, assertorisque quietis publicæ olim florentissima Academia Parisiensis, nihil indiga opis alienæ exterorum hominũ, priscum splendorẽ sanguinem & spiritum recipiet, atque ita restituto puro & simplici, qui à cunabulis fuit ordine, sine fuco & phaleris domicilium litterarum, schola pietatis, officina scientiarum, musarum gratissima sedes toto orbe venerãda meritò iactabitur; Academici purpuratis Conscri-

M.D.C.

ptisq; patribus, pro instaurata Parisiensi Academia, gratias egerũt oratione, quam propter res scitu dignas hic attexendam putaui:

Gratiarum actio ad Augustissimum Senatum, pro instaurata Parisiensi Academia.

Hoc igitur vnum restabat ad summã gloriã fœlicitatémq; *Henrici IIII.* Regis Christianissimi, vt cùm illi iam vniuersa Gallia vitam ac spiritũ, résque fortunásq; suas acceptas referret, eidem scientiã quoque, mentẽ, humanitatẽ, & ingenuarũ artium notitiam deberet: & postquàm templa à sacrilegio, vrbes ab excidio, tecta cuiusque ab expoliatione & ruinâ conseruasset, suas præterea sedes Musis redderet, Scholásque bellorum turbinibus disiectas reficeret, exhaustásq; ac desertas à perpetuâ solitudine vindicaret: neque solùm virorũ, qui ab eo quod viuãt, habẽt, sed etiã puerorum, quibus suos ludos & sui otij literarij incunabula restituit, verũ se parentẽ tutorémq; profiteretur. Itaque de succrescẽtis in Galliâ sobolis educatione prouidens, de erudiendâ iuuentute, hoc est, de excolẽdo regni seminario sollicitus, excogitauit quomodo non in præsens tẽpus, sed & in omnẽ posteritatẽ sua in Rẽp. merita redundarẽt, heroïcarũq; tot virtutũ, quas vniuersus orbis nũc admiratur, fructum etiam ventura ætas omnis perciperet.

Imprimis verò Parisiensem Academiam, quæ præterquàm quòd cæterarum parens & altrix semper habita fuerat, cũq; professorũ doctrina, tũm studiosorũ adolescentũ concursu olim admirationẽ sui apud omnes gẽtes excitauerat, nuper ita squalidã, deformatã, effœtãq; nemo intuẽs non ingemiscebat,

M.D.C.

si modò aliquod cũ doctrina &cũ mãsuetioribus Musis cõmerciũ habuisset : nemo non solitudinẽ eius & maximè perturbationem, « deprauationẽq; deplorabat. Itaq; si verè M. « Tullius detecta impia ac nefaria cõiuratione, « quæ Rem.Ro: penè imparatam perculit, ge- « stiens gaudio non minùs illustres dixit ac « iucundos sibi videri eos dies quibus conser- « uamur, quàm quibus nascimur: magnam sa- « nè gratiam habere optimo & max. Principi « Schola, iuréq; ac meritò lætari debet, quam « olim tam fœlicibus auspiciis excitatam pri- « mùm; deinde per tot annos auctam & ampli- « ficatam: postmodũ ferè lacerã ac discerptam « partim iniuriâ tẽporum, partim improbitate « & malitiâ paucorum huminũ, at nimis sanè « multorum propè intermortuã, nũc demum « singulari Dei munere, & beneficio Regis « rediuiuam atque instauratam intuemur. Sic « enim post dubium ac periculosum, & heu, « nimis longum dissidium ac certamen inter « proceres imperij Gallici excitatum, vt pri- « mùm Alcedonia illuxerunt, exortáque fuit « tranquillitas in regno, Rex inuictiss. bono « suorum fataliter natus, statim Vrbe receptâ, « cùm nihil haberet prius neq; antiquius, quã « vt literarũ artiúmq; liberalium restitutor & « parens esse & haberi posset: vobis P.C. inter « cæteras curas huic imperio ab imminenti pe- « ste ac pernicie conseruando necessarias man- « datũ dedit, ídque verbis singularibus, & no- « minatim vt Scholam Parisiensem ægram ac « fermè depositam recrearetis; disciplinam «

M. D. C. ac mores deformatos emendaretis, næuósq;
omnes elueretis & maculas: denique de pro-
» paganda in ea sobole, de eáque reconcilian-
» da Musis, primo quoque tempore cogitauit
» & sanxit. Quàm verò hîc patens dicẽdi cam-
» pus, quàm copiosa, quàm immensa occurrit
» seges laudandi Principẽ optimum max. Hîc
» suorum fontium exundantem copiam, hîc
» montium altitudinem omnem aduocent
» Musæ longè tamen pleniora, longè augu-
» stiora reperientur quæ belli togæque Henri-
» cus gessit, quàm ea suo ingenio complecti
» aut eloquentia adumbrare queant. Nam vt-
» cũq; cogitari possint illius pietas, fortitudo,
» magnitudóq; animi, iuratis etiam & inex-
» piabilibus hostibus planè stupenda fides,
» mansuetudo, in subditos peruicaces & præ-
» fractos clementia, in omnes iustitia & æqui-
» tas: profectò nullis verbis explicari, nulla vi
» dicendi exprimi possunt. Et quantum illud
» est, quod in mediis armis pacẽ cogitet, eám-
» que constantissimè foueat: quod armorum
» seu contentionem seu aleam nec timeat, nec
» prouocet, quod nunquam nisi lacessitus de-
» lectum habeat, neque classicum nisi coactus
» canat, nec ad arma properet, nisi ad salutem
» tuendam, ad imperij sui dignitatem propu-
» gnandam, ad res iustè repetundas, non vt
» alienis inuadendis animum applicet. Quid
» enim cum Pedemontano regulo sibi iam de-
» cernendum putauit, nisi vt calliditate non
» ferenda & astu ab illo occupatas arces iusto
» Marte reposceret? Potuit ergo absterreri
mon-

M. D. C.

montiũ impẽdentiũ altitudine, aut præcipitiis, aut præruptis scopulis, aut v iarũ sinuosis meandris ac flexibus, cuius virtuti nulla est via inuia, nihil clausum, nihil inaccessum? Sentimus profectò, agnoscimus, videmus illi adesse numen præsens ac propitium: illum ad salutem publicam à Deo excitatum: illum qui nobis vnus perditam restitueret rem, datum esse diuinitùs & natum: in vnius illius salute & anima omnium nostrum salutem & animam consistere fatemur: cuius in fide & & clientelâ acquiescimus, bello & pace tuti, incolumes, beatiq; viuimus: dum quod de vetere Antilocho dictum fuit:

Consilijs belloque bonus: quæ copula rara est.

Et quod de Catone Lucanus,

Ipse manu sua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes, mõstrat tolerare labores,
Non iubet:

præest aciei primus, funditque hostium globos, & torrentis instar obluctantia quæque disturbat ac dissipat, vt celeritate illius ingenij ac strenuitate nihil visum hactenus neq; auditum quicquam admirabilius. Memoriæ proditum est, Xerxem fœlicẽ potius quàm fortem principem, de edito monte nauales copias inspectantem, & Octauium aliud agentem vicisse apud Actiũ. Fortunæ hoc nõ virtuti dãdum: si quid momẽti Fortunæ verbum apud nos habere debeat. Exempla hæc socordiæ potius sunt & ignauiæ, quanquam tuta, cùm grauior sit periculi metus quoties obijcitur, quàm victoriæ laus & gratu-

M.D.C. latio. Non dormiēti, illi vt Demetrio sua castra, suásq; vrbes ab Hispanis occupatas illa
" Dea, seu potius Chimera deuolās è cœlo retibus implicitas, sed consulēti, agenti, pugnāti virtus labore & armis recuperatas attulit:

" *---cœlumque suo seruire Tonanti*
" *Non nisi sauorum potuit post bella Gigantum.*

" Et quæ quantáque augustissimi principis gloria, quòd castrensem militiam ac disciplinam penè omninò collapsam, aut obsolescētem magnificè restituerit? Plures ille vnus (dicendum verè quod nemo abnuat æquus rerum æstimator) plures, inquam, ille suis auspiciis belli duces fecit, quàm alij gregarios bellatores viderint. Quæ vt vera sint, nos vnum id admiratione obstupefacit, quòd studia pacis non minùs auidè colat.

" *Arma ferens quæ dona togæ, quæ præmia pugnæ*
" *Bellis consilióque potens Henricus honorem*
" *Bis meret, vt geminet titulos, qui prælia Martis*
" *Temperet, vt dirū moderetur Apolline Martē.*

" Quod non veriùs de suo Gratiano Decius Ausonius. Sed nobis linguæ centum, oráque centum optanda essent, ferreáque vox & indefessa, totidem clangens annos tuba, si singula colligenda essent. Itaque dum spirabit & extabit Academia Parisiensis, otia sibi facta ab *Henrico* quo poterit dicendi genere celebrabit: *Henricum* Mecœnatem suum, parentemque suæ salutis agnoscet, per quem redierint illa tempora; quando non solum Galli, sed etiam exteri sibi persuadebant neminem satis doctum videri, nisi qui Lutetiæ

didicisset: quãdo sibi hi applaudebant, quòd M. D. C.
in societatem huius gloriæ venire se viderēt, «
ad eamque vniuersi Scholam, non vt hospites «
& peregrinj, sed vt ciues allegari se lætarētur: «
quando tãta quotannis præstantiũ ingeniorũ «
fœtura ac soboles propagabatur: quando tot «
pij Principes & Ecclesiæ antistites certatim «
ad hanc Academiã augendã amplificandám- «
que insistebant. Nec verò necessum est vt re- «
petamus illius primordia à Carolo magno, «
quod vulgò creditũ est tamē: sed ipsius notis- «
sima vestigia exstitisse constat maximè sub «
Philippo Augusto principe maximo D. Ludo- «
uici auo: quo æuo schola hæc sese latè pande- «
bat, cœlúmq; contingebat, adeò vt nulla lite- «
rata societas melior, neque florētior toto or- «
be censeretur. Ex ea prodiere innumerabiles «
doctrinæ laude cultúq; vitæ cõmendati Præ- «
sules, qui Ecclesiæ Catholicæ dignitatē & au- «
xerunt & sustentarunt: insignes magistratus, «
iuridici, decuriones, qui sua prudētia solertiá- «
que Remp. iuuerunt: Doctores omniũ ordi- «
num, qui vel Theologiæ periti, vel Iurispru- «
dētiæ, vel Medicæ circa cultum animorũ, iura «
dominiorũ, curã valetudinis, suã quisq; artē «
industriámq; mirificè probarunt. Florēt, in- *Lib. 5. de*
quit Pontanus, nunc in Gallia Philosophiæ *obed. cap. 6.*
studia: quæ in tantum aucta sunt, vt Parisiis «
ad decem millia hominum esse dicantur, qui «
humanarum diuinarúmque rerum cogni- «
tioni vacēt. Quid verò si ad superiora illa he- «
roicáque tēpora oculorũ aciē retorqueamus? «

M.D.C. Verum enimuero vt nulla est in rebus humanis constantia, nulláque perpetuitas: sed
» omnia *Fatis in peius ruere* solent, progressu
» temporis pro literarum lumine & elegantia
» nescio quæ farrago loquendi, inauditáque
» verborum portenta ac nugarum quæri: pro
» germana Aristoteleáque Philosophia me-
» ra sophistica & barbaries obtrudi cœpit:
» doctrina solida obsolescere: ingrata obli-
» uione conticescere artes ingenuæ: vsque-
» dum caput extulérunt ac reuixerunt sub au-
» reo Francisci primi principatu: idque quàm
» magno bono Ecclesiæ & Reipublicæ nostræ
» cesserit, dici non potest. Sed rursus fluctu-
» antibus Euripi instar & variè agitatis re-
» bus, partim hominum torpore & ignauia,
» partim eorum illiberalitate & auaritia, per
» quos ali conseruarique debuerant, partim
» diuturnis bellorum plusquam ciuilium tur-
» binibus, dissipari rursus, & euanescere, aut de-
» formitate oppleri, tingique fœda barbarie
» iam iam videbantur, nisi singulari principis
» optimi, ac sanctissimi Senatus beneficio,
» huic tanto & tam funesto malo fuisset itum
» obuiam. Sanè nemo non recordatur qui il-
» lis temporibus vixerit, quanta efferuescentia
» studiorum esset Lutetiæ Parisiorum, quan-
» ta celebritas & frequentia confluentium vn-
» dique ingenuorum adolescentium exinde
» fuerat: donec nostris his sedibus successe-
» runt noui & insolentes hospites, ex variis
» magnáque ex parte alienigenis nationibus
» collecta sodalitas, quibus in Gallia receptis
» non modò Parisiensis, sed & insignes pleræ-

que per vniuersam Galliam Academiæ antea florentissimæ paulatim fluere, ac veluti noxio malignóque sidere aliquo afflatæ, intabescere cœperunt. Iacere animi, restingui ardor & languere studia Professorum, dum se præ illis apud suos putere conspuique senserunt: adeò ad se illi voluntates & animos parentum pellexerant, non admiratione quidem reconditioris doctrinæ, qua nunquam nostros vicerunt, sed illecebris quibusdam & artificiis præsertim benignitatis Christianæ, & religionis obtenta specie, quæ hominum animos mouet maximè: dum & pietatem sanctiorem, & gratuitam in docendo operam: dum nouitatem denique (cuius studio prurire Gallos antiquum est) se sine fuco profiteri incautis & credulis persuaserunt. Vt de pietate quidem conticescamus; quantum attulerint opis ad sedādas ab hæresibus excitatas controuersias & ad propagandam latiùs in Gallia religionem, iudicium ferat is, qui considerabit, nunquam siue hæreses impias, siue execrādum atheismū inualuisse vehementiùs, quàm ex quo tēpore sua apud nos tabernacula collocarunt. Quid? an huius rei culpam in illos conferendam esse volumus? Imò, omni suspicione per nos vt liberentur, licet: modò nihil esse fateantur, quòd tātas iis gratias in hac parte debeamus, quantas deberi à nobis clamitāt. Nihilo cōstitisse Galliæ illorum in docendo industriā, quis tam facilis & credulus, qui concedat: aut vsque eò rerum ignarus & insolens, qui

M. D. C.

M. D. C. nesciat nusquam eos castrametari, vbi non sit abundè pabulum pro se suisque iumentis: habitasse nullibi nisi laxè & percommodè, dotata amplis reditibus gymnasia? Illos ipsos Anglos quōdam qui authores fuisse dicuntur fundandæ Scholæ Parisiensis, ingressos hanc vrbē, per vias & cōpita scientiā venalē clamitasse ferunt: cùm tamen illos quantum locupletarit hæc sua literaria negotiatio: quę tecta magnifica, quæ prædia, quos hortos sibi compararint, haud quaquam innotescat. At hi via planè contraria grassati sunt. Illi cùm voce & clamore rem facere velle docendo profiterentur, re & veritate nullam faciebāt. Hi cùm gratuitam operam sponderēt, & nullum spectare se quæstum ostenderent, per simulationē suæ Christianæ benignitatis messem auream perbreui tēpore fecerunt: vt pecuniā negligere loco, summū esse interdum lucrum, arguté dixerit Comicus. Quid plura? vbicumque sunt, benè est eorum vētri, lateri, & pedibus: otióque liberrimo perfruuntur. Intereà Scholæ Parisiorum algebant sine censu ac reditu (abalienatis, si quæ fuerint, prædiis ac fructibus, partim vetustate rerum omnium cōsumptrice, partim incuria hominum & perfidia) incultæ, inopésque adeò, vt si ab vna aut altera discesserimus, assem in victum & stipendium professori docto alicui & excellenti viro quem darent, non haberent: vix denique, quo parietes ruinosos suos fulcire, sartásque ac tectas se cōseruare possent. Si quæ paulò à vectigalibus & opibus sunt munitiores, obmutuerunt: nihil in commu-

ne contulerunt: numerum denique fecerunt. M. D. C.
Vt Diogenes ille opes & pecunias luxuriosorum dicebat esse similes iis ficubus & arboribus, quæ in præruptis inaccessisque rupibus nascuntur, quarum pomis ac fructibus solæ cornices aut vultures fruerentur. Quò vtinam (P. C.) aliquando per sanctissimas occupationes vestras nonnullam quoque partem curæ & cogitationis vestræ deriuare, & huic diuinissimo operi vestro quasi coronidem illam addere liceat. Sic enim omnino liberatos se breui sentient plærique professores artium eo metu, quem sibi iniectum ex hac Reformatione mussant, ne quid de suis præmiis & honorariis rescindatur. Quasi verò aut nesciatis, aut vel iniquum damnare vobis in mentem venire queat Rescriptum illud Athalarici regis optimi, *Si opes nostras scenicis pro populi delectatione largimur, & ea studiosissimè consequuntur quæ adeò necessaria non habētur: quātò magis illis sine dilatione præbēda sunt præmia, per quos & honesti mores proueniūt, & facūda Reip. nutriūtur ingenia: Quapropter cùm manifestū sit, præmium artes nutrire: nefas iudicauimus doctoribus adolescentium aliquid subtrahi, qui sunt potius ad gloriosa studia per commodorum augmenta prouocandi.* Nihil denique tum erit quòd pertimescant aliquid limari, ac deteri de suis, vt vocant Mineruslibus, cùm eas opes quibus tàm multi ad suum quæstum abutuntur, suámque inertiam alunt, ad Rēp. cui natę primùm ac destinatę fuuerunt,

Cassiod. Var. li. 9. epist. 21.

M. D. C. ad inopiamque tenuiorum parentum leuandam, cõuerti per vos intelligent. Quamobrẽ
» vt vnde digressa est, eò reuertatur oratio,
» Vtrorum tandem minoris constitit populo
» Gallicano in erudienda iuuentute opera: an
» quorũ victus ac vestitus à gratuita, & quàm
» incerta illa, discipulorũ liberalitate sola pe-
» pẽdit: aut quibus prædia opima, villas lautas,
» dites agros, tecta noua & percõmoda, biblio-
» thecas omni genere librorum refertas, sacella
» crucibus aureis, calicibusque exornata, tam
» paucis denique annis fundatas opes amplissi-
» mas Gallia suppeditauit? Et erunt, qui non
» satis candidè, imò parum piè accipiant quod
» à vobis P. C. actum fuit per selectos viros
» grauissimos: sed de Academia restituenda,
» vel de restituta nescio quid cauillentur &
» fremant. Qui videlicet errore malo ac vete-
» re illo perciti adhuc, necdum sanati, extor-
» res patria nostra expulsos & errones som-
» niant, & quasi,
» *Amissos longo socios sermone requirunt.*
» Quamobrem sine illorũ ingenio & opera
» Scholam hanc nunquam reuiuiscere, nec in-
» staurari posse, dicere non dubitant: in iis de-
» nique & spem & rationem studiorum omnẽ
» positam esse credunt. Quasi verò ante hos
» natos non florentissimas scholas passim ha-
» buerit Gallia. Testes sunt qui Reip. guber-
» nacula hodie moderantur, & primas tenent
» in quibusque ordinibus: qui si annos na-
» ti sunt quadraginta, in ludo istorum eru-
» diti nunquam fuerunt: & quorum de ingenio

M. D. C.

admirabili & doctrina Academiæ nostræ solæ gloriantur. Quasi obscurum sit, nunquam « fuisse pauciorum iuuenum frequentia nobilitatam Parisiensem Academiã, quàm ex quo « tempore, vt diximus anteà, hîc professi sunt. « Ac de his quidem hoc solũ dicere libeat: habere assiduas querelas hunc finẽ, quod queri « pudeat. Pietatem nos colere & amplecti sub « quocunq; pallio: sed factionẽ execrari omnẽ, « quouis tectam velo, & quibuscunque nouis « personatam, & irrepentem seu titulis, seu insignibus. Simplicem & ingenuam nostrorũ, « quàm vafram istorum Aristippeámque Philosophiam malumus. Quin & à quo tempore « relegati illi verterũt solùm: iam iam paulatim « sensimus nouam quandam vim nostrorũ animis afflari, redire in præcordia virtutem, quæ « venenato istorum oculo fascinata elãguerat: « vigere studia, renasci literas, proferre se ingenia, succrescere nonnullam iam doctissimorũ « professorum copiam. Ex quo facilè intelligitur, nihil iam superfuisse aliud, nisi vt ad eam « animi præsentiam, quam præ se ferunt, ad industriam quam ostendunt & eruditionem, « recta disciplina & constitutio morum certis « per vos legibus definita, ordinatáque accederet. Gallia nostra quòd citra discrimen, nec satis consideratè, hospites quoscunque admiserit, fortè leuitatis nomine « non hodie, neque nudiustertius laborauit. Vt olim maiores nostri suo damno « cautiores facti, suspectas, coitiones tulerant « Taboritarum, Valdensium, pauperum qui

M. D. C.

dicebantur Lugduni, Phratrias pastorum & insolentissimorum eiusmodi hominum
» seu portentorum potiùs conciliabula: qui
» suis ingeniis indulgentes, intemperantiùs &
» moribus, vsique præstigiis, ac dolis, publi-
» cam pacem & concordiam interturbarent.
» Natrices & colubros satis adhuc patienter
» in sinu fouimus: satis diu nostro calore refe-
» cti aculeũ suũ in nos mortiferũ iaculati sunt.
» Audimus & blaterare nescio quid nõnul-
» los, qui sibi plus nimio tribuentes nisi quod
» ipsi faciunt, nihil rectum putant. quibus quia
» magnam animi partem ademit cæcus amor
» sui, ea constat esse illos cerebri & sensuum
» vacuitate, vt negligendos putemus: neq; esse
» tanti ducamus, vt vecordia sua possint lumi-
» nosi solis cursũ sistere. Nec porrò magis mo-
» ramur exulceratos eos & ægros, qui scalpel-
» lum manusque medicas horrent, emendari
» nolunt, in perpetuum sordescere, quàm hoc
» vestro tanquam malitiarum inquinamen-
» torumque omnium euerriculo repurgari, &
» nitescere malle se profitentur. Delicati ni-
» miùm homines, seu potius planè desperati:
» quibus mederi qui satagunt, nihil agunt: cùm
» id perinde sit atque Æthiopas dealbare, aut
» Pardali abstergere maculas:
» *Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.*
» Pereant sanè, quia perire volunt: & qui sor-
» dèscit, sordescat adhuc: specu illo Platonico,
» nataliqueantro suo in perpetuum delecten-
» tur. Bonis verò omnibus, & qui animos ab
» ærugine, & ab omni loliginis succo puros

M.D.C.

habebunt, qui honeſtatem amant & officium ſpectant, non dubitamus quàm plauſibile id futurum ſit, & quàm iucundum. Præſertim cùm ſecum conſiderauerint, quantam luem morum, quantam diſciplinæ perturbationem, cùm in omnibus ferè ordinibus, tum maximé in ſcholaſtico noſtro, ſuperiorum temporum calamitas inuexerat. Teſtatur Quintilianus ſe de ſua alioqui bona inſtitutionis ratione diſcedere maluiſſe, quã communem receptámque conſuetudinem, quæ aliam quaſi docendi legem fecerat, mutare. Nunc quàm intoleranda erat multorum illa, & quàm impudens audacia (vt effractis ſemel legum & diſciplinæ repagulis fieri ſolet) qui ſi quod mutandum in Academia pro ingeniorum, temporum, locorúmque diuerſitate videatur (vt & aliquando fieri oportere, idem Quintilianus declarat) de magiſtratuum ſententia id facere dedignabantur: ſed priuata authoritate ſuo arbitrio nunc hoc, nunc illud arroganter vſurpabant. Itaque vt omittamus, quàm apertè ſuæ auaritiæ velificarentur, vt exigendis pecuniis ſuas arcas farcirent nõnulli, quàm negligentes alij, & ſupini docendi munus ſuum obirent, dum non ſuos diſcipulos prouehere, ſed fortunam ſibi cõdere tantùm cogitarent, fiebat prætereà vt quot ſcholas, quot gymnaſia haberet Academia, tot ferè docendi leges, tot ſcholaſticæ diſciplinæ (ſi modò ſic appellanda ſit effrænatè ruens effuſáque licẽtia) reperirẽtur: nec adeò vnius gymnaſij

M. D. C. magiſtri inter ſe conſentirent, dum hic pro Ariſtotelica philoſophia ſophiſticam nugatoriamque altercationem: ille pro dictione Ciceroniana meram barbariem putridis ac deſitis,&planè portentoſis verbis contextam,docebat. Iandudum enim permultis ſordebat ipſe Cicero, ipsáque eloquentia ineptire, & nugari videbatur. Ille ad auaritiam hic ad oſtentationem omnia referebat. Omittimus impunitam vernaculi ſermonis loquutionem eam, vt è regno Latino Latium ipſum exulare videretur. Omittimus in cultu, veſtitúque immodeſtiam, in dictis inuerecundiam, in moribus procacitatem, petulantiam & licentiam, quæ ab aſſentatione & indulgentia nimis multorum exiſtebat. Denique tantæ molis erat repurgare hoc Augiæ ſtabulum, & exhaurire eam ſentinam ſordium, quæ ex ſuperiorum bellorum æſtu influxerant, ſic omne vitium in præcipiti ſteterat, ſic totum vlcus vnum erat, vt deſperata eſſe ſalus, nec vlla Pæonia arte ſanari poſſe tot vulnera viderentur. Sed vicit veſtra fides, domuit contumaciam mali veſtra grauitas, patientia, ſeueritas, prudentia, quæ ſublato ſigno quàm primum ad meliùs ſperandum nos penè fractos & abiectos excitauit. Seruos legum nos eſſe docuiſtis, vt in vera libertate eſſe in poſterum poſſimus: reuocaſtis in gyrum officij ſui quemque noſtrum: reconciliaſtis amiſſam Academiæ exiſtimationem: eíque ſuum decus & nomen reddidiſtis: vt in gratiam rediret cum populo

M. D. C.

Gallicano, apud quem pessimè audiebat. Nec enim temerè aut leuiter hæc sacro-sancta legislatio, qua de schola Parisiensi actum est, exit, non trinundino, vt olim Romæ, aut breuiore spatio temporis rogata, recitata, promulgata fuit, sed virorum sapientum expensa iudiciis, multo examine sæpiùs quasi sub incudem reuocata, & non nisi quinto sextóve anno æstimata, probata tandem, & publicata. Nihil hîc tentatum frustrà, nihil clàm, nihil vi, nihil precariò. Singuli auditi ordines scholæ Parisiensis, præsentes interfuêre selecti viri à Principe nominati. Interfuere Rectores Academiæ cum Decanis superiorum ordinum, aliique proceres Academici, qui vnà omnes postulauerant mores emendari, pristinam disciplinam quę antea stare solebat, corrigi: ita vt nihil causæ habeant cauillatores, quantumvis importuno peruersóque sint ingenio, cur tumultuentur & blaterent, se inconsultis id esse factum, se per tãtum temporis de Academia instauranda nihil audisse, quasi in sua ciuitate peregrinentur: quod, etsi turpissimum, de se ipsi dum sic loquuntur, fremunt, testantur. Sed bene habet, quod qui rixantur ineptuli, obstreperi, & vaniloqui nullo iudicio quo carent, sed morbo animi & commotæ mentis impetu apertè concitantur. Quamobrem cùm tàm bonis & tàm secundis auspiciis leges per vos latæ sunt, quas esse nodis fixas adamãtinis expediat, nihil superest aliudquàm vt moribus &

M. D. C. vſu approbentur: ne quod de Mileſiis ſcriptum eſt, quòd bonas leges haberent, quas
» non ſeruarent tamen: & de Athenienſibus,
» quòd leges inuenerint quibus cæteræ gentes
» vterentur: idem in nos cõtorqueatur. Quod
» ad omnes pertinet, complecti ab omnibus
» oportet: lege in eos agendum qui legum
» auctoritatem quocunque aſtu malitiosè vio-
» lant. Imò ſupereſt & aliud, & quod ſine
» ſummo ſcelere præterire non poſſumus: vt
» videlicet hoc immortale Dei Opt. Max. &
» Regis Chriſtianiſſimi beneficium agnoſca-
» mus: vt vobis (Patres C.) quo poterimus
» orationis genere gratias agamus, qui nos po-
» ſteróſque omnes ad perpetuam huius facti
» memoriam obſtrinxiſtis. Qui nõ modò à deſ-
» peratione ad ſpem, verum etiam à morte ad
» vitã excitaſtis Academiã: alteros quippe ipſa
» natales recuperare & nouum vitæ initiũ or-
» diri hodierna die ſibi per vos videtur. Vos
» pro ſqualore literarũ nitorẽ, pro illuuie ho-
» neſtatem pro barbarie humanitatem, pro in-
» ſcitia doctrinam, pro infantia eloquentiam,
» pro ſolitudine & ſitu celebritatem & fre-
» quentiam, pro effrænata licentia diſcipli-
» nam repoſuiſtis, dum ad ſuas ſedes hoc ve-
» ſtro decreto, quaſi claſſico, eiectas diſſipataſ-
» que Muſas reuocaſtis. Sed cùm tam multo-
» rum præcipua ſint merita, quæ ſileri nullo
» modo poſſunt, tamen huius temporis non
» eſt conari, neque facultatis, poſſe comme-
» morare beneficia in nos ſingulorum: cùm
» difficile eſſet non aliquem, nefas quenquam

M. D. C.

prӕterire. Itaque hîc succurrit quod ille idem M. Tullius, quem initio laudauimus, cùm " de suæ salutis ac dignitatis restitutione " gratias ageret in Senatu, vsurpauit. Ego vos " vniuersos, inquit, P. C. deorum numero co- " lere debeo. Sed vt in ipsis diis immortalibus " non semper eosdem, atque aliàs alios sole- " mus & venerari & precari. Sic in hominibus " de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi " ad eorum erga me merita prædicanda, atque " recolenda. Similiter hodierna die vobis so- " lis nominatim statuimus gratias esse agen- " das. Tibi *Achilles Harlæe* Senatus princeps, " qui nuper eam animi vim, & id robur " Achilleum, seditiosorum furori & audaciæ " opposuisti, vt te non ciuium ardor praua " iubentium, non effrænati populi concita- " ta vis & tempestas, non intentata præsen- " tis mortis pericula à fide & constantia de- " ducere, non mente mouere solida potue- " rint. Quem Themis filia illa Iouis, quâ non " Eous, non Hesperus formosior, primùm " domi spectatum, hinc ad Pictauos, tùm " ad Aruernos proficiscens, ducem purpura- " ti agminis sui fortem & magnanimum ha- " buit. Quibus in locis post excisas à te tot " prauitatum Hydras, post domita tot succres- " centiũ scelerum monstra, redeuntem te vi- " ctorẽ aurato curru vectum, summâ cũ gratu- " latione & lætitia à suprema Curia exceptum, " in hoc suo summo gradu regijs manibus col- " locauit: vt altiori præpositus theatro ipse Sol " Gallicanæ iustitiæ, longius latiusque per vni- "

M. D. C. uersam Galliam suos radios diffunderet. Tibi *Petre Seguierî* alterum lumen Curiæ, „ & columen iustitiæ sine interuallo proximum: cuius pater vir summa grauitate & „ sapientia præstans, cùm Remp. omni officio, consilio, & prudentia iuuerit, tùm „ præcipuè, & id quidem maximè, quòd liberos multos omnes excellenti ingenio ac virtute viros, totidem suæ fidei obsides, spirantésque & expressas virtutum suarum effigies, „ ac inter illos quidem te virum integerrima „ fide, illibata conscientia, summa innocẽtia, „ castè inculpatéque iudiciorum fræna moderantem patriæ moriens reliquerit. Tibi *Iac. Auguste Thuane* patricij sanguinis illibate „ flos: cuius poëmata scriptáque, quibus nihil cultius, neque limatius, vt authorem „ suum apud exteros quosque doctissimos viros magnoperè commendant: sic & apertè testantur quantum hauseris puer ex hoc „ vberrimo quondam & castissimo fonte Castalio: quem sic exarescere, aut inquinari, „ tantum dolere te ostendisti, vt quam operam in excitanda hac Academia præstares, „ pietatis hoc officium & ἀντιπελαργία censeri „ à te, non labor videretur: adeò quoties ea de „ re agendum fuit, promptum te & alacrem „ vidimus. Et cernere te quidem istam hanc „ paternam hæreditatem non minus tibi gloriosũ fore putamus. Hoc inter cætera magnũ „ gloriæ patrimonium tibi reliquit pater optimus: cuius nomẽ & memoria, quoties vsurpatur, bonos quosq; exhilarat: & cui si vitam diuturniorem

M. D. C.

diuturniorem fata dedissent, neq; tãtum bonũ Reip. inuidissent, perfecisset id ipse, quod « ad te tuanostráque, vt speramus, fortuna per- « ficiendum reseruauit. Tibi *Edoarde Molee* « incorruptissime iudex, qui tanquam ex Areo- « pagitis Atheniensibus vnus, non modò sa- « pientiâ, doctrináque admirabili, sed & ipso « incessu, ore, & grauitate frontis, omni ta- « men humanitate temperatâ, Senatus maie- « statem ipsam sustines ac repræsentas. Tibi « *Lazare Coclee*, qui & Ecclesiasticũ ordinẽ & « Senatoriũ pari face sanctitatis & doctrinæ sic « illustras, vt vterque de dignitate tuâ æquè « summè glorietur. Tibi *Iacobe Gueslee* cogni- « tor regie, quẽ nõ tam generis ac nominis ra- « tio (licet tam multa patri tuo Gallia deberet) « quàm incredibilis ingenij vis iam inde à pue- « ro perspecta ac cognita, doctrináque iam tũ « efflorescens, & sese explicans, & de quâ quòd « præcox videretur, metuebatur, ne non diu- « turna foret, ad hunc honoris gradũ extulit. « Quem perculit illicò animũ, vt primùm, Re- « ge vrbẽ ingresso, ad aures tuas peruenit dere- « lictæ Academiæ gemitus, mouitq; squallor: « quotiésque matres familias viduas: quoties « pupillos miseros ex tuo, verè Regio, officio « tibi esse cõmendatos meministi: toties ma- « tris Academiæ flebilẽ fortunã cõmiserari, tot « ingenuorũ adolescentũ veluti orborũ, cultu- « rã ingenij & pabulũ requirentiũ, æquissimam « causam amplecti tibi succurrit. Tibi *Ludoui-* « *ce Seruine*, forẽsis eloquentiæ moderator, cui « omnia regia sunt: officium regiũ, eloquentià «

M. D. C.

regia, ingeniū regiū, animi liberalitas regia. Porus Indorū rex ab Alexādro captus, & ab eo interrogatus quomodo à ſe tractari expeteret: Regiè, reſpondit, cúmq; num prætereà quicquā addere vellet, quæſiiſſet: hoc verbo, reſpōdit Porus, omnia cōplexus ſum. Quomodo laudari conueniat Seruinum, ſi quis quærat, Reſpōdebimus. Regiè. Cuius videlicet ingenio nihil celerius, nihil feruentius: volubilitate linguæ & eloquentiâ ſciētiarum omniū ponderibus librata, nihil grauius, nihil profluētius, nihil admirabilius: in quo denique nihil niſi βασιλικὸν Tibi *Simon Marioni* eloquentium iuriſconſultiſſime, & iuriſconſultorum eloquentiſſime, qui ab his ingenii & doctrinæ fontibus profluxiſti ad iſtā hominū famam dignitatiſque claritatē: qui è plano ad ſuperius, è ſubſelliis ad orcheſtram iuris, hinc ad tribunal ſummū accēdiſti: exēplóque tuo illuſtriſſimo declaraſti, quantum generoſus animus cōſequi poſſit, vbi virtutis via ardua rectáque ad gloriā, & ad verū decus graſſatur. Vobis inquā Triū-viris: vobis ſelectis viris, ab ampliſſimo Senatu ad inſtaurandas literas legatis: vobis P.C. omnibus ne ingratū ſit, precamur, hoc quātūuis vile orationis gen⁹, quo hoc tēpore in agēdis vobis gratiis perfungimur. Ægyptios ſacerdotes accepim⁹, olim cū ſacra facerēt, ſonū tantūmodò vocaliū literarū decātare ſolitos fuiſſe: quòd nullū ſe poſſe diis dignū carmē inuenire crederent, eiuſmodique mutum, & ſemimortuū ſonum illis fore loco pij gratique concentus

sperarent. Sic quoniam pro vestris meritis ac virtutibus, neque vos satis laudare, neque dignas vobis agere grates, opis est nostræ: liceat per vestram humanitatem nobis hoc tantum indicare, & apud vos profiteri, nihil nos posse, plurimum velle: rectiúsque esse pudenter nobiscum reputare quid possimus; quàm impudenter conari quod nequeamus. Dixi.

M. D. C.

Diutius immorarer rebus Academicis nisi me hînc cōnubium Regis, illinc expugnatio Montmeillanæ arcis duplici fœnore Gallicæ fœlicitatis vocarent. fama ab omni æuo, situ loci montium iugis, fossa, aggere, vallo inexpugnabile munimētum omnibus persuasum fecerat, Romæ sponsiones erant, (quæ crebræ sunt inter Italos ad ancipites arduosque rerum euentus) ante biennium Regē nō expugnaturum hunc Athlantem; & profecto Dux ipse scopulis & muris visus est magis cōfidisse quàm viris, qui tam ignauis custodib⁹ tātam molem commiserit. Ille qui animi sui fortitudine ceteros metitur, credebat Gallico feruori imperuiū esse obicē, inter niuiū moles hybernumq; rigorem (vt hyeme ineunte bellum efferbuit) ensem & clipeum abiecturos, sed ignauia deterrimorum hominū prodidit Ducem & arcem quam quidem vel corui crocitantes aditu ascensuque rupis inaccessæ prohibuissent, sed erat in fatis vt Herico nō minus quàm Hannibali Alpes peruiæ essent. Comes *de Brandis* tam spontaneā deditionē sine puluere & sanguine excusat, incu-

De Castri Mōtmeillani expugnatione Romæ varsa sponsiones.

Caussatio Cōmitis de Brādis.

M. D. C.

ria eorũ quibus annona cõmeatus armamẽti & murorum concredita, erat ignauiæ falsus color, cũ ipsa rupes satis vel otiosos defenderet. quandoquidẽ apud Lacones nulla essent mœnia, aggeres, cæteraque artis & astus bellici munimenta, sed viris non muris Sparta tuta esset. fortis ille pugnator ad Ducẽ scripserat, (sicut olim Pompeianis fuerat Pharsalia) sic Montmeillanũ ex internecione Gallis cõmune futurũ sepulchrũ, at longè dissimilia sunt calamus & gladius, loqui scribere & pugnare, hoc virile est, muliebre aliud: quod Ducem fefellit iniqua fuit Gallicæ virtutis mentisque æstimatio, qui enim blandiebãtur, vęcordes mentiebãtur, per aspera & prærupta montiũ, non nisi post sesqui-annum tormẽta muralia posse euehi, reputabat quantæ res molis esset, tanta ęgrè peragi nõ nisi equorũ aurigarum baiulorũ vi incredibili, cũ tamen prętectus machinarũ Rosnius, Arari, Rhodano, & Isera cõfluentibus, omnia ista armamenta, vectura tã celeri quàm facili & minus sumptuosa, vsque ad radicẽ castri Montmeillani prouexerit.

Comitis Thrasonica iactantia.

Machinarũ globorum pulueris que insolita & celerrima euectio naualis.

Dux vero scripserat ad Pręfectũ arcis tam cordatè & bellicosè vt ipsa verba animos quantũlibet degeneri adderẽt, vt trãsalpinorũ facũdissimus est Insuber, prætermissa esse nolo, & in exprimendis tam verè quàm venustè enitar. *En adero quãprimũ, charissime & confidentissime Comes, cũ ingenti acie, nec serus auxiliator, si pactas inducias tantillũ prorogaueris, ex speculis pinnisque arcis, aleam Martis spectabis, me meosque post-futuros etiam atque*

Epistola Ducis Allobrogum insignis

vniuersam Sabaudiã, in perpetuũ tanto beneficio constrictã habebis, tanti facinoris memor, in posterũ te fidentissimũ & spectatissimũ omniũ vassalorũ habebo. Totus orbis Christianus in te oculos defixos habet, tuãque constantiam & fortitudinẽ quã miretur, æquisque laudibus prosequatur, obseruat, deditionis indelebile probrũ delebis, præsta te bellatorem dignũ ortu & stemmate gentis tuæ, nec immemor sis tam effusæ amicitiæ, qua te ego priuatim ipse sum prosequutus, ac potissimũ honori tuo consultũ velis, paucorum dierum laxamentũ posco, ne fortè serior adsim, vel Cardinalis Aldobrandinus sperata nõ impetrauerit. obsidum salus nihil te moueat, cũ non sit verisimile eos de capite discrimẽ subituros, si cõtingat paucorũ vita nõ tanti est, quanti tã inæstimabilis propugnaculi salus, quacũque via poteris rescribe, quandoquidem à te vno exercitus mei sperata victoria pendet, si certa spes nõ adesset suppetiandi soluendæque obsidionis, de deditione pactum rũpendũ haud suaderẽ: Lucculẽta & verè magni ducis epistola, tota martiũ spirans, pignus vẽturi auxilij, spõsio pollicitationis, sed Comes *de Brandis* fide pignorata, datis obsidibus serò monetur, serò sapit, iure belli, capitè obsidũ, iurata Regi præstare cogitur, vt auis manu emissa, lapis è funda, sagitta ab arcu non reuocantur, sic nec data fides, hoc modò vinctus comes, quò vel inuitus trahitur sequi necesse est. Dux nõ tam armis fidens, quàm intercessioni Apostolici internũcij, Cardinalẽ Aldobrandinũ per Alpes obsessas & media castra vrget, ad res compõnẽdas M. D. C.

M. D. C.
Aduentus Cardin. Aldobrandini in Castra regis.

de eius aduentu Rex certior factus, mittit obuiam Esperoniũ, hinc regiæ illinc castri machinæ ad publicam ouationẽ emittũtur, Cãberiacũ deducitur, excipitur à Rege summis honoribus, tantumque viro pontificio delatum est, vt symbolum nocturnarũ excubiarum præfectis vigilûm dederit. Cardinalis sic Regem ad pacem hortatur, *Scire Pontificẽ arma iustè induisse, vt caussa sic virtute bellica lõgè esse superiorem, illi tamen dolere quamplurimũ orbem Christianum, hoc armorũ turbine cõcuti, bellum nec regia maiestate nec sumptibus tanta militia dignum, quod si propagandi regni cupiditate fiat,* Sabaudiam nimis *angustam, nõ magnũ esse incrementũ, si vindicanda alicuius noxa, vltionem inter impares nunquã iustã videri, Pontificẽ pertimescere ne illa scintilla belli, peiora audendi moliendique Turca potestatem faciat. Ducem Insubrum pactis annuere, rogare vt Rom. Ecclesia, publica quieti Christiani orbis pacem nõ neget.* Rex sic ad Cardinalem: *Quãquam fortè iure & viribus sim valentior, & fidentiores regni vltra progredi suaderent, tamen meo contentum hærere placet, & licet vniuersam Ducis & vltra Alpes ditionem subegissem, tamen restituto marchionatu, quæsitis omnibus vltro cessurus sum, cogor armis reposcere quæ via fœderis & amicis communibus ac ipso Pontifice feciali & supremo Arbitro restituere Dux detrectasset,* hoc cum Rege colloquium, pacis futuræ præludium fuit, cui Rex tamẽ assensurum negat, nisi dedito Montmeillano, reuersisq; Conestabili Cãcellario, & cõsistorij

Le mot du guet.

Oratio Aldobrandini rogantis de pace.

Regis ad Aldobrãdinum responsio.

Antistitibus, quos Massiliam ad excipiendã Augustam coniugem miserat, dum agitur de pace Dux exercitũ promouet, in eo erãt decẽ millia peditum, equitum quatuor, tũ prodromorũ tum grauioris armaturę. iugũ quod vocant D. Bernardi traiecit, Desdiguierius in faucibus mõtiũ morabatur, sed hyems hominibus pugnacior, tanta mole niuiũ aditus praecluserat, vt omnia essent auia, tentauit nihilominus velitationẽ emissis praecursoribus, nullo memorabili pugnę exitu, nisi quod oscitantes & altum stertentes aliquot Gallos peruigil hostis inuadit & mactat, inducias belli asperitas caeli indixit, his potissimũ iugis vbi hyemes vix vnquã desinunt, tandẽ abiecta omni spe auxilij, comes *de Brãdis* rebus suis & cõmilitonum exportatis sarcinis loco cedit, Crequius arci praeficitur, quam inexpugnabilem vel magnis sponsionibus iurabat omnis Italia, hoc exemplo ędocta nihil Gallo apud se concordi imperuium. Allobrogum duo munimenta in fide Ducis perstabant, Burgicum & Diuae Catharinae ad suburbanos Geneuae limites. Arx Bressiana coctili muro, vallis, aggeribus, fossa, denique omni structura si qua vlla est tutissima, sola annonae inopia premebatur; sempiternũ opprobriũ praefectorũ, qui tantã arcem vacuam esurientẽque rebus necessarijs nõ munierũt, nõ intellecto pręcepto Vegetij scriptoris Tactici *frustra & malè ferro tẽtari, qui fame oppugnatur.* in hoc tamẽ tutior, quod interritũ propugnatorẽ habuit Bouueneũ, quẽ ipsa fames,

M. D. C.

Acies Sabaudica.

Deditio Miomellani.

Bourg & le fort saincte Catherine.

Vegetius de re militari.

M. D. C.

Bonauai animus ineluctabilis nec vi nec blanditiis.

Epistola Regis ad Boneuaum.

Montmeillani deditio, à Duce longinquo & intercluſo, nullum ſperatum auxilium, nec vlla lenocinia ad ignauiam perfidiamque pellexerunt. Rex dignatur præfectum arcis epiſtola, ferè his verbis. *Cum iam mihi arcis quæ tibi cōmiſſa eſt potiundæ in manu ſit opportunior anſa, quàm vnquam fuerit, notum probatumque tibi eſſe volo, quantum tui ſimilium virtuti bellicæ gratuler, benignitatiſque meæ promerendæ tibi facultatem præbeo deditione arcis, quæ nec diuturnitate belli nec pacis fœdere meam poteſtatem tandem effugiet. quod ſi cui militas Dux, Montmeillano, nec intra menſtruas inducias ſuppetiari potuit, qui poteſt interclūſo aditu, tot viarum præpeditis anfractibus hyberno cælo, ſolo inimico, tibi auxiliari? fruſtra blanditur ſpe pacis, quæ non eſt extemporanea, nec paucorum dierum deliberatio, te & commilitones prius annonæ penuria premet, quàm recreabit vbertas pacis. Dux enim in alieno reſtituendo anxius eſt morator: ſed ita ſit, pacem iniri, (à qua nunquā æquis conditionibus non ille modo ſed quilibet mortalium me alienum inueniet) ille vice tranſalpinæ ditionis Seguſianum omnē agrum, ipſamque arcem vltro offert, ſi occurris inſtantibus rebus nō ſine cumulo benefactorum gratiam meam promereberis, ſatis ſuperque in propugnanda arce, gloriæ tibi quæſitum, omnes alios arcium præfectos conſtantia, & fortitudine bellica ſuperaſti. annonæ penuria & ipſa malè ſuada fames ignauiæ omnem labem auertit, contra ipſam nulla pugna eſt, nulla contradictio, vēter manibus imperat, & ſi nōn paſcitur cæteri artus ta-*

bescunt maturè cōsule rebus tuis, neq; tibi familiaque gloriā, fortunas & meliorē statum inuide, belli ferociā & omnia extrema Martis benè cōsultus auerte, & qua tibi mens sit per hunc tubicinem certiorē facias, si animi fideique apertius testimoniū exigis, Bironius in castris tibi est proximus, qui voto faciat satis, Regiæ epistolæ suam addidit Bironius: quibus sic cautè sapiēter & strenuè Bouuenæus. *Regum inuictissime, cū fidei meæ arx ista cōcredita sit, ne hanc fallā mihi fixū immotūque animo, virū agere, omnia bello experiri, emori ipsoque arcis chasmate & hiatu condi & sepeliri. Hoc vnū lugeo maiestatē tuam tam constātis animi nolle facere periculū, nulla vi Martis adhibita, fames tamē ipsa famā dabit, atq; inediæ ærumnosa omnia perferēdo, cum cōmilitonibus, non minus fortitudini bellicæ tribuetur, quàm si machinis & ferro oppugnemur:* explorata fide incorrupta præfecti, vnum fuit studium obsidentibus arcē, ab ea auertendi omnem commeatū, quem furtim importare ex Sequanis Hispani moliebātur, ad intercipiendos viāque præcludendā, longè latéque sparsi exploratores, ac turmæ equitū, & circa pomeriū arcis solito cautius vigilatum, interclusæ viæ, fossæ altius excauatæ, denique nihil nisi volucre arcē ingredi potuit. Sanciū Rex cum peditum tumultuariò cōscriptis cohortibus, ad D. Catharinæ propugnaculum præmiserat, Victrius maioribus copiis insequitur, & paulatim castris increscentibus acrior fit obsidio & oppugnatio, arduum erat, tumulo editum, qua circumiacens omnis pla-

M. D. C.

Epistola Bouuenaiad Regē tota martia.

Propugnaculi diuæ Catharinæ obsidio.

M. D. C.

Topographia fortalitij Diuæ Catharinæ.

Bis obsessa Geneua à Carolo Emã. duce Sabau positis castris Bironij de Geneua Iudicium.

nicies despicitur, aggeribus & fossa egregiè munitum in confinio Geneuæ, & ad eius libertatem compescendam & tertiò obsidendam expugnandamque positum erat, quingentis præsidiariis propugnabatur: Geneua ipsa portas incustoditas Gallis aperit, per suos decuriones Ædilesque quidquid erat opis suæ & suarum fortunarum Regi obtulit: Bironius vrbis situ muris omnibusque múnimentis sedulò perspectis, per despectum quo erat in omnes oppidanos & populares fastu, Geneuæ existimationi plurimum detraxit, non inuenisse eam quam iactabant, intra vicesimum diem expugnaturum, vel cum discrimine capitis iureiurando se obstricturum, ea lege vt si postridie ciues deditionem non facerent, vteretur in eos summo iure belli, vt in captis vrbibus solet.

Beza ad Regem adit.

Theodorus Beza nouatorum veteranus totoque orbe notissimus, tandiu septo inclusus in castra egreditur regemque salutat, cui Rex optare illi vegetius æuum, animumque concordem ad paccanda dissidia de religione. Dux Montmeillani iacturam, fiducia supperiādi propugnaculo D. Catharinæ solabatur, tētatis per Heluetios Rhætosque itineribus & auxiliis, quod cum subolfecisset Vicius regius apud eos legatus, icto fœderi vim fieri protestatur. Ducis consilia & ambactorũ tacitos progressus detegit, contrario ambitu & suffragiis frangit, ita vt Duci hinc aditus præclusus fuerit, quamuis viam vi aperire rerum suarũ angustiæ impellerent, triduo postquam

Vicij Oratoris apud Heluetios summa cura.

in castra Rex venit, fortis ille propugnaculi præfectus, qui vocabat in certamina diuos & cœlum territabat armis, nihil nisi Thrasonicum spirans, de deditione paciscitur, his conditionibus, vt si intra decimum diem à Duce suo nõ iuuaretur, exportatis sarcinis & peculio castrensi arcem dederet, decem dierũ peractis induciis loco cedit, abductis quadringentis militibus ducentisque Heluetiis, cum machinis duabus, ad tutandam arcem prorogandamque obsidionem in vernum tempus vt iactabant adhibitis, si modo milites non lixæ fuissent: *O verè Phrigiæ nec iam Phriges!* Dux, Regis Galliciq; feruoris nõ æquus æstimator, falsò crediderat inclinãte anno in Brumam, Regem in proximum ver dilaturũ bellum, nec ducentem vxorem præliaturum, ille contra Martẽ cum Venere, Iunone iugali, & hymeneis promiscuè copulauit, vt sponsalia à castris non auocarẽt. vtque vel ex professo ad Martem procliuior, nec Augustæ vidẽdæ desiderio ab obsidione discessit, quam per summos regni proceres Massiliæ excipi & deduci Lugdunum, ad pompam connubij & thalamos iugales curauit. Nunc à tuba & lituis ad cytharam & choreas, éque ipsis cautibus Allobrogum, in amœnissimam Hetruriam Arniq; floridissimas ripas abeamus. Rogerius de Bellegarde, Frãciæ hippocomus, insigni delectu nobilium Gallorum, regis Vicarius ad Mediceæ Augustæ ineunda sponsalia Florentiã 23. Septẽbris appulit, obuium habuit Hetruscũ Ducem, aduẽtus causa narratore non indige-

M. D. C.

Deditio & pacta propugnaculi Dinæ Catharinæ.

Rogerius de Bellegarde regisvicarius it Florẽtiam ad faciendas nuptias.

M. D. C.

bat, in palatiũ diuertit & ipſo veſpere Auguſtã vice regia ſalutat, S. Pontifex Aldobrãdinũ Cardinalẽ ad inaugurationẽ ritusq; ſacri cõiugij Florentiã mittit, excipitur Cleri omniumq; vrbis ordinum coactis ſodalitiis, ad primariæ ædis veſtibulum equo deſilit, peractiſque ad aras precibus in Ducis palatium ſe recipit, cœna inſtruitur cõuiuantibus Hetruſco, & Mantuano ducibus, Iano & Anthonio Medicæis ipſoq; magno Franciæ equite, peracta cœna Aldobrandinus Reginæ gratulatur ob fauſtũ coniugiũ, S. Pontificẽ plurimum ex eo lætari quod hinc longa ſeries principum, mixtis Galliæ ac Ethruriæ ſtemmatibus oritura ſperetur, hac oratione præſaga futuri & veturæ prolis Medicæa vt plurimũ exultauit, agitque Deo, & S. Pontifici gratias, concepta fiducia prænunciatæ fœlicitatis. 5. Octobris ſponſaliorũ ritus peraguntur, ad aras procedunt, hinc Dux Ethruriæ, illinc Medicea, ille Regis vicarius mandatũ exhibet, quo illi vicaria opera Regis vxorẽ ducere fas erat, perlecto copulatur vinculo Eccleſiæ, mox vndiq; machinarũ genialis fragor exauditur, ad cumulum lætitiæ, Venetis luſtricis ſponſoribus, Ethruſci Ducis filius ſacro fõte tingitur, Cœnæ nuptialis deliciis narrãdis, impar eſt omnis oratio, nec enim toto cœlo, terraque, fluminum pelagique gurgitibus, quæſitæ epulæ apponuntur, ſed etiam feræ & animalia exotica conſpicienda oſtenduntur, Elephantes & id genus oſtentorum, arbuſta vt oleæ, mala aurea, artifici natiuorum æmulatione effi-

Sponſalia Regis cum Auguſta Medicea.

Puſio ducis Ethruriæ ſacro fonte abluitur.

cta nemus repetinum efficiebāt, post primas epulas, mēsa ex oculis mira arte subducta est, in cuius vicem alia subterraneo meatu sufficitur exquisitissimis bellariis, & condituris onusta, atque illa similiter ex oculis suo motu subducitur: tertia gemmis, torquibus monilibus, speculis atque omni mundo muliebri tota coruscans exurgit, quarta enascitur, hortos & viridaria arbustis, frugibus, floribus & omni violarum genere effigiata referens, non longè hînc latices & riuuli scaturiebant, examina auicularum peruolitabant, vt ineunte bruma ver adolescere omnis stupens crederet, sursum verò ab vtroque triclinij latere geminæ nubes exoriuntur, vni assidet Ethrusca puellula, alteri semiuir qui alternātibus modis hymenæum suauissimè canerent, spectaculo tam exquisito voluptatū, artificio stupēdo, vt absolutissimum esset nihil nisi Rex defuit. Triduum in circis, venationibus, luctis, pancratio, hastiludiis, aliisque gymnicis ludicrisque certaminibus, peractum. Sed iam ô iubar nostrum, Astræa Galliæ, arcta nimis est Ethruria, iam te non capit, quęre aliud regnum, natali Italiæ dic extremum vale, vt te adempta lugebit sic te recepta Gallia hilarescet. Ergo 13. Octobris committit se Augusta pelago, vecta triremi prætoria Ethrusci Ducis, comitantibus sex aliis Ethruscis, quinque Pontificiis, totidemque Melitensium equitum triremibus, Hesperiam primo appulit Ligustici maris portum, quo præpedita grauissimis tempestati-

M. D. C.

Cenæ stupendus apparatus.

M.D.C.

bus, stetit in anchoris per nouendium, Genuæ optimates vrbem & ditionem offerunt, vel saltem ad vitandam nauseam maris procellosi pellectant, illa nihil vndis territa in continentem egredi recusat cælo & salo quietioribus Sauonam appellit. biduo post, Massiliæ delatam in portum, comitantibus Ducissis Ethrusca & Mantuana Cancellarius & quatuor Massilieses Ædiles sub tectorio serici operis excipiunt, genuque minores claues vrbis geminas ex auro solido compactas offerunt, quas Lussano prætoriarum cohortium ex quatuor præfectis vni tradidit, tecta desuper diuite operculo à Cardinalibus Ioyeusa, Gondio, Giuerio, & de Sourdis, aliisque Antistitibus, aulicisque primariis in palatiū deducitur, præuius ibat Connestabilis, sequebantur Heroinæ & aulicarū longum agmen: postridie Cancellarius assidentibus libellorum supplicum magistris in maius tricliniū regij palatij reginam expectat, illa à Connestabili deducta; Ducissa Ethruriæ à Guisio, Mantuana ab equite Franciæ magno suggestum conscendūt. paulopost succeduntSenatus Aquensis conscripti patres; obsequium & fidem professi, sic orante principe Guillelmò Vairio. *Hanc prouinciam appellente maiestate tua; simulque cum ea in Galliam summa fœlicitate, Senatu relicto, genibus tuis proni aduoluimur, summa obsequia debita diademati tuo, quo iam caput tuum est redimitum professuri. nunc profecto atque nunc cœlitus exaudita vota nostra. & tot salutis portenta*

Augusta Massiliam appellit.

OratioGuill. Vairij pro Aquensi Senatu ad Augustam.

ad regni huius incolumitatem consummata penitus credimus, titubantemque antea eius statum firmissimis fulcris & columnis in posterum innixum credimus. beauit nos Deus Opt. Max. Rege summis virtutibus inclito, comitate & probitate singulari, bellica fortitudine nulli adaquando, qui nos labore suo quieti, periculis securitati partis de hoste triumphis gloria, turbatos, dubios vita inglorios que restituit. nos profecto fortunati, nisi tot bona, tot fœlicitates vna cogitatio turbasset. Heu! feralis cogitatio, qua terminus aui ante oculos mortalibus proponitur, & quod nos anxios fecit, principis nostri in dies vita minus solers cura. his ærumnis leuandis, qua non vota, qua non tentata remedia & auxilia, incassum profecto & tandiu? donec decoris tui fulgurans venustas, nubem & caliginem hanc curarum transmisit, & fugauit, spemque dedit fœlicitatis tam diuturnæ, inspectis enim naturæ dotibus, venustate forma, comitate, auditoque ingenij acumine, iudicij sūma prudentia, atque dicendi incredibili facultate, quot quot sumus Galli, te eam credimus à superis iampridem editam, quæ miti consortio Regis vitam in laboribus anxiam leniret, conuictu iucundo annos prorogaret, & longa ac masculà prole illum vniuersumq; regnū bearet. Te vnicā meritò cēsemus, in cuius pudico sinu tot Herculeis laboribus attritus Rex Regū quos habet orbis inuictissimus conquiescat, vt ille vnus dignus est victricibus lacertis suis, virtutibus clarissimam & venustissimam quà Sol oritur, & occidit te vnam amplecti. Vaticinij omnia fidem ratam faciunt cœlum & tellus, quandoquidem te M. D. C.

M. D. C.

appellente in portus Gallicos, mare antea infestum conquiescit, & Alcedonia facit, ex nubilo fit sudum cælum, quasi vtrumque aduenienti gratuletur. Ergo adsis bonis auibus & auspiciis, littoribus nostris faustè adsis, longæua in Francia & ad Fräcia summũ & diuturnũ bonũ, hic qui sæculi ineuntis primus est annus, te fœlicẽ consortem Regis videat, & ventura te fœcundam matrem & Bericinthiam Regum Deorumque prædicent. Sed quod tuæ laudis summum est fastigium, memor sis, vt Regis connubium te Augustam summam efficit, sic matrem piam & munificam tot gentium, quibus regnator & pater est. Ergo in societatẽ veni regiæ solicitudinis, & cum populorum quies & beatitas Regum sit verus & solidus honos, ale & auge quantum potes summum hunc amorem & affectum, quo subditos amplectitur, vt te velut nouum amicum & propitium Sydus sentiant, fulgore tuo prospera & auspicata quæcumque instillans, vt tandem nos quibus in obsequio summa est fœlicitas & gloria, tibi in Liliorum solio assidenti vtrisque vitam perpetuò deuoueamus, vt hîc nos proni & supplices animorum intimos affectus deuouemus. Pendebat Regina dicẽtis ab ore, testata nutu & responso quàm accepta grataque fuerit viri facundia, qua certè Gallos omnes locutione & calamo antecellit. Post sextum diem Massilia, Ethrusca & Mantuana Ducissæ, cum classe triremium Italiam repetunt, Aquas sextias, mox Auenionem, rheda opere serico, quatuor iugalibus cõcoloribus Augusta deuehitur. Luculentissima põpa fit Auenioni

Guill. Vairius loquentissimus Gallorum.

Auenioni, spectaculis laborum & ærumnarum Herculis, quorum figmento Ignatiani Regis arduam vitam, de tot tantisque hostibus parta trophea aptè & ingeniosè innuebant, hic ordo fuit spectaculorum. Hidra septiceps cæsis capitibus iam non rediuiuis, pictura, iconibus acroematibusque Regis victorias loquebatur. Hercules cælum torquēs humero, Regem instar Athlantis pondus regni fulcientem ostendebat, viridarium Hesperidum, sopito dracone insomni, Regem deuictis fœderatis, vi vrbes potentissimas amœnissimasque expugnasse monstrabat. Hercules Oeteus in rogo ardens, victorem Regem ardore populi seruandi accensum, in cœlos immortalem indigetemque post vitę huius ærumnas abiturum innuebat. Gerion triceps & tricorpor, olim Iberiæ regnator, Herculi infestus clauam exosculans, pacem inter Galliæ & Hispaniæ Reges Veruini initam, fabulæ inuolucro scitè indicabat. Prometheus rupi Caucaseæ alligatus, & postmodum à fibris renascentibus abacto vulture, ruptisque cathenis solutus, Regem Pontificia potestate aris adytisque restitutum innuebat: Cerua tota albicans, cornibus & vngulis aureis, torque gemmis fulgurantī, cum his notis *nemo tangat*, atque ipsa sub viridante lauro exultans, aurea cathena ab Hercule leniter tracta, fronte his verbis litterata *vt vidi vt perij* subiecto pedibus dimidiato hoc versu,

M.D.C.

Spectacula ab Ignationis Regē na exhibita Auenioni.

M.D.C.

Ille trahit trahiturque vicissim.

Ingenioso figmento Hercules nempe Regem, Cerua Augustam, candor pudicitiam, laurus quæ nunquam fulmine appetitur incōcussam fidem, cornu aureum, regium diadema, adamas in torque nesciam frangi constantiam, vngula aurea decorem summum Reginæ innuebant, plura arte & ingenio ipsoque sumptu stupenda, omnium in se ora & oculos conuertebant, quæ quia modum propositumque Annalium excedunt, prætermissa volo, his per triduum Auenioni Regina recreata spectaculis, nihil morata in Prouinciæ quæ sunt ad Rhodanum vrbibus, illicò ad suum Herculem Lugdunum properat, accessitque 21. Decembris iam inclinante die, summis honoribus excepta, Lugdunēsium effusissimo pompæ apparatu vt paulo post narrabitur. At delibantem coniugij, spectaculorum, cōuiuiorum delicias sinamus Regē ex lege Hæbrea, quæ primum annum immunem à bello & ciuilibus curis, nouello sponso permittebat, oscitari vel verius à laboribus requiescere, & cum Mercolio, Canisa amissa rei Christianæ vicem doleamus: barbari illam incredibili exercitu ad quinquaginta millia obsidebant, castra longiori metatione continebātur, quā obsessi oppidi pomerium & murorum ambitus, quid agat exiguis manipulis Mercolius, impar numerus, singulares aduersus cēturias pugnant. Leo iste Gallicus, ad commilitones in ense & clypeo solum, ad suos spem esse

Canisa amissa à Christianis.

Mercolij summa prudentia.

regressus monitos facit, qui viribus longe debilior, consilio & astu colluuiem istam longè superabat, quaquauersum sparsis rumoribus disseminat, multo numerosiorem aciem trahere, æquare hostem equiratu & peditatu, qua fama territi barbari cunctantius pugnæ se accingunt. At ne ficti rumoris dolum, si diutius moretur Mercolius explorent, statuit quamprimum animi pendentes & attonitos inuadere, turbatisque castris auxiliares copias & commeatum in Canisam furtim immittere. barbari dirum & immane vociferantes (vt mos est Turcicus vlulatibus terrere hostem) Christianos excipiunt, præmissis eiaculationibus machinæ Mercolij agmina sternunt & dissipant, quà globi stragem fecerũt fit via, dant terga barbari, atque in castra & munimenta trepidè & turbidè se recipiunt, castrensi campo, cadaueribus sauciatis duabusque turcicis machinis Mercolius potitur, hâc ignauiæ labem Turcarum primipilus redintegrata pugna diluere enititur. Mercolius, castris cingendis fossa & aggere, aduersus insultantem Turcam, perdium & pernoctem militem instare iubet. hoc munimento contra illuuiem Barbaricam se protexit, cumque angustiis annonæ, atque hyemis asperæ iamque prouectæ premeretur, commeatu ab hostibus intercepto, famelici milites iam vltra inediam non ferentes, nolentem Mercolium canere receptui cogunt, Canisa frustra auxilium inspectante, cœlo infuscato & nebulis

M. D. C.

Fuga Turcarũ.

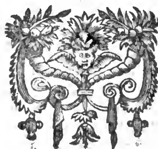
M.D.C. Christianam aciem protegentibus, castris discessum est, summa prouidentia numinis, tanta enim caligo cælum terramque obduxit, vt de discessu nisi postridie Othomanidæ certiores facti sint, cumque longo interuallo progressos Christianos insequerentur, nebulis děsioribus præpediti, Andabatarum more, vt Cimerij crasso & obscuro cælo, deuij incertisque sedibus errabant, vt tamen fiducia nimis plerumque fraudi est, Galli milites in angustiis depressi itineris, per diuerticula proximi pagi palantes, ordinem perturbarunt: anteriores vero rati in fugam versos Gallos saltu sepes transiliisse, ipsi se in fugam dant & manipulos prærumpunt. Turcæ qui è vestigio sequebantur, perspecta castrorum turbatione, Germanos acië claudentes inuadunt. Mercolius vt tumultuari trepidarique audiit, retrogredi imperat, primus laborantibus manipulis it auxiliatum, hostem comprimit & fugantem fugat, duplicato fœnore cladis, castrisque metum adimit, ordinemq; restituit: Canisam non vna corona barbarorum cinctam & prępeditam, milite & commeatu iuuare voluisse, quantumuis irrito conatu satis ad laudem fuit, Christianam aciem iam in ipsis Othomanidarum faucibus eripuisse, superûm inenarrabilis fauentia fuit, nam vt sciat posteritas, hinc abiit in parœmiam de re ardua & fœlici, *Retraite de Camse.* receptus Canisæ, nec immerito allusum est Gallicis versibus, vnum Mercurium labo-

rantes & deuios Chriſtianos in ſemitam reduxiſſe, cum apud Ethnicos viarũ & itinerum dux & index ſit Mercurius, ideoque in triuiis eum ſolitum locari. Caniſæ præfectus, dedito totius Stiriæ inexpugnabili propugnaculo, reus ſi non proditionis, ſaltem ignauæ deditionis peractus eſt, cæſaque manu qua ſubſcripſerat capite vltimas pœnas luit, ſocordię iuſtum quidem ſed minus ſeuerum ſupplicium, vt diſcant arcium vrbiumque præfecti, vti manibus hoc eſt fortitudine, ac rubore ſuffundantur, exemplo fortiſſimi Romulidum, qui hoſtilem nauim vnco & manibus trahens, cæſis ambabus illam dentibus retinere conabatur. Claudius Falco Rizius anno deſinente viuere deſinit. Ille togæ ſummos honores, in Senatu Armoricæ nedum purpuram Conſularem, ſed ſupremum ſolium conſequutus eſt, dehinc in Auguſto Cõſiſtorio ſumma illi virtus & eruditio intimi conſilij conſortium conciliauit: nondum ſedato bello ciuili, quod pertinacius in Armorica hæſit, cum ad ſemeſtrem vicem præfecturæ ſuæ Rhedones proficiſceretur, explorato itinere à graſſatoribus intercipitur, ære grauiſſimo pro libertate indicto, quod cum propter temporis anguſtias non ita facile diſſoluere poſſet, muſarum ſolatio ſeruitutis mœrorem lenibat, noui enim belli veſaniam, vt ille Pharſalicum, eodem ſono & mẽtro deflere incæperat, ſed reddita libertas fœlicem partum infœlicis carceris nobis

Obitus & Elogium Claudij Riſij Falconis in Armorico Senatu ſupremi præſidis.

M. D. C.

inuidit: vir enim ad seria natus vltimam manũ addere, vel quod loci recordatione, operis eum tæderet, vel quod ad perpoliendum, ab ingentibus negotiis nihil otij esset neglexit.

RODOLPHI BOTEREI IN MAGNO FRANCIÆ Consilio Aduocati,

M.D.CI.

Commentariorum de rebus toto penè orbe gestis,

LIBER OCTAVVS.

VOD faustum sit hoc anno & subsequuturis, Orbi Christiano Apophoreta seu xenia nullagratiora offerre possum,quã pacis quæ potissimũ duci Allobrogũ gratissima. Nam vt aliquod alexipharmacũ grauiter & immedicabiliter laborantẽ quasi è faucib.lethi eripit; sic pax Aldobrãdina (ita eã à procurante & feciali suo nominare placet) illum amissis rebus restituit: peractis connubij ritibus, oratores Allobrogi qui vel inuiti nuptialibus conuiuiis interfuerant, pacem optant, orant & quibuscũq; conditionibus deprecantur. Rex vno verbo eorũ postulationib.respõsum esse voluit,

M.D.CI.

Ad legatos Insubres verba Regis.

suapte & ad id ferente genio, bellum non auersari, sed nulli pacem sincerè & sine fuco petenti negasse. Duci id ipsum postulanti, suasore & impulsore summo Pontifice, ad solatium orbis Christiani annuere, priscis legibus vt Marchionatus restituatur, nouis vt sumptus belli persoluantur: tanti pacem non empturum Ducem, vel deploratis rebus suis Aldobrandinus cognouit, permutationem Marchionatus cũ Segusiano agro proposuit; ab ea Rex non se alienum præbuit, hæsitatum super vtrinque limitibus conterminalibusque castris, pax in dies quasi filo pendula nutabat, & iam perfecta sperabatur Ducis legatis pro bellicis sumptibus mille centum aureos nummos offerentibus, iurandis pactis dies imo hora instabat, cum repentino nuncio fertur, Geneuates vrbe sua promiscuè effusos, ad summam aream Diuæ Catharinæ propugnaculum adæquasse, biduano & irrequieto feruore ita vt vix vbi Troia fuisset vestigium extaret, hac operis deiecti nunciatione, Aldobrandinus ita exasperatur & æstuat, vt illico Romam abiturum iurauerit, data fide sibi fidem non seruari, euersionem fortalicij, sui despectu & pacis initæ dispendio conqueritur, per regios fœciales renunciatum irascenti, Regem cum duce non pacisci, nisi vt S. Pontificis votis morem gerat, rumpendi fœderis leuem esse causam, cum area atque solum arcis ad Ducem redeat, fuisse ex glebis & cespitibus opus tumultuarium, tam citò excisum quàm citò

Aldobrãdinus euerso propugnaculo diuæ Catharinæ stomachatur.

congestũ, illi ex simili opere luteo restaurare fas esse vel sumptu minimo. Nihilominus Aldobrandini stomachus Regem ad redintegrationem belli excitauit, classicum rursus canit, vltra progredi in Allobrogum fines castra iubet, denique spe omni abiecta pacis, ad arma Lugduni vndique conclamatur, tam incertis dubiisque rumoribus vt diluculò de bello tumultus esset, vespere spes lubrica pacis recrearet. Hispanus legatus, sic dubiis rebus metuens gentilis sui Regis, eò venit sermonis, vt Regi dixerit si pacem renuat, Regem Iberum quò rem saluam faceret nepotibus suis, in societatem belli venturum, quem Rex argutè & cordatè his verbis dimissum fecit, *cum quietis & fœderatis quietè victurum, effecturum Deo auspice, vt si quis in bello iniusto Duci auxilietur pœniteat*, Omnia ad bellum spectare videbantur, Ducis legati hyberna sæuitia & niuium molibus Ducis sui intactam ditionem securam iactabant, vere ineunte Germaniam & Hispaniam sedibus propriis ad sui auxilium migraturas, pictas acies ordinabant, vt qui mero in orbe castra pingũt, sed tam altos spiritus Bouuenei Epistola depressit, ille enim monitos faciebat nisi intra decimum diem sibi succurratur, præ inedia arcem dediturum: vt fortissimum propugnatorem animum despondere, & vt verius erat imparem grauioribus angustiis cognoscunt, rogãt obtestantur Aldobrandinũ vt rem infectam non sinat ille, negat, vltra, de pace tractaturũ, nisi ipsi Allobrogici legati

M.D.CI. tabulis signatis quid agat, quid perficiat præscribant, illi chirographo quæ pacta rata esse velint subscribunt, sic pace dubia nutante longioris belli Rex apparatum molitur. Rosnius eius rei perficiẽdæ causa Lutetiam mittitur, iturus salutat Aldobrandinum, cui querulo de euersione propugnaculi id ipsum quod Allobrogicis legatis dictum fuit respondet, facilem esse iacturam quæ scutorum aureorum quinquaginta millibus sarciri possit. Cardinalis ad parcimoniam tantillæ pecuniæ, non vltra cunctandum statuit, de pace colloquium resumit, sed denuò turbatur referentibus Allobrogicis se recenti scedula 10. Ianuarij à Duce suo, in mandatis habere, ne pactis vllo modo subscriberent: nouum negotiũ exoritur Cardinali, qui data fide Regi, damno existimationis ruptam iri pacem veretur, rogat vt de fide & fama periclitari non sinant, illi contra obtestantur ne quid de pace statuat, inscio & incõsulto Hispanico oratore, ille ad pacẽ cohortatur nec esse procrastinandam, Regis sui ditionibus magis consultum esse cupiens quàm Ducis, Hispano enim plurimum conducere apud se cogitabat, si à Mediolano Gallus longè absit, interiectas Alpes firmissimum esse obicem. Marchionatũ, si restituatur, esse velut ostium ad reposcendam armis liminarem illam Italiæ ditionem, pro qua tandiù à Carolo VIII. Ludouico XII. Francisco I. & Henrico II. tanto sanguine pugnatum. Allobrogici vltra negotium trahere & morari, cum iam non

esset suarum artium subscribunt fœderi, in æde primaria pæá canitur summo voto totius aulæ, quæ Lutetiæ, reliquuum hyemis agere mollius ducebat, quàm in subalpinis oppidulis, cælo & solo aspero in armis rigescere, illicò Lugduno discedimus & infero flumine Ligeris ad Aurelianense iubileum deducimur. Aldobrandinus Rhodano delatus Auenionem, vt audiit Ducẽ de pace grauiter excandescere & fremere, capitis supplicium minari legatis qui subscripsissent, Comitem Fuentium, simul iras minasque iactare quadraginta millibus equitum peditumque quos dicebat conscriptos, & totidem grauioribus machinis quæ illi in expedito erant pacem ruptam irritamque facturum, per Herminionẽ ab arcanis sibi Aldobrãdin⁹ certior factus, de vtriusque rumoribus, Regem monitum facit se se pacis vadem vindicemque fore, vtque tam altos spiritus comprimat, stationariis equis per auia & prærupta montium inaccessasq; niuiũ moles Genuam contendit, dehinc Mediolanum, quò se itutum ad ludicra Hilariorum Dux promiserat. Interim nectebat moras, donec de propugnaculo Segusiano certior fieret: scripserat enim ad Bouueneum, ne vel quolibet suo mandato, seu Epistola & syngrapha arcem dederet, nisi viso authographo cuius specimen miserat, qui mandatum detulit cordatum & inuictum præfectum, non degeneres neque infidos milites inuenit, sed fame, inedia, frigore adeo fractos &

M. D. CI.

Pax inter Gallum & Allobrogem.

Insuber pacis fœdus & pacta minus probat.

Aldobrãdinus in Insubriam festinat.

M.D.CI. arescẽtes vt vix ossibus hærerent, qui famem vltra non ferrent atque illa sæuius quàm vlla vi ferri & Martis ad deditionem cogi, hoc iniucundo accepto nuncio, agnitoque per exploratores inita cum Bironio consilia non procedere, de pace à legatis subscripta iracundiam mitigauit, & sedatior factus ratam habuit. Aldobrandino Romam redeunti Dux occurrit ad ostium Padi & Ticini, in scapham illius Dux insilit, assidet in transtris, de tot exantlatis laboribus in pace firmanda gratias agit, sempiternam amicitiam, summa officia & obsequia pollicetur. At quia de bello Sabaudico, Augustę Lugdunũ ingressu & pompa, ipse ego tunc inspector Epistolam typis excusam exaraui hic attexẽdam putaui.

Authoris Epistola de bello Sabaudico Augusta Lugdunũ ingressu aliisq; rebus gestis excusa Lugduni apud Anthon. Griphium Anno 1601.

Dum Lugduni in faucibus Allobrogum, euentum belli expectamus, vos incerti quid hic rerum agitur expectatis: vt breue bellum, O vtinam breuius! sic breuis narratio: Indicto & publicato per feciales bello, vndique arma, & armati, ex omni vicinia raptim collecti milites, qui bellum inchoarent, primam facerent velitationem, messem & vuam quæ iam instabant prohiberent, obsiderent leuiores arces, & primum actum belli agerent: interim dum per pacis colloquia itiones reditionésq; Legatorum Ducalium, moram bellum trahit, fit repentè exercitus non tam numerosus quàm fortis, non tam per se strenuus, quàm Regis sui præsentia potens & penè inuictus, (si quid in humanis inuictũ esse potest.) Prima belli velitatio, primus

belli impetus in Burgum factus: Oppidũ est, in ditione Sabaudica adeò nobis conterminum, vt nec monte, nec flumine, alióve naturali termino à Gallia disiunctũ sit. Ibi propugnaculum munitissimum, coctili muro septũ, palustri loco & plano sitũ, cuius difficilis expugnatio, quòd machinæ vix admoueri & collocari possint, solo trepidante & dehiscēte sub tam ingenti mole: Vrbs est vetusta quidem, quã Cæsar suo sæculo forum Segusianorũ nominat: illam incuriosiùs cum protegerent Ducis præfecti licet admoniti, Bironius Marescall. exigua quidem, sed audaci manu militum, nocte intempesta inuadit, vigilias & collocata extra vrbem præsidia prærumpit, portas perfringit, scala muros scandit, quemlibet obuium sternit, mactat, fugat milites, Oppidani noctis fiducia in arcem fugiunt, & postico recipiuntur. Cōmodius visum est, si præclusis itinerib. & omni spe auxilij prærepta obsessis sine ferro & alea Martis, arx alioquin inexpugnabilis fame & inedia expugnaretur. Rex lōgius progressus prærupta & angustias montium occupat & præcludit: Carbonatiã obsidet, quæ quatuor leuioribus machinis percussa, vix hiatu muri facto cum sit munitissima in scopulo, Regi deditur: data obsessis venia & securitas abeũdi, cum armorũ supellectile, nec immeritò, nam in cæteris arcibus arte & natura munitioribus nō eadē virtus & strenuitas militum extitit. Confluentia, vrbicula (cui cōfluentes amnes nomen faciunt) deditionem fecit.

M.D.CI.

M.D.CI. Miolanium in rupè penè inaccessâ, vetus castrum vnius diei obsidionem non tulit, cum vix per biennium expugnari posset, si viri in eo imperassent. Camberiacum primaria vrbs Sabaudiæ & Senatus sedes, verita impetum Gallicum, nullo Marte Regi deditur: Præsidiarij milites qui in castrum profugerant, post aliquot dierum inducias spe auxilij destituti abeunt. Hæc fuere præludia belli ignauis hostibus, & Duce suo ad tantos belli motus stupente. Tandem per omnem Insubriã, Liguriámq; militẽ colligit, ab Heluetiis subsidium petit: illi qui nobis sunt cõfœderati negant, auro Sabaudico fœdus Gallicum anteponũt. Rex interea ad Montmeillani expugnationem omnia tela, arma & tormenta parat, ingentem vim pulueris sulphurei, numerum globorum cum quadraginta æneis machinis, ex omnibus armamentariis aduehi iusserat. Situs loci, asperitas inaccessi scopuli, obsessorũ crebræ eiaculationes, machinas admoueri prohibebant: sed quid non potest solertia & strenuitas in bello? Collis erat adeò fastigiatus, vt ex illo in arcem prospectus esset, in eũ rusticorũ fossorúmq; humeris, nescio an vi an arte maiori, euectæ sint aliquot machinæ, iam ad percutiendum murũ paratæ erant, cum obsessi in colloquium veniunt, & hac lege paciscũtur, vt si suus Regulus, intra mensem non ferat suppetias, Regi arcem dedituros, dant obsides ne fidem irritam faciant. At Rex cautiùs agendum in castris statuit, omnem ad Insubres

præcludit aditũ,in faucib. & angustiis montium,fortissimũ militẽ collocat. Sed vt multa in bello fingi solent, in horas rumor erat adesse Ducẽ, cũ ingentib. copiis Alpes transiisse,iam instare,& nocturnis ignibus sua castra significari, etsi falsus ille rumor, tamen nobiles & aulicos per illas mẽstruas inducias, vt se reficerẽt abeũtes,ad castra & manipulos reuocauit,& pugnæ expectatione alacres fecit. Præmissi equites,qui explorarẽt,nũ instaret hostis,illi nulla aduẽtus sui vestigia deprehẽdisse referũt,omnib. locis superioribus occupatis, transitu penitus prohiberi, interim mẽsis ille criticus & fatalis effluit, & die dicta Comes de Brãdis præfect⁹ arcis 16. Nouẽ. eam Regi tradit, seruatis omnibus pactis, de quib. vicissim erat cõuentũ : obsessi carris & vehiculis sibi traditis, suppellectilẽ, sarcinas, aliáq; impedimenta ex arce euehũt,nonnulli ad Allobrogũ Ducem,alij pœnam ignauiæ metuẽtes,aliò cõfugiunt. At Dux serus auxiliator suis arce, recepta nunciabatur,per exploratores nescio per quosdã montium cuniculos,per forum Clodij,& Branouices populos,quos vulgus vocat *la Tarantaise*, & *la Morienne*, furtim irrepsisse: Rex protinus omnẽ præmittit equitatũ, ipse cum reliquo exercitu subsequitur,vt hosti pugnæ copiam faciat,vel si forte recuset, eũ in faucibus mõtiũ intercipiat; De bello plura persequi supersedeo : de Reginæ aduẽtu,cum maritima classe, ad Massiliã loquuturus, nã eodẽ tempore,imo penè iisdẽ dieb⁹,& pugnabat Rex, M.D.CI.

M.D.CI. & ducebat vxorem, Marti Venerem, Bellonæ Cupidinem socians, quamquam aduersa illa numina, nisi vir prudens, ea apto temperamento copulet. Venio igitur ab armis ad delicias, à clãgore litui & tubæ, ad citharam, ad plausus & ouationes publicas.

Calend. Nouemb. per mare Tyrrhenum, octodecim vecta triremibus Regina littus Gallicum appulit: è portu dum egreditur, excipitur à Cancellario, & augustioribus totius Regni & Aulę proceribus, quos Rex magno numero, dũ in castris agit, delegauerat. Ædiles Massiliæ Augustæ obuiã procedunt, illam sub serico tentorio, in sibi paratã aulam, deducũt, fit tantus in vrbe concursus, fragor & strepitus tormentorũ, vt alia vrbis, alia maris facies videretur: Augusta cũ Ethruriæ & Mãtuæ ducissis amita illa, ista sorore, Petro & Antonio de Medicis comitãtibus, Italorum procerum ingens agmen secum deduxerat, triremes penè omnes, liliis aureis cęruleo colore intermicãtib⁹, permixtis Mediceæ gẽtis stẽmatibus coruscabãt', intus omnia quæ vix in palatio aut Lupara inuenias. Statim è Massilia post nauseã maris Aquas Sextias contendit Augusta, à Senatu purpurato excipitur splendore & fastu quo decuit: Auenionem exinde, dum Regis mandata expectat, lentè progressa est, nihil Vicari⁹ Põtificis Auenionẽsis Legatus, quæ ad dignitatẽ tãtæ rei pertinerent prætermisit. Epistola in opus immẽsum surgeret, si theatra, elogia, emblemata, statuas, cõuiuia, choreas, & cętera id gen⁹ quę ad

ad ouationem publicam pertinent persequerer: scribo epistolam non historiam. Eo ipso die, quo Rex primariam arcem Sabaudiæ recepit, per celeres equos mandat suis, vt Lugdunum, ad confirmandas, imò consumendas nuptias, nouam nuptam deducant, victo vel fugato Duce & firmata præsidiis Sabaudia, quanto citius venturum. M. D. CI.

Redeo nunc ad intermissum bellum, nam mihi rerum varios euentus narranti, per dierum temporúmque singulas actiones, ordine suo est discurrendũ. Paucis ante diebus quàm Montmeillanum Regium fieret, venit à summo Pontif. Legatus Cardin. Aldobrand. (ille sacras nuptiarum inaugurationes & ritus, sacerdotio fungens Florentiæ paulò antè peregerat) qui belli dissidia componeret, maturat legationem suam & de pace colloquium: Cui Rex. Massiliam delegato suo Consilio, & eius Antistite Cancellario, nihil posse statuere opportunè respondit: se pacem non recusaturum, si Dux quæ regno abstulit restituat, & belli damnum sarciat: se quidem habere de illo, iustas belli causas, qui ictum & iuratum Lutetiæ fœdus, & Quintili Mense Lugduni per suos Legatos renouatum, de Marchionatu restituendo, abnuerit, ne veteres iniurias commemoret, Regi nouissimè mortuo illatas, cui & regno, contra ius omne & fidem Principum, alta pace transalpinam illam Galliæ ditionem occupauerit. Iustis armis repetere, quæ vi, & per tyrannidem sibi & Regno adempta essent, non sibi placere

M. D. CI. bellum Sabaudicum, in quo se suósque proceres & aulicos longè à deliciis, & vbertate Galliæ multarũ rerum inopiã Alpinas niues & pruinas scopulorum asperitates, & alia, si fas est dicere portenta, quibus portentosa est omnis Sabaudia, perpeti oporteat. Redacto in potestatem Gallicam Monmeillano, quod vix per bienniũ expugnari posse iactabat nõ ipse Dux solùm, sed tota Italia ignara, vel saltem oblita virtutis Gallicæ, quã toties experta est. Supererat in omni Sabaudia, Diuæ Catharinæ castrum anteà quidem obsessum, sed leuibus turmis: Propugnaculum est quod penè ad Geneuæ portas, ad ipsius coercitionem Dux cõstruxerat, solitus dicere, *hoc fræno malam bestiam se domiturum* & re vera, tam vicino hoste, libera esse non potest: Rex missis maioribus copiis obsidionẽ accelerat, & arctius vrget, vt ne quidẽ gleba hosti supersit. Rursus disgredior à bello, & aspera dulcibus temperans, ad hymenæos transeo: Auenione Regina Arausiũ proficiscitur, vbi & in cæteris, quæ sunt ad Rhodanũ, vrbibus magnificè excipitur. Dum lentè progreditur Lugdunũ, Ædiles pompam suam instruunt, dum fabri, aurifices, pictores, sculptoresq́, statuarij & cætera id genus ornamenta sua perficiant. Die tertia Decembris, Lugdunum Regina aduenit, pernoctat quia voluit, in vulgari diuersorio in suburbiis ad Rhodanũ, altera die quæ sereno Cœlo, & Sole fauente spectaculo illuxit, migrat in proximum castrum, aulæis picturis & omni alio regio cultu ornatum, ibi

ſacrum audit, epulum accipit, poſt cibum ſedet in ſolio, ſupra tabulatum deſuper vmbellis vndique tectum. quotquot in vrbe erant Duces, Vexilliferi, Cēturiones, Decuriones, & vrbanæ militiæ titulis ornati, ad quinque millia, armis aureis, veſtibus holoſericis & ad hunc diem recentibus, fulgentes acie inſtructa progredientes Auguſtam ſalutant: Ex Iuridicis, duo primores, nomine totius vrbis, ſe ſuóſque & omnia illi offerunt. Ædiles, magiſtratus; aliíq; ordines, vt quemlibet decebat, ſubſequuntur. Iam dies inclinabat cum Regina vrbem ingreditur, paludamento argentei panni veſtita, coma quaſi Gallico more calamiſtrata, rutilans torque illo ſponſalitio (cuius pretium & decus tota Gallia nouit) ferebatur lectica deſuper patenti, vt eſſet conſpicua tot auidè eam ſpectantibus. Ad portam quæ eſt ad Rhodanum, virgo erat dextra lilium tenens, ſiniſtra clypeum, quo Lugdunū breui gyro ſcitiſſimè pictum erat, nam & hæc virgo illius icon erat, picturæ hoc erat ſubſcriptum oraculum M. D. CI.

Expectata noui, venit ſpes maxima ſæcli.

In maiori via vulgo *la Grenette*, quæ Flaminia vel Appia vrbis huius dici poteſt, ingēs erat pyramis quatuor aureis globis innixa, quouis ſublimi tecto ſublimior, tota noſtris liliis, & ſex globulis Mediceæ gētis ſtemmatibus permixtis, ab imo ad verticem picta, in acumine lilium aureum ferens.

Ad extremum huius, Amazones pictæ erāt, muliebrem virtutem arcubus pharetris,

M. D. CI. haſtis, clauis & peltis, quibus armatæ erant oſtendentes. Ante ædem diui Nicetij inſignia erant Principum Medicum, cum hoc Hemiſtichio alludente ad globulos.

Orbibus his implebitur Orbis.

Inferius picta erat gemina Diana, vtraque cum arcu, pharetrata, cothurnata coercens loro moloſſos, quas diſſimiles ſola hæc inſcriptio faciebat:

Venantur geminæ, varia ſed ſorte Dianæ:
Illa capit Reges, conficit illa feras.

Ad primũ limẽ Pontis ſupra Ararim, picti erant duo fluuij, vrnis innixi, iuncis & arundinibus circum tempora vittati, quos Sequanam & Arnum interpretor, ſic mutuò colloquentes:

Diuiſas iunximus vndas.

In medio Ponte fornix erat, buxo virenti adeò densè & aptè intextus, vt ſpeciem amœni nemoris præberet. Ibi Heroës Medici, toga & armis illuſtres quotquot fuere, Florentiæ, Sennarum, & Vrbini Principes, inter quos Leo X & Clemens VII. Summ. Pontif. medium tenebant. Ad extremam oram pontis, picti erant Cupidines faces ſuoſque foculos accendentes, pictura ænigma ſuum hoc verſu loquebatur:

Extremos habeat, primos qui iunxit amores.

In celebri illo Emporio, vulgo *le Change*, in quo Itali mercatores, dietim conueniunt, & quibus præcipuè arridet hic vrbis angulus, faſtu maiori pompam ornauerant. Ibi fabrica ingens erat in cuius apice hoc votum erat

his litteris & notis. *Mar. Aug. ad æternitatem Gallici nominis natæ S.P.Q.L.P. F.* Paulò inferiùs Lilium erat Gallicum, Florentino permixtum & bipartitum (nam ille flosculus, vtriusque gentis insigne est) diffusum & profluens vtrinque, in geminum globum cum hoc vaticinio: M. D. CI.

Quos Deus æterno coniunxit fœdere flores
Fructibus implebunt geminũ victoribus Orbẽ.

Ex aduersa parte Pallas, Iuno, Venus pictæ erant, se victas hoc disticho confitentes:

Mẽte Minerua, thoro Iuno, Venus ore, Maria
Vna, tribus superis quæ tria dantur habet.

Supra dearum verticem hic erat titulus:

Sic fortis Ethruria creuit.

Inferius, Leones erant frænati trahentes carpentum, iugum suum vltroneum hoc versu fatentes.

Imperio Medicum, submittunt colla Leones.

Ex obliquo pictura hyemis erat, nudatis arboribus coma nemorũ, vinctis glacie fluminibus, pérque illum hybernum horrorem, sola nympha erat, virens lauro aliisque versicolor floribus cum hoc vers.

Floribus acris hyẽs florẽ tibi spõdet Ethruscũ.

Iamque pererrata vrbe ad primariam ædẽ, Augusta deuenerat, cùm ante pictum & fictitium vestibulum, paululum moratur: in eo multæ statuæ, termini, simulachra, tum picta, tum sculpta, cum variis elogiis & emblematibus quæ breuitatis epistolicæ proposito, prætereo: non obmissurus tamen, luculẽtam inscriptionem, quæ in apice vestibuli cum his

M.D.CI. notis & literis erat: *Incli. virgi. è mag. Ethru. D.D. & Rom. Impp. genita, Cæsares & Reges genitura Gall. Eccles. P.P.*

Vrbis Pontifex, cum sodalibus Ecclesiasticis (qui se comites dicunt) & omni clero, Reginam sub tentorio albi serici in Ecclesiam deducit, hinc plausus & acclamationes omnium, illinc tormentorũ tonitrus & fragores. Longior autem & cõspectior fuisset pompa, nisi hanc publicam lætitiam, nox per brumã nimis tẽpestiua inuidisset. Votis & precibus peractis, diuertit Regina in proximam Archiepiscopi ædem ad Regium cõuiuium, nos in ædiculas ad vulgares dapes, multa nocte nos recipimus. Postridie magnum Consilium Augustam adit & salutat, Præses Commartinus, breui sed apta & apposita oratione eam affatur, annuit dicẽti, & per Cancellar. respõdet, gratissimum habere magni illius Senatus obsequiũ. Admonitus Rex, per celeres equos de aduentu sponsæ & in vrbẽ ingressu, festinare voluit, sed potior cura belli, diutius omniũ expectatione eum in castris detinuit: atque adeò illius præsentia valuit, vt obsessi in arce D. Catharinæ alioquin pugnaces & inter Sabaudos optimi, hac lege pacti sint, vt si intra decimũ octauum diem, Dux suis non esset auxilio, Regis imperata facerẽt: dati obsides, qui capitis luitione pactum firmarunt: Illi die dicta frustrati sua expectatione arcem Regi permittunt. Interea Rex, relicto exercitu, die 9. Decembr. nullo fere comitatu, sine stipatoribus & præcursoribus suis, iam sera nocte,

Lugdunum aduenit, Reginam tam subitum aduentũ non suspicantem, à cœna exuntẽ osculo excipit. Die 16. Decemb. Card. Aldobrand. vrbem ingreditur, æquali splendore & apparatu ciuium armatorum, ianuis ædium, vicis & cõpitis, aulæis & tapetis, quà iter faciebat nitentibus: ille ingentium Præsulum caterua stipatus, inter duos Principes Regij sanguinis, medius incedebat, galero cõchiliato, & purpura ornatus. Die postera, sacra sponsaliorum mysteria peragit, rem diuinam facit, & quæ anteà Florentiæ, Regio procuratore stipulãte fecerat, ipso Rege præsente, solemnius & fœlicius absoluit, nec per me, nec epistola dici potest, quo cultu, quo regio ornatu, tota hæc celebritas peracta sit, seges est fertilior, quã vna falcula demeti possit, fœlicioribus ingeniis hunc agrum excolendũ relinquo, cum de Regibus, corúmque triũphis, parcè neque ex dignitate loqui, sit reatus læsę Majestatis. Optatissimus fuit Cardin. Aldobrãd. aduentus, quo auspice & tanquã aliquo feciali, pacẽ ferè omnes sperarẽt. Et re vera, cõponẽdis Principũ dissidiis, multũ ille laborauit, Habiti frequẽtes de pace cõuentus, sed tam arcanis cõsiliis, vt penes Regẽ ipsum, & tres illius intimos illa in abdito mãserint: non in sacra penetralia temerè ingredior, ne quis mihi, diẽ dicat apud Principẽ. Pactũ de deditione arcis D. Catharinæ, si intra certos dies, obsessis non esset succursum, Duci calcar addidit. Ille vt reliquias seruaret, incitatus odio Geneuensium, quod dedita illa arce liberio- M. D. CI.

M. D. CI.

res fore existimabat, festinat cum exercitu, cuius impetum Desdiguerius ita cõpescuit, vt Dux ipse transitu prohibitus, ad Sedunos, iam prouecta hyeme, aspero cœlo inter mõtiũ incredibiles angustias, & moles niuiũ castra sit metatus, ea animi pertinacia obtestatur, non se loco discessurum, priusquã Gallus illi via cesserit. Contra Desdiguerius pari animi pertinacia, se nõ loco solũm, sed ne quidẽ vestigio, quo fixus erat, moturũ, nisi aut victo aut trãs-Alpes fugato hoste. Tandẽ Dux ipse, iam languido, & inter moles niuiũ rigenti & pene sepulto exercitu, cessit hyemi, & Taurinũ multis desideratis, se recipit. Desdiguerius in hoc superior, quod vltimus manserit in castris, in hyberna suas cohortes transmisit. At Dux, præclusis sibi mõtibus, cùm terra nihil profecisset, mari Martẽ experiri voluit, vt vtroque elemento esset infœlix: ille igitur per Nicæã aliquot armatas triremes immisit, qui oram Prouinciæ infestarent, quod cum anteà Rex (quẽ nihil militaris astus latet) subolfecisset, Ducem Guisiũ ad præfecturã suam remisit, vt littora, & maritimas Prouinciæ vrbes, præsidiis firmaret. Iam crebrescẽte fama classis Sabaudicæ, tota belli moles in Prouinciã recidebat, cum Pontificius orator feruidius Pacem vrget: res diu hæsit in ancipiti cum tandem Rex clementiæ, quàm vltioni procliuior, acceptas omnes à Duce iniurias summo Pontifici remisit, pacẽ firmat, his pactis & conditionibus, vt antè apertas tabulas, eas eliminare mihi sit piaculũ: delibo res ge-

ſtas, aliud agens, qui otio & facundia abundant, perfectius hoc exequētur, fœlicioribus ingeniis totum hunc campum relinquo, mihi ſatis ſit exaraſſe hanc glebam. Hæc ſunt memoratu digniora, quæ ſcriberem. At vos hāc mi adhibete fidem, vt dum epiſtolam legitis rebus geſtis vos interfuiſſe putetis. Valete & epiſtolam me quàm cito ſubſecuturum credite. Datum Lugdun. Anno. 1601. M. D. C. I.

REGIVM EPITHALAMIVM.

Sequana & Arnus interlocutores.

SEQVANA.

Ipſe ego ſum, Celtarum inter pulcherrimus amnes,
Fluuiorum quos Gallia habet, Rex Sequana, cedunt
Cui Ligeris, Rhodanuſque furēs, & inertibus vndis
Lentus Arar, ſolo minor æquore, & amne ſuperbo
Æmulus huic patiens ratium, quæ pondere vincūt
Ingentes pinus, per cærula Regna natantes.

ARNVS.

Ipſe ego ſum, Auſonios inter pulcherrimus amnes,
Italiæ Arnus honos, oræ regnator Etruſcæ,
Cui Tyberis pater, Eridanuſque & Oloribus albus
Mincius, atque Atheſis cedunt, quem lenibus vndis
Excipit, vrbs florens, Syllana per arua fluentem.

SEQVANA.

Ipſe ego ſum, qui liligeros alo Sequana Reges,
Regia qui Regum Lupara atria, Regius amnis
Proluo, & ingentem fœcundis fluctibus vrbem,
Iactatus multum, ciuilibus ante procellis

M. D. CI.

Mutua cum secti ruerent in prælia Ciues.
Nunc fœlix postquam ciues in amica reduxit
Obsequia Henricus, cui plus Clementia ferro
Profuit, & plures dedit indulgentia lauros,
Quàm furor armorum, saui & discrimina Martis.

ARNVS.

Arnus ego, Heroas Medicea gentis, opum vi
Stemmatibus claros, belloque & pace potentes
Diues alo, infœlix, & multa cade cruentus,
Ciuica dum rabies vrbis variaret habenas:
Sed fœlix, postquam proles Medicaa, furenti
Me populo eripuit, tandem & perferre coegit
Vnius imperium, pulsis tot ab vrbe Tyrannis.

SEQVANA.

Qualis erat, Symoenta super Xantumque superbus
Dardanidum victor, Troiaque incensor Achilles:
Talis Sequanio tollit se littore in armis,
Atque Allobrogicis talis se ostendit in aruis,
Dum glacie horrentes scopulos perfringit & aquat
Victor humo, inuictaque facit per cuncta viam vi.

ARNVS.

Qualis in Eurota ripis, Daphneia laurus
Virgineas intonsa comas, se tollit in altum:
Talis apud patrias Arni se se erigit vndas
Virgo, per Ausonias qua non formosior vrbes
Castior vlla, atauis nec claro illustrior ortu.

SEQVA.

In mare Tyrrhenum, quâ tu Arne potentibus vndis
Laberis. auditum decus est heroidis huius,
Litus ad extremum Oceani, cui confluo multis
Gurgitibus, Thetydi pendens fluuiale tributum.

ARNVS.

Fama minor virtute sua est, petiere supremi

M. D. CI.

Illam sæpe Duces. non hos dignata iugali
Illa toboro, tantum Regalibus illa hymenæis
Seruata, id superi voluere. & conscius Aether
Coniugij, prolis ventura prescius Aether.

SEQVA.

Quæ nunc Arne canis, viridi mihi Proteus antro
Flumineus, vates mihi Proteus antè canebat,
Ordine fata suo referens, sic Entheus ora
Ille resoluebat: Florenti è flore resurgent
Lilia, & Henrico, paruus nascetur Achilles,
Qui patrem referat virtute, decore parentem
Qui premet imperio terras, quà manè recentes
Iungit equos Phœbus, quà vespere soluit anhelos,
Serus in astra pater, maturo hærede redibit,
Nec sinet hic regnare prius, quàm Regia proles
Imperet, & matura virum quàm fecerit ætas.

ARNVS.

Dij patrij, dij cura quibus seruare potentum
Imperia, efficiãt quæ Proteus antè canebat
Vera, fidem fatis tribuant, & pondera rebus.

SEQVA.

Dum fastum Allobrogum, iustis vlciscitur armis
Rex meus, Inuictusq; facit rara fœdera ferro
Per medias errantem acies, fauor ætheris alti
Protegat, aligerumque Deus cœli agmine cingat.

ARNVS.

Dum mea Tyrrhenum, tot vecta triremibus æquor
Virgo secat, dotale ferens ingentibus aurum
Cum donis, ventorum acres premat Aeolus iras,
Atque indignantes antro, cũ Aquilonibus Austros
Claudat, & iratos ponant placida æquora fluctus,
Aura fauens Zephyri, remis luctantibus afflet.

SEQVANA.

M.D.C.I. *Dum meus, Alpinas Rex rumpit milite cautes,*
Vique viam facit, & victor sua castra niuales
Per scopulos educit, hyems ibi saeua tepescat,
Cesset ibi acris hyems, Aquilonibus vrere acutis,
Cōcretaq́; cessent, sua vellera fundere nubes.

ARNVS.

Vt Regina meum decus est, sic Rege superbis.
Sequana magnè tuo, tu laude tumentior huius
Oceanum ingrederis, vastum tibi Nereus aequor
Subijcit, & te vnum salsis propè fluctibus aequat.

SEQVANA.

Cyprū, Amathōta, Ericē, tua regna relinq; volucrū
Mater amorum, albos conscende per aethera Olores,
Chaonias seu mauis aues, hūc labere ab alto,
Mille pharetratos, duc tecum, mater amores,
Mille Venus Veneres, Charitum mille agmina, castas
Mille voluptates, lususque iocosque decentes,
Connubium vt regale, omni pompa, omnibus ornes
Delicijs, & mox foecundes prole virili.

ARNVS.

Iam dea Cypris adest, iam grex pharetratus amorū,
Trina Charis, casto & comitata pudore voluptas,
Iuno, & frater Hymen queis vincla iugalia curae,
Chaonius, iam iam, & Maeandrius aduolat ales,
Frenatique trahunt Reginae plaustra Cytheres

SEQVANA.

Sed satis, alterno diuina oracula versu
Lusimus: Arnè, lacus notos, repetamus & vndas,
Me pater Oceanus, Rhodanoque Ararique morantē
Plus nimio reuocat: nato Delphine loquemur
Plura simul, socijs, rursusque condimus vndis.

ARNVS.

Ergo vale, & fluuium ne dedignare minorem
Sequana maior aquis, iterũ vale & vsque valeto,
Donec, nos natus vocet ad cunabula Delphin
Rursum & Sequanius fluctus coniũgat Ethruscos.

Geneuates finium propagandorũ summo desiderio affecti, municipium vulgò bailliage de Gex, sibi emptione vel pignore adijci summopere postulabant. his responsum est, istam regiunculam vice transalpinæ Dynastiæ regno coaluisse, quæ legibus Gallicis, citra sit omne commercium, tam arcto nexu vt nusquam diuelli possit. Ex Segusiani agri vniuersis tribunalibus, vnũ primariæ vrbis, Gallici fori formam induit, ac vt vulgo dicitur in præfecturam præsidialem erigitur. In illo confinio Geneuæ, illico vt gallici imperij esse cœpit, Missa & ritus orthodoxi à tot annis intermissi redintegrantur. Antistes Geneuensis solio & solo suo tandiu exclusus, in proximo oppidulo, põtificalia munia obijt, quos potuit prouentus suos ab iniustis possessoribus vindicauit, edicti Nanetensis vindicijs, quo Ecclesiastici & laici promiscuè bonis suis restituuntur. hic belli fuit exitus res suas Gallis fortiter recuperãtibus. Dux enim dum nos domi turbatos videt, ciuilibusque dissidiis obrutos quæ cineri doloso supposita iam in fauillas erumpebant, ratus ad vicina incendia concursuros transalpinas arces ac propugnacula Henrico III. factionibus suorum exitialiter & vt plurimum laborante, ex improuiso inuaserat de præda triumphum

Geneuates confinia pretio frustra deposcunt.

Siege presidial estably à Bourg.

M. D. CI.

agens vel cum probro regiæ celsitudinis. percusserat enim nummum, forma & icone Centauri, inuersum humi diadema conculcantis, hoc acroemate *Opportunè*.

Rex scoma nõ inultum tulit, & multo acutius, numismate Herculem, prostratum & anhelantem Centaurum, victrici pede premẽtẽ insculpsit, hac voce litterarũ, *opportunius*: videant posteri si ille opportunè rẽ alienam occupauerit, an Galli opportunius vi & iustis armis receperint.

Astolphus Vignacurius fit Ordinis Melitensium equitũ summus magister.

Astolphus Vignacurius ex nobili & patricia gente in Morinis, Rhodius miles veteranus, Gallico ærario ordinis præfectus, cum ad rationes accepti expensique excutiendas Melitem esset euocatus, ea fide & animi magnitudine à clarissimo ordine cõpertus fuit, vt cum summum Magisterium, aut veriùs principatus & dynastia militiæ Rhodiensis vacaret, à commilitonibus æquis suffragiis omnium gentium, quæ huic ordini militãt, concordi assensu ad hoc supremum fastigiũ euectus fuerit. Rex Christianissimus & vniuersa Gallia tum electo, tum electoribus plurimũ gratulãtur, quod sibi ex indigenis summum ducem ad conuellendũ imperiũ Turcicum, sibi delegissent, nõ sine omine & expectatione vaticiniorũ, quæ vel domestica barbarorũ, illis ab imperatore Gallo supremũ exitiũ minitãtur. nõ inexperti neque immemores strenuitatis Gallicæ Astolphũ delegerunt, cũ nullo acriori & magis inuicto propugnatore Ordo glorietur, quã Villerio insula damo qui tamdiù Rhodũ aduersus Solymanũ

Villerius de l'Isle Adam summus ordinis magister.

oſcitantius ad auxilium & inuicem iurgantibus Chriſtianis principibus, propugnauit, donec diuturnitate obſidionis, internecione ſuorum, deſperatione auxiliorũ, laceris mœnibus & vrbe ſolo adæquata fremens repugnãſque in Tyrani poteſtatem veniſſet. M. D. CI.

Res Anglica.

A Gallia trans Oceanum, Comitis *d'Eſſex*, apud Anglicanam olim fauore & gratia præpotentis caſus & fatum infelix nos euocat. ille quondam ſuauium & ocellus inter aulicos, æque decorus ac fortis, Aſcanius apud ſuos, Reginæ adeo impensè charus, vt illi ſummam rerum penè crediderit (ſunt qui de coniugio Anglicanam cogitaſſe dicant) ad fretum Herculeum claſſi præfectus, multa fortiter & proſperè in Gaditanos geſſerat, A Diuite portu & vrbibus, quæ ad columnas, fines Hiſpanicos diſterminant redierat, non tã onuſtus præda, & auro quàm Lauro & tropheis inclitus, rei benè geſtę sũma gloria, oris decor & venuſtas, penitiſſimam Reginæ gratiam conciliauerat, heu fallax, heu vitrea quę dũ ſplendet frãgitur vix nata cõſenuit paulatim, vt flores ſub diei crepuſculo quamtũuis aſpectu & odore iucũdi marceſcunt, iam alienior ab Eliſabetha vt abaula faceſceret mittitur in Hiberniã, pugnaturus in Comitẽ Tyroneũ qui cum accolis regni Anteſignanus auitæ religionis tenaci obſeruãtia pugnabat in Anglum, accitis in auxiliũ Hiſpanis quorum tandẽ gẽs Hibernica pertæſa, nec ignara ſpecie religionis ſenſim inſulæ ambire dominatum, cum comite Exſecæ paciſci cogitat. ille Anglicanam de ineundo fœdere certiorẽ

Comes Eſſexa in Hiberniam mittitur.

M. D. C. I.

facit, sed vt in aula potissimum nidulatur inuidia, vt cæca est quæ nihil aliud scit quàm detrectare virtutes, corrumpere honores & præmia eorum; de Comite pessimos rumores æmuli sparserant sibi cum Tyronio benè constare, inuicem de insulæ dominio pactos, hac prærepta gleba reliquum campum facilè inuasuros, susurris & rumusculis maleuolorum semper pronæ sunt aures principum, vt æmulorũ praua consilia discuteret, & eam securim qua tandem obtruncatus est à ceruice sua depelleret, tacitus & nullo comitatu redit in Angliam. Londinum imo ipsam Regiam, nescia & inconsulta Regina, muliebri consilio Heroinarũ subrepit, quæ Comiti suasum fecerant, nullo meliori patrono quàm à semetipso causam suã probatam iri. ille ab Heroinis quę in Gynecæo ancillantur admissus, ad genua Reginæ polientis se & comẽtis prouoluitur, illa inexpectato homine, vel quem ad suam cædem admissum putaret, nuda discincta & impexa detecta caluicie & caniæ plurimum exhorruit, ac verita insidias exclamat, num vitam & sceptrũ appetis? quis mos salutandi, quæ deprecandi matutina audacia? ille contra aduolutus genibus corpore humũ verrẽs, summum & demissum ostentare obsequium & innocentiæ causas audiri deprecatur, inermen, improuisum, & incomitatum ex Hibernia venisse, vt maleuolorum aspersas labes detergeret. Illa acerbius excandescere & indignari ancillis, quæ contra dignitatem & morem

Admissus Comes ab Anglicana grauissimè increpatur.

morem in penè nudæ aspectum admisissent, M. D. CI.
atque hinc non-nullę ministerio exclusæ. ille extra limen protrusus indicta causa muliebris consilij leuitatem damnans, vt repulsæ pudorem tegeret tacito reditu Hiberniam repetit. æmuli ex absentia sumunt animos, igni oleum instillant, Reginam exasperant, ingressum in cubiculum proditionem iactāt, quam Deus irritam fecit, ad genua deiectionem fracti animi fuisse ignauiam, cœlitus exarmatum denique nihil non scelestum de illo moliuntur & garriunt. Anglicana mortalium suspicacissima, Comitem ex Hibernia euocat, in eius præfecturā alio suffecto. ille redux in Angliam summo plausu & votis suorū excipitur, vt iam terrori inimicis fuerit, & Reginæ affectati imperij exorta sit suspicio, nō defuere qui suaderent nō vltra esse cunctandum, non nisi integro & perfecto facinore saluum caput fore. Ille anceps animi dum cogitat trepidatque agere, iam nimis serum est. monetur ab amicis ambactis & clientibus vt saluti consulat, de suo capite iactam aleam. Anglicana quæ Comitis mores & apud vulgus amicitias apprimè nouerat, molienti res nouas occurrendum statuit. mittit ad eum qui consilium suum & postulata exquirerēt. Ille ferox animi ad se missos custodia cōprimit, minatus suppliciū si exirent, mox Londinū appetit stupendo & metuēdo comitatu, ita vt parū abfuerit quin vrbe sit potitus, clam per emissarios & susurrones virilem iactat fortitudinem, muliebre

Comes Essexa nouis rebus studet.

M. D. CI.

imperium non esse ferendum viris, beata regna quæ colos & stamina non admittunt, Galliam vere masculam, quæ lege patria imbellem sexum a lilijs dimoueat, Angliam priscis legibus infœlicem, quæ genus imbelle & inerme sola malitia armatum, calliditate & crudelitate pugnax admiserit. his rumoribus & Comitis fœlicibus gestis accensa plebs, nutabat in obsequio, & res ad tumultum proximè accedebat, Anglicana sciens quàm sit lubricum venenũ seditionis, vt semel fusum vires capit, & præcordia regni inficit comprimendum illico statuit, programmate publico Comitem suosque comites & asseclas pro perduellibus habendos denunciat voce preconis: Varium & leue vulgus à capite suo deficit reditque domum, iuridici à turbis derelictum, sedato tumultu insectantur, venissetque in eorum manus nisi scapha per flumen se subduxisset profugus in proximum castrum. Anglicana more venatorum, feram ex latibulo eruendã credit, si aufugerit toto regno bella & tumultus concitaturum in eius capite publicam esse salutem. Ergo subita obsidione cingitur, metuensque coniugi, liberis & mulierculis non expectatis machinis vltrò deditionem fecit, cum insigniorib⁹ sociis in vincula coniicitur, causam dicit, ac priusquã crimen diluat de iudicibus infestis conqueritur, apud eos de capite causam dicere iure ciuili esse prohibitum, cum omnes iudices, ira & odio vacuos esse oporteat, responsum reo, facti atrocitatem non ferre hanc formulam iuris. Cecila ex capi-

Anglicana Comitem vt hostem publicat.

Frustra Comes infestos sibi iudices inclamat.

M. D. CI.

talibus iuridicicis reo conuicia facit, & quod leges vetant immoderatè irascitur ac misesérò insultat, quid faciat vinctus, ab æmulis & hostibus iudicandus, longa oratione crimina diluit, merita & præclara facinora in regnum & Anglicanam commemorat, sed surdis causam dicit, in eum capitis sententia fertur, vt audiuit ferale nuntium palam testatus nunquam in Reginæ salutem & imperium molitum, conatum tantummodo æmulorum & hostium insidijs obluctari, rogauit obnixè ne despectui acceptum ferret, si ab ea suplex veniam non deprecaretur, vt perduellibus hoc postulandū sic indulgendum, tædere eum longioris vitæ quin percupere, eam quam pro tutela regni deuouisset vltrò nūc effundere, vt fidei obsequijque in eā victima & pignus esset, moriens Reginæ regnoque fausta omnia precatus est, adolescentiæ errata, vitæ aulicæ luxum fastum, scortationes, opum honorumque immoderatos ambitus apud Deum cōfessus est, non eius fuisse inscium, nō exlegē diuino verbo fuisse audientē, vt pontificios nihil priuatis operibus deputasse, & à solo Christo redemptionem expectasse plura vbi locutus & precatus tandem securi caput demetitur. amici qui vinctū solabantur etiam damnato salutis fidem faciebant, (nam post capitis iudicium prolatum more anglicano in multos dies seruatus est) si veniam deprecaretur, perfractè negauit deprecaturum, hoc minus decere

Comitis morientis nouissima verba.

M. D.CI.

Obitus & elogium Lodoicæ Lotharingiæ.

innocentem, deprecationem veniæ, delicti esse agnitionē, cum esset insons auxilio nocentium non vsurum. Lodoica Lotharingia Henrici 3. vidua fato suo anni ineuntis primòrdia luctuosa fecit. Heroina quæ corpusculo omnes virtutes continebat, per Lotharingiam dum ad Sarmatas pergit Henricus 3. eam inter aulicas Heroides satis fixo obtutu inspexerat, Polonica expeditio, de coniugio minus sollicitum fecerat, paulo post regressus vix semestri in Sarmatia peracto, admonitus de vxore ducēda, ne proles mascula deficeret, Lodoica Valdemontia pudicitiæ & formæ dotibus insigniter spectabilis, & quæ liberis creandis apta credebatur deligitur, fiunt sponsalia, feruntque primo anno abortiuum fecisse, ac infœlici manu obstetricum amissam fœcunditatem, quæ crebris litationibus, totius regni votis, precibus & solemnibus ad delubra Deorum præcipuè ad Diuæ virginis ædem Carnuteam, tacito numinum iudicio haud vnquam reuocari potuit: metam imperandi Valesijs regnorum arbiter imposuerat, rediuiua progenie Borbonidum, ad quos post tot euoluta sæcula auita lilia redierunt. Lodoicæ tota vita anxia fuit, stante coniugio sterilitatem doluit, soluto ac Henrico nefandissima cæde sublato, vidua non comparandis ærumnis demersa fuit, vel hoc potissimum quòd gentiles omnes sui in Regem pugnabant, ab eo tam diræ necis publica oratione pœnas exigit in Meduntensi æde virginis, stata die veste lu-

M .D. C.I.

gubri aduoluta Regis genibus, oratore & expostulante vindictam Ludouico Buissonio aduocato Senatus, multa apud Regem de nefandissima cæde conqueritur, conscios ad supplicium poscit, regio cadaueri iusta persolui & in Mausoleum Dionysianum ex populari conditorio efferri & condi supplicauit. expostulationi Guesleus publicus cognitor intercessit, multa facundè loquutus de teterrimo facinore, Rex querulæ annuit, obtestatus nulli mortalium tam horrendum facinus inultum fore, vel si cogitationes in vitreo pectore legi aut explorari possint, mente cruenta sicca manu pœnas daturos: per æstus bellorum vrbibus inuicem infestis, vix ex dignitate regium funus posse exolui, pacẽ solemnes exequias daturam. Illa inter singultus vi doloris acerrima cõsternata penè expirauit, ni recreata subleuataque festino auxilio fuisset. successerat in res dotales Elisabethæ viduæ Caroli IX. inter quas Boiorum Ditio non est postrema, ibi reliquum æui neglecto aulæ fastu, Vestali dedicatæ similior quàm Augustæ exegit, quamquam aduersa valetudine semper affecta, ex lateris & pulmonis ægro anhelitu, tamen in preces effusissima & irrequieta fuit, vt quæ diuturnius in sacris ędibus, quàm in gynecęo versaretur, fato illius probitatis & castimoniæ luce clarissima Gallia orbata est. sed vt Pollucis occasu Castor oritur, sic subducta terris Ludouica Lotharingia, Medicea noua luce regnũ beat. Tabulis testamenti hæredem damna-

Lodoica Lotharingia regia cadis vindictam exposcit.

Lodoica hæredi puellare Cœnobium Capussinarũ ædificandum imponit.

M. D, CI. uerat, cordigeris sororibus austerioris regulæ, quam Capussini profitentur, Auarici Biturigum vt pote dotali solo cœnobiũ condere, vidua Mercolij, pro filia hæres legatum præstitit multo ampliori sumptu, condito cœnobio in Lutetianis suburbijs quod in regina vrbe multo ad pietatem commodius, Pontifici Max & Ecclesiasticæ politiæ visum fuit. Superiore anno, vniuersa Italia sæculari delictorum condonatione exultauit, isto Gallia pari indulgentia beatur, ad promerendam veniam, sanctæ crucis Aureliana ædes pontificio rescripto delecta, vt totius regni collatis muneribus & eleemosynis, olim toto orbe augustissimum delubrum posset instaurari, quod bellis ciuilib⁹ incredibili feritate & plusquã Vandalica á sectarijs, penè ab imo ad summum fastigium fœdè dirutum fuit. cum tanta moles vix ferro excindi posset, cogitatum à cacodæmone (quem fabrum lignarium fuisse dicunt) quò ingens fabrica, tota mole funditus conuulsa rueret, pila ingentia & columnas ab imo exsecandas, suffectis sudibus & tignis ad fulciẽdum pondus fastigij nutantis suasum fecit, mox igne supposito exustis & labentibus, totam molem aëre pensilem & sine fulcro corruisse. Aurelia multitudine peregrinantium Romam adæquauit, ingens votiua pecunia, in arculis & gazophylacio reperta, sed quæ instaurando tanto operi impar exilis esset, nam ex vestigiis priscæ concamerationis, liquet tam arduam fuisse, vt stupori sit

In Aureliana sancta crucis Æde indictio Iubilai.

Funditus excisa à monatoribus.

intuentibus, coniicere licet vt aiunt ex crepida gigantem, ex vngue leonem. Sic Erostratum nebulonem nullo præclaro facinore cōmendabilem, affectata fama ex incēdio Ephesij tēpli Dianæ, Græcia omnis dānauit, rata non posse melius iustiusque vindicari, perditi hominis cupiditatem gloriæ, quàm si tāti sceleris author taceretur, at quis neget Erostrato deteriores, Christi labaro vexilloque triumphali qui dicatū templum exciderint, magnitudine sceleris idem assequuti, quod Erostratus, videlicet vt non ad memoriam laudis, sed ad æternitatem probri, illo incendio seu excidio æternùm sint memorabiles. vt Tiberis Romam euntibus primo anno vix ad potum satis fuit, sic Ligeris Aureliam vndiquaque appetentibus, putes describi & recenseri orbem nouo edicto Augusti, hospitia, templa, porticus turbas non capiunt in compitis sub hiberno cœlo pernoctatur. Aula illuc migrauit, Rex cum Augusta principibusque & proceribus omnes votiuum aurū obtulere, ad noui operis molitionem, fundamenta (hoc est quòd vulgò vocant artifices nostri primū lapidem) Rex posuit, restauraturus sæculi infælicis Gothicā barbariem, tanto beatius immortaliusque, quanto minus id pietatis pignus ab eo sperabatur. Historia autem tam varia est quàm Panthera, cui pro varietate rerum, scriptorem inseruire & indulgere, variare in rebus in vero perpetuò esse defixum oportet: ergo ab indulgentia & ab aris ad castra

M. D. CL.

Rex ad promerendam veniam secularem Aureliam contendit.

M. D. C I. transſeo-Mauricius fœderatorum in Batauia ſignifer, ſuperiore anno Hiſpanicis conatibus attritus, prærepta ſibi vrbe ad oſtium Rheni ex eo nominata, omni arte & Marte, (vt quę liberum tranſitum faceret in Friſiã, Hollandiam, Germaniam aliaſque conterminas regiones) recuperandam molitur. aſtu Auſtrium Archiducem moratur & deludit, Mauricius enim coacto exercitu in Flandriam aut Belgium expeditionem ſimulat, quò iturus ſperabatur, Hiſpanicæ copiæ excubant & diuertunt, ille hoc inſpecto repentè in Gueldriam deflectit & improuiſus ad mœnia Rimbergæ aduolat, biduano opere vrbem corona cingit & machinas admouet, ſtationarios & præſidiarios Hiſpanicæ gentis homines, in inſula ex aduerſa parte oppidi collocatos Mauricius leuibus prælijs tentatis expugnat, receptam inſulam duobus aggeribus & propugnaculis quà parte Germaniam & Hollandiam ſpectat, egregiè muniit. *Sorbem* quam per exploratores nouerat quatuor mille præſidiariis teneri, vt minus vi expugnabilem, foſſa & aggere cingendam ſtatuit, atque ad obſeſſos aditũ omnẽ cõmeatus & auxilii intercludit, milites pro foſſorib⁹ habuit, præſenti nũmo operis ſoluto ſtipẽdio, eo cõpendio quo Rex Chriſtian. ad cingenda caſtra in obſidione Ambiana vſus eſt, lõgè fœliciori opera quàm foſſorũ, qui regionatim grauiſſima indictione vectigaliũ imperantur, obſeſſi eruptionib⁹ variis, foſſorũ operas & molitiones auertere

Res Belgicæ.

Rimberg.

Mauricij dolus.

M. D. CI.

& euertere nituntur, sed incassum maiori semper accepto damno quàm illato hostibus, concutiuntur quinquaginta grauioribus machinis, adiiciuntur cuniculi & meatus subterranei, quivi ignea pulueris, terra dehiscente multos semineces demerserunt. Austrius impar tantis viribus, nondum recepto auxiliari exercitu quem Comes Fuentius conscripserat, obsessos vanis expectationibus ludificat. illi duce Ferdinando ***d'Aualos***, nihil non conantur omnem mouent lapidem, & ex pharetra vltimum ad vsque telum depromunt, erumpunt, inuadunt, mactant, deiiciũt castrorum molitiones, sed inuaduntur fugantur mactantur & pluribus desideratis vix se recipiunt Austrius impari exercitu obsidionem solui haud posse cogitans, clauum clauo depellendum, atque vmbone vmbonem credidit, vt Mauricium aliò deducat Ostendæ vltra triennium duraturam obsidionem molitur. Ferdinandus infracto animo propugnator, vt de angustiis certiorem faceret ad Austrium duos equites transmittit, qui pervadum traiecto Rheno intercepti, fidem & silentium de statu obsessorum vitæ antetulerunt, ea animi pertinacia vt laquei infamiam, arcani proditione redimere noluerint. Mauricius vt audiit in vrbe sauciorum ingẽtem esse numerum, superstites vigiliis, seu potius desesperatione auxilij fractos, machinarum tonitrua acrius & crebrius redintegrat. Hoc fulmine Ferdinandi iurata pervicacitas paulatim inflecti cœpit, atque omni

Emissarij Hispani vita silentium anteferunt.

M. D. CI.

Pacta deditionis.

abiecta spe auxilij, post varias colloquutiones caduceatoribus vicissim missis, tandem pactum est. Ferdinandum vrbem intra quintilis diem vltimum, Mauricio dediturum milites, nautas, lixas & omne genus obsessorum, cum castrensi peculio exituros data securitate his, qui à Batauis in Austrium transiissent, nec verbo aut probro affectos iri, Ferdinandum duas machinas cum quinquaginta pilis ferreis, duabusque pulueris tormentarii capsis educturum, Mauricium ducentas quadrigas, carpenta vehicula, & id genus traditurum ad vecturam sauciorum, impedimentorumque, data fideiussione securi reditus. qui ex vulneratis rhedam aliudue mollius vehiculum non ferrent, securos fore in vrbe recepta, sine offensa dicti factiue, ac restituta sanitate quò libitum fuerit abituros, ciues & indigenas dilapso semestri, bonis distractis, quò vellent liberè migraturos, captiuos ab vtrisque nullo precio redemptionis vicissim in pristinam libertatem redituros. Ferdinandus, die dicta fidem impleuit dedita vrbe, commeatu, machinis, globis, puluere atque omni armorum suppellectile egregiè instructa. Ille cum suis Traiectum se recipit. Mauricius hoc vado Rheni recepto, à Batauia in Germaniam auxiliorum liberos excursus habebat, contra Austrius non parum damni accepit, hoc sibi præcluso aditu ad Cæsarem & Germaniæ confœderatos principes. nunc ad penè Troianam obsidionem Ostendæ dedu-

Rimberga deditur.

cendæ acies, & metanda castra. Albertus illam arduam & expectatione diuiurniorem, vt quæ plus triennio pertinax durauit, & omnium principum exterorum animos dubio euentu suspensos & ancipites tenuit. Incredibile, quàm leuibus initiis Acta & piscatorius viculus, inglorius & innominatus olim vbi qui retibus Victum querunt tigeticulas, sibi fortuito concinnauerant ex obsidione celebritatem toto orbe quæsierit. nam vicesimum ante annum vel circiter, accolis in piscatu vita & opes erant sic ante Atilam, vbi nunc Venetiæ, arundineta in auiis paludibus latibula fuerant, ita ludit fortuna de muneribus suis, & qui piscium fuerant, facti sunt piscatores hominum, vbi nunc aggeres, propugnacula, & officina Martis, lembi, scaphæ, retia, littus occupabant, has vices alternat natura, quæ olim Sigæum portum classe & castra-metatione Græcorum nominatissimum, nunc ruderibus obrutum squalentemque senticetis ruinisque fecit, & pro pergamis palustri iunco tectas habet casas, è conuerso Ostendæ arena, sua oppugnatione creuit, sic ex clade famam, ex funere gloriam quæsiuit, nam quis fuisse sciuit, nisi obsessam? Omne vero Belgium eo situ à natura conditum est, vt vndiquaque mari, fluminibus, stagnis, & palludibus alluatur, & qui mari & littoribus imperat, tellure plurimum potest & superat. Albertus sibi prærepto portu Ostendæ, Flandriam laciniam sui Belgij, latrociniis & infestationibus hostium expositã videbat, imò bolum in eorum faucibus, ad coercẽdos

M. D. CI.

Obsidio Ostẽda.

Ostenda memoria patrum piscatorum viculus fuit.

M. D. CI. septemdecim munimenta seu fortalicia, gleba, cespitibus, virgultis aggestionem terræ munientibus, tumultuario opere excitata, multo milite seruabat, stipendium non leue, & sumptus fructum deuorabat, cogitat apud se Austrius, num his leuibus angustiis coercenda, aut aperta obsidione inuadenda sit Ostenda, Belgæ quos duplicis vitæ vt Castorem meritò dicam, qui mari vt terra æquè possunt & valent, ut ad maritima commercia aptissimi sunt, velut freno coercitiaduersariis excursionibus, vt libertatem maris & itinerum recuperarent, ad expugnandam Alberto ingentem vim auri, viritim soluendam spondent, in antecessum cum ille ad Ostendam castra metatus sit, alteram partem cum tormenta muralia admouerit, trientem cum eorum fulmine murum hiantem & peruium militi ad inuadendum fecerit, assem cum ille vrbe victor potitus fuerit, sed postremi illius æris solutionem frustra expectabit & morabitur, deditione tādiu dilata: 5. Iulij pedestribus copiis Ostendam stipat, & aleam Martis bombo, & crepitu machinarum auspicatur, præsidiarij suis fragorem alternant, die altera iam non ludicro sonitu, sed ad internecionem omnibus machinis fulminant, & feriunt obsidentes, tanta clade vt multis desideratis, Augustinus Mexia, præfectus propugnaculi Antuerpiani, qui muro propius accesserat, terga vertere, & statiua loco ipso transferre, scrobibus, hippogæis, aduersus grandinem pilarum suos condere coactus sit. omnis vi-

Initium obsidionis Ostēdæ.

cinus ager, quod natura sit paluſtris, & vliginoſus, foſſis, & aggeribus vndique cingitur, parte illa quæ Solem occiduum ſpectat, duodecim grauioris molis machinę collocantur, in acta tormentorum alia ſtatio fuit, ita vt obſeſſis portus, & exitus in mare interclusus ſit. Mauricius vt paulò antea diximus, in Bergæ obſidione occupatus, quodaiunt vna funda duos lapides fœliciter emiſit, duos venatus lepores vnum cœpit, alterũ perſequitur. Ille enim capta Rimberga, laboranti Oſtendæ non defuit, properè miſſis & intromiſſis auxiliaribus Anglis, & Batauis: obſeſſi recreati recentibus copiis in Albertum inſanius fulminant, tanta ſtrage vt cæſi ſauciique ad quatuor millia numerentur: expectatione ſua longè fallitur Albertus, perſpecta obſeſſorum fortitudine, & pertinacia, vt qui deditionem Oſtendæ maturius ſperaret, quàm Berga in hoſtium manus veniret, ſed menſis quo ſibi capiendæ ſpem faciebat in triennium abibit. Alberti caſtra incendio turbata ex incuſtodito igne, hinc liberior ingreſſus recentium militum in Oſtendam, Sextili deſinente mare lunari incremento, vbi ęſtu maiori detumuit, Alberti aggeres & foſſas deijcit, obruit, opus infectum facit, Anglus erat à commilitonibus transfuga in Alberti caſtris, qui epiſtola, gentis ſuæ milites ad deditionem vrget, illa ad ſagittam defixa in vrbem tenſo arcu emittitur, non inſolens militaris aſtus, quandoquidem & bello ſacro in Syria, Sultanus ciciuratas columbas habebat,

M. D. CI.

Incendium in caſtris Alberti.

M. D. CI.

quas ideo Paul. Æmilius tabellarias vocat, quæ ad obſeſſos in Solymis epiſtolas deferebant, vnamque caſtris ſuperuolitantem Gothof. Bullionæus ſagitta transfixit, vnde in Lotharenis ſtemmatibus alites transfixi. At verò nihil obſeſſos commouit epiſtola, quãdoquidem eo ipſo die mille Angli auxiliares, fauente æſtu & nauim impellente, Oſtẽdam ſubierunt, ſed in dies ſubſidia creſcebant, quandoquidem 23. Sextilis quinquaginta nauium claſſis portum & vrbem placidè ſubit, nauarcho ſupremo Caſtilloneo Gallo, qui cum obſeſſos opimo & opportuno commeatu & milite refeciſſet, paulo poſt globo tormentario in fruſta minutim diſcerpitur. Poſtridie Oſtendæ anteſignanus nomine *Veſten brouc* eodem fulmine percutitur, laceri cadaueris fragmenta Traiectum delata, ſolemni funere ſepeliuntur: vt fingunt veteres numina, ſtudia in contraria abiiſſe, dum oppugnatur Ilion, aliis pro Troianis ſtantibus, aliis in eos, ſic Europa ſcinditur ad Oſtendæ ſubſidium vel exitium, Dux Holſatiæ Daniæ, regis Germanus, Oſtendam ingreditur, eam delibauit magis videndi quàm bellandi deſiderio, biduo ibi moratus, ſed Angli primi nominis & militiæ non pauci in eam appulere: contra in Alberti caſtra, Italiæ, Germaniæ & Galliæ proceres, vtriſque victoriam ex religione deprecantibus: deſinente Septembri Oceani tumeſcẽtis æſtus penè damno æquauit obſeſſos & obſidentes, vtrinque deiectis munitionibus. Octobri menſe velitationes

Caſtilloneus Gallus occiditur.

tantum ineunte bruma relanguescentibus animis. 14. Nouembris Alberti propugnaculum conflagrauit, vix æstimabili iactura, quã sarciunt Belgæ spontanea auri largitione. Eques *Voërus*, qui obsessis imperabat, cum annonæ & recentis militis penuria laboraret, aliquot dierum inducias paciscitur, quasi de deditione acturus, sed dum simulat colloquium Alberto illudit, nam furtim quinque cohortes, cum ingenti copia commeatus ingrediuntur, ille ex hostili astu factus commotior, vindicaturum iurat, exprobratque homini quod magis dolosè quam fortiter vincere sciret, quique vulpi quàm leoni esset similior.

M. D. CI.

Simulata deditionis colloquio deluditur Albertus.

Ab Ostenda ad geminum ostentum transeo, quod constanti fama publicatur: Vnum est in Vazatensi agro in paræcia vulgò *de Cudos*, videlicet ipso die inuentæ cruci dicato, in fermento cruentas cruces omnibus conspicuas fuisse. Arnaltus Pontacus Episcopus Vazatensis, eruditione & probitate insignis, homo citra fucum & præstigias, summa cura & solertia explorauit, num esset fabula anilis & commentitium portentum, re explorata iuridicis, nobilibus, populo inspectantibus, constitit humanitùs non accidisse, sed numinis vi occulta, quod non semel huiuscemodi ostentis, homines à fide deuios, ad crucis quã execrantur venerationem duros & ceruicosos impellit, rem ratam facit quod de Iuliano Cæsare desertore Christi narratur, cum crucem omnibus probris dehonestaret, in

Res stupenda

M.D.CI. iecore & fibris victimarum sparsas cruces non semel vidit& obstupuit, peruicax tamen
Titus Liuius & recalcitrans in stimulum, cum ille aduersus dæmonum spectra ad fugandos Lemures crucis signo vsus sit. non dubito ista vt somnia vulgi irrideri, sed peiore exemplo quàm
Conrardus Licosthenes. Ethnici, qui sanguine pluisse non semel scriptis reliquerunt, & quod magis stupendum memoria patrum in Carinthia solo Germanico, tanta vis frumenti in modum imbris effusi è nubibus erupit, vt acolis cælo largiẽte altera messis non sata nec collecta fuerit. Alterum in Tarraconensi regno contigit, vt tintinnabulum nullo impellente suaptè classicum caneret, nec tantum hoc anno, sed retrò actis sæculis sæpius immotum nulla vi aliena sonitum emisisse, quo ferali & præsago, Regum Ibericorum funera, regnorumque mutationes portendi indigenæ perhibent, ita vt illis, vice cometes& vaticinij sit. Annales etiã Hispanici id ipsum non inficiantur, referuntque tintinnabulum suaptè nulloq; alio motu mobile& sonorum factum, Alphonso V. Rege Tarraconensi ad Parthenopeum regnum proficiscente, rursus in Caroli V. excessu, atque iterum cum Sebastianus Lusitaniæ Rex in Africam infœliciter pugnaturus profectus est, non dissimile est quod iactant Pictonico solo, cum Lusiniaci dynastæ excederẽt, auditos eiulatus semiferæ mulieris, quàm vulgo Melusinam vocant, ista vero reticere vt quæ fabulis quàm vero propiora sint, mens erat, sed qui antecessere scriptores id ipsum mandare

M. D. CI.

dare chartis non erubuerunt, & ne ipse quid indictum sinam scribendum putaui, vt qui astipulatores habeam. At fortè tintinnabuli sonus ille diffidij belliq; præsagus fuit, quod penè exortum est ob minus sanctè & religiosè habitum Gallicum oratorem Rupipotium, torquatæ militiæ equitem, nepos illius & Galli contubernales mitigandi æstus causa, in ripis alueisque nudi corpus proluebant, lacessuntur ab Hispanis, cauillis dicteriisque mordaciter appetuntur, illi non ferentes dicacitatem vocesque pudendas in nomen Francicum, protinus feruore Gallico strictis mucronibus probrum vindicant, interemptis sauciisque aliquot Ibericis nobilibus: cæsorum gentiles à quæsitore rerum capitaliũ, vel ex ædibus legati vl extrahẽdos reos impetrant, expugnatur domus, Rupipotius vt vim propulset & impetũ auertat, quã sustinet personam non semel prædicat, legatorum sanctum esse & inuiolabile nomẽ, nihilominus gentilitius Rupipotij & cõtubernales, in vincula cõiiciuntur. Rex Christian. de tam graui iniuria certior factus, acri expostulatione ad Regem Hispanicum conqueritur, & ni satisfiat fœderi renunciaturum, incalescentibus animis ad iram, Calen. Sextilis edicto Gallis vetitum, cum Hispanis & Lusitanis mercium habere consortium, nec immeritò, quandoquidem in persona Legatorum principes violantur: nam cum eorum apud omnes nationes nomen sanctum inuiolatumque sit, ipse Iul. Cæsar in Venetes

Violatur Rupipotius Orator Gallus.

M. D. CI.

Galliæ populos grauius vindicandum statuit, quod ab his legati sui retenti fuerint, vt in reliquum tempus ius legatorum diligentius conseruaretur : memoria patrum bello causam dedit par iniuria, Merueillio oratore Gallico à Mediolanensi regulo, contra ius gentium necato, ac Fregosio & Rincone per insidias interemptis. Clemens VIII. veritus ne fauilla in vastum incendium erumperet, nascens dissidium comprimit. Rupipotij nepos & contubernales Romam missi, custodia soluti Bethunio apud Pontificem oratori Gallo restituuntur, sic sedati animi, & publicum fœdus vtrinque redintegratum.

Exorta bella ob violatos legatos.

Veneti penè sub id tempus de victis hostibus pace toto regno parta, & fœlici coniugio Regi gratulatum mittunt. legationis primores erant, Donatus & Delphius vterque patricius primæ nobilitatis, fisci & vt vocant diui Marci quæstores. illi summis honoribus excepti Lutetiæ, atque in regia Fontis bellæi. Rex in omnes regni partes à fronte & occipitio oculatus, ad Itium portum contendit, & quæ regni limitem faciunt vrbes ad Oceanum, Bononiam Ardeam, Caletum ac littorales omnes perlustrat. Albertus cognito in hos fines regis aduentu, ratus offensa in legatum suum bellum moliri, atque illo motu res suas ad Ostendam turbatiores fore, Caletum oratores mittit, qui de violata legatione

Venetorum ad Regem legatio.

ab Hiſpano ſatisfactum iri ſpondeant, rogare ne Galli obſeſſis auxiliatum eant. Rex vt Alberto mentem ſuam aperiret, Eſguillonium ducem mittit,quiſecurum faciat,publicæ pacis eſſe obſeruantiſſimum, limitem regni perluſtraſſe, vt omnia ibi quieta faceret,qui ad obſeſſos tranſeunt eſſe transfugas, quos egeſtas vel aliud diſcrimen vitæ, aliò migrare cogat.

M. D. C.I.

Rex maritimas vrbes perluſtrat.

At ne vlla pars orbis Chriſtiani Regis celebritatem ſileat, ecce Byzantio ab Imperatore miſſus Maſſilienſis Gallus fidei eiurator, cui nomen Bartholomæus Corius, ille Imperatori medicam operam præſtabat, rebus Turcicis in Hungaria inclinantibus, aliunde magnis viribus à Perſa dominatore attritis, cum Chriſtianis inducias Rege intermedio deprecabatur: pugionem & enſem capula vaginaque ſolido auro compactum, pyropis exquiſitiſſimis fulgurantem, cum conis ex ardearum pennis varia gemmarum intertextura dona attulit Conqueritur à Duce Mercolio, eius à quo miſſus ſit res grauiſſimè affligtari, cum ſit Galliæ indigena Regique ſubditus,rogare vt domum reuocet,cui Rex:non diffiteri Mercolium Gallico Imperio ſubditum,ſedvt clientem Imperij priuata ſua ditione Cæſari Chriſtiano,operę militaris& auxilij iure feudi eſſe debitorem,facturum vt in Vngaria ab armis diſcedatur: ſed non mediocriter cõqueritur ipſe de imperatore Byſantino,vi-

Legatus ad Regem ab Imperatore Byſantino.

Munera Byſantini.

Mercolius in ſuis elogiis ſancti Imperij principem ſe venditat.

M. D. CI.

delicet Anglos, Belgas, Batauos qui ſub vexillis & ſtemmatibus liliorum maria peragrant, Gallici fœderis nulla habita ratione, à Piratis qui oras Siciliæ, & Affricæ obſident, diripi & ſpoliari, niſi hæc latrocinia compeſcantur, amicitiæ renunciaturum.

Legatio Bironij ad Reginam Anglicanam.

Bironius apud Anglicanam luculentiſſima legatione fungitur, cum nobilium ſelectiſſimo comitatu. Comes Aruerniæ perſonatus ſe ſocium addiderat, ſed quem aliena veſtis tegebat, dignitas detexit; Biduana quiete poſt nauſeam maris recreatus ad ſalutationem & colloquium Bironius admittitur, in ſublimi & regio ſolio ſedebat Eliſabetha, depreſſiora vtrinque duo erant ſedilia; cum geminis puluinaribus ſerici operis. intimum erat cubiculum, quod non niſi tranſmiſſis duobus tricliniis erat peruium. in primo conſidebant anglicanorum procerum nuptæ, in altero Eliſabethæ iuniores famulæ; in remotiori vetulæ centum quinquaginta; Galli nobiles Bironio præibant, vt illum ex indiciis agnouit, elatiori & alacri voce ſic affatur; Hen? domine Bironi, cur tantum operæ & laboris inſumpſiſti, ad inuiſendam effætam & vetulam, in qua ſolus animus & fides vegeta in Regem, atque incorruptum iudicium, in agnoſcendis cohoneſtandiſque fidis ſuis miniſtris, equitibuſque tuæ notæ & fortitudinis prædicandis effloreſcit? Bironius vno poplite demiſſus veneratur Eli-

Eliſabetha alacriter Bironium affatur & ſuſcipit.

sabetham, erigit illa & amplexu stringit, peractisque salutandi ritibus, quæ haberet in mandatis facundè eloquitur, potissimum Regi dolere, quòd solo Oceano diuisus, eam præsens salutare & testari amicitiam, rebus suis prohibitus non potuerit. vbi finem dicendi fecit, regias epistolas tradit quæ resignatæ palam à Cecila primicerio Amanuensi recitantur. perlectis multa gloriosè de bellicis virtutibus Regis, atque in eum suo propenso animo loquitur, aduersa fortuna laboranti rebusque dubiis præstò adfuisse, compositis minus fuisse memorem, pergebat plura fari stante Bironio, quem humiliore sella subsidere, seu minus decora personæ quam sustinebat dedignantem vt agnouit, caussata æstum manu comprehensum, ad fenestram vt captaret auram deducit. Inter Gallos nobiles, Crequium priuatim alloquutum, cum sua tum soceri d'Esdiguieri virtute, & fortitudine bellica commendat, Comes Aruerniæ detectus primo loco accubuit, admissus in lararium Reginæ, dum vestem sumit, politur & comitur, quod nulli Anglicano principi concessum est, summoque & inconcesso honori deputatur. Bironius, Comes Aruerniæ, & Crequius non semel Regia mēsa Triumuiri excepti sunt, in venationibus dies, in choreis noctes insumuntur. Anglicana cum Nilotica certasse videtur, tam profusa in suscipiendo Bironio, quàm altera in Antonio: sed rerum alternæ sunt vices, vt nihil apud mortales perpetuo fœlix sit, vt apud M. D. CI.

M. D. CI.

nautas nulla constans fiducia cœli & pelagi repentè exorientibus procellis, sic extrema gaudij, conuiuiorum, chorearum, luctuosa præmonitio Anglicanæ ad Bironium occupat: nam post regiæ supellectilis stupendas opes, & gasophylacij toto orbe lectas margaritas, in intimo larario caput osseum Comitis Essexæ inter plura damnatorum ostentat, (ô larualis supellex Gallicis ingeniis & omnibus mansuetis, quæ nunquam satis horrori erit) addita oratione in eum sensum. Hominem, inquit, in hoc honoris & dignitatis quo cæteris antistabat fastigium euexeram, opibus in eum collatis maioribus, quàm esset promeritus, eò cæcitatis & fastus deuenit, vt sine eius opera me regnaturam non crederet: sed audaciæ intollerabilis, ingrati animi, desertæ fidei, summo dedecore pœnas dedit, & profectò si quem fraterno amore diligo Rex, mihi annuerit, Lutetiæ vt Londini perduellium ceruices cæsæ, in pinnis specularum cõtis præfixæ conspicerẽtur. Faxit Deus, vt eius lenitas non illi damno sit, mihi autẽ stat immotum, noua molientibus turbantibusque quietem regnorum, non esse ignoscendum. Vt omnia eius vitia compleam, sufficit dictũ, superbus erat, ferox animi, despector cæterorum, muliebris imperij detrectator, & qui ni celeritate præuentus fuisset, scelus perfecerat. secti hominis vides caput laruale & fætidum, cuius fama morte carnificis æternum inquinata est, discant huiuscemodi Titanes non ita temerè cum diis bellum gerere. Quid ad hæc

Anglicana caluariam Comitis d'Essex Bironio ostendit.

Bironius sit loquutus an siluerit, apud se fati non disparis præscius, nihil certi habeo, nisi quod aliena clade pręmonitus, paulo post deteriora ausus propriam vitare nō potuit, fœlix si alieni capitis ostento suum seruasset, sed cæca est ambitio, præceps animus & impatiēs monitoris. Bironius Comitis Dessex vecordiam damnabat, qui in castro obsessus, non icto pariete se vltrò in carnificum manus dedisset, vel nudum & inermem debuisse dente, vngue & lacertis obluctari, & insanis conatibus omnia tentādo per tela & enses mortem oppetere. O nescius fati & sortis futuræ, egregius fortisque Mezentius, qui paulo post non fortius egit, sed quò fata vocabant volēs nolensque pertractus est, & tādem securi ceruicem dedit. Legatione perfunctus Bironius, ab Anglicana dimitti postulat, illa placidissimè exceptum laudatumque accurata oratione cum insigni dono gemmarum simul & in orbem contextarum, additis cantheriis quatuor concoloribus dimittit. ventis fauentibus delatus Caletum cum classe appulit, mox ad regiam Fontis bellæi, vbi Rex puerperium expectabat, de legatione verba facturus contendit. M. D. CI.

24. Septembris die Mauricio martyri & cōmilitonibus Thebanis sacra, Hispanię Augusta fœminā enixa est. par lætitia ac masculi partus, cum leges Ibericæ muliebre imperiū ferant, secus Gallia, quæ triduò post die Cosmæ & Damiano solemni, diluculò Delphino nato hærede regni exultauit. Ethruriæ *Augusta Hispania fœminam enixa est.*

M. D. CI.

Nascitur Regi Delphinus

ducissa masculi partus augurium capiens, egregij operis cunabula, in quibus decubaret Delphinus miserat. Regina puerperij grauissimis tentatur doloribus, ex veteri ritu Galliæ principes proceresque in cubiculo parturiēti astabant, ne quis pro fœmina marem suppositum, crederet, & legi Salicæ vis fiat, tandem fausta Iunone & Lucina post arduam eluctationem Delphinum peperit. susceptο & deterso Rex faustis precationibus benedicit, & gladij capulum manu inserit, quò ad Dei gloriam, regni columen, hostium profligationem adultus vteretur. illicò per omnes regni vel longè dissitas partes lætitia erupit, grates Deo persolutæ, nolæ grauiores classicum cecinere, machinæ lætum crepuerunt, serotinis ignibus vrbes oppida & viculi fulserunt, pegasei cursores, intra & extra regnum regionatim missi, qui Galliæ summum bonum publicarent, nec enim dies fœlicior illuxit. vt enim Alcyonum fœtus mare tranquillum faciunt, vel media bruma, qua sæuius ventis turbatur, & à procellis ferias habet quæ Alcedonia dicuntur, sic in posterum Delphinus spes dubias ratas faciet, æmulis animum, maleuolis vim & impetum inhibebit, natus ineunte sæculo, desinente serus in cælum redeat, Sole in libra exortus est, fausto sydere quod portēdit profugam Astream in Gallias reuocaturum, Clemens VIII. per legatos Regi & Augustæ gratulatur, missis fasciolis precationibus dedicatis, quibus pusio inuoluatur,

M. D. CI.

Vbi nunc regia fontis Bellæi, olim Eremus & vasta solitudo, cautibus syluisque vt nunc videre est, horrescens, vbi ferunt Diuum Ludouicum meditationum priuatum secessum sibi delegisse. non vt quemadmodum de Numa Pompilio fabulatum, cum Nympha Ægeria colloqueretur, sed vt à vero numine Regni salutare regimen posceret. Locus ille olim auius, feris faunisque relictus, nunc arte & opera mortalium, delicias omnes longè exsuperat, sed nulla re commēdatior laudabiliorque, quā quòd ibi Augusta Delphinum futurum aliquando Regem enixa sit, vt enim Latonæ partus in Delo insula, eam prius vagam & incertis sedibus errantem loco sistit, sic nutantem regni statum hoc fulcro Augusta firmauit. quis enim orto Delphino furens Æolus ventos immittat? quis hoc fulgenti sydere turbida moliatur? ita Medicæa nobis in tranquillo mari Alcedonia fecit.

Diuus Ludouicus secessum meditationum sibi faciebat in syluis Fontis bellæi.

Duce & Nauarcho Doria, ingens classis ad oram Siciliæ stabat in anchoris, quò flecteret & carbasa explicaret, incertis rumoribus hęrebat, Veneti metuētes ne in fines suos quid moliretur, si in Epirum nauigaret exploratum mittit, vel quò cursum dirigat, paulo post prætergressa littus Siculum & Baleares insulas ad Tunetis regnum deflectere visa est. Regulus Argierij olim Cathaginis, suis rebus prospiciens, veritus ne Christiani vincti ruptis compedibus excusso iugo sese in libertatem vindicarent,

M. D. C I. venirentque in auxilium commilitonibus feueriore cuſtodia eoscompeſcuit,tantę claſſi pōtus & aer obluctantur, & benè agēdi occaſionē adimunt, exortis tā ſæuis tēpeſtatib⁹ vt re infecta in portus Sicanios reuerti coacta ſit,mox in cōtinentem milites educti in agro Medionanenſi in hyberna deducuntur. multo fœlicius equites Rhodij quinque triremibus in Lybiam egreſſi, propugnaculum turcicum vulgò *Paſſana* cubitalibus tormentis, quæ à bombo crepera vocant, ex improuiſo per tenebras expugnant, tam præclari facinoris anteſignanis gallicis equitibus, in captiuitatem multi abducti, pluresmactati. machinæ decem, impacto in commiſſuram clauo inutiles factæ ſunt, & confeſtim cum ingenti præda,incenſo caſtro municipiis & pagis tuto ſe ad Triremes recipiunt.

Rhodiorum Equitum ingens facinus.

Sub id tempus in ærarij publici expilatores edictū promulgatur, delecta iudicum capitalis decuria ex totius Senatus claſſibus.nō capite vt multos nocentes Galliæ polypos & vultures decuit,ſed bonis plectuntur, coacti regerere quod auariter & nimia ingluuie ex plebis & fiſci ſubſtantia corraſerāt, ſic tumēs ſpongia vbi comprimitur humorem regerit, at quod deterius eſt, vbi illi exinaniti ſunt ſæuius & auidius ad latrocinia redeunt, illa fiducia impunè illis fore,ſi partem prædæ exſoluerint.

Chambre royalle.

Mauricius Naſſouuius vt Albertum ab obſidione Oſtendæ auerteret, iam appetente brumā oppidū quod *Boſcum ducis* nuncupāt

Res Belgica.

M. D. CI.

ex insperato inuadit, fossa & aggere repentino castra muniit. externo præsidio militum vrbs destituta erat, ciues nihil territi animos sumunt, militiæ tyrocinia agunt, in muro excubant, eiaculātur globulos qua parte maius discrimen imminet, densantur, fossas ducunt & tellure aggesta minus cōpactum murū fulciunt, noctu lucernæ & funalia compitatim accenduntur, ne per tenebras Andabatarum more dū ad arma cōclamatur inuicē offendātur, Mauritius sublicij pōtis cathenas pilis aheneis diruperat, portæ vim illaturus, sed pōtis lignea strues, ab oppidanis exusta aditum hosti præclusit, fiducia tenebrarū trecenti vel circiter milites auxilio missi in vrbē, Mauritij delusis excubitoribus, irrepserūt. vnde nō parum recreati ciues & animosiores facti ad propulsandum hostem, nihilominus Mauritius ab incepto nō desistit, quin acrius omnibus tormentis murū quatit, turres cuniculis subfodit, atque omni arte & marte expugnationē vrget. Albertus aliquot cohortibus ex castris Ostendæ selectis cū præsidiariis militibus Belgij, duce Comite Ferderico de Berge obsessis auxiliatur, ille per deuia paludum & itinerum, multis ex acutissimo frigore necatis, peropportunè & fœliciter mœnibus succedit. Mauricius his suppetiis spe amissa potiūdæ vrbis, ingrauescente bruma & nauibus alto genu ad littus vinctis, in Hollandiam se recipit. præfecti solertia, oppidanorum interrita conspiratio ad salutem, fossorū irrequietus labor, nō satis laudari possūt. Orthodoxæ

Bosleduc frustrà à Mauricio obsidetur ciuibus fortiter propugnantibus.

Auxiliares obsessis adsunt.

M.D.CI. fidei tenax propositum, in nouatores iuratũ odium, è ciuibus repentè milites fecit. flaminum & mysticorum frequens in vrbe numerus vrbi non leui præsidio fuit. Sigismundus *Batori* potentissima acie Transsyluaniæ amissum dominatum recipere tentat. Michael, Valachiæ dynasta, (Vaiuodam vocãt) accito Georgio Basta Vngariæ remotioris Cæsaris vicario, exercitum multò minorem conscribit, tormentis maioribus initium pugnæ facit acies Sigismundi, at quod minus rectè ad scopum collocata essent, aera vanis ictibus verberant. contra Cæsarianorum machinæ aduersos manipulos medios secant, turbãtque ordines, è iugo in planiciem vtraque acies dilabitur cominus manum conserunt, & iam non sclopis aut hastilibus, sed strictis mucronibus aleam experiuntur, fit ingens strages à Cæsarianis, Sigismundi milites vndiquaque in angustias redacti premũtur. ille pernici equo fuga è castris se proripit, suorum cæsis vndecim millibus, victoribus, relictà ingenti præda 40. machinarum vexillorum, impedimentorum, omnisque armaturæ qua passim agri tegebantur. Fœlix Cæsari victoria, si de Christianis gentilibus & fœderatis non esset, ac profectò verè Cadmæa fuit, in qua victorem & victum æqualiter lugere oportet, quàm fortunatius in Tartaros & exleges Turcas tantum robur adhibitum fuisset, sed mortales ita ambitus & auaritiæ intẽperiæ tenent & exagitant, vt turcicum imperium, non nisi mutuis illorum

Res Transsyluanica.

cædibus inualescat. Sigismundus ille iam nõ à superis auxilium petendum putat, ab Acheronte petit, ille enim supplex egens & extorris, à Thracibus & Turcis, arma & militem poscit, sed frustrà ab indignantibus & frementibus ob Albam regalem sibi à Christianis ademptam, illa paulo antea fœliciter recepta, Vngariæ metropolis sic nuncupata, quod in ea Reges Vngarici insignia capiant, inũgantur & sepeliantur, atque inibi sceptrũ corona, Chlamis, stola & cætera regiæ vnctionis decora custodiebãtur, dulces exuuiæ, dum fata Deusque sinebant, ibi etiam est mausoleum, vt in Dionysiana Regum Galliç: Solimanus memoria patrum frustrà obluctãtibus imperij ordinibus. Carolo 5. & Ferdinando fratre in protestantes pugnantibus expugnauit anno 1543. mense Septembri, Mercolius vicarius Cæsaris, vt venit, vt vidit, vicit, bis senis diebus obsessam recepit, vindicauitque ab iniustis possessoribus, ille coactis omnibus equitum peditumque copiis, aciem ad octo decem millia bellatorum collegerat, hoc robore Albam aggreditur corona cingit, ingentem fossam ducit, quà iter ad Budam est, vt præclusis itineribus ad obsessos omnis auxilij & commeatus aditus præcludatur, duo stabant in confinio Albæ, turcica propugnacula, quæ visis machinis postquam aries murum percussisset deditionem faciunt, suburbanam & decliuem partem vrbis, cubitalibus tubis ad portas affixis vi ignea perfringit, aliunde scala muros con-

M. D. CI.

Alba Regalis Vngariæ metropolis.

Obsidio & expugnatio Albæ Regalis à Duce Mercolio.

M. D. CI. ſcendi iubet, quâ hiatum faciebat, porta ſe-
miruta, milites vltima vigilia noctis irrum-
punt,ac paulatim increſcente uumero,impa-
res Turcæ in pedes ſe coniiciunt, ac turbidè
in arcem ſeſe effundunt. Mercolius nihil fa-
ctum eſſe putant, cum quid agendum ſuper-
eſſet,arci propius inſtat,murum quatit,tanta
vi crebriſque ictibus,vt ab aurora ad meridiẽ
duobus locis ad inuadendum peruius eſſet,
vtrinque fit impetus ea fortitudine Chriſtia-
norum, vt barbari loco cedentes, in latibula
priuataſque ædes aufugerint,puberes omnes
militiæ idonei ferro delentur, ne denuò iſta
colluuies ad exitium Chriſtiani nominis ado-
leſceret. Baſcias qui Albæ imperabat,cum ali-
quot Ianiſſariis turri munitiſſima ſe includit,
de ſua & commilitonum incolumitate Mer-
colium rogat,quàm ægrè annuit, veritus ne
quod in victis vrbibus non ſemel contigit,vt
victores vincantur. Turcæ vt ſummum vrbis
exitium inſtare vident, conclamatis rebus
ſuis, quò Chriſtianis luctuoſam victoriam
facerent de more ſuo qua parte denſius con-
curſuros credunt,ſubterraneos meatus pul-
uere tormentario nitro & ſulphure comple-
uerant, nec mora ignis lentè progreſſus ad
pabulum tanta vi deſæuiit, vt terra dehiſcens
non paucos deglutierit, annona & lectiſſima
quæque ſuppellex cum vrbs inclinaret incẽ-
ſa à barbaris,mille circiter Chriſtiani compe-
dibus neruo & mancipio Turcico ſoluuntur.
vice verſa millia quatuor impuberum & fœ-
minarum,quibus ferrum pepercit in ſeruitu-

tem adducũtur. Mercolius firmata vrbe pręsidiis, non longè castra eduxit, vt Turcicæ aciei statiua & molimina exploraret. Barbarus fidens pluribus recentibusque copiis, vrbem semirutam facilè recuperaturum sibi spem facit; accingit se expugnandæ. Mercolius (audite posteri) exili manipulo equitum in vrbem irrepit, murisq; laceris necvno loco æquabiliter peruiis, se suosque includit, mox totis castris Alba cingitur, ille crebris eruptionibus Turcas non infœliciter aggreditur & demetit, mœnibusque longius propulsat. vbi securè vrbi Mercolius prospexit, nocte illuni per viarum diuerticula, vigiliis hostium delusis cæsisque in castra reuertitur, reduce incredibiliter recreati omnes, ac penè deiectos animos resumunt, interea velitationibus sparsos & palantes Barbaros intercipit, lacessit, stationes prærũpit', pabulum & commeatum præripit, ferro & fame æqualiter premit, atque Albam obsidentes circum circa obsidet, penè integro triduo vtrinque manipuli manus conserunt, insigni clade barbarorũ, Ianissarij non pauci necãtur, nouem machinæ abducuntur, captiuorum& prædæ magna vis, vt in dies acies Turcica decresceret, tot cladibus attriti barbari iã nõ de recuperanda Alba regali, sed de receptu cogitant, Mercolius turbatos & in fugam versos insequitur, segniores in fuga intercipit, impedimenta præripit, sic ille ob reciperationem Albæ regalis, regali ipse corona & sempiterna noua veteri illa quærna, ob seruatos ciues

M. D. CI.

Turca ex templo Albam Regalē obsidens.

Mercolij sũmum facinus.

Fuga Turcarum.

M. D. CI.

meritò donandus eſt. iudicium ſit bellatoribus, quantum bellica fortitudine & diſciplina militari proauis antiſtet Mercolius: ille enim poſt decimum tertium diem expugnauit, quam trimeſtri obſidione, ęgrè admodum pactis potius quàm Marte, Sultanus Solymanus patrum memoria recuperauit. At longè diſſimilis ſors in Canyſę ſecundò tentata & indecorè relicta obſidione. Ferdinandus enim Archidux altero anno amiſſam, vt priuata ditione ſibi peculiarem recuperare coactis vndiquaque copiis molitur. Pontifex Rom. atque Itali Dynaſtæ, auro & milite auxiliantur. Franciſcus Aldobrandinus Clementis 8. nepos copiis pontificiis præficitur, Ferdinandus Imperator ſummus in caſtris, Mantuanus alter ab illo, & vicarius in exercitu, Æſtate iam prouecta & deſinente in Autumnum, ſerius quàm par eſt Caniſa cingitur, cordatè & fœliciter inchoata obſidio, ſed vt muris hedera ſic ambitus animis hominum ita hæret, vt vix vnquam auerruncari poſſit, non alio veneno in Syria, numeroſiſſimæ acies Chriſtian. principum ad vanum laborem redactę ſunt, ſic priuatis diſſidiis laboratum in caſtris Caniſæ. Aldobrãdinus enim in põtificias ſuas copias vnicè imperium ſibi vindicabat, Ferdinãdi & Mantuani ipſe detrectat, nullique audiẽs eſſe voluit, his ſimultatibus tãtillũ illud quod ęſtiui & ſudi tẽporis ſupererat, quodq; celerrimè in acri obſidione inſumi debuit, ambitiosè & inaniter, ac etiam ignauiter teritur: ſed dum Aldobrandinus

Altera & infœlix obſidio Caniſæ.

Diſſidia & ſimultates in Chriſtianorum caſtris.

M.D.CI.

Aldobrādinus, nulli cedere in castris perstat satis cedit. Pontificiæ legiones amisso Duce suo, nō summo Imperatori castrorum obsequentiores, quin solutiores esse, liberius vagari suo priuato & vniuerso rei Christianę damno cæperunt. Alba regalis expugnata obsessos nihil terruit, non vis bellica non ipsa plusquā Saguntina fames, quæ ad equorum morticinia immundasq; carnes adegit, Inualescebat imbrium, niuium nimborumque intemperies, iamque Autumnus in Brumam ibat, paludibus & illuuie hyberna Canisa tuta satis vim obsidentium despiciebat; vtque illi munimento hyems, sic aliis exitio erat, ideo Russemburgus, non vltra morandum algendumque in castris, decumano impetu per hiantem murum tentandam irruptionem suadebat, Mantuanus contra non satis peruium, militum internecionem veritus, huc vsque tam dubia & cruenta alea Martis abstinendum putauit, variantibus sententiis parcimonia sanguinis, gloria & quod in rem Christianam conducibile fuit post-habitum, ac sæuiēte in Dies cœlo, exustis carbaseis tabernaculis, relictis machinis, carris, aliisque impedimentis, ignobiliter ne quid deterius dicam à Canisa discessum est. Germani rem infectam Italis tribuunt; illi in Germanos regerunt: Galli tam immunes sunt ab illo probro Canisæ obsidionis derelictæ, quàm Albæ regalis gloriosa reciperatione decorantur.

Aldobrādinus moritur.

Christia.re infecta ab obsidione Canisa discedunt.

Sed à Pannoniis ad Belgium, remigio

M.D.CI. pennæ mihi recurrendum, Albertus pertinacius ſtat in hybernis, ad Oſtendam neſcius Arctico & immanſueto cœlo, ex tegeticulis tumultuariè concinnatis ſtationibuſque diſcedere, niſi victor, vrgebat tam arctè oppidanos, vt deditos Lutetiæ rumor publicaret, & re vera lethum erat illis in faucibus, hoſtiſque in limine, vt inter ſpem metumque ancipites oppidani nutarent, cum ecce æſtu maris ventis impellentibus, onuſtæ pabulo commeatu & milite recenti naues portum vrbemque ſubeunt. At euentu proditum, longè a deditione abfuiſſe qui eam vltra biennium tot millibus hominum deſideratis protraxerint, vt Oſtenda vna Batauiã Angliam, Belgium, Galliam, ſummis ducibus militaribuſq; viris exhauſerit, ac merito noſtri æui Marathon, Leuctra, Pharſalia, dici poſſit. Hollandicis in tantos ſumptus, expilatio Indicarum vrbium aurum ſubminiſtrabat, illorum enim claſſis ſaluis rebus cum ingenti præda domum rediit.

Seguſiani Regi nouello ſacramento ſe obligant.

Seguſiani poſtquam in vicem Tranſalpinæ ditionis ceſſerunt, Allobrogis veteri imperio ſoluti publicè in Regis fidem & obſequium iurant, quibus Rex de more ſuo facundè argutè, & profectò: decori & æquo conſentaneum erat, non niſi Galliarum vni imperatori ſubditos eſſe & vectigales, quotquot sũt, qui vernaculè & Gallico ore loquũtur, vt idiomate ſic finibus Francicũ imperiũ claudi ius fuiſſe. vt verò liliorum inſignia, inſolenti loco coaleſcerent, moribus & foro populi adiecti aſſueſcerent, lenocinio ho-

norum pellectantur, quandoquidem in principe ciuitate, quod vocant præsidiale tribunal, supremum in certo genere causarum erigitur, in maioribus controuersiis, quæ ducentas quinquaginta libras turonenses excedunt, prouocatione ad Diuionensem Senatum permissa, parcite, quibus flos dicendi & mundicia orationis placet, si ad rerum notas durus Arpinas deuiusque à Latio, populariter & inconditè loquor. At curia Gratianopolitana plurimum obluctatur & intercedit, ne prouocationes à Burgensi noua præfectura sibi præripiantur, multo æquius esse, quinimo hanc Senatui suo accessionem deberi, quod Salussiana ditio Delphino suo prouinciali & supremo dynastæ, clientelari fide obnoxia fuerit, in commerciis rerum permutatarum, eam esse legem vt res in alterius vicem suffecta, eius naturam & statum induat, Senatum Accusianũ Delphini principis qui nunc est primogenitus Galliæ, beneficio & largitione Humberti, elogiis sua Senatusconsulta rescripta & decreta insignire, iniquum, vt Diuionensis accesionem regiunculæ inuideat, quæ cesseritpro ea quæ Delphino vectigalis erat, ad ipsum Delphinum Quiritari, vindicias poscere, infantẽ inclamare, cunas exosculari, deprecari, poscere, vt nutu apud patrẽ pro illis exorator sit. Nihilominus frustra quiritãtib. Senatorib. Accusianis, visũ Regi, Diuionẽsem Senatũ antea iniquis spatiis cõclusũ, cui vicinia omnia, Cãpaniã, Boios, Matiscon. Lugd.

M.D.CI.

Præfectura præsidialis erigitur in vrbe primaria vulgo Bourg.

M.D.CI.

agrum princeps Senatus Galliæ occupat, hoc tantillo incremento esse amplificandum; exhinc cœpit luculentior crebriorque litibus Diuionensis esse Senatus, clariorq; purpura Conscriptorum effulsit.

Impunè fuit ærarij expilatoribus.

Gallia, æquitate, seueritate, legum, cæteris regnis laudem præripit, si quis enim codices Edictorum perlegat, quid ad politiam seuerius, conducibilius, quid ad pietatem sanctius, sed vt priscus ille: pietas laudatur & alget, iam non legibus egemus sed laboramus, vna ferenda & promulganda deest & desideratur, quæ alias ratas & inconcussas faciat, at nos Galli quod probro gentis nostræ fari erubesco, leges vt ceram vt cothurnuum habemus figimus refigimus, illis vtimur vt sciurus tegeticula sua, quà perflat ventus corticem obducit. Hoc potissimum conquerimur, quod cùm suprema decuria iudicum capitalium delecta fuisset, in quæsitores ærarios, fures publicos, Galliæ hirudines & spongias, qua parte peccauerãt in eos vindicatum, illi enim tantillo auro aurum furatum seruarunt, sic fiber venatori præfecta parte illa propter quam scit se appeti, damno testium vitæ consulit. Edicto autem recenti cauetur, quod priscis toties indictum, ne extra fines regni aurum argẽtumque factum & infectum exporteretur, adhibitis emissariis ad limites exitusque regni. Itidem ne aurum decoctum & lentescens in textiles operas, bracteas, squammas vsusque ductiles transformetur, quod huiuscemodi opificiis in

Aliud edictũ.

speciem lucentibus, magna vis auri absumatur, quæ detritis vestibus in fumum abeat, ac profectò in cultu & phaleris mundoque muliebri, eò ventum est vt in summa paupertate aurum calcemus, vilescatque obsoletis vsibus, quis in compitis non stupeat aulicos, muliebriter comptos & pexos auro & gemmis fulgurantes, credas aurei velleris esse arietes, at magis ferro rigentes, aureos mores quàm aurum gestare decet: vt enim vetus & Gallica paræmia dictat, bona existimatio cingulo aureo & armillis potior est: ad iuuandam publici æris tenuitatem, & coercendam fœneratorum edacitatem, edicto fœnebris pecunia ad tenuiorem modum redigitur, latum ferunt priuato intuitu nobilium grauissimè ære alieno laborantium, qui cum sumptibus bellorũ exhausti sint, domi à Calendariis Iduariisque creditoribus viui sensim deglutiuntur, si seruetur nunquam satis laudatum edictum, fœnus enim quæstuosa est segnities, ignauum lucrum, portentosum cum pecunia per se sterilis pecuniam pariat, quo deterrimi mortalium somno & crapulæ dediti ignauiter saginantur, ea vero illecebra ita omnium animos inescauit, vt quam legerunt, Idibus, Calendis ponant pecuniam, positisque in fœnore nummis agricultura, commercium, & penè artes omnes neglectæ sint, labori desuescant omnes, vt quæstuosæ ignauiæ assuescant, hinc à paucis annis in palatina area mensulariorum, nummulariorũ patribus ignota scabies, tanta

M.D.CI.

Edit de la reductiõ des rentes au denier seize.

M. D. CI.

excreuit, vt vix loc⁹ turbas fœnerãtiũ capiat.

Fœderi inter Christia. Regem & Ducẽ Insubriæ, sacramenti religio deerat, (nec enim iniurata pax satis vnquam firma creditur,) Rex in æde sacra Celestinorum seruandæ, assidentib. Conscriptis Allobrogicisq; oratoribus, iureiurãdo se astringit, Insuber vicissim Taurini, fœderi fidem interponit.

De Sebastiano Rege Lusitania portentosa narratio.

Vetus illud dictum *Affrica semper aliquid monstri parit*. Europæ nunc verius conuenit, nam sub id tempus fabula exorta est, Lusitaniæ Regem Sebastianũ iam pridem infœlici pugna aduersus Mauros sublatum, superstitem & nunc rediuiuum factũ, post pugnam turbatis castris acie in fugam versa, non vno vulnere percussum per auia secessisse in heremum, à nudipedibus Franciscanis cælatum & subductum barbatis, sanatumque per varias oras errasse, populari veste votiua quadã animi peregrinatione, donec in Veneta ditione (vt qui tuto loco se receptum securumq; ab insequutione Hispanorum putaret) fortem, suam vicem & personã detexerit, re vera homo extitit tam aptè ad figmentum compositus, vt nõ solum Lusitanis sed penè omnibus se esse ipsissimum Sebastianum suasum fecerit, his potissimum qui odio Ibericæ gẽtis vel Turcam pro rege suo agnoscerent: ille tamen non arte solum, sed oris similitudine, verrucis næuisque in cute sub interula abditissimis, Sebastiani arcanis penitissimis, ita imposuit omnibus, vt fascinauerit principes exteros cõmentum istud, nihilominus Venetiis in vincula coniectus à Decemuiris capi-

talibus, sæpius interrogatus eum ipſum ſe eſſe Luſitanum Regẽ profeſſus eſt, nec exquiſitis verbis tantum, ſed tam ſimilibus indicijs vt mendacium ſpeciẽ veritatis indueret. Veneti damnare vt prçſtigiatorem, abſoluere vt Regem, vtrumque periculi & inuidiæ plenum putant, illi mortalium ſagaciſſimi, qui omnium principũ amicitiis tutos & ſaluos ſe eſſe volunt, imperant vt Veneto ſolo intra octiduũ abeat, hoc decreto vt qui tota Italia detectus eſſet, omniũ inſidiis vt ſe expoſitũ vidit, littorum itinerũ limitũq; cuſtodes, cuculla in Ibericis ditionibus fallẽdos putauit, ergo ille Dominicani ſyrmate tectus nouacula deraſo capillo, finib. Venetis egreditur, vt audiit in Germaniam & Batauiam præcluſos omnes eſſe aditus, Hiſpanicis & Allobrogicis excubiis oſtia omnia & exitus teneri, quod aiunt cupiens vitare fumum, in ignem incidit, ille enim in Ethruriam vt ſecurum in locum diuertit. At Hiſpanus ne latius ſycophantia ſerperet, vireſq; eundo acquireret, rogat Ducẽ vt impoſtorẽ non vltra Orbi fucũ facere ſinat, his ſpectris ludificari & non parũ cõmoueri ſubditos, bellorũ ciuiliũ eſſe fomites, ad hæc portẽta accurrere, inſanire vulgus, eiectiſq; veris principibus colere, ſuſcipere & amplecti illas Simias, ferã eſſe in retib. quã ſi elabi ſinat Ethruſc⁹, in Batauiã eruptura ſit, ibiq; fabulæ nõmodo aſtipulatores ſed propugnatores nãciſcatur, ad figmentum gentẽ nimis procliuẽ futurã, cũ nulla ſpecie æqui rectique, tot annis iniuſtũ bellũ alat, his

M.D.CI.

& pluribus Ferdinandus Ethruriæ dux, deposcenti Hispano pseudo-regem vinctum permittit, ille qui se hosti traditum sciebat, multa iracundè & acerbè in Ethruscũ effundit, ius hospitij violatum exprobrat, numinis iras & vltionem minatur, sed incassum fremit, ringit, æstuat, qui compedibus grauissimis onustus, ingenti satellitio septus, Neapolim abducitur ergastulo inclusus, vt volunt ęrumnosè & cruciabiliter tortus, semel asserta diffiteri & personam deponere nunquam voluit, ille vero Sebastiani tam gnarè crepundia ipsa, impuberis, adulti, viri facti, mores, res gestas, penitissima arcana nouerat, vt ipsis coæuis Sebastiani Lusitanisque perspicacissimis imponeret: næui in corpore, cicatrix supra oculũ, aliud ex tibiis cõtractius, denique similitudo oris adeo efficax ad illudendum, vt natura ipsa fraudem texuisse videretur, nec ille tantum gregarios astipulatores, eruditos habuit sui præcones assertoresque, qui scriptionibus non vna lingua editis, Simiam pro Rege venditarunt: nihil prisco æuo insolẽs, cum veterum annalibus non dissimilis sycophantiæ portenta contigerint, falsus Alexãder, falsus Nero, pluresque in Attica & Romana Historia, qui callidè & insigniter tam ambiguo discrimine mentiti sunt veros illos principes, vt huiuscemodi spectris Imperia commota fuerint. Atque auorum memoria, nebulo quidam Marinus Guerranus, vno crure debilis, Tholosanum militem loripedem, ita nequiter effinxit vt

M.D.CI.

eo peregrè profecto & superstite domum, vxorem, thorum, rem familiarem inuasetit, vt ille personatus & fictitius, aduersus ipsum & germanum, tam indubiis signis certauerit dubiamque cõtrouersiam fecerit, vt quis ex duobus verus esset vix liqueret, ac Senatus Tholosanus diu in ancipiti fuerit, quis falsus aut verus Amphitruo & Sosia, falsus tamen nequitiæ pœnas dedit, nam vt est apud M. Tullium magna est vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam contraque fictas omnium insidias facilè per se ipsã se defẽdat, vt Simia semper est Simia, falsus Sebastianus pro syncophanta agnitus, pro Lusitanico regno, quod sibi arrogabat de rasus more remigũ, in procinctu nautico ad triremes dãnatus est, nihilominus à trãsfugis Lusitanis ab Hispania, huc vsque mente non potest dimoueri, ipsissimum fuisse Sebastianum, ac vidi non paucos, imò domus vrbanę conductorem habui Lusitanũ nomine Rodericum, qui mecum non despicabili sponsione certabat, triremibus & pessima seruitute illum subductum Lutetiam intra trimestre appulsurum, sed tandiu expectatus non adfuit, & sponsorem suum delusit, sic post necatum in Nanceia obsidione Burgundionum ducum vltimum, Belgæ addictissimi vix vnquam mortuum crediderunt, tanta pertinacia vt visum à pluribus Archimandritæ cuculla obductum, per auia oberrantem statis temporibus noxas expiantem, iurarẽt quibus dilapsis ad sortẽ principis Belgiique

M.D.CI. regimen rediturus esset vt olim non fabulosè D. Guillelmus Aquitaniæ Dux res sæculares pertæsus, in Syriam profectione & cucullato amictu diu auitum dominatum fastidiuit. At Sebastianus bello interemptus illùc abierat vnde verum est redire neminem: Lusitani aliquot primores, libello supplici à Rege Christian. duo millia pugnatorum antesignano ex principibus vel p roceribus Gallis aliquo, arma etiã quæ illi vi catim tota Lusitania spargerent depoſcũt, Ab Anglicana & Batauis, terra marique aurum, commeatum, annonam, ad soluendum durissima seruitute regem suum ac regni auito solio restituẽdum sibi spondebant, quod si fatis ita ferentibus vinculis eximere non opis suæ esset, de coniugio Catharinæ ducissæ Bragantiæ, quæ ad regnũ Lusitanicum iure potiori nititur, cum Duce Vindocino filio notho regem pellectabant, sed apud illum plus amor pacis fœderisque iurata fides, quam Lusitanorum quiritationes valuerunt, atque etiã superiorib. annis à Gallis in Lusitania res infæliciter gestæ, ne denuò in eosdem scopulos impingerẽt satis superq; præmonebant. Iber⁹ vt tacita hæc molimina Lusitanorũ præsensit, ex prætoria triremi parthenopæa in Hispaniã transmitti iussit, Dux de Medina à Sebastiano de abditis & arcanis multa percunctãdo in summum stuporem adductus est, ille enim Ducẽ memorem esse iubet ensis, quem illi dum in Affricam traiiceret dederat, annuit Dux, atque in armamẽtario adhuc seruare recõditũ illũ,

Lusitanorũ ad Regem Christianissim. libellus supplex.

Regis Christiani pacis summum studium.

Stupendum illud.

pluribus permistum Dux afferri iubet, illicò vt simul colligatos vidit donatū discriminauit, dehinc conuersus ad Ducis coniugem; heu consanguinea, tibine animo excidit in vrbe Gaditana à me donatum annulum? illa se memorē retulit, à Sebastiano annulo donatā: rogo (infit) conspiciendū facias, rem tibi rectissimā aperiā, quæ sub gēma latet in dactilotecha aceruatim indiscriminatū annulū agnouit, adiicitq; in inuersæ gēmæ lamina suū nomē & sigillū insculpta esse, resq; explorata, stupentibus cunctis à figmento hominem vindicabat, atque ipse Dux de Medina & coniunx commoti imis præcordiis tam, præsentibus miniméq; fallacibus indiciis, lachrimis exoriētib: elingues facti discesserūt: penè bienniū in ista tundenda incude teritur, nec vulgi malleo, sed lima politiorū scriptorum: ex plurib. vnus Sāpaius Lusitanus scriptionibus vaticiniisque rem probatā facere plurimum insudauit: scripsit enim, in Victoriana bibliotheca Parisiensis cœnobij suburbani, (illa vbique gentiū, codicum M.S. vetustate tantopere commēdabilis, vt qui ab Euandri sæculo voces fingere velit, haustas in illa bibliotheca audacter & nequiter asserat) Vaticiniū scriptū legi his verbis, quæ ad voculā reddere enixus sum. *Rex Sebastianus Neapoli exibit, ligneo equo vectus, è mari Thyrreno in Oceanum, hærebitque equus ad castrum Sancti Lucæ de Barcameda*, fidem vaticinij impletam sic explicat, vt equus ligneus sit triremis, qua vehebatur, quæ ab vno mari

M.D.CI.

Vaticiniū eiusque explicatio.

M.D.CI. ad aliud transierit, hæseritque loco, vbi Sebastianus in castrum quo inclusus euectus sit, ipse vaticiniorum interpres Sampaijus tota Lusitania tacitis rumoribus nobiles, vulgus, vrbanum & rusticum commouebat, & quasi ex tripode in partes suas trahebat, suasumque fecerat, Deorum oraculis ad id impelli, pronis auribus audiebatur, sed clam in cryptis auiisque locis, vt enim Hispanus nunquam satis quiescit à Lusitanis, non solum ab armatis & ferro nocentibus, sed à concionatoribus garrulisque fratribus sibi plurimum metuebat. Ergo ille Sampaijum & Bonauenturam sodalem funigerum turbas verbo, & opere concitantes intercipit, tantis motibus vt res vix à summa defectione ab fuerit, si exterorum auxilia Lusitanorum votis non defuissent: Sampaijus & Bonauentura detecti & intercepti, infulis sacerdotij exuti, exquisitissimis cruciatibus Vlixbonæ necantur, illi tamen inter sæuas carnificum manus, à proposito nihil deuij de Sebastiano fidem, vaticinia, assertiones, fuso sanguine grauissimisque pœnis sanciũt, apud indigenas martyrum loco habiti, altiusque & defixius animis inhæsit opinio veri de Sebastiano, tamque altas egit radices, vt vix vnquam auerruncari possit. quid vero de huiuscemodi portentis sentiam, me prorsus nihil sentire obtestor, & vtrinq; loquẽtium scribentiumque inuidiam declino ipsius famæ inconstantia quæ

Tam ficti prauique tenax quàm nuncia veri.

Vnum est quod ingenuè & gallicè fatear, si verè Rex Lusitanus fuisset, illum ignauiter vecorditer tot annis non latuisse, quocũque colore obducto voti & peregrinationis religiosæ, vt postea detectus tot tragœdias concitaret, quis in iure ciuili formulis actionum non excludat, post decimum vicesimum vel plures annos, erronem & vagum intemperiis animi actum, reducemque ab interturbatis possessoribus reposcentem prædia vel quid aliud? quod si de agello ius istud est, quid de regnis quæ tam perditè & insanis molitionibus quæruntur & seruantur? Gallia nato liliorum surculo, cum in vtramque aurem dormiret, negotiosa in otio dum decora alta pacis inquirit, ad fœderatos principes nouellos oratores transmittit Bethunium ad P.Max. Barraldum Aquitaniæ patricium vtraque mineruа inclitum in Iberiã: Fræsneium Canayum de quo supra nos honori ficè sed non satis nec plena manu Venetias, Belmontium Harlei principis Senatus Tydidem ad Anglicanam, omnes illi tã singulari delectu vt vix pares ad summa & politica illa munia reperiri possint. Bataui recẽti milite & commeatu recreati, multa ex muro dicaciter exprobrare, irridere Albertũ, quod Vorij ficta collocutione tam bellè delusus esset, nec dum verbis garruli insultabant, sed ad contumeliam Iconem illius habitu infulati & mystici, genibus aduoluti ante aggeres & propugnacula Ostendæ, quo more solent supplicantes ad aras, effinxerant

M.D.CI.

imagunculā interpellantis addito hoc scommate *Ostende mihi Ostendã:* refert Iul. Cæsar, nostrates Gallos solitos irridere ex muro, & increpitare vocibus. Attrebates post vltimi Burgundionum Ducis fatum, fascinati nugis anilibus esse superstitem, & in Anachoretarum conturbernio expiare noxas, cum Ludouico XI. non modo sclopis & balistis, sed acerbissimis conuitiis in nomen Gallicum pugnarunt, tam fœdis spectaculis ludibriisque insultarunt vt referre illa pudor sit, & his deshonestari pagina mea erubescat: Albertus dicteria, simulacrum illud deridendum, iam non purpuratus Romano galero, sed galeatus & pugnax, omnibus machinis vlciscitur, atque ipsa indignatio vim & impetum addidit tanta militum coitione & pertinacia, ad inuadendam Ostendam, vt à capta parum abfuerit, ea Hispanobelgarũ strenuitate, vt nedum mares sed fæminæ mẽtitę Lacenas, virilia belli munia obire armisque experiri ausæ sint, nam inter cæsorum aceruos, ipso in limine quo fiebat irruptio, muliebre cadauer inuentum, cui detracta vestis virilis, mulierem prodidit, cunctis stupentibus dolentibusque vicem, quæ personata pro mare cæsa fuerit, sub interula magna illi vis auri, argenti & gemmarum, torques, armillæ repertæ, non fuisse gregariam indicabant, creditum illam amasium ad vltimum fatum fuisse comitatam, eoque sublato pertæsam thori alterius, pugnando mascula virtute vltrò mortem oppetiisse: In illo

Guaguinus in Ludou. xj.

expugnandæ vrbis supremo & verè decumano labore, tria millia pugnatorum Albertus desiderauit, nec gregarios & lixas sed primipilos & Centuriones Duryanus Symoneus Tribuni militum, Aluares Suares eques Torquatus militiæ Diui Iacobi, pluresque alij fortiter occubuere, Comes Imbeccius Italus, qui suis stipendiis quærendæ militaris gloriæ desiderio pugnatum venerat, interceptus de incolumitate dum paciscitur, & ad redemptionem tantum auri pollicetur, quantum sui corporis in trutina pondus esset, iurgātibus militibus à gregario occiditur. In summa illa internecione vt Hispano-belgis trepidatio, sic Batauis prorogandæ obsidionis fiducia accessit, stupendo rerum euentu, cum ab illo colloquio simulatæ deditionis, in biennium & vltra obsessi durauerint, ita vt exploratum fuerit, verum esse vetus illud verbum Laconum, *Spartam non muris sed viris esse tutam.* M.D.CI.

Finis Tomi Primi.

INDEX

Rerum singularium & scitu digniorum, quæ D. R. Botereij Commentariorum Tomo primo continentur.

A

L

Ludorum

R

S

V

FINIS.

